ספר

פתח העירוב

סיכום שו"ע ומשנ"ב

סיכום תמציתי וקצר של דברי
השו"ע והמשנ"ב הלכות עירובין
עם הוספות רבות מהמציאות השכיחה בימינו

סימנים שמ"ה – תט"ז

ספר

פתח העירוב

סיכום תמציתי וקצר של דברי
השו"ע והמשנ"ב הלכות עירובין

עם הוספת דברי פתיחה והסבר לענינים חדשים
ועם הערות דינים שאלות וטעמים מדברי האחרונים וההזו"א
והוספות רבות מהמציאות השכיחה בימינו

סימנים שמ"ה – תט"ז

נכתב בסיעתא דשמיא ע"י
משה באאמו"ר הג"ר אריה אנגלרד

מהדורה מתוקנת, תשע"ז

הקדמה

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי, שזיכני לעסוק בהלכות עירובין החמורות. אין צורך להאריך במילים בגודל חשיבות הדקדוק בהלכות עירובין, הן הן הלכות שבת התלויים בחוט השערה ממש, בחוט שחור או בחוט שקוף, שאם אפילו חוט אחד מכל ההיקף אינו עומד בתקנו (קרוע, מוסט מהלחי, מתנדנד ועוד), כל העירוב נפסל לכל הדעות, וכל הוצאה וטלטול הוא עכ"פ איסור דרבנן ודאי, ובתושבי שכונה אחת בשבת אחת יש אלפי הוצאות. זאת ועוד שבשנים האחרונות נפסל ענין השכירות מהשלטונות, לדעת כמה מגדולי הדור. ועל כן ודאי מצוה גדולה להתחזק בענין זה.

ברוך ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו להביא לפני הלומדים העמלים בקנין ההלכה וקיומה, סיכום של ההלכות המורכבות והקשות ביותר, הלכות עירובין. אנו תפילה שהדברים ימצאו חן בעיני הלומדים, ויביאו תועלת רבה לשינון ההלכה. כמובן שאין הדבר תחליף ללימוד ההלכה בפנים במקורותיה, אלא לחזרה ושינון.

החוברת כוללת את כל הדינים והפרטים והשיטות הנוגעים להלכה המובאים בשו"ע ובמשנה ברורה, בביאור הלכה ובשער הציון. ועם הדברים שהחזו"א חולק או מוסיף על הדינים שבשו"ע המשנ"ב.

כמו כן בהערות הוספנו את רוב ההערות שבמשנה ברורה החדש והנפלא שבהוצאת "דרשו", [מלבד מקומות שהדברים שייכים יותר לביאור הסוגיא]. ועליהם הוספנו עוד הרבה הערות על נפק"מ מצויות בזמנינו, וכן נידונים חדשים מהנסיון בעשיית העירובים.

כל זה נכתב בצורה תמציתית וקצרה, עם תוספת קצרה לביאור הענינים שיהיו מובנים גם לאותם שלא למדו את הסוגיות בגמרא, וכן השתדלנו לנמק ולהסביר את ההלכה כדי שהדברים יתיישבו בקלות על לב הלומדים.

כמו כן נוספו כותרות לכל סעיף כדי להקל על הלומד בסיכום הדברים (וכן כתבנו לכל סעיף את מקור הסוגיא בגמרא, דבר המוסיף מאוד לבקיאים).

בכל הלכה מצוין מקורה, אם מהשו"ע, או משנ"ב ואיזה ס"ק, ביאור הלכה עם ד"ה, או שער הציון ואיזה ס"ק. מה שכתוב סתם ללא ציון מקורו מהשו"ע.

יהי רצון שהדברים יתקבלו בשמחה, ונזכה אנחנו וצאצאינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורת ד' באהבה, ולא ייצא מכשול מתח"י.

נ. ב. אין בסיכום זה שום הכרעה למעשה.

אשמח לקבל הארות והערות, מ. אנגלרד 03-6195849

ניתן להשיג את החוברות "פתח העירוב – הלכות המצויות בזמנינו"

וכן את החוברות "דרך התחומין". וספר "תיקוני עירובין" – גליונות 1-80

י"ל ע"י "מוקד העירוב" 054-84-83320

תוכן העניינים

מבוא להלכות עירובין דיני רשויות

דיני עירובין המצויים בזמנינו ..... ו

סימן שמ"ה - דין ארבע רשויות לשבת

א. ארבע רשויות הם (שבת דף ו.) ..... ט
ב. איזהו רשות היחיד (שבת דף ו.) ..... ט
ג. דין הכתלים של רשות היחיד (שבת דף צט:) ..... י
ד. דין חורים שבכתלי רשות היחיד (שבת דף ז:) ..... י
ה. דין אויר רשות היחיד עד לרקיע (שבת דף ז.) ..... יא
ו. כלי מונח, אם נעשה רשות אחרת (שבת דף ח.) ..... יא
ז. איזהו רשות הרבים (שבת דף ו. רש"י עירובין דף ו.) ..... יב
ח. רשות הרבים המתקצרת, ומבוי המפולש לאורך רשות הרבים (רשב"א בעבוה"ק) ..... יג
ט. מבוי המפולש לרשות הרבים (רא"ש עירובין דף ו) ..... יד
י. דין עמוד או כל דבר גבוה העומד ברשות הרבים (שבת דף ז. ח.) ..... יד
יא. דין גומא ברשות הרבים (שבת דף ח. ורא"ש) ..... טו
יב. דין אויר רשות הרבים (שבת דף ז: ק.) ..... טו
יג. חורי רשות הרבים (שבת דף ז:) ..... טז
יד. איזהו כרמלית (שבת דף ו. ז.) ..... טז
טו. בית שאין בתוכו י' טפחים וקירויו משלימו (שבת דף ז:) ..... יז
טז. דין גג הבולט על המחיצות (עירובין דף צב. ותוס' פט.) ..... יח
יז. דין חורי כרמלית (עירובין דף פז.) ..... יח
יח. דיני שיעור כרמלית ואוירו (שבת דף ז. ק:) ..... יט
יט. איזהו מקום פטור (שבת דף ז.) ..... יט

סימן שמ"ו - דיני עירובין מן התורה

[באיזה רשויות יש איסור הוצאה וטלטול]

א. דיני הוצאה מהרשויות השונות (שבת דף ה: ו. צו.) ..... כ
ב. דין המעביר חפץ ברה"ר וכרמלית (שבת דף ו. במרדכי) ..... כא
ג. דין טלטול והוצאה בקרפף יותר מבית סאתים (עירובין דף סז:), ודין איסקופה, ופתיחת .. כא

סימן שמ"ז - על איזה הוצאה חייב מן התורה

א. דיני עקירה והנחה (שבת דף ב.) ודיני זורק ומושיט ..... כג
דיני זורק ומושיט (משנ"ב סק"ח). .....כד
דיני לפני עור (הנזכרים במשנ"ב סק"ז). ..... כה

סימן שמ"ח - דין המושיט [ידו] מרשות לרשות

א. דין המוציא ידו עם חפץ, כיצד יעשה (שבת דף ג:) .....כו

סימן שמ"ט - דין ארבע אמות ברשות הרבים

א. דין טלטול בתוך ד׳ אמות של אדם (עירובין דף מח.) ..... כז
ב. שיעור ד׳ אמות הן ואלכסונן (עירובין דף נא.) ..... כח
ג. דין המוליך ע"י שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו (עירובין דף צה:) ..... כח
ד. השתמשות בד׳ אמותיו עם חבירו הסמוך לו (עירובין דף מה.) ..... כט
ה. המוליך פחות פחות מד׳ אמות (ע"פ שבת דף יז: מב. ועירובין לד.) וגדרי הנחה ..... כט
גדר הנחה באדם האוחז חפץ בידו: באופן שעמד לנוח בתוך ד׳ אמות ואח"כ המשיך, ... כט

סימן ש"נ - דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות

[עומד ברשות אחת ומטלטל ברשות שניה, ודין טלטול והוצאה ברוק]

א. דין העומד ברה"י ומטלטל או שותה מרה"ר וכדומה (דף צח: צט.) .....ל
ב. דין העומד ברשות אחת ומשתין ורק לרשות אחרת (דף צח:) ..... לא
ג. דין רוק שנתלש בפיו (דף צח:)..... לא

סימן שנ"א - דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות

א. לקלוט מים מצינור המקלח מים מהגג (דף צט:) .....לב

סימן שנ"ב - הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות

א. הקורא בספר על האסקופה ונתגלגל מידו (דף צז:) ..... לג
ב. הקורא בספר על הגג ונתגלגל מידו (דף צז: צח) .....לד

סימן שנ"ג - דיני זיזין ברשות הרבים

א. זריקה מבית לבית משני צידי רשות הרבים (שבת דף צז. עירובין דף פה:) ..... לה
ב. דיני השתמשות בזיז היוצא מן הכותל (דף צח:) ..... לה
ג. באיזה כלים מותר להשתמש על הזיז (דף צח:)..... לו

סימן שנ"ד - דיני בור ואשפה ברשות הרבים [להכניס ולהוציא מרה"י]

א. דין מילוי מים מבור העומד ברה"ר (דף צט:) ..... לז
ב. זריקה מהבית לאשפה העומדת ברה"ר ובכרמלית (דף צט:) ..... לח

סימן שנ"ה - דיני גזוזטרא ובית הכסא [וספינה, לענין הכנסה והוצאה לים]

א. דין ממלא מים מהים לגזוזטרא (דף פז:) ולספינה, ודיני טלטול מספינה לספינה (שבת דף ק). ..... לח
ב. בית הכסא שנשפך לים (דף פו ובתוס' ד"ה אלא) ..... מב
ג. בית הכסא שנשפך לבית סאתים, או לחור שבין ב' בתים (מרדכי) ..... מג
ד. דין מחיצה תלויה במים שאינם עמוקים י' (ב"י) ..... מד
ה. דין שתי גזוזטראות מתי אוסרות זע"ז למלאות מים (דף פז: פח.) ..... מד

סימן שנ"ו - דין אמת המים העוברת בחצר

א. כיצד מותר למלאות מאמת המים העוברת בחצר (דף פז.) ..... מה
ב. דין לשון ים שנכנסה בפירצה שבחצר (דף יב.) ..... מו

סימן שנ"ז - דיני [שפיכת מים ב]חצר פחות מארבע אמות

א. דין שפיכת מים בחצר בחשש שיצאו לחוץ (דף פח.) ..... מח
ב. דין שפיכת מים לביב (דף פח.) ..... מט
ג. דין שפיכת מים כשיתגלגלו לכרמלית (רמב"ם) ..... נ

סימן שנ"ח - דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירהקכז

א. איזה מקום אינו מוקף לדירה, גודלו ודינו (דף כג.) ..... נא
ב. מהו מקום המוקף לדירה, וכיצד לתקן מקום שהוקף שלא לשם דירה (דף כד.) ..... נג
ג. דין תל כמקום שהוקף שלא לדירה (דף כה.) ..... נה
ד. דין אילנות ובורות אם ממעטים משיעור סאתים (דף כה.) ..... נה
ה. דין עמוד למעט משיעור סאתים (דף כה.) ..... נה
ו. דין בנה כותל בפנים להקיפו לדירה (דף כה.) ..... נו
ז. דין טח בטיט למעט משיעור סאתים (דף כה.) ..... נו
ח. דין בנה מחיצה על מחיצה להקיפו לדירה (דף כה.) ..... נז
ט. דין קרפף שניטע או נזרע אם בטל ההיקף לדירה (דף כג:) ..... נז
י. דין חצר שנזרעה אם בטל ההיקף לדירה (דף כג: בראי"ש) ..... נט
יא. דין קרפף שנתמלא מים, אם בטל ההיקף (דף כד.) ..... ס

יב. דין חילוק בית ג׳ סאין בפי תקרה להתירו (דף כה.) ..... סא
יג. דין קרפף שנפרץ לחצר ומקום המחיצה מצטרף ליותר מסאתים (דף כה:) ..... סא
יד. דין קרפף שתקנו בהוספת כותל ונסתר הכותל (דף כה:) ..... סב

סימן שנ״ט - דין רחבה שאחורי הבתים

א. דיני היקף לדירה ברחבה שאחורי הבתים (דף כד.) ..... סג

סימן ש״ס - דין היקף מחיצות לשבת

[דין היקף יותר מסאתים במחיצות גרועות, ליחיד ולשיירא]

א. דין היקף במחיצות שתי או ערב (דף טז:) ..... סה
ב. דין נתוספו אנשים או נתמעטו באמצע שבת (דף יז.) ..... סו
ג. דין שלשה שהקיפו כל אחד נפרד לעצמו (דף צג.) ..... סו

סימן שס״א - דין גג הסמוך לרשות הרבים [ושיעור פירצה בחצר ובית]

א. דין הוצאה מגג הסמוך לרשות הרבים לחצר (דף פד:) ..... סח
ב. שיעור פירצה במחיצות חצר ובית, ודיני פי תקרה (דף ו. צד.:) ..... סט

סימן שס״ב - איזה מחיצה קרויה מחיצה לטלטל [ודיני צורת הפתח]

א. דין מחיצה שלא הוקפה לדירה (דף כו.) ומקום שתחת האילן (דף צט:) ..... ע
ב. תל ה׳ ומחיצה ה׳ מצטרפים (דף צט:) ..... עב
ג. דין מחיצה הנעשית מאליה (דף טו.) ומחיצה שנעשית בשבת (דף כה. שבת דף קא:) ..... עג
ד. דין ספינה יותר מבית סאתים (דף צ.:) ..... עד
ה. מאיזה דברים ניתן לעשות מחיצה (דף טו. – טז:, ובאדם דף מג: מד:) ..... עד
ו. עוד בדין מחיצה של בני אדם [שנודע להם מהדבר] (ריטב״א דף מד.) ..... עה
ז. עוד בדין מחיצה של בני אדם [ידיעת המשתמש] (רמב״ם), ודין הבאה ע״י תינוקות ..... עו
ח. דין עומד מרובה על הפרוץ (דף טו:) ..... עו
ט. דין פרוץ כעומד, בשתי או בערב, ודין יותר מי׳ אמות (דף טו: טז:) ..... עז
י. צורת הפתח יותר מי׳ אמות, ובכל הד׳ רוחות (דף ב. יא.) ..... עח
יא. דיני הקנים של צורת הפתח (דף יא.:) ..... עט
יב. שער העשוי ככיפה (דף יא:) ..... פא

סימן שס״ג - דיני מבוי ולחי

א. דין תיקון במחיצות רשות היחיד מדרבנן (דף יא: צד.) ..... פא
ב. דיני התיקון במחיצות חצר (דף יב.) ..... פב

ג. דיני התיקון במחיצות המבוי, בלחי (דף יא: טו.) ..... פג
ד. דין לחי משיירי כותל (תוס׳ דף י.) ..... פד
ה. דין לחי שאינו עומד ברוח (הגהות אשר"י) ..... פד
ו. דין סמיכות הלחי לכותל (רבינו יהונתן) ..... פד
ז. דין עשיית לחי משברים ומסיד שעל הכותל (דף יד:) ..... פה
ח. דין לחי מעצי אשרה (דף פ:) ..... פו
ט. לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים, ולהיפך (דף ט:) ..... פו
י. לחי שהרחיקו או הגביהו ג׳ טפחים (דף יב) ..... פז
יא. לחי העומד מאליו (דף טו.) ..... פז
יב. לחי הבולט לרוחב המבוי ד׳ אמות (דף ה.) ..... פז
יג. לחי המושך לאורך המבוי ד׳ אמות (דף י.) ..... פח
יד. דיני תיקון רוח רביעית של מבוי בקורה. הנחתה על כתלי המבוי (דף ח:) ..... פח
טו. קורה העומדת מאליה (רא"ש דף טו.) ..... פט
טז. קורה מעצי אשירה (דף פ:) ..... פט
יז. שיעור הקורה (דף יג:) ..... צ
יח. שיעור חוזק מעמידי הקורה (דף יד.) ..... צ
יט. שיעור קורה עגולה (דף יג:) ..... צא
כ. דין קורה המתעקמת (דף יד.) ..... צא
כא. דין קורה שאינה מגיעה מצד לצד (דף יד.) ..... צא
כב. דין צירוף שתי קורות דקות (דף יד.) ..... צא
כג. עוד בדין צירוף שתי קורות דקות (דף יד.) ..... צב
כד. דין פרס מחצלת על הקורה, ודין קורה עבה י׳ טפחים (דף יד.) ..... צב
כה. דין הניח קורה על יתדות עקומות (דף ט.) ..... צג
כו. ז׳ תנאים להכשיר מבוי בלחי וקורה (דף ה., ב. ג:, ה., ב. ג. ד:, ה., ה. יב:, שם) ..... צג
כז. חצר שאורכה יותר מרוחבה (דף יב:) ..... צז
כח. מבוי שאין ברחבו ד׳ טפחים (דף יב. ורמב"ם) ..... צז
כט. דין מבוי שצידו אחד ים וצידו השני אשפה (דף ח.) ..... צז
ל. דין מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחר קצר (דף ח:) ..... צט
לא. כיצד ניתן לחלוק מבוי לחצאין (רא"ש דף נט:) ..... קא
לב. עוד בענין חלוקת מבוי לחצאין (רא"ש דף נט:) ..... קב
לג. תיקון למבוי שרחבו כ׳ אמה ע"י שיחלקהו (דף י.) ..... קב
לד. עוד בתיקון מבוי שרחבו כ׳ אמה, ע"י מחיצה בפתחו (דף י:) ..... קג
לה. עוד בתיקון מבוי שרחבו כ׳ אמה, ע"י מחיצה (ראשונים) ..... קד
לו. דין מבוי שיש בפתחו שיפוע תל המתלקט (שבת דף ק.) ..... קד

סימן שס"ד - דין [תיקון] מבוי המפולש והעשוי כנדל

[ומבוי עקום, ודין תיקון רשות הרבים בדלתות]

א. דין מבוי המפולש (דף ו.: ז.) ..... קה
ב. דין דלתות להתיר רשות הרבים (דף ו:) ..... קז
ג. דיני התיקון למבוי עקום (דף ו.) ..... קח
ד. מבואות המתעקמים כמה פעמים (רא"ש) ..... קט
ה. דין מבוי העשוי כנדל (דף ח:) ..... קי

סימן שס"ה - דין מבוי שנפרץ

א. דין מבוי שנפרץ מצידו סמוך לראשו (דף ה.) ..... קי
ב. דין פירצת מבוי (דף ה. ו.) ..... קיא
ג. מבוי שנפרץ לחצר ונפרצה לחצר כנגדו (דף ז: ח.) ..... קיב
ד. דין השתמשות תחת הקורה ובין הלחיים (דף ח: ט.) ..... קיד
ה. דין יושב ומשתמש בפתח המבוי והחצר (שבת דף קמא.) ..... קטו
ו. דין נשים היושבות ומשתמשות בפתח המבוי (שבת דף קמח:) ..... קטו
ז. מבוי שניטלו קורותיו או לחייו (דף צד.) ..... קטו
ח. דין טלטול בחצרות במבוי שניטלו קורותיו (מרדכי) ..... קטז

סימן שס"ו - דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו

[דיני פת העירוב]

א. דין תקנת עירובי חצירות (שבת דף ו. ורמב"ם) ..... קיז
ב. איזה מגורים נחשבים דירה לחייב עירוב (עירובין דף יז. ורמב"ם, שבלי הלקט) ..... קיח
ג. באיזה בית מניחים את הפת (דף מט., פה:, גיטין דף נט.) ..... קיט
ד. דין הנחת הפת בכלי אחד ובבית אחד (דף מט. עא.) ..... קכא
ה. דין שלא להקפיד על אכילת פת העירוב (דף מט.) ..... קכב
ו. דין לערב בפת שלימה (דף פ: פא.) ..... קכג
ז. דין עירוב בפת שלימה כשמזכה משלו (רא"ש ומרדכי) ..... קכד
ח. עירוב בפת אורז ודוחן (דף פא.) ..... קכד
ט. דין זכיית הפת עבור כולם (דף עט:) ..... קכד
י. ע"י מי ניתן לזכות את הפת (דף עט:) ..... קכה
יא. לסמוך על פת שעל השולחן או בשותפות (דף פה:) ..... קכו
יב. אפוטרופוס מערב בשביל הקטן (מרדכי) ..... קכז
יג. מצוה לעשות עירובים (טור ע"פ דף סח.) ..... קכז

יד. דין הברכה על העירוב (רמב"ם וטור) ..... קכח
טו. הזמן הראוי לברך, ונוסח "בהדין עירובא" (ראשונים) ..... קכט

סימן שס"ז - אם אשה יכולה לערב [שלא מדעת בעלה]

א. דין עירוב שלא מדעת בעל הבית, ודין החוזר מעירובו (דף פ., רא"ש ר"פ הדר) ..... קל

סימן שס"ח - אם אחר שעירבו נתקלקל [פת] העירוב

א. דין הבא להוסיף על פת שהתקלקלה (דף פ:) ..... קלב
ב. דין הבא להוסיף על הפת כשנוספו דיורים (דף פא:) ..... קלג
ג. שיעור פת העירוב (דף פ:) ..... קלג
ד. דין נתמעטה הפת לאחר שחל העירוב (דף פ:) ..... קלד
ה. דין התעפשה או התליעה פת העירוב (ראשונים) ..... קלה

סימן שס"ט - באיזה אופן מקנים העירוב

א. הנותן מעות לחנוני או לבעה"ב לקנות חלק בפת (דף פא.) ..... קלו

סימן ש"ע - דיני שיתוף בעירוב

[איזה דיורים אוסרים, ואופנים שאינם אוסרים]

א. איזה דירה אוסרת ואיזה לא אוסרת (דף פה:) ..... קלז
ב. דין משאיל או משכיר בית לחבירו, והיתר תפיסת יד (דף פה:) ..... קלח
ג. חמש חבורות ששבתו בטרקלין, ודין מלמד וסופר (דף עב.) ..... קלט
באופנים שנחשבים דירות חלוקות: ..... קמ
ד. דין כמה בעה"ב שאוכלים על שולחן אחד (רמב"ם) ..... קמא
ה. מקום האכילה אוסר, ודין אחים המקבלים פרס (דף עב: עג.) ..... קמב
ו. נשים ועבדים ותלמידים המקבלים פרס (דף עג.) ..... קמב
ז. בית שנחשב בית שער (דף עה:) ..... קמג
ח. דין אורח (תוס׳ דף סט: וראשונים) ..... קמג

סימן שע"א - כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת

א. דין ההולך מביתו לשבת מתי אינו אוסר (דף פו.) ..... קמד
ב. הלך מביתו וחזר בשבת (רא"ש שם) ..... קמה
ג. יורש האם אוסר כדייר (דף ע:) ..... קמה
ד. עוד בדין הנ"ל (דף ע:) ..... קמו

ה. גר שמת וזכה ישראל בביתו האם אוסר (דף עא.) .....קמו
ו. דין גוסס וקטן (רמב"ם).....קמז

סימן שע"ב - דיני שותפי הדירות לעירוב

א. דין הוצאה וטלטול מחצר לחצר ולגג לקרפף ולרחוב (דף פט. צא.) .....קמז
ב. דין הוצאה לקרפף יותר מבית סאתים (רש"י דף פט. צא. וגמ' כג:) ..... קמט
ג. שתי חצרות שעירבו לעצמן ובאות לערב יחד (דף מט: עג.)..... קמט
ד. התנאים הנצרכים כדי שחצרות יוכלו לערב יחד (דף עו.) ..... קנ
ה. התנאים הנצרכים כדי לערב שני בתים יחד (דף עו:)..... קנ
ו. דין הוצאה בבית וכותל שבין שתי חצרות (בית – דף מה:, כותל –עו: עז.) .....קנא
ז. דין חצרות שנפרץ הכותל שביניהן (דף עו.) ..... קנב
ח. דין חצרות שהניחו סולם על הכותל או עקרו חוליא (דף עז.:)..... קנב
ט. דין חצרות שבנו איצטבא אצל הכותל (דף עז:)..... קנד
י. דין חצרות שהניחו ספל אצל הכותל (דף עז.) ..... קנה
יא. עוד בדין חצרות שבנו איצטבא אצל הכותל (דף עז:)..... קנה
יב. דין חצרות שבנו זיז אצל הכותל (דף עח.)..... קנו
יג. דיני צירוף קש לרוחב הסולם הנזכר בסעיף ח' (דף עח.) ..... קנו
יד. עוד ברוחב הסולם (דף עח:) ..... קנז
טו. דין סולם העשוי מאילן חי או מאשרה (דף עח:) ..... קנז
טז. דין חריץ המפריד בין שתי חצרות (דף עח:) ..... קנח
יז. דין חריץ שנתן עליו נסר (משנה דף עח:)..... קנט
יח. דין חריץ שעמוק י' מצד אחד (דף עז.)..... קנט
יט. דין גדיש שבין שתי חצרות (משנה דף עט.) ..... קנט

סימן שע"ג - דין שתי גזוזטראות בשתי עליות

א. באיזה אופן ניתן לערב שתי גזוזטראות משני בתים (דף עח: עט.)..... קסא

סימן שע"ד - נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו

[ודין נפרץ בשבת, וקטנה שנפרצה לגדולה]

א. דין נסתם פתח המחבר בין חצרות (דף צג:)..... קסב
ב. דין נפרץ הכותל שבין החצרות בשבת (דף צג: צד.)..... קסג
ג. דין חצר קטנה שנפרצה לגדולה (דף ט: צב.) ..... קסג
ד. גג קטן שנפרץ לגג גדול (דף צב.) ..... קסד

סימן שע"ה - מה הם הדברים השרויים בחצר שאינם אוסרים

[דין בני חצר ובני מרפסת שעירבו אלו לעצמם ואלו לעצמם]

א. בני חצר ובני מרפסת האם אוסרים זה על זה (דף נט: פג:).....קסה
ב. עמוד ותל שבין החצר והמרפסת (דף פג: פד.).....קסו
ג. דין עמוד ותל כשעשו דקה (ע"פ דף ס.).....קסז
ד. דין זיז שבכותל בין החצר למרפסת (דף פד.).....קסז

סימן שעו - בור ובאר [וחורבות] שבין שתי חצרות

א. דין בור שבין שתי חצרות (דף פו.) .....קסח
ב. דין בור בשביל שבין שתי חצרות (דף פה.).....קסט
ג. דין חורבות שבין שתי חצרות (דף פה. פה:) .....קסט
ד. דין בית הכסא שבין שני בתים (הגהות מימוני).....קע

סימן שעז - דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר [לענין שפיכת מים]

א. דין שפיכת מים במרפסת כניסה לדרים בעליות (דף פח. פט.) .....קעא

סימן שע"ח - דין חצרות הפתוחות זו לזו

א. דין שלש חצרות שעירבו החיצונות עם האמצעית (דף מה: מח., וכן עא. צא.) .....קעב
ב. דין חצר פנימית וחיצונה, כשעירבו כל אחת לעצמה (דף עה.) .....קעב
ג. דין חצר פנימית וחיצונה, כשעירבו שתי החצרות יחד (דף עה.) .....קעג
ד. דין פנימית וחיצונה כשבפנימית דר אחד (דף עה.) .....קעד
ה. דין חיצונה ופניימית, ופנימית מהפנימית (דף עה:) .....קעד

סימן שע"ט - דיני חצרות ובתים ביניהם

א. דין בית שעוברים דרכו לפת העירוב (דף עה:).....קעה
ב. דין המניח עירוב בבית שעוברים דרכו לפת העירוב (דף עו.) .....קעה

סימן ש"פ - דין ביטול רשות

[כיצד מבטלים, מה מבטלים, ומה מותר ע"י הביטול]

א. מתי מבטלים רשות, נוסחתו ודיניו (דף כו: סט: ע. עט:).....קעו
ב. דין המבטל בפירוש אף רשות ביתו (דף כו:) .....קעז
ג. דין שכירות רשות ישראל (ראשונים ר"פ הדר).....קעז
ד. דין רבים שמבטלים רשותם או יחיד המבטל ליחיד (דף סט: ע.) .....קעח

סימן שפ"א - דיני המבטל רשותו ועבר והוציא [ודין ביטול במקומות שונים]

א. ביטל רשותו ועבר והוציא (דף סח: סט:) ..... קעט
ב. ביטול רשות מחצר לחצר (דף סו:) ..... קעט
ג. ביטול רשות בחורבה (דף סו:) ..... קפ
ד. ביטול רשות מבית לבית (דף סג: ברש"י ותוס') ..... קפ
ה. ביטול בבתים שהוקפו מחיצה בשבת (דף ע:) ..... קפא
ו. ביטול ביורש שירש באמצע שבת ..... קפא
ז. מבטלין וחוזרים ומבטלין (דף סח:) ..... קפב

סימן שפ"ב - אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו

[באיזה אופנים צריך לשכור את רשותו, וכיצד ניתן לשכור]

א. דין דירת גוי אוסרת ומתי, וישראל שהשכיר דירה לגוי. (דף סא:, מגיד משנה) ..... קפב
ב. ביטול רשות להחשב כאחד במקום גוי (דף סד) ..... קפד
ג. ישראלים הדרים בחצר הסמוכה לחצר הגוי (רא"ש) ..... קפד
ד. צורת מעשה השכירות (דף סה.) ..... קפד
ה. באיזה דבר אפשר לשכור, ובשבת (דף סו.) ..... קפד
ו. מתי הגוי יכול לחזור מהשכירות (רא"ש ומרדכי ר"פ הדר) ..... קפה
ז. דין תום זמן השכירות (תשו' רמב"ן) ..... קפה
ח. השכיר הגוי לגוי אחר בתוך הזמן (תשו' רמב"ן) ..... קפו
ט. דין אחד שוכר בשביל כולם (תשו' רמב"ן) ..... קפו
י. שכירות בעל כרחו (דף סג:) ..... קפו
יא. שכירות מאשתו ומשכירו ולקיטו בעל כרחו (דף סד:) ..... קפו
יב. פתרון שכירות רשות הגוי ע"י דין ישראל שמפקיד חפץ (דף סד.) ..... קפז
יג. ייחד מקום להנחת החפץ של שכירו ולקיטו (דף סו.) ..... קפח
יד. שכר משכירו ולקיטו וסילקוהו מתפקידו (רשב"א) ..... קפט
טו. שכירות בשני שותפים (תוס' דף סו.) ..... קפט
טז. שכירו ולקיטו עצמו אינו אוסר (דף סד.) ..... קצ
יז. דין ישראל וגוי בחצר פנימית וישראל בחיצונה (דף סה:) ..... קצ
יח. דין שכירות מהמשכיר (דף סה:) ..... קצא
יט. ישראל וגוי בחצר וישראל סמוך לו (דף עד:) ..... קצא
כ. עירוב בתים לבד כשדרים עם גוי בחצר, ודין הדרים בספינה (רמב"ם ופוסקים) ..... קצב

סימן שפ"ג - כשאין האינו יהודי בביתו אינו מעכב

א. הדין כשהגוי אינו בביתו בשבת, ובאופן שבא בשבת (ראשונים דף סה:) ..... קצג

סימן שפ"ד - אינו יהודי אכסנאי, אם מעכב

א. דין גוי שמתאכסן לתקופה קצרה (תוס' דף סט:) ..... קצד
ב. אנשי חיל שנכנסים לגור בבתי התושבים (ראשונים) ..... קצד

סימן שפ"ה - דין צדוקי וכותי [ומומר] בעירוב

א. דין צדוקי ושאינו מודה בעירוב (דף סא: ותוס' וראשונים סט.) ..... קצה
ב. דין כותי (חולין דף ה:) ..... קצה
ג. דין מומר (עירובין דף סט:) ..... קצו
ד. דין ישראל שהמיר אחר חלות העירוב (תוס' דף סט.) ..... קצו

סימן שפ"ו - דיני שיתוף בעירוב

א. ענין תקנת שיתופי מבואות והחילוק מעירובי חצירות (דף כו: פא., פה:) ..... קצז
ב. שיתוף שתי מבואות שביניהם מקום האסור או נעול (רשב"א) ..... קצז
ג. דיני פת השיתוף (דף עא.) ..... קצח
ד. משתתפים בכל המינים (דף כט.) ..... קצט
ה. כללי המינים שאין משתתפים בהם ..... קצט
ו. שיעור העירוב מהמינים השונים (דף כט:) ..... ר
ז. שיעור למינים שמשערים לפי חשיבותם (דף כט.) ..... ר
ח. עירוב במאכל שאינו ראוי לו וראוי לאדם אחר (דף כו: ל.) ..... רא
ט. עירוב בככר שיהיה אסור בשבת, או בערב שבת (דף לו.) ..... רא
י. חצר שפתוחה לשתי מבואות, עם מי מערבת, ועל מי אוסרת (דף מט.) ..... רב

סימן שפ"ז - שותפין במבוי צריכין לערב בחצירות

א. דין מתי סומכים על שיתוף לעירוב (דף עא:) ..... רג

סימן שפ"ח - דין [טלטול במבוי] אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי

א. דין טלטול במבוי כלים ששבתו בחצר, כשלא עירבו (שבת דף קל:) ..... רד

סימן שפ"ט - אינו יהודי שיש לו חלון לבקעה או לקרפף

א. מי שיש לו פתח למבוי ולמקום אחר, מתי אינו אוסר במבוי (דף סז.:) ..... רה

סימן ש"צ - מבוי שצידו אחד אינו יהודי וצידו אחד ישראל

א. ישראל יחיד במקום גוי ורוצה לערב עם ישראל הסמוך לו דרך חלון (דף עד:) .....רו
ב. רבים במקום גוי שעירבו דרך חלונות (רמב"ם) .....רו

סימן שצ"א - דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב

א. דיני ביטול ושכירות רשות גוי להתיר המבוי (דף עג. וראשונים).....רז
ב. דין שאין הגוי אוסר כשיש יהודי אחד ואורח (בית יוסף) .....רח

סימן שצ"ב - דיני עירובין לעיר

[מתי צריך לערב את כל העיר, ומתי לשייר ממנה]

א. מתי אפשר לערב כל העיר יחד (דף נט.) .....רט
ב. דין עיר של רבים עם פתח אחד (דף נט:).....רי
ג. איזה מקום מועיל לשייר (דף ס.) .....רי
ד. חילוק עיר של יחיד כשעושה מצבה (דף נט:) .....ריא
ה. לחלק עיר שאינה מוקפת (רמב"ן).....ריא
ו. חילוק עיר של יחיד בתיקוני חצר, ואם חולק לאורך או לרוחב (דף נט: ורא"ש) .....ריא
ז. דין עיר של רבים שנתמעטה (דף ס.) .....ריב
ח. אם צריך להודיע כשמערב את כולם יחד (רמב"ם) .....ריב

סימן שצ"ג - דין עירוב ביו"ט שחל בערב שבת, ודין בין השמשות לערב

א. דין הנחת עירוב מיום טוב לשבת (ביצה דף טז: יז.) .....ריג
ב. דין הנחת עירוב בבין השמשות וכשקיבל שבת (שבת דף לד.) .....ריג
ג. דין עירוב שלא היה קיים כל בבין השמשות (שבת דף לד. עירובין דף עו.).....ריד

סימן שצ"ד - ספק עירוב מה דינו

א. דין ספק היה עירוב (דף לה. לו.).....ריד
ב. דין שיהיה אפשר ליטול הפת, וזמן אכילתה (דף לה.) .....רטו
ג. דין אבד המפתח של מקום הפת (דף לד:).....רטו

סימן שצ"ה - דיני ברכת העירוב

א. דין ברכת השיתוף ונוסחתו (ראשונים) .....רטז

סימן שצ"ו - דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת

[ודין השובת ברשות היחיד]

א. שיעור ד' אמותיו של אדם (דף מח.) ..... ריז
ב. שיעור מקומו של השובת במקום מוקף מחיצות (דף סא: נ:) ..... ריח

סימן שצ"ז - דין שביתת היחיד וכליו, ומהלך אלפים אמה

א. שיעור התחום מדאורייתא ומדרבנן (דף מה. נא.) ..... ריח
ב. מדידת התחום בפסיעות (דף מב.) ..... ריט
ג. תחום כליו של אדם (ביצה דף לז.) ..... ריט
ד. תחום הבהמה כשמסר לבנו לשמור (ביצה דף לז.) ..... ריט
ה. תחום בהמה שמסרה לרועה (ביצה דף לז.) ..... רכ
ו. תחום בהמה של פטם שמוסר ללוקחים ביו"ט (ביצה דף לח.) ..... רכ
ז. תחום שור של רועה שמוסר ללוקחים (ביצה דף לח.) ..... רכ
ח. חפצים של אחים בשותפות (ביצה דף לז.) ..... רכא
ט. שנים ששאלו חלוק אחד לחצי מהיום (ביצה דף לז:) ..... רכא
י. תחום בהמה ויין של שותפים שחלקו ביו"ט (ביצה דף לז:) ..... רכא
יא. תחום של כלי המושאל ביו"ט (ביצה דף לח.) ..... רכא
יב. תחום מים ומלח המעורבים בעיסה (ביצה דף לז.) ..... רכב
יג. תחום גחלת ושלהבת (ביצה דף לט.) ..... רכב
יד. תחום מי בורות (ביצה, ועירובין דף מה:) ..... רכב
טו. תחום מי נהרות ומים נובעים (ביצה דף לט.) ..... רכב

סימן שצ"ח - דין היאך מודדין אלפיים אמה

א. ריבוע לעיר מרובעת או מלבנית (עירובין דף נה.) ..... רכג
ב. ריבוע לעיר עגולה ומשולשת (עירובין דף נה.) ..... רכג
ג. מרבעה לריבוע עולם (דף נו.) ..... רכג
ד. ריבוע לעיר בצורת קשת, גאם, וקצרה מצד אחד (דף נה.) ..... רכד
ה. בית הסמוך לעיר, ותוספת קרפף לעיר (דף נה: נז.) ..... רכה
ו. דין שורת בתים מחוץ לעיר, ואיזה בתים מצטרפים לעיר (דף נה.:) ..... רכה
ז. חיבור ב' ערים או עיר שנחלקה בקמ"א אמה (דף נה.) ..... רכו
ח. צירוף שלשה כפרים המשולשים (דף נז.) ..... רכז
ט. צירוף נחל הסמוך לעיר (דף סא.) ..... רכז
י. דין התחום לשכונת צריפים (דף נה:) ..... רכח
יא. מתי מודדים מחומת העיר (רמב"ם פכ"ח משבת) ..... רכח

סימן שצ"ט - במה מודדין התחומין ומקום [וצורת] המדידה, ומי הוא המודד

א. באיזה חבל מודדים (דף נח.) ..... רכט
ב. הבלעת נהר במדידה בחבל (דף נח.) ..... רכט
ג. צורת החזקת החבל במדידה (דף נח.) ..... רכט
ד. מדידת התחום במקום שיש הר (דף נח.) .....רל
ה. מדידת התחום במקום שיש גיא (דף נח.).....רל
ו. עד כמה יכול למדוד בצד העיר (דף נח.)..... רלא
ז. מדידה ע"י מומחה (דף נח:)..... רלא
ח. מודד אחד שיצא הבדל בין שני מדידותיו (דף נח: לרמב"ם)..... רלא
ט. שני מודדים שיש הבדל ביניהם (דף נט.).....רלב
י. הוספת זויות ואלכסונן לתחום [טבלה מרובעת] (דף נו:) .....רלב
יא. נאמנות עבד שפחה וקטן על התחום (דף נח:) .....רלב

סימן ת' - מי שישב בדרך לנוח, ולא ידע אם הוא בתחום או לאו

א. מי שישב בדרך, וגילה שהוא בתחום של עיר (דף מה.)..... רלג

סימן ת"א - מי שישן בדרך וחשכה לו, קונה אלפים אמה לכל רוח

א. דין תחום לאדם ישן, ולחפצי הפקר, ולחפצי גוי (דף מה. מז:) ..... רלג

סימן ת"ב - דין חריץ מים בין שני תחומין

א. דין מים השייכים לשני תחומים או שבאו מחוץ לתחום (דף מח.)..... רלה

סימן ת"ג - דין בקעה שהקיפוה אינם יהודים

א. דין הליכה וטלטול כשמותר במקצת מההיקף (דף מב.).....רלו

סימן ת"ד - דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים

א. דין המהלך מחוץ לתחום כשהוא למעלה מי', ותחום המפליג בספינה (דף מג.) .....רלז

סימן ת"ה - דין היוצא חוץ לתחום

א. דין מי שיצא מהתחום אמה אחת (דף נב:) ..... רלח
ב. הוציא רגל אחת מחוץ לתחום (דף נב:) ..... רלט
ג. מי שנמצא בכניסת שבת בסוף תחום העיר (דף נב:)..... רלט
ד. היתר לחזור לתחום במחיצות מבני אדם (דף מג:)..... רלט

ה. מי שיצא באונס מהתחום וחזר (דף מא:) ..... רמ
ו. דין יצא מהתחום והגיע לתוך רשות היחיד (דף מא:) ..... רמ
ז. שבת בספינה ויצאה מהתחום (דף מא:) ..... רמא
ח. מי שיצא במזיד מהתחום וחזר (דף מא:) ..... רמא
ט. דין פירות שהוציאום מחוץ לתחום, ודינם כשהחזירום (דף מא:) ..... רמב

סימן ת"ו - מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת [ונצרך לנקביו]

א. דין הנמצא חוץ לתחום ונצרך לנקביו (דף מא:) ..... רמג

סימן ת"ז - מי הם שיכולים לילך חוץ לתחום

א. דין התחום ליוצא להציל מחוץ לתחום (דף מה.) ..... רמד
ב. יוצא להציל ונודע שניצל, ודין הבלעת תחומין (דף מד. מד:) ..... רמד
ג. דין חזרת המצילים מיד עכו"ם וכלי זיינם (דף מה.) ..... רמד

סימן ת"ח - דין הנחת הערוב וקניית השביתה

א. מהו המרחק שיניח העירוב, כיצד יהיה מותר בעירו,
ודין עיר שלן בה (דף ס: ורש"י דף לח:) ..... רמה
ב. שיעור התחום למניח עירוב תחומין ברשות היחיד (דף סא:) ..... רמו
ג. המניח עירוב בתוך עירו ובעיבורה (דף ס.) ..... רמו
ד. המניח עירוב מחוץ לתחום (רמב"ם ע"פ משנה שם) ..... רמז

סימן ת"ט - דין מקום נתינת העירוב

א. המניח עירובו בבית הקברות ובבית הפרס (דף כו: ל:) ..... רמז
ב. המניח עירובו ברשות אחרת (דף לב:) ..... רמח
ג. המניח עירובו על קנה או דבר הצומח (דף לד:) ..... רמח
ד. הניח העירוב במגדל ואבד המפתח (דף לד:) ..... רמט
ה. עירוב שהתגלגל ד' אמות מחוץ לתחום (דף לה.) ..... רמט
ו. עירוב שהתקלקל ודין ספק עירוב (דף לה.) ..... רמט
ז. דין עירוב ברגליו ועירוב במאכל, ושיעורו (דף מט: נא: פב: ל:) ..... רנ
ח. הנחת עירוב ע"י שליח, ומי אינו כשר לשליחות (דף לא:) ..... רנא
ט. שליח שמערב לאיזה רוח שירצה_ ..... רנב
י. שליח לערב בדבר מסוים, ושינה משליחותו (גיטין דף סה:) ..... רנב
יא. קנית שביתה ע"י שמכיר אילן בדרך (דף מט: נא.) ..... רנג
יב. מי שאינו מכיר מוסר למכיר מקום השביתה (דף נ:) ..... רנד
יג. שביתה במכיר דוקא לבא בדרך (דף נא:) ..... רנד

סימן ת"י - דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה

א. מי שיצא לערב או ללכת והתעכב בדרך ולא עירב (דף נב.) ..... רנד
ב. שיעור החזיק בדרך, ודין אמירה (דף נב.) ..... רנה
ג. שליח שהלך להניח עירוב והחזירו חבירו (דף נב.) ..... רנה

סימן ת"א - מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב

א. שליח שהניח עירוב מחוץ לאלפיים, והמשלח סמוך לביתו (דף ס.) ..... רנו

סימן ת"ב - דין החולק עירובו

א. המניח שני עירובים וספק איזה חל (דף לח נ:) ..... רנו

סימן ת"ג - דין המערב לרבים

א. דיני הנחת עירוב לרבים (דף פב.) ..... רנז

סימן ת"ד - שלא לערב אלא לדעתו

א. על מי יכול לערב שלא מדעתו, ואם שמע ושתק או מחה (דף פא: פב:) ..... רנח
ב. עירוב תחומין לקטן פחות מבן שש (דף פב.) ..... רנט

סימן תט"ו - שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה

א. לאיזה דבר מצוה מערבים, ודין דבר הרשות (דף פב.) ..... רנט
ב. הנחת עירוב תחומין בבין השמשות (שבת דף לד.) ..... רס
ג. שני עירובים שיש בהם ספק ביה"ש שסותרים זא"ז (שבת דף לד.) ..... רס
ד. הברכה והנוסח לעירוב תחומין (רמב"ם) ..... רסא

סימן תט"ז - דין עירוב תחומין ביו"ט שחל להיות סמוך לשבת

א. עשיית עירוב תחומין מראש לימים מסוימים (דף לח.) ..... רסב
ב. כיצד מערבים לב' ימים, ודין הכנה בהנחת עירוב ביו"ט (דף לח: ורמב"ם) ..... רסב

מבוא להלכות עירובין

הלכות עירובין מתחלקים באופן כללי לה׳ חלקים: א. דיני הרשויות ואיסור הוצאה. ב. החלק הראשון של עירוב, שהוא כיצד להקיף במחיצות ולתקן המבואות. ג. החלק השני של עירוב, שהוא כיצד לזכות פת ולמי. ד. דין נוסף בעירוב שהגוי אוסר, וכיצד מתירים את רשותו. ה. דיני שיתוף במבוי ובעיר (ראה רשימה יותר מפורטת, להלן).

דיני רשויות

איסור הוצאה מרשות לרשות, ואיסור העברה ד׳ אמות ברשות הרבים

הנה **הוצאה מרשות לרשות** היא מכלל שאר מלאכות שאסרה תורה לעשות ביום השבת, והוא ככל גופי תורה שנמסרו למשה מסיני. והביאו חכמינו על זה גם ראיה מהתורה, דכתיב ״ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש״, מבואר שהבאה מרשות כל אחד שהיא רשות היחיד, לרשותו של משה שהיא רשות הרבים מפני שהיו רבים מצויין שם, היא בכלל מלאכה (הקדמת המשנ״ב ע״פ רמב״ם שבת יב, ח). והוא הדין להכניס מרשות הרבים לרשות היחיד.

עוד למדו **המעביר חפץ ברשות הרבים** ארבע אמות, אסור מן התורה [שהרי הוא כמוציא מרשות לרשות] וחייב (רמב״ם שם).

רשות הרבים – רחובות ושווקים המסורים לרבים, בתנאי שהרחוב רחב ט״ז אמה, מפולש, ואינו מקורה [שיהיה דומה לרשות הרבים בדגלי מדבר]. ויש אומרים שצריך שיעברו בו שישים ריבוא [כמו בדגלי מדבר]. פרטי הדינים מבוארים בסימן שמ״ה מסעיף ז׳ עד סעיף י״ג. ובסימן שס״ד סעיף ב׳.

אסור להוציא ממנו לרה״י, והמוציא חייב במזיד סקילה ובשוגג חטאת. וכן אסור להעביר חפץ ד׳ אמות, והמעביר חייב כנ״ל.

רשות היחיד – כל מקום המוקף מחיצות שיש בו רוחב ד׳ על ד׳ טפחים בגובה י׳ טפחים [שזה שיעור מקום חשוב]. בין אם המקום מוקף מחיצות ממש, בין אם הוא חריץ וגומא באדמה, ובין אם הוא עמוד ותל, שצידי העמוד משמשים מחיצה לשטח שעל גביו [מדין גוד אסיק]. פרטי הדינים מבוארים בסימן שמ״ה מסעיף ב עד סעיף ו׳.

אסור להוציא ממנה לרה״ר, או מרה״ר לתוכה, והמוציא חייב במזיד סקילה ובשוגג חטאת, אבל מותר לטלטל בתוכה בכולה.

כרמלית – מדרבנן אמרו שיש עוד רשות שלישית, והיא כל מקום שאינו רה״י ואינו רה״ר, דהיינו שאין לו מחיצות אך אינו מסור לרבים. כגון ים או שדה, ועוד אופנים המבוארים בסימן שמ״ה סעיף י״ד. והטעם שאסרו כדי שלא יבואו ללמוד מהוצאה מכרמלית לרה״ר, להוציא מרה״י לרה״ר (משנ״ב הקד׳ לסי׳ שמ״ה, וסי׳ שמו, ב).

מן התורה מותר להכניס ולהוציא ממנה, וחכמים אסרו מפני שיבואו להתיר מרה״י לרה״ר, שאין הכל בקיעין בדיני מחיצות פרטי הדינים מבוארים בסימן שמ״ה מסעיף י״ד עד סעיף י״ח. ואסרו גם לטלטל בתוכה ד׳ אמות, כמו ברה״ר.

יש עוד סוג של כרמלית, והיא מקום שמן התורה הוא רשות היחיד, ומדרבנן גזרו עליו והוא מקום שלא הוקף לדירה, הנקרא ״קרפף״, או מקום שיש לו פירצות הצריכות תיקון מדרבנן, כגון מבוי שאינו מתוקן בלחי וקורה. פרטיה בסימן שמ״ו סעיף ג׳. והטעם מפני שדומה לרה״ר, ויבואו לטלטל ד׳ אמות ברה״ר (משנ״ב שנח, ה).

אסור להוציא מהכרמלית הזו לרה״ר מן התורה, ומדרבנן אסור גם להוציא לרה״י, וכן להכניס מהם לתוכה. ואסרו גם לטלטל בתוכה חפץ ד׳ אמות, כמו ברה״ר.

מקום פטור – כל שאין בו שיעור מקום חשוב, שאין בו ד׳ על ד׳ טפחים. מותר להוציא ולהכניס ממנו לכתחילה בין לרה״ר ובין לרה״י, אך לא להעביר מרה״ר לרה״י אפילו אם מניח בתוכו, שמא לא יניח ונמצא מתחייב. פרטיו בסו״ס שמ״ה.

❖ ❖ ❖

קרפף – כל מגרש מוקף במחיצות, בין יותר מבית סאתים ובין פחות, בין מוקף לדירה ובין שלא לדירה. אלא שחלוקים בדיניהם:

אם הוקף לדירה: אפילו גדול כמה כורים, מותר לטלטל בכולו ולהוציא ממנו לבית.

אם לא הוקף לדירה: אם הוא יותר מבית סאתים, הוא הכרמלית דרבנן הנ״ל, שאסור לטלטל בו ולהוציא ממנו.

אם הוא בית סאתים מצומצם, מותר לטלטל בתוכו ולהוציא ממנו לחצר, אך לא להכניס ממנו לבית.

אם הוא פחות מבית סאתים, מותר לטלטל בתוכו ואף להכניס ממנו לבית. (המשנ״ב חילק בין בית סאתים מצומצם לבין פחות מבית סאתים, לענין הוצאה ממנו לבית. והחזו״א (פח, יח) כתב שאין חילוק ושניהם אסורים. וראה בסימן שנח סעיף י׳ משנ״ת בזה).

רחבה – חצר שאחורי הבתים שבסתמא לא הוקפה לדירה. ודינה כדיני קרפף.

חצר – חצר שלפני הבתים שבסתמא הוקפה לדירה. ומותרת כרה״י גמור [וכקרפף שהוקף לדירה].

גג – כתב החזו"א (פט, י) **הובא בשונה הלכות** (שנח, כג) **שאם בולט מעל מחיצות הבית, דינו כרחבה דהיינו כמקום שלא הוקף לדירה, ואינו כקרפף לשיטות שאין כרמלית למעלה מי' טפחים** (ראה לעיל סימן שמה, טז שכ' המשנ"ב מחלוקת בזה). **אבל אם אינו בולט על המחיצות אומרים גוד אסיק, ונחשב כאילו גם למעלה מוקף לדירה, כמ"ש המשנ"ב** (שסב, כח) **לענין מקום שעל גבי ספינה שהפך אותה לדור תחתיה.**

❖ ❖ ❖

אויר הרשות: אויר רשות היחיד עולה עד לרקיע, והמניח על קנה גבוה מאה אמה כמניח ברה"י. אויר רשות הרבים וכרמלית הוא עד עשרה טפחים, למעלה מכך אינו אלא מקום פטור. ומ"מ העוקר מהקרקע ומעביר מעל י' ואח"כ מניח, חייב.

חורי רה"י ורה"ר: חורים שבכתלים של הבתים הסמוכים לרה"ר, הם טפלים לרשות שאליה הם פתוחים לפי הפרטים המבוארים בסימן שמ"ה סעיפים ה, יג, יז.

עקירה והנחה: מן התורה אין חייבים אלא אם עקר והניח, בין באיסור הוצאה ובין באיסור העברת ד' אמות. ומדרבנן אסור אף כאשר זה עוקר וזה מניח. פרטי הדינים בסימן שמ"ז. [זה עוקר וזה מניח: מכרמלית לרה"י מחלוקת בשעה"צ שמט, יד. מחצר שאינה מעורבת לבית, ספק בבבה"ל שסו, א ד"ה מבתיהם, ולחזו"א (קג, יט) אסור מצד עקירה בלא הנחה ברשויות דרבנן. ובמקום מצוה יש להקל. ובביה"ש אסור, בה"ל שמט, ה ד"ה ואפילו].

זורק ומושיט: בין אם אדם לוקח חפץ מרשות אחת ויוצא איתו [שזה האופן הפשוט של איסור הוצאה], ובין אם מושיט את החפץ החוצה בעוד שהוא נשאר באותה רשות, ובין אם זורק את החפץ באויר, כולם אסורים מן התורה. אולם יש חילוקים כאשר העביר דרך רשות האסורה ולא נח בתוכה, כגון מעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר, או מרה"ר לרה"ר דרך רה"י, ראה בסימן שמ"ז במשנ"ב.

מחליף ברשויות: המעביר מרשות לרשות דרך מקום פטור, נקרא מחליף, מכיון שמותר להוציא למקום פטור, וכן מותר להכניס ממקום פטור לרשות אחרת, ואם עושה את שניהם נקרא מחליף ואסור מדרבנן. אמנם במחליף ברשויות דרבנן כגון מכרמלית לרה"י או רה"ר נחלקו הפוסקים. ראה סימן שמ"ו סעיף א'.

פחות פחות מד' אמות: לכל אדם יש ד' אמות ברשות הרבים שנאמר "שבו איש תחתיו", ולכן בתוך ד' אמות מותר לטלטל (פרטי הדינים בסימן שמ"ט סעיף א'). ומן התורה יכול אחר שהניח לחזור ולטלטל עוד ד' אמות, אך חכמים אסרו שמא יבוא לטלטל ד' אמות (שם סעיף ה').

❖ ❖ ❖

זיז, גזוזטרא, דף – כולם ענין אחד, כעין מרפסת קטנה מאוד שאין עומדים עליה, אלא משתמשים בה. זיז – נזכר בסימן שנ״ג לענין השימוש בו להניח עליו דברים, אם דינו כרה״י או לא, ואם שני זיזים אוסרים זה על זה. גזוזטרא – נזכר בסימן שנ״ה סעיף א׳ שדרכה דולים מים מהים, דרך חור שיש באמצעה. ושם סעיף ה׳ נתבאר מתי שנים אוסרים אחד על חבירו. דף – נזכר בסימן שנ״ה סעיף א׳ שעושים אותו כדי להתיר לדלות מים מהים לספינה.

מחיצה תלויה – כל מחיצה שגבוהה מהקרקע ג׳ טפחים פסולה, כיון שהגדיים בוקעים תחתיה ומבטלים את הגוד אחית. אבל לגבי מילוי מים מהים או נהר וכדומה שדינם ככרמלית, הקילו חכמים להחשיבה מחיצה. ראה בתחילת סימן שנ״ה ובהערות שם שהתבאר סיבת הקולא וגדריה.

לחי וקורה, פסי חצר – מן התורה מקום המוקף בג׳ מחיצות, הוא רשות היחיד גמור [לדעת רוב הפוסקים], אך רבנן אסרו לטלטל בתוכו כל זמן שאינו מוקף מכל ארבעה רוחות לגמרי, ולא יהיה בו פירצה כלשהי [אא״כ יש לה תיקון], וכן הצריכו תיקון לפתח המבוי ופתח החצר.

והקילו חכמים שניתן להתיר את פתח המבוי ע״י לחי [קרש, ברוחב משהו, ובגובה י׳ טפחים], העומד בצד הפתח, או ע״י קורה [רחבה טפח, וחזקה שאפשר להניח עליה אריחים לכל אורכה] השוכבת על הפתח מצד לצד. וכן בחצר הקילו ע״י פס רחב ד׳ טפחים בצד הפתח, או שני פסים ברוחב משהו משני צדדי הפתח. [לחי ופסים דומים הם, והסיבה שבחצר נקראו פסים ולא לחים, מפני שכשמניחים פס אחד, צריך שיהא רחב ד׳ טפחים, ואינו כלחי שהוא רחב משהו].

דיני לחי וקורה מבוארים בסימן שס״ג, ויש בהם פרטים רבים, דין פסי חצר מפוזרים בסימנים שס״א – שס״ג.

עומד מרובה – דין מדיני מחיצות, שגם כאשר יש פירצה במחיצה, אם רוב המחיצה קיימת, נחשב שהמקום גדור כולו. ורק אם הפרוץ מרובה על העומד פסול. דין זה מבואר בסוס״י שס״ב.

תל המתלקט – תלולית עפר שהשיפוע שלה תלול מאוד, בשיעור שמתלקט [מצטבר] במשך ד׳ אמות, מגיע לגובה י׳ טפחים, נחשבת כמחיצה, כיון שלא נוח להלך עליה. דין זה נזכר בגמ׳ (שבת דף ק.) אך לא נזכר מפורש בשו״ע, ומבואר במשנ״ב סי׳ שמ״ה ס״ב, ובבה״ל סי׳ שס״ב ס״ב.

פירצה – שיעור פירצה בחצר שונה משיעור פירצה במבוי, דיני פירצה במבוי מבואר בסימן שס״ה, ופירצת חצר מבואר בסימן שס״א.

מוקף לדירה – כאמור לעיל בדיני רשויות, קרפף שהוא מקום שאינו משמש לדירה, אסרו חכמים לטלטל בו אם הוא יותר מבית סאתים. אך לא רק בזמן שאין

בו דיורים, אלא כל המחיצות שנעשו שלא לשם דיורים, אינן יכולות להתיר עד שיפרצו אותן ויעשו אותן לשם דיורים. פרטי הדינים מבוארים בסימן שנ״ח, וקצת בסימן שס״ב.

❖ ❖ ❖

כאמור בתחילת המבוא, הסימנים שבהלכות עירובין מתחלקים לה׳ חלקים, ובצורה מפורטת יותר הם מתחלקים כדלהלן:

א. סימנים שמה – שמט: עוסקים בהגדרת מהם ארבע רשויות של שבת, ודיני הוצאה, עקירה והנחה, מושיט וזורק וכדומה.

סימנים שנ – שנז: עוסקים בדיני הוצאה בצורות שונות ובמקומות שונים, כגון מגוזטרא, זיז ומרפסת, מבור מים ואשפה ובית הכסא. וכן גזירת שפיכת מים בחצר.

ב. סימנים שנח – שסב: עוסקים בדיני מקום שאינו מוקף לדירה, ומה מבטל את ההיקף לדירה. ובדיני המחיצות, כגון מחיצות שתי בלא ערב ולהיפך (סי׳ ש״ס), מחיצות מכלים ובעלי חיים ובני אדם (סי׳ שס״ב ס״ה), ודיני עומד מרובה וצורת הפתח (סוס״י שס״ב).

סימנים שסג – שסה: עוסקים בדיני תיקון מבוי. דיני לחי וקורה (סי׳ שס״ג), ודיני מבוי המפולש ומבוי עקום שצריך בצד אחד צורת הפתח (סי׳ שס״ד), ודיני מבוי שנפרץ מתי נפסל וכיצד מתקנים אותו (סי׳ שס״ה). ובסופו דיני השתמשות במקום שתחת הקורה ובין הלחיים.

ג. סימנים שסו – שסט: עוסקים בדיני פת העירוב. באיזה פת ניתן לערב, היכן להניחה, ומתי צריך לזכות אותה ולברך עליה וכו׳ (כ״ז בסי׳ שס״ו). מי ומתי יכול לתת את פת בעה״ב לעירוב שלא מדעתו (סי׳ שס״ז), שיעור הפת, והדין כשנחסרה מהשיעור (סי׳ שס״ח).

סימנים שע – שעט: מבארים איזה דירות צריכות להשתתף בפת העירוב, כגון אורחים והדרים ביחד או בצריפים וכדומה (סי׳ שע), ומתי יכולים לערב זה עם זה, רק כשיש פתח או חלון, וכאשר נסתם הפתח, או נפרצה חצר לחצר (סי׳ שע״ד).

סימנים שפ – שפא: דיני ביטול רשות [במקום לערוב בפת] למי ששכח ולא עירב, או שאינו רוצה לערב.

ד. סימנים שפב – שפה: דיני גוי ומומר הדרים במקומות שבכלל העירוב, שאוסרים על העירוב עד שישכרו רשותם. כיצד ניתן לשכור, וממי ניתן לשכור [מאשתו ומפועליו] (סי׳ שפ״ב) ומתי אינו אוסר (סי׳ שפ״ג שפ״ד). ודיני מומר (סי׳ שפ״ה). ויש עוד דינים השייכים לדירת גוי, בסי׳ שפ״ט ושצ״א.

ה. **סימנים שפו – שצה:** עוסקים בדיני שיתוף במבוי, שיש לזה דינים דומים לעירוב שבחצירות, אך שונה בכמה דברים, שניתן לערב ברוב המאכלים (סי׳ שפ״ו), ועוד. וכולל גם דין ספק עירוב, ואם מערבים בבין השמשות (סי׳ שצ״ג ושצ״ד).

דיני עירובין המצויים בזמנינו

למעשה בזמנינו, הרבה מדינים אלו אינם נוגעים למעשה בחיי אדם פרטי מן השורה. כיום עוקפים את רוב הפרטים, או שהכל מותר או שהכל אסור. שהרי במקומות שיש עירובים טובים, כל המקום המוקף הוא רשות היחיד, ואין רה״ר כרמלית מקום פטור, ואין דיני הוצאה. והמחמירים שלא לסמוך על העירוב, נזהרים מכל הוצאה שהיא, ואינם נכנסים לפרטים מתי ניתן להעביר באופן חלקי. ובמקרה שהוציאו בשוגג, ג״כ אינם מתדיינים בפרטי ההלכות, אלא סומכים על העירוב למקרה זה, או נותנים לילד שסומך על העירוב. ולכן כל החלק הראשון (שמה – שמז) אינו נוגע להם.

וכן החלק השני (שנח – שסה) זה החלק המעשי ביותר בזמנינו בעשיית עירוב, [ובעיקר הסימנים שס״ב ושס״ג]. אמנם זה שייך בעיקר לאנשים המטפלים בעירוב ולא לכל אחד, כי כשאדם פרטי הולך לשבת למקום שאין עירוב, ע״פ רוב לא יתקין עירוב לשבת אחת, שכדי להעמידו כהלכה דרוש טירחה רבה. וכשנמצא בקביעות ורוצה לעשות עירוב קבוע, מקובל היום לקחת ת״ח הבקי בהלכות עירובין שידריך כיצד לעשות, כי באמת יש בהם הרבה מאוד פרטים ונידונים, שבלי נסיון, פשוט לא שמים לב אליהם (ראה מה שהארכתי ב״סיור מודרך״). אנשים שעושים עירוב לבד, לשבת שבע ברכות או במקום נופש וכדומה, ע״פ רוב קשה שידעו להעמיד אותו כהלכה כפי ההקפדות שבעירובים שכונתיים, [רק כלפי תוך הבנין או חצר ניתן לערב, וגם לזה ראוי לשאול, וגם בזה יש כמה וכמה פרטים, כמו שליקטתי ב״פתח העירוב – מבוא״ בסופו].

החלק השלישי, דיני פת העירוב, ועם איזה חצרות ניתן לערב, כמעט שאינו נוגע אפילו לעושי העירובים [מלבד שאלות מיוחדות מידי פעם], משום שהיום לא גובים את הפת מהתושבים, שצריך לדון מי חייב לתת, אלא אחד מזכה משלו לכולם, ולא משנה אם צריך לתת או לא, תמיד זה אותו כמות פת [כשמדובר ביותר מי״ח דיירים], ויש נוסח מסודר כיצד לזכות גם לבאים בעתיד. וממילא לא שייך גם כל דיני מי ששכח לערב.

ומצד האופנים שניתן לחבר חצרות ע״י פתח או חלון, ג״כ אינו נוגע היום, שמקיפים את כל הבתים והחצרות בהיקף חיצוני, וכולם פתוחים זה לזה דרך הרחובות. אמנם יש מקרים בעירובים שכונתיים שדנים כיצד לצרף בית מסויים, אך כאמור זה מסור לבקיאים, גם משום שיש בזה הרבה פרטים, וגם משום שבכל

עירוב השאלה היא חד פעמית למשך כל השנים, ורק לבקיאים שנשאלים מהרבה מקומות יש נידונים שכיחים.

החלק הרביעי, דיני גוי ומומר שאוסר, מצוי מאוד, ובאמת בדורות קודמים גם זה לא היה נידון כלל, מפני שהיו שוכרים משר העיר למשך עשרים או חמישים שנה, אדם אחד שוכר בשביל כולם, וזה מועיל לכל הגוים והמומרים. אך בזמנינו שכידוע המדינה נעשית דמוקרטית ואין לה זכות בבתי התושבים להיכנס ללא רשות [או צו בית משפט], דעת רוב פוסקי זמנינו שאי אפשר לסמוך על שכירות משר העיר, וצריך לעשות שכירות פרטית, ולעקוב אחרי כל עובד זר או חילוני ששוכר דירה, וכל פעם שמתחלף הדייר. ולכך צריך עירנות רבה. אופן עשיית השכירות היא די פשוטה, אך בדרך כלל אין הגוים והמומרים מסכימים להשכיר וצריך לעשות פתרונות ע"י שכירו ולקיטו וכדומה, ובפתרונות יש פרטים רבים, ומחלוקות שונות בין הת"ח העוסקים בדבר בדורנו. ולכן גם את החלק הזה משאירים אותו לעוסקים בעירוב, ולכל היותר מודיעים להם כשהתחדש דייר גוי או מומר.

אך למרות כל האמור, בחוברת שלפנינו הבאנו הרבה נפק"מ בהרבה מאוד מקומות, פזורים בהערות בכל הסימנים, של דינים הנוגעים למעשה לכל אדם, והתועלת שבכך כפולה, א. המקרים הנזכרים עצמם, חשוב לדעת כיצד להתנהג במקרים הללו. ב. מאוד קשה ללמוד הלכות שלא נוהגות למעשה, וכעת ע"י שמידי פעם יש נפק"מ למעשה, מתעוררים לחיות את ההלכות באופן מעשי ולעסוק בהם יותר בקלות ובהבנה.

סימן שמ״ה

דין ארבע רשויות לשבת

א. ארבע רשויות הם (שבת דף ו.)

ארבע רשויות נאמרו בדין הוצאה בשבת, רשות היחיד, רשות הרבים, כרמלית ומקום פטור [כרמלית לשון כרמל, לא לח ולא יבש אלא באמצע, וכן כאן בין רשות הרבים לרשות היחיד (משנ״ב א)].

ב. איזהו רשות היחיד (שבת דף ו.)

איזה מקום מוגדר רשות היחיד - מקום המוקף בד׳ מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בו ד׳ על ד׳ טפחים. אופני ההיקף:

1. באופן שיש מחיצות ממש. באופן זה דעת רוב הפוסקים שהמחיצות לא מצטרפות לרוחב ד׳, ויש אומרים שהמחיצות מצטרפות, [כי יכול להניח עליהם דף [מדף] ולהשתמש במקום ד׳ על ד׳]. ויש מחלקים שמחיצות עבות [חזקות[א]] שאפשר להניח דף ולהשתמש עליו מצטרפות, ומחיצות דקות לא (משנ״ב ג)[ב]. אך כל מה שהמחיצות מצטרפות הוא לגבי המקום שמעל גובה המחיצה, אבל בין המחיצות לא[ג] (משנ״ב ג).

2. חריץ עמוק י׳ ורחב ד׳ על ד׳ טפחים. הוי רשות היחיד בתוכו.

3. תל או עמוד גבוה י׳ ורחב ד׳ על ד׳ טפחים. בין אם התל זקוף, ובין אם עולה בשיפוע, בתנאי שמתלקט [עולה] י׳ טפחים בתוך משך ד׳ אמות (פרטי דין תל המתלקט, ראה הערה[ד]).

א. כצ״ל, ולא שיש למחיצות עובי, שהרי הטעם שהמחיצות מצטרפות הוא משום שיכול להניח מדף מכותל לכותל ולהשתמש עליו, ולא מצד שיש מקום על הכותל להניח שם דבר, כי על הכותל אין רוחב ד׳ וגם למטה מהמחיצות אין ד׳ ונמצא שבשום מקום אין רוחב ד׳.

ב. והחזו״א (סח, כג) כתב שלרוב הפוסקים המחיצות מצטרפות.

ג. הטעם שאינם נחשבים חורי רה״י, א. כי הסיבה שהכותל מצטרף משום שיכול להניח ע״ג דף, ואז לא יוכל להשתמש במקום שתחתיו. ב. החורים נטפלים לעיקר הרשות, אבל אי אפשר לומר שהשימוש העיקרי [שהוא למטה] יהיה טפל לשימוש הטפל שהיה יכול להשתמש על הדף (חזו״א סב, יב-יג).

ד. דיני תל המתלקט (שבת דף ק.) לא נזכרו בשו״ע, ונזכר רק במשנ״ב כאן, ובבה״ל רס״י שס״ב (ועוד מקומות בדרך אגב). ולכן נביא כאן את הדינים: שיעור תל המתלקט שבתוך ד׳ אמות עולה שיפועו י׳ טפחים.

א. נחלקו הפוסקים האם משך הד׳ אמות נמדדים בקו אוירי, לולי התל, [כ״כ האו״ש (פי״ז משבת ה״ד), וכ״ד החזו״א (כלאים יב, כג ד״ה במה שכתב)], או שמודדים משך הד׳ אמות לפי קרקע התל, שזה פחות מד׳ אמות בקו אוירי ישר, [כ״ד שו״ת מהרלב״ח (סי׳ י״ט) וכן מדויק ברש״י וריטב״א

יש אומרים ששיעור המקום ד׳ על ד׳ טפחים היינו עם אלכסונן, כלומר ה׳ טפחים וג׳ חומשי טפח על ה׳ טפחים וג׳ חומשי טפח[ה], כמו לגבי הוצאה (רמ״א), והאחרונים חולקים שמד׳ על ד׳ טפחים הוי רשות היחיד (משנ״ב ו).

ג. דין הכתלים של רשות היחיד (שבת דף צט:)

כתלים המקיפים את רשות היחיד, בין שרוחבם ד׳ טפחים ובין פחות מד׳ טפחים, דינם כרשות היחיד, דכיון שהם עושים את המקום לרשות היחיד קל וחומר שהם עצמם יהיו רשות היחיד (שו״ע ומשנ״ב)[ו].

ד. דין חורים שבכתלי רשות היחיד (שבת דף ז:)

חורים שבכתלים שבין רשות היחיד לרשות הרבים, אם הם פתוחים לרשות היחיד, תמיד דינם כרשות היחיד (שו״ע), אפילו אם הם פתוחים גם לרשות הרבים,

---

וגאון יעקב (עירובין יט, א) ובר״ח ומאירי (שבת דף ק׳), וכן הלשון בהרבה פוסקים, וכ״כ במשנ״ב (שסג, קנד ושעה״צ ק״ז, ומשנ״ב ששה, כד)]. ולפ״ז השיעור במעלות הוא 24 מעלות.

ב. היכן מוגדרת המחיצה של התל, א. דעת השערי ציון (סי׳ ד׳ ענף ה׳) שהיא בסוף התל [אחרי שעלה י׳ טפחים, וגם אם ממשיך לעלות בשיפוע, כשמגיע לגובה י׳ אומרים גוד אסיק], והאלכסון שלמטה מי׳ אינו רה״י. וכ״מ במשנ״ב (כאן סוף סק״ה). ב. דעת הגר״ח (על הרמב״ם סוכה פ״ד הי״א ד״ה אכן) שמחיצת התל היא כעין מדרגות המתלקטות מכל התל יחד, והחידוש שנאמר הוא שמצרפים את זקיפת המדרגות למחיצה אחת. ג. דעת החזו״א (קח, ט) שכל פני התל נחשב כמחיצה זקופה אלא שהיא מוטה אלכסון.

ג. דין השטח שעל פני שיפוע התל, כתבו הבה״ל (שנב, ב ד״ה בענין) והחזו״א (שם) שאם התל עומד ברה״ר, לדעת הרמב״ן והריטב״א דינו כרה״ר, ולדעת התוס׳ והרשב״א הוא כרמלית, אא״כ דרך הרבים לכתף עליו שאז הוי רה״ר.

ד. מחיצה שנכפפה ועומדת בשיפוע, כתב החזו״א (שם) שצריך שיהא בה שיעור תל המתלקט, שבתוך ד׳ אמות עולה לגובה י׳ טפחים, אבל במקום אחר (סה, ע סוד״ה אחרי) כתב החזו״א שאף אם אין שיעור תל המתלקט אך היא באופן שא״א לעבור דרכה [כגון שאין בראשה קרקע שיוכל להמשיך שם], נחשבת למחיצה [שלא שייך לומר ניחא תשמישתיה]. ועיין עוד לקמן (שסב, ב) מה שכתבנו מחלוקת המשנ״ב והחזו״א בגדר דין מחיצה בתל המתלקט.

ה. היינו בעיגול, דטעמו רק שלכל כיוון יהיה ד׳ על ד׳ מסובבים באלכסון (תוס׳ עירובין נא. ומפורש באו״ז סי׳ קנ״ו). אבל ד׳ על ד׳ היינו מרובעים.

ו. באופן שהיה חריץ עמוק ה׳ טפחים ועליו כותל ה׳ טפחים, דין החריץ רה״י, אבל בדין הכותל הביא החזו״א (סב, יג צו, כא) מחלוקת ראשונים, לתוס׳ (שבת צט, ב ד״ה לאחרים) אין מקום נעשה רשות היחיד אא״כ מובדל מסביבתו י׳ טפחים, וכאן יש רק ה׳, ודעת הרשב״א והריטב״א (עירובין עח, א) שאם הכותל גבוה ג׳ טפחים נחשב מובדל ודינו כרה״י. וכ״מ בשו״ע (שסא, א), ובפמ״ג (שנד, א) מבואר שפסק כתוס׳. ובפחות מג׳ טפחים כתב בשעה״צ (שנד, א) שלכו״ע דין הכותל כרשות שלפניו. אולם במקרה הפוך, שהיה תל ה׳ ועליו כותל ה׳, כיון שכלפי רה״ר מובדל י׳ טפחים דינו כרה״י, וא״צ שמבפנים יהיה י׳ (חזו״א סח, כג, ופשוט).

ונפק״מ מצויה בדין זה, שלא להעלות ילד על גדרות של חצרות גבוהות י׳ שתוכן רה״י, [או שיש בעובייין ד׳ אפילו אין תוכן רה״י], כיון שמטלטלו מהרחוב שהוא רה״ר או כרמלית לגדר שהוא רה״י.

ואפילו אין בהם רוחב ד׳ על ד׳ (משנ״ב ט), ומשמע שאפילו הם נמוכים מי׳ טפחים, וי״א שאם הם נמוכים מי׳ ופתוחים גם לרה״ר דינם כרה״ר (משנ״ב י)[ז].

אסור להוציא מחורים אלו לרשות הרבים, ואם הוציא חייב, וי״א שלענין חיוב צריך שיהא בהם ד׳ על ד׳ טפחים[ח] (משנ״ב ט).

חורים שפתוחים לרשות הרבים ולא לרשות היחיד, נידונים לפי גובהן ורחבן,

1. אם יש בהם רוחב ד׳ על ד׳ וגובה י׳, הם רשות היחיד (רמ״א).

2. אם יש בהם ד׳ על ד׳, ואינם בגובה י׳ טפחים, הם כרמלית. [ובגובה פחות מג׳ טפחים, דינם כרה״ר (לקמן סעיף יג)].

3. אם אין בהם ד׳ על ד׳, בין הם בגובה י׳ ובין אינם בגובה י׳ טפחים, הם מקום פטור (משנ״ב יא).

ה. דין אויר רשות היחיד עד לרקיע (שבת דף ז.)

אויר רשות היחיד עולה עד לרקיע[ט] (שו״ע), שאם נעץ קנה ברשות היחיד גבוה מאה אמות אפילו אין בו רוחב ד׳, וזרק מרשות הרבים ונח על גביו, חייב (משנ״ב יב).

ו. כלי מונח, אם נעשה רשות אחרת (שבת דף ח.)

כלי המונח ברשות הרבים, רחב ד׳ על ד׳ וגבוה י׳, או עגול שיש בתוכו לרבע שיעור זה [שקוטרו ה׳ טפחים וג׳ חומשי טפח], אפילו אינו קבוע בקרקע דינו כרשות היחיד (שו״ע).

ז. למג״א ותו״ש וכ״מ בשו״ע ורמ״א אפילו נמוכים, ובא״ר כ׳ שנחלקו הראשונים כיון שלא נח לבני רה״י להשתמש בהם משום שבני רה״ר משתמשים, וכ״ד הגר״א.

ולסוברים שדינם כרה״י, דעת האבן העוזר בית מאיר (שנג, ב) ורע״א (שנה, מג״א יד) שמ״מ גם לבני רה״י אסור להשתמש מפני שהחור פרוץ במלואו לרה״ר, אבל דעת המג״א שמותר כיון שבחורים א״צ מחיצות ובכל אופן הם רה״י.

ח. וטעם החולקים י״ל כי ברה״י א״צ מקום ד׳ כדלקמן סעיף ה׳.

ט. במחיצות העומדות בשיפוע, כתב החזו״א (עא, ו) שרה״י עולה מהמקום שבו מסתיימת המחיצה עד לרקיע בקו ישר, ולא באלכסון כפי המחיצה.

בבור עמוק י׳ ורחב ד׳ הסתפק הפמ״ג (משב״ז יא) אם רה״י עולה עד לרקיע [דשמא בקרקע עולם לא אמרינן גוד אסיק], אבל בסי׳ שנד (א״א א-ב) סתם שעולה עד לרקיע.

בעמוד גבוה י׳ ורחב ד׳, חידש הרמב״ן שאין האויר שמעליו נידון כרה״י, אלא רק המניח עליו ממש. ועי׳ בחי׳ רבי חיים הלוי מש״כ בדעת הרמב״ן.

י. בשונה הלכות (כאן ס״ו, וסי׳ שמ״ז ס״ד) הקשה שמשמע שברה״י א״צ הנחה מע״ג מקום ד׳ על ד׳, ולקמן (סי׳ שמ״ז משנ״ב ה) מבואר שגם ברה״י צריך עקירה מע״ג מקום ד׳ [ורק ידו של אדם חשובה כד׳]. ועי׳ בר״ן (שבת דף א. מדפי הרי״ף ד״ה והא) שעמד בזה וביאר שרק ברה״ר או בהנחה ע״ג אדם שאינו רה״י עצמה, צריך מקום ד׳, אבל בקנה המחובר שהוא רה״י עצמה א״צ מקום ד׳.

אם אינו גבוה י׳, אין דין כרמלית בכלים, אלא בטל לרשות הרבים או לכל רשות שנמצא בה, אבל אם הכלי קבוע בקרקע נעשה כרמלית [ושיעור כרמלית ראה סעיף י׳] (משנ״ב טז).

וכן אין דין מקום פטור בכלים, שאם אינו רחב ד׳ [ואינו גבוה י׳] בטל לרה״ר ולכל רשות שנמצא בה (שעה״צ טו), [אך בגבוה י׳, בלאו הכי אין רה״ר וכרמלית למעלה מי׳, והוי מקום פטור][יא].

ז. איזהו רשות הרבים (שבת דף ו. רש״י עירובין דף ו.)

איזהו רשות הרבים - רחובות ושווקים, [וכן דרכים העוברים מעיר לעיר (משנ״ב יז ושעה״צ יח)], **בתנאי,**

1. רחבים ט״ז אמה.

2. אינם מקורים[יב].

3. אין להם חומה, ואם יש חומה צריך שהרחובות מפולשים משער לשער (שו״ע) מכוונים זה כנגד זה (משנ״ב כ)[יג], וכן אין להם דלתות שננעלו בלילה (רמ״א), וי״א אף לא דלת אחת (משנ״ב כא).

4. יש אומרים שצריך שיעברו בו שישים ריבוא[יד]. לשון השו״ע שיעברו בכל

יא. נפק״מ מצויה למעשה, אם הילד קפץ מהעגלה ברחוב, או זרק בקבוק ומוצץ וכדומה, כיון שהעגלה היא כלי המיטלטל אינה כרמלית, ומותר להניחו בה אף למחמירים שהרחוב הוא רה״ר [רק שלא יטלטל ד׳ אמות]. ואף אם גבוהה י׳ בדרך כלל אין לה מחיצות גבוהות י׳ שתחשב רה״י, וא״כ היא מקום פטור. אבל להושיב ילד על ספסל ברחוב, כיון שהוא קבוע ויש בו ד׳ על ד׳ הוא כרמלית, ולמחמירים שהרחוב רה״ר אסור להושיבו.

יב. אם חציו מקורה, ואפילו רובו מקורה, יש על המקום שאינו מקורה דין רה״ר, אפילו אינו רחב ט״ז אמה אלא בצירוף המקום המקורה (יד רמה ב״ב יא, ב).

קירוי על שטח פחות מד׳ על ד׳, כתבו הרמ״א והמשנ״ב (שמו, כז) שבטל לרה״ר.

קירוי עראי כגון תחת עגלה או מכונית, מדברי המג״א (רסו, ז) משמע שבטל מתחתיו שם רה״ר, ובישועות מלכו (או״ח סי׳ נ״ב) כתב שקירוי עראי אינו מבטל שם רה״ר. והחזו״א (סב, כב) כתב שאם במקום שמעליו הוי רה״י, בטל מתחתיו דין רה״ר. ולפ״ז יש לדון למעשה בכובע שהתגלגל ברה״ר אל תחת מכונית, אם מותר להוציאו משם אל רה״ר פחות מד׳ אמות.

יג. יש אומרים שצריך שיהו מפולשים למקום שבוקעים רבים, דהיינו לרה״ר ולא לכרמלית [סתם שדה], וי״א שגם פתוח לכרמלית הוא רה״ר רק שלא יהא סתום (שו״ת שמחת יו״ט הו׳ ברעק״א). אך ודאי שלא צריך מפולש למקום שיש שישים ריבוא.

והנה זה פלא שהאחרונים שטרחו להתיר לערב רה״ר כמעט לא התחשבו בתנאי זה, והרי כמעט אין רחוב שמפולש מצד לצד של העיר ובודאי לא מכוון. והתשובה לכך שכאשר הרחוב מתחיל ונגמר ברה״ר הוי רה״ר מדין מפולש לרה״ר [הנזכר לקמן סעיפים ח׳ ט׳], וזה גם כשאינו מכוון וגם כשמסתובב כמו ר כמבואר בב״י סי׳ שס״ד ובמשנ״ב שם, והובא בהערות לקמן סעיף ט׳ וברס״י שסד.

יום, והמשנ״ב (ס״ק כד) כתב שמספיק שיהיו מצויין שם אף לא בכל יום[יט]. בתנאי זה נחלקו הראשונים ומלשון השו״ע משמע שלהלכה לא סובר כן, ומ״מ אין בנו כח למחות ביד הסומכים ע״ז, שכ״ד כמה ראשונים ואחרונים, ובעל נפש יחמיר לעצמו (משנ״ב כג). הביאור הלכה האריך בשיטות הראשונים בזה, והוסיף שהריטב״א כתב שמספיק שמסור לשימוש לשישים ריבוא, כגון שיש בעיר ששים ריבוא או שנכנסים בה תדיר, והרמב״ן כתב שבדרך מעיר לעיר לא צריך שיעברו שישים ריבוא[כ].

כאשר הרחוב מתרחב באמצעו יותר [כגון במקום השוק], וחוזר ומתקצר לט״ז אמה, יש דין רשות הרבים גם למקום הרחב שאינו כנגד הפילוש, מלבד במקומות קטנים או בזויות שלא נוח להשתמש בהם (בה״ל ד״ה אם).

ח. רשות הרבים המתקצרת, ומבוי המפולש לאורך רשות הרבים (רשב״א בעבוה״ק)

רשות הרבים שיש בה ט״ז אמה, ומתקצרת באמצעה[כא], וכן רחוב מקביל ומפולש לאורך רשות הרבים אפילו אין בו ט״ז אמה, יש אומרים שדינם כרשות הרבים אף במקום שאין בהם אפילו י״ג אמה ושליש אלא י׳ אמות[כב] (שו״ע ומשנ״ב ושעה״צ כט).

יט. הטעם משום שלומדים גדרי רה״ר מדגלי מדבר. שהיו שם שישים ריבוא. ואע״פ שהיה שם עוד ערב רב ונשים וטף, לא לומדים אלא מה שכתוב בפירוש (משנ״ב כג). וכן א״צ מקום שעוברים שישים ריבוא גברים דוקא, משום שלומדים רק את המנין (שו״ת בית אפרים או״ח סי׳ כו). ולענין לצרף את העוברים בכלי רכב ורכבות, בבית אפרים שם ובישועות מלכו כ׳ שאם לרכבים יש דין רה״י לא מצטרפים, אבל בפמ״ג (שסג, א״א ל) משמע שמצטרפים, וכ״מ במג״א (שמה, יד) שכ׳ שיש בדעת רבים בספינות, וכ״כ הערוך השולחן (סכ״ו) שמסילת הרכבת שעוברים בה שישים ריבוא דינה כרשות הרבים, וכ״פ האגרות משה (ח״א סי׳ קלט ענף ו׳) והשבט הלוי (ח״ה סי׳ נג).

כ. וכתב שאין שיטה שסוברת שדוקא עוברים בו בכל יום, וכונתו שמי שהזכיר תנאי זה הוא רק ספר התרומה והר״ן שכתבו לחלוק על שיטה זו, אבל אין מי מהעומדים בשיטה זו שכתב כן. ובשעה״צ הביא שרש״י בעירובין דף נט כ׳ שיהיה בעיר שישים ריבוא וא״צ שיעברו באותו רחוב, וכשיטת הריטב״א דלקמן.

כא. הרא״ש בביצה (פ״ג סי׳ ב׳) חולק ע״ז, אך הבה״ל סתם כדעת הרמב״ן.

כאן המקום לציין את חידושו הגדול של החזו״א, שנקט כפוסקים שכשיש שם ד׳ מחיצות לא אתי רבים ומבטלי מחיצתא (דלא כשו״ע), וחידש שכשיש עומד מרובה נחשב שם ד׳ מחיצות, ולפ״ז ברחובות שלנו שמפולשים לרשות הרבים אך סתומים כנגדם, [שלא ממשיכים מהעבר השני] יש להם עומד מרובה והם נעשים רה״י, וע״ז הוסיף חידוש שלישי שמקום שהוא רה״י נחשב מחיצה, וכאילו יש מחיצה באמצע הרשות הרבים (דלא כפשטות התוס׳). וזה חידוש שמצרפים לעשיית עירובים עירוניים, ואין רגילים לסמוך ע״ז לכתחילה.

כב. היינו שנעשית צרה. ואם הרה״ר אינה נעשית צרה אלא עשה מחיצות בצדדים [כעין פסין], אע״פ שמיעט מרוחב י״ג אמה אתו רבים ומבטלי מחיצתא, כמבואר בגמ׳ (עירובין דף כב.) שרק בפסי ביראות שיש שם ד׳ מחיצות נחלקו. ואם יעשה ארבעה פסים כעין פסי ביראות יהא תלוי במחלוקת הראשונים אם פוסקים כרבנן [ואז זה יבטל שם רה״ר דאו׳, ומספיק תיקון מדרבנן].

כג. בשעה״צ כתב שמצא בראשונים שאפילו יש בו רק י׳ אמות, אולם בביאור הגר״א שציין מבואר שברה״ר המתקצרת אפילו מתקצרת עד ד׳ טפחים הוי רה״ר. והנפק״מ בזה מצויה מאוד ברחובותינו

אם הרחוב הנ״ל מפולש לרה״ר רק מצד אחד וצד שני לסתם שטח פתוח, נחלקו הראשונים (בה״ל ד״ה ומתקצרין).

ט. מבוי המפולש לרשות הרבים (**רא״ש עירובין דף ו**)

רחוב המפולש מרשות הרבים א׳ לרשות הרבים ב׳, באופן שהפילוש לכיון אורך הרחוב [שאינו בסיבוב 90 מעלות], יש אומרים שדינו כרשות הרבים אם יש בו י״ג אמה ושליש (שו״ע)[יט]. אבל אם פילושו לרוחב [כזה H], או שאין בו י״ג אמה ושליש, אין דינו כרשות הרבים (משנ״ב כז). ויש אומרים שאף כאשר פילושו לרוחב דינו כרשות הרבים, ונראה כסברא ראשונה[כ] (בה״ל ד״ה י״ג).

י. דין עמוד או כל דבר גבוה העומד ברשות הרבים (**שבת דף ג׳. ה׳.**)

כל דבר גבוה (כעין עמוד) שעומד ברשות הרבים, מתחלק ל-4 אופנים:

1. גבוה פחות מג׳ טפחים. אפילו רחב הרבה, דינו כרשות הרבים, אפילו הוא קוצים או צואה שאין הרבים הולכים עליהם.

2. גבוה ג׳ טפחים עד ט׳ טפחים, אם רחב ד׳ על ד׳ טפחים, הוא ככרמלית, ואסור להוציא ממנו לרה״ר ולרה״י. ואם אינו רחב ד׳ על ד׳ [אפילו ארוך יותר מד׳ אך ברוחב פחות מד׳ (משנ״ב ל)], הוא מקום פטור, ומותר להוציא ממנו לרה״ר או לרה״י.

דין זה הוא אפילו אם הרבים מכתפים על מקום זה (משנ״ב לא).

3. גבוה ט׳ טפחים, ורבים מכתפים עליו, דינו כרשות הרבים, בין רחב ד׳ ובין פחות מד׳ (שו״ע). אך אם משום מה הרבים לא מכתפים עליו, אינו כרשות הרבים[כא], אלא כבמס׳ 2 (משנ״ב לג).

דין זה נאמר רק בגובה ט׳ טפחים בדיוק, אבל ביותר מט׳ עד י׳ דינו כבמס׳ 2. ויש אומרים שגם מט׳ עד י׳ נאמר דין זה שדינו כרשות הרבים (שו״ע). והלכה כדעה ראשונה שרק בט׳ בדיוק[כב] (משנ״ב לו).

שאם בתחילה וסוף [או אפי׳ באמצע במקום שמפולש לרחוב אחר] יש ט״ז אמה, הוי רה״ר אפילו שיש באמצע קטעים פחות מט״ז.

יט. עיין בבה״ל (ד״ה י״ג) שסעיף זה הוא דעת הרא״ש ולדעתו גם בסעיף ח׳ צריך שיהיה י״ג אמה, ולפמש״כ בסעיף ח׳ שהוא הרשב״א גם כאן א״צ י״ג. ותמה שהשו״ע העתיק שניהם ולא כ׳ שזה מחלוקת. והביא עוד שי״א לחלק שבסעיף זה מדובר אף במפולש לרוחב ואז צריך רוחב י״ג, והבה״ל דחה שבראשונים מבואר שמפולש לרוחב אף בי״ג אינו רה״ר [אלא בט״ז אמה כדלקמן בהערה הבאה].

כ. עיין במשנ״ב (שסד, א) שרמז לדברי המ״מ והריב״ש, שאם יש ברחוב זה ט״ז אמה, אפילו מפולש לרוחב נקרא מפולש ודינו כרשות הרבים. וכן הורה הגר״ש וואזנר שליט״א שלפ״ז רוב הרחובות שלנו הם רה״ר [לדעה א׳ שבסעיף ז׳] כי מפולש למפולש הוא ג״כ מפולש.

כא. בשעה״צ (לו) הביא דעת החולקים, ומשמע מדבריו שא״צ לחוש לשיטתם.

כב. הגר״ש וואזנר זצ״ל אמר בשיעוריו כאן, בא וראה כמה גדולים דברי חכמים שאמדו שבט׳ בדיוק אדם מכתף, מעט יותר או פחות כבר לא מכתף.

4. גבוה י׳ טפחים, אם רחב ד׳ על ד׳ טפחים, הוא רשות היחיד. ואם אינו רחב ד׳ על ד׳ טפחים, הוי מקום פטור כנ״ל במס׳ 2, ולא אומרים בזה חוקקים [בכותל הסמוך לעמוד] להשלים שיעור רוחב ד׳[כג].

יא. דין גומא ברשות הרבים (שבת דף ח. ורא״ש)

גומא שנמצאת ברשות הרבים, דינה מתחלק ל-3 אופנים.

1. בעומק פחות מג׳ טפחים, דינה כרשות הרבים.

2. בעומק ג׳ טפחים עד י׳ טפחים, דינה כבמס׳ 2 בסעיף הקודם, שאם רחבה ד׳ על ד׳ היא כרמלית, ואם אינה רחבה ד׳ על ד׳ היא מקום פטור.

בגומא אין את הדין שבט׳ טפחים דינה כרשות הרבים (מס׳ 3 בסעיף הקודם), כי אף אם הרבים משתמשים בה אינו אלא שימוש ע״י הדחק ואינו נחשב שימוש (משנ״ב מ).

3. בעומק י׳ טפחים, דינה כבמס׳ 4 בסעיף הקודם, שאם רחבה ד׳ על ד׳ טפחים היא רשות היחיד, ואם אינה רחבה ד׳ על ד׳ טפחים היא כמקום פטור.

דין זה שהבור הוא רשות, הוא גם כאשר הבור מלא מים או שאר דברים שקופים שרואים את מחיצות הבור, אבל אם מלא פירות וכדומה, אפילו לא ביטלם לבור ועתיד לפנותן, אינו רשות היחיד כיון שהמחיצות לא ניכרות, ולכן הזורק לשם מרשות הרבים פטור, אבל אסור[כד]. [ואם ביטל אותם, דין המקום כרה״ר או כרמלית, עי׳ שעה״צ מה]. ודעת הרשב״א שדוקא פירות טבל או דבר שאסור לטלטל מבטלים את המחיצות, ולא כל דבר שמסתיר את המחיצות (משנ״ב מא).

יב. דין אויר רשות הרבים (שבת דף ז: ק.)

רשות הרבים אינה תופסת אלא עד עשרה, כלומר שהאויר שברשות הרבים מגובה י׳ טפחים ומעלה הוא מקום פטור (שו״ע), ואינו אפילו כרמלית (משנ״ב מד).

ולכן הזורק דבילה ברשות הרבים ונדבקה בכותל למעלה מי׳ טפחים, הזורק פטור כי לא נחה ברשות הרבים [דלמעלה מי׳ הוא מקום פטור], משא״כ אם נדבקה

כג. הניח ע״ג אדם או ביד של אדם שהיא למעלה מי׳ טפחים, נחלקו הראשונים אם נחשב מניח במקום פטור, או כמניח ברשות הרבים (משנ״ב שמז, ח). לרשב״א (שבת ה, א) כמקום פטור, ולתוס׳ (קב, א ד״ה והוציאו) האדם נחשב כמקומו וכמניח ברה״ר.

כד. ודוקא מלא כולו, אבל אם הניח בבור רק מעט פירות, אע״פ שנשאר במחיצה פחות מגובה י׳, לא התבטל ממנה דין מחיצה (שעה״צ מג), כיון שניכר מקום המחיצות והוי כחפץ המונח בבור. הדין הנזכר כאן הוא מדאורייתא, אבל מדרבנן החמירו שכל שלא ביטלם להשאירם בקרקע, אינם מבטלים דין מחיצה, ולכן בסימן שנח, ב לגבי ביטול כותל שאינו מוקף לדירה, ובסימן שעב, טז לחבר שתי חצירות לערב יחד, צריך שיבטל, וזה מש״כ המשנ״ב דמ״מ אסור להוציא מהבור כיון שלא ביטלו.

למטה מי׳ טפחים חייב[כה] [כדין מעביר ד׳ אמות ברשות הרבים] (משנ״ב מג). ומכל מקום אסור לעשות כן אף למעלה מי׳, שמא יפול מידיו ונמצא מתחייב[כו] (שעה״צ מז).

אמנם אם נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו כלי שגובהו [מחיצותיו[כז]] י׳ טפחים ורחבו ד׳ על ד׳, הרי הוא רשות היחיד אפילו שתחתיו רשות הרבים[כח] (משנ״ב מד).

יג. חורי רשות הרבים (שבת דף ז:)

חורים שבכתלים הפתוחים לרשות הרבים ולא לרשות היחיד, אם הם בגובה פחות מג׳ טפחים, דינם כרשות הרבים[כט], ואם הם גבוהים ג׳ טפחים אינם רשות הרבים, ודינם כמו שנתבאר לעיל סעיף ד׳ בסוף הסעיף.

יד. איזהו כרמלית (שבת דף ו. ז.)

כרמלית הוא מקום ללא מחיצות כשרות, ובכל זאת אינו רשות הרבים כי אינו מקום הילוך לרבים. וכגון:

1. ים. ומדוע אין דינו כחריץ שהוא רשות היחיד [הרי מים שקופים לא מבטלים את מחיצת החריץ כדלעיל סעיף י״א], המג״א כתב משום ששפת הים משופעת [ואינה בשיעור תל המתלקט][ל], והמאירי כתב שאפילו במקומות שהשיפוע זקוף מ״מ מחיצות רחוקות לא מצטרפות. וכן נהר אפילו ששתי מחיצות קרובות, אך השתים האחרות רחוקות (משנ״ב מח).

אם יש בתוך הים בור ד׳ על ד׳ ועמוק י׳, י״א שהוא רה״י, ועכ״פ מדרבנן הוי כרמלית (בה״ל ד״ה כגון).

כה. וכתבו תוס׳ (שבת ז, א ד״ה וטח) בשם ר״ת, למה נחשב הנחה על מקום ד׳ על ד׳, כי הכותל רחב ד׳, ובשם הריב״א כתבו משום שרואה פני הקרקע נחשבת כמונחת על הקרקע. ונפק״מ כשאין הכותל רחב [עבה] ד׳ טפחים שלר״ת אינו מקום ד׳.

כו. יש מפרשים שיתחייב בהרמתו אח״כ, אבל לעצם הנפילה אין לחוש (וכ״מ במשנ״ב לקמן שנג, ד). ואפשר לומר שיש חשש בעצם הנפילה, למרות שלא יתחייב ע״ז כי לא התכוון לכך, וכמבואר במשנ״ב שם (שנד, יב) לגבי אשפה שלפעמים חוששים לכך.

כז. בין אם יש לו מחיצות ממש, בין אם המחיצות תחתיו [כגון כלי הפוך] שהמחיצות מועילות למקום שעל גביו מדין גוד אסיק.

כח. מה שתחתיו הוי רה״ר אפילו שהמקום מקורה, צ״ל או משום שהקירוי עראי (עי׳ לעיל בסעיף ז׳), או שהקירוי קטן מד׳ על ד׳ כגון שהעמוד הנעוץ בקרקע ממעט בשטח שתחתיו. ובדין מחיצות הכלי הסתפק החזו״א (סח, יד) אם אומרים עומד מרובה, אבל לבוד אומרים.

כט. החזו״א (צו, יג) תמה על המשנ״ב והפוסקים שהרי לחור יש ג׳ מחיצות, וא״כ הוא רה״י מן התורה. ולענ״ד נראה כיון שאין בחלל החור גובה י׳ אין לצדדיו דין מחיצה, ולכן נקטו כל הפוסקים שאינו רה״י.

ל. ובאופן שיהיה זקוף, כתב המשנ״ב (מ״ח) שאע״פ שמן התורה הוי רה״י, מדרבנן הוי כרמלית [שהרי יש בו יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה].

2. רקק מים ברשות הרבים עמוק י׳ טפחים ורחב ד׳ טפחים. הפמ״ג מסתפק שמא רק לחומרא הוא כרמלית, ומדאו׳ הוא רה״י. ובמאירי משמע שאינו רה״י מחמת שברקק המחיצות אינן ניכרות (משנ״ב מח ושעה״צ נג).

אם אינו עמוק י׳ דינו כרה״ר, כי בני רה״ר עוברים בו לפעמים, ולרש״י צריך שיעברו בו הרבה[לא]. וכן אם אינו רחב ד׳ ובני רשות הרבים עוברים ומדלגים עליו, וכן אם מונח עליו דף ועוברים עליו, דינו כרה״ר (משנ״ב מח).

3. בקעה, שטחים ושדות פתוחים ללא מחיצות.

4. אצטונית [מקום שלפני החנויות שיושבים שם הסוחרים], ואיצטבאות [שמניחים עליהם את הסחורות], אם הם גבוהים מג׳ טפחים עד י׳ ורחבים ד׳ (שו״ע). אבל אם גבוהים י׳ הם רשות היחיד, ואם אינם רחבים ד׳ הם מקום פטור, ואם אינם גבוהים ג׳ הם משתייכים לרשות הרבים (משנ״ב נב).

5. בין העמודים של החנויות, מכיון שהעמודים מפוזרים ואין נח להלך ביניהם. כן דעת רוב הפוסקים, אע״פ שבשו״ע השמיט דין זה ומשמע שדעתו כרמב״ם דהוי רה״ר (משנ״ב נ).

6. קרן זוית הסמוכה לרשות הרבים, כגון: 1) מבוי שיש להם ג׳ מחיצות ואין תיקון בצד רביעי הסמוך לרה״ר (רמ״א), 2) וכן אם בית אחד נכנס ונעשה שקע, 3) וכן אם בית אחד נכנס ועומד באלכסון [שנעשה שקע בעל שתי צלעות].

בשני האופנים הראשונים שיש ג׳ מחיצות, דעת הפוסקים שמדאו׳ הוא רשות היחיד ורק לחומרא הוי כרמלית, ולרמב״ם צריך ד׳ מחיצות מדאו׳ ואינו רה״י כלל אא״כ יעשה להם לחי או קורה. (משנ״ב נד נה).

7. רשות הרבים מקורה[לב].

8. תל או חריץ שיש בו ד׳ על ד׳, וגבוה ועמוק מג׳ עד י׳ טפחים (ובתל גבוה ט׳, ראה בסעיף י׳ מס׳ 3).

טו. בית שאין בתוכו י׳ טפחים וקירויו משלימו (שבת דף ז:)

בית שאין בתוכו [בחללו] גובה י׳ טפחים, ויש בו רוחב ד׳ על ד׳, תוכו כרמלית (שו״ע). ואפשר שמן התורה הוא רה״י, ורק מדרבנן הוי כרמלית לחומרא (בה״ל ד״ה תוכו, וכ״מ בשעה״צ תרכז ג, וחזו״א סה, סז).

[לא] מה שאין דינו כגומא הנזכרת בסעיף י״א דהוי כרמלית, כתבו התוס׳ יו״ט והתפארת ישראל (שבת פי״א מ״ד) והובא בפמ״ג (א״א) שמדובר שאין השיפוע חד, [ואילו היה שיפועו חד בשיעור תל המתלקט היה כרמלית, כי לא היו עוברים בו].

[לב] ראה מה שנתבאר לעיל סעיף ד׳ תנאי 2 בהערה, כמה דינים בענין הקירוי.

חקק בו להשלים לחלל י׳ טפחים, אם הכתלים מבחוץ (מהצד החיצוני) גבוהים י׳ טפחים, אפילו אם החקק רחוק מהכתלים, נחשב שיש לחקק מחיצות י׳, וכל שאר הבית כחורי רה״י. ואם גם מהצד החיצוני אין הכתלים גבוהים י׳ טפחים, צריך שהחקק יהיה סמוך לכתלים בתוך ג׳ טפחים כדי שיצטרף למחיצה[לג], וי״א שגם בזה מצטרף אף רחוק (שו״ע ומשנ״ב סג).

אם אין בחלל הבית רוחב ד׳ על ד׳, הוא מקום פטור (משנ״ב נט).

הגג שעל הבית, אם בצירוף עובי התיקרה, הוא גבוה י׳, הוי רשות היחיד (שו״ע), ואם אינו גבוה י׳ הוי כרמלית (משנ״ב סא). ולגבי רוחב ד׳ על הגג, פשוט שמצטרף גם עובי המחיצות של הבית (שעה״צ סד).

טז. דין גג הבולט על המחיצות (עירובין דף צב. ותוס׳ פט.)

גג הבולט על מחיצות הבית, מכיון שאינן ניכרות לעומד על הגג, לא אומרים גוד אסיק ואין לגג מחיצות, וכן זיזין [מרפסות] שאין להם מחיצות, אינן רשות היחיד. לדעת השו״ע דינם ככרמלית [עד גובה י׳ מקרקע הגג], אבל הא״ר והגר״א הוכיחו מראשונים שמכיון שכרמלית רק עד י׳ ומחשבים מקרקע העולם, נמצא שעל הגג אינו כרמלית [אלא מקום פטור] (משנ״ב סו).

נחלקו הפוסקים אם הגג אינו רשות היחיד אפילו כאשר בולט רק משהו, או רק כשבולט ד׳ טפחים [שיש בבליטה מקום חשוב], וכן מצדד הבה״ל (ד״ה גג) להקלל[לד].

אם יש חלון פתוח מהבית לגג או לזיז, דינו כחורי רשות היחיד.

יז. דין חורי כרמלית (עירובין דף פו.)

חורים שבכתלים הפתוחים לכרמלית [ולא מגיעים לצד רה״י], אינם ככרמלית, אלא הם נידונים לפי גובהן ורחבן כנ״ל בסוף סעיף ד׳ (שו״ע). ואם אינם בגובה ג׳ טפחים, נחשבים כקרקע ודינם ככרמלית (משנ״ב עא).

לג. ואפילו אם בג׳ צדדים סמוך לכתלים ובצד אחד אינו סמוך, אין הבית נידון כרה״י, כיון שיש לו רק ג׳ מחיצות (חזו״א סה, סד).

לד. הטעם שרק בד׳ טפחים, ביאר בשו״ע הרב (סכ״ג) משום שהגג הוי רה״י בכל אופן כיון שתחתיו רה״י, והאיסור רק משום שמאחר ואין גוד אסיק אין מה שיבדיל בין הגג לבליטה שאין לה מחיצות כלל, והנשמת אדם (מז, ד) ביאר שלמג״א אומרים גוד אסיק, ומה שצריך מחיצות הניכרות הוא מדרבנן, והחמירו רק כלפי רשות סמוכה באותו גובה, כגון הבליטה. ומה שהבליטה אסורה ונעשית כרמלית זה רק כשיש בה ד׳ טפחים. והחזו״א (קד, ו) מצדד שאם בולט חצי טפח מותר, ומחצי טפח עד ד׳ טפחים יש להסתפק.

חורים שאין בהם ד׳ על ד׳ טפחים, הוי מקום פטור אפילו לרמ״א (בסעיף יח) שאין מקום פטור בכרמלית, כי זה דוקא כשהכרמלית מקיף מכל צד, משא״כ חורים שהם בצדדים (בה״ל ד״ה חורין).

יח. דיני שיעור כרמלית ואוירו (שבת דף ז. ק:)

כרמלית צריכה שתהא רחבה ד׳ על ד׳ טפחים.

ואינה תופסת אלא עד י׳ טפחים מקרקעיתה. בימים ונחלים מודדים מפני המים ולא מהקרקעית, [ובעמוד נחלקו הפוסקים בסעיף ט״ז אם מודדים מהקרקע העולם או מריצפת העמוד]. ולכן אם קלט מאויר כרמלית למעלה מי׳, או שנעץ בכרמלית קנה שאין בו רוחב ד׳ ועולה למעלה מי׳, מותר לקחת משם לרה״ר ולרה״י כדין מקום פטור.

בור בכרמלית, אם אינו רחב ד׳ על ד׳, אפילו עמוק מאה אמה דינו ככרמלית ולא מקום פטור, כי אין מקום פטור בכרמלית (רמ״א), [ובטל לכרמלית, משא״כ בעמוד שהוא גבוה אין כרמלית למעלה מי׳ (משנ״ב עט, שעה״צ עה)]. ואם הבור רחב ד׳ על ד׳ הוי רשות היחיד.

יט. איזהו מקום פטור (שבת דף ז.)

מקום פטור הוא מקום ברשות הרבים שאין בו ד׳ על ד׳, וגבוה מג׳ טפחים עד לרקיע, או עמוק מג׳ טפחים ויותר, או מוקף מחיצות גבוהות מג׳ עד לרקיע מכיון שאין בחללם רוחב ד׳. [ואם עובי המחיצות מצטרף ראה לעיל סעיף ב׳].

מקום פטור העומד בכרמלית, יש אומרים שנגרר אחר הרשות ודינו ככרמלית (דמצא מין את מינו), ויש חולקים שנשאר מקום פטור (רמ״א), והאחרונים מצדדים כדעה שדינו ככרמלית (משנ״ב פז), ובמקום הדחק יש להקל (בה״ל ד״ה ויש). [אבל בעמוד וכדומה גבוה י׳, לכו״ע נשאר מקום פטור, כי אין כרמלית למעלה מי׳ (בה״ל סי׳ שמו ד״ה ברשויות)].

מקום פטור העומד ברשות היחיד, דינו כרשות היחיד לכו״עלה.

לה. בדינים אלו יש נפק״מ מצויה, לאדם שיצא לרחוב וגילה שיש חפץ בכיסו וכדומה, ואם הוא יעצור מהליכתו, הרי יעשה הנחה, לכן ימשיך ויחפש להוריד את החפץ על עמוד צר שהוא ״מקום פטור״. ולפי משנ״ת כאן, אם הרחובות שלנו הם כרמלית, הרי י״א שאין מקום פטור בכרמלית. [ורק לשיטות שהרחוב הוא רה״ר, זה יהיה פתרון]. אבל יכול להניח על עמוד גבוה יותר מי׳ טפחים, כגון על מעקה בטיחות שבקצה המדרכה, שהוא בודאי מקום פטור. ועמוד שבתוך חצר מוקפת, דינו כהנחה ברה״י. ואם מניח על גדר, לפעמים היא נחשבת רה״י, כשסוגרת חצר שנעשית רה״י כנ״ל סעיף ג׳. עוד כתבו שאם האדם לא עצר מיציאתו מרה״י עם החפץ, נכון שיחזור לרה״י ואז יוצא שעקר מרה״י והניח ברה״י ופטור.

סימן שמ״ו

דיני עירובין מן התורה

[באיזה רשויות יש איסור הוצאה וטלטול]

א. דיני הוצאה מהרשויות השונות (שבת דף ה: ו. צו.)

המוציא ומכניס [ע״י שיצא עם החפץ] או מושיט או זורק [כשעומד באותו מקום]:

1. מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, חייב מן התורה[לו].

2. מרה״י ורה״ר לכרמלית ולהיפך, אסור מדרבנן [מפני שכרמלית דומה לרה״ר (משנ״ב ב)].

3. מרה״י ורה״ר למקום פטור ולהיפך, מותר לכתחילה.

אבל להעביר מרה״י לרה״ר דרך מקום פטור: אם אינו מניח במקום פטור [כגון שהלך עם החפץ בלי לעצור, או שהושיט מרה״י לרה״ר[לז] וכדומה], חייב מן התורה. ואם הניח במקום פטור [כגון שהלך עם החפץ ועצר לרגע במקום פטור[לח], או שעמד במקום פטור והעביר מרה״י לרה״ר אפילו לא עצר[לט]], פטור ואסור מדרבנן[מ].

להעביר ולהחליף ברשויות דרבנן [כלומר מכרמלית לרה״ר ורה״י] דרך מקום פטור, באופנים הנ״ל שמניח במקום פטור[מא] [שאיסורם רק מדרבנן], יש אוסרים, ויש מתירים (שו״ע), [מפני שזה גזירה לגזירה, כי אפילו יוציא אינו אלא דרבנן (משנ״ב י ושעה״צ כ״ט)]. והרמ״א ציין (לסימן שעב, ו) שצידד כשיטת האוסרים.

לו. פרטי דיני מושיט וזורק, נתבארו בסוף סימן שמז (משנ״ב כאן א).

לז. החזו״א (סב, ו) הסתפק אם הושיט בתוך ג׳ טפחים לקרקע, נחשב כמונח במקום פטור וממילא פטור.

לח. איזו עצירה נחשבת הנחה, ראה בסוף סימן שמט.

לט. אפילו לא עצר, כי בשעה שהחפץ היה כנגד המקום פטור, הוי כמונח. ויש אומרים דוקא בשעצר מעט (משנ״ב ושעה״צ ו ז).

מ. כתב החזו״א (קד, ה) יש להסתפק כשאחד העביר מרה״ר והניח במקום פטור, אם מותר לשני להעבירו ממקום פטור לרה״י. אבל אם הניחו קוף במקום פטור או שהביאם דרך מלבוש, ודאי מותר להעבירם ממקום פטור לרה״י.

מא. אבל אם לא הניח אסור, דהוי הוצאה גמורה מרה״י לכרמלית, שעה״צ ז, וכן כתב במשנ״ב שנה, ל ובבה״ל שם ד״ה וצריכים, ובבה״ל שנג, א ד״ה ועירבו, הכרעת האחרונים דלא כמג״א.

אולם האופן ששייך מקום פטור הסמוך לכרמלית [לשיטת הרמ״א (סו״ס שמה) שמצא מין את מינו והמקום פטור נעשה כרמלית], היינו רק באופן שגבוה י׳ [שאין כרמלית למעלה מי׳] (בה״ל ד״ה ברשויות)[מב].

ב. דין המעביר חפץ ברה״ר וכרמלית (שבת דף ו. במרדכי)

המעביר ד׳ אמות ברשות הרבים, חייב מן התורה. המעביר ד׳ אמות בכרמלית, אסור מדרבנן. המעביר פחות מד׳ אמות [פעם אחת] מותר, ואפילו שתי אמות בכרמלית אחת ושתי אמות בכרמלית שניה, כגון ים ובקעה שהם שני סוגי כרמלית, מותר. (ודין המעביר פחות פחות מד׳ אמות [כמה פעמים], ראה בסימן שמט, ה).

ג. דין טלטול והוצאה בקרפף יותר מבית סאתים (עירובין דף סז:), ודין איסקופה, ופתיחת דלת במפתח

קרפף [חצר גדולה מוקפת מחיצות], אם הוא יותר מבית סאתים ולא הוקף לדירה, מן התורה הוא רשות היחיד אך אסרו חכמים לטלטל בו יותר מד׳ אמות כדין כרמלית, ואע״פ שמן התורה הוא רה״י מותר להוציא ממנו לכרמלית שאינה רה״י [בתוך ד׳ אמות] (שו״ע), כי אחרת יאמרו שאינו כרמלית, ויטלטלו בכולו, וברה״ר הדומה לו (משנ״ב יז). וכמו כן מותר להוציא ממקום המוקף ג׳ מחיצות [כגון מבוי שאינו מתוקן] שמהתורה הוא רה״י, ומדרבנן הוא כרמלית, לכרמלית גמורה, בתוך ד׳ אמות כנ״ל[מג] (בה״ל ד״ה ומותר).

לפ״ז מותר לקחת מפתח הנמצא ברחוב שהוא כרמלית, ולפתוח את הגינה שהיא מוקפת מחיצות ורק מדרבנן היא כרמלית (רמ״א), ואפילו שמכניס את הדלת עם המפתח לפנים [עד תוך ד׳ אמות ממקום שהיה המפתח] (משנ״ב יט). ובלבד שלא תהיה אסקופה שהיא רה״י, כגון גבוהה י׳ ורחבה ד׳ על ד׳, או שיש לה מזוזות ומשקוף ברוחב ד׳ [שהמזוזות בצירוף הדלת הם מחיצות (בה״ל ד״ה שתי, ע״ש) והמשקוף פי תקרה], שנמצא מכניס מכרמלית לרה״י ומרה״י לכרמלית (רמ״א).

באיסקופת בית שיש לה דין רה״י [בתנאים הנ״ל], ורוצה להכניס את המפתח מהאסקופה לבית, או מהבית לאיסקופה, אסור, גזירה שמא לא יהיה באיסקופה את

מב. בבה״ל לעיל (שמה, יז ד״ה חורי) כתב שהדין שמקום פטור נגרר אחר הכרמלית הוא רק כאשר מוקף כרמלית, וא״כ הרי כאן ג״כ אין הכרמלית מכל צדדיו של המקום פטור, שהרי מוציא ממנו לרשות אחרת ולמה כתב שנגרר ונעשה כרמלית. תירץ השונה הלכות (שמה, לט) שדברי הבה״ל דוקא בחור שהוא מוקף מחיצות, אבל שאר מקום פטור נגרר אחר הכרמלית אף כשהיא רק מצד אחד שלו.

מג. בדין זה יש סתירה במשנ״ב, שכאן כתב שמותר, וכן במשנ״ב לקמן (שסא, ז), אבל אח״כ בבה״ל (שסה, ד ד״ה מפני) הסתפק בזה, ואח״כ בבה״ל (שעד, ב ד״ה לכרמלית) צידד שאסור. והחזו״א שם (סו, יח) העיר שכאן כתב שמותר, וכן צידד החזו״א שמותר. אמנם לענין מקום יותר מבית סאתים שהקיפוהו במחיצות גרועות [שתי או ערב] שדינו ככרמלית, כתב המשנ״ב (שס, ה) שאינו כרמלית גמור ואסור להוציא ממנו לכרמלית גמורה, והחזו״א (עז, ג) מתיר גם בזה.

תנאי רה״י ולא תהיה גבוהה ג׳ טפחים, ויהיה לה דין כהרשות שלפניה רה״ר או כרמלית, [ולדעת הגר״א לא שייך שתהיה רה״ר (בה״ל ד״ה הדין)][מד], ואף באופן שתהיה בגובה ג׳ טפחים מכיון שכל הרחובות שלנו הם כרמלית[מה] נעשה המקום פטור כרמלית (כנ״ל בסוס״י שמה), ונמצא מוציא באיסור (רמ״א)[מו].

לפ״ז בתי כנסת שהיו מביאים את המפתח בשבת ע״י גוי, יש להקפיד שהגוי יכניס את המפתח תחת המשקוף, שמא הוא רה״י ואם יתן ליהודי מחוץ למשקוף נמצא מכניס מכרמלית לרה״י, וכן אח״כ יסיר את המפתח מהדלת לפני שפותחה [ויתן לגוי או יטמין באיסקופה] שמא המשקוף כרמלית ונמצא מכניס מכרמלית לרה״י. וראוי שיבנו עוד חדר לפני הפתח והגוי יביא את המפתח לשם, כי קשה לצמצם שיעמדו שניהם בתוך המשקוף הצר (משנ״ב כח)[מז].

תקרה שאין לה מחיצות מהצדדים, כגון הגגות שיש לפני החנויות והבתים, [ורחבה ד׳ טפחים (משנ״ב לא)], הרי הם כרמלית[מח] (רמ״א), ואסור להכניס מהם לבית. וכן אסור להוציא מהם לחוץ לרה״ר, ואם הרחוב כרמלית מותר עד ד׳ אמות (משנ״ב ל).

מד. ודין האסקופה כשאינה סמוכה לכרמלית, אם הפתח פתוח, כרה״י, ואם נעול ואין ד׳ מחוץ לדלת, לדעת המהרש״א (שבת ט, א) הוי מקום פטור, והחזו״א (סו, ח טז) חולק וכתב שאף כשהדלת נעולה אינה מחלקת את האיסקופה מהבית, כיון שעשויה לפתוח תדיר הרי היא ככלי שאינו מבטל שיעור המקום.

מה. היינו למ״ד שברה״ר צריך שיעברו שישים ריבוא. ובבה״ל (שמה, ז ד״ה שאין) כתב בשם הבית מאיר שאין להוכיח מכאן שפסק כשיטה זו, דאפשר שרק חשש לכך לחומרא.

מו. לגבי צורת הפתח, כתב החזו״א (סז, כב) שמקום הפתח לא נגרר אחר הכרמלית, כי גם סוף המשקוף סותם. ויש שכתבו דמשמע שם שדבריו הם רק לפי מה שנקט שם שסוף התקרה יכול לשמש למשקוף, וא״כ לפי מה שהסיק אח״כ (קיא, ו) שאינו יכול לשמש למשקוף, א״כ דין תוך צורת הפתח כדין בין הלחיים (שסה, ד) שנגרר אחר הכרמלית.

ובפתח שבין הבית לחדר מדרגות [שהיא רק חצר שאינה מעורבת ולא כרמלית], כתב בקונטרס תקנת העירוב (ח״ב סי׳ ג׳) בשם הגר״ד לנדו שליט״א שיש לתלות דין זה במחלוקת בגמ׳ (שבת דף קכד.) שלר״ט מקום הפתח כלחוץ, ולר׳ יהושע מקום הפתח כלפנים, וביפה עינים (ברכות דף י:) כתב שהלכה כר׳ יהושע, כי ר״ט קצת מתלמידי בית שמאי, ובעצי אלמוגים (שצד, ה) כתב שהלכה כר׳ טרפון.

מז. לגבי הכנסת המפתח לחור המנעול, משמע בשו״ע הרב (סי״א) וכן נקט בשו״ת מנחת יצחק (ח״ג סי׳ כ״ז) שכיון שהחור מפולש לתוך הבית דינו כחורי רה״י, ואסור להכניס אליו מכרמלית. אבל בספר חכמת הלב (פ״א הערה צ״ד) כתב שבמנעולים המצויים בזמנינו אין החור מפולש ואין דינו כרה״י. אך לפתוח את הדלת כשהמפתח נמצא בחור המנעול, יש בזה איסור הכנסה כמבואר במשנ״ב כאן.

מח. לשון הרמ״א הרי הם כרשות שלפניהם, אמנם באמת בכל אופן הם כרמלית, כי הם אינם רה״י מכיון שמדובר שאין מחיצות, ורה״ר הם ג״כ לא מפני שהם מקורים, כמ״ש המשנ״ב כאן סק״ל, אלא שהרמ״א כתב כן מחמת שדיבר ברחובות שלנו שהם כרמלית. ובאופן שגם החצר שלפניהם מוקפת מחיצות, פשיטא שהמקום רה״י.

וכתב הט״ז שמכאן מוכח למה שמסתפקים האנשים בגגות שלפני הבתים אם מותר לטלטל בהם. וטועים לומר שפי תקרה יורד וסותם, הרי כאן מבואר שהם כרמלית (משנ״ב לא).

והתיקון לזה שאם יש לגג עמודים, יוסיף קנים כנגדם בצד הבית, ויהיה צורת הפתח בשני הצדדים, [וברוח השלישית יש ג״כ צורת הפתח ע״י העמודים, ומועילה אף ביותר מי׳ אמות אפילו לרמב״ם, כיון שהצוה״פ שבצדדים פחות מי׳ ונחשב כמחיצה (בה״ל ד״ה הבולטין)]**מט**. וכן כשהגג משמש לכמה בתים, א״צ לעשות צוה״פ לכל אחד אלא יעשו כנ״ל ויערבו יחד, רק שלא יהא בין בית לחבירו ג׳ טפחים (שעה״צ טז)**נ**. אבל להוציא ממנה לרה״ר בכל אופן אסור כנ״ל (משנ״ב לא).

קרפף גדול מאוד עד שאין המחיצות נראות לעומד בתוכן, דעת התוס׳ שמן התורה הוי רה״י [ומדרבנן ככרמלית], אא״כ המחיצות נעשו בידי שמים שאז הם בטלות מן התורה, ודעת הריטב״א ועוד ראשונים שמן התורה אינו רה״י (בה״ל ד״ה קרפף)**נא**.

סימן שמ״ז

על איזה הוצאה חייב מן התורה

א. דיני עקירה והנחה (שבת דף ב.) ודיני זורק ומושיט

מן התורה אינו חייב על הוצאה אלא כשעקר מרשות א׳ והניח ברשות ב׳, אבל אם לא עקר או לא הניח, או שנשלם ע״י אדם שני, אינו חייב. ולכן:

מט. החזו״א חולק ע״ד המשנ״ב בג׳ דברים. א. לענין הקנה העליון, שבמשנ״ב משמע שקצה התקרה נחשב לקנה, והחזו״א (קיא, ה) כתב שצריך להוסיף קנה כי צריך שהוא יסתום קצת מהפתח. אמנם בדבריו על המשנ״ב כאן (בסי׳ ע, כג) לא העיר מזה והעתיק שמועיל בלי קנה.

ב. המשנ״ב כתב שברוח השלישית מועיל מדין צורת הפתח, והחזו״א חולק כיון שצוה״פ סוגרת מחודה הפנימי, נמצא שהעמודים של הצוה״פ הגובלת עם הרחוב עומדים מחוץ לרשות, אלא צריך להוסיף בשבילם עוד קנה בצד של העמודים, או שבצד השלישי הגובל עם הרחוב ישתמשו בפי תקרה יורד וסותם.

ג. מש״כ הבה״ל שכשר גם לרמב״ם, תמה החזו״א שכיון שרובו בצוה״פ לא מועיל בו צוה״פ יותר מי׳, אפילו אם רוב הצוה״פ הם פחות מי׳, כי גם בפחות מי׳ הם צוה״פ ולא מחיצה.

נ. החזו״א (ע, כג ד״ה כתב עוד) כתב שאף ביותר מג׳ כשר מדין עומד מרובה. ואף בצורת הפתח שברוח השלישית שסמוכה לרה״ר ניתן לעשות עומד מרובה באופנים מסוימים, ואכמ״ל.

נא. הבה״ל לא הכריע בזה, אך בשעה״צ (שסג, צד) הביא להלכה את דעת הריטב״א, וכן במשנ״ב (שמה, מח ובשעה״צ נא) כתב כד׳ הריטב״א לגבי נהר, שכיון ששתים ממחיצותיו רחוקות אינו נחשב רה״י. וכן נראה שהכריע בביאור הלכה (סוס״י שסג ד״ה הוי).

1. פשט ידו לפנים עם חפץ בידו, ונטלו חבירו העומד בפנים, או להיפך, פשט ידו לחוץ עם חפץ בידו, ונטלו חבירו העומד בחוץ, נמצא שהוא עשה עקירה בלי הנחה, וחבירו עשה הנחה בלי עקירה, שניהם פטורים, ואסור מדרבנן[נב].

2. הכניס ידו עם חפץ והניח ביד חבירו העומד בפנים, או להיפך, נטל חפץ מיד חבירו והוציא לחוץ, נמצא שעשה עקירה והנחה וחייב. [ואפילו שצריך עקירה והנחה על מקום ד׳ על ד׳ טפחים, ידו של אדם חשובה כד׳ על ד׳, ואין צריך שיניחו בארץ (משנ״ב ג ה)]. חבירו שלא עשה עקירה ולא הנחה, מ״מ אסור מדרבנן מצד איסור לפני עור ומסייע ידי עוברי עבירה. ואפילו אם המעביר גוי אסור, מפני שנראה כנותן לו להוציא.

3. בדומה למס׳ 2, הוציא ידו עם חפץ והניח ביד חבירו העומד בחוץ, או להיפך, נטל חפץ מיד חבירו והכניס לפנים, דינו שוה למס׳ 2.

במס׳ 1 הטעם שהכנסת ידו לרשות היחיד אינה הנחה, כיון שידו נגררת גם אחר גופו שנשאר ברשות הרבים, [ודינה כמקום פטור[נג]. ונחלקו הראשונים באופן שהחזיק ידו בתוך ג׳ טפחים לקרקע האם נחשב כמונח (בה״ל ד״ה לחוץ).

במס׳ 3 כשהניח ביד חבירו העומד בחוץ, דוקא כשידו בתוך י׳ טפחים, כי אין רשות הרבים למעלה מי׳, ויש חולקים כי באדם גם למעלה מי׳ חייב (משנ״ב ח).

דיני זורק ומושיט (משנ״ב סק״ח).

הזורק ובא חבירו ותפס, שניהם פטורים, הראשון הזורק משום שלא הונח מכוחו, והשני עשה רק הנחה.

הזורק ורץ בעצמו ותפס, ספק אם חייב, שמא צריך שינוח במקום שהיה ראוי לנוח בשעת העקירה.

נב. דין המוציא ע״י זה עוקר וזה מניח ברשויות דרבנן (כרמלית), הביא השעה״צ לקמן (שמט, יד) שהאבן העוזר מתיר והבית מאיר אוסר. ובשתי חצרות שלא עירבו שרוצה להוציא באופן זה, הביא בבה״ל (שסו, א ד״ה מבתיהם) שהפמ״ג הסתפק בזה. והחזו״א (קג, יט) כתב שאסור לעשות עקירה בלא הנחה ברשויות דרבנן, [משום שאינו רק גזירה, אלא שאסרו גם חצי מלאכה], והסתפק במקום מצוה, ולפ״ז אסור להוציא בזה עוקר וזה מניח [מצד איסור העוקר, ולא מצד שנעשתה מלאכה ע״י שנים].

לגבי הוצאה לבד בלי עקירה ובלי הנחה, כגון מים שהיו בדלי התלוי על הבאר ומוציאים אל מחוץ לבאר בלי להניחם, הביא המשנ״ב (שנד, ח) שהפמ״ג הסתפק בזה.

נג. כן מבואר בתוס׳ (עירובין דף כ, א ד״ה לא), ואע״פ שדינה כמקום פטור לא נחשב שעקר מרה״י והניח במקום פטור דהיינו בידו, ויהיה פטור אם יניח אח״כ, אלא אפילו עצר בינתים נחשב הכל הוצאה אחת. אך אם העביר לידו השניה [בעודה מחוץ לרשות שעומד בה] נחשב כהניח במקום פטור, ואסור רק מדרבנן (חזו״א קה, יב ע״פ התוס׳). ובשו״ע הרב (ס״ז) כתב שי״א שהיד אינה כמקום פטור אלא כרשות שנמצאת בה.

ואם הוציא רוב גופו למקום שנמצאת ידו, נחשב שהוציא כל גופו וידו כמונחת (חזו״א סב, ח).

הזורק מרה״י לרה״י ורה״ר באמצע, וכן להיפך, זורק מרה״ר לרה״ר ורה״י באמצע, פטור[נד]. [אא״כ עבר ב׳ אמות ברה״ר זה וב׳ אמות ברה״ר שני, שחייב מדין מעביר, והרשויות מצטרפות].

המושיט מרה״י לרה״י דרך רה״ר, אם מושיט בשתי דיוטות דהיינו מצד לצד של רה״ר פטור, אפילו הושיט למטה מי׳, ואם מושיט בדיוטא אחת דהיינו באותו צד של רה״ר [כגון ממרפסת למרפסת שהמקום שביניהם רה״ר], חייב, אפילו הושיט למעלה מי׳[נה].

עקר מים מבור והוציא, חייב, כי המים נחשבים מונחים. אבל עקר פירות ושמן שצפים על המים פטור, כי אינם מונחים ולא עשה עקירה[נו].

דיני לפני עור (הנזכרים במשנ״ב סק״ז).

המושיט איסור,

1. אם לולי שהביא לו לא היה יכול ליטלו בעצמו, עובר משום לפני עור.

2. אם היה יכול ליטלו בעצמו, אסור מדרבנן, [דאפילו קטן אוכל נבילות ב״ד מצווין להפרישו, כל שכן שלא יסייע לגדול].

3. באופן שבידו להפרישו מהאיסור, אסור מדאורייתא להושיט לו ומחויב למונעו (שעה״צ ח).

נד. אם עבר ברה״ר תוך ג׳ טפחים לקרקע, דעת השו״ע (שנב, ב) שלא נחשב להנחה, ובמשנ״ב (טז) כתב שדעת הגר״א שנחשב הנחה, וחייב. ועיין עוד (בסי׳ שנג, א) שהתבארו פרטי הדינים בזה.

נה. המושיט מרה״י לרה״י דרך כרמלית, כתב השעה״צ (שנה, יז) שהמג״א התיר ופסק כהא״ר שאוסר.

המעביר [דהיינו שהולך עם החפץ בידו] מרה״י לרה״י דרך רה״ר, נחלקו הראשונים אם דינו כמושיט [שבאותו צד של רה״ר חייב], ודעת התוס׳ (עירובין לג, א ד״ה והא) שאף שאינו חייב משום מושיט מ״מ חייב מדין מעביר ד׳ אמות ברה״ר [ואפילו לא באותו צד של רה״ר], אפילו שהעקירה וההנחה לא היו ברה״ר אלא ברה״י. ובתשו׳ רע״א (חדשות סי׳ א׳) כתב שמזה שהשו״ע לא כתב שאם העקירה לא היתה ברה״ר אין דין מעביר, משמע שחייב כתוס׳, אבל החזו״א (סב, יט אות ה) צידד כשיטת הרשב״א והריטב״א שאינו חייב אלא אסור מדרבנן. ונפק״מ גדולה ומצויה במי שיצא בשוגג עם חפץ מרה״י ועדיין לא עצר, שידוע לומר שימשיך לתוך רה״י ויניח שם, ותלוי במחלוקת זו [ויתכן שעדיף להניח במקום פטור]. וכן בשעת הדחק יש מצרפים להקל כשמעביר מרה״י לרה״י בלי לעצור, ותלוי בהנ״ל.

דין מושיט הוא כאשר נעשה ע״י שני אנשים [דומיא דלויים שהיו מעבירים קרשים מזה לזה], אבל אדם אחד שהושיט לרה״י אחרת דרך רה״ר אינו חייב (ירושלמי ותוס׳), ואפשר שאסור מדרבנן (בה״ל שנד, א ד״ה אא״כ). והחזו״א (סב, יט אות ה) חולק ואומר שאף אדם אחד שמניח ברה״י אחרת חייב מן התורה.

נו. הטעם שאינו נחשב עקירה, המג״א (סק״ה) כתב שאין המים נחשבים מקום ד׳, ובראשונים (שבת דף ה, ב) מבואר משום שהמים נדים אינו מונח כלל. ובשפת אמת הסתפק אם המים עמוקים פחות מג׳ טפחים נחשב כמונח מדין לבוד, ואפשר שתלוי בב׳ הטעמים הנ״ל.

למומר, אסור להושיט דבר איסור כמו לשאר ישראל [בכל הג׳ הנ״ל][נז].

לגוי באיסורים השייכים בו, באופן 1 אסור להושיט כמו לישראל. באופן 2 כתב המג״א שאין איסור, ובביאור הגר״א ועוד אחרונים כתבו שמה שיכול לקנות במקום אחר, לא נחשב שיכול ליטלו ואסור מדאו׳.

להשכיר כלי מלאכה לאדם שיעשה בו איסור, אם יש בו מלאכת היתר והיא מצויה, יכול לתלות בה, ומותר. ואם מלאכת היתר אינה מצויה, אין תולים בה אלא באופן שהוא צורך דרכי שלום.

דרך ארץ לומר לאדם העוסק במלאכה, תצלח מלאכתך, ואפילו גוי. אבל לעוסק במלאכת איסור, אסור.

סימן שמ״ח

דין המושיט [ידו] מרשות לרשות

א. דין המוציא ידו עם חפץ, כיצד יעשה (שבת דף ג:)

היה עומד ברשות היחיד, והוציא ידו מלאה פירות לרשות הרבים, מה יעשה:

1. אם ידו למעלה מי׳ טפחים, מותר להחזירה אפילו הוציא במזיד, כי אין רה״ר למעלה מי׳ (משנ״ב א). לתוס׳ מותר אף להוציא לכתחילה, ולרשב״א אסור מדרבנן (בה״ל ד״ה בתוך)[נח].

2. אם ידו בתוך י׳ והוציא בשוגג, מותר להחזיר לאותה חצר שהוציא ממנה, ולא לחצר אחרת (שו״ע) כי בכך נתקיימה מחשבתו להוציא מחצרו, ויש לחוש שפעם אחרת יניח ברה״ר. ויש אומרים שרק אם התכוון להוציא לחצר האחרת נחשב שהתקיימה מחשבתו, אבל אם התכוין לרה״ר מותר להחזיר ידו לחצר אחרת[נט] (משנ״ב ד).

נז. וכ״כ הש״ך (יו״ד סימן קנ״א סק״ו) שבאופן 2 דהיינו מסייע אין איסור, וע״ש בדגול מרבבה.

נח. בביאור הלכה כ׳ הטעם שמא יבוא להוציא למטה מי׳, וברשב״א שהביא כתב עוד שמא ישליך לרה״ר ויעבור איסור. **ונפק״מ למעשה** בדין זה שלא להוציא ידו מהחלון וממרפסת הפונה לרה״ר עם חפץ בידו. ויש להסתפק כשהחלון והמרפסת פונים לחצר או לכרמלית, אם מותר משום דהוי גזירה לגזירה.

והוצאה למטה מי׳ אסורה, משום שאסור לעשות עקירה או הנחה לבד (כמבואר בגמ׳ שבת דף ג.), משנ״ב (שמז, ד).

נט. לכאו׳ צ״ל ששתי החצרות עירבו יחד, דאל״כ הוי מוציא מרה״י לרה״י ללא עירוב, או י״ל בכלים ששבתו בחצר שמותר להעבירם גם ללא עירוב כדלקמן (שעב, א).

באופן שהחצרות בצד אחד של רה״ר ויש רה״ר ביניהם [כגון במרפסות כמבואר בסימן הקודם בדין מושיט], אסור מדאורייתא להעביר מזו לזו, אפילו למעלה מי׳ (משנ״ב ד).

3. אם ידו בתוך י׳ והוציאה במזיד, אסור אפילו להחזירה לאותה חצר. ויש אומרים שאם הוציא ידו בשבת לא אסרו, שמא ישליך מידו ויעבור באיסור דאורייתא שבשוגג חייב עליו חטאת, ורק בהוציא מבעוד יום אסרו. ויש להקל כדעה זו (משנ״ב ח), אך אם אירע כן קרוב למוצאי שבת, שיכול להחזיק ידו, כ׳ החיי אדם שלא יחזיר (שעה״צ ח).

הוציא ידו לכרמלית, אפילו במזיד מותר להחזירה (שו״ע) אך רק לאותה חצר, ודעת הגר״א שדינו כמוציא לרשות הרבים הנ״ל (משנ״ב י).

המפנה חפצים בתוך ביתו, ולאחר שהרימם נמלך והוציאם, אין עקירתו לצורך הפינוי נחשבת עקירה לאיסור הוצאה, ופטור (שם).

היה קנה [חפץ ארוך] מונח, והגביה קצה אחד והפכו ואח״כ קצה שני והפכו, וכך טלטלו אפילו כל היום כולו, פטור [כי אין עקירה מהקרקע], ואסור מדרבנן. אבל הגורר חפץ על הארץ חייב [שהמגלגל עוקר הוא] (משנ״ב י ושעה״צ יא)[ס].

סימן שמ״ט

דין ארבע אמות ברשות הרבים

א. דין טלטול בתוך ד׳ אמות של אדם (עירובין דף מח.)

כל אדם יש לו ד׳ אמות ברשות הרבים, שזה נקרא מקומו, שנאמר שבו איש תחתיו, ולכן בתוך ד׳ אמות יכול לטלטל לכתחילה[סא].

ס. ולכן המוליך עגלה דינו כמטלטל עם עקירה והנחה מדאורייתא.

סא. וכן כל חפץ הנמצא ברה״ר יכול לטלטלו פחות מד׳ אמות ממקום שהיה מונח. ועי׳ חזו״א (קיב, יא) שהסתפק אם מה שנותנים ד׳ אמות לאדם הוא דוקא כשקבע שביתתו שם, או אפילו בעובר באקראי.

עוד כתב החזו״א שענין העברה מדאורייתא צריך שיעביר ד׳ אמות מהמקום שהחפץ היה מונח, וכאן נוסף שמדרבנן אסור להוציא מהד׳ אמות של האדם, אפילו שמצד החפץ מעביר פחות מד׳ אמות. אבל במשנ״ב לקמן ס״ק י״ד מוכח שחולק על דין זה, ואין איסור להוציא מד׳ אמותיו אלא רק מד׳ אמות ממקום שהחפץ היה מונח. ובהערות שבסוף השונה הלכות רצה לתרץ שהמשנ״ב לא חולק.

מה שאין בטלטול זה איסור חצי שיעור מד׳ אמות, כתב החזון יאיר (סי׳ טו) כי התורה התירה בפירוש ואמרה שבו איש תחתיו. ובפמ״ג (בפתיחה להל׳ שבת) כתב שאין חצי שיעור אלא כשעשה מלאכה גמורה בחצי שיעור, משא״כ לטלטל תוך הד׳ אמות אינה מלאכה, וכעין זה כתב הבית מאיר (סי׳ שמז ס״א).

ד׳ אמות אלו נמדדים בכל אדם לפי אמתו [ידו מהמרפק עד קצה האצבע האמצעית ששמה אמה[סב]], באופן שבאדם גדול, יהיו אמות גדולות [ועי׳ הערה[סג]], ובאדם ננס, יהיו אמות קטנות. ובאדם בינוני שידו קצרה [ביחס למדת גופו], מודדים לפי אמות בינוניות [רגילות] אך מצומצמות ולא שוחקות[סד] (שו״ע, משנ״ב ד ה ושעה״צ ד).

ב. שיעור ד׳ אמות הן ואלכסונן (עירובין דף נא.)

המעביר בתוך ד׳ אמות יכול להעביר עד חמש אמות ושלש חומשי אמה, שהן האלכסון של מקום ד׳ על ד׳ אמות [בין אם מטלטל באלכסון העולם, ובין ממזרח למערב (משנ״ב ו)]. ויש אומרים שמותר רק ד׳ אמות, ומד׳ אמות עד חמשה וג׳ חומשים פטור אבל אסור (שו״ע), אך אם ברר לו ד׳ על ד׳[סה] יכול לטלטל באלכסונן (משנ״ב ט). והסכימו האחרונים כדעה זו (משנ״ב ז).

איסור העברת חפץ ד׳ אמות, היינו כשמניח החפץ חוץ לשיעור ד׳ אמות, כי בתוך ד׳ אמות זה עדיין מקומו (משנ״ב ט).

ג. דין המוליך ע״י שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו (עירובין דף צה:)

מותר להוליך פחות מד׳ אמות ולהעביר לחבירו שיעביר עוד פחות מד׳ אמות, וחבירו לחבירו וכן הלאה, [בפמ״ג משמע שאפילו אותו אדם חוזר ומקבל מחבירו, וחבירו ממנו, ודבריו צ״ע (בה״ל ד״ה וחבירו)], ובלבד שלא יוציאו את הכלי מתחומו [אם יש לו בעלים, מהתחום של בעליו, ואם הוא הפקר, יכולים להעבירו הרבה, רק שאף אחד מהמעבירים לא יזכה בו שאז יהיה כרגלי הזוכה (משנ״ב יא)].

ויש מי שאוסר (שו״ע), ובהלכות שבת (שא, ב) סתם השו״ע להקל, אך לדבר הרשות יש להחמיר (משנ״ב יג).

סב. וזה חמש טפחים, ועוד חמישית משיעור זה הוי אמה בת ששה טפחים (שונה הלכות מחזו״א לט, טו).

סג. הפמ״ג כתב שלטלטל בבת אחת גם לאדם גדול מותר רק ד׳ אמות של קודש [בינוניות], ומה שהותר בד׳ אמות גדולות שלו, זה כשמטלטל לא בבת אחת [אלא ב׳ פעמים פחות מד״א של קודש], והשער הציון (ג) חולק עליו, והניח בצ״ע. והחזו״א (קיב, יא) צידד בהתחלה כפמ״ג, ואח״כ כתב שכאשר זה מקומו מותר אף לטלטל בבת אחת, אך כשאינו מקומו כגון שהוא עומד ברה״י ומטלטל חפץ שברה״ר, מותר רק ד׳ אמות של קודש.

ונפק״מ באדם ננס שהד׳ אמות שלו קטנות, שלדעת השעה״צ מותר להעביר רק אמות קטנות כי כך הפסוק שבו איש תחתיו מתפרש לגביו, אבל לחזו״א מעביר סתם נמדד באמות של קודש בינוניות, ורק שמי שמקומו באמות גדולות ממילא מותר ג״כ לטלטל בהם, א״כ לננס יהיה מותר לטלטל באמות בינוניות ולא רק קטנות.

סד. ההבדל בין מצומצמות למרווחות, הוא חצי אצבע לכל אמה (משנ״ב שסג, פט).

סה. כתב החזו״א (פ, לדף מה.) שמשמע שיכול לברר ע״י מחשבה, וא״צ לברר ע״י הילוך או שימוש.

דין זה אינו מתיר הוצאה מכרמלית לרה״י או לרה״ר ולהיפך, כי הוצאה אסורה אף בפחות מד׳ אמות. ועל כן לא יפה עושים איזה קהילות שמביאים ספר תורה מבית ע״י פחות פחות מד׳ אמות, ואפילו ע״י גוי אסור להוציאו (משנ״ב יג), וי״א שע״י גוי מותר (בה״ל ד״ה וליתנו). והאבן העוזר התיר ע״י שאחד עוקר והשני מניח, כיון שזה כרמלית דרבנן, והבית מאיר אוסר גם בזה[סו] (שעה״צ יד).

ד. השתמשות בד׳ אמותיו עם חבירו הסמוך לו (עירובין דף מה.)

היו שנים שמקצת מד׳ אמות של זה בתוך של חבירו, כגון שהיה ביניהם ו׳ אמות שיש שתי אמות משותפים, יכולים לאכול יחד באותם שתי אמות, ובלבד שלא יארע שאחד יוציא למקום שאינו משותף שהוא מחוץ לד׳ אמותיו[סז].

וכן היו שלשה בשמונה אמות, שלאמצעי שביניהם יש שתי אמות בשל זה ושתי אמות בשל זה, האמצעי מותר עם כל אחד במקום המשותף להם, ואלו שבצדדים אסורים להוציא מעבר לד׳ אמות שלהם, וכנ״ל.

האמצעי הנ״ל יכול לבחור שכל ד׳ אמותיו בצד אחד, ויהיה מותר עם זה בכל אמותיו, ואסור עם הנמצא בצד השני (שעה״צ טז).

ה. המוליך פחות פחות מד׳ אמות (ע״פ שבת דף יז: מב. ועירובין לד.) **וגדרי הנחה**

מותר להוליך חפץ פחות מד׳ אמות כאמור בסעיף א׳, אבל אסור להניח ולהמשיך עוד פחות מד׳ אמות, גזירה שמא יבוא לטלטל ד׳ אמות. ואפילו בבין השמשות [שהתירו דרבנן] ואפילו בכרמלית [דהוי כגזירה לגזירה] אסור, כי קרוב הדבר שיבוא לטלטל ד׳ אמות (שו״ע). ולפעמים התירו באופנים מסוימים[סח] (משנ״ב טז).

ובכרמלית בבין השמשות [תרתי לטיבותא] הט״ז והא״ר מקילים, ואפשר שדוקא לצורך מצוה או במקום הדחק (משנ״ב יט).

גדר הנחה באדם האוחז חפץ בידו: באופן שעמד לנוח בתוך ד׳ אמות ואח״כ המשיך, עמידתו נחשבת כהנחה, ואם מטלטל עוד פחות מד׳ אמות האיסור רק מדרבנן כנ״ל.

סו. נחלקו האם אסרו זה עוקר וזה מניח ברשויות דרבנן, ועי׳ מש״כ לעיל (רס״י שמ״ז בהערה).

סז. המשנ״ב (ס״ק י״ד) כתב שמדובר בחפץ שהיה בקצה של הד׳ אמות, ולכן אם יעבירנו לאמותיו של חבירו נמצא שטלטל את החפץ יותר מד׳ אמות, [ואף אם יעביר בב׳ פעמים ויניח בינתיים, הרי זה אסור כמ״ש בסעיף הבא]. אבל משמע שחפץ שנמצא באמצע ד׳ אמותיו מותר לו לטלטלו ד׳ אמות ממקום החפץ, ולא לפי ד׳ אמות של האדם. אבל החזו״א (קיב, יא) נקט שהאמות של החפץ נקבעות לפי האדם, ואפילו אם החפץ בקצה ד׳ אמותיו בסמוך לחבירו אסור לטלטל אפילו כלשהו כשמוציא מאמותיו, (עמש״כ לעיל בהערה בתחילת סימן זה).

סח. בשו״ע סי׳ רסו, ז במי שבא בדרך ויש בידו מעות, ובסי׳ שא, מב במוצא תפילין בבזיון במקום שאינו משתמר, ובסי׳ שח, יח בקוץ המונח ברשות הרבים, ע״ש פרטי הדינים והתנאים להתיר.

אבל באופן שעמד לסדר משאו על כתפיו וכדומה, אין עמידתו הנחה, ואם ימשיך נמצא מעביר ד׳ אמות וחייב מדאורייתא[סט] (משנ״ב יז). ורבינו ירוחם כתב שרק בישיבה נחשב כהניח, ודבריו צ״ע (שעה״צ יח)[ע].

סימן ש״נ

דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות

[עומד ברשות אחת ומטלטל ברשות שניה, ודין טלטול והוצאה ברוק]

א. דין העומד ברה״י ומטלטל או שותה מרה״ר וכדומה (דף צח: צט.)

העומד ברה״י ומוליך חפץ ברה״ר, ד׳ אמות, חייב מן התורה, ואפילו העבירו למעלה מי׳ טפחים [כיון שעקר והניח בקרקע], וכן בכרמלית אסור לטלטל בצורה זו (משנ״ב ב ושעה״צ ב).

אבל מותר לעמוד ברה״י ולהוליך חפץ ברה״ר פחות מד׳ אמות, אפילו כלים נאים, ולא חוששים שמא יביאם אליו לרה״י. ובתנאי שאינם חפצים הצריכים לו [כלומר שאינו משתמש בהם עכשיו, כגון שותה מהם].

ולכן מותר לעמוד ברה״ר וליטול מפתח שברה״י לפתוח פתח ברה״י, [כגון שהמקום שלפני הפתח הוא מרפסת עם מחיצות[עא]], כיון שהמפתח אינו נצרך לו במקום שעומד [ברה״ר] אלא במקום שהמפתח נמצא [ברה״י]. וכן בציור הפוך שעומד ברה״י ופותח ברה״ר.

אבל אסור לעמוד ברה״ר להוציא ראשו לשתות מכלי שברה״י, או להיפך, דכיון שהוא צריך את הכלי ומשתמש בו, חוששים שמא יביאנו אליו[עב]. אלא אם כן יכניס

סט. החזו״א (סב, ד) הסתפק באופן שהניח על הקרקע ע״מ לתקן משאו, וכתב שמשמע מתוס׳ (שבת ח, ב) שאינו נחשב הנחה, וחייב אם השלים עד לד׳ אמות.

ע. אם עצר בשביל שלא יחשב הוצאה שלימה, כתב המשנ״ב (רסו, יח) שנחשב הנחה ופטור. ובשעה״צ כאן (ס״ק יח) כתב שאפילו עצר בשביל שאיזה דבר מנעו מללכת נחשב הנחה, ורק בשביל לכתף אינה הנחה.

הוציא בגדו בידו ואח״כ לבשו כשהוא מהלך, כתב החזו״א (קה, ו) שלבישת בגד וביטולו לגוף האדם נחשב הנחה, וכן מבואר באגרות משה (או״ח ח״ב סי׳ קיב).

עא. כך צייר המשנ״ב (ס״ק ג), וציין למש״כ לעיל סימן שמו סעיף ג׳, וכונתו שלא צייר באופן שלפניה רה״י רק מחמת שהאסקופה גבוהה י׳ ורחבה ד׳, כי הרמ״א שם אסר אופן זה, שמא לא יהא בה כשיעור. אבל באופן שיש מרפסת עם מחיצות אין חשש.

עב. משמע שבזה עצמו אינו נחשב הוצאה של המים למקום עמידת גופו, כי מתיחסים למקום שהמים נכנסים לפיו. וקשה שבסעיף הבא לענין להשתין ולרוק אסור אף אם מוציא פיו לחוץ, וביאר המשנ״ב

ראשו ורובו למקום שהוא שותה[עג]. ויש אומרים שהחשש נאמר רק בשותה בכלים נאים (שו״ע), והלכה כדעה ראשונה (משנ״ב ח).

לשתות מכרמלית, או לעמוד בכרמלית לשתות מרה״ר או רה״י, מותר [דהוי גזירה לגזירה] (שו״ע ומשנ״ב ז).

ב. דין העומד ברשות אחת ומשתין ורק לרשות אחרת (דף צה:)

לא יעמוד ברה״ר וישתין או ירוק לרה״י, וכן להיפך, ואפילו הוציא פיו לחוץ, [וכן לא ירוק ברה״ר בריחוק ד׳ אמות, ואם עשה כן חייב חטאת]. וכן בכרמלית אסור. והחידוש, שהעקירה מגופו נחשבת עקירה ממקום ד׳ על ד׳, מפני שמחשבתו משוי ליה מקום (שו״ע ומשנ״ב ט י).

וכן הזורק לאש או לפי הכלב, מחשבתו משוי ליה מקום ד׳ [להנחה על גביו] וחייב, אבל בזורק על מקלות וכדומה אין מחשבתו מועילה להחשיבם מקום ד׳ ופטור (בה״ל ד״ה וישתין).

דעת הגר״א שאם הוציא פיו לחוץ, אסור רק מספק, ולכן בכרמלית אין איסור באופן זה, ולא כדמשמע בשו״ע (משנ״ב יא).

אם משתין ברשות שעומד בתוכה, אלא שהמים מתגלגלים לרשות אחרת, אסור מדרבנן. ולכן אם מתגלגלים לכרמלית [או שעומד בכרמלית] מותר, כי לא גזרו על כוחו בכרמלית[עד] (בה״ל ד״ה ברה״י).

ג. דין רוק שנתלש בפיו (דף צה:)

רוק שנתלש בפיו [שנתהפך ונתקבץ ומוכן לזרקו[עה]], יש מי שאומר שלא ילך עם רוק זה ד׳ אמות ברה״ר, [וכן לא יכנס מרשות לרשות (משנ״ב יד)] עד שירוק (שו״ע), וכן הלכה (משנ״ב יג). והטעם בכל זה, דכיון שעומד לזרקו הוי משאוי (משנ״ב יד)[עו].

(יא) כי העקירה היא מגופו. ובביאור החילוק כתב החזו״א (קה, ו) שבמשתין ורק שהעקירה היא להפרישם מגופו, לכן העקירה היא ממקום הגוף ולא מהפתח שבגופו, [אמנם בגמ׳ זה ספק כמ״ש המשנ״ב שם], משא״כ בשותה שהמים מתבטלים לגוף, הרי זה נעשה מיד בכניסתם לגוף ולכן תלוי במקום הפה.

עג. שאם הכניס ראשו ורובו לא חוששים שיוציא את המים, כי נחשב שנמצא בפנים, אפילו שרגליו עומדות ברשות אחרת. וכתב בספר נתיבות שבת (פ״ו הערה ט״ז) שיש ללמוד מכאן למי שנפל כובעו על גבי מכונית [באופן שהיא רשות היחיד], אע״פ שאסור לקחתו אליו, יש לו עצה להטות ראשו ורובו על המכונית ולחבוש כובעו, ולא חוששים שיביא אותו למקום עמידתו ברה״ר.

עד. עיין ברמ״א (סימן שנז, ג) שלפעמים גזרו על כוחו בכרמלית שבתוך העיר, שמא יטעו ויעשו כך גם ברה״ר.

עה. בשו״ע כתב שנתלש בפיו ומוכן לזרקו, והמשנ״ב פירש שנתהפך בפיו ועומד לצאת, ובביאור הלכה (ד״ה רוקו) הסתפק אם גם השו״ע נתכוין לכך.

עו. אם יצא מרה״י לרה״ר ורוק כזה בפיו, ועדיין לא עצר, כתב היד אפרים (על השו״ע כאן) שאם

בביאור הלכה (ד״ה בר״ה) הסתפק האם נחשב משאוי ואסור מדאורייתא או רק מדרבנן, ונפק״מ בכרמלית, שאם אסור רק מדרבנן אינו אסור בכרמלית. והסיק להקל בכרמלית ודאית, אך לא ברחובות שלנו שי״א שהם רה״ר.

סימן שנ״א

דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות

א. לקלוט מים מצינור המקלח מים מהגג (דף צט:)

צינור המקלח מים מגג שהוא רשות היחיד, והאדם עומד ברשות הרבים ושותה ממנו:

אם הצינור הולך לאורך הגג וסמוך לו בתוך ג׳ טפחים [ונקרא מזחילה], נחשב המשך לגג [מדין לבוד] ודין הצינור כרשות היחיד, אפילו אם הוא למטה מי׳ טפחים לרה״ר, ולכן אסור לחבר ידו ולשתות, שנמצא לוקח מרה״י לרה״ר שעומד בה[עז]. אבל מותר לקלוט מהאויר, מכיון שהאויר אינו רה״י, אלא עד י׳ טפחים מהקרקע הוא רשות הרבים, ולמעלה מי׳ הוא מקום פטור, ואינו מוציא מרשות היחיד. ואפילו ידו בתוך ג׳ טפחים לצינור [דבידו לא אומרים לבוד לגג[עח]].

אבל אם הצינור רחוק מהגג ג׳ טפחים, וכן צינור היוצא מהגג לכיוון הרחוב ובולט ג׳ טפחים, אינם נטפלים לגג, ולכן,

1. אם אין בהם ד׳ על ד׳ והם למטה מי׳ טפחים, מותר לשתות מהם אפילו אם מחבר ידו לצינור, כי נחשבים מקום פטור.

2. אבל אם יש בהם ד׳ על ד׳ והם למטה מי׳, נחשבים כרמלית, ואסור [כיון שעומד ברה״ר].

ירוק הרי יעשה הנחה, וכן אם יבלע ג״כ נחשב הנחה, כמבואר בתוס׳ (עירובין דף כ. ד״ה לא). אלא יחזור למקום שיצא ממנו, או יעמוד במקום פטור. וי״א שגם אם יכנס לרה״י אחרת מותר (עי׳ לעיל סי׳ שמ״ז בהערות). [וכן במעביר ברה״ר אם יחזור למקום שבו נתלש הרוק לא יהיה לו איסור].

לענין שיירי מאכל שבפיו בין השיניים, כתב בספר מנחת שבת, הובא במנחת יצחק (ח״ב סי׳ לח) דיש לצדד להתיר מכמה צירופים, וסיים שמ״מ אם יכול לנקותם אולי ראוי להחמיר. אבל בשש״כ (פי״ח הערה ח) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל וכן בארחות שבת (ח״ג פכ״ח סעיף ר) כתבו שמותר כיון שהם בטלים לגופו, ורק באופן שמפריעים לו ומקפיד להסירם יש לאסור, שאז דומה לרוק שנתלש. עוד כתב בארחות שבת (שם הערה שיט) שכינים שבראשו או חוט דק וקשקשים שעל הבגד, אפילו שמקפיד להורידם הם בטלים לאדם ולבגד ואין בהם איסור. וכן כתב שם לגבי צואת האף, אך בזה יש חולקים.

עז. בבה״ל (ד״ה בתוך) נקט שלרש״י יש בזה חיוב דאורייתא (ע״פ לשון הב״י). ובפמ״ג (משב״ז א) תמה הרי אין כאן עקירה אלא המים זוחלים לידו. וזו קושיא גדולה.

עח. ובבה״ל (ד״ה תוך) הביא מחלוקת, שיש אוסרים בשידו תוך ג׳, וסיים שהסומך על השו״ע ודאי לא הפסיד.

3. וכן אם יש בהם ד׳ על ד׳ וגבוהים י׳, נחשבים רה״י[עט] ואסור (משנ״ב י).

4. אין בהם ד׳ על ד׳, והם גבוהים י׳, נחשבים מקום פטור, ומ״מ אסור, גזירה שמא יהא בהם ד׳ על ד׳ (שו״ע). ועיין בביאור הלכה (ד״ה אפילו) מדוע לא גזרו כן בכל מקום [כגון בעמוד ברה״ר], מפני שכאן אין לצינור מחיצות, יש חשש שיטעו לומר שגם אם רחב ד׳ אינו רשות בפני עצמו[פ].

סימן שנ״ב

הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות

א. הקורא בספר על האסקופה ונתגלגל מידו (דף צז:)

הקורא בספר על האסקופה, ונתגלגל ראשו האחד של הספר מידו [שספריהם היו כדוגמת ספר תורה], ונשאר ראש השני בידו:

1. אם הראש האחד שהתגלגל לא הגיע לארץ, אפילו מוגבה רק מעט, מותר בכל אופן לגלול אותו אליו (משנ״ב ג).

2. אם הראש האחד הגיע לארץ, מכיון שאוחז בראש השני בידו אין איסור דאורייתא בהחזרתו[פא], ולכן בכתבי הקודש התירו לגלול אותו אליו, משום שמדובר באסקופה שרבים דורסים עליה ויש בזיון גדול לכתבי הקודש, ואפילו שהאסקופה רשות היחיד ונתגלגל לרשות הרבים, ואפילו חוץ לד׳ אמות (שו״ע ומשנ״ב ב).

ובשאר ספרים אסור לגלול אליו, אפילו כשנתגלגל לכרמלית (רמ״א), שמא יפול לגמרי ויבוא להרימו. ויש אחרונים שמקילים בכרמלית, אך ברחובות שלנו יש להחמיר כי י״א שהם רשות הרבים [כנ״ל סי׳ שמה, ז] (משנ״ב י).

3. אם גם הראש השני נפל מידו, אסור להרימו אפילו נפל לכרמלית, ולא התירו בזה אפילו משום בזיון כתבי הקודש (משנ״ב ה).

עט. המשנ״ב לא פירש למה נחשבים רה״י, האם מצד עצמם או מצד חורי רה״י, ובמג״א כתב שנחשב חורי רה״י, והקשה המחצה״ש שא״כ גם באין בהם ד׳ וגם בפחות מגובה י׳ (לד׳ המג״א בסי׳ שמה) יהיה כרה״י, ובשו״ע מבואר שזה רק גזירה. ועל כרחך שאינו כחורים, וכמ״ש השו״ע שברחוק ג׳ אין דין חורים, ומ״מ מהני ליה לענין מחיצות ע״ש. [ועי׳ לקמן (שנג, ב בה״ל ד״ה וחלון, ובמשנ״ב שם, ח) מחלוקת בדף שאין לו מחיצות ואינו סמוך לחלון או לגג, אם דינו ככרמלית או מקום פטור, והנידון גם מצד שאין מחיצות וגם מצד שיש תחתיו בקיעת גדיים].

פ. והטעם שכאן נחשב רה״י בלי מחיצות, היינו מדין חורי רה״י, עי׳ בהערה הקודמת למג״א ולמחצה״ש.

פא. במשנ״ב (ז) כתב משום שראש השני בידו ״ויכול להביאו אצלו״, ובשעה״צ (ד) ציין לרע״א שהקשה [על לשון הרמב״ם כעי״ז] שאפילו אינו יכול להחזירו לא נחשב מונח כיון שאוגדו בידו, והעמיד דברי הרמב״ם כשאוחז בחבל שקשור לחפץ ולא בגוף החפץ, שאז צריך שיהא יכול להחזירו.

ב. הקורא בספר על הגג ונתגלגל מידו (דף צז: צח)

הקורא בספר על הגג, ונתגלגל ראשו האחד מידו, ונשאר ראש השני בידו:

1. אם הראש האחד שהתגלגל לא הגיע לי׳ טפחים סמוך לקרקע רשות הרבים, מותר לגלול אותו, אפילו כשנח על הכותל או על זיז ואפילו יש בו ד׳, ואפילו בספרי חול ובשאר חפצים, כי מעל י׳ זה מקום פטור (שו״ע ומשנ״ב יב).

2. אם הגיע לי׳ טפחים, אם הכותל משופע שהספר נח עליו, ורבים מכתפים על הכותל [שדינו כרה״ר][פב], אסור לגלול אליו, אלא הופך את הספר על הכתב, כדי שלא יעמוד בבזיון (שו״ע).

אבל אם אין רבים מכתפים עליו [דהוי כרמלית][פג] (משנ״ב יד), או שנח ע״ג זיז שאינו רחב ד׳ [דהוי מקום פטור], מותר לגלול[פד] (בה״ל ד״ה אם). [ובזיז נמוך בתוך ג׳ טפחים לקרקע, דינו כנח בקרקע רשות הרבים ואסור].

3. אם הגיע לי׳ טפחים, והכותל אינו משופע, [וא״כ אינו מונח], כל זמן שלא הגיע לארץ, [אפילו נשאר רק כמלוא מחט (משנ״ב טו)] מותר לגלול אליו משום בזיון כתבי הקודש (שו״ע). ודעת הגר״א שתוך ג׳ טפחים לקרקע נחשב כמונח, ואסור כבמס׳ 2 (משנ״ב טז). ובשאר ספרים אסור, שמא יפול כולו ויבוא להרימו, ויש מקילים בזה, אבל אם נפל לאויר כרמלית, מותר לכו״ע לגלול אליו אף בשאר ספרים[פה] (משנ״ב טו).

פב. משמע שכל הי׳ טפחים הוו רשות הרבים, מחמת שמכתפים עליו. ואע״פ שבשו״ע לעיל (שמה, טז) לגבי עמוד ברה״ר שמכתפים עליו, דוקא בגובה ט׳ טפחים נחשב רה״ר ולא פחות מכך, כתבו רע״א ובית מאיר (כאן) בכותל שאני כיון שהחפץ רואה פני הקרקע, ע״ש.

פג. עיין ביאור הלכה (ד״ה בענין) שנחלקו הראשונים בזה, וי״א שאפילו אין רבים מכתפים עליו נחשב הנחה ברה״ר ואסור.

פד. עיין שעה״צ ס״ק י׳ שע״ג זיז כל שהוא נחשב הנחה, משמע שבא לאסור בכה״ג, וצ״ע שבביאור הלכה כתב שמותר. ונראה שהחילוק הוא שבשעה״צ דיבר בכותל שאינו משופע, ובזה מבואר בגמ׳ שגם ע״ג זיז כל שהוא הוי הנחה, ואפילו דבילה הדבוקה בכותל בלי זיז, כיון שרואה פני הקרקע. משא״כ בכותל משופע צריך הנחה ע״ג מקום ד׳. וצ״ע.

פה. דיש ג׳ דברים לטיבותא, א. כרמלית דרבנן, ב. איגודו בידו, ג. לא נח.

סימן שנ"ג

דיני זיזין ברשות הרבים

א. זריקה מבית לבית משני צידי רשות הרבים (שבת דף צז. עירובין דף פה:)

שני בתים משני צידי רשות הרבים, האם מותר לזרוק מאחד לשני:

1. אם הבתים של שני אנשים ולא עירבו, אסור, אפילו כשאין רה"ר ביניהם[פו] (משנ"ב א).

2. אם הבתים של איש אחד או של שני אנשים ועירבו [כגון שיש איזה גשר ביניהם (בה"ל ד"ה מותר)], אם גובה החלונות או המרפסות שלהם שוים, מותר לזרוק מזה לזה [למעלה מי' טפחים מקרקע רה"ר]. ואם אחד גבוה מחבירו, מותר לזרוק רק כלים שאם יפלו יישברו, אבל שאר כלים אסור לזרוק (שו"ע), שמא יפלו לרה"ר ויקחם [ונמצא מכניס מרה"ר לרה"י] (משנ"ב ד)[פז].

3. אם זורק בגובה פחות מי' טפחים מקרקע רשות הרבים, אסור. ודוקא למעלה מי' מותר מפני שרה"ר למעלה מי' הוא מקום פטור (משנ"ב ג).

4. כאשר הרשות שביניהם היא כרמלית ולא רשות הרבים, מותר לזרוק בכל אופן[פח] (שו"ע). דהוי גזירה לגזירה (משנ"ב ו).

ב. דיני השתמשות בזיז היוצא מן הכותל (דף צה:)

זיז, שהוא דף הבולט מהכותל כלפי רשות הרבים או כרמלית

1. אם יש בזיז ד' על ד' טפחים, והוא למעלה מי' מקרקע רה"ר והכרמלית, מותר להשתמש בו להניח עליו כלים מרשות היחיד [ראה בסעיף ג' איזה כלים]. לדעת השו"ע דוקא כשיש חלון בתוך ג' טפחים, שהזיז נעשה חורי רה"י, אבל כשהחלון רחוק, דין הזיז ככרמלית ואסור להוציא אליו מרה"י. ולדעת האחרונים [וכן סתימת המשנ"ב] מותר אפילו אם החלון רחוק, [שכיון שהזיז גבוה י' נחשב מקום פטור] (משנ"ב ח, שעה"צ ו, ובה"ל ד"ה וחלון).

פו. בבה"ל (ד"ה ועירבו) הביא שד' המג"א דלמ"ד מותר להחליף דרך מקום פטור, הכא נמי מותר אף כשלא עירבו, כיון שזורק למעלה מי' דהוי מקום פטור. וסיים שהאחרונים הכריעו שאסור, [מפני שלא נח במקום פטור, ובכה"ג נחשב הוצאה גמורה כמ"ש בסימן שנה משנ"ב ל, ובה"ל שם ד"ה צריכים. וכן לעיל סי' שמו שעה"צ ז].

פז. מבואר במשנ"ב [ובשו"ע לקמן סעיף ג] שהחשש שמא יכניסם אחר שיפלו, ולא מצד עצם הנפילה שהיא הוצאה מרה"י לרה"ר. מכיון שהנפילה נעשית שלא מרצונו [ואינה מלאכת מחשבת].

פח. לגבי לזרוק בתוך י' טפחים לקרקע, שזורק בתוך אויר כרמלית, ציין הבה"ל (ד"ה בכלל) שתלוי במחלוקת לעיל סוס"י שמ"ט לגבי מעביר פחות פחות מד' אמות בכרמלית בבין השמשות, שדעת האחרונים להקל והמשנ"ב צידד לאסור.

2. אם הזיז למטה מי׳ מקרקע רה״ר והכרמלית, אסור להשתמש בו, בין מרה״י ובין מרה״ר, מפני שהוא כרמלית. ומשמע בשו״ע שאפילו יש חלון מרה״י אינו נעשה חורי רה״י (כבמס׳ 1), כי נח לשימוש לבני רה״ר (משנ״ב ח)[פט].

3. אם הזיז פחות מד׳ על ד׳ טפחים, מותר בכל אופן [ראה בסעיף ג׳ באיזה כלים], מפני שהוא מקום פטור (משנ״ב ט).

היו שני זיזים, אחד בקומה א׳ ואחד בקומה ב׳, והם של שני אנשים [שלא עירבו (משנ״ב י׳)].

1. אם שניהם ד׳ על ד׳ טפחים, אוסרים זה על זה, ואסור להשתמש [להוציא אליהם מרה״י] (שו״ע), והלבוש מיקל להשתמש בתחתון[צ] (משנ״ב יב).

2. אם אין בשניהם ד׳ על ד׳, מותר להשתמש בשניהם [כי לא אוסרים במקום פחות מד׳].

3. אם בזיז התחתון יש ד׳ ובעליון פחות מד׳, העליון מותר רק כנגד חלונו [מפני שנחשב כזוית חלונו (משנ״ב יג)], ובשאר הזיז אסור (שו״ע). התחתון ג״כ אסור בכל הזיז, ולדעת הלבוש הנ״ל מותר (משנ״ב יד).

4. אם בזיז התחתון אין ד׳ ובעליון יש ד׳, נחלקו האחרונים יש מתירים ויש אוסרים (משנ״ב יב)[צא].

כלים ששבתו בזיז בבין השמשות, מותר לטלטלם מזיז לחבירו, ורק לא להכניסם לבית (משנ״ב יא)[צב].

ג. באיזה כלים מותר להשתמש על הזיז (דף צח:)

באופנים האמורים בסעיף הקודם שמותר להשתמש על הזיז היוצא לרה״ר, מותר רק בכלים שאם יפלו ישברו, שעי״ז נזהר שלא יפלו. אבל כלים שלא יישברו אסור, שמא יפלו ויביאם מרה״ר לרה״י (שו״ע).

פט. והוסיף בשעה״צ (ז) שבפשטות תלוי במחלוקת המג״א והאחרונים (בסימן שמה) בחורי רה״י הפתוחים לרה״ר למטה מי׳, אם דינם כרה״י, אמנם באמת גם הסוברים שם כמג״א דהוי כרה״י, הרבה מהם מסכימים כאן שאסור, האבן העוזר כתב משום שנפרץ במלואו, והפמ״ג כתב מפני שעומד באויר רה״ר וזכו בו הרבים.

צ. כי רק התחתון אוסר על העליון מחמת שרה״י עולה עד לרקיע והרשות שלו פוגעת בזיז העליון, אבל העליון לא יכול לאסור על התחתון, כי אין רשותו יורדת למטה. וטעם השו״ע כיון שיכול להשתמש ע״י שלשול בחבל.

צא. טעם הלבוש שמתיר כיון שאין כאן שתי רשויות שיאסרו זו על זו, אלא אחת, וטעם האוסרים ביאר המחצה״ש (סק״ו) שחכמים גזרו כיון שאחד מהזיזים נחשב רשות.

צב. כיון שדין הזיז כחצר, וכלים ששבתו בחצר מותר להעבירם מחצר לחצר כדלקמן סימן שעב, א. אבל כלים ששבתו בבית, אפילו יצאו לזיז אסור להעבירם.

זיז רחב [בשיעור שהאדם המשתמש עומד עליו], לא גזרו, ויכול להשתמש עליו בכל כלי (רמ״א).

גג, מותר להשתמש בו בכל כלי, אפילו אם אינו רחב אלא ד׳ טפחים (בה״ל ד״ה ודוקא).

זיז הפונה לכרמלית, מותר בכל כלי, מפני שלא גזרו בכרמלית. אך דוקא כשגבוה י׳ מקרקע הכרמלית, אבל בפחות מי׳, הוא עצמו הוי כרמלית ואסור להוציא אליו מרה״י (שו״ע ומשנ״ב טז).

סימן שנ״ד

דיני בור ואשפה ברשות הרבים [להכניס ולהוציא מרה״י]

א. דין מילוי מים מבור העומד ברה״ר (דף צט:)

בור עמוק י׳ העומד ברשות הרבים, מותר למלאות ממנו לרשות היחיד באופן:

1. בבור סמוך תוך ד׳ טפחים לרה״י, מותר [אפילו אין סביב הבור חוליא (משנ״ב ה)], כיון שהמקום שביניהם פחות מד׳ הוי מקום פטור, ונמצא ממלא מרה״י לרה״י דרך מקום פטור.

באופן זה מותר בין עומד ברה״י וממלא דרך חלון, ובין עומד במקום שביניהם שהוא מקום פטור (משנ״ב ד)[צג].

חוליא שסביב הבור, מצטרפת להחשיבו עמוק י׳ (משנ״ב ה). ולענין חישוב השטח שבין הבור לכותל, אם היא גבוהה ג׳ טפחים ממעטת מד׳ טפחים, ואם אינה גבוהה ג׳, אינה ממעטת, כי בטלה לקרקע והוי רה״ר (שעה״צ א).

2. בבור שאינו סמוך לרה״י, אסור, [מפני שמעביר דרך הרה״ר שביניהם, אפילו שאוגד החבל בידו ברה״י (משנ״ב ז)]. אך אם יש סביבו חוליא י׳ טפחים, [והחלון גבוה י׳ טפחים (משנ״ב ח)], מותר, כי נמצא מעביר את הדלי ברה״ר מעל י׳ שהוא מקום פטור.

באופן שהבית והבור בצד אחד של רה״ר, ורה״ר עוברת ביניהם[צד], דעת המג״א שאסור מן התורה [מדין מושיט שאיסורו אף למעלה מי׳], והביאור הלכה (ד״ה

צג. לכאו׳ מותר גם כשעומד ברה״ר וממלא מהבור לרה״י, כמבואר בשו״ע (סי׳ שנ, א) שמותר לעמוד ברה״ר ולטלטל ברה״י כשאינו משתמש בדבר. (ויש שהעירו שבכה״ג כשעומד ברה״ר וידו במקום פטור, נעשה כידו ברה״ר. ואינו נראה).

צד. היינו כגון שמהבית יש מרפסת על אויר רה״ר. ואז כל סביבות הבור הוי רה״ר, אבל בבית שעל הקרקע לא שייך שביניהם יהיה רה״ר אלא כרמלית, כיון שהוא קרן זוית.

אא״כ) כתב שאפשר שאסור מדרבנן [כי מושיט נאמר דוקא במושיט לאיש אחר ולא במניח בקרקע[צה]].

3. העומד ברה״ר ומשלשל דלי לבור ומוציא מים לרה״ר, חייב מן התורה [ובכרמלית אסור מדרבנן] על הוצאת המים, ואין לחייבו על הדלי כיון שלא הניח החבל מידו. ואם לוקח מים שהיו תלויים בדלי מעל הבאר, אסור להניחם ברה״ר מדרבנן [שיש בזה הנחה ללא עקירה[צו]], ובפמ״ג מסתפק אם מותר לאוחזו באויר מחוץ לבאר [שיש בזה הוצאה ללא עקירה והנחה] (משנ״ב ח).

ב. זריקה מהבית לאשפה העומדת ברה״ר ובכרמלית (דף צט:)

אשפה העומדת ברשות הרבים, אם רחבה ד׳ וגבוהה י׳ טפחים [שהיא רה״י] מותר לזרוק לה מרה״י (שו״ע), ואפילו רחוקה מן הכותל, [כיון שהחלון גבוה י׳ והאשפה גבוהה י׳, א״כ זורק מעל י׳ שהוא מקום פטור] (משנ״ב יב). אך דוקא באשפה של רבים, אבל אשפה של יחיד אסור, שמא ימלך לפנותה ויבואו לשפוך שם אפילו שנעשית רשות הרבים (שו״ע).

אם רחבה ד׳ ואינה גבוהה י׳ טפחים, אסור [שהיא כרמלית] (משנ״ב י).

אם אינה רחבה ד׳, מותר אף באינה גבוהה י׳ [כיון שזה מקום פטור] (בה״ל ד״ה ורחבה).

אבל אם האשפה עומדת בכרמלית וגבוהה י׳, הסתפק הפמ״ג (א״א ה) אם מותר גם באשפה של יחיד [דהוי גזירה לגזירה] (משנ״ב ט) [ואם אינה גבוהה י׳, הוי כרמלית ואסור[צז]].

סימן שנ״ה

דיני גוזוטרא ובית הכסא [וספינה, לענין הכנסה והוצאה לים]

א. דין ממלא מים מהים לגוזוטרא (דף פז:) **ולספינה, ודיני טלטול מספינה לספינה** (שבת דף ק).

בית העומד סמוך לים, ויוצא ממנו גוזוטרא [כמין מרפסת] לכיוון הים, ויש למרפסת חלון או פתח לבית, וחור באמצעיתה למלאות מים מהים לבית. אין ממלאים בשבת, מפני שמכניס מהים שהוא כרמלית, למרפסת שיש אופנים שהיא רה״י, כדלקמן, וכל שכן לבית שהוא ודאי רה״י.

צה. והחזו״א (סב, יט אות ה) כתב שכיון שתנאי זה הוזכר רק בירושלמי ולא בבבלי, ואף הרמב״ם השמיטו, משמע שלא סוברים כן, וחייב.

צו. קשה למה אין בזה עקירה, הרי גם דבר תלוי הוא מונח, וא״כ מוציא את הדלי מאויר הבור שהוא רה״י [שרה״י עולה עד לרקיע כדלעיל שמה, ה] ומוציא לרה״ר וצ״ל שתלוי אינו כמונח.

צז. היינו אפילו אינה רחבה ד׳, לפמש״כ הרמ״א (סו״ס שמה) שאין מקום פטור בכרמלית.

דין הגזוזטרא [שיש בה ד׳ על ד׳]

1. אם יש לה מחיצות, היא רשות היחיד בפני עצמה.

2. אם אין לה מחיצות ויש חלון או פתח לבית, היא רשות היחיד מדין חורי רה״י (משנ״ב ב), וצריך שהחלון יהיה סמוך בתוך ג׳ טפחים לקרקע הגזוזטרא (שעה״צ ג).

בשני האופנים הנ״ל, מותר להוציא מהבית לגזוזטרא (מרה״י לרה״י), ולא למלאות מהים לגזוזטרא (שזה מכרמלית לרה״י).

3. אם אין לה מחיצות ואין לה חלון, היא כרמלית, ולכן מותר למלאות מהים לגזוזטרא, ולא להעביר מהגזוזטרא לבית. ולדעת הרמב״ם היא רה״י אף שאין לה מחיצות[צח], ומכל מקום הדין כנ״ל כי מדרבנן הוי כרמלית. ודעת כמה אחרונים (לעיל שמה, טז) שאם גבוהה י׳ טפחים מעל פני המים אינה כרמלית אלא מקום פטור [דאין כרמלית למעלה מי׳][צט], ולפ״ז מותר אף להוציא מהבית לגזוזטרא, [ורק להכניס מהגזוזטרא לבית מים שהביא מהים [כרמלית], תלוי במחלוקת באיסור מחליף דרך מקום פטור ברשויות דרבנן, עי׳ לעיל סימן שמ״ו ס״א] (בה״ל ד״ה וחלון).

כדי להתיר למלאות מים דרך הגזוזטרא, הקילו חכמים במים שניתן לעשות מחיצה גובה י׳ טפחים סביב המרפסת, או סביב הנקב [באופן שיש בחללו ד׳ על ד׳ טפחים], בין אם יעשה המחיצות מעל הגזוזטרא ובין מתחתיה, ואפילו שהמחיצה אינה מגיעה למים, אומרים גוד אחית כאילו מגיעה עד המים [אפילו ששאר מחיצות שיש תחתיהן ג׳ טפחים פסולות][ק] (שו״ע). ויש ראשונים שסוברים שדוקא אם יעשה את המחיצות תחת הגזוזטרא אומרים גוד אחית, ולא כשהמחיצות מעליה, ולכתחילה ודאי נכון ליזהר בזה (משנ״ב ה). ואם יעשה המחיצה על פני המים, כשר לכו״ע (משנ״ב ד, שעה״צ ה)[קא].

צח. כי פני הדף נדונים כמחיצות היורדים י׳ טפחים, ובסתם דף לא אומרים כן משום שיש בקיעת גדיים תחתיו, משא״כ כאן שיש רק בקיעת דגים אינה בקיעה כמ״ש הבה״ל. ולכן לעיל (שנג, שעה״צ ו, ובה״ל ד״ה וחלון) כתב לגבי זיז שאינו על הים שגם לרמב״ם הוא מקום פטור.

צט. ומודדים מהמים ולא מקרקע הגוזזטרא, וכשיטה זו שהוא מקום פטור, סתם המשנ״ב לעיל (שנג, ח). ובשונה הלכות (שמה, ל) כתב שדעת החזו״א (קג, כט) כשיטה שהגזוזטרא רה״י.

ק. הטעם ששאר מחיצות תלויות פסולות ובמים לא, יש אומרים שתמיד יש בקיעת גדיים תחתיה [כלשון הגמ׳ עירובין טז, ב], ובמים שיש רק בקיעת דגים, אינה בקיעה, כ״כ בריטב״א החדשים (שבת קא, ב) וכ״נ בשו״ע הרב. אבל החזו״א (סח, י) העיר שא״כ אין זה קולא במים, אלא שאין במים בקיעה, ולכן פירש שהחסרון תמיד הוא משום שהמחיצה אינה על קרקע הרשות, ובמים הקילו, וזה מלבד החסרון של בקיעת גדיים שאינו קיים במים.

ואם ספנים ודייגים עוברים תחת המחיצה, הסתפק החת״ס (או״ח סי׳ פ״ט), ובשו״ע הרב (סט״ו) כתב שזה בקיעה ופסול.

קא. דין מחיצה על פני המים, שהקילו בה שאפילו אינה מגיעה לקרקע והמים נדים תחתיה, מצינו

וכן לענין לשפוך מים [מי שופכין] מהגזוזטרא, מותר באופנים הנ״ל (שו״ע), ואפילו שהמים שנשפכו יוצאים אח״כ מחוץ למחיצות הגזוזטרא, כיון שאין כוונתו להוציאן מותר, ואפילו כשהנהר סמוך לרקק שדינו כרה״ר שנמצא שהמים יוצאים אח״כ לרה״ר (משנ״ב ו). ועיין בה״ל (ד״ה לשפוך) שיש חולקים בסמוך לרקק, וכן בשפיכה על דופני הבית שירדו משם[קב].

כמו כן ההולך בספינה שיש בה גובה י׳ טפחים ודינה כרשות היחיד,

1. אסור לו למלאות מהים לתוכה, וכן לשפוך לים. והקילו חכמים בזה יותר מבגזוזטרא, ואמרו שמספיק שיעשה דף שטוח ד׳ על ד׳ ובתוכו נקב, וממלא דרך הנקב ללא מחיצות כלל, כיון שבספינה יותר קשה לעשות מחיצות, הקילו להחשיב את הדף כאילו צדדיו כפופים כמחיצות[קג].

דין זה האמור בספינה, היינו כאשר אין קצה דופני הספינה גבוהים י׳ טפחים מפני הים, רק תוך הספינה שקוע בים ויש בו חלל י׳ טפחים.

2. אבל אם דופני הספינה גבוהים י׳ טפחים מעל פני המים, נמצא שכשממלא מעביר את המים מעל י׳ שהוא מקום פטור, ובאופן זה הקילו יותר [שא״צ דף ד׳ על ד׳, אלא] מוציא זיז [דף] ברוחב כל שהוא, וממלא, [וכל שכן כשיש דף ד׳ (בה״ל ד״ה זיז)]. לדעת השו״ע מותר למלאות רק דרך נקב שבזיז, והאחרונים הסכימו שיכול למלאות אפילו שלא במקומו[קד] (משנ״ב יב).

דעת המג״א שהיתר זה מצד מעביר דרך מקום פטור, הוא גם לאוסרים להחליף ברשויות דרבנן [להעביר דרך מקום פטור לכרמלית], מפני שכאן עשה היכר ע״י זיז, אבל בבי׳ הגר״א חולק שדין זה רק למתירים שם (בה״ל ד״ה אויר)[קה].

בעוד ב׳ מקומות, בסי׳ שנו, א לגבי אמת המים שנכנסת בחצר, ובסי׳ שעו, א לגבי בור מים שבין שתי חצרות שלא עירבו. ויש חילוק שבשני מקומות אלו צריך שהמחיצה תהיה גם קצת בתוך המים, וכאן לא צריך, כמ״ש הביאור הלכה לקמן (שעו, א ד״ה וצריך). ועיין שם לכמה טעמים שכ׳ האחרונים, והחזו״א (קג, ז) כתב שבשני אלו אם לא ישקע במים לא ניכר שהמחיצה נעשית גם לחלק את המים, משא״כ כאן בגזוזטרא ודאי ניכר שכל המחיצה נעשית כדי להתיר את המים.

קב. ביאור המחלוקת, שלתוס׳ טעם ההיתר בגזוזטרא משום שאינו מכוין להוציאן כמ״ש במשנ״ב, ולכן באופן זה מותר אף כשיוצאים לרה״ר, ומצד שני לשפוך על דופני הבית או הספינה אסור, כי מכוין שירדו לכרמלית. ודעת הרשב״א שההיתר משום שלא גזרו על כוחו בכרמלית, ולפי״ז בסמוך לכרמלית מותר אפילו בשופך על דופני הבית או הספינה ובכונה, אבל בסמוך לרה״ר אסור כשיוצאים מכוחו לרה״ר אפילו שלא מכוין לכך.

קג. בבה״ל (ד״ה ואינו) הביא שיש חולקים שצריך מחיצות, וכתב שהנוהג כשו״ע אין למחות בידו.

קד. בשעה״צ ציין לשו״ע הרב (ס״ג), ושם מבואר שיכול למלאות אפילו לא סמוך לזיז, דכיון שעשה היכר זיז במקום אחד, יכול למלאות בכל מקום בספינה.

קה. והנה גם למתירים, הרי אם לא הניח במקום פטור מצדד המשנ״ב (לקמן סק״ל, ולעיל שנג, א בה״ל ד״ה ועירבו) דהוי הוצאה גמורה ואסור, ובאמת בשו״ע הרב (ס״ג) כתב שלשיטה זו צריך להניח

3. אם אין בדופני הספינה ובחללה גובה י׳ טפחים, דינה ככרמלית[קו], ואין איסור למלאות מים או לשפוך מתוכה [בתוך ד׳ אמות] (משנ״ב י).

שפיכת מי שופכין [כגון מי רחיצת כוסות וכדומה (משנ״ב יג) וה״ה לעשות צרכיו (שעה״צ י)], מותר לשפוך על דופן הספינה[קז], כיון שאינו זורק להדיא אלא רק באים מכוחו לכרמלית, ולא גזרו על כוחו בכרמלית (שו״ע). בין אם דופני הספינה גבוהים י׳ (מס׳ 2) ובין אינם גבוהים י׳ (מס׳ 1), ואפילו לא עשה דף ולא זיז (משנ״ב יג). אבל אם שופך שלא על הדופן, אין זה כוחו אלא הוצאה ממש, ומותר רק כאשר עשה זיז או דף כנ״ל (משנ״ב יד). וכן הדין בזריקת עצמות וקליפות (משנ״ב טו).

דין טלטול מספינה לספינה: שתי ספינות הנמצאות בים, יש שני נידונים בענין הטלטול מזו לזו, א. מטלטל מרה״י לרה״י דרך כרמלית ויש חשש שיפול ויבוא להרימו ולהכניסו מכרמלית לרה״י (משנ״ב יז), ולחזו״א (צח, ז) עצם העברה לכרמלית אסורה אף שאינו מניח. ב. מעביר מרה״י לרה״י ללא עירוב. ולכן

1. אם גובה דופן הספינה פחות מי׳ מעל פני המים [ובתוך הספינה יש גובה י׳ והיא רה״י, אלא שהספינה שוקעת במים] נמצא מעביר דרך כרמלית ואסור.

אפשר להתיר ע״י שיקשור את הספינות זו לזו (שו״ע), בחבל חזק שיכול להעמידן שלא יתפרדו (משנ״ב יז), ושלא יהא ביניהם רווח ד׳ טפחים (משנ״ב יח), דשוב אין חשש שיפול ביניהם. ויש אומרים שדוקא בספינות של שני בני אדם שעשויות להתרחק זה מזה, צריכים שיהיו קשורות, אבל כששניהם של אדם אחד לא, כי אינן עשויות להתרחק ואין חשש שמא יפול ביניהם[קח] (משנ״ב יז). וכן צריך שב׳ הספינות יערבו ביניהם או ששניהם של אדם אחד [מצד האיסור השני הנ״ל].

2. אם גובה דופן הספינה יותר מי׳ מעל פני המים, נמצא מעביר דרך מקום פטור [דאין כרמלית למעלה מי׳], ומותר להעביר. אפילו אין הספינות קשורות.

אך צריך שב׳ הספינות יערבו ביניהם[קט], או ששניהם של אדם אחד. ומשמע שגם

על הזיז, אבל הערוך השולחן (ס״י) והחזו״א (קג, יז) כתבו שלא צריך להניח, וכן משמע מסתימת המשנ״ב שכ׳ שאפשר למלאות שלא במקום הזיז, והטעם משום שכשיש היכר זיז מותר. [אך עי׳ בשעה״צ שמו, ז].

קו. אם בפנים אין י׳ ומבחוץ יש גובה י׳ מעל המים [כגון שתחתית הספינה עבה] הוי רה״י מכח המחיצה שמבחוץ [גידוד חמשה ומחיצה חמשה], (משנ״ב תה, לה).

קז. כתב החזו״א (קג, יח) שרק אם שופך על עובי דופן הספינה נחשב שיוצא מכוחו, אבל אם שופך על פני הדופן מבחוץ הרי זה שופך לכרמלית, כיון שפני הדופן הוא כרמלית כמו ששנינו (שבת ז, א) שהזורק דבילה ונדבקה בכותל ברה״ר חייב, כמו שהניחה ברה״ר.

קח. המשנ״ב ביאר שהאיסור כשאינן קשורות משום שחוששים שהחפץ יפול, אבל החזו״א (צח, ז) לומד שסיבת האיסור בשאינן קשורות משום שמטלטל מרה״י לרה״י דרך כרמלית, ולפ״ז מה שמותר כששניהן של אדם אחד, זהו רק כשגובה הדופן יותר מי׳ כדלקמן מס׳ 2.

קט. דעת המג״א שלמ״ד מותר להחליף בכרמלית דרך מקום פטור, הא נמי מותר אף כשלא ערבו, כיון

באינן קשורות שייך לערב ביניהם, אבל הבית מאיר חולק שכיון שעומדים להתפרק לא שייך לערב, ואסור להעביר אפילו שגבוהות י׳ והמעבר בין הספינות דרך מקום פטור. (משנ״ב כ). וכ״כ החזו״א (צח, ז) שכמדומה לא נחלק אדם בזה שאי אפשר לערב.

אם הספינות היו קשורות ונפסקו, נאסרו, ונחלקו הראשונים אם אפילו נפסקו באמצע שבת נאסרו, או רק נפסקו בחול, משא״כ בנפסקו בשבת אומרים הואיל והותרה בבין השמשות הותרה כל השבת. חזרו ונקשרו בשבת. חזרו להיתרן, לרש״י אם נקשרו במזיד אסור לטלטל, ולרא״ש ולשו״ע (שסד, ג) מותר (בה״ל ד״ה אא״כ)[קי].

ב. בית הכסא שנשפך לים (דף פו ובתוס׳ ד״ה אלא)

בית הכסא הבנוי בקצה הבית, וחורו פתוח לים או לנהר העובר תחתיו[קיא], אסור ליפנות באופן שהצואה נופלת ישר לים, שהרי מוציא מרה״י לכרמלית. האופנים להתיר:

1. יעשה מחיצה תחת בית הכסא שגבוהה י׳ טפחים, ואפילו שהמחיצה תלויה ואינה מגיעה למים כשרה [כנ״ל בתחילת סעיף א׳ שהקילו במים]. וצריך שיעשה את המחיצה כדי להתיר, ולכן המחיצות שלמעלה סביב המקום שיושבים אינן מתירות [מדין גוד אחית], כי עשויות לצניעות (שו״ע ומשנ״ב כג).

2. או יעשה דף או קנה בתוך ג׳ טפחים לחור בית הכסא, שהצואה תיפול עליו, וכיון שהדף סמוך לרה״י [תוך ג׳ טפחים (משנ״ב כד)] הוי חורי רה״י ואין בזה הוצאה לכרמלית, ושוב לא איכפת שמתגלגלת משם לים, כי זה רק כוחו, ולא גזרו על כוחו בכרמלית[קיב]. והוא הדין אם בנוי באופן שהצואה נופלת על צידי הכותל ומשם מתגלגלת לים.

שמעביר מעל י׳ שהוא מקום פטור. והביאור הלכה (ד״ה וצריכים) תמה וכתב ששם התירו רק מצד איסור הוצאה, אבל מצד חסרון עירוב החצרות לא מועיל מה שמפסיק מקום פטור, שהרי אפילו מרה״י לרה״י סמוכה אסור. ועי׳ חזו״א (קג, כ) שתמה שבגמ׳ נאמר דין מחליף במעביר בכותל שבין שתי חצרות. עוד כתב הבה״ל שגם למתירים זהו רק כשמניח במקום פטור כדלעיל (סי׳ שמו, שעה״צ ו ז) ולקמן סעיף ג׳ מס׳ 1.

קי. עיין עוד בביאור הלכה (רסי׳ שע״ד ד״ה ואפילו) שהאריך במחלוקת הראשונים בדין זה, שלדעת הרא״ש אפילו אם היו פרודות בכניסת שבת, חוזר העירוב בשעה שנקשרו בשבת, ע״ש.

קיא. כתב החזו״א (קג, יח) שצריך לומר שהיה לו תחתית רק היה נקב שממנו יורד לים, כי אם אין תחתית כלל אף מקום המושב נידון ככרמלית, [באופן המצוי שנקב המושב יותר מהעובי של הדפנות שלו, ואין עומד מרובה במושב], וא״כ אין בזה איסור כיון שמוציא מכרמלית לכרמלית.

קיב. בשו״ע הרב (סי״א) כתב שלרמ״א (שנז, ג) שבכרמלית שבתוך העיר אסור גם כוחו, שמא יטעו אף ברה״ר, א״כ כאן יהיה אסור אף כשיש דף. אבל החזו״א (קג, כח) כתב שכאן מותר גם לרמ״א, כיון שלא איכפת לו שהצואה תישאר על הדף, ואין לו תועלת במה שמתגלגל לכרמלית.

אם נשבר הדף [או שאר התיקונים] בשבת, מותר ליפנות באותה שבת, מפני כבוד הבריות.

ג. בית הכסא שנשפך לבית סאתים, או לחור שבין ב׳ בתים (מרדכי)

לפי המבואר בסעיף קודם, יש לומר במקרה דומה, באופן שבית הכסא בנוי סמוך לחומת העיר, והחור פתוח אל מחוץ לחומה למקום שהוא כרמלית, כגון חפירה שסביב העיר שיש בה בית סאתים. בזה אין את ההיתר שבמס׳ 1 בסעיף הקודם, כי מה שהקילו שמחיצה תלויה מתרת זהו רק במים, אבל יש את ההיתר שבמס׳ 2 שנופל על דף או קנה או צידי הכותל, ומשם מתגלגל, שלא גזרו על כוחו בכרמלית.

הרמ״א מוסיף להתיר באופן:

1. אם בית הכסא למעלה מי׳ מקרקע החפירה, נמצא שהצואה עוברת דרך למעלה מי׳ שהוא מקום פטור, ומותר למ״ד שמותר להחליף ברשויות דרבנן (רמ״א). אבל כמה אחרונים חולקים כי גם למתירים להחליף היינו דוקא כשנח באמצע במקום פטור, משא״כ כאן שעובר באויר[קיג] (משנ״ב ל).

2. אם במקום שנופלת הצואה כבר יש צואה, הוי מקום פטור [כיון שמסתמא אין הערימה ברוחב ד׳ טפחים, ואע״פ שאינה גבוהה ג׳, מ״מ שאני צואה שאין בני אדם דורכים שם והוי מקום פטור[קיד] (משנ״ב לב)]. אך גם בזה יש חולקים שאין מקום פטור בכרמלית (כדלעיל סו״ס שמה), ולפ״ז לא שייך היתר זה (רמ״א).

בית הכסא שבין שתי בתים, [ומקום מושב היה לכל אחד בביתו, אבל החפירה משותפת לשניהם (משנ״ב לד)], אסור ליפנות שם אם לא עירבו יחד, כי מוציא מרשותו לרשות המשותפת[קטו]. ויכול לעשות תיקון ע״י דף או קנה [כבסעיף הקודם מס׳ 2], שלא גזרו על כוחו גם בחצר שאינה מעורבת. אבל לא יכול לעשות התיקון שבמס׳ 1, דמחיצה תלויה התירו רק במים (רמ״א ומשנ״ב לד לה).

קיג. כן נקט המשנ״ב בכמה מקומות, ראה לעיל (שנג, א בהערה).

קיד. קשה דלעיל (שמה, י) כתב השו״ע שצואה ברה״ר שאינה גבוהה ג׳ הוי רשות הרבים אפילו שאין דורכים שם. וצ״ל שבכרמלית ג״ז מבטל שם כרמלית, וצ״ע. שו״ר שכה״ק בנתיבות שבת (פ״ג הערה כ״א) ותירץ דשאני צואה שבבהכ״ס. וע״ש באופן שרחב ד׳.

קטו. דין זה נזכר גם בשו״ע לקמן (שעו, ד), ואע״פ שכלים ששבתו בחצרות מותר להוציאם מחצר לחצר, כתב המג״א שהצואה נחשבת ככלים ששבתו בבית ואסור להוציאה מחצר לחצר, ובשעה״צ (שם כה וכן רמז במשנ״ב כאן) הביא שרע״א כתב משום שמוציא מבית הכסא שהוא בית לחצר, וזה אסור אף בכלים ששבתו בחצר, וא״צ לטעם המג״א אלא בבית הכסא שבחצר. והחזו״א (קג, כח) חולק על שני הטעמים, א׳ סובר שאפילו בית הכסא שבבית אין דינו כבית אלא כחצר כיון שלא אוכלים בו [ואינו מודה לסברא שנטפל לבית], ב׳ שאין הצואה קונה שביתה עד שתצא מהגוף (צו, ה), ממילא אין כאן איסור הוצאה מבית לחצר אלא מחצר לחצר, וזה מותר בדברים שלא קנו שביתה, והניח דין זה בצע״ג.

ואם גם מקום המושב שייך לשניהם, אין איסור, שהרי אין כאן הוצאה מרשות לרשות (משנ״ב לד).

בספינה, נהגו לעשות צרכיהן במשוטה, שאין בה גובה י׳, כי אע״פ שיש בה רוחב ד׳ דינה ככרמלית, והוי מוציא מכרמלית לכרמלית דמותר (רמ״א). אבל מן הספינה שהיא רה״י אסור, כל זמן שלא עשה תיקון (משנ״ב לט).

כל אלו אם שכחו ולא עירבו או לא תיקנו, מותר ליפנות בהם באותה שבת מפני כבוד הבריות (רמ״א ומשנ״ב לח לט).

ד. דין מחיצה תלויה במים שאינם עמוקים י׳ (ב״י)

היתר מחיצה תלויה שהקילו במים, כנזכר בסעיפים א׳ וב׳, נאמר רק במים עמוקים לפחות י׳ טפחים. בפחות מכך אין להם דין מים להתיר למלאות ולשפוך כשהמחיצה תלויה. וכל שכן במים שהיו עמוקים ויבשו, בטל ההיתר (שו״ע ורמ״א). אבל דעת האחרונים שגם במים שאינם עמוקים י׳ יש קולא זו, ובביאור הגר״א כתב שתלוי במחלוקת ראשונים, ועכ״פ אפשר לסמוך על המתירים (משנ״ב מא).

ה. דין שתי גוזוטראות מתי אוסרות זע״ז למלאות מים (דף פז: פח.)

בית ועליה העומדים סמוך לנהר, ולהם גזוזטראות [מרפסות] שדרכן ממלאים מים מהנהר, כדי שיהיה מותר למלאות בשבת, צריכים לעשות נקב עם מחיצות כמבואר בסעיף א׳.

1. אם כל אחת עשתה תיקון מחיצות בגזוזטרא שלה, שתיהן מותרות לדלות בשבת כל אחת בשלה, ואין אחת אוסרת על חברתה.

2. אם תקנו בשותפות רק אחת מהגזוזטראות, נחשבים כשני אנשים הדרים בחצר אחת, ושניהם אסורים לדלות עד שיערבו. בין שעשו לעליונה, התחתונה אוסרת ע״י שיכולה להשתמש בזריקת דלי ללמעלה, וכל שכן אם עשו לתחתונה, שהעליונה יכולה להשתמש בקלות בתחתונה ע״י שלשול דלי. בין יש ביניהם גובה י׳ טפחים, ובין י׳ אמות. אך בתנאי שאינן מרוחקות במשך כותל הבנין יותר מד׳ טפחים.

3. אם תקנו בשותפות רק אחת כנ״ל, אך היו מרוחקות במשך הכותל ד׳ טפחים [ממקום שמסתיימת אחת עד שמתחילה השניה[קטז]], אינן אוסרות זו על זו, כיון שהאפשרות להשתמש היא ע״י זריקה באויר במרחק [לא רק לגובה], ותשמיש מופלג כזה אינו אוסר (כ״ז שו״ע ע״פ משנ״ב מב).

קטז. וכ״כ החזו״א (קב, טו) שאם בין הגזוזטראות אין ד׳ טפחים, אפילו אם הנקב שדולים משם רחוק זו מזו הרבה, אוסרות זו על זו.

4. אם רק אחת תיקנה לעצמה לא בשותפות, אין האחרת אוסרת עליה (שו״ע), אפילו שבימי החול השניה משתמשת דרכה, מכל מקום הרשות אינה שלה. אם לא שהתנו בפירוש שכל אחת תשתמש בשל חברתה, אז אוסרת וצריכות לערב.

5. אם תקנו בשותפות את שתיהן, אין אחת אוסרת על חברתה (שו״ע), אפילו שהם בשותפות, כיון שעשו לכל אחת סילקו עצמן זו מזו [ומה שעשו בשותפות היתה להם איזו סיבה]. וכל שכן אם תקנו את אחת בשותפות והשניה תיקנה לעצמה, דודאי סילקה עצמה (משנ״ב מט).

באופן שלא אוסרות זע״ז (מס׳ 1, 4, 5), אם חור העליונה מכוון כנגד חור התחתונה והדלי יורד דרך חור התחתונה, ואין ביניהם גובה י׳ טפחים, אוסרות זו על זו, ואסורות למלאות עד שיערבו (משנ״ב מח).

סימן שנ״ו

דין אמת המים העוברת בחצר

א. כיצד מותר למלאות מאמת המים העוברת בחצר (דף פז.)

אמת המים [או נהר, או לשון ים (בה״ל ד״ה אמת)], שנכנסת בחצר מצד אחד ויוצאת בצד השני, אם עמוקה י׳ ורחבה ד׳ טפחים נחשבת כרמלית, [אפילו רק עוברת מתחת הכתלים (משנ״ב א)], ואסור למלאות ממנה לחצר [שהיא רשות היחיד], אלא יעשה מחיצה גבוהה י׳ טפחים בכניסתה וביציאתה[קיז], באופן שחלק מהמחיצה בתוך המים וחלק מעל פני המים, או ט׳ מעל וטפח במים, או ט׳ במים וטפח מעל המים[קיח] (שו״ע). וצריך שיעשנה בשביל להתיר את המים, משא״כ מחיצת החצר אינה מועילה אפילו שקועה במים (משנ״ב ג).

קיז. ומחיצות החצר לא מועילות לה [מדין מחיצה או עומד מרובה או פסין], כי המים נעשו כרשות בפני עצמם (משנ״ב ב). ויש לחקור אם זה מחמת שמים בעומק י׳ חשובים בפני עצמם (כ״כ בישועות מלכו או״ח סי׳ כט), או משום שהמחיצות של דופני החריץ מבדילות בין החצר לאמת המים (כ״כ החת״ס או״ח תשו׳ פז). ונפק״מ אם החריץ עמוק י׳ ורחב ד׳ אך המים אינם עמוקים י׳, וכן אם המים עמוקים י׳ אך דופני החריץ משופעים בפחות משיעור תל המתלקט. ועי׳ בהערה בסעיף הבא שלכאו׳ נחלקו בזה הראשונים.

קיח. והוא הדין אם ה׳ טפחים במים וה׳ טפחים מעל, רק שיהיה עכ״פ טפח למעלה וטפח במים ובסה״כ י׳ טפחים (משנ״ב שעו, ה).

ואם הניח קורה רחבה ד׳, שתועיל מדין פי תקרה יורד וסותם, כמבואר לגבי בור שבין שתי חצרות (לקמן שעו, א), כתב הפמ״ג (משב״ז א) שכאן אינו מועיל, ע״ש הטעם (שם א״א ב), ובשו״ת נפש חיה (או״ח סי׳ כה) כתב שמועיל. ובשונה הלכות (ס״ג) כתב להקל ע״פ החזו״א שלפי הרשב״א והריטב״א כאן לא צריך שתהיה שוקעת במים, שזה נאמר רק בין חצרות שצריך שהמים לא יתערבו, ואם אפשר יש להחמיר.

אם עשה את המחיצה יוצאת משתי גדותיה ואינה מתחברת באמצעה, אם הרווח פחות מג׳ טפחים מותר מדין לבוד, יותר מג׳ טפחים אסור[קיט] (שו״ע). וכן יכול לעשות מחיצה מקנים שאין ביניהם ג׳ טפחים (משנ״ב ח). וכן אם במקום שאמת המים נכנסת ויוצאת אין ג׳ טפחים, אינו צריך לעשות מחיצה כלל (רמ״א). והוסיף המשנ״ב (ט) שאפילו רק צד אחד אין בו ג׳ טפחים מותר, [כעין הדין שבסעיף הבא], אבל החזו״א (קג, כב) פוסק כדמשמע בשו״ע ורמ״א שצריך שיהא פחות מג׳ גם בכניסה וגם ביציאה.

הסתפק הביאור הלכה (ד״ה אמת) בלשון ים שנכנסה לזמן קצר, ומשער שתחזור לאחוריה תוך יום או יומיים, דאפשר שחז״ל לא גזרו בזה, וצ״ע. והחזו״א (קד, ג) כתב שאפילו לשעה אחת יש לה דין זה, כי המים נידונים כרשות בפנ״ע.

לענין טלטול בחצר, אפילו אם רוחב הפירצה של המים י׳ אמות, מותר, כיון שדופני החריץ שהם עמוקים י׳ משמשים מחיצה [בגוד אסיק][קכ], ואפילו אם הם משופעים, אך רק עד שיעור של תל המתלקט (בה״ל ד״ה אין).

אמת מים שאינה עמוקה י׳ או שאינה רחבה ד׳ אינה צריכה תיקון, מפני שבטלה לרה״י (משנ״ב ב)[קכא].

בריכת מים שבתוך החצר, שאינה נכנסת ויוצאת מהחצר, אפילו גדולה מאוד אינה צריכה תיקון, שכל מה שבתוך המחיצות הוא רה״י (משנ״ב א).

ב. דין לשון ים שנכנסה בפירצה שבחצר (דף יב.)

חצר שנפרצה ולשון ים נכנס בפירצה, אין לה דין כרמלית כבסעיף א׳, דכיון שאינה יוצאת לצד אחר, הרי זה כבור שבחצר שמחיצות החצר מתירות אותו[קכב] (משנ״ב י). אלא שצריך להתיר את הפירצה שנעשתה במקום הכניסה, ולכן,

---

קיט. הטעם שלבוד מועיל, ולא מועיל להחשב פס כבחצר שכשר עד י׳ אמות, כתב התוספת שבת (סק״ו) כיון שהיתר פסין הוא לדונו כפתח, וכאן שבמקום הפרוץ עוברת אמת המים לא שייך שיחשב פתח. אבל החזו״א (קג, ב ה כב) כתב שבאמת מועיל פסין, אלא שהשו״ע מדבר במחיצה תלויה במים, ולפסים זה לא כשר, ובאמת באופן שיעשה עד הקרקע יהיה כשר לפסים, אך צריך שבצד השני תהא מחיצה גמורה ולא שיעשה גם שם פסים, כי צריך שיהא לה ג׳ מחיצות [בפני עצמה, שאינה נחשבת עם החצר].

קכ. מבואר בבה״ל שמשמשים גם לעשות שהחצר לא פרוצה לאמת המים שדינה ככרמלית, וגם לשמש מחיצה לחצר באופן שיש לחצר רק ג׳ מחיצות, כגון שאמת המים רחבה י׳ אמות [ואין החצר מתקשרת להמשך שבצד השני].

קכא. החזו״א (קג, טז) הוסיף שבכה״ג אפילו רחבה יותר מי׳ אמות אינה פירצה, כיון שהכותל שמעליה מתיר כדין מחיצה תלויה מתרת במים [אפילו שאין עמוק י׳ כדלעיל שנה, ד], והוסיף שבכה״ג מועיל אפילו שמחיצת החצר שעליה לא נעשית לשם תיקון, שתנאי זה נצרך רק כשעמוק י׳.

קכב. משא״כ אמת המים שנכנסת ויוצאת חולקת לה רשות לעצמה. וזה כתב המשנ״ב לפי שפסק כרשב״א והריטב״א (עירובין יב, ד) שגם בלשון ים זו מדובר שהיא עמוקה י׳ ורחבה ד׳, ואפ״ה כיון שלא

1. אם החצר לא נפרצה במילואה [שנשתייר מהכותל בצדדים] ואין בפירצה יותר מי׳ אמות, מותר לטלטל ולמלאות לחצר ולבית [כי ניתרת מדין פסים].

2. אם נפרצה במילואה, או שיש בפירצה יותר מי׳ [שאין היתר פסין ביותר מי׳], אם נשאר בכותל החצר שתחת המים גובה י׳ טפחים [גידודים], רק שהמים עוברים עליו ומכסים אותו, מותר לטלטל בחצר ולמלאות מהמים לחצר, אך לא להכניס לבית (שו״ע). וטעם החילוק משום שכלפי החצר לפעמים שוקעים המים והמחיצה ניכרת, ולכן אף כשאינם שוקעים התירו חכמים[קכג], אך כלפי הבית שהוא רחוק אף כשהמים שוקעים אינה ניכרת, ולכן אסור (משנ״ב יג).

אפשר לגדור את הפירצה במחיצה גבוהה י׳ טפחים מעל המים [כבסעיף א׳] (שו״ע), ומספיק שתמעט את הפירצה מרוחב י׳ אמות (משנ״ב יד).

3. אם נפרצה במילואה ולא נשאר גידודים גבוהים י׳ כנ״ל, אסור אפילו למלאות לחצר (שו״ע), וכן אסור לטלטל בחצר. אמנם אם המים שטפו את הקרקעית ונוצר גומא עמוקה י׳ ורחבה ד׳, א״כ דופני הגומא נחשבים מחיצה לגדור את החצר ומותר לטלטל בה, רק מהמים אסור למלאות אפילו לחצר (משנ״ב טז).

יוצאת לא חולקת רשות, אבל התוס׳ והראב״ד פירשו את החילוק שבלשון ים שכאן אין עמוקה י׳ ולכן לא חולקת רשות, ולשיטתם כל חריץ [אפילו בלי מים] אם עמוק י׳ ורחב ד׳ הוא רשות בפנ״ע והמחיצה שלידו [עומד מרובה, או פס, או צורת הפתח] לא מועילה לתוכו. כן ביאר החזו״א (קיא א-ג) את שיטתם, שדופן החריץ שהוא מחיצה ע״י גוד אסיק, מסלק [עוצר] את מחיצת החצר מלהמשיך, והחזו״א החמיר להלכה כשיטה זו.

ולפ״ז צורת הפתח שעוברת על חריץ בגובה י׳, לחזו״א לשיטת תוס׳ אינה מועילה כלפי החריץ, ובחו״ב (סי׳ ב׳ ס״ק יא) כ׳ שאף כלפי הרשות אינה מועילה, כיון שמחיצת החריץ עולה ומחלקת, ונמצא שאין שני הקנים של צוה״פ באותו מקום. [ובישועות מלכו (או״ח סי׳ כ״ט) כתב לפסול אף לשיטת המשנ״ב, ובשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ פ״ז) כתב להתיר כי כתלי החריץ לא מסלקות את הקנים של צוה״פ אף כלפי החריץ. ובהאלף לא שלמה (דלקמן) כ׳ שמועיל כלפי הרשות ולא כלפי החריץ].

ובאופן שצורת הפתח עומדת על תל, כגון שני הרים וביניהם עמק, ופני ההרים זקופים בשיעור תל המלתקט, והעמיד קנה אחד על הר זה ואחד על ההר השני, כתב בש״ת האלף לך שלמה (או״ח סי׳ קנ״ד) שלכל השיטות אינה מועילה, כי הילוך האנשים הוא בעמק בתוך החריץ, אבל בספר מעשה איש ח״ג הביא בשם החזו״א באופן שצד אחד על הר וצד אחד במישור שכשר, וכ״מ בחזו״א (שם), וצ״ע. וע״ע בחזו״א (ע, יח) שאין להניח קנה של צורת הפתח על מדרגה באופנים מסוימים.

קכג. מבואר שמועיל אף בזמן שהמים מכסים את כל המחיצה. ובאמת בקרבן נתנאל (עירובין פ״א אות פ) הקשה כיצד מועיל בשעה שהמחיצה מכוסה, ולכן פירש כדמשמע בתוס׳ שעיקר המחיצה ניכרת כלפי החצר אף כשהיא בתוך המים, ורק הגובה י׳ טפחים ניכר רק לפעמים כשמים שוקעים. אבל המשנ״ב פירש כפשוטו שכיון שניכר לפעמים, לא גזרו אף כשאינו ניכר וצ״ב. ועי׳ במשנ״ב לעיל (שמה, מא) שמים צלולים לא מבטלים מחיצה אף אם מכסים אותה, וצ״ע.

סימן שנ״ז

דיני [שפיכת מים ב]חצר פחות מארבע אמות

א. דין שפיכת מים בחצר בחשש שיצאו לחוץ (דף פח.)

דרך כל אדם להשתמש בסאתים מים ביום, לרחוץ פניו ידיו ורגליו ושאר ענינים, ואחר שמשתמש שופכם לחצרו, ואם הם רבים הרי יעשו את החצר רפש וטיט, על כן נוח לו שיזובו לחוץ, ויש לחוש שיבוא לשפוך לרה״ר[קכד].

לכן אסרו חכמים לשפוך מים בימות החמה בחצר פחותה מד׳ על ד׳ אמות, כיון שאדם מקפיד על שפיכת המים בתוכה (משנ״ב א), ואפילו מעט אסור, שמא יבוא לשפוך סאתים שהוא שיעור השתמשות ליום (משנ״ב ט). ובכמה אופנים מותר:

1. אם יש בחצר ד׳ אמות על ד׳ אמות, מותר לשפוך לתוכה, כי בשיעור זה יכולים להיבלע בקרקע סאתים מים [שיעור השתמשות אדם ביום] ולא יטנפו את החצר, ואין אדם מקפיד שיצאו לחוץ, וממילא אף אם ייצאו אין בזה איסור, כי אינו מלאכת מחשבת. ובחצר כזו מותר לשפוך אפילו יותר מסאתים [כי לא גזרו עליה] (שו״ע).

שיעור החצר, בין מרובעת, ובין ארוכה וצרה, כגון ח׳ אמות על ב׳[קכה]. וכן אכסדרה [שיש לה רק ג׳ דפנות, ולפעמים אף מעט ברביעית אמה מכאן ואמה מכאן] מצטרפת לחצר להשלים לשיעור ד׳ אמות. וכן שתי דיוטות [זיזים, מרפסות שלפני פתחי העליות] ויש להם קרקע רכה שראויה לבלוע מים, ואין בכל אחת ד׳ אמות, אם הן סמוכות בתוך ד׳ טפחים מצטרפות לשיעור ד׳ אמות (שו״ע ורמ״א ומשנ״ב יג).

2. בימות הגשמים, שבלאו הכי החצרות מלאות רפש וטיט מהגשמים, מותר לשפוך מים אף בחצר פחות מד׳ אמות, כי אין לו צורך שייצאו לחוץ.

3. חצר שאין בה ד׳ אמות ועשה בתוכה גומא המחזקת סאתים מים [כגון חצי אמה על חצי אמה בגובה ג׳ חומשי אמה (רמ״א)], מותר לשפוך בה מים אפילו שאין

קכד. כ״כ המשנ״ב (ססק״א), ומשמע שאם ישפוך ברה״י ויתכוון שיתגלגל לרה״ר אינו אסור מדאורייתא, וכ״כ בס״ק ח׳. אמנם כ׳ השו״ע הרב (א – ג) והחזו״א (קה, ח) שאם שפכן בכח שהמים ממהרים לצאת בכח המרוץ שנתן בהם, הוי הוצאה גמורה, וכאן מדובר שאינם מקלחים מכח זריקתו אלא כטבע המים שיורדים למקום נמוך, וזה אסור מדרבנן בנשפכים לרה״ר, ובכרמלית לא גזרו על כוחו (כמבואר בסימן שנה, ב ועוד). [ולכן טעם הגזירה כאן הוא מחשש איסור דאורייתא שישפוך לרה״ר, ומ״מ באופן המותר צריך שלא יהא גם את האיסור דרבנן שנשפכים מכוחו, ולכן הוסיף המשנ״ב תנאי שלא יהא ניחא ליה בשפיכתן].

קכה. בבה״ל לקמן (ס״ב ד״ה ולהרמב״ם) כתב דלרמב״ם המוזכר בשו״ע שם דוקא מרובעת, וסיים דלא נקטינן כרמב״ם.

בה ד׳ אמות, כי אינו מקפיד שיצאו כיון שיכולים לרדת לגומא ולא יתטנף חצרו, ועל כן אפילו יצאו אין איסור כיון שלא התכוין לכך.

ומותר לשפוך הרבה מים יותר מכפי קיבולת הגומא, ואפילו נתמלאה מים מערב שבת, אע״פ שבודאי ייצאו וניחא ליה בזה, דמכל מקום יזכור ע״י הגומא שלא לשפוך לרה״ר (שו״ע ומשנ״ב ח).

יש לעשות את הגומא בתוך החצר, או שיעשנה מחוץ לחצר סמוך לה, ובאופן זה יכסה אותה בנסרים כדי שתהא מקום פטור, ולא תהיה חלק מרשות הרבים[קכו] (שו״ע). האופן שתהיה כרה״ר, היינו אם תתמלא רפש וטיט עד שלא תהיה עמוקה ג׳ טפחים, [אבל אם עמוקה ג׳ אינה רה״ר אלא כרמלית, ואם גם אין ברחבה ד׳ הוי מקום פטור] (משנ״ב ז).

4. כל האיסור נאמר רק בחצר הסמוכה לרשות הרבים, אבל בחצר הסמוכה לכרמלית שאפילו אם ישפוך בידים אינו איסור דאורייתא, לא גזרו (שו״ע), ויש חולקים כדלקמן סעיף ג׳ (משנ״ב טו).

5. אם מחיצות החצר בנויות בקרקע היטב ואין המים יכולים להתגלגל מהחצר לחוץ, ודאי מותר לשפוך ללא התנאים הנ״ל (בה״ל ד״ה חצר).

ב. דין שפיכת מים לביב (דף פח.)

ביב [חריץ המיועד לקלח מי שופכין מהחצר לרה״ר, כעין ביוב], שמכוסה במשך ד׳ על ד׳ אמות [או ח׳ על ב׳ אמות, כשיעור חצר הנ״ל הראויה לבלוע סאתים (משנ״ב יז)], מותר לשפוך אפילו על פי הביב [שנמצא בחצר סמוך ליציאתו לרה״ר] ואפילו בימות החמה, אפילו שהמים יוצאים מיד לחוץ מכוחו (שו״ע), כי אין לו ענין שיצא ולא יבלע במקום המכוסה (משנ״ב יח).

ובתנאי שקרקע הביב היא חול שראוי לבלוע מים, או רצפת אבנים [קטנות שיש הרבה חול ביניהם שראוי לבלוע (משנ״ב כ)], אבל אם עשוי מעץ, אסור אפילו מכוסה במשך מאה אמה, כיון שודאי ייצא לחוץ.

קכו. דיני הגומא. 1. פי הגומא תהא בתוך החצר, אבל אם היא מחוץ לחצר בסמוך לה, יש להסתפק אם מותר לשפוך מעליה, דכיון שהיא מכוסה ואפשר ללכת על הכיסוי נעשה מקום זה רשות הרבים, ונמצא ששופך [למקום פטור] דרך רשות הרבים. וצ״ע שהפמ״ג כ׳ שמותר (בה״ל ד״ה ויפלו).

2. בריטב״א כתב שכיון שפי הגומא בתוך החצר, דין הגומא כחורי רה״י, אבל בשו״ע כתב שהיא מקום פטור, ועי׳ באחרונים בזה (שם). ויש להוסיף שכתב במאמר מרדכי שבאופן זה שמכסה את הגומא, אפילו אם יש בחללה רוחב ד׳ אינה כרמלית, ואינה כבית שאין בחללו י׳ (לעיל שמה, טו), כי אינה חשובה לקבוע רשות לעצמה.

3. צריך שהגומא תחזיק סאתים תחת גובה פתח היציאה לרה״ר, כי אם הפתח נמוך יצאו המים לפני שיבלעו, ויש חולקים (בה״ל ד״ה שתהא).

4. בענין הכיסוי כתב המשנ״ב (סק״ו) שצריך לעשותו גם כדי שלא יהא תקלה ברה״ר.

ודעת הרמב״ם שלעולם אסור לשפוך לתוך הביב ממש, אפילו אורכו בתוך החצר [לפני שיוצא] מאה אמה, אלא שופך בחצרו סמוך לביב והמים יורדים לביב (שו״ע). ולשיטתו גם בסעיף א׳ מותר (במס׳ 1) רק בחצר מרובעת ולא בארוכה וצרה (בה״ל ד״ה להרמב״ם). ונקטינן להקל כדעה הראשונה (משנ״ב כא).

ג. דין שפיכת מים כשיתגלגלו לכרמלית (רמב״ם)

כל האמור לאיסור בחצר ובביב [וכן בביב של עץ (משנ״ב כג)], היינו דוקא כשהמים יוצאים מהחצר לרשות הרבים, אבל אם המים יוצאים לכרמלית [שהחצר אינה סמוכה לרה״ר], מותר בכל אופן, אפילו אין בה שיעור (שו״ע ומשנ״ב כד), כיון שאינו שופך להדיא אלא מתגלגל מכוחו, ולא גזרו על כוחו בכרמלית (משנ״ב כג).

ויש אומרים שבכרמלית שהיא תוך העיר יש חשש שיחליפו ברשות הרבים, ואסור, אפילו בזמן הזה שאין מצוי שיהא רה״ר [למ״ד שצריך ס׳ ריבוא], ורק כשנשפך לכרמלית שהיא מחוץ לעיר, או לחצר שאינה מעורבת, וכן עיר המוקפת חומה רק שלא עירבו בה שדינה כחצר שאינה מעורבת, באלו מותר (רמ״א).

צינור המקלח מים, דינו כביב שבסעיף ב׳, אולם אם הוא גבוה למעלה מי׳ טפחים יש להקל לשפוך בו שירד לכרמלית (רמ״א), ואפילו לאוסרים להחליף ברשויות דרבנן דרך מקום פטור (שמו, א), כיון שלא מוציא בידים אלא שנשפך ע״י כוחו מותר (משנ״ב כח)[קכז].

קכז. דין זה הוא נפק״מ למעשה בצינורות לשפיכת מים שבבתים בימינו, כתב החזו״א (קד, ב) שנוהגים היתר בדבר, אע״פ שהם ממתכת או פלסטיק שאינו בולע ודינם כביב של עץ (הנ״ל בסעיף א׳ לאיסור), 1) כיון שהצינורות לא ראויים לשימוש לבית אלא לשפיכת המים, אינם כחורי רה״י אלא מקום פטור, ונמצא שנשפך מכוחו לכרמלית דרך מקום פטור, ובזה התיר הרמ״א כאן אף לאוסרים בשופך ישר לכרמלית. אמנם עדיין אם יישפך לרה״ר אסור, ואפילו ישפך לכרמלית או לחצר ומשם לרה״ר ג״כ אסור, וא״כ איך מותר למחמירים שיש רה״ר בזמנינו. 2) אלא יש עוד טעם להתיר כשנשפך לחצרו [אף אם אינה מעורבת], משום שיש בה ד׳ על ד׳ אמות, וכיון שלכרמלית ולחצר שאינה מעורבת מותר ע״י כוחו, ובכרמלית יש שיעור שיבלעו המים, שוב אין איסור במה שיוצאים אח״כ לרה״ר. [והדבר מצוי כשהביוב נסתם ונשפך לרה״ר ממש, שעדיין יש לדון לאיסור. ויש לעיין בחצר מזופפת כפי שמצוי בחניות, האם נחשב שראוי לבלוע].

עוד כתב החזו״א שם, לענין צינורות המביאים מים לבתים, אפילו שמביאים מכרמלית, אין הצינורות כרמלית [שיהיה אסור להכניס מהם לבתים] כיון שאין חורים לכרמלית (כדלעיל שמה, יז), ועוד שאינו מביא בידים אלא בפתיחת הברז, וגם מה שעוברים דרך בתים וחצרות שאינן מעורבות, כיון שאינם פתוחים לשם הם רשות בפני עצמם ואין כאן הוצאה.

סימן שנ"ח

דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה[קכח]

א. איזה מקום אינו מוקף לדירה, גודלו ודינו (דף כג.)

1. חכמים אסרו לטלטל יותר מד׳ אמות במקום שהוא יותר מבית סאתים ולא הוקף לדירה, כגון גינות ופרדסים, ובורגנין (שו״ע) דהיינו סוכת השומרים שבשדות אפילו היא מקורה בגג[קכט], אפי׳ שאוכלים וישנים שם, כיון שאין דירתן מחמת שרוצים לדור שם אלא כדי לשמור השדות[קל] (משנ״ב ד), וכן היקף לאוצר הנקרא קרפף, כגון מגרש גדול חוץ לעיר המשמש למחסן (משנ״ב ב). ואע״פ שמן התורה כל אלו הם רשות היחיד, חכמים אסרו אותם מפני שדומים קצת לרה״ר וכרמלית (משנ״ב ה)[קלא].

2. אבל אם שטח מקומות הנ״ל רק בית סאתים, שהוא 70 אמה ו-4 טפחים, על 70 אמה ו-4 טפחים[קלב], מותר לטלטל בו, [וחכמים לא אסרו שיעור זה, כי הוא שיעור חצר המשכן 50X100 אמה, שהיו מטלטלים בו (משנ״ב ח), והוא 5000 אמה מעוקבות[קלג]].

קכח. עניני מקום המוקף לדירה, נתבארו גם בסימן שס״ב (סעיפים א-ד), אלא שהסימן שלפנינו מדבר בכל הדינים, איזה מקומות מוקפים לדירה, כיצד מקיפים לדירה, איזה דברים מבטלים את ההיקף לדירה, ודיני טלטול והוצאה במקומות שלא הוקפו לדירה, וסימן שס״ב מתמקד לבאר דיני מחיצות, שיש מחיצות של מגורים ובכל זאת אינם נחשבים מוקף לדירה.

קכט. המשנ״ב כאן ציין לביאור הלכה לעיל (שסב, א ד״ה או) שהסתפק אם מה שמקורה מבטל דין קרפף, [לגבי מחסן בבנין], וכתב שנחלקו בזה רש״י והרמב״ם. וע״ע בפמ״ג (כאן משב״ז א׳) שהסתפק בזה. ובחזו״א (פט, ה יז) תלה במחלוקת ראשונים נוספת, וכ׳ שיש להחמיר שגם מקורה הוי כרמלית..

קל. הכוונה שלא נעשה בשביל עצם הדירה, אלא למטרה לשמור השדות, וזה נקרא בגמ׳ ״דירה שתשמישה לאויר״. ובביאור הלכה (לקמן שסב, א ד״ה כדי) כתב שאם השומר יושב בה יום ולילה ואינו הולך ללון בביתו, נחשב דירה, אבל החזו״א (קי, כח בסופו) כתב שאינו נחשב דירה כיון שדר שלא בטובתו. עוד כתב במשנ״ב שם (שסב, א) דין דומה, שבית שנעשה לצניעות, דהיינו לשימוש צנוע ולא לדיור, כגון למנוחת פועלים, אפילו שאוכלים ועומדים שם לשעה, אינו נחשב דירה.

קלא. מקומות נוספים: 1) בית למנוחת פועלים, שהמחיצות נעשו רק לצניעות ולא לדירה.

2) בית הכנסת, כתב הפמ״ג (סי׳ שס״ו א״א סק״י) שאם הוא בתוך היקף העיר, נחשב מוקף לדירה, ואם מחוץ להיקף לא. והחזו״א (צ, כז: קי, כ ד״ה והנה) כתב שנחשב מוקף לדירה כי משמש את הדיירים להתפלל שם.

3) בית האסורים, הערוך השולחן (ס״ט) כתב שנחשב מוקף לדירה אע״פ שדר שם בעל כרחו, ולמד כן מדין מזוזה. אמנם נחלקו האחרונים בזה לגבי מזוזה, הובא ברע״א (יו״ד רפא, יא) ובפתחי תשובה (שם א), וגם נחלקו האחרונים אם דין שבת שוה למזוזה, דעת החת״ס (שו״ת או״ח סי׳ צה) שדינם שוה, אבל דעת הנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ מז) שאינו שוה לכל דבר.

קלב. ועוד משהו כשיעור אצבע בערך, ויכול להוסיפו לחשבון (משנ״ב ז).

קלג. שהם כ-1150 מטר רבוע לשיטת הגר״ח נאה, וכ-1680 מטר רבוע לשיטת החזו״א שזה כ 41 X 41 מטר.

בין אם השטח מרובע, בין עגול, בין ארוך וצר, מותר. ובלבד שלא יהא ארכו אמה אחת יותר מפי שנים מרחבו (שו״ע), ואם ארוך פחות מאמה יותר, לא אסרו (משנ״ב יב). לדעת המשנ״ב האיסור בארוך הוא אפילו שיש בו רק בית סאתים, אבל בפחות מבית סאתים מותר אפילו ארוך הרבה יותר (שם), והחזו״א (פט, יא יב) כתב שדעת רוב הראשונים שאסור אף בפחות מבית סאתים[קלד].

3. אם המקום הוקף לדירה, אפילו יש בו כמה מילין [מיל 2000 אמה] מותר לטלטל בו.

יש אומרים שסתם קרפיפות [חצרות] שלנו שהבית פתוח אליהם, [אפילו שלא ידוע אם הפתח קדם להיקף] נחשבות מוקפות לדירה, כי רגילים לפתוח פתח ואח״כ להקיף. ויש אומרים עוד, שאפילו אם בשעה שהקיף לא היה פתח לבית, אם הוא סמוך לעיר נחשב מוקף לדירה, כי דעתו לפתוח (רמ״א), ודוקא אם כשהקיף כבר בנה את הבית רק שלא פתח את הפתח (משנ״ב יז), והחזו״א (פח, לג) כתב שלדעה זו משמע שאפילו הקיף ואח״כ בנה את הבית [שמספיק שדעתו לדירה אפילו כשאין דירה בפועל]. ופשוט שדברים אלו אינם כלל לכל מקום, אלא תלוי לפי הדרך באותו מקום (משנ״ב טו). ויש חולקים בזה [בדין השני שהוקף לפני שפתח] (רמ״א), וכן הסכימו האחרונים להלכה לאסור (משנ״ב יח)[קלה].

כתב הביאור הלכה (ד״ה לדירה) שמבואר במשנה כמה דברים שהם מוקפים לדירה, 1) דיר וסהר, 2) מוקצה וחצר, 3) פסי ביראות. ויש ללמוד מהם:

1. מקום שמונחים דברים שצריך להם כל שעה נחשב דירה, וזה חצר ומוקצה. וכן צריך לומר בדיר וסהר, שנכנס תדיר לסדר הזבל ולחלוב אותם.

2. ברבינו יהונתן כתב שדיר וסהר יש דירה לרועה [וסובר שאם דר שם יום ולילה הוי דירה], אבל ברש״י וריטב״א נראה מצד שנכנס תדיר כנ״ל.

3. פסי ביראות, רש״י פירש כי המים ראוים לשתיית אדם[קלו]. ואינו מוסכם, כי אינו אלא לשעה, רק שהתירו לעולי רגלים כמ״ש תוס׳.

קלד. ואפילו שלפני כן (בסק״ז) כתב שא״צ להחמיר בפחות מבית סאתים, צ״ל שאח״כ חזר בו ואסר (גליון הגרד״ל שליט״א). ויש שהסתפקו לפ״ז אם גם בשיעור מועט, כגון ארכו ה׳ אמות ורחבו ב׳ וכדומה. ובבינת שמחה (עמ׳ ריח) הסתפק אם גם כשלמקום הזרוע [שאינו מוקף לדירה] אין מחיצות בפנ״ע, האם נדון אותו לעצמו ונמצא ארכו יותר על רחבו. (ואם נחמיר בכל אלו נמצא שכל צמחיה שבצד השביל אסורה מדין ארכו יתר על רחבו, ופשיטא שזה אינו. וצ״ע).

קלה. בימינו מקומות המוקפים בעירוב כדין, מוקפים לדירה, כי ההיקף נעשה אחר שהיו בתים בתוכו (חזו״א פט, ז), ובפרט שהעירוב מתקלקל ומתקנים אותו פעמים רבות, וזה אחרי שכבר דרים בו. ומכל מקום מצוי שיש אזורי תעשיה שנהפכו לאולמות שמחה או לישיבות, ולא ביטלו את ההיקף של אותו מפעל, ולא מועיל לכך העירוב שמבחוץ. וא״כ אם יש בהם יותר מבית סאתים דינם כקרפף שלא הוקף לדירה שדינו ככרמלית, ואסור לטלטל בהם יותר מד׳ אמות אפילו שכיום גרים בתוכם.

קלו. בחידושי רע״א (עירובין כא, א תוד״ה מידי) הקשה לתירוץ אחד בתוס׳ שאסור לאדם לשתות

4. ברש״י הנ״ל משמע שרק דירת אדם נחשבת דירה, אבל הרשב״א הביא בשם רש״י שדיר וסהר נחשבים דירה מחמת שדירת הבהמות נחשבת דירה, וכ״כ האור חדש, והביאו הנוב״י ולא חלק עליו בפרט זה[קלז], וצ״ע למעשה. (עכ״ד הבה״ל)[קלח].

ב. מהו מקום המוקף לדירה, וכיצד לתקן מקום שהוקף שלא לשם דירה (דף כד.)

מהו מקום המוקף לדירה, א. שיש בו שימוש לדירה כדלהלן 1-3, ב. בתנאי שהיקף המחיצות נעשה לשם כך, דהיינו שנעשה אחרי הדירה, או כדלהלן 4.

1. בנה בית ואח״כ הקיפו, [שהבית באמצע ובהכרח שהחצר משמשת לו].

2. פתח פתח הבית לחצר ואח״כ הקיף את החצר, [אפי׳ שיש לבית יציאה נוספת] (שו״ע).

3. הפמ״ג הסתפק אם דוקא פתח לחצר או אפילו חלון [כדמצינו שמועיל לגבי לערב שתי חצרות יחד בסימן שעב, ד], וי״ל שכאן צריך השתמשות בקביעות וזה לא שייך בחלון, ועכ״פ חלון שעשוי להביט ולא להשתמשות אינו מועיל (בה״ל ד״ה או).

4. אם כשהקיף עדיין לא היה בית ופתח, אבל חשב שיבנה ולשם כך הקיפו, אפשר שיש להקל שנחשב מוקף לדירה[קלט] (משנ״ב יט), ועכ״פ מאחרי שבנה ופתח (שעה״צ כא). ואם הקיף ג׳ רוחות וברביעית בנה בית ופתח, מצדד הפמ״ג שמועיל, כיון שההיקף והבית באים כאחד, שלולי הבית לא היה היקף כדין, שהיה פרוץ י׳ אמות (בה״ל ד״ה ואח״כ), ועוד שהיה פרוץ במלואו (חזו״א פט, יח).

בשבת בין פסי ביראות, ורק לבהמה מותר, א״כ למה נחשב מוקף לדירה, וכתב שכדי להחשב מוקף לדירה די בכך שבחול משמש לדירה. ונפק״מ לכל מיני מקומות שלא משתמשים בהם בשבת.

קלז. הנודע ביהודה שם (תנינא או״ח סי׳ מ״ז) דן לענין גן חיות, וכתב שאין דרך לדור במקום גדודי חיות. ובגן חיות של ימינו שמיועד לטיול בני אדם, יתכן שנחשב שמשמש לצרכי דירה ואינו כקרפף.

קלח. החזו״א (קיב, טז) כתב שגם לתוס׳ נחשב מוקף לדירה כשמשמש לשתיה לבני אדם, ועל סמך זה התיר להחשיב את השוק [יותר מבית סאתים המוקף מחיצות] כמוקף לדירה, כיון שהיה שם באר שהיו שותים ממנה, ועוד שהרבה אנשים קובעים שם דירתם לשעה, ובסוף דבריו כתב שלמעשה ראוי לחלקו בצורת הפתח שיהיה בכל אחד פחות מבית סאתים.

קלט. דעת החזו״א (פט, ו) לחלק, שחצר שעיקרה לשמש את הבית, מועילה מחשבה [ובזה הוסיף שמותרת אף לפני שבנה הבית בתוכה], משא״כ קרפף שמה שנחשב מוקף לדירה הוא רק מחמת שהבית פתוח אליו, לא מועילה בו מחשבה, אלא קודם יהא פתח ואח״כ יקיף [כמבואר לעיל סעיף א׳]. ועי׳ בהערות שבסוף השונה הלכות (לסי׳ שנח, ט) שהוכיח שגם המשנ״ב כתב להקל רק בחצר, שהרי לקמן (תא, א) כתב השו״ע שסתם עיירות נחשבות מוקף לדירה רק מחמת שקודם בנו ואח״כ הקיפו, אע״פ שודאי היתה דעתם לכך.

שטחי בניה, כשעדין לא בנו את הבית, הורה הגר״נ קרליץ שליט״א (רבעון קרית ספר, גליון טז עמ׳ עט) שאם הם סמוכים לעיר והתחילו בבניה, אינם כקרפף. וכן אומרים בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל שמותר כל זמן שלא הזניחו את הבניה.

כיצד מתקנים מקום שהוקף שלא לשם דירה:

1) יפרוץ בכותל פירצה יותר מי׳ אמות [אפילו רק ימעט גובהו מי׳ טפחים (משנ״ב כא)] שזה פוסל את ההיקף, [שאפילו העומד כאילו פרוץ (משנ״ב כג)], ואח״כ יגדור אותה, [אפי׳ רק ימעט את רחבה מי׳ אמות או יעשה צורת הפתח (משנ״ב כה כו)], לשם דירה, ונמצא שהוקף לשם דירה. ואפילו לא פרץ את כל הי׳ אמות בבת אחת אלא פרץ אמה וגדרה, פרץ אמה וגדרה, עד שהשלים לי׳, מותר[קמ].

2. אם קשה לו לפרוץ את הכותל, יכול לבטלו מדין מחיצה ע״י שיעשה תל עפר מב׳ צדדיו, בגובה פחות מי׳ [כדי שהתל לא יהיה מובדל מקרקע החצר[קמא]], ויהיה רחב ד׳ טפחים [מקום שאפשר לעמוד עליו ויהיה כקרקע החצר], וא״כ המחיצה מתחילה רק מגובה התל, ואם הכותל היה פחות מעשרים טפחים, ואחרי שעשה תל אין בגובה הכותל י׳ טפחים מעל התל, נמצא שהכותל פרוץ. ויעשה כן במשך י׳ אמות נמצא פוסל את כל ההיקף (רמ״א ומשנ״ב לד).

אח״כ יפנה את העפר [כדי לעשות מחיצה] לשם דירה, ונמצא שהמחיצה נעשית לדירה. ואפילו שהניח את העפר על מנת לפנותו, מ״מ מספיק שביטלו שיהיה שם שבת אחת, [ויבטלו בפיו[קמב] (משנ״ב לו)]. ויש חולקים שרק אם ביטל העפר [בפירוש] שלא יפנה אותו לעולם מבטל את הכותל (רמ״א), ודעת האחרונים להקל כשיטה ראשונה (משנ״ב לח).

הגר״א חולק על היתר זה משני טעמים, א׳ גובה התל וגובה הכותל שכל אחד פחות מי׳, מצטרפים יחד כשהם קרובים בתוך ד׳ אמות, כדין תל המתלקט, וא״כ הכותל נשאר בהכשרו גם עם התל. ב׳ אחרי שמסלק את התל יחזור לאיסור כי הכותל נשאר כמו שהיה, כמבואר בסעיף י״ד כשבנה כותל נוסף לפני הכותל (כדלקמן מס׳ 3). והביאור הלכה תירץ על קושיא ב׳, דשאני תל שהוא מבטל את הכותל מלהיות מחיצה, משא״כ בסעיף י״ד רק עשה לפניו עוד כותל ולא פסל את הכותל הישן, ולכן נשאר שמו עליו שמוקף שלא לדירה (בה״ל ד״ה ואם)[קמג].

קמ. החזו״א (פח, לד) כתב עוד אפשרות, לפרוץ בקרן זוית ד׳ טפחים, שהיא פוסלת כמבואר בסימן שסא, ב, ויחזור ויגדור. והסתפק באופן שרק הסיר מהמחיצה דבר הפוסל אותה, כגון שהסיר בליטות שעל הלחי הפוסלות מדין פתחי שימאי, או שהסיר תל וצמחיה שבתוך צורת הפתח.

קמא. שעה״צ לג, וכתב הטעם שאם התל יהיה בגובה י׳, אין שם דריסת הרגל וא״א לומר שצריך להתחיל את גובה המחיצה ממנו. ואם תאמר שגובה התל יחשב מחיצה חדשה והיא נעשית לשם דירה, א״כ אם היא לא רחוקה מהכותל הישן ג׳ טפחים, מתבטל לכותל ולא נחשב כותל נוסף. ואם ירחיק ג׳, עכ״פ כשיפנה אותו וישתמש בכותל הראשון נמצא משתמש בכותל שלא הוקף לדירה. וכל ההיתר כאן הוא רק כאשר מבטל את הכותל הראשון מלהיות כותל, שאז כשיחזור ויכשירנו לשם דירה נעשה שהכותל הראשון מוקף לדירה.

קמב. המשנ״ב לקמן (שעב, קכא) ובהלכות סוכה (תרלג, יג) הביא שיש אומרים שמספיק במחשבה.

קמג. ולגבי קושיא א׳ עיין לקמן (שסב, א בבה״ל) שדעת התרומת הדשן שהמחיצות מצטרפות רק

3. עצה נוספת מבוארת בסעיף ו׳, שיעשה כותל נוסף בתוך החצר במרחק ג׳ טפחים מהכותל הישן, שנמצא המקום שבתוכו מוקף ע״י הכותל החדש, והוא מוקף לדירה. אולם זה מועיל רק כל זמן שנשאר הכותל החדש, אבל אם יפול יחזור המקום לאיסורו (משנ״ב לח)[קמד].

ג. דין תל כמקום שהוקף שלא לדירה (דף כה.)

תל גבוה י׳, נחשב מקום שלא הוקף לדירה, כיון שנעשה מאליו [מבריאת העולם][קמה], ודינו כקרפף, שאם יש בו יותר מבית סאתים אין מטלטלים בו יותר מד׳ אמות (שו״ע ומשנ״ב).

ד. דין אילנות ובורות אם ממעטים משיעור סאתים (דף כה.)

קרפף יותר מסאתים שנטע בו אילנות כדי שמקום הגזע ימעט אותו מסאתים, אינו ממעט, אפילו שהגזע רחב ד׳ וגבוה י׳ [שנחשב רשות בפני עצמו], כיון שאילן הוא מתשמישי הקרפף שמשמש להנות ולישב תחתיו (שו״ע משנ״ב יג).

וכן בורות מים, אפילו עמוקים י׳ ורחבים ד׳ אינם ממעטים, מפני שהם משמשים לשתיה לשוהים בו, וכן בקרפף שהוא גינה, הבורות משמשים להשקיה. ואפילו בורות ריקים אינם ממעטים אם הם משמשים, כגון להטמין חפצים (שו״ע משנ״ב מד ושעה״צ מא).

דבר המיטלטל אינו ממעט (משנ״ב מד).

ה. דין עמוד למעט משיעור סאתים (דף כה.)

קרפף יותר מסאתים שבנה בו עמוד למעט שיעורו, בין בנה סמוך לכתלים ובין באמצעו, אם העמוד רחב ג׳ טפחים וגבוה י׳ טפחים ממעט. אבל בפחות מרוחב ג׳ או מגובה י׳ אינו חשוב ואינו ממעט (שו״ע ומשנ״ב מז)[קמו].

עד ד׳ טפחים, והבה״ל שם הסתפק בזה, וכאן כתב הבה״ל בסוגרים שיתכן שיש לחלק בין ב׳ חלקי תל שמצטרפים עד ד׳ אמות, לבין מחיצה ע״ג תל שאינה מצטרפת ביותר מד׳ טפחים. ודעת החזו״א (סה, ע) שאפילו ב׳ חלקי תל אינם מצטרפים, ראה משנ״ת לקמן (שסב, א).

קמד. עצה נוספת ניתן לעשות צורת הפתח באמצע השטח שתחלק אותו לשנים, והצוה״פ היא הגודרת כל צד בפני עצמו ואותה יעשה לשם דירה (וכן מבואר בחזו״א קיב, טז). ועי׳ לקמן (סי״ב) עוד היתר דומה ע״י פי תקרה שמחלק את הבית סאתים.

קמה. ואף אם נעשה בידי אדם, מ״מ הרי אין בו דירה, ואף אם יש בו דירה, עכ״פ התל לא נעשה לשם כך. וע״ע לקמן סוס״י שס״ג במשנ״ב כיצד ניתן לתקנו.

קמו. אם נפל העמוד הממעט באמצע שבת, כתב התוספת שבת (ס״ק יט) שהקרפף חוזר לאיסורו, ולא אומרים בזה שבת הואיל והותרה הותרה.

ו. דין בנה כותל בפנים להקיפו לדירה (דף כה.)

קרפף יותר מסאתים שרצה לתקנו ולהקיפו לדירה, ובנה מחיצה נוספת לפנים מהמחיצה הראשונה, באורך יותר מי׳ אמות. אם הרחיקה ג׳ טפחים מהמחיצה הראשונה, הותר המקום, כיון שעכשיו אין המחיצה הראשונה גודרת אותו אלא השניה, הרי זה כמו שנפרצה הראשונה י׳ אמות והוקף ע״י השניה לשם דירה (שו״ע משנ״ב מח נ). משמעות השו״ע כשיטת הרא״ש שאפילו אם המחיצה החדשה אינה מחוברת בצדדיה להיקף הכללי אלא רק עומדת לפניו כשרה[קמז], וכמה ראשונים חולקים ע״ז, והמיקל כדעת השו״ע לא הפסיד (בה״ל ד״ה באורך).

אבל אם לא הרחיק את המחיצה החדשה ג׳ טפחים, נחשב כתוספת על המחיצה הראשונה ואינו היקף חדש (משנ״ב נב).

אם בעקבות המחיצה הנוספת נתמעט הקרפף משיעור סאתים, אפילו לא הרחיק ג׳ טפחים [ולא היה באורך י׳ אמות], מותר [ק״ו מטח בטיט בסעיף הבא], (משנ״ב נב). אבל אם עצם המחיצה לא מספיקה למעט רק בצירוף החלל שבין המחיצות, אפילו שהוא פחות מג׳ ויש לומר לבוד, אינו ממעט (שעה״צ נא).

ז. דין טח בטיט למעט משיעור סאתים (דף כה.)

טח בטיט על המחיצות הראשונות, שעי״ז נתמעט השטח משיעור סאתים, אם הטיט עבה באופן שיכול לעמוד בעצמו אף אם ינטלו המחיצות הראשונות, הרי זה ממעט, ואם לא יכול לעמוד לא ממעט (שו״ע), ויש חולקים שמספיק שיכול לעמוד ע״י הכותל, ויש להקל בשעת הצורך (משנ״ב נה). ואם עשה את הטיט בשעה שבנה את הכותל, אין צריך שיוכל לעמוד בעצמו[קמח].

שיעור הטיט, אפילו עשאו רק במקצת מהכותל, אבל עכ״פ שיהא לפחות רחב ג׳ טפחים וגבוה י׳ טפחים, ובפחות מזה אינו חשוב (משנ״ב נד), ודלא כגאון יעקב שמספיק ד׳ על ד׳ (בה״ל ד״ה הוי).

אם הטיט לא מיעט מהשיעור ועדיין יש יותר מסאתים, אסור, אפילו עשאו לשם

קמז. מבואר שאם יפרוץ את המחיצה הישנה שמאחוריה יהא כשר מכח המחיצה החדשה, אע״פ שאינה כנגד העומד מרובה, והטעם כמו שיסד החזו״א שכל השטח הנגדר עושה עומד מרובה [כלומר, כלפי השטח שבפנים כל הרוח הזו גדורה למרות שאינו בקו ישר]. וכתב הבה״ל שלפ״ז צריך לומר שהמחיצה החדשה אינה מרוחקת מהישנה יותר מי׳ אמות [שהרי המקום שבין המחיצות ניתר מדין פתח ועומד מרובה, ואין דינים אלו ביותר מי׳ אמות].

וכתב החזו״א (פח, לד) שעל דרך תיקון זה ניתן לעשות ג״כ מחיצה כנגד קרן זוית באורך ד׳ טפחים, שהרי אילו הכותל הישן שאחריו יפרץ יהא פסול. [וסיים שלא עיין בזה].

קמח. עוד כתב הגאון יעקב שאם טח בטיט כדי ליפות את הכותל או לחזקו [ולא לשם מיעוט השטח], לכל הדעות ממעט אפילו כשאינו יכול לעמוד בעצמו, והביאור הלכה (ד״ה הוי) כתב שיש לעיין בזה.

דירה, כיון שאינו היקף חדש [כמבואר בסעיף הקודם בכותל שלא הרחיק ג׳ טפחים] (משנ״ב נה).

ח. דין בנה מחיצה על מחיצה להקיפו לדירה (דף כה.)

בנה מחיצות על גבי המחיצות הראשונות [שהגביהן] לשם דירה, אינו מועיל. אבל אם אח״כ שקעו המחיצות הראשונות באדמה ונשארו העליונות, ניתר על ידם[קמט] (שו״ע), ואפילו שקעו רק עד שאין מהם י׳ על פני הקרקע, והתוספת רק משלימה אותן לי׳, מותר, כי גמר ההיקף המתירו כיום נעשה לדירה (משנ״ב נז נח).

אבל תל גבוה י׳ שהוא יותר מבית סאתים, [שיש לו מחיצות מדין גוד אסיק], ובנה מחיצות אפילו על שפתו, אין זה כבונה מחיצה על גבי מחיצה הנ״ל, כיון שעל גבי התל הוא דר באויר מחיצות העליונות, והם נעשו לדירה ומותר (שו״ע)[קנ]. ואין צריך שיעשה את כל המחיצות חדשות, אלא אפילו מחיצה אחת יותר מי׳ אמות, והשאר ישאר ע״י מחיצת התל [הגוד אסיק], ג״כ מועיל, כדין המוסיף כותל לפנים בסעיף ו׳ (משנ״ב סב)[קנא].

ט. דין קרפף שניטע או נזרע אם בטל ההיקף לדירה (דף כג:)

קרפף [מגרש] יותר מסאתים שהוקף לדירה, מותר לטלטל בכולו. אך אם יש בו דברים שעושים שאינו ראוי לדירה, הם מבטלים את ההיקף לדירה.

1. אם נטעו בו אילנות, ברובו [או אפילו בכולו (משנ״ב סג)], אפילו אינם נטועים בשורות מסודרות, אינם מבטלים את ההיקף לדירה, כיון שדרך ליטוע אילנות בחצרות להסתופף בצילן[קנב], וגם הם משמשים לדירה.

אבל אם נזרע, הזרעים מבטלים את ההיקף לדירה, כיון שמקומם אינו ראוי לדירה[קנג]. ולכן,

---

קמט. אפילו נשקעו באמצע שבת, כתב התוספת שבת (ס״ק כב) שהותר הקרפף מיד, כדין מחיצות שנעשו בשבת בשוגג (שסב, ג).

קנ. לכאו׳ משמע שלא אומרים גוד אסיק, כשיש מחיצות גמורות. ויש נפק״מ הפוכה בגג שאין משתמשים בו לדירה, והוא יותר מבית סאתים, ומ״מ נחשב מוקף לדירה כיון שהמחיצות שגודרות אותו הם מחיצות הבית שלמטה [ע״י גוד אסיק], והרי המחיצות למטה מוקפות לדירה א״כ גם למעלה הוי מוקף לדירה (כמ״ש המשנ״ב שסב, כח לגבי ספינה). ולפ״ז אם יעשה לגג מחיצות גמורות, והרי הם לא נעשו להיקף לדירה, יתבטל הגוד אסיק המקיפו לדירה, והגג יאסר. וצ״ע.

קנא. ועיין במשנ״ב לקמן (שסג, קנו) שכתב ציור הפוך, שסביב העיר היה תל שמקיף את העיר, והעיר למטה מהתל, דאינו מוקף לדירה, ואף אם יעשה מחיצות על התל לא מועילים לעיר, שהרי כלפי העיר זה כעושה מחיצה על גבי מחיצה כבתחילת הסעיף.

קנב. החזו״א (קנו, בהשמטות לסי׳ שנח, הובא בשונה הלכות כז) הסתפק אם נטעו את האילנות שלא לשם נוי, אם מבטלים את הדירה.

קנג. אם הזרעים נזרעו לנוי, דעת הנזירות שמשון והמהרש״ם (בדעת תורה כאן) שאינם מבטלים את

2. אם נזרע רובו, המיעוט [השטח שאינו זרוע] בטל לרוב, ונחשב שהכל אינו ראוי לדירה, ולכן,

אם בהיקף כולו יש יותר מסאתים, דינו ככרמלית [כדין מקום יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה שאין מטלטלים בו אלא ד׳ אמות], ואפילו אם בשטח הזרוע עצמו אין אלא סאתים או פחות, כיון שבצירוף המיעוט שאינו זרוע יש יותר מסאתים.

ואם אין בהיקף כולו אלא בית סאתים או פחות, מותר לטלטל בו, [כדין מקום פחות מסאתים שלא הוקף לדירה]. ולפ״ז אסור להכניס ממנו לבית כמבואר בסעיף הבא (בה״ל ד״ה קרפף).

3. אם נזרע מיעוטו [או חציו][קנד] (משנ״ב סט)], רק במקום הזרעים בטל ההיקף לדירה, אבל הקרפף בכללותו נשאר מוקף לדירה. ולכן,

אם במקום הזרעים יש יותר מסאתים, הם מקבלים דין כרמלית (שו״ע), וגם שאר המקום אסור משום שפרוץ לכרמלית (משנ״ב עב).

ואם אין במקום הזרעים יותר מסאתים, אפילו שכלפיו בטל ההיקף לדירה, כיון שאין בו שיעור יותר מסאתים, הכל מותר. [באופן זה ראה עוד בסעיף הבא].

יש אחרונים שכתבו שבעיר המוקפת חומה, ויש בה זרעים בשטח יותר מבית סאתים, יש להקל בשעת הדחק שאינם מבטלים את היקף העיר לדירה, כי הם בטלים לעיר שההיקף דירה שלה חשוב יותר. ואין היתר זה ברור[קנה]. וכל זה כשהמקום הזרוע פרוץ לעיר, אבל אם הוא מוקף מחיצות, ודאי שתוכו נידון בפני עצמו כאינו מוקף לדירה ואסור, [ולעומת זאת הוא אינו אוסר את שאר העיר, כיון שיש מחיצות ביניהם][קנו] (בה״ל ד״ה אבל).

הדירה כמו אילנות, ודעת השואל ומשיב (קמא ח״ג סי׳ קלא) והדברי חיים (או״ח ח״ב סי׳ כח) שלא פלוג רבנן. ועי׳ בשו״ת מנחת יצחק (ח״ה סי׳ קח) שיתכן שאף למתירים מ״מ המקום הזרוע אסור, [כי התירו רק בצירוף שיטת הרא״ש שלא אוסרים את כל ההיקף בפחות מבית סאתים] ואסור להוציא מהבית אל השטח הזרוע. ולימד זכות על העולם שמקילים בזה. וע״ע שם שיש מתירים אף כאשר עלו מאליהם ולא נזרעו בידים (אמרי יושר ח״א סי׳ קע, ודעת תורה כאן).

קנד. ביאר בשעה״צ (סד) שזה פשוט מסברא שדוקא מיעוט שאינו זרוע בטל לרוב זרוע, אבל חצי לא בטל.

קנה. עיין בבה״ל שפקפק בזה, כי טעם המתירים ע״פ הרא״ש שזרעים לא מבטלים היקף חצר, ולא קי״ל כוותיה וגם כמה ראשונים חולקים ע״ז. ומ״מ הבה״ל לא דחה דין זה לגמרי וסיים שאין להקל יותר ממה שאמרו. ועל זה סומכים היום בעירובים עירוניים שעל כרחם כוללים שטחים זרועים. אבל החזו״א (פט, ז) כתב שנראים דברי האוסרים. ובעירובים השכונתיים מקפידים ע״ז מאוד. ועיין ארחות שבת (ח״ג פכ״ח הערה עח) שצידד שמקום שגם אם לא היה זרוע לא היה משמש תשמיש דירה אף למתירים אסור, ולכן שטחים הרריים שסביב העיר אסורים לכו״ע. כיון שגם לולי הזרעים לא הולכים בהם, ע״ש.

קנו. נפק״מ מצויה בזמנינו בשטחים של אזור תעשיה שהם מוקפים היטב, אך לפעמים מתכנסים בהם

באופן שהוקף לדירה ונזרע ונאסר, ואח״כ נעקרו הזרעים, לא נתבאר בפוסקים אם חוזר ההיתר, או שמא דינו כמקום שהוקף שלא לשם דירה שצריך לפרוץ אותו ולחזור ולהקיפו לשם דירה כבסעיף ב׳ (בה״ל ד״ה הזרעים, ע״ש)קנז.

י. דין חצר שנזרעה אם בטל ההיקף לדירה (דף כג: בראי״ש)

חצר שחלק ממנה נזרע ונעשה גינה, דינה כדין המבואר בסעיף הקודם וכדלהלן, והחידוש בסעיף זה, שאף בחצר הזרעים מבטלים את ההיקף, ולא אומרים שחצר יותר נחשבת דירה והזרעים לא יבטלו אותה [דלא כרא״ש]. ועוד נתחדש כאן שגם בפחות מבית סאתים יש איסור הוצאה מבית לקרפף [וזה מחלוקת ראשונים] (משנ״ב עג).

1. אם נזרע רוב שטח החצר, בטל דין היקף מכולה. ולכן,

אם שטח החצר אינו יותר מבית סאתים, אין איסור טלטול בתוכה [כדין קרפף פחות מסאתים], אבל יש איסור להוציא מהמקום הזרוע ומהחצר לבית, וכן להיפך, ואפילו שהן של אדם אחד [ואין חסרון של עירוב], כי חכמים גזרו שקרפף שלא הוקף לדירה הוא רשות אחרת, אף כשאינו גדול ואין איסור טלטול בתוכו.

ואם שטח החצר יותר מבית סאתים, יש גם איסור טלטול בתוכו [ככרמלית], אפילו במקום הפנוי, כיון שכולו נעשה מקום שלא הוקף לדירה ויש בו יותר מבית סאתים.

2. אם נזרע רק מיעוט החצר, אין המקום הפנוי נגרר אחרי הזרוע, ובטל דין ההיקף רק מהמקום הזרוע ולא מכולו.

אם שטח המקום הזרוע יותר מסאתים, אסור לעצמו ככרמלית, וגם אוסר את שאר החצר מחמת שפרוצה למקום האסור.

ואם שטח המקום הזרוע סאתים או פחות, מותר לטלטל הן בחצר והן במקום הזרוע [כיון שהוא פחות מהשיעור], אך אסור להוציא מהבית למקום הזרוע (שו״ע). ומשמע שמשאר החצר מותר להכניס. ויש אוסרים כי החצר פרוצה למקום האסור לענין להכניס, ויש מתירים להכניס אף מהגינה הזרועה [כי שטח כזה שהוא גם מיעוט חצר וגם פחות מסאתים, בטל לחצר]. ולהלכה, לענין להכניס מהחצר בפחות

בשבת, ואסור לטלטל בתוכם. אך אם יש שער רחב מי׳ אמות ניתן לפתוח אותו ולסגור לשם דירה, וזה מתיר אותו. עוד כתב החזו״א לפ״ז אם יהיה פירצה בגדר של המקום הזרוע או המפעל, יהיה אסור גם לדעת המתירים, כי בכה״ג לא בטל לעיר והעיר פרוצה למקום האסור. [ולא אומרים שע״י פירצה י׳ אמות בטל ההיקף ויתבטל הקרפף לעיר, שהרי מ״מ הוא בפני עצמו].

קנז. ע״ש שסיים שהמיקל בזה לגבי בית סאתים או פחות, שמותר לטלטל בו והנידון רק להוציא ממנו לבית, אין למחות בידו. וכעי״ז כתב החזו״א (פח, כו) מטעם אחר, שבשעת הדחק יש לצרף שי״א שאין איסור כלל בבית סאתים.

מסאתים אין להחמיר, ולהכניס מהגינה רק בשעת הדחק [ובבית סאתים בדיוק יש להחמיר] (משנ״ב פג)[קנח].

ואם הגינה מוקפת בפני עצמה, הרי היא נידונית בפני עצמה, כפי השיעורים הנ״ל. ואם יש בה יותר מבית סאתים אסור אפילו לטלטל בתוכה. ולכן ראוי שלא לאכול ולשתות בגינה בשבת כי אי אפשר ליזהר בזה (משנ״ב פג).

יא. דין קרפף שנתמלא מים, אם בטל ההיקף (דף כד.)

מקום יותר מבית סאתים שהוקף לדירה, שנכנסו לתוכו מים והצטברו [באופן שהם עומדים, ולא יוצאים כנהר[קנט] (משנ״ב פד)], אם הם ראויים לשתיה [ויש מקילים אף שראוים רק לכביסה[קס] (משנ״ב פה)], אינם מבטלים את ההיקף לדירה (שו״ע), כי מצוי שאדם עושה בריכה גדולה לתשמישו, ואפילו נתמלאה כל החצר יותר מבית סאתים (משנ״ב פז).

ואם אינם ראוים לשתיה [ולמקילים הנ״ל רק כשאינם ראוים אפילו לכביסה[קסא] (משנ״ב פח)], דינם כזרעים שמבטלים את הדירה (שו״ע), וכפי הפרטים המבוארים בסעיף הקודם, [שבנתמלא רובו, אף המיעוט אסור, ובנתמלא מיעוטו תלוי אם יש בו יותר מסאתים, וכו׳] (משנ״ב פט). ודוקא כשהמים עמוקים י׳ טפחים אוסרים, אבל בפחות מי׳ בטלים לשאר החצר (שו״ע), ויש חולקים, וראוי להחמיר שלא במקום הדחק, אבל בפחות מג׳ טפחים לכו״ע מותר (בה״ל ד״ה והוא)[קסב].

קנח. המשנ״ב מחלק בין בית סאתים, לפחות מבית סאתים, ולפ״ז יש 3 מצבים: 1. יותר מבית סאתים זרוע [אפי׳ מיעוט חצר] הכל אסור אף בטלטול בתוכו. 2. בית סאתים זרוע, הזרוע אסור רק בהכנסה לבית, וכן בחצר יש להחמיר. 3. פחות מבית סאתים זרוע, מהחצר מותר, ומהזרוע רק בשעת הדחק, וכ״כ בבה״ל (שנט, א ד״ה רחבה) שבסאתים אסור ופחות מותר, אך שם דיבר במקום שלא הוקף לדירה [דהיינו בחלק הזרוע]. ובסימן שעב, א (ד״ה או) כתב להקל בשעת הדחק בסתם בית סאתים שלא הוקף לדירה. והחזו״א (פח, כד) כתב שאין לחלק בין סאתים לפחות מסאתים.

קנט. שאם הם יוצאים כנהר, הם חולקים רשות לעצמם והם כרמלית, כמו שנתבאר בסימן שנו, א. ובשונה הלכות (סעיף ל) כתב שדעת החזו״א (סימן קיג) שיש להקל שעכ״פ אינם מבטלים את המחיצה להחשב כרמלית אפילו אם יוצאים מצד לצד.

קס. בשער הציון (פא) כתב לחלק במים לכביסה, שמצד המים עצמם לא נחשב להיקף לדירה, אבל אם יש שם דירה, המים נחשבים משמשים לדירה ואינם מבטלים את ההיקף.

ולפ״ז כתב בשו״ת מנחת יצחק (ח״ו סי׳ לב) לענין בריכת שחיה, שהיא עצמה אינה שימוש דירה, ואם ההיקף יותר מבית סאתים אסור לטבול בה בשבת מפני שמטלטל את המים בכרמלית [אא״כ ימתין בתוך ד׳ אמותיו], אבל כשיש בהיקף דירה, גם הבריכה משמשת את הדירה ואינה מבטלת את ההיקף.

קסא. בשעה״צ (פא) הביא מחלוקת ראשונים, וטעם המתירים שכיון שהוקף לדירה, לא מתבטל כל זמן שראוי לשימוש אפילו לכביסה בלבד.

קסב. והחזו״א (פט, ד) כתב שאפילו בפחות מג׳ יכולים לבטל תשמיש החצר, ורק אם עדיין משתמש במקום המים תשמישי חצר, אינם מבטלים את ההיקף. ועוד כתב שאם דעתו לפנות המים מיד, לא נעשה כקרפף.

אם בשפת הבריכה הזו יש דופן י׳ טפחים, או שמתלקט י׳ מתוך ד׳ אמות, הרי זה מחיצה לחלק בין החצר למים, והחצר מותרת ורק המים אסורים[קסג] (משנ״ב פט). אמנם דעת הריטב״א דשאני בריכת מים שאין המחיצות ניכרות כ״כ, ודוקא מתלקט מתוך ג׳ טפחים [שיעור לבוד] מועיל למחיצה, וצ״ע למעשה[קסד] (בה״ל ד״ה דינם).

יב. דין חילוק בית ג׳ סאין בפי תקרה להתירו (דף כה.)

קרפף בית ג׳ סאין, ועשה תקרה על בית סאה ממנו, מותר, כיון שפי תקרה מחלק אותם לשני מקומות ואין באחד מהם יותר מסאתים. ואפילו בקירוי משופע כמו בגגי רעפים, שלגבי מחיצות (לקמן שסא, ב) אין אומרים פי תקרה, כאן שמן התורה הוי רה״י גמור ומדרבנן גזרו על יותר מבית סאתים, הקילו והכשירו אף בפי תקרה משופע[קסה] (שו״ע ומשנ״ב צב).

יג. דין קרפף שנפרץ לחצר ומקום המחיצה מצטרף ליותר מסאתים (דף כה:)

קרפף [שלא הוקף לדירה] והוא בית סאתים מצומצם, [שבאופן זה אינו אסור], ונפרצה המחיצה שבינו ובין החצר הסמוכה.

1. אם מצד הקרפף נפרץ במילואו [כל אותו צד], וכלפי החצר נשאר בצדדים [שהחצר יותר רחבה], החצר מותרת ע״י הגיפופים [אם הפירצה פחות מי׳ אמות], אבל הקרפף אסור, כי מקום המחיצה מצטרף עם הקרפף ונמצא שיש בו יותר מבית סאתים. ואמנם אויר החצר אינו מצטרף לקרפף לאסור, כיון שהחצר היא אויר שהוקף לדירה המותר אף ביותר מבית סאתים, מ״מ מקום המחיצות מצטרף [ואפילו שגם הוא היה מותר לפני כן להשתמש על גבי המחיצות[קסו]] (שו״ע ומשנ״ב צד צה ושעה״צ צג).

2. יש אופן שבכל זאת הקרפף מותר, ע״י שהגיפופים של החצר נחשבים כפס גם כלפי הקרפף מדין נראה מבחוץ ושוה מבפנים ואז מקום המחיצות אינו משתייך

קסג. החזו״א (פט, ד) כתב שבאופן זה יוצא גם חומרא, שהבריכה נידונת לעצמה, ואם אינה דירה מחמת עצמה [כגון שהמים לא ראוים לשתית אדם או לכביסה, לשיטות הנ״ל בסעיף זה], דינה כמקום שאינו מוקף לדירה כי אינו טפל לחצר.

קסד. צ״ב מאי שנא מנהר וים שמוזכר בכמה מקומות שאם מתלקט י׳ מתוך ד׳ אמות הוי מחיצה, ועי׳ בבה״ל שתירץ לגבי בור מים, וצ״ע. ובחזו״א (קג, ז) כתב שאפשר שאם יש תחילת מחיצה טפח מעל פני המים מודה הריטב״א שאפילו מתלקט מתוך ד׳ כשר, כיון שניכר.

קסה. בדרך אמונה (כלאים פ״ז הלכה יח באור ההלכה ד״ה פי) הסתפק אם מה שהתירו כאן פי תקרה משופע הוא משום שמן התורה זה מועיל, וא״כ יועיל בכלאים, או שאינו מועיל ורק כאן בקרפף שהוא דרבנן הקילו, ואינו מועיל בכלאים. [ובענין קרפף מקורה, עי׳ בהערה בתחילת סימן זה].

קסו. עי׳ בשעה״צ שביאר, וכונתו שדוקא אויר החצר הוא אויר שמותר אף כשיהיה בו בית סאתים, לכן אינו מצטרף לקרפף להיאסר, אבל אויר המחיצות היה מותר לא משום שהוא משמש לדירה אלא משום שלא היה בית סאתים, וזה דומה לאויר הקרפף שלפני כן לא היה בית סאתים היה מותר, וכשנתרבה על בית סאתים נאסר.

לקרפף. ומש״כ לעיל שאסור, מדובר שכתלי אורך הקרפף נכנסים לחצר [כמו בחצר קטנה שנפרצה לגדולה (לקמן שעד, ג)[קסז]], או שיש בגיפופי החצר יותר מד׳ אמות, ואינם יכולים להחשב כפס (משנ״ב צו).

וכן אם מצד הקרפף יש גיפופים [כגון שהקרפף רחב מהחצר], הקרפף מותר (שעה״צ צא).

3. אם גם מצד החצר נפרץ במלואו, או שהפרצה רחבה מי׳ אמות, גם החצר אסורה, מחמת שפרוצה למקום שאסור בטלטול [דהיינו הקרפף שנאסר] (משנ״ב צד).

בביאור הלכה (ד״ה שמקום) כתב שיש להוכיח מכאן שאין צריך שיהא אמה יותר על בית סאתים לאסרו, ולא כמ״ש בדין של ארכו יותר על רחבו (שנח, א), שהרי סתם כתלים של חצר אינם בעובי אמה[קסח]. אבל החזו״א (פח, כח) תמה שלגבי ארכו יתר על רחבו מפורש בגמ׳ (דף כג, ב) שדוקא כשיש אמה יותר, ובכל זאת לגבי הדין המוזכר כאן ששטח יותר מבית סאתים אסור, מפורש בגמ׳ שאפילו יתר בדבר מועט פחות מאמה, ואין חולק ע״ז, ואין לדמות זה לזה.

יד. דין קרפף שתקנו בהוספת כותל ונסתר הכותל (דף כה:)

קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה [כגון שלא היה בית בשעת ההיקף, או שהבית היה משמש לכותל רוח רביעית אך לא היה לו פתח לקרפף (משנ״ב צז)], ותקנו ע״י שפתח לו פתח לבית, ועשה מחיצה חדשה באורך י׳ אמות בתוך הקרפף, לפני המחיצה הישנה, שעי״ז השטח הפנימי מוקף מכח המחיצה הפנימית החדשה שהיא מוקפת לדירה, ולא ע״י הישנה [כמבואר בסעיף ו׳].

אם חזרה ונסתרה המחיצה החדשה [ואפילו שסתרה בידים (משנ״ב ק)], חזר המקום לאיסורו, כיון שעכשיו הוא מוקף מכח המחיצה הישנה שהוקפה שלא לשם דירה (שו״ע). ולא אומרים כאילו עכשיו נעשתה המחיצה הישנה מחדש, כמו שאמרנו באופן שכיסה אותה בעפר (בסעיף ב׳), כי שם בטל ממנה שם מחיצה, לכן נחשב עשיה חדשה, משא״כ כאן תמיד נשארה מחיצה רק לא שימשה להיקף (שעה״צ צח).

כתב בתוספת שבת שמקום שהוקף לדירה, ונסתרה הדירה, לא בטל ממנו דין מוקף לדירה, [ואינו דומה לדין הנ״ל, כי המחיצה הישנה מעיקרא הוקפה שלא לשם דירה לכן חוזר לאיסורו]. והביאור הלכה (ד״ה חוזר) השיג עליו, שלא גרע מאם

קסז. עי׳ במשנ״ב שם (שעד, יז) שרק אם נכנסים שתים ושלש אמות אינם מתירים, ובבה״ל לקמן (שסה, ג ד״ה וכגון) כתב בשם הפמ״ג שנכנסים ג׳ טפחים, והחזו״א (סז, יב) כתב שאפילו נכנסים משהו אינם מתירים.

קסח.לכאו׳ הוכחת המשנ״ב פלא, שהרי א״צ יותר אלא אמה על אמה ולא אמה לכל הרוחב, וא״כ בכותל טפח באורך ששה אמות יש תוספת אמה על אמה. וצריך לדחוק שהמשנ״ב סבר שיצטרכו אמה נוספת לכל הרוחב, דהכא שאני שהיה מקום המותר וכדי לאסרו צריך אמה לכל הרוחב, וצע״ג.

נתמלא במים שאינם ראוים לתשמיש שנאסר, אפילו שהמחיצות שהוקפו לדירה קיימות, ועכ"פ באופן שסתר את הדירה בידים נאסר, וצ"ע[קסט].

קרפף שהוקף לדירה ע"י שהכותל הרביעי היה הבית, ונפל הכותל החיצוני ונשארו כתלי הבית הפנימיים, נאסר הקרפף, כיון שהמחיצות הפנימיות נעשו בשביל הבית ולא בשביל להקיף את הקרפף לדירה (משנ"ב קא, ובה"ל לעיל שנח, ב ד"ה מביתו). והחזו"א (פט, טו) חולק שיש אופנים שנשאר מוקף לדירה, ע"ש ג' חילוקים.

סימן שנ"ט

דין רחבה שאחורי הבתים

א. דיני היקף לדירה ברחבה שאחורי הבתים (דף כד.)

דרך הבתים שיש לפניהם "חצר", שדרך להשתמש בה תשמישי דירה, ובסתמא הוקפה לדירה. ולכן אפילו תהיה גדולה מאוד מותר לטלטל בתוכה ולהוציא ממנה לבית [כדין רה"י].

ואחורי הבתים יש "רחבה", והיא חצר שאין משתמשים בה תשמישי דירה, ובסתמא לא הוקפה לדירה (משנ"ב א). ולכן,

1. אם יש בה יותר מבית סאתים, דינה כקרפף [מגרש רחוק מהעיר מוקף מחיצות להניח שם עצים], שאם הוא יותר מבית סאתים אסרו חכמים לטלטל בו יותר מד' אמות [ככרמלית], וכל שכן שאסור להכניס ממנו לבית (שו"ע ומשנ"ב ג).

2. אם אין בה אלא בית סאתים או פחות, מותר לטלטל בתוכה, [שבשיעור זה לא אסרו אף במקום שלא הוקף לדירה], ואפילו להכניס ממנה לבית מותר[קע] (משנ"ב ג).

3. אם הרחבה הוקפה לדירה, והיינו שקודם פתח לה פתח מהבית, ואח"כ הקיף אותה במחיצותיה, מותרת כדין חצר. ואפילו אם היה ברחבה זו גורן, לא אומרים שפתח הבית נעשה עבור הגורן ואין כאן פתח לתשמישי דירה, אלא בסתמא נעשה לדירה, והרחבה מוקפת לדירה.

קסט. לפ"ז מגרש העומד לבניה, שסתרו את הדירה שהיתה בו, בטל ההיקף לדירה, ובפרט כאשר ההיקף שנעשה לזמן הבניה הוא חדש, לא שייך לומר שלא התבטל ההיקף שהיה לדירה, ואפילו לתו"ש אינו מוקף לדירה. אך מ"מ הורו הפוסקים שכיון שהקיפוהו על דעת לבנות בו דירה יש להחשיבו מוקף לדירה כל זמן שלא הזניחוהו או עצרו מלבנות. עי' לעיל סעיף ב' מס' 4.

קע. ובענין זה חלוק דין רחבה, מקרפף שאסור להכניס ממנו לבית כאשר יש בו בית סאתים מצומצם, כדלקמן בסוף הסעיף בדין רחבה.

הביאור הלכה (ד״ה רחבה) **מסכם ד׳ שמות מקומות דומים בענין זה.**

1. כרמלית מן התורה – בקעה שאין בה הילוך לרבים [ואין לה מחיצות].

כרמלית דרבנן – קרפף יותר מבית סאתים שיש לו מחיצות אך לא הוקף לדירה, שמן התורה הוא רה״י, ומדרבנן כרמלית[קעא]. מותר להוציא מכרמלית דרבנן לכרמלית של תורה ולהיפך (כבסי׳ שמו, ג), אבל מכרמלית לחצר אסור אפילו בכרמלית דרבנן (כבסי׳ שעב, א).

2. קרפף – כל מגרש מוקף, בין יותר מבית סאתים ובין פחות, בין מוקף לדירה ובין שלא לדירה. אלא שחלוקים בדיניהם:

אם הוקף לדירה, אפילו גדול כמה כורים, מותר לטלטל בכולו ולהוציא ממנו לבית.

אם לא הוקף לדירה: אם הוא יותר מבית סאתים, הוא הכרמלית דרבנן שבמס׳ 2, שאסור לטלטל בו ולהוציא ממנו.

אם הוא בית סאתים מצומצם, מותר לטלטל בתוכו ולהוציא ממנו לחצר, אך לא להכניס ממנו לבית.

אם הוא פחות מבית סאתים, מותר לטלטל בתוכו ואף להכניס ממנו לבית[קעב].

3. רחבה – חצר שאחורי הבתים שבסתמא לא הוקפה לדירה. ודינה כדיני קרפף. אך יש חילוק אחד, שבבית סאתים מצומצם מותר גם להכניס מהרחבה לבית [ולא כקרפף שאסור, כי רחבה אינה מחולקת כ״כ מהבית כקרפף (משנ״ב ג, ובה״ל)].

4. חצר – חצר שלפני הבתים שבסתמא הוקפה לדירה. ומותרת כרה״י גמור [וכקרפף שהוקף לדירה][קעג].

קעא. וכן מקום שיש לו ג׳ מחיצות, ואין לו תיקון ברוח רביעית, שמן התורה הוא רה״י ומדרבנן אסרוהו.

קעב. המשנ״ב חילק בין בית סאתים מצומצם לבין פחות מבית סאתים, לענין הוצאה ממנו לבית. והחזו״א (פח, יח) כתב שאין חילוק ושניהם אסורים. וראה לעיל סימן שנח סעיף י׳ משנ״ת בזה.

קעג. 5. גג – כתב החזו״א (פט, י) הובא בשונה הלכות (שנח, כג) שאם בולט מעל מחיצות הבית, דינו כרחבה דהיינו כמקום שלא הוקף לדירה, אך אינו כקרפף לשיטות שיש בזה את הדין שאין כרמלית למעלה מי׳ (ראה לעיל סימן שמה, טז שכ׳ המשנ״ב מחלוקת בזה). אבל אם אינו בולט על המחיצות אומרים גוד אסיק, ונחשב כאילו גם למעלה מוקף לדירה, כמ״ש המשנ״ב (שסב, כח) לענין ספינה שהפך אותה לדירה.

סימן ש״ס

דין היקף מחיצות לשבת

[דין היקף יותר מסאתים במחיצות גרועות, ליחיד ולשיירא]

א. דין היקף במחיצות שתי או ערב (דף טז:)

יחיד או שנים שהקיפו יותר מבית סאתים לצורך דירתם, כיון שהמקום הוקף לדירה מותר לטלטל בכולו, אפילו הוקף לשבת אחת בלבד (משנ״ב ה), אך גזרו חכמים שאם הקיפוהו במחיצות גרועות [כדלקמן] אסור לטלטל בתוכו יותר מד׳ אמות [כדין כרמלית] אפילו שמשתמש בכולו, ואפילו אם היו בדרך בבקעה שאין מצוי להם לעשות מחיצות טובות. (שו״ע, ומשנ״ב א שה״ה במקום ישוב)קעד. ומ״מ אינו כרמלית לגמרי, ואסור להוציא ממנו לכרמלית[קעה] (משנ״ב ה).

היו שלושה אנשים או יותר, הרי הם שיירא, ונתנו להם להקיף כל צרכם אפילו השטח גדול מאוד, בתנאי שלא ישאר שטח של בית סאתים פנוי[קעו]. אבל אם נשאר בית סאתים פנוי, מותרים רק כשההיקף עד בית שש סאים (שו״ע). האנשים הנ״ל מדובר בישראלים ולא גוים, ויש אומרים שגם קטן לא מצטרף[קעז] (רמ״א).

מה הם מחיצות גרועות: מחיצות עשויות שתי בלא ערב [קנים עומדים ללא קנים לרוחב], או ערב בלא שתי [חבלים לרוחב ללא קנים לגובה], ויש ביניהם פחות מג׳ טפחים שהם מחיצה מדין לבוד[קעח] (שו״ע). דעת הפמ״ג שאם עשה קנה אחד ערב על מחיצת שתי, נעשית מחיצה מעולה וכשרה אף ליותר מבית סאתים,

---

קעד. במשנ״ב כתב שה״ה במקום ישוב, שיחיד שהקיף במחיצות גרועות אסור. ובספר תיקון מבואות (פ״ח הערה 2) כתב שגם לענין שלשה שמותרים במחיצות גרועות אפילו בהיקף גדול, ג״כ ה״ה במקום ישוב, אבל החזו״א (עז, ד) כתב שבישוב דין רבים כדין יחיד ולא מועיל מחיצות גרועות ביותר מבית סאתים [כי לא הקילו אלא בבקעה שאין מצוי כ״כ דברים לעשות מחיצות טובות]. ולפ״ד החזו״א יש מדקדקים אף בעירובים שלנו שלא יהא בהם מחיצות גרועות [כגון סורגים מעמודים ללא קוי רוחב], אך מבואר לקמן שמעט גדר כזו אינה אוסרת.

קעה. כיון שמעיקר הדין הוא רה״י ורק החמירו עליו לאסרו ככרמלית. והחזו״א (עז, ג) צידד שמותר כמ״ש לעיל (שמו, ג בה״ל ד״ה ומותר) שמותר להוציא לכרמלית ממקום שיש לו ג׳ מחיצות אע״פ שהוא רה״י מן התורה, כדי שלא יבואו להקל בטלטול בתוכו.

קעו. משמע מלשון השו״ע שאפילו נשאר בית סאתים בדיוק אסור, ואינו כקרפף שאסור רק ביותר מבית סאתים. וכן מבואר בריטב״א ורשב״א (עירובין יז, א).

קעז. הפמ״ג (משב״ז ב׳) הסתפק אם אשה מצטרפת, והערוך השולחן (ס״ג) כתב שאיש ואשתו נחשבים אחד. אבל לענין אב ובנו כתב הישועות יעקב (שסג, יג והובא בדעת תורה כאן) שנחשבים שנים.

קעח. המשנ״ב הוסיף שצריך שהקנים לא יתנדנדו ברוח, כיון שמחיצה המתנדנדת אינה מחיצה, וראה לקמן (שסב, א) מחלוקת המשנ״ב והחזו״א בחוזק הנדנוד.

והחזו״א חולק[קעט]. מחיצת שתי שהקנים סמוכים זה לזה ואין רווח ביניהם, הוי מחיצה מעולה[קפ] (שעה״צ ב).

בתוספת שבת מצדד שאם ג׳ מחיצות מעולות יכול ברביעית לעשות משתי או ערב, כיון שמן התורה כבר הוי רה״י[קפא] (בה״ל ד״ה כגון).

יש אומרים שאף מחיצה של עומד מרובה היא מחיצה גרועה, אבל בשאר פוסקים משמע שאינה כמחיצה גרועה (משנ״ב ג).

ב. דין נתוספו אנשים או נתמעטו באמצע שבת (דף יז.)

היו שלושה אנשים והקיפו יותר מבית סאתים כפי צרכם, ומותר להם לטלטל בו כמבואר בסעיף הקודם, ומת אחד מהם בשבת, אע״פ שעכשיו הם שנים ואסור להם יותר מבית סאתים, מותרים לכל השבת, הואיל ונכנסה השבת בהיתר[קפב].

וכן להיפך היו שנים והקיפו יותר מבית סאתים, ואסור להם לטלטל בו כמבואר בסעיף הקודם, ונתוסף עוד אדם באמצע שבת, אע״פ שעכשיו הם שלשה, אסורים לטלטל, כיון שנכנסה שבת באיסור.

ג. דין שלשה שהקיפו כל אחד נפרד לעצמו (דף צג.)

היו שלשה אנשים, אך הקיפו כל אחד מקום לעצמו, זה בצד זה, ועירבו יחד[קפג], אם נחשבים כל אחד מקום נפרד אין להם את ההיתר של שיירא (דלעיל סעיף א׳) להקיף יותר מסאתים. אבל אם השאירו פתוח את הדופן שביניהם,

1. אם ההיקף של החיצונים רחב והאמצעי צר, נמצא שהאמצעי פרוץ במלואו לחיצונים, ולחיצונים יש גיפופים (תחילת כותל) הסוגרים אותם מהאמצעי. לכן כלפי

באופן שיש בקנים רוחב ג׳ טפחים, כתב החזו״א (עז, ג) שאינה מחיצה גרועה, שהרי יש בה גם עומד מרובה [והכרייע המשנ״ב (ג) שעומד מרובה אינו גרוע].

קעט. החזו״א (עז, ד) תמה על דבריו וכתב שבגמ׳ מבואר שכדי שתהיה מחיצה מעולה צריך שיהא בשתי ובערב בכל אחד דין מחיצה ע״י לבוד, ולפ״ז צריך שיהא קנה ערב כל פחות מג׳ טפחים. וכתב שאי אפשר לעשות משיטת הפמ״ג כאן אפילו סניף להקל.

ואם השתי והערב לא נוגעים זה בזה, אם הם בתוך ג׳ טפחים, כשר (חזו״א שם).

קפ. יש לעיין במחיצה גמורה שיש בה חור פחות מחצי טפח, האם צריך להתירה מדין לבוד, או גם בלא דין לבוד אין חשיבות לחור מועט. ואם תאמר שצריך לדין לבוד, כמעט לא מצוי מחיצת שתי שהקנים סמוכים כ״כ שאין רווח כל שהוא, ועל כרחך שיש שיעור לרווח וצ״ע.

קפא. בתיקון מבואות (פ״ח הערה 15) הסתפק לפ״ז בפירצה בקרן זוית, אם ניתן לתקנה בשתי או ערב, כיון שאין אומרים בזה עומד מרובה מן התורה.

קפב. ואם היה גוסס מערב שבת, כתב התוספת שבת (סק״ט) שלא אומרים הואיל והותרה, כיון שבכניסת שבת לא היה עומד להיות מותר כל השבת, וכמו שמבואר לענין עירוב (שעא, משנ״ב לג).

קפג. אע״פ שבשו״ע לקמן (שסו, ב) כתב שבני שיירא אינם צריכים לערב, תירץ הביאור הלכה (שם ד״ה אבל) שדוקא באופן שהקיפו כולם במחיצה אחת נחשבים מעורבים זה בזה, משא״כ כאן שכל אחד הקיף לעצמו.

האמצעי נחשב שיש עמו את החיצונים[קפד], ויכול להקיף אפילו הרבה כדין שיירא הנ״ל. וכיון שנעשו שיירא באמצעי ממילא אף כלפי החיצונים יש דין שיירא, שהם כחצר של האמצעי.

ויש אומרים שכלפי החיצונים אין דין שיירא, כי כלפי החיצונים נידון כמוקף וסגור מהאמצעי. ולפ״ז אם בחיצוני אחד יש יותר מבית סאתים, הוא אסור, ואף האמצעי אסור מפני שפרוץ אליו במלואו (שו״ע), אבל החיצון השני שכנגדו מותר, כי הוא לא פרוץ במלואו ויש לו גיפופים הסוגרים (משנ״ב יז). והלכה כדעה ראשונה, ולכתחילה אין כדאי להקל (משנ״ב טו).

2. אם ההיקף של החיצונים צר והאמצעי רחב, נמצא שהאמצעי גדור מהחיצונים [ע״י הגיפופים], והחיצונים פרוצים במלואם לאמצעי. לכן אין לאף אחד דין שיירא, כי כלפי האמצעי, הוא סגור משני החיצונים והוא יחיד במקומו, וכלפי החיצוני, אע״פ שהוא מחובר עם האמצעי, מ״מ הוא גדור מפני החיצוני שכנגדו ע״י הגיפופים שיש באמצעי כשבא מהצד שלו (משנ״ב יט). ולכן אסור שיהא באחד מהם יותר מסאתים. ואם באחד מהחיצונים יש יותר מסאתים, הוא לבדו אסור, אבל האמצעי וכן החיצון שכנגדו גדורים בגיפופים. ואם באמצע יש יותר מסאתים גם החיצונים אסורים, כי פרוצים במלואם למקום האסור (שו״ע).

3. היו שנים בחיצוני ואחד באמצעי, או שנים באמצעי ואחד בחיצוני, ומקומותיהם מוקפים כבמס׳ 2. נמצא שכלפי החיצוני שפרוץ לאמצעי יש שלשה, ויש לו היתר של שיירא להקיף יותר מסאתים (שו״ע) אבל כלפי האמצעי שהוא גדור מהחיצונים, אין שלשה, ותלוי במחלוקת שבמס׳ 1 אם אומרים שכיון שהם נחשבים שיירא בחיצון ממילא גם האמצעי מותר כחצר של השיירא (משנ״ב כב).

בכל האופנים הנ״ל: מה שהחצר המגופפת נחשבת כסגורה, היינו כשהפרצה פחות מי׳, אבל ביותר מי׳ אין דין פס מועיל ואין הגיפופים סוגרים. לדעת השו״ע נחשב כפרוץ לענין שאם אחד הקיף יותר מסאתים, כולם נאסרים כי פרוצים למקום האסור. והמג״א העלה שאפשר לומר אדרבה נחשבים יחד ומותר לכולם להקיף יותר מסאתים, כדין שיירא, ויש חולקים (בה״ל ד״ה הו״ל), והחזו״א (קו, ב) צידד שמותר.

ומה שהחצר שפרוצה במלואה נחשבת פרוצה, היינו כשכותליה ממשיכים ונכנסים בחצר הרחבה[קפה], וגם רחוקים מכותלי הרחבה ג׳ טפחים[קפו]. אבל אם אינו כן נחשב

קפד. יסוד דין זה הוא שדיורי הקטנה כהמשך לגדולה, כי השטח הקטן הפרוץ במלואו שאין לו דבר המבדיל אותו, נחשב טפל וכפתח לגדול.

קפה. שיעור כניסתם בחצר השניה, כתב הביאור הלכה (שסה, ג ד״ה וכגון) לכל היותר די בג׳ טפחים. והחזו״א (סז, יב) כתב אפילו כלשהו. אבל לגבי חצרות שנפרצו זה לזה כתב במשנ״ב (שעד, יז) שיכנסו שתים שלש אמות כמ״ש רש״י. וצ״ע.

קפו. והוא הדין אם כותל אחד מופלג ג׳ ג״כ אסור, מפני שצריך שני פסין, או פס אחד שרחב ד׳

שגם לזו שפרוצה במלואה יש גיפופים מדין נראה מבחוץ ושוה מבפנים, וממילא כל אחת סגורה מחברתה, אין לאף אחת היתר להקיף הרבה כשיירא, ואם אחד הקיף הרבה אינו אוסר על האחרים (שו״ע).

סימן שס״א

דין גג הסמוך לרשות הרבים [ושיעור פירצה בחצר ובית]

א. דין הוצאה מגג הסמוך לרשות הרבים לחצר (דף פד:)

גג של בית ברה״י הסמוך לרשות הרבים,

1. אם גבוה י׳ טפחים בצד של רה״ר, הרי הוא רשות היחיד גמור, ואפילו אם דרך הרבים להשתמש בו, אינו צריך סולם להתירו כבמס׳ 2 (משנ״ב א ושעה״צ ג).

2. אם מצד רשות הרבים אינו גבוה י׳ [אלא ט׳[קפז]] ומצד החצר גבוה י׳, כיון שמצד החצר גבוה י׳ הוי רה״י, אך הואיל ודרך הרבים להשתמש בו [להניח עליו כובעים וכלים קטנים (משנ״ב ב)], אסרו חכמים לטלטל ממנו לרה״י, כיון שדומה לעמוד ברה״ר שדינו כרה״ר (לעיל שמה, י).

אלא יניח סולם קבוע, בין בחול ובין בשבת [שעומד תמיד ואינו מסלקו (משנ״ב ה)], מהחצר לגג, ובזה גילה דעתו שיהא שייך רק לו ומסלק ממנו את בני רה״ר, ומותר לטלטל מהחצר לגג (שו״ע).

3. אם אף מצד החצר אינו גבוה י׳ [ואין בחלל שבתוכו י׳], אין דין הגג כרה״י. אלא אם רבים מכתפים עליו הוא רשות הרבים, ואם אין מכתפים עליו הוא כרמלית, ולא מועיל סולם להתיר לטלטל ממנו לרה״י (משנ״ב א).

4. אם הגג אינו גבוה י׳ מכל צד (כבמס׳ 3), אבל חקק בבית שתחתיו שיהיה בתוכו חלל י׳, דעת המג״א שדינו כרה״י ואף סולם אינו צריך [כיון שהמחיצות הפנימיות עולות וגודרות את הגג], ורבים מהאחרונים חולקים ואומרים שדינו ככרמלית וצריך סולם, ואם רבים מכתפים עליו אפשר שהוא רה״ר ואף סולם אינו מועיל [כעין מס׳ 3[קפח]] (משנ״ב א).

(בה״ל לקמן שעד, ג ד״ה וכשכותלי). ולכן אם הכותל עצמו טפח ומשהו ועוד פחות מג׳ אויר, שביחד יש ד׳ טפחים, מספיק צד אחד להתיר. וכן כשכותל אחד לא נכנס לתוך החצר השניה ויש בפס הנראה מבחוץ ד׳ טפחים מועיל אף בצד אחד.

קפז. ובין ט׳ לעשרה, תלוי במחלוקת בעמוד ברה״ר אם דינו כרה״ר (לעיל שמה, י), אבל בפחות מט׳ אינו כרה״ר אלא כרמלית (ע״פ שעה״צ א).

קפח. באופן זה מבואר במשנ״ב שיתכן שמועיל סולם [שעי״ז יהיה כחורי רה״י], ובמס׳ 3 כתב שודאי לא מועיל סולם.

ב. שיעור פירצה במחיצות חצר ובית, ודיני פי תקרה (דף ו. צד.:)

1. חצר שנפרצה במלואה [כל רחבה], או שהפרצה יותר מי׳ אמות ואפילו נשארו כתלים בצדדים, והיא סמוכה לרשות הרבים, דין החצר ככרמלית, וכן דין מקום הכותל כצידי רשות הרבים שדינם ככרמלית (שו״ע). [אע״פ שדין צידי רה״ר, הוא כשאינו נח להילוך, כגון שמניחים בצדדים אבנים או יתדות שלא יתחככו בכותל, מ״מ כאן אפילו שמקום הכותל נח להילוך דינו כן[קפט]. ואסור להוציא ממקום הכותל לחוץ (משנ״ב ו), ומותר ממנו לתוך החצר [פחות מד׳ אמות] כיון ששניהם כרמלית (משנ״ב ז).

אם החצר סמוכה לכרמלית, מותר להוציא ממקום הכותל [ומהחצר] לחוץ [בתוך ד׳ אמות], אבל ברחובות שלנו יש להחמיר כיון שיש אומרים שהם רשות הרבים מן התורה (משנ״ב ו ושעה״צ יב).

2. פירצה בקרן זוית, שאוכלת בפינה בשני הכתלים, אפילו בפחות מי׳ אמות אסורה (שו״ע), כיון שאין דרך לעשות פתח בפינה, [וממילא לא אומרים שתהא ניתרת בפסין ובעומד מרובה][קצ]. הפמ״ג כתב שמסתבר בפחות מאמה שכשר, אבל הרשב״א כתב שמג׳ ועד ד׳ טפחים יעשה שני לחיים, וביותר מד׳ ימעטנה[קצא]. ואם עשה צורת הפתח מועיל (משנ״ב ט).

חצר שנפרצה בשתי רוחות בשתי מקומות, משמע שכשר, ודוקא אם העומד מרובה על הפרוץ[קצב] (משנ״ב ח).

קפט. ואפילו אם הכתלים שבצדדים כנגד עובי הכותל נפרצו ג״כ. (תוס׳, וחזו״א קז,י: קיב, ה ו), כיון שאינם רה״ר ממש.

קצ. יש מבארים שעיקר הטעם משום שפיתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי (לשון הגמ׳ עירובין ה, א), אבל אם היה זה דרך עשיית פתח היה כשר [כן משמע בגמ׳]. אבל החזו״א (עב, א) סובר שעיקר הטעם הוא שאי אפשר לומר עומד מרובה בפירצה כזו, לפי שדין עומד מרובה שדנים שהמחיצה ממשיכה עד העומד שכנגדה, וכאן שנפרץ בשני הכתלים אין העומד נפגש בשום דבר. ולכן כתב שאם יניח קנה בפינה יהא כשר, כי נחשב כשתי פירצות שבכל אחת יש עומד מרובה. עוד כתב החזו״א (קיא, ד ד״ה ואם) שבכותל עגול כל פירצה הרי היא פירצה בקרן זוית, כיון שבקו ישר לא יפגש בעומד, ואין מי שיחייב לדון את העומד מתעגל.

עוד כתב השונה הלכות (שסד, לד) ע״פ דברי החזו״א, שאף בכותל ישר שצד אחד משוך יותר לפנים מחבירו, אינו ניתר בעומד מרובה, כיון שאינו נפגש בחבירו. ובתיקון מבואות (פ״ו הערה 7) הסתפק אם אפילו בהבדל משהו.

קצא. שיעור מדידת רוחב הפירצה הוא באלכסון, ואם נפרץ ב׳ טפחים מצד זה וב׳ מצד זה, עדיין אין ד׳ טפחים באלכסונם (חזו״א עב, א). וכאשר אין ד׳ מותר להשתמש ברה״י רק עד האלכסון, ולא בפינה שבריבוע (שם).

ומש״כ המשנ״ב בשם הרשב״א שבפחות מד׳ צריך תיקון, כתב השונה הלכות שיתכן שזה דוקא בחצר, אבל במבוי מבואר בגמ׳ (עירובין יב, א) שא״צ תיקון בפירצה פחות מד׳.

קצב. בשעה״צ (יד) ביאר הטעם משום שאם אין עומד מרובה לא נשאר אלא ב׳ כתלים, ואין עליה שם

3. בית שנפרץ במלואו או יותר מי׳ אמות ברוח אחת מותר, כיון שיש לו תקרה, ופי תקרה יורד וסותם, אפילו ביותר מי׳ אמות[קצג]. אבל אם נפרץ בקרן זוית ואף התקרה נשברה ונשארה באלכסון, פסול (שו״ע), שאין אומרים פי תקרה באופן שאינו בצורת פתח, ובקרן זוית לא עושים פתח (משנ״ב יב ושעה״צ יז). ואם התקרה לא נפרצה אלא נשארה עם זוית, אומרים פי תקרה וכשר (בה״ל ד״ה עד).

תנאי פי תקרה:

1. שהתקרה לא תהיה בשיפוע (שו״ע), כדרך גג רעפים. ואם יש תחת הגג רעפים תקרה ישרה, אומרים פי תקרה (משנ״ב יד).

2. יש אומרים שצריך שיהא בתקרה רוחב ד׳ טפחים (רמ״א) וכן הלכה, אע״פ שבב״י משמע שא״צ[קצד] (משנ״ב טו ובה״ל ד״ה וי״א).

3. אומרים פי תקרה אפילו בב׳ רוחות, אם יש ב׳ רוחות סמוכות עם מחיצות שלימות. אבל כשהן זו כנגד זו, לא אומרים פי תקרה (רמ״א), כיון שפרוץ בצורה מפולשת (משנ״ב יח)[קצה].

סימן שס״ב

איזה מחיצה קרויה מחיצה לטלטל [ודיני צורת הפתח]

א. דין מחיצה שלא הוקפה לדירה (דף כו.) **ומקום שתחת האילן** (דף צט:)

כל מחיצה שלא נעשית כדי לדור בתוכה, אלא לעשות דברים צנועים [כגון מחיצה שעושים הפועלים לנוח ולאכול בתוכה (משנ״ב א)] או מקום שיושב שומר

רה״י מן התורה, ולא מספיק פסי חצר. ולפ״ז די שיהא בצד אחד עומד מרובה, דהוי ג׳ מחיצות, והרביעית ניתרת בפס ד׳ טפחים.

קצג. בביאור הלכה לקמן (שסג, כו ד״ה אינו) כתב בתו״ד שאין אומרים פי תקרה ביותר מעשר אמות, וכ״כ במחצה״ש (שמו, ג) בד׳ המהרי״ל, אמנם במהרי״ל מבואר שדוקא כאשר הפירצה במלואה [לכל הרוח]. וצ״ע. ובלמעלה מכ׳ אמה אומרים פי תקרה (בה״ל שם, ובסט״ו ד״ה פסולה).

קצד. תקרה שחלוקה באמצעה ורק ע״י לבוד יש בה ד׳ טפחים, כתב המג״א (שמו, ד) שמבואר בגמרא (שבת ט, א) שאומרים פי תקרה.

קצה. תנאים נוספים: 4. צריך שהתקרה תהיה בריאה וחזקה שבכוחה לקבל מעיזבה [טיט, טיח שנותנים על התקרות] (בה״ל שסג, כו ד״ה אינו, משנ״ב שסה, כז).

5. בתוס׳ (עירובין פו, ב ד״ה גזוזטרא) כ׳ שצריך שהתקרה תהא ישרה ללא פגימות, והובא ברע״א בגליון שו״ע כאן. המשנ״ב לא הביא דין זה, אבל החזו״א (קג, יג) נקט כן להלכה. ומספיק בד׳ טפחים הסמוכים לפינה. וצ״ע שיעור הפגימה, שמצוי שעובר איזה חוט או צינור של מזגן תחת הבנין, האם יבטל דין פי תקרה.

6. עוד כתבו תוס׳ שם שצריך שיהא בעובי התקרה טפח. והובא בח״א, ולא הובא במשנ״ב, ואף בחזו״א (עט, א) משמע שאין צריך, כי הפוסקים לא הביאו תנאי זה.

השדות[קצו], או שנעשית כדי לשמור בתוכה [חצר שנעשית למחסן], נקראת מחיצה שלא הוקפה לדירה. אם שטח המקום עד בית סאתים מותר לטלטל בתוכו, יותר מבית סאתים אסור לטלטל בתוכו. וזהו הנקרא ״קרפף״.

ולפי זה אילן שנופו נוטה עד ג׳ טפחים סמוך לארץ, ויש תחתיו חלל [לפחות רוחב ד׳ וגובה י׳], דין החלל כרשות היחיד, ומותר לטלטל בתוכו אף במקום שאינו גבוה י׳ שנחשב חורי רה״י (משנ״ב ו), [כיון שיש לו מחיצות מענפי האילן וכדלקמן]. ואם יש בחלל יותר מבית סאתים, אסור מדרבנן לטלטל בתוכו, כיון שמחיצותיו לא נעשו לדירה, [ואפילו נטע את האילן לשם כך, אינו אלא כדי להסתופף בצילו ולא לדור].

ענפי האילן אינם כשרים למחיצה, מפני שמחיצה שמתנדנדת ברוח מצויה אינה מחיצה [אפילו בנויה בתוך בית שאין שם רוח[קצז] (בה״ל ד״ה שאינה)], ולכן צריך לקשור את הענפים שלא ינודו, וכן למלאות את האוירים לחזקם בעצים ובקש, (שו״ע ומשנ״ב ז) וגם כדי שלא יהא חור יותר מג׳ טפחים[קצח] (שעה״צ ה).

אם נטע את האילן לדירת השומר, לא מועיל (שו״ע). אך אם נטע את האילן לדירה ממש, או אפילו רק מילא את הקש לשם דירה ורוב הדופן מהקש, הרי זה מוקף לדירה[קצט] (משנ״ב י).

מחסן גדול יותר מבית סאתים, לכאורה דינו כקרפף הנ״ל, שהרי אינו משמש לדירה. ומ״מ שמא כיון שהוא מקורה אינו כקרפף [ונחלקו בזה רש״י והרמב״ם][ר], ועוד שהוא בנין ממש, ועכ״פ אם משתמש במחסן לצרכי ביתו הרי המחסן בכלל

קצו. אע״פ שאוכלים בה, עכ״פ אינו דירה. וכתב החזו״א (פט, יז) לא מצינו היקף לדירה אלא המוקף ללינה בקביעות ולא שום תשמיש, ואם לן שם בימות החמה ולא בימות הגשמים, בימות החמה ודאי נחשב דירה, ואפשר שאף בימות הגשמים.

הביאור הלכה (ד״ה כדי) כתב שאם השומר דר בביתן זה יום ולילה, נחשב דירה, אבל החזו״א (קי, כח בסופו) כתב שאינה דירה, כיון שדר שלא בטובתו.

קצז. עיין חזו״א (נב, יד) שצידד שאינה פסולה, כיון שעכ״פ אינה מתנדנדת בשום זמן, אך כתב שיתכן שאין דרך לעשות מחיצה רפויה, ואינה כשרה אלא למחיצה עראית.

קצח. בשו״ע משמע שהמילוי כדי שלא יהא חור, והקשירה שלא ינוד, ובגמ׳ לא נזכר קשירה, והמילוי שלא ינוד (שעה״צ ה). ובעוצמת הנדנוד, במשנ״ב (ז) וכן לגבי סוכה (לקמן תרל, מח) משמע שאפילו אין בכח הרוח לסלקם לגמרי אלא מתנדנדים במקומם פסולים, ומ״מ משמע שם (ס״ק מז) שנדנוד קל אינו פוסל, ובערוך השולחן (שסג, ח) כתב שרק נדנוד חזק כענפי האילנות שמתנדנדים הנה והנה בלא הפסק פוסל. אבל בחזו״א (עז, ו) כתב שרק אם הרוח מסלקת את הענפים למצב שאינם כשרים, כגון שהענפים מתרחקים זה מזה או מהקרקע יותר מג׳ טפחים, אז פסולים אפילו בשעה שאינם מתנדנדים.

קצט. מה שכתב שרוב הדופן מהקש, קשה שאף כשאינו רוב, כיון שלולי הקש היה פסול, והכשירו לשם דירה, הוי מוקף לדירה. ועיין תו״ש סק״ג, ושו״ע הרב ס״ג שתירצו.

ר. עיין מש״כ בענין מקום מקורה בהערה בתחילת סימן שנ״ח.

הדירה[רא] (בה״ל ד״ה או). והחזו״א (פט, יז) חולק, שאפילו במקורה צריך שימוש של לינה במקום, ולא נטפל לבית אלא אם הבית פתוח לו, או לחצר שלפניו, אבל לא כאשר מפסיק ביניהם גינה או מקום שאינו שלו [אפילו שרשאי לעבור בו].

ב. תל ה׳ ומחיצה ה׳ מצטרפים (דף צט:)

תל בגובה ה׳ טפחים, [או חריץ עמוק ה׳ טפחים (משנ״ב יא)], ועשה על שפתו מחיצה ה׳ טפחים, מצטרפים לי׳ טפחים, והמקום בתוכו נעשה רשות היחיד. וכן נחשב מחיצה לכל דבר, כגון להפסיק בין חצרות (שו״ע).

יש להסתפק האם הה׳ טפחים שבתל, יכולים להיות בשיפוע מתלקט מתוך שתי אמות, או שהדין תל המתלקט נאמר רק כשמגיע לגובה י׳ שאז אין נח ללכת על גביו. עוד יש להסתפק כאשר התל [זקוף] פחות מג׳ טפחים והשלים ח׳ במחיצה, שמא פחות מג׳ בטל לרה״ר ונמצא שיש כאן רק מחיצה ח׳ טפחים[רב] (בה״ל ד״ה תל).

עוד יש להסתפק אם הרחיק המחיצה משפת התל, עד כמה מצטרפים, עד ג׳ טפחים ודאי מצטרף, מג׳ או ד׳ ומעלה, אפשר שעד ד׳ אמות יש להחשיבו כתל המתלקט שיש באמצעו קטע ישר דמצטרף[רג], ודעת הגר״א שמצטרף [משום שאפשר לצרף מחיצות], ואפשר שהתרוה״ד חולק (בה״ל ד״ה שעשה). והחזו״א (סה, סב: קיא, ד)

רא. החזו״א (דלקמן) תמה איזה שימוש של דירה יש במחסן, ולכאו׳ כונת המשנ״ב במחסן שסמוך לדירה ומשתמש להניח חפצים הנצרכים לשימוש תדיר [כמ״ש הבה״ל לעיל (שנח, א ד״ה לדירה) בביאור חצר ומוקצה ואפי׳ דיר וסהר, שזה שמשתמש תדיר נחשב מוקף לדירה]. והחזו״א כתב אופן אחר, שאם הוא סמוך לדירה, אפילו מפסיק ביניהם חצר הם מוקפים לדירה. מחמת שמשתייכים לדירה, אך אם יש באמצע רחוב או חצר שאינה שלו, לא. ובמחסנים שבבנינים שלנו, לדעת החזו״א לכאו׳ מפסיק החדר מדרגות שהוא מקום שאינו פרטי שלו [ואינו יכול להשתמש בו תשמישים צנועים]. ולדעת המשנ״ב תלוי, אם משתמש לדברים תדירים הוי מוקף לדירה [ואם לא, תלוי במחלוקת ראשונים בדין מקורה].

רב. נפק״מ מצויה כאשר מעמידים מחיצה על חצר הגבוהה מחברתה פחות מג׳ טפחים. ולכאו׳ אם מעמידים את המחיצה ממש על שפת התל, הרי זו מחיצה זקופה י׳ [בגידוד ומחיצה] וכשרה, והנידון רק כאשר המחיצה נכנסת מעט [פחות מג׳ טפחים], שאז יתכן שהתל בטל לקרקע, ואין לו שם מחיצה להצטרף.

רג. דעת החזו״א (סה, ע: קיא, ד) שאם יש באמצע קטע ישר שאינו בשיפוע של תל המתלקט, אינו מחיצה, אפילו שבסך הכל עולה י׳ טפחים בתוך ד׳ אמות, ועוד שמחיצות מצטרפות רק עד מרחק ג׳ או ד׳ טפחים ולא יותר [ובסי׳ קיא צידד שעד ד׳ טפחים מצטרפים]. וידוע לבאר שנחלקו המשנ״ב והחזו״א ביסוד תל המתלקט, למשנ״ב זו הלכה שעד שיעור זה מצטרפים המחיצות, ולכן הסתפק לעיל שמחיצה פחות מג׳ לא תצטרף לתל כיון שהיא כקרקע. והחזו״א לומד שנאמר שיעור של שיפוע שנידון כזקוף, ובפחות משיפוע כזה נחשב ישר, ולכן אין זה מועיל לענין צירוף מחיצות [ששיעורם כלבוד ג׳ טפחים, או כל שאין הפסק מקום חשוב ד׳ טפחים], ומצד שני למד מזה החזו״א לענין מחיצות אלכסונות בהיקף רה״י וכדומה ששיפוע כזה נחשב ישר. ולפ״ז נפק״מ בתל שמתלקט ה׳ טפחים מתוך ג׳ אמות, ועוד ה׳ טפחים מתוך אמה, שבתו״ש (שמה, ב) כתב שנחשב מחיצה, וכ״נ לדעת הבה״ל, אבל לדעת

חולק על תל המתלקט שיש באמצעו קטע ישר ברוחב ג׳ או ד׳, וסובר שלא מצטרף למחיצה.

ג. דין מחיצה הנעשית מאליה (דף טו.) **ומחיצה שנעשית בשבת** (דף כה. שבת דף קא:)

מחיצה הנעשית מאליה כשרה (שו״ע), אפילו לא סמכו עליה מערב שבת (משנ״ב טז).

מחיצה הנעשית בשבת,

1. נעשית בשוגג, כשרה (שו״ע), אפילו לא עשאוה לשם מחיצה (משנ״ב יז).

2. נעשית במזיד, הוי מחיצה להחמיר, שהמקום רה״י לענין שהזורק לתוכו חייב, אבל אסור לטלטל בתוכו.

3. היתה מחיצה [בכניסת השבת (משנ״ב כ)], ונסתרה וחזרה ונעשית, בין בשוגג בין במזיד, חזרה להיתרה הראשון, ואף העירוב שעירבו בני החצר, חוזר כאשר חוזרת המחיצה ואפילו שנפרצה כל כך עד שבטל ממנה דין רה״י. (שו״ע). אבל הפוסקים חולקים שבאופן שבטל דין רה״י לא חוזר ההיתר כשנעשית במזיד, אלא רק באופן שנשאר רה״י והמחיצה משמשת להבדיל בין שתי חצרות שלא עירבו, שכשנפרצו אוסרים זע״ז[רד], וכשנעשית המחיצה הותרו [בתנאי שהמחיצה היתה בכניסת השבת] (משנ״ב כו ושעה״צ יז).

אם נפרצה מחיצה המשמשת להבדיל בין שתי חצרות שעירבו יחד, אין שום איסור אף בזמן שהיא פרוצה, כיון שעירבו יחד (שעה״צ טו).

אם ראובן צוה לשמעון לעשות מחיצה, או שידע ששמעון עושה והיה נח לראובן שיעשה כדי שיוכל לטלטל, אפילו ששמעון עשה בשוגג, כלפי ראובן נחשב מזיד ואסור לו לטלטל בהי״ה (משנ״ב יח).

כאשר אירעה תקלה בעירוב, יש לומר לגוי לתקנה אפילו במלאכה דאורייתא [דיש לסמוך במצוה דרבים על דעת העיטור שהותר אמירה לגוי בדאורייתא], אך אם רק נפסק החבל ויכול לומר לגוי שיקשרנו בעניבה, מה טוב (בה״ל ד״ה מחיצה)[רו].

החזו״א הה׳ הראשונים הם ישרים ולא זקופים, ואין כאן אלא הה׳ השניים. והדבר מאוד מצוי למעשה, מפני שדרך התל שלפעמים באמצעו השיפוע קצת יורד, ונמצא שיש הפסק ד׳ טפחים באמצע.

רד. הקשה השונה הלכות (סי״ב) דלקמן בשו״ע (שעד, ב) ומשנ״ב (ז) כתבו על מקרה כזה ששתי חצרות שלא עירבו יחד ונפרץ הכותל שביניהם באמצע שבת, אינם אוסרים זה על זה, דהואיל והותרו בכניסת שבת הותרו לכל השבת, ולא כמ״ש כאן שאוסרים. וכבר הקשה כן הבית מאיר כאן, והגנזי חיים (ד״ה וה״מ) על דברי הגר״א שהביא השעה״צ (ס״ק יז).

רה. דין זה הוא אוקימתא ברמב״ם (פט״ז משבת הכ״ב), ופשטות דבריו שאם התכון לעשות מחיצה, ושכח שהיום שבת נחשב מזיד, ותמה הרשב״א שבכה״ג הוי שוגג.

רו. משמע שבכהאי גוונא חוזר ההיתר והעירוב גם לדעת הפוסקים הנ״ל שאוסרים כשבטל דין רה״י, וצ״ל שהטעם כיון שעושה באופן המותר, לא גרע משוגג. וכן מבואר בשעה״צ סימן תג ס״ק ג.

ד. דין ספינה יותר מבית סאתים (דף צ.:)

ספינה, מותר לטלטל בכולה אף כשהיא יותר מבית סאתים, מכיון שהיא מוקפת [נעשית] לדירה לנוסעים. [ועיין בסימן שסו, ב שלפעמים צריכים לערב].

כפאה [הניחה ביבשה הפוכה] כדי לדור תחתיה, הרי תחתיה הוקף לדירה, ואף על גבה הוי רשות היחיד [שיש מחיצות מדין גוד אסיק], ומוקף לדירה [הואיל ולמטה המחיצות משמשות לדירה (משנ״ב כח)][רז].

כפאה כדי לזפת אותה, הרי המקום שנוצר תחתיה לא נעשה לדירה, ואם הוא יותר מבית סאתים, אסור לטלטל בו (כבסעיף א).

ה. מאיזה דברים ניתן לעשות מחיצה (דף טו. – טז:, ובאדם דף מג: מד:)

בכל דבר ניתן לעשות מחיצה, אפילו באופנים דלהלן:

1. בכלים ואוכפים של בהמות (שו״ע), אפילו שעתידים לקחתן אחר השבת (משנ״ב ל).

2. בחבלים, אפילו שוכבים רק לרוחב כדוגמת חוט של ערב, או בקנים העומדים רק לגובה כדוגמת חוט של שתי, באופן שאין ביניהם ג׳ טפחים [נחשבים מחיצה מדין לבוד].

באופן זה אם המתגוררים רק אחד או שנים, מותרים להקיף רק עד בית סאתים, בין בישוב [שיכול לעשות מחיצה טובה] ובין בבקעה. ואם הקיף יותר מבית סאתים, אסור לטלטל בתוכן [כעין כרמלית, עי׳ משנ״ב שס, ה]. משלשה אנשים ומעלה, מותר להקיף כדי צרכן רק שלא ישאר בית סאתים פנוי. (שו״ע כאן, ולעיל שס, א)[רח].

3. בבעלי חיים [שהניחם מבעוד יום, כי בשבת אסור לעשות מחיצה], ובתנאי שהם כפותים רבוצים וקשורים (שו״ע), כדי שלא יוכלו לברוח, וגם שלא יתרוממו ויהיה תחתיהן חלל ג׳ טפחים (משנ״ב לו)[רט].

רז. לפ״ז כתב השונה הלכות (שנח, כג) שהוא הדין גג של בית נחשב הוקף לדירה ואף ביותר מבית סאתים מותר לטלטל בו, כיון שמחיצות הבית הוקפו לדירה מועילות אף לגבי הגג מדין גוד אסיק.

ויש לעיין אם דין זה דוקא משום שאותן מחיצות דלמטה הן הגודרות את השטח שעליהן, או עצם מה שתחתיו הוי מוקף לדירה. ומשמע כצד הראשון. ונפק״מ כשיש לגג גם מחיצות בפני עצמן. וע״ע מש״כ לעיל (שנח, ח) בהערות.

רח. אם יעשה גם שתי וגם ערב, מותר אף ביותר מבית סאתים שהוקף לדירה. ודעת הפמ״ג שאפילו נותן ערב אחד למעלה ואחד למטה [כפי שמצוי בסורגים שלנו] הוי כשתי וערב. והחזו״א חולק. כמבואר לעיל סי׳ ש״ס.

רט. מש״כ שהניחן מבעוד יום, כ״כ המשנ״ב כאן (לו), והטעם נראה כמ״ש בהלכות סוכה (תרל, נד) כי אסור להעמידה בשבת מפני שעושה מחיצה, וע״ש בשעה״צ (נג) כי בבהמה אזלינן אחר כונת המעמיד והוי מחיצה הנעשית במזיד, ואף בדיעבד אסור להשתמש בה.

4. בבני אדם, שעומדים או מהלכים, וסמוכים זה לזה בתוך ג׳ טפחים (שו״ע). מחיצה זו מועלת גם להחשיב את המקום שביניהם רשות היחיד [כשמקיפים אותו מד׳ רוחות] ואפילו ברשות הרבים, וגם להתיר לומר דברי תורה כנגד מקום שאינו נקי (משנ״ב לח)[ר].

ובתנאי שלא ידעו שהועמדו לשם מחיצה, אבל אם אחד מהם יודע אסור (שו״ע), כדי שלא יבואו לזלזל באיסור שבת, ואינו מתיר אפילו בדיעבד (משנ״ב לט). ואפילו לא הודיעם אלא שסביר שיבינו מעצמם, כגון שכבר עשה מהם מחיצה פעם אחת (שו״ע), ואם אדם אחר רשאי לעשות מהם, יש אומרים ספק, ויש מתירים. וכן אם נעמד ביניהם ואומר להם ללכת, שקרוב הדבר שירגישו, אסור [ומה שהותר בשו״ע במהלכים, היינו כשהולכים מעצמם, או שיש הרבה אנשים שאינו ניכר], ורק באופן שמלכתחילה לא היה לחוש שיבינו, מותר אף אם הבינו כדלקמן בסעיף הבא (משנ״ב מ מא). ואם העמידם מערב שבת, יש להקל בשעת הדחק אפילו הודיעם (שעה״צ כג)[ריא].

הב״ח הקשה, מכיון שרוחב האדם אמה, יהא מותר אף כשיש ביניהם קרוב לאמה, מדין עומד מרובה. ותירץ המג״א שברגליהם שהם כקנים ימצא יותר מג׳ טפחים ללא עומד מרובה. והביאור הלכה (ד״ה ואפילו) דחה שבגובה ג׳ מהקרקע אין ג׳ בין הרגלים ויש לבוד [וזה יעשה עומד מרובה], ולא צריך להתחשב במה שלמטה יש חלל ג׳ בין רגל לרגל[ריב].

ו. עוד בדין מחיצה של בני אדם [שנודע להם מהדבר] (ריטב״א דף מד.)

אם האנשים שבאו מתחילה לא ידעו שיעשו מהם מחיצה, אפילו שאח״כ הרגישו בכך אין איסור (ש״ע). והיינו באופן שלא היו אמורים להבין, כמבואר בסעיף הקודם (משנ״ב מא).

וטעם התנאי שיהיו רבוצים, כן כתב במשנ״ב כאן (לו), אבל בהלכות סוכה פירש שקושר אותה עומדת באופן שלא תרבץ (כמבו׳ בגמ׳ בסוכה). והכל לפי הענין, שאם אין תחתיה ג׳ מסתבר שגם לענין שבת יכול לעשות כן [דלא חיישינן למיתה].

ובתנאי שיהיו קשורים, עי׳ שעה״צ שם (ס״ק נ) שהסתפק אם זו עצה כדי שלא תתבטל המחיצה, אך בדיעבד כל זמן שלא ברחה הוי מחיצה, או שמא חז״ל גזרו שלא ישתמשו באופן שיכול להפסל, וגם כשלא ברחה פסול, וכך צידד שם לענין סוכה, וה״ה לענין שבת (שהרי הביא ראיה מהגר״א כאן).

רי. ראה לקמן סעיף ז׳ שכתב הרמ״א שאין לעשות מחיצת בני אדם אלא בשעת הדחק.

ריא. בסי׳ שס״ג (שעה״צ י) כתב להתיר בהעמיד מבעוד יום, ולא הזכיר שרק בשעת הדחק. עוד אפשר שבכה״ג אין את החשש שמא ילכו ויהיה מותר אף במעט אנשים (ועי׳ משנ״ב שם).

ריב. כלומר, כיון שאין שם ג׳ על ג׳, כי בגובה ג׳ כבר אין רוחב ג׳. והחזו״א (עז, ה) כתב שיתכן שאין אומרים לבוד בכה״ג, כי זה לבוד ללבוד, אלא משום שאין בקיעת גדיים בגובה ג׳ שאין בו רוחב ג׳, וממילא אומרים עומד מרובה בערב [מלמעלה למטה].

ז. עוד בדין מחיצה של בני אדם [ידיעת המשתמש] (רמב״ם), ודין הבאה ע״י תינוקות (שכלי הלקט)

יש אומרים שכשם שצריך שהאנשים המשמשים למחיצה לא ידעו מזה, כך צריך שהאדם שמעמידים בשבילו לא ידע [עד אחרי שנעשית המחיצה, ואח״כ כולם יכולים לדעת (משנ״ב מב)], ולפ״ז צריך שאחרים יעמידו עבורו (שו״ע). אבל העיקר להלכה כדעת החולקים, ורשאי לדעת ולהעמיד לעצמו, ובלבד שהעומדים לא ידעו כנזכר לעיל (משנ״ב מג).

אין לעשות מחיצה של בני אדם אלא בשעת הצורך ובשעת הדחק, ואם ארע ששכח דבר ברה״ר, עדיף שיביאו תינוקות ללא מחיצה, משיביא אדם גדול ע״י מחיצה (רמ״א).

אופן ההבאה ע״י תינוקות:

1. צריך שהקטן לא ידע שהחפץ של אביו אלא יביאו להנאתו, כי אם עושה בשביל אביו או אפילו בשביל אדם אחר, צריך כל אדם הרואהו למחות בו שלא יביא, וכל שכן שלא להוליכו לשם כדי שיביא.

2. רק ע״י בן של אחר, אבל בבנו מחוייב לחנכו ולגעור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו לעצמו ואפילו בדרבנן, וכל שכן שלא להוליכו כדי שיביא אפילו חפץ של אחרים (משנ״ב מד)[ריג].

ח. דין עומד מרובה על הפרוץ (דף טו:)

פירצות שנעשו במחיצה ועדיין רוב המחיצה קיימת, כשרה, מדין עומד מרובה על הפרוץ, [ואפילו העומד כפרוץ מותר כמבואר בסעיף הבא], אבל אם הפרוץ מרובה אסור (שו״ע), ואסור אף כנגד העומד, כי המקום כולו פרוץ (משנ״ב מה).

אם הפרצות פחות מג׳ טפחים, כשרה (שו״ע), מדין לבוד, ונחשבת כמחיצה סתומה אף להחשב עומד מרובה להתיר פירצה אחרת (משנ״ב מו, אך לא לגמרי כדלקמן סוף מס׳ 2).

כללי חישוב עומד מרובה:

1. מחשבים כל רוח [צד] בפני עצמה (משנ״ב מה)[ריד].

ריג. יש להוסיף תנאי 3) שההיתר רק ללכת שם עם התינוק והוא מעצמו יבחין ויקח, אבל אסור לומר לו להביא, משום איסור ספיה (משנ״ב שמג, ו). [ובאמת זה כלול בתנאי 1, אלא שלפ״ז אם אומר לו שיביא אין זה רק חיוב להפרישו, אלא גם עובר איסור].

ריד. וכ״כ המשנ״ב לעיל (שסא, ח ושעה״צ יד), וכן דעת החזו״א (ע, ז: עה, ג-ה). שלא כדעת הערוך השולחן (סכ״ג וסכ״ט, ולקמן סי׳ שסג סי״ז). אמנם כתב החזו״א שיתכן שלדעת רש״י (סוכה ז, א ד״ה משא״כ) צריך גם שיהא עומד מרובה בהיקף הכללי, וכ״כ הביאור הלכה בהלכות סוכה (תרל, ה

2. יש אומרים שצריך שבאחד הצדדים של הפירצה תהא מחיצה כנגד כל הפירצה, ויש אומרים שמספיק שבשני הצדדים יחד יהיה כנגד הפירצה (שם). כגון עומד ב׳, פירצה ג׳, ועומד ב׳, זהו עומד מרובה רק משני צדדים יחד[רטו].

אף למתירים צריך שלא יהא אתי אוירא משני צדדים ומבטלו (שעה״צ ל), כגון אם באופן הנ״ל ימשיך עוד פירצה ג׳, ואח״כ עומד ג׳, נמצא שהעומד שבאמצע מתבטל, כי יש משני צדדיו אויר יותר ממנו.

מחיצות של לבוד לא עושים עומד מרובה כשצריך לצרף עומד מב׳ צדדים (שעה״צ ל).

3. מחדש המשנ״ב שמקום שהותר מדין עומד מרובה, נחשב עומד להתיר פירצה נוספת. כגון רוחב 15 אמה, שהיה 1 עומד, אח״כ 1 פרוץ, 2 עומד, 7 פרוץ, 2 עומד, 1 פרוץ, 1 עומד. הפירצות של אמה 1 ניתרות בעומד מרובה ונעשה 4 עומד מכל צד, וביחד מתירים את פירצת ה7 שביניהם. ודעת החזו״א (סח, ג) שאין אומרים עומד מרובה אלא באופן שאם נצרף את כל העומד שברוח זו יהיה העומד מרובה[רטז].

ט. דין פרוץ כעומד, בשתי או בערב, ודין יותר מי׳ אמות (דף טו: טז:)

בדין עומד מרובה על הפרוץ, מספיק שיהא עומד כפרוץ (שו״ע) ונחשב שהמקום גדור, ומותר אף כנגד הפרוץ (משנ״ב מח) ואפילו אם כל הד׳ מחיצות עשויות כן (בה״ל ד״ה פרוץ).

דין זה מועיל גם כשהפירצה והעומד הם כחוט שתי [באורך המחיצה, כציור הרגיל], וגם כאשר הם כחוט ערב [שהפירצה באמצע גובה המחיצה] (שו״ע).

אמנם בעומד מרובה ב״ערב״ יש שני תנאים, 1) שלא יהא תחת המחיצה חלל ג׳ טפחים, ואפילו מחיצה י׳ שיש תחתיה ג׳ פסולה, כיון שהגדיים בוקעים תחתיה ומבטלים אותה מדין מחיצה. 2) כשיש משני צידי העומד אויר פרוץ יותר מהעומד, אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל. כגון מחיצה גובה ו׳, ופרוץ ג׳, ופס

ד״ה העשויות) שיתכן שצריך כן. [והנפק״מ כשבג׳ מחיצות עשה עומד מעט יותר מהפרוץ, וברוח רביעית עשה לחי או פס, אבל צורת הפתח נחשבת עומד (ולכן בזמנינו שלא עושים לחי וכו׳, לא שייך נפק״מ אלא בסוכה)].

רטו. בשער הציון (ל) שכתב שבמחיצות לבוד אין להקל בעומד מרובה מב׳ צדדים, משמע שבמחיצה גמורה אפשר להקל, וכן נראה מהציור שכתב לקמן (מס׳ 3). אבל דעת החזו״א (סח, ב) שלא מועיל עומד מרובה מב׳ צדדים, וכ״כ לענין ציצית (שם ב, ט).

רטז. בשעה״צ (לא) הביא ראיה שנחשב עומד מדברי השו״ע (שסג, לד) מבוי שפתחו עשרים אמה, ואין לחי וקורה מועילים אלא עד י׳ אמות, עושה בשני הצדדים מחיצה ג׳ אמות בריחוק ב׳ אמות והם ניתרים מדין עומד מרובה, אפילו שבסך הכל יש כאן עומד ו׳ מתוך כ׳. והחזו״א הקשה דאדרבה למה כתב המשנ״ב (שם ס״ק קמ״ו) שצריך לחי למבוי זה, הרי יהא מותר מדין עומד כפרוץ, שיש ה׳ אמות עומד בכל צד ונשאר רק י׳ באמצע, מוכח שהחלק הניתר בעומד מרובה אינו כעומד.

למעלה, הפס העליון מתבטל, אפילו שהעומד שלמטה מרובה על הפרוץ. וכן מחיצה ג׳ ואויר ד׳ ומחיצה ג׳, אפילו שבסך הכל יש עומד ו׳, אבל האויר ד׳ שבאמצע והאויר שלמעלה מבטלים את הג׳ העליונים[ריז].

ולפי תנאים אלו לא שייך עומד כפרוץ בערב, אלא רק עומד מרובה על הפרוץ, שהפס העליון חייב להיות יותר מהאויר שבאמצע (משנ״ב נ ובה״ל ד״ה פרוץ).

פרוץ כעומד ועומד מרובה מועילים להתיר פירצה שגודלה עד עשר אמות [ועד בכלל (משנ״ב נב)] מפני שהיא כפתח [וע״י עומד מרובה נחשב שהמקום גדור], אבל ביותר מעשר אמות הוי פירצה, ולא מועיל עומד מרובה לסותמה (שו״ע).

י. צורת הפתח יותר מי׳ אמות, ובכל הד׳ רוחות (דף ב. יא.)

צורת הפתח שרחבה יותר מעשר אמות, בחצר ובמבוי, כשרה, ואפילו לא היו מחיצות כלל, אלא נעץ ד׳ עמודים בד׳ פינות ועליהם קנה עליון ונעשו צורת הפתח, כשר (שו״ע), שנחשב כדפנות שיש בהם פתחים. מפני שבמקום שדרים, דרך להרבות בפתחים (משנ״ב נו).

אבל בבקעה אינו מועיל כאשר כל ההיקף מצורות הפתח (שו״ע), אך אם ההיקף כתקנו [שיש תחילת מחיצות] רק שיש בהם פרצות, אפילו שהרוב פירצות והם בד׳ רוחות[ריח], מועיל צורת הפתח אף ביותר מעשר. (משנ״ב נז).

הסתפק הביאור הלכה (ד״ה כשכל) אם צורת הפתח נחשבת מן התורה מחיצה, ואף כשכל ההיקף מצוה״פ הזורק לתוכו חייב, או שמא היא מועילה רק להשלים ולהתיר פירצה יותר מי׳ אמות, שמן התורה היא בלא״ה מותרת[ריט].

דעת הרמב״ם שצורת הפתח שרחבה יותר מעשר אמות, מועילה רק כאשר יש רוב מחיצות גמורות, שהעומד [בכללות כל הרוחות יחד] מרובה על הפרוץ. ואז מועיל

ריז. כתב המג״א (ס״ק טו) שמבואר בתוס׳ (עירובין י, ב ד״ה אצבעיים, בשם ריצב״א) שבמחיצות שתי אין מצרפים את האויר שחוץ לרשות לומר אתי אוירא, [כגון עומד ה׳ ופרוץ ד׳ ועומד ב׳, והמחיצה שברוח השניה ג״כ רחוקה ב׳, לא אומרים שהאויר שבצד הב׳ יבטלו], ודוקא במחיצת ערב אומרים שהאויר שמעל המחיצה יבטל, כי דין המחיצה לסתום מעליה עד לרקיע, ולכן האויר שמעליה הוא חלק מהמחיצה. ובחזו״א (סט, ט) נראה שנקט כן להלכה.

ריח. החזו״א (ע, יב) תמה שאם הרוב פירצות למה נחשב שההיקף כתקנו. אבל כתב שאם בכותל מזרח ומערב רוב מחיצה והשאר צורת הפתח, אפשר לעשות בכותל צפון ודרום כולו צורת הפתח [כי רוב העושה את המקום לרה״י (שתי מחיצות ומשהו מדאורייתא) הוא במחיצה]. והסתפק כשרוב כותל צפון ומזרח עומד, אם מועיל צורת הפתח בכל כותל דרום ומערב, [לשיטתו ששתי מחיצות סמוכות לא נעשות רה״י מדאורייתא (עי׳ רס״י שסג)].

ריט. מבואר שדעתו שפירצה יותר מי׳ ויש עומד מרובה, מן התורה דינה כסתומה, כדעת הבית אפרים (או״ח כו כז) והחזו״א (קז, ה-ח: קיב ה-ו), ודלא כמשכנות יעקב (או״ח קכא קכב) שפירצה יותר מי׳ אוסרת מן התורה.

אפילו כשיש פתחים יותר מי׳ בכל הד׳ רוחות ובבקעה (שו״ע). ונכון לחוש לדברי הרמב״ם (משנ״ב נט). ואם יש שתי מחיצות שלמות זו כנגד זו, מועילה צורת הפתח ברוח שלישית אף ביותר מי׳[רכ] (משנ״ב נח).

צורת הפתח שרחבה פחות מעשר אמות, כשרה אפילו כשכל ההיקף מצורות הפתח, ואפילו בבקעה (הכרעת בה״ל ד״ה אבל), ואפילו לדעת הרמב״ם (משנ״ב נח) וראה הערה[רכא]. ברשות הרבים לא מועילה צורת הפתח אף בפחות מעשר, אלא רק דלתות כמבואר בסימן שסד. (בה״ל ד״ה אבל).

יא. דיני הקנים של צורת הפתח (דף יא.)

מהו צורת פתח, קנה מכאן וקנה מכאן שגובהם לפחות י׳ טפחים, וקנה על גביהן.

1. הקנה שעל גביהן אינו צריך לגעת בקנים שבצדדים, אלא אפילו גבוה כמה אמות וקשור לדבר אחר, כשר, [שמדין גוד אסיק הקנים שבצדדים עולים למעלה (משנ״ב סב)], ובלבד שיהא מכוון כנגד הקנים (שו״ע).

אם הקנה העליון אינו מכוון כנגד הקנים שבצד, אפילו זז כל שהוא, ואפילו רק בצד אחד, פסול [כיון שגם אם נאמר גוד אסיק הוי מן הצד]. ולכן אם הקנים שבצדדים אינם מכוונים זה מול זה, צריך להניח גם את הקנה העליון באלכסון שיהא מכוון מעליהם (משנ״ב סג).

אם קנה אחד גבוה והשני נמוך, שנמצא הקנה העליון בשיפוע, כשר (משנ״ב ס), ובשיפוע גדול מסתפק רע״א. אולם אם הגביה את החוט בצד הנמוך [ע״י שקשר אותו באויר מכוון כנגד הקנה הגבוה] ודאי מועיל, שהרי לא צריך שיגע וכנ״ל (שעה״צ מו).

2. מן הצד: אם חיבר את הקנה העליון בצד הקנים ולא על גביהן, אפילו רק בצד אחד, ואפילו שנוגע בהם, פסול (שו״ע), לפי שאינו דומה לפתח שהמשקוף מונח

רכ. לכאו׳ כונתו אף כאשר אורך המחיצות פחות מי׳ והרוחב פי שנים, שבסה״כ הרוב צוה״פ. ועי׳ בחזו״א (בהערה בתחילת הסעיף) שהסתפק כשהיו הב׳ מחיצות סמוכות.

ואם המקום רוחבו פחות מי׳ וארכו יותר מי׳ ועשו ברחבו צוה״פ, מבואר בבה״ל (לעיל שמו, ג ד״ה הבולטין) שצוה״פ פחות מי׳ נחשבת מחיצה, ואפשר לעשות בארכו צוה״פ יותר מי׳, ודעת החזו״א (ע, יב) שאינה כמחיצה ואי אפשר לעשות צוה״פ יותר מי׳ לפי הרמב״ם, כיון שכל המחיצות הם מצורת הפתח.

רכא. פירצה יותר מי׳, שעשה בה צורת הפתח מחולקת לשתים שבכל אחת אין י׳, דעת החתם סופר (שו״ת או״ח סי׳ פח) שכשרה אף לדעת הרמב״ם, אבל דעת החזו״א (עט, ו) שכיון שאורך הפירצה יותר מי׳ לא מועיל מה שמחלק אותה לכמה פתחים. ולפי דבריו מש״כ המשנ״ב להתיר לפי הרמב״ם אפילו כשכל הד׳ רוחות ע״י צורת הפתח, היינו כשכל שטח ההיקף פחות מי׳.

על המזוזות. ואפילו הניח את הקנה בשוה לסיום הקנים שבצד, פסול, כיון שמחובר מן הצד [דלא כט״ז] (משנ״ב סד).

אם הקנה העליון מונח בתוך הקנים שבצד, כגון שחקק בראשו חריץ, מסתפק הפמ״ג ומצדד להחמיר. אבל אם חקק רק מעט כדי שהחבל יהא מונח טוב, באופן שהקנים לא עולים יותר מגובה הקנה העליון, כשר.

וכן אם נועץ מסמר בראש הקנה וקושר בו את החבל, כשר כיון שזה על גבי הקנה[רכב]. כרך את החוט העליון מסביב לקנה עד שהעבירו גם על גביו, כשר (שם).

ואם הוסיף קנה תחת החוט שהיה מחובר מן הצד, כשר, ויש לשלוף את הקנה הפסול מפני הרואים[רכג] (משנ״ב סה).

בענין שימוש בחוטי הטעלגראף (הטלפון), ראה בתשובות האחרונים שדנו מכמה טעמים (שם)[רכד].

3. חוזק הקנים: הקנים שבצדדים צריכים שיהו חזקים לקבל דלת כלשהי, אפילו של קש או קנים[רכה], אבל הקנה שעל גבן מספיק כל שהוא, ואפילו מגומי מועיל (שו״ע, משנ״ב סא, בה״ל ד״ה וקנה). ומ״מ צריך שלא ינטל ע״י הרוח (משנ״ב סו).

קנים המתנדנדים ברוח, בקנים שבצדדים פסול[רכו], כי מחיצה המתנדנדת ברוח אינה מחיצה, אבל בקנה העליון אין בעיה שמתנדנד, רק שלא ינטל, כי עיקר המחיצה תלוי בקנים שבצדדים, ויש מחמירים שצריך שלא יתנדנד. ולפ״ז כשעושים עירוב

רכב. משמע שכונת המשנ״ב שלא מתיחסים למסמר כהמשך הקנה ואפילו הוא עודף על החוט כשר, וכ״כ בכף החיים.

רכג. כעין זה כתב לקמן (שסג, קיב) באופן שקשר את החוט לעמודים שעל הגג, בצד העמודים, ועשה למטה עמודים גבוהים י׳ טפחים כשר, והוסיף בשעה״צ (פו) שדוקא כשאי אפשר בענין אחר, אבל אם אפשר טוב להמנע מפני הרואים. [וכיום לא מקפידים על כך].

רכד. טעם הפסול, כתבו השואל ומשיב והבית שלמה שהקנה העליון מחובר מן הצד, והמאמר מרדכי והבית שלמה כתבו עוד שמרוחק מן הכותל ג׳ טפחים. ועוד דן השואל ומשיב מצד שלא נעשה לשם צורת הפתח, והכריע שא״צ לשמה, ובטעם זה עמד גם החזו״א (קיא, ה) להכשיר וכתב שמועילה מחשבת אחרים להחשיב הדבר לצורת הפתח, אך אם לא סמכו על כך מערב שבת, ראה לקמן סימן שסג, יא.

רכה. כתב בשער הציון (שסג, כב) שאפשר לעשות לחי מסיד [טיח] שעל הכותל, ואע״פ שהטיח מצד עצמו לא ראוי להחזיק דלת של קש, יש לומר שלענין זה מצטרף הכותל שהסיד עומד עליו. עכ״ד. ויש להסתפק האם גם קרש שמחובר לקיר בבורג או בקשירה, יצטרף הכותל להחשיבו ראוי לקבל דלת. עוד יש להסתפק איזה רוחב הדלת של קשין, האם כפי שיעור צורת הפתח שבאותו מקום, וא״כ בצוה״פ שלנו שרחבים עשרים מטר ויותר, צריך לחי חזק במיוחד. או שמא מספיק דלת ברוחב ד׳ טפחים כשיעור מינימום של רוחב פתח, וצ״ע.

רכו. ראה לעיל סעיף א׳ בהערה, שנחלקו המשנ״ב והחזו״א במחיצה המתנדנדת ברוח, דעת המשנ״ב שעצם מה שמתנדנדת פוסל, ודעת החזו״א (עז, ו) שרק כאשר בשעת הנדנוד מגיעה למצב פסול. אם הי׳ טפחים התחתונים של הקנים לא מתנדנדים, ורק החלק שלמעלה מהם מתנדנד, ראה לקמן (שסג, ה) בשעה״צ (יא) שצידד להכשיר [גם לשיטתו, כי אומרים דל החלק העליון].

ע״י חבל, צריך למתחו בחזקה (משנ״ב סו). וכן כתב החזו״א (עא, י: עז, ו) שאם כשהחוט מתנדנד יוצא מכנגד הקנים שבצדדים, פסול אף כשאין רוח, כיון שניטל ברוח מהכשרו[רכז].

ואם הקנה נכפף ללמטה בעיגול יש ליזהר לתקנו (שעה״צ נו).

יב. שער העשוי ככיפה (דף יא:)

שער שראשו עגול ככיפה, צריך שיהא ברגליו [בקנים שבצדדים] גובה י׳ טפחים, לפני שיתחיל להתעגל (שו״ע), כי לא מצרפים את העיגול לגובה י׳ טפחים שצריך בצורת הפתח (משנ״ב סז)[רכח].

סימן שס״ג

דיני מבוי ולחי

א. דין תיקון במחיצות רשות היחיד מדרבנן (דף יא: צד.)

מקום שיש לו רק ג׳ מחיצות, בין מבוי ובין חצר, בין פתוח לרה״ר ובין לכרמלית, אסרו חכמים לטלטל בו יותר מד׳ אמות, עד שיעשה תיקון ברוח רביעית, כיון שדומה קצת לרשות הרבים ואם נתיר בזה יבואו לטלטל ברה״ר[רכט] (שו״ע ומשנ״ב).

רכז. ראה עוד בדין מתנדנד ברוח, לקמן סימן שס״ג סעיף ה׳.

רכח. לענין הקנה העליון נחלקו הראשונים אם כשר רק כאשר מתוך כולו יש איזה קו ישר שאפשר לומר חוקקין ורואים כאילו הקנה ישר, או גם כאשר כולו עגול, וכן צידד החזו״א (עא, ג) להכשיר, שכן משמע ברמב״ם (מזוזה ח, ד) וטוש״ע (יו״ד סי׳ רפז) לענין מזוזה, [וכן משמע בשער הציון לקמן (שסג, יג). וגם בסימן זה (ס״ק נו) לענין חוט שוקע בעיגול כתב רק יש לתקנו, ולא פסול, וגם אפשר לפרש שהצריך לתקנו מטעמים אחרים]. ולא כדעת התו״ש (שסג, סד) והפמ״ג (משב״ז יט) ומשכנות יעקב (סי׳ קכג) הפוסלים כשאין במשקוף קו ישר.

עוד כתב החזו״א (עא, א) שאם הקנה העליון עומד באלכסון [שצד אחד גבוה וצד אחד נמוך] ג״כ תלוי במחלוקת הנ״ל, ובמשנ״ב לעיל (ס״ק ס׳) הכשיר [ובשעה״צ שם משמע אף כששיפועו ניכר].

ואם הקנים שבצדדים עומדים בעיגול או אלכסון, והתקרה ישרה, כתב החזו״א (עא, ה) שמשמע בט״ז (יו״ד רפז, ג) שכשר. וכן המשנ״ב הכשיר ציור זה לקמן (שס״ג, שעה״צ יא). ולגבי רוחב שצריך בחלל צורת הפתח ד׳ טפחים, עי׳ משנ״ב בהלכות סוכה (תרל, ט) שהביא מחלוקת אם אומרים בזה חוקקין להשלים, ובתו״ש (ס״ק כה) והחזו״א (עז, ה) צידדו שצריך שיהא רוחב ד׳ בגובה י׳ [עכ״פ לשיטת הטור].

צורת הפתח רגילה הנמוכה מי׳ טפחים, הסכימו האחרונים שפסולה (משנ״ב שסג, צג). צורת הפתח גבוהה מכ׳ אמה, כשרה (בה״ל שסג, כו ד״ה אבל). ראה עוד דיני צורת הפתח בסימן שס״ג סעיף כ״ו.

רכט. ולענין הוצאה ממקום כזה לכרמלית ראה בביאר הלכה לעיל (שמו,ג ד״ה ומותר). וברבינו יהונתן (ריש עירובין) כתב עוד טעם, כדי שלא יטלטלו מרה״ר לתוכו, והרי מן התורה הוא רה״י.

נחלקו הראשונים מתי מן התורה נקרא רשות היחיד, ונפק״מ שהזורק מתוכו לרשות הרבים חייב. דעת הרמב״ם רק אם יש ד׳ מחיצות, או ג׳ מחיצות ולחי ברביעית [ולא קורה[רל]], אבל לדעת רוב הפוסקים אם יש שלש מחיצות הוי רשות היחיד, ואפילו שתי מחיצות ולחי בשלישית, בין אם המחיצות זו כנגד זו ולחי באחת הקצוות, ואפילו שתי מחיצות סמוכות כמו גאם [כמו אות ר] ולחי בקצה אחת מהן, הוי רשות היחיד. ויש שיטה אמצעית, שאם נמצא סמוך לרה״ר שלפעמים דחקי רבים ועיילי, צריך מן התורה מחיצה רביעית (בה״ל ד״ה אסרו). והחזו״א האריך והסתפק כיצד מועיל לחי במחיצות כמין גאם[רלא].

ב. דיני התיקון במחיצות חצר (דף יב.)

שיעור הפירצה הצריכה תיקון בחצר (שנפרצה במלואה[רלב]) היא, מג׳ טפחים ומעלה (שו״ע).

פחות מג׳ טפחים נידון כסתום מדין לבוד, ואפילו כל המחיצות כן (משנ״ב יא ושעה״צ ד).

מג׳ ועד ד׳ טפחים צריך תיקון, אך באופן שכל החצר אינה רחבה ד׳ טפחים, היא מקום פטור ואינה צריכה תיקון[רלג] (בה״ל ד״ה כיון).

תיקון לפירצה מג׳ טפחים ועד י׳ אמות:

רל. אע״פ שמבוי שתיקנו בקורה מותר לטלטל בו, היינו שרבנן לא אסרוהו ככרמלית, אבל מן התורה אינו רה״י והזורק לתוכו פטור (רמב״ם הל׳ שבת).

רלא. החזו״א (בסימן עב, י) הדין שכוונת הבה״ל שכל הריבוע נעשה רה״י ע״י הלחי, וחלק עליו שבמחיצות כמין גאם לא עוזר לחי לעשות רה״י אפילו באלכסון [כמשולש], (רק על כנגד הלחי אם יש בו רוחב ד׳). אבל במק״א (בסימן עד, טו) כתב שיתכן שגם בכמין גאם נעשה רה״י (לכאו׳ לפי מתיחת קו אלכסוני מסוף המחיצות], ואפילו כשהמחיצות פתוחות בזוית של יותר מ90 מעלות, כל שיש בתוכן ריבוע ד׳ על ד׳ טפחים.

אם יש שתי מחיצות כמין גאם, קרובות זו לזו בזוית של פחות מ90 מעלות, נחשבות כג׳ מחיצות אפילו בלי לחי, כיון שהם סוגרות בג׳ רוחות (חזו״א עב, י). ואם יש ג׳ מחיצות ופתוחות לחוץ בזוית של יותר משיעור תל המתלקט, אינן כג׳ מחיצות (שם עג, ט).

רלב. השו״ע כתב שנפרצה במלואה, אבל המשנ״ב (י, יב) ביאר דלאו דוקא, ה״ה אם יש קצת מחיצה רק שהפרוץ מרובה אסור, אלא לאפוקי כשהעומד מרובה, דרובו ככולו והוי כסתום. ומש״כ שכשאינו במלואה נחשבת כפתח, באמת צריכה שיהא עומד מרובה (כדלעיל בסימן שסב, ט), וא״כ גם פירצה קטנה בעצם צריכה תיקון אלא שיש לה, וא״כ אין הבדל בין נפרצה במלואה לנפרצה שלא במלואה, אלא שזו מתוקנת ועומדת ע״י עומד מרובה, וזו צריכה שיתקנו אותה [וזה יסוד גדול שגם בפתח ההיתר מכח עומד מרובה].

רלג. והחזו״א (עג, ז) כתב שלמ״ד אין מקום פטור בכרמלית (לעיל סי׳ שמו) א״כ אם החצר הזו פתוחה לכרמלית דינה ככרמלית, ונפק״מ בזמנינו שהרחובות אינם רה״ר אלא כרמלית [למ״ד שדוקא בשישים ריבוא הוי רה״ר], א״כ גם חצר פחות מד׳ צריכה תיקון, [וכתב שיתכן שמ״מ אין לה דין היתר פסים, כי אין בה שיעור חצר].

1. פס[רלד] רוחב ד׳ טפחים מצד אחד, או שני פסין רוחב משהו משני צדדים.

2. נשתייר מהכותל ד׳ טפחים מצד אחד, או משני צדדים אפילו משהו, מועיל מדין פס. [לשון השו״ע שישאר טפח מכל צד, דגרע מפסים שנעשו לשם כך (במס׳ 1), אבל הביאור הלכה (ד״ה טפח) הכריע שאפילו משהו].

גובה הפסים, י׳ טפחים, אפילו אם שאר הכתלים גבוהים יותר (שו״ע ומשנ״ב ט). וצריך שיהיו סמוכים לכותל כדלקמן סעיף ו׳ (משנ״ב ז ושעה״צ)[רלה].

3. נשתייר מהכותל יותר מכפי הפירצה, ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, [והיינו אף כשאינו מועיל מדין פס, כגון שהפירצה ג׳ טפחים, והעומד ג׳ וחצי] (משנ״ב י).

4. צורת הפתח, כדלקמן.

תיקון לפירצה יותר מי׳ אמות: אינה ניתרת בפסין ובעומד מרובה, אלא רק בצורת הפתח (שו״ע). ואפילו לשיטת הרמב״ם (לעיל שסב, י) שצורת הפתח יותר מי׳ מועילה רק בעומד מרובה, מ״מ בצד אחד או שנים מועיל אפילו על כולו [כמו שמוכח ממבוי מפולש שכשר בצוה״פ יותר מי׳ אמות] (שעה״צ ז).

תיקון הפסים ותיקון צורת הפתח, מועילים בין כשנפרץ חלק מהכותל, ובין כשנפרץ במלואו [כל הכותל של אחד הצדדים] (שו״ע ומשנ״ב ה יב).

ג. דיני התיקון במחיצות המבוי, בלחי (דף יא: טו.)

מבוי, בדרך כלל יש לו ג׳ מחיצות ופרוץ מצד רביעי, ולכן [עד י׳ אמות] יכול להתירו בלחי [תרגום של ״קרש״, לוח], שעביו ורחבו כל שהוא [אפילו פחות מאצבע[רלו] (משנ״ב י״ד), ושונה מחצר שצריך יותר [שני פסין, או אחד ברוחב ד׳], כי מקום שיש בו דיורים צריך יותר מחיצות (משנ״ב יג)], וגבוה י׳ טפחים (שו״ע) מרווחים ולא מצומצמים, ומועיל אף למבוי שגבוה עשרים אמה (משנ״ב ט״ז).

יכול לעשות את הלחי מכל דבר, אפילו מבעלי חיים, וצריך שיקשרם בחבלים וביתדות באופן שלא יוכלו לרבוץ, שלא יתמעט מגובה י׳ טפחים.

רלד. ״פס״ הוא כמו ״לחי״, אלא שבחצר נקרא פס, כי יש בו אופן שעושה רק בצד אחד ואז צריך שיהיה רחב ד׳, ואינו כלחי (בה״ל ד״ה בשני).

רלה. ואם אינם סמוכים לכותל אך יש ברוחב הפסים יותר מהפירצה שיש עומד מרובה, כ׳ החזו״א (עד, יג) שתלוי במחלוקת בלחי כדלקמן סעיף ו׳.

וכן צריך שיהיו הפסים זה כנגד זה בשוה, ראה לקמן (סעיף ל) משנ״ב ס״ק קכה, ובהערה מדברי החזו״א.

רלו. וכ״כ הרמ״א לקמן (סעיף ז׳) שעושים אפילו מסיד שעל הכותל [ומ״מ צריך שיהא בו ממשות ולא רק ציור, משנ״ב כו], ולאפוקי מדעת המהר״ם והתרוה״ד שבלחי של מבוי צריך עובי חוט הסרבל שהוא עובי אצבע.

וכן יכול לעשות לחי מבן אדם (רמ״א), באופן שלא ידע שהעמידוהו לשם לחי, ויקשור אותו שלא ילך. או שהודיעו שהוא לחי ושלא ילך, אך יעמידנו מערב שבת [כי בשבת אסור לעשות מחיצה בידיעתו]. ויש מחמירים שגם באופן שהודיעו צריך לקשור אותו, שמא ישכח וילך (משנ״ב יח ושעה״צ י)[רלז].

ד. דין לחי משיירי כותל (תוס׳ דף י.)

אם נשאר ברוח רביעית קצת כותל, נידון משום לחי וכשר. לדעת השו״ע באופן זה צריך שיהא רחב לפחות טפח [ולא כמו לחי שהעמידו לשם כך שמספיק כל שהוא], והכרעת הביאור הלכה (ד״ה ובלבד) שגם בזה מספיק כל שהוא.

ה. דין לחי שאינו עומד ברוח (הגהות אשר״י)

לחי, [בין של מבוי ובין של צורת הפתח (משנ״ב כ)], שאם תנשוב בו רוח יפול, לא נחשב לחי (שו״ע), כי מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה. ואפילו אם אינו נופל מהרוח, רק מתנדנד גם כן פסול[רלח] (משנ״ב כ).

אם הי׳ טפחים התחתונים מחוברים ואינם מתנדנדים, ורק החלק שמי׳ ולמעלה מתנדנד, כשר, כי אין צורך בחלק שמעל י׳ (משנ״ב כא). אבל אם עי״ז גם הקנה העליון שמעליהם מתנדנד, אם הקנה העליון נשאר כל הזמן מכוון כנגד הי׳ התחתונים של הלחי, כשר [ואין חסרון במה שהקנה מתנדנד], אבל אם יוצא מכנגד הי׳ התחתונים, אלא שעדיין נשאר מחובר לקצה העליון של הקנים שבצדדים, [כגון שהעליון קצר והצדדים נוטים לאמצע ומתחברים אליו], צ״ע אם כשר, כיון שבאופן זה צריך שהחלק העליון של הצדדים ישמש מחיצה [שאל״כ אין הקנה העליון עובר מעל הלחי התחתון], ובמחיצה פוסל נדנוד (שעה״צ יא).

ראה עוד בדיני לחי וצורת הפתח המתנדנדים ברוח, לעיל סימן שס״ב סעיף י״א [מס׳ 3].

ו. דין סמיכות הלחי לכותל (רבינו יהונתן)

לחי של מבוי, צריך שלא יהא רחוק ג׳ טפחים מכותלי המבוי (שו״ע).

1. יש אומרים שהטעם משום שאם רחוק יותר מג׳ טפחים [שאינו לבוד], האויר שמשני צדדיו מבטל אותו [אתי אוירא דהאי גיסא וכו׳]. ולפ״ז אם הלחי רחב יותר מכפי האויר שבינו לכותל, כשר, משום שיש עומד מרובה. 2. ויש אומרים שהטעם מפני שהגדיים בוקעים ביניהם ומבטלים את הלחי [אפילו שבעומד מרובה לא אומרים שבקיעת גדיים תבטל[רלט]], ולפ״ז בכל אופן אסור שיהא רחוק, (משנ״ב כב שעה״צ יג).

רלז. עוד בדיני מחיצה ע״י אדם, ראה לעיל סי׳ שס״ב סעיפים ה׳ ו׳ ז׳.

רלח. בשיעור ההתנדנדות, ראה משנ״ת לעיל (שסב, א בהערה) מחלוקת המשנ״ב והחזו״א.

רלט. בטעם הדבר עיין בשעה״צ שסיים דלחי שאני, ורגילים לבאר כמ״ש החזו״א (ע, יד) שלחי אינו

לחי של צורת הפתח, דעת הרבה מהפוסקים שא״צ שיהא סמוך לכותל, וי״א שאין חילוק בין צוה״פ ללחי, ובשעת הדחק יש לסמוך להקל[רמ] (משנ״ב כג שעה״צ טז).

דין התיקון לפירצה שבין צוה״פ לכותל, דעת הח״א שמד׳ טפחים ומעלה יוסיף לחי בצד הכותל, ונראה שניתר בעומד מרובה מכח הצורת הפתח שהיא כמחיצה[רמא], אך לכתחילה בודאי נכון לחוש להחמיר ולתקן אפילו ברחוק ג׳ טפחים (משנ״ב כג, בה״ל ד״ה צריך).

ז. דין עשיית לחי משברים ומסיד שעל הכותל (דף יד:)

לחי [של מבוי], ניתן לעשותו:

1. אפילו משברים ושברי שברים מדובקים, ובלבד שיוכל לעמוד ברוח מצויה.

2. אפילו מאבנים היוצאים מהכותל ויש ביניהם רווח פחות מג׳ טפחים, [אבן נכנסת אבן יוצאת] (משנ״ב כה).

3. אפילו מסיד [טיח] שעל הכותל (רמ״א), באופן שיש בו ממשות ולא רק צבע או רושם (משנ״ב כו), ויזהר שלא ימחה ממנו סמוך לקרקע יותר משיעור לבוד (ג׳ טפחים)[רמב], ע״י כלבים ובעלי חיים המתחככים בכתלים (רמ״א).

לחי של צורת הפתח, ניתן לעשות משברים ומסיד שעל הכותל[רמג] (מס׳ 1, 3), אך

נחשב למחיצה בפני עצמה אלא כשהוא מצטרף לכותלי המבוי, ולכן צריך שלא יהא הפסק, או כמ״ש המחצה״ש (סק״ה) ורע״א (שו״ת ק׳ סוס״י יח) שבלחי יש גם דין היכר, וההיכר הוא רק כשסמוך לכתלי מבוי, ובקיעת גדיים הוי הפסק. אמנם לפי טעמים אלו אין פסול זה שייך בלחי של צורת הפתח, וכדעת הרבה פוסקים כדלקמן, אבל הבכור שור כתב שטעם גדיים בוקעים שייך גם בצורת הפתח, וזה צריך ביאור מאי שנא מעומד מרובה שבקיעת גדיים לא מבטלת דבר שיש לו דין מחיצה.

רמ. בשעה״צ (טז) הביא שדעת המקור חיים שאם צד אחד סמוך למחיצה כשר, והחזו״א צידד כן (ע, יד), שרק אם בשני הצדדים אינה סמוכה דהוי צוה״פ באויר אין לה שם פתח.

וכתב החזו״א שלענין צוה״פ אם הקנים רחבים מהפירצה אומרים עומד מרובה וכשר, ואינו כמו שפסל המשנ״ב בלחי של מבוי. וע״ש עוד באופן שהמחיצה עושה עומד מרובה לקנה, כגון שהוא כנגד אורך המחיצה, כשר [ולא אומרים אתי אוירא ע״י האויר שתוך צוה״פ, כי צוה״פ נחשבת כעומד, לדיעה זו וכמ״ש בהערה הבאה].

רמא. כן גם דעת החזו״א (סט, יב: ע, כג) שצורת הפתח עושה עומד מרובה להתיר פירצות, ולדעת המשנ״ב כאן לכתחילה יש להחמיר. אמנם הסתפק החזו״א שמא בפירצה שבין שתי צורות הפתח, לא אומרים עומד מרובה מכח צורת הפתח.

רמב. לשון הרמ״א שלא יתמחה יותר משלש טפחים הסמוכים לארץ, והיינו שלא יתמחה אפילו שלש בצמצום (משנ״ב כח). ובפחות מג׳ כשר משום שלחי שגבוה פחות מג׳ טפחים מהקרקע כשר [וכ״מ בשו״ע לקמן ס״י]. ועכ״פ דברי הרמ״א שייכים גם לענין שלא יתמחה באמצע גבהו ג׳ טפחים שאז אין לבוד ואינו לחי, ועד ג׳ כשר כמ״ש במס׳ 2.

רמג. ואע״פ שצריך שיהא בריא להחזיק דלת של קשים, י״ל שבצירוף הכותל נחשב בריא (שעה״צ כב).

מאבן יוצאת ואבן נכנסת (מס׳ 2) יש אוסרים [משום שזה פתחי שימאי]. ולפ״ז קרש שיש לו חיפופין [בליטות] פסול לצורת הפתח[רמד] (משנ״ב כו, שעה״צ יט).

ח. דין לחי מעצי אשרה (דף פ:)

לחי שעשאו מעצי אשרה [האסורים בהנאה] כשר (שו״ע), ובגמרא משמע שאפילו לכתחילה מותר לעשות כן, כי לא נחשב הנאה בפועל מה שהותר לטלטל (משנ״ב כט).

והטעם שלא אומרים כתותי מיכתת שיעוריה, אע״פ שיש שיעור לגבהו י׳ טפחים,

1. משום שיכול לעשותו דק מאוד, לא החמירו חכמים בשיעור קטן (משנ״ב ל), ולפ״ז כשיש שני מחיצות ולחי, שהלחי עושה דין דאורייתא שיהיה רה״י מן התורה, יהא פסול. אך שמא כל כתותי מיכתת הוא דרבנן ולחומרא, ומן התורה כשר (שעה״צ כד).

2. משום שאפילו אם תדון אותו כשרוף, הרי לחי כשר אפילו מאפר מדובק לכותל [כמ״ש בסעיף הקודם בסיד שבכותל]. ולפ״ז בקנה העליון של צורת הפתח, שעומד באויר וצריך לעמוד בכוחות עצמו, אפילו ששיעורו כלשהו לא יהא כשר לעשותו מעצי אשרה (משנ״ב ל׳ ושעה״צ כה).

ט. לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים, ולהיפך (דף ט:)

דרך עושי לחיים להעמידם באופן שבולט מעט לחוץ למבוי, וכך ניכר בין מבפנים ובין מבחוץ (רש״י עירובין דף ט: ד״ה ולרבן), אבל הלחי כשר אף אם עשה אותו באופן שנראה לעומדים בפנים ולא נראה לעומדים לחוץ, כגון שאינו בולט לחוץ, ונראה כאילו הכותל בסופו נעשה עבה, ורק מבפנים ניכרת בליטה (שירטוט 1). וכן אם עשה אותו באופן שנראה לעומדים בחוץ כנגד המבוי ולא נראה לעומדים בפנים, כגון שהעמיד את הלחי חוץ למבוי כהמשך לכותל[רמה] והלחי יותר צר מהכותל ושוקע מהכותל(שירטוט 2), באופן שהעומד בכניסה למבוי רואה בליטה, ע״י שהכותל מתעבה מהלחי, אלא שלעומד בתוך המבוי אינו ניכר (שו״ע לפי המשנ״ב)[רמו].

רמד. החזו״א (ע, כה) כתב שבזמורות הבולטות מהקנה אינו נעשה פתחי שימאי, כיון שניכר שזו צורת הפתח ולא כותל שנהרס, אבל במק״א (ביו״ד סי׳ קעב, א) כתב שראוי להחמיר כדעת המקור חיים שאף בבליטות יש פסול של פתחי שימאי, וכן הורה והקפיד למעשה. ועי׳ בנין שמחה (עמ׳ ר״ה) לענין השקעים המצויים בחביות שמעמידים לצורות הפתח בעירובים העירוניים. וכן נוהגים להקפיד כיום בהרבה דברים שאין עושים מהם לחיים, כגון קרש עם חורים, רשת, לחי משני קרשים שאחד בולט מחבירו, ועוד.

רמה. אע״פ שכנגד הלחי בצד השני אין כותל, שהרי העמידו מחוץ למבוי, מ״מ כשר כיון שהוא צמוד למבוי. אבל אם הרחיקו מעט, אפילו פחות מג׳ טפחים, כתב החזו״א (סז, ו) שפסול, כיון שיש כרמלית בין הלחי למבוי. ואם הרחיק ג׳ טפחים בלא״ה פסול כבסעיף י׳.

רמו. ודוקא שהלחי שוקע מהכותל, שניכרת בליטה בצד הפנימי של כותל המבוי, משא״כ כשהלחי לא שוקע, לא ניכר אלא רק מאחורי המבוי ופסול (משנ״ב לב). ולא מועיל שניכר ע״י שגבוה או נמוך מהכותל (חזו״א סז, יג). האחרונים נחלקו בלחי שאינו בולט כנגד כותל המבוי, אלא אחורי כותל

י. לחי שהרחיקו או הגביהו ג׳ טפחים (דף יב)

הרחיק את הלחי מהכותל ג׳ טפחים פסול [כדלעיל סעיף ו׳, עיין שם].

הגביה את הלחי מהקרקע ג׳ טפחים פסול (שו״ע), ואפילו שיש בלחי י׳ טפחים, מפני שכל מחיצה שהגדיים בוקעים תחתיה אינה מחיצה (משנ״ב לה).

ואם הגביה פחות מג׳ טפחים כשר, אפילו אין בו אלא ז׳ ומשהו טפחים, (שו״ע), כי מדין לבוד הוא כאילו מלא עד לקרקע (משנ״ב לו).

יא. לחי העומד מאליו (דף טו.)

לחי העומד מאליו [שנדזמן שהיתה בליטה בכותל, או שהועמד לצורך אחר], כשר, כי לחי משום מחיצה, ומחיצה העומדת מאליה כשרה.

אבל צריך שיסמכו עליו מערב שבת (שו״ע), ובסתמא נחשב כמו שסמכו עליו (רמ״א), וכן אם עשאו לשם לחי [אף אם שכח ממנו] הוי לחי (בה״ל ד״ה אבל), אבל אם בערב שבת סמכו על לחי אחר, ונפל בשבת, או כגון שאסרו לטלטל למרות לחי זה, אסור[רמז] (שו״ע ומשנ״ב לט).

מחיצה גמורה, אפילו לא סמכו עליה מערב שבת, כשרה. ובצורת הפתח הסתפק הפמ״ג (בה״ל ד״ה אבל).

יב. לחי הבולט לרוחב המבוי ד׳ אמות (דף ה.)

לחי הבולט לתוך המבוי [לרוחבו, ככותל רוח רביעית] ד׳ אמות, אם הוא לחי העומד מאליו [כבסעיף הקודם] אפילו שסמכו עליו מערב שבת פסול, משום שנראה ככותל ולא לחי ואין היכר, וצריך לחי אחר להתיר את המבוי[רמח].

המבוי [כמו אות ת (שירטוט 1)], והמשנ״ב לא פירש דעתו בזה, הב״ח כתב שזה לכו״ע פסול, כיון שההיכר הוא רק אחורי הכותל, הב״י כתב שנחלקו בזה רש״י ותוס׳, ופסק כתוס׳ שאינו מועיל, הקרבן נתנאל (סי׳ יא אות ת) כתב שמועיל, והחזו״א (סז, יג) פסק שפסול כב״י והב״ח. וקשה שמצאנו שלחי כעין ת כשר בדין של חצר גדולה שנפרצה לקטנה (סי׳ שס, ג: שעד, ג) שהגיפופים של החצר הגדולה מועילים לקטנה. ביארו התוס׳ (עירובין כד, ב ד״ה ההיא, ובמהרש״א) שדוקא שם כיון שמועיל לגדולה אמרינן מיגו שיועיל לקטנה, וכ״פ המשנ״ב (שסה, כד) שבאופן שלא מועיל לגדולה לא מועיל לקטנה. ועי׳ שם בחזו״א (פח, יא) שכתב שמועיל כשיטת הריטב״א וצ״ע.

רמז. רע״א הסתפק אם מבעוד יום סמכו על הלחי בתור מחיצה, כגון שחלק מהפתח היה סגור במחיצה, ונפל חלק ממנה בשבת, האם אפשר לומר שהחלק הנשאר ישמש כלחי, והתוספת שבת והבית מאיר כתבו שאינו מועיל.

עוד הסתפק רע״א כעין זה, בצורת הפתח שנקרע החוט בשבת, האם אפשר שהקנים שבצד יועילו מדין לחי, ותלה בצדדים הנ״ל. אבל התו״ש חילק שבצורת הפתח הקנים הם גם לחיים, וא״כ מבעוד יום ג״כ היו לחיים (וצ״ב). ועי׳ במשנ״ב לקמן (סכ״ו ס״ק קיא) שמשמע שהכשיר.

ואם קטן סמך על הלחי מבעוד יום, כתב התו״ש (ס״ק י״ט) שאינו מועיל, כדקי״ל קטן אין לו מחשבה (כמו לענין תפילין במשנ״ב מב, יג).

רמח. בפסי חצר נחלקו הראשונים, התוס׳ (שם ד״ה אינו) כתבו בדעת רש״י שפסול, וחלקו עליו כיון

ואם הלחי נעשה לשם לחי, כשר אף כשהוא יותר מד׳ אמות, ומה שהאריכו אינו מגרע שהרי נעשה מחיצה יותר טובה[רמט] (שו״ע רמ״א ומשנ״ב).

אם רוחב הפתח הנשאר אינו יותר מכפי רוחב הלחי, כגון שרוחב המבוי ח׳ אמות והלחי סותם ד׳ מתוכם, מותר מדין עומד מרובה על הפרוץ אפילו שאין בו לחי (משנ״ב מ).

באופן שעושה לחי נוסף, צריך שלא יהא נראה כהמשך ללחי הארוך, ולכן יעמידנו בצד שכנגדו, או שיעשה אותו יותר עבה או דק [כלומר משוך לפנים או לחוץ] (שו״ע).

יג. לחי המושך לאורך המבוי ד׳ אמות (דף י.)

לחי הנמשך לאורך המבוי, באופן של נראה מבחוץ ואינו נראה מבפנים הנזכר בסעיף ט׳, דהיינו שהלחי עומד מחוץ למבוי כנגד עובי הכותל ושוקע מעט. אם אורך הלחי פחות מד׳ אמות, הוי לחי, ומכל מקום אסור להשתמש כנגדו [למרות שבשאר לחיים מותר, אך כאן הלחי מחוץ למבוי, ובצד שכנגדו אין כותל[רנ]. ואם הלחי ארוך ד׳ אמות, הרי הוא כותל ולא לחי, ואינו מועיל כלל (שו״ע).

כמו כן באופן רגיל שהעמיד את הלחי בתוך המבוי, ואורכו ד׳ אמות, או שהעמיד קנים במשך ד׳ אמות וביניהם פחות מג׳ טפחים, הרי זה כותל ולא לחי, אמנם באופן זה אם קצה הלחי מתחיל מעט בתוך המבוי, נמצא שיש בליטה בתחילת הכותל שהכותל שוקע מהלחי, ואז הכותל יכול להחשב לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים [כיון שכעת הלחי הוא הכותל] (משנ״ב מז).

בענין זה לא מועיל אף אם עשו את הלחי לשם לחי [ולא כבסעיף הקודם, כי שם הלחי רק יותר סותם את המבוי, משא״כ כאן שהלחי עומד לאורך נראה ככותל המבוי] (משנ״ב מח).

יד. דיני תיקון רוח רביעית של מבוי בקורה. הנחתה על כתלי המבוי (דף ח:)

עד כאן נתבארו דיני לחי, ויש עוד היתר למבוי ע״י שיניח קורה בראש המבוי מכותל לכותל, [שעי״ז יהיה היכר שלא יבואו להחליף ולטלטל ברשות הרבים, וגם שלא יבואו לטלטל מהמבוי לחוץ (משנ״ב מט)].

שפסי חצר הם מדין מחיצה ואם האריך את המחיצה לא יגרע, משא״כ לחי שיש בו גם דין היכר לכן פסול, והריטב״א כתב שגם לרש״י כשר וכן פסק רע״א (הג׳ שו״ע ס״ב).

רמט. וכיון שעשה אותו לשם לחי, יש קול ונשאר שמו עליו אף כשהוא בשיעור של כותל (תוס׳ עירובין דף ה:). ואם היה עומד מאליו ג׳ אמות והוסיף עליו אמה או שתים לשם לחי, וע״ז נעשה יותר מד׳ אמות, כתב החזו״א (סז, יג) שנחשב שעשה כולו לשם לחי וכשר.

רנ. כעין המבואר לקמן סעיף ל׳, ע״ש.

צריך להניח את הקורה על כתלי המבוי, אבל אם הניח יתדות לכיון רה״ר והניח עליהם את הקורה, אפילו הניחה צמוד לכותלי המבוי, פסולה (שו״ע). כי ההיכר של קורה הוא רק כאשר מניחים אותה תוך חלל המבוי, כדרך תקרה. משא״כ לחי כשר אף כשהניחוהו מחוץ למבוי [סמוך למבוי, כנ״ל בסעיף ט׳ וי״ג] כי אפילו באופן זה ניכר שבא להתיר את המבוי (משנ״ב נא).

אם הניח עמודים מחוץ למבוי והניח קורה עליהם, אינו כשר מדין קורה כיון שאין הקורה על כתלי המבוי וכנ״ל, אך כשר מדין לחי [מהעמודים שמחזיקים את הקורה], (משנ״ב נב), ולכאורה יש בזה גם היתר של צורת הפתח[רנא] (שעה״צ לד לז).

אבל יכול לחבר את הקורה בין הכתלים בתוך המבוי, ואין צריך שיהיו דוקא על הכתלים (בה״ל ד״ה על, ולקמן שסג, כו ד״ה אינו).

טו. קורה העומדת מאליה (רא״ש דף טו.)

קורה של מבוי צריך שיניחנה כדי להתיר את המבוי, אבל אם לא הניחה בשביל להתיר [כגון קורה העומדת לחיזוק הכתלים], אינה מועילה אפילו סמכו עליה מערב שבת, כי דין קורה הוא משום היכר, [משא״כ לחי שהוא משום מחיצה כשר אף כשהונח למטרה אחרת אם סמכו עליו, כדלעיל סעיף י״א (משנ״ב נד)].

דין זה הוא אפילו בקורה הרחבה ד׳ טפחים (משנ״ב נד), ואפשר לפי מש״כ הרשב״א שרחבה ד׳ טפחים מועילה גם מדין פי תקרה, כשרה אף בעומדת מאליה[רנב] (בה״ל ד״ה פסולה).

טז. קורה מעצי אשירה (דף פ:)

העושה קורה מעצי אשירה פסולה, כיון שלקורה יש שיעור (כבסעיף הבא) ועצי אשירה אסורים בהנאה וכתותי מיכתת שיעורייהו. [והוא הדין לפסי חצר כיון שצריכים שיעור בפס אחד ד׳ טפחים, או בשני פסין טפח בכל אחד[רנג] (משנ״ב נו)].

איזו אשירה כתותי מיכתת שיעורה, אשירה שעבדה ישראל, או שעבדה גוי וקצץ אותה ישראל וזכה בה, [לדעת המג״א אפילו בגזילה, ולדעת הט״ז דוקא שקיבל

רנא. השעה״צ תמה בזה למה הפוסקים לא הזכירו להכשירה מדין צורת הפתח. ודעת החזו״א (ע, טז) שהקנים של צורת הפתח צריכים לסתום מעט מהפתח, ולכן אם הניחם מחוץ למבוי כנגד עובי הכותל פסול.

רנב. מבואר שלענין פי תקרה כשרה אפילו כשנעשית לשם דבר אחר. ונפק״מ שאם יש גשר אפשר לסמוך עליו מדין פי תקרה.

רנג. לעיל סעיף ב׳ האריך הביאור הלכה לפסוק שבשני פסין משני צדדים א״צ טפח ואפילו במשהו כשר, ומש״כ כאן טפח, זהו כדעת השו״ע שם.

מהגוי במתנה (שעה״צ מב)], כיון שאין לה ביטול. אבל אם קצץ אותה גוי, הרי ביטל בזה את העבודה זרה והיא מותרת בהנאה. וכן אם הישראל קצץ אבל לא זכה בה, יכול הגוי לבטלה, ואפילו שעדיין לא ביטל, כיון שיש לה תקנה ע״י ביטול, אין דין כתותי מיכתת שיעוריה (משנ״ב נז).

אם הקורה רחבה ד׳, כתב רע״א שלמ״ד שמועילה מדין פי תקרה, אין פסול שנעשה מאשירה, אבל לפי מש״כ הפמ״ג שקנה עליון של צורת הפתח פסול [אפילו שאין לו שיעור] מפני שאינו יכול לעמוד באויר אם יעשוהו אפר, הכא נמי בקורה פסול (בה״ל ד״ה ולפיכך).

יז. שיעור הקורה (דף יג:)

שיעור הקורה רחבה טפח [שאפשר להניח עליה אריח [לבינה] שרחבו טפח וחצי, ע״י שידבק רבע טפח מכל צד בטיט]. ועביה כל שהוא, רק שתהא חזקה שיכולה לקבל שורת אריחים כשיעור רוחב הפתח, ואפשר שהאריחים יגיעו רק עד פחות מג׳ טפחים מכל צד, כיון שקורה בשיעור זה כשרה מדין לבוד כדלקמן בסעיף כ״א[רנד]. (שו״ע ומשנ״ב). ואם רחבה ד׳ טפחים, אינה צריכה להיות חזקה.

והטעם שצריכה להיות ראויה לקבל אריחים, משום שבקורה קלושה אין היכר כל כך שהניחוה לקביעות כבנין, ושמא יהיו סבורים שהניחוה רק לפי שעה (משנ״ב נט). ועוד כדי שלא תהא ניטלת ברוח. ולפ״ז אפשר שגם קורה רחבה ד׳ צריך שתהיה חזקה שאינה ניטלת ברוח (בה״ל ד״ה חזקה).

יח. שיעור חוזק מעמידי הקורה (דף יד.)

אם לא הניח את הקורה על גבי הכתלים ממש, אלא עשה יתדות תומכות, שאין ברחבן טפח ואין בארכן ג׳ טפחים, [והקורה כשרה מדין לבוד לכותל, כדלקמן סעיף כ״ה (משנ״ב ס)], י״א שצריך שהיתדות יהיו חזקים לקבל את הקורה והאריחים שראויים להיות עליה, וי״א שמספיק שיהיו חזקים לקבל את הקורה בלבד (שו״ע), כי הדין שתהא ראויה לקבל אריחים הוא מדין היכר, וזה שייך בקורה ולא במעמידיה. ולכתחילה נכון להחמיר כדעה הראשונה (משנ״ב סב).

אם היתדות המעמידים רחבים טפח, יכולים להחשב קורה בעצמם, וא״כ הם כשרים אפילו יותר מג׳ טפחים (משנ״ב ס).

רנד. העירו לפי האחרונים (פמ״ג משב״ז א, משנ״ב תרכו, יז שעה״צ תרלב, יב) שכאשר יש דבר ממשי באמצע לא אומרים לבוד, וא״כ כאן הרי יש בין מקום האריחים לכותל חתיכת קורה שאינה ראויה לקבל עוד אריח. ועי׳ חזו״א (עו, ה) מש״כ בזה. ואם עשה קורה חזקה מקשים וקנים ויכולה לקבל אריח, הב״י מצדד שפסולה מדין לא פלוג, ובריטב״א מבואר שכשרה (בה״ל ד״ה רק).

יט. שיעור קורה עגולה (דף יג:)

שיעור קורה עגולה, שיהא בהיקפה ג׳ טפחים, שאז יש ברחבה [בקוטר] טפח (שו״ע). ואע״פ שהאריח אינו יכול לעמוד על גבה, מחשיבים אותה כאילו היתה מחולקת לשנים שאז האריח יכול לעמוד (משנ״ב סג).

כ. דין קורה המתעקמת (דף יד.)

קורה המתעקמת באמצעה ועקימותה יוצאת חוץ למבוי, או עולה למעלה מכ׳ אמה, או יורדת למטה מי׳ טפחים[רנה], שכל ג׳ דברים אלו פוסלים בקורה, אם אילו תנטל החתיכה שיוצאת מהמקום הכשר, יהא חסר פחות מג׳ טפחים, כשרה [מדין לבוד]. אבל אם העקמימות יוצאת במשך ג׳ טפחים או יותר, פסולה (שו״ע).

קורה המתעקמת ואינה יוצאת מכשרותה [שכולה בתוך המבוי ובגובה בין י׳ טפחים לכ׳ אמות], כשרה, ואין חסרון בזה שהיא עקומה אפילו אם עקומה הרבה, כי דנים אותה כאילו היא ישרה, [ויש מפקפקים בזה[רנו]] (משנ״ב סו).

כא. דין קורה שאינה מגיעה מצד לצד (דף יד.)

קורה היוצאת מכותל אחד ואינה מגיעה לכותל השני, אלא עומדת על עמוד וכדומה, וכן שתי קורות אחת יוצאת מכותל אחד והשניה מכותל שני ואינן מתחברות זו עם זו אלא יש רווח ביניהם, [וכן קורה שבשני צידיה אינה נוגעת בכתלי המבוי, כגון שהעמידה על עמוד שבאמצע המבוי (משנ״ב סז)], בכל אלו אם הרווח פחות מג׳ טפחים, כשרה [מדין לבוד][רנז], ואם הרווח ג׳ טפחים או יותר פסולה (שו״ע), ויכול למלאות בחתיכת קורה (משנ״ב סח).

העמיד את הקורה על שני עמודים בתוך המבוי, אע״פ שהרחיק ג׳ טפחים ופסול מדין קורה, כשרה מדין צורת הפתח לפי דעת הרבה פוסקים [המכשירים צורת הפתח שהרחיקה מכותלי מבוי, לעיל סעיף ו׳] (שעה״צ מו).

כב. דין צירוף שתי קורות דקות (דף יד.)

שתי קורות דקות המונחות זו ליד זו, אם שתיהן יחד בריאות כדי לקבל אריח לרחבו [שיהיו שניהם יחד רחבים טפח (משנ״ב סט)], ואין ביניהם ג׳ טפחים, כשר.

רנה. החזו״א (עו, ו) העיר שאם יורדת למטה מג׳ נמצא שאין בחלל שתחתיה י׳ (עי׳ משנ״ב ס״ק פב), ובזה לא שייך לבוד. וכתב החזו״א לחדש שאם מלבד המקום שהקורה נמוכה יש ד׳ טפחים שיש בהם חלל בגובה י׳ כשרה, וכך מדובר כאן, ולא צריך שבכל הקורה יהיה חלל י׳ (ובמק״א הוכיח דין זה מכאן).

רנו. והחזו״א (עו, ה) צידד כמכשירים [וכ״מ במשנ״ב].

רנז. החזו״א (עו, ד) הסתפק אם אומרים גם לבוד בצדדים וגם לבוד באמצע ביחד, וכתב שעכ״פ אם עשאה מחתיכות חתיכות ולבוד ביניהם, צריך שבכל חתיכה יהא לפחות ג׳ טפחים שתהא ראויה להניח עליו אריח. אבל הביא שברשב״א מבואר שאפשר רק ב׳ פעמים לבוד.

ויש אומרים שצריך שיהיו קרובות בתוך טפח (שו״ע) שיהיה אפשר בפועל להניח אריח, וכיון שאריח הוא טפח וחצי, יניח רבע טפח בזו ורבע בזו, וא״כ אפשר עד טפח רווח באמצע, ולא שייך לדון בזה דין לבוד (משנ״ב עא עב). ואם אין אחד מתנאים אלו, צריך קורה אחרת.

כג. עוד בדין צירוף שתי קורות דקות (דף יד.)

היו שתי קורות דקות, באופן המבואר בסעיף הקודם שמצטרפות, אפילו אם היתה אחת גבוהה מחברתה עד ג׳ טפחים, כשר, כי רואים את העליונה כאילו יורדת, והתחתונה כאילו עולה, וכאילו הן עומדות בשוה. אבל שלא תהיה אחת מהן למעלה מכ׳ אמה או למטה מי׳ טפחים, כי לגבי זה לא אומרים רואים.

ויש אומרים שלגבי קורה לא אומרים כלל רואים, ואם אחת גבוהה מחברתה [טפח[רנח] (משנ״ב עז)], פסול (שו״ע), ואפילו שלגבי סוכה אומרים רואין, כאן צריך שיהו ראויות להניח עליהן אריח בפועל, וכשאחד למעלה ואחד למטה אי אפשר להניח. וזה כסברת החולקים בסעיף הקודם. ויש להחמיר כדעה זו (משנ״ב עז)[רנט].

כד. דין פרס מחצלת על הקורה, ודין קורה עבה י׳ טפחים (דף יד.)

פרס על הקורה מחצלת [כדי לעשותה כמחיצה לחזק כח ההיתר, וקשר אותה שלא תתנדנד ברוח ותהיה כשרה למחיצה (משנ״ב עח)], אך המחצלת אינה מגיעה עד תוך ג׳ טפחים לקרקע, באופן זה גם הקורה וגם המחיצה פסולים, הקורה מפני שכיסה אותה ואינה ניכרת [ואין היכר][רס], והמחיצה מפני שגבוהה ג׳ והגדיים בוקעים תחתיה.

אבל אם הניח קורה רחבה י׳ טפחים [בגובה], כשרה (שו״ע), ולא אומרים שכיון שהיא רחבה כל כך היא מחיצה ולא קורה, ותהא פסולה מחמת שגבוהה מהקרקע יותר מג׳ טפחים [כמו במחצלת הנ״ל], אלא שם קורה עליה וכשרה (משנ״ב פא).

ואפילו אם מקצת הקורה הזו למטה מי׳ טפחים כשרה (שו״ע), והאחרונים נתקשו בזה שהרי צריך שיהא בחלל המבוי י׳ טפחים (משנ״ב פב.) והחזו״א (עו, ו) פירש שאם רק בחלק מרוחב הפתח אין חלל י׳ כשרה [באופן שיש גם מקצת מהקורה למעלה מי׳ וכנ״ל].

רנח. בשעה״צ (נב) ציין לביאור הגר״א ובגדרי ישע שמשמע בהם שאפילו בפחות מטפח פסול, וציין לפרי מגדים שעד טפח כשר. ועי׳ חזו״א (עו, ג) שהנידון אם יכול להניח את האריח באופן זה וכ״מ בפמ״ג.

רנט. דעת החזו״א (עו, א) שאם הניח קורה רגילה באלכסון [שצד אחד גבוה וצד אחד נמוך] פסולה, כיון שדנים אותה כמדרגות, ואין כאן קורה מצד לצד, עד שיהיה רוחב טפח בגובה אחד באופן ישר.

רס. החזו״א (עו, ו) הסתפק בשיעור המחצלת שנחשבת שמסתירה את הקורה, שלא כל בליטה בקורה תפסול אותה, וכ׳ שאפשר בג׳ טפחים, או לפי הענין.

כה. דין הניח קורה על יתדות עקומות (דף ט.)

נעץ שתי יתדות בכתלי המבוי והן מגביהות את הקורה, וגם נוטות אל תוך המבוי, והניח את הקורה עליהם, אפילו שאין בהם טפח והן עצמן לא נחשבות קורה, אם אין בגובהן ובעקמימותן ג׳ טפחים, כשרה (שו״ע), כי לגבי מה שגבוהות אומרים חבוט, ולגבי מה שמרוחקות מהכותל אומרים לבוד (משנ״ב פו). אבל ביותר מג׳ לא אומרים לבוד, ואף חבוט לא אומרים בקורה, משום שצריך שהקורה תהיה על כתלי המבוי (משנ״ב פז ושעה״צ נח).

אבל אם היתדות עקומות כלפי חוץ המבוי, פסולה, כיון שצריך שהקורה תהיה בתוך המבוי (בה״ל ד״ה ועקמימותה) וכדלעיל סעיף כ׳.

כו. ז׳ תנאים להכשיר מבוי בלחי וקורה (דף ה„ ב. ג:, ה„ ב. ג. ד:, ה„ ה. יב:, שם)

חכמים תקנו שאפשר להכשיר את פתח המבוי בלחי או קורה, בתנאים דלהלן:

1. מחיצות המבוי צריכות שיהיו גבוהות י׳ טפחים מרווחים, מצד פנים. אבל אם אינם גבוהים י׳ [אפילו שמבחוץ גבוהים י׳, כגון שקרקע המבוי גבוהה מסביבותיה], אינו ניתר בלחי וקורה, כיון שכלפי דין מבוי נחשב שאין למבוי כתלים[רסא] (שו״ע ע״פ משנ״ב פח ושעה״צ נט).

בשו״ע משמע שמועיל לתקנו בצורת הפתח, אבל הרבה אחרונים הסכימו שאינו מועיל, כיון שגם צורת הפתח צריכה גובה י׳ כמו מחיצה. אכן אם בכל המחיצות ובצורת הפתח יש גובה י׳ ורק המחיצות שבמקום הפתח נמוכות מי׳, כשר (משנ״ב צג).

2. לא יהא רוחב הפתח יותר מי׳ אמות מצומצמות. אם רחב י׳, אינו ניתר בלחי קורה ופסים, אלא בצורת הפתח (שו״ע).

מה שכאן מחשבים אמות מצומצמות, ובמס׳ 1 במרווחות, כי בכל דבר מחשבים לחומרא[רסב]. אמה מרווחת, היא בתוספת חצי אצבע לכל אמה שהיא ששה טפחים (משנ״ב פט צא).

רסא. באבן העוזר ביאר משום שיש דין שהקורה תהיה על כתלי מבוי (עירובין דף ח:), ולגבי זה אינו נחשב כותל כיון שמצד פנים של המבוי אין שיעור כותל. והחזו״א (סה, נז) תמה שודאי שדין גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפים הוא גם כלפי מבוי. [ונחלקו גם במבוי שכולו בגידוד י׳ טפחים אם מועיל קורה].

רסב. ולא אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, כיון שזה ספק הנובע מחסרון ידיעה (בה״ל ד״ה מרווחים). ורע״א בגליון השו״ע הסתפק האם מה שמחמירים זה מחמת ספק או שכך נתנו חכמים את המדה. וע״ש נפק״מ. ובערוך השולחן (סעיף ל״ד) כתב ששני השיעורים נכונים ואפשר למדוד בשניהם מן התורה, וחכמים קבעו בדברים הנוגעים לכולם למדוד כל דבר לחומרא.

3. אורך המבוי, לפחות ד׳ אמות מרווחות (שו״ע). בפחות מד׳ נחשב חצר, ואינו ניתר בלחי וקורה. ודעת כמה פוסקים (וכ״כ השו״ע בסעיף לב) שניתר בפסים (משנ״ב צב צג), וכן ניתר בצורת הפתח (שו״ע).

4. הקורה לא תהא גבוהה יותר מכ׳ אמות מצומצמות (שו״ע), אבל כשהחלל עשרים כשרה אפילו שהקורה מעל העשרים (משנ״ב צד).

אם היא גבוהה מכ׳ פסולה, מפני שאין היכר, ותקנתה באחד מ-6 אופנים. 1) יעשה ציור וכיור [אפילו בסיד, על הקורה או על הכותל שלידה][רסג] (רמ״א), שעי״ז מסתכלים בה (שו״ע). 2) ינמיך את הקורה (משנ״ב צו) ויכול להניחה באמצע גובה הכותל, ולא צריך על גבו ממש (בה״ל ד״ה אינו). 3) יגביה את הקרקע ע״י בנין ברוחב טפח כרוחב הקורה (שו״ע), או ע״י עפר, רק שיזהר שלא יתמעט מרוחב טפח ומהגובה הנצרך (משנ״ב צז). 4) אם הקורה רחבה ד׳ טפחים, כשרה אף ביותר מכ׳, לא מדין קורה, אלא מדין פי תקרה יורד וסותם. ובתנאי שחזקה לקבל מעזיבה [טיח שטחים את התקרות]. 5) וכן אם אינה חזקה אבל רחבה ז׳ טפחים כשרה (בה״ל ד״ה אינו). 6) ניתר בלחי (שו״ע), אפילו אם הלחי גבוה עד יותר מכ׳ אמה, כי עכ״פ יש לחי גם בי׳ טפחים התחתונים, ומה מזיק זה שגבוה הרבה (משנ״ב צה). ודעת הבית מאיר שאינו מועיל כשהלחי יותר מכ׳ (בה״ל ד״ה בלחי).

וכן ניתר בצורת הפתח, אפילו גבוהה מכ׳ אמות (בה״ל ד״ה אבל).

5. הקורה תהא גבוהה לפחות י׳ טפחים, אבל אם אין בחללה י׳, תקנתה, 1) יגביה אותה, 2) יחקוק בקרקע המבוי לכל רוחב הפתח [או עכ״פ עד ג׳ טפחים סמוך לצדדים (משנ״ב קא)], ובמשך ד׳ אמות לתוך המבוי, [כדי שבמשך ד׳ אמות שהוא שיעור מבוי, יהיה במחיצות גובה י׳ (משנ״ב צט)][רסד].

אם לא תיקנה, ניתרת בפסים[רסה] (משנ״ב ק). ולגבי צורת הפתח ראה במס׳ 1.

6. יהא למבוי שתי חצרות ולכל חצר שני בתים, והפתח של כל אחד רחב לפחות ד׳ טפחים (שו״ע). כל בית לפחות ד׳ על ד׳ אמות (בה״ל ד״ה ולכל), והדיירים אוכלים בכל בית, כי מקום הפת גורם ולא מקום לינה. ואב ובנו שאוכל כל אחד בביתו,

---

רסג. הערוך השולחן (סל״ח) כתב שדברי הגהה זו אינה מהרמ״א, שלא מצאנו מקור שמועיל ציור מסיד, אלא צריך ציורים בולטים, ועוד שצריך שיהא על הקורה ולא על הכותל. אבל בהערות לשונה הלכות (שסג, נט) כתב שאמנם בשו״ע משמע שהציור יהא על הקורה, אבל ברש״י (עירובין מ, א ד״ה קיני) משמע אפילו על הכותל.

רסד. ואינו כבמס׳ 4 תיקון 3 שמספיק במשך טפח, כי כאן שהיא פחות מי׳ טפחים חסר בכשרות הדופן, ולהכשיר דופן צריך שיעור מבוי ד׳ אמות, משא״כ לעיל שהקורה למעלה מכ׳ היא קורה רק חסר בהיכר, ולכן מספיק להגביה ברוחב הקורה שהוא טפח (משנ״ב צט).

רסה. במשנ״ב כתב שאפילו חקק, רק לא במשך ד׳ אמות, ניתר בפסים. והחזו״א (סה, נט) חולק כי עכ״פ זה מבוי ולא חצר, ואינו ניתר בלחי ולא בפסים, אלא בצורת הפתח ועומד מרובה.

נחשבים שנים אפילו שהבן מקבל מזונו מאביו ואינו אוסר עליו [כדלקמן שע, ה] (שו״ע). אם אוכל בבית אביו, אפילו לן בביתו, אינם כשנים (משנ״ב קד שעה״צ עא). וגם גוי נחשב לדייר לענין זה (שו״ע)[רסו].

בין אם יש חצר אחת בכל צד של המבוי, בין שניהם מצד אחד, ובין שניהם ברוח השלישית שכנגד הפתח (בה״ל ד״ה שני).

אפילו החצרות [והבתים] פתוחים זה לזה ויכולים לערב ללא המבוי, נחשבים שנים, ויש חולקים (רמ״א) ונקטינן לקולא בדרבנן (משנ״ב קג).

7. יהא אורך המבוי יותר מהרוחב (שו״ע), ומספיק משהו יותר. אורך הוא מה שהולך דרך כניסתו, וצד הפתח הוא הרוחב (משנ״ב קו).

אם אורכו כרחבו, או פחות מרחבו, דינו כחצר וניתר בפסים או בצורת הפתח (שו״ע).

דין המבואות בזמנינו: כתב הרמ״א יש אומרים שנוהגים בזמנינו שכל המבואות שלנו יש להם דין חצרות, ואפשר לתקנם רק בצורת הפתח, כיון שבזמנינו לא מתקיים התנאי (מס׳ 6) שיהו בתים וחצרות פתוחים למבוי[רסז]. וגם לא מתירים בפסים כחצר, כיון שלפעמים פתוח מפולש משני צדדיו, ועוד שלפעמים הפתח יותר מי׳ אמות, לכן מתקנים תמיד בצורת הפתח (רמ״א ומשנ״ב קיא).

אמנם יש אופנים שיש להקל. **1.** כאשר עשה בצד אחד של המבוי צורת הפתח, יש מתירים לעשות בצד השני שני לחיים, שאז יוצא ידי כל החששות[רסח]. ויש מחמירים שמצד המנהג בכל אופן צריך צורת הפתח. אך בשעת הדחק שנקרע החוט באמצע שבת, יש לסמוך ע״ז כשהפתח פחות מי׳ אמות[רסט] (משנ״ב קיא).

2. במבוי עקום, יש אומרים שכיון שמעיקר הדין הוי חצר יש להקל שאין צריך לתקן בכל סיבוב (כבסי׳ שסד, ג), ויש מחמירים, והמנהג להקל (שם).

3. כאשר העיר מוקפת חומה, ורק צריך להפריד בין רחובות היהודים לרחובות הגוים [שלא יאסרו עלינו], מספיק פס ד׳ טפחים או שני פסים משהו [כשהרוחב

רסו. שני בתים זה לפנים מזה, אם הפנימי עובר רק דרך החיצון, לא נחשבים שני בתים, ועי׳ תוס׳ (עירובין דף עד: ד״ה הוה).

רסז. הכוונה שהבתים היו פתוחים לרחבו ללא חצר נפרדת [כמו בעיר העתיקה ובשכונת מאה שערים]. ולפ״ז כתב החיי אדם (עא, יג) שבוילנא שיש בתים משותפים כבזמנינו שיש בכל חצר שתי משפחות יש דין מבוי. אבל דעת החזו״א (סה, נב: צ, כג) שבזמנינו אפילו יש בתים בחצרות אין דין מבוי, כיון שהחצרות השתנו, שאין משתמשים בחצרות בתשמישים צנועים כמו שהיה בזמן הגמרא. אמנם כידוע דברי החזו״א מחודשים שהשינוי מבטל דין חצר, ויש מפוסקי זמנינו שחלקו לגבי חנוכה.

רסח. שהרי עשה צוה״פ בצד אחד כדין מפולש, ועשה שני פסים כתיקון חצר, ויש בזה גם לחי אם זה מבוי.

רסט. משמע שבמבוי רגיל שאירע כן, אסור לסמוך על הלחי, דהמנהג שכתב הרמ״א כאן הוי לעיכובא.

עד י׳ אמות]. משא״כ בעיר שאינה מוקפת חומה, או כשהחומה נפרצה י׳ אמות, צריך תיקון מחיצות ויש לעשות דוקא צורת הפתח[רע] (שם).

ונהגו לתקן המבואות ע״י שקושרים חבל לרוחב המבוי, שהוא אינו קורה אלא קנה עליון של צורת הפתח, [שכשר אפילו מגומי ולא צריך רוחב טפח], ומניחים תחתיו שני קנים גבוהים י׳ טפחים [שמדין גוד אסיק נחשבים כמגיעים לקורה], וזה מועיל אפילו במבוי מפולש ובחצר בכמה אופנים שלא מועילים שאר דברים (רמ״א).

באופן זה שמניחים קנים למטה, אפשר לקשור את החוט על גג של בנין ולא צריך עמודים, וגם יכול לקשור את החוט מן הצד ולא על גבי משהו (משנ״ב קיב), ומ״מ אם אפשר שלא לקשור מן הצד, יש להקפיד על כך מפני הרואים (שעה״צ פו)[רעא].

אם יש גג שמפסיק בין החוט ללחיים, הרי זה פסול. וצריך לעשות נקב במקום שבין החוט ללחיים (משנ״ב קיב)[רעב].

כותלי המבוי, אינם יכולים להחשב קנים של צורת הפתח, אבל אם יש בכותל בליטה, או שורת אבנים בולטות ובין אחת לאחת פחות מג׳ טפחים, יכולה להחשב לחי [רק שיהיו מכוונים תחת החוט]. ויש מחמירים באבנים בולטות שאינם כשרים ללחי, מכיון שאינם בצורת משקוף [פתחי שימאי] (משנ״ב קיג)[רעג].

אחד הקנים שהעמידו בתוך הבית או בתוך חצר המוקפת מארבע רוחותיה, אינו כשר לצורת הפתח (משנ״ב שם)[רעד].

רע. ולכן בזמנינו שהחשש תמיד הוא גם על תקינות המחיצות שבהיקף שמסביב, צריך דוקא צורת הפתח.

רעא. וכ״כ המשנ״ב לעיל (ס״ק ס״א), וכאן יש חידוש שלכאו׳ על הגג לא שייך שהרואים יטעו שזה המשקוף של צורת הפתח. ועכ״פ בזמנינו לא מקפידים ע״ז בכל האופנים, וצ״ע.

רעב. משמע שבאופן זה שעשה נקב כשר, והיום מקפידים שלא יהיה גג כלל גם בחלל צורת הפתח, ואכמ״ל.

רעג. עיין לעיל סעיף ז׳ מש״כ בזה, ושם השעה״צ סתם להחמיר.

רעד. במשנ״ב משמע שרק אם הקנה מוקף מד׳ רוחות, והחזו״א (ע, כב) תמה כיצד מדובר, הרי אם המקום המוקף אינו בולט לחלל המבוי, פסול מצד שהלחי אחורי כתלי המבוי [ואפילו אינו מוקף פסול], ואם בולט, א״כ הכותל המקיף יחשב ללחי. ולכן העמיד שמדובר שיש פירצה בכותל במקום שכנגד הלחי [תחת החוט], אך כיון שיש עומד מרובה והמקום נחשב רשות בפני עצמה, לכן פסלוהו האחרונים. והחזו״א מכשיר גם באופן זה, כיון שצוה״פ היא מחיצה גמורה, ועוצרת את העומד מרובה והוא מתבטל.

באופן שיש רק מחיצה המפסקת בין הלחיים, ואין הלחי מוקף מכל צדדיו, משמע במשנ״ב שכשר. אבל בחזו״א משמע שפסול. וכן פסל האבני נזר (או״ח סי׳ רצא) כי אין קשר בין הקנים. ובשו״ת דברי מלכיאל (ח״ג סי׳ י״ז) פסל מטעם שצריך שיהיה ראוי להעמיד דלת (כדלעיל שסב, יא).

כו. חצר שאורכה יותר מרוחבה (דף יב:)

חצר שאורכה יותר מרוחבה [אפילו משהו (משנ״ב קטז)], דינה כמבוי וניתרת בלחי או קורה. אע״פ שאין לה את תנאי מבוי שיהיו חצרות פתוחים לתוכה (כבסעיף הקודם מס׳ 7), הואיל ואינה סמוכה לרשות הרבים [אלא פתוחה למבוי והמבוי לרה״ר], אינה צריכה סתימה גדולה כחצר הסמוכה לרה״ר[רעה] (שו״ע ורמ״א ושעה״צ עח).

ורק כאשר ארכה ורחבה שוה, או שרחבה יותר מארכה, דינה כחצר (משנ״ב קטז).

כח. מבוי שאין ברחבו ד׳ טפחים (דף יב. ורמב״ם)

מבוי שאין ברוחב פתחו ג׳ טפחים אינו צריך תיקון, מפני שהוא כסתום [מדין לבוד], ויש אומרים שעד ד׳ טפחים אינו צריך תיקון, [כי אין פתח פחות מד׳, וגם פירצת מבוי בד׳ טפחים] (שו״ע). ואפילו אם בתוך המבוי רחב הרבה רק בפתחו אין רוחב ג׳ או ד׳, דינו כנ״ל (משנ״ב קיז).

בשו״ע משמע שנוקט לעיקר כדעה הראשונה שרק עד ג׳ טפחים, והדרכי משה חולק ומיקל עד ד׳. ועכ״פ אם בתוך המבוי גם כן אין ד׳, אפשר להקל שאינו צריך תיקון (משנ״ב קיז), דאינו אלא מקום פטור (שעה״צ צא).

כט. דין מבוי שצידו אחד ים וצידו השני אשפה (דף ח.)

מבוי שבשני צידיו בתים, ובשני ראשיו צד אחד ים [עמוק י׳] וצד אחד אשפה [גבוהה י׳]:

1. צד האשפה, אם היא של רבים כשרה למחיצה, כי אין חשש שתתפנה (שו״ע), אבל אם היא של יחיד אינה כשרה, שמא תתפנה וימשיכו לטלטל (משנ״ב קיט).

2. צד הים, כשר, ואין חוששים שיעלה שרטון [חול ואבנים עד ששפתו תיעשה קרקע ותתבטל המחיצה] וימשיכו לטלטל (שו״ע ומשנ״ב קכא). ויש חוששים ואוסרים (רמ״א), עד שיעשה תיקון באותו צד, בלחי או קורה כדין מבוי שפתוח מצד אחד[רעו] (משנ״ב קכב), והסכימו האחרונים להחמיר כדעה זו (משנ״ב קכא).

ולענין צורת הפתח שמחלקת באמצע צורת הפתח, כתב השואל ומשיב שהצורת הפתח התחתונה מסלקת את העליונה, ורק התחתונה כשרה. ובהערות שבסוף השונה הלכות (סי׳ שסב) כתב ששמע מהחזו״א ששתיהן פסולות. וזה צ״ע.

באופן שיש פי תקרה המחלק מעל צורת הפתח, יש אומרים שהפי תקרה מחלק ועושה שהקנה נמצא בתוך רשות, ויש מכשירים, כיון שצורת הפתח עדיפה מפי תקרה והיא מחיצה גמורה, ואינה מתחלקת ע״י דין בעלמא.

רעה. ומ״מ אם אין ארכה יותר מרחבה, אפילו אינה סמוכה לרה״ר צריכה סתימת פסים כחצר, דלא פלוג רבנן. והטעם שהכל תלוי באורך ורוחב, י״ל כי העיקר הוא שיהיה צורת רחוב, ורחוב הוא תמיד ארוך וצר, וכל מה שאינו ארוך וצר נראה חצר.

רעו. מש״כ המשנ״ב גם תיקון בצורת הפתח, היינו רק בדרך אפשר, אבל מספיק לחי או קורה.

3. אם בצד הים, המדרון המתלקט י׳ טפחים מתוך ד׳ אמות נמצא מעל פני המים, כשר לכו״ע ואין אוסרים מחשש שירטון (משנ״ב קכא). ואם המדרון נמצא עמוק במים ולא בשפתו, [שבשפתו המדרון אינו תלול כ״כ], אסור אפילו אינו רחוק י׳ אמות משפתו, כיון שהמים שבשפתו הם כרמלית מדרבנן [כדין ים], ונמצא שהמבוי פתוח לכרמלית (שעה״צ צג), **והחזו״א** (קנו, השמטות לסי׳ שסג) **מתיר**[רעז].

ואם אין במדרון שיעור תל המתלקט, אינו מחיצה כלל (משנ״ב קיח).

4. נהר, אין בו חשש שיעלה שרטון, ולכן אפשר לכו״ע לסמוך על המדרון שבשפתו [המתלקט י׳ טפחים מתוך ד׳ אמות] למחיצה, רק צריך שיהא סמוך למבוי תוך י׳ אמות, [שעד י׳ אמות הפירצה מותרת מדין עומד מרובה[רעח]].

אמנם נהרות המתייבשים בקיץ באופן שלא נשאר במדרון שיעור הנ״ל, יש לאסור להשתמש בהם כמחיצה אף בחורף שאינו יבש, דחיישינן שיתייבש ולא ישימו לב, וצריך לתקן את המבוי במחיצות (משנ״ב קכא).

5. אם הצד הפונה לים ולנהר משמש נמל לספינות, דעת המג״א שהרבים העוברים לספינות מבטלים את המחיצה, אבל כמה אחרונים חולקים[רעט]. אבל אם יש גשר שמהלכים בו רבים לעבר השני של הנהר משמע באחרונים שהגשר מבטל את המחיצה [כלפי המקום שעל הגשר][רפ], וצריך לעשות צורת הפתח במקום הגשר (משנ״ב קיח). הפמ״ג כתב שרק כשהגשר רחב י׳ אמות, אבל בנוב״י ובח״א כ׳ שאפילו בד׳ טפחים צריך תיקון[רפא] (שעה״צ צה).

רעז. המשנ״ב דימה למש״כ המג״א (הו׳ בבה״ל שמה, יד ד״ה כגון) שגומא בים שיש בה ד׳ על ד׳ בעומק י׳ היא רה״י מן התורה, אבל מדרבנן היא כרמלית כקרפף שלא הוקף לדירה אפי׳ בפחות מסאתים. וה״ה כאן המים שבתוך המחיצות הם כרמלית, כיון שהם ים. אבל החזו״א סובר שדברי המג״א הם רק ביותר מסאתים וכדין קרפף שלא הוקף לדירה, וכאן שהמים בתוך מבוי שיש בו דירה, הוסיף החזו״א שאפילו יותר מסאתים מותר, כיון שמים שראוים לשתיה ולכביסה אינם מבטלים היקף שהוקף לדירה [כמשנ״ב שנח, פה]. וביאור המחלוקת, שלחזו״א החסרון רק כשאינו מוקף לדירה ויותר מסאתים, ולמשנ״ב חכמים אמרו שכל ים הוי כרמלית, והרי יש למים אלו שם ים.

רעח. בזה לא שייך האיסור שבמס׳ 3, כי כאן מדובר שהנהר מתחיל במרחק, ובאמצע יש קרקע יבשה ולא מים.

רעט. המג״א סבר שמש״כ תוס׳ שהרבים מבטלים מחיצה שנעשית בידי שמים, היינו בכל אופן ואפילו כשבוקעים רק ברוח רביעית, ובדעת האחרונים ביאר השעה״צ (צד) שרק כאשר המחיצות רחוקות ולא ניכרות לעומד בתוכם מתבטלות בבקיעת רבים. והמשנ״ב בכמה מקומות הזכיר מחלוקת זו והכריע כדעת האחרונים שפסקו כריטב״א, ראה לעיל (סוס״י שמ״ו בהערות).

רפ. וכן צידד החזו״א (קח) וכתב שחלילה לעשות שום סניף להקל בגשר ע״פ דעת השערי ציון (סי׳ ד׳), כי אין מקום לפקפק על הוראת האוסרים. [ונראה שמדובר בגשר שמתחיל משפת הנהר, והיה הו״א שלא יתבטל הגוד אסיק, וכל שכן בגשרים שלנו שמתחילים ביבשה והם רשות בפני עצמה, שאין המחיצות שלמטה מועילות לו, כמ״ש בגג הבולט (שמה, טז)].

רפא. דעת החזו״א (סה, ס) שאם יש למקום ההוא דין מבוי, פירצתו בד׳ טפחים, אבל אם הוא כחצר

6. אם המים שבנהר קפאו, בטלה המחיצה, וי״א שלא בטלה, ואם מעל פני המים נשאר תל המתלקט י׳ טפחים בודאי יש להקל[רפב] (משנ״ב סוף קכא)[רפג].

7. עיר שיש סביבה חריץ שמקיף אותה, עמוק י׳ ורחב ד׳ טפחים[רפד], הרי היא כמוקפת חומה ואינה צריכה תיקון, מלבד במקום הגשר שעוברים בו על החריץ, משמע מכמה אחרונים שצריך לעשות צורת הפתח (משנ״ב קכב). ודוקא אם נעשה בידי אדם אחר שנתישבו שם, ונמצא שהוקף לדירה, אבל אם נעשה לפני שהתישבו, שלא הוקף לשם דירה, או נעשה בידי שמים, כגון נהר המקיף כל סביבות העיר, הרי העיר היא יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, ואסור לטלטל בה יותר מד׳ אמות עד שיפרצו ויעשו את גמר ההיקף בידי אדם לשם דירה.

ולא מועיל לעשות מחיצה על שפת החריץ, דהוי מחיצה ע״ג מחיצה[רפה], אלא יסתום את החריץ במשך יותר מי׳ אמות ויחזור ויפתחנו (בה״ל ד״ה ויש).

ל. דין מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחר קצר (דף ח:)

מבוי שבצד אחד הכותל ארוך וממשיך לרה״ר יותר מהכותל שבצד השני:

1. אינו יכול להניח קורה באלכסון ולהשתמש כנגד הארוך, אפילו אם ממשיך פחות מד׳ אמות, [כי קורה משום היכר, ואינה עושה היכר על המקום שאין כנגדו כותל בצד השני, מפני שהוא נראה כרשות הרבים, ויבואו לטלטל ברה״ר] (שו״ע ומשנ״ב קכד). ואם הניח באלכסון, יש אומרים שעד כנגד הקצר יכול להשתמש, ויש אומרים שהקורה פסולה לגמרי, וכן מסתבר (בה״ל ד״ה אינו).

2. וכן לחי אינו מועיל, אפילו שלחי הוא מחיצה, כיון שלחי מתיר רק ישר כנגדו, וכיון שכנגד הקצה הארוך אין כותל, אין הלחי יכול להתיר. ואף אם יניח

וכן רחובות שלנו לדעת המג״א שיש להם דין חצרות לקולא (הו׳ במשנ״ב שסה, י ע״ש), פירצתו בי׳ אמות. אבל המשנ״ב לקמן (שסה, י) כתב להחמיר במבואות שלנו בפירצה ד׳, [ובמק״א משמע שאפילו בג׳ טפחים, עי׳ משנ״ב שסא, י].

רפב. מש״כ לשון יש להקל, ולא כתב סתם שזה מחיצה, יתכן שכונתו שלא חוששים שמא בפעם אחרת לא יהיה י׳, כמו שחוששים לעיל מס׳ 4 בנהרות המתייבשים בקיץ.

רפג. יש לעיין לפ״ז בשלג שנפל על מחיצה וכיסה אותה, או מיעט מגובה י׳. ויש מכשירים.

רפד. וה״ה אם שפתו משופעת בשיעור תל המתלקט, וצריך שאחר שכלה הי׳ טפחים שבשיפוע יהיה החריץ רחב ד׳ טפחים (שעה״צ קז). ונחלקו בזה האחרונים, בחידושי רבי חיים הלוי (פי״ד משבת ה״ט סוד״ה ונראה) כתב שהדין רוחב ד׳ בחריץ אינו מעצם דיני המחיצה, אלא שאל״כ נוח לעבור מעליו, וא״כ די שבצד העליון של החריץ רחב ד׳, אבל החזו״א (בגליונות שם) סובר שהוא מעצם דיני המחיצה, כיון שאין מחיצה לחלל שהוא פחות מרוחב ד׳, שאין בו שיעור רשות (כמ״ש רש״י עירובין ה. ד״ה ומאן). ובשעה״צ כאן מבואר כחזו״א. וע״ע מש״כ בזה לקמן (סי׳ שעב, טו בהערות).

רפה. תמה החזו״א (פח, לד) הרי הבה״ל ציין לסי׳ שנח, ח ושם מבואר שמועיל, כיון שהדר על התל דר באויר מחיצות העליונות שנעשו לדירה. וע״ש עוד שאם עשו בית סמוך לנהר והוא באורך י׳ אמות מהני להתיר מדין המבואר לעיל (סי׳ שנח, ו).

עוד לחי כנגד הקצר, ג״כ לא יסתום באלכסון [בשיעור הניכר כבמס׳ 3][רפו]. ומכל מקום הלחי שבצד הקצר יסתום באופן ישר, ומותר להשתמש עד כנגד הקצר (משנ״ב קכה).

3. וכן פסי חצר, אפילו שצריך שני פסים, אינם סותמים באלכסון אלא ישר. ולכן תמיד צריך להקפיד שיהיו מכוונים זה כנגד זה (משנ״ב קכה). ודוקא אלכסון שנראה לעין כל פסול, ולא אלכסון שנראה רק במדידה (בה״ל ד״ה שצדו)[רפז].

4. צורת הפתח מועילה באלכסון, ואפילו רחבה יותר מעשר אמות, ואפילו עקמימותה נמשכת לחוץ יותר מד׳ אמות, כיון שהיא מחיצה גמורה (משנ״ב קכה).

תוך המבוי, יכול להניח קורה באלכסון, ומשתמש עד מקומה באלכסון (שו״ע), כיון שיש כותל כנגד הארוך ואין חשש שיחליפו עם רה״ר (משנ״ב קכד). ודוקא אם באלכסון אין ברוחב יותר מי׳ אמות [כי קורה כשרה עד י׳] (משנ״ב קכו), ומ״מ אם רוחב המבוי אינו יותר מי׳ והאלכסון יוצא פחות מג׳ אמות, יש להכשיר אפילו שהקורה עצמה ארוכה מי׳ אמות (בה״ל ד״ה יכול)[רפח].

אם מניח שני לחיים באלכסון בתוך המבוי, מותר עד הלחי החיצוני, שהרי לחי אחד לבד יכול להתיר (שעה״צ קיג).

דעת המחצית השקל שיכול להניח את הקורה באלכסון אף בפתח המבוי אם יקפיד שלא לטלטל מעבר לכנגד הקצר, ודעת הפמ״ג שאם יניח באלכסון הקורה פסולה ואינה מתירה כלל, ומסתבר כוותיה (בה״ל ד״ה אינו).

שיעור האורך שצד אחד עודף על השני, כתב השו״ע אפילו פחות מד׳ אמות אסור, ומשמע אפי׳ ב׳ אמות, אבל בירושלמי משמע שג׳ אמות עדיין נחשב כשוה ומותר. וסתימת הרמב״ם והשו״ע שאסור, ומ״מ דוקא בשיעור הניכר לעין בלי מדידה (בה״ל ד״ה שצידו)[רפט].

רפו. עיין בבה״ל שבירושלמי מבואר שאלכסון פחות מג׳ אמות מותר, אך מסתימת הרמב״ם משמע שאסור בכל אלכסון, כנ״ל. וכן דעת החזו״א (עב, סג).

רפז. במש״כ להתיר באלכסון שאינו ניכר אלא במדידה, חולק החזו״א (עב, יד) בין בפסים, ובין בלחי וקורה (הנ״ל במס׳ 1 2), וביאר שכל שניכר במדידה ניכר בראיה, אלא שהוא טעות בני אדם, ומה שייך לתת בזה שיעור. [וע״ש עצה להעמיד לחיים רחבים באלכסון, שכל משהו מהם נחשב חודו של לחי, ואז ודאי הם אחד כנגד השני].

רפח. והחזו״א (עב, יב) סובר שבכל אופן אין להכשיר כשהאלכסון יותר מי׳ אמות, וגם לא כשהצד הארוך עודף על הקצר ד׳ אמות, שכיון שהחלק החיצוני של המבוי הוי כרמלית, גם בזה שייך כל הטעמים הנ״ל [שכשמשתמש בצד הארוך נראה כמשתמש בכרמלית]. ובאלכסון אין לחשב את הרוחב בקו ישר ביחס לחלק שחוץ למבוי, אלא באלכסון ביחס לקורה שהיא סוף המבוי.

רפט. אבל החזו״א (סי׳ ע״ב ס״ק ס״ג) כתב שצריך שיהיה ישר במדידה, א, מפני שהחסרון לא רק משום שאין המחיצות ניכרות [שכתב הבה״ל שבשיעור מועט לא יטעו שזה רה״ר], אלא החסרון שאין

לא. כיצד ניתן לחלוק מבוי לחצאין (רא״ש דף נט:)

אחר שמתקנים את המבוי בלחי וקורה, צריכים כל בני המבוי להשתתף יחד בפת. ואם התחלקו והשתתפו כל חצי בנפרד, אוסרים אלו על אלו כדלהלן.

1. אם עשו לחי באמצע המבוי, ולא בראשו, הפנימים משתתפים ומותרים, ואין החיצונים אוסרים עליהם (שו״ע). כיון שאין להם תיקון ואינם יכולים לטלטל במבוי, אין להם כח לאסור, אפילו אם יש לחיצונים דריסת רגל לפנים (משנ״ב קכח).

2. אם עשו לחי באמצע המבוי, וגם בראש המבוי [ויש בחצי החיצוני דייר], אוסרים אלו על אלו, עד שיערבו החיצונים עם הפנימים (שו״ע). דכיון שהחיצונים יכולים לטלטל במבוי[רצ], והורגלו לערב יחד עם הפנימים, ואפילו אם מלכתחילה נחלקו, עכ״פ דרך להשתמש בכל המבוי יחד, על כן יש לכל אחד דריסת רגל על חצי המבוי השני ואוסרים אפילו החיצונים על הפנימים (משנ״ב קכז ושעה״צ קטז).

3. אם עשו באמצע המבוי, פסים כבחצר [שני פסים רוחב משהו, או פס אחד רוחב ד׳ טפחים] באופן שהמבוי אינו רחב יותר מי׳ אמות, או שעשו צורת הפתח שמועילה אפילו באופן שהמבוי רחב מי׳ אמות, אין אוסרים אלו על אלו אע״פ שהחיצונים גם תיקנו את ראש המבוי (שו״ע), כיון שפסים וצורת הפתח בכוחם לחלק כאילו יש מחיצה ביניהם.

ודוקא כשאין להם דריסת רגל [הכרח וזכות לעבור] בחצי השני, דהיינו שיש לפנימיים פתח אחר, אבל כשיש רק פתח אחד אוסרים הפנימיים על החיצונים כיון שעוברים דרכם (משנ״ב קל). ודעת החזו״א (צה, י) שאפילו כשיש דריסת רגל אינם אוסרים.

תיקון זה מועיל אף לחלוק חצר של ב׳ אנשים (משנ״ב קלא).

כמו כן עיר המוקפת חומה, ונועלים את הפתחים בלילה ומשאירים רק פתח אחד, וגם באותו פתח יש תיקון לחי [ע״י הדלת], הרי זה כדין מבוי שתקנו בראשו

מחיצות בחלק העודף, וא״כ אפילו כל שהוא. ב, כל שניכר במדידה ניכר בעין, ומה שאינו ניכר זו טעות בני אדם.

רצ. אם עשו לחי לחיצונים אך אינם יכולים לטלטל מחמת שגוי גר ביניהם ואינם יכולים להשתתף, כתב הנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ לט) שאינם אוסרים, והחזו״א (צה, יח) חולק כיון שהנכרי עצמו אוסר על הפנימים, שאינם יכולים לחלוק מהגוי לחצאין [שכלפי הגוי לא שייך לומר שהוא אסור במקומו]. ונפק״מ גדולה למעשה בזה כשיש עירוב לפנים מעירוב, ובחיצוני המחיצות טובות ולא שכרו מהגויים והמומרים.

ואם לחיצונים אין מניעה מלערב אלא שבפועל לא עירבו, כתב בחידושי הגהות (סי׳ שצד סק״א) שכיון שאסורים במקומם לא אוסרים על הפנימיים, וכ״מ בביאור הלכה (שסד, ב ד״ה שאינה) בשם הגר״א והפמ״ג. ועי׳ בינת שמחה (סי׳ כ׳ סק״ה). ועיין עוד מש״כ בסוס״י שעח שדנו האחרונים לענין ביהכנ״ס שיש בה מתפללים שאין ברחובותיהם עירוב והם רגל האסורה במקומה.

ויש לפנימים דריסת רגל בחיצונים, שאי אפשר לחלקו לחצאין (כמס׳ 3). אבל אם אירעה פירצה המבטלת את הכשר העיר, יכולים לערב לחצאין, כמבוי שלא תקנו בראשו (מס׳ 1) (משנ״ב קלא).

לב. עוד בענין חלוקת מבוי לחצאין (רא״ש דף נט:)

מה שהכשרנו בסעיף הקודם בלחי, הוא הדין בקורה.

ובעיקר הענין, מה שהפנימיים יכולים לתקן לעצמם חצי המבוי בלחי או קורה (מס׳ 1), זהו בתנאי שיש להם בפני עצמם כל תנאי מבוי: שיהא בארכו לפחות ד׳ אמות, וארכו יותר מרחבו, ויהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. אבל אם חסר אחד מתנאים אלו, דין החצי כחצר, וניתר רק בפסים [שני פסים שרחבם משהו, או פס אחד שרחבו ד׳ טפחים] (שו״ע).

החצי החיצוני ניתר בלחי או קורה אף כשאין לו את כל התנאים בפני עצמו, כי לענין זה מצטרף עם החצי הפנימי[רצא] (משנ״ב קלב).

לג. תיקון למבוי שרחבו כ׳ אמה ע״י שיחלקהו (דף י.:)

מבוי שפתחו רחב כ׳ אמות, והרי אין לחי וקורה מתירים אלא עד י׳ אמות, יעשה פס [דופן] שארכו ד׳ אמות [כשיעור אורך מבוי], וגבהו י׳ טפחים [כשיעור מחיצה (משנ״ב קלה)], ויעמידו באמצע הפתח כשארכו לאורך המבוי, וע״י זה התחלק המבוי לשנים, ובכל פתח יש רק י׳ אמות[רצב]. [אבל אם אין בארכו ד׳ אמות, אתי אוירא שמכאן ומכאן ומבטלו, משא״כ כשארכו ד׳ אין אויר מבטל כותל מבוי (משנ״ב קלד)].

אחרי תיקון זה יכול להניח קורה מכותל לכותל, ובלבד שתהא נוגעת בפס שבאמצע או בתוך ג׳ טפחים [שיעור לבוד] לפס (שו״ע), משום שצריך שהקורה תהא מונחת על כתלי המבוי, והרי יש כאן שני מבואות שהפס הוא הכותל שלהם. כמו

רצא. במשנ״ב נזכר באופן שעשו באמצע לחי, אז יכול החיצוני להצטרף עם הפנימי כשצריך, אבל ציין לפמ״ג שהסתפק כשעשו באמצע צורת הפתח או פסים, אם ג״כ יכולים להצטרף לענין קיום תנאי מבוי.

רצב. אם באמצע הפס יש פירצה אמה הניתרת מדין עומד מרובה משני צידיה, כשרה (חזו״א סט, יב). ואם הפס פחות מד׳ אמות אבל גם החלק הנשאר באורך המבוי פחות מד׳ אמות, מועיל לחלק את המבוי מדין עומד מרובה (שם, ד).

ואם יעשה צורת הפתח במקום הפס, כתב החזו״א (סט, יב) שאם היא על רוב אורך המבוי, כשרה, כי צוה״פ כמחיצה שסוגרת עד הסוף מדין עומד מרובה. אבל כשהצוה״פ ד׳ אמות והיא פחות מחצי אורך המבוי, פסולה [ואינה כמו פס שכשר]. כיון שצוה״פ צריכה להיות קשורה למחיצה, ואם היא באויר אין לה דין צוה״פ [שאינה פתח לשום מקום]. אמנם לדעת המשנ״ב לעיל (שסג, כג) שיש להחמיר שצוה״פ תהיה סמוכה ממש ולא בעומד מרובה, הכא נמי צריך שצורת הפתח תהיה עד כותל המבוי.

כן יכול להעמיד לחי בכל אחד מהם, או לחי באחד וקורה בשני [כלומר שהקורה תהא מהפס עד הכותל] (משנ״ב קלו).

חלוקה זו, אינה מחלקת רק את הפתח, אלא עושה את המבוי לשתי מבואות. ולכן צריך שבכל צד בפני עצמו יהיו כל תנאי מבוי (המבוארים בסעיף כו), שיהיה בכל צד שתי חצרות שבכל אחת שני בתים. [ושיהיה ארכו יותר על רחבו[רצג]].

וכן מה שפתוח בין שתי החלקים מהפס עד הכותל האמצעי, צריך תיקון [צורת הפתח] כמבוי עקום [כמו ח] (שו״ע), ויש אומרים שאם החלק הפתוח פחות מי׳ אמות אינו צריך תיקון[רצד] (רמ״א), והעיקר כדעה ראשונה (משנ״ב קמג) ויש מקום להקל בצירוף דעת הסוברים שמבוי עקום כמו ח אינו צריך תיקון (בה״ל ד״ה יותר).

לד. עוד בתיקון מבוי שרחבו כ׳ אמה, ע״י מחיצה בפתחו (דף י:)

אפשרות נוספת לתקן מבוי שרחבו כ׳ אמה, ע״י שיסתום חצי מהפתח, ואינו צריך לסתום בסתימה גמורה, אלא יכול לסתום רוב חצי מהפתח ויועיל ע״י עומד מרובה, באחד מהאופנים דלהלן:

1. ירחיק שתי אמות מהכותל [וזה ישאר פרוץ], ויעמיד פס ברוחב ג׳ אמות, שהעומד שבו יותר מהשתי אמות הפרוצות, ונמצא שסגר ה׳ אמות. וכן יעשה בצד השני, ונמצא שסגר י׳ אמות, ונשאר רק י׳ אמות שהם ניתרים בלחי וקורה (שו״ע)[רצה]. ויניח את הלחי והקורה בפתח שבאמצע, ולא בפירצות שבצדדים (משנ״ב קמו).

רצג. התנאי השלישי שיהיה ארוך ד׳ אמות, הרי כבר התקיים כאן, שהרי הפס ארכו ד׳ אמות.

רצד. בטעם שא״צ התקשו האחרונים, והמשנ״ב (ס״ק קמג) כתב כדברי הט״ז שדוקא מבוי עקום ממש צריך תיקון אף בפחות מי׳, משא״כ כאן שע״י הפס נעשים כשתי מבואות שמחולקים לגמרי, אלא שיש פתח מאחד לחבירו וזה א״צ תיקון, ורק יותר מי׳ כיון שאינו כפתח על כן דינו כמבוי עקום. וצריך ביאור הרי מבוי עקום אף בפחות מי׳ צריך תיקון, ומדוע כאן נחשבים מחולקים יותר ממבוי עקום, ועוד אפילו אם נחשבים מבואות נפרדים, הרי יש כאן פירצה ד׳ טפחים שבוקעים בהן וצריך תיקון בכל אופן.

ולענ״ד נראה לבאר שבמבוי עקום יש תועלת לעבור מצד אחד של המבוי לצד השני, ואף במבוי כמו ח ששני הפתחים לאותו צד של רה״ר עדיין יש תועלת עכ״פ לאלו שבתוך המבוי האמצעי לקצר דרכם לכאן או לכאן [ובאמת מסיבה זו שלבני רה״ר אינו מקצר י״א שא״צ תיקון]. ולכן כאן ששני הפתחים נושקים זה לזה, אף לאלו שבתוך המבוי אינו מקצר ללכת דרך הפתח שבצד השני, וא״כ כל צד ישתמש בשלו, ולכן הם מחולקים יותר ממבוי כמו ח׳. ועוד שאף דין פירצת מבוי אין כאן, כי גם זה רק משום שאנשים מקצרים משם [שהרי כשיש גידודי שמעכבים מלהלך פירצתו בי׳ אמות], וכאן שאין טעם לקצר מאחד לשני, דינו כפירצה שלא בקעי בה רבים, ולכן א״צ תיקון כלל.

רצה. מבואר בשו״ע שצריך להניח עוד לחי, ולא אומרים שהפס יחשב לחי. והטעם כתב בשעה״צ (קלד) כיון שהפס רחוק מכותל המבוי, וכ״כ החזו״א (סט, י). אמנם הגאון יעקב (עירובין י: ד״ה והא) כתב טעם כיון שהפס הוא מחוץ לי׳ אמות, וצריך שהפס יסתום חלק מהפתח. אך בשו״ת רע״א (קמא

2. ירחיק אמה (פרוץ) ויעשה פס אמה וחצי, ירחיק עוד אמה ויעשה פס אמה וחצי, וכן בצד השני, ונשאר באמצע רק י׳.

3. ירחיק שתי אמות וב׳ טפחים, ויעשה פס שתי אמות וד׳ טפחים. וכן יעשה בצד השני, ונשאר באמצע רק י׳ (שו״ע).

4. ירחיק ד׳ אמות ויעשה פס ו׳ אמות, באופן זה נשאר רק י׳, ואינו צריך לעשות גם בצד השני (משנ״ב קמז).

בכל אלו צריך להקפיד שהרבים לא יעזבו את הפתח הגדול ללכת דרך הפירצות שבצדדים, כי אם יעזבו יתבטל תורת פתח מן הגדול, ויתבטל ההיתר של לחי וקורה, ונמצא המבוי ללא תיקון (שו״ע). ובסתמא לא חוששים שיעזבו, שאין אדם מניח פתח גדול ללכת בקטן (משנ״ב קמח).

באופן שעזבו, כתב השו״ע שיעשו צורת הפתח לפירצה הקטנה, והאחרונים תיקנו דבריו שיעשו צורת הפתח לגדול [והפירצה הקטנה ניתרת בעומד מרובה], כי הבעיה היא בפתח הגדול שאינו ניתר בלחי וקורה (שו״ע ומשנ״ב קמט קנ).

לה. עוד בתיקון מבוי שרחבו כ׳ אמה, ע״י מחיצה (ראשונים)

מה שנתבאר בסעיף הקודם, לתקן את פתח המבוי ע״י שיסתום רוב מחציו בפס [דופן], ויועיל ע״י עומד מרובה. אין צריך שאותו פס יהא דופן אחד שלם, אלא מספיק ע״י לבוד, שיעמיד קנים ויהא פחות מג׳ טפחים ביניהם (שו״ע). ובלבוד לא אומרים אתי אוירא ומבטל (משנ״ב קנא).

לו. דין מבוי שיש בפתחו שיפוע תל המתלקט (שבת דף ק.)

מבוי שיש בפתחו מדרון [כגון שהמבוי גבוה מרה״ר], או תלילות [שרה״ר גבוה מהמבוי], אם השיפוע עולה י׳ טפחים בתוך ד׳ אמות [כשיעור תל המתלקט] נחשב מחיצה, ואין המבוי צריך תיקון (שו״ע). אבל אם השיפוע אינו עולה כל כך, הרי זה כקרקע ישרה, כיון שנח להלך בשיפוע כזה (משנ״ב קנד).

יש אומרים שאם התל עשוי בידי שמים אינו כשר כיון שאתו רבים היוצאים מהמבוי ומבטלי מחיצתא, אבל לא הובא במשנ״ב כיון שכמה אחרונים חולקים ע״ז (בה״ל ד״ה הוי)**רצו**.

סי׳ יח) הוכיח שא״צ שהלחי יהיה בתוך הי׳ אמות של חלל הפתח, והטעם שכאן צריך עוד לחי כיון שהפס עומד לשם מחיצה וחסר בהיכר.

רצו. מחלוקת זו תלויה במחלוקת התוס׳ והריטב״א במחיצות הרחוקות זו מזו, עי׳ מש״כ בסוס״י שמ״ו בהערה.

עוד כתב הבה״ל שהמג״א כתב שאתו רבים ומבטלי מחיצתא, היינו רק כשעוברים שישים ריבוא, והבה״ל חולק שא״צ רבים כל כך, ודעת החזו״א (קח, יב) כדעת המג״א.

עיר שיש סביבה תל, הרי העיר מוקפת חומה, אך אינה מוקפת לדירה [כי בשעה שנעשה התל לא היה בו ישוב][רצז]. אבל אם התל היה פחות מי׳ טפחים, והשלימו אחר שנתיישבו בעיר, נעשה מוקף לדירה. וכן אם היה י׳ והפחיתו במשך יותר מי׳ אמות, שבזה נחשב פירצה, ואח״כ תיקנו, נעשה מוקף לדירה.

וכן לענין חריץ, אם עמוק י׳ ורחב ד׳ טפחים נחשב מחיצה, [ואם נעשה לפני שהתיישבו בעיר אינו מוקף לשם דירה]. אם נסתם החריץ ע״י עפר וצרורות[רצח] במשך פחות מי׳ אמות אינו פירצה, ובמשך יותר מי׳ אמות נחשב פירצה (משנ״ב קנו).

סימן שס״ד

דין [תיקון] מבוי המפולש והעשוי כנדל

[ומבוי עקום, ודין תיקון רשות הרבים בדלתות]

א. דין מבוי המפולש (דף ו.: ז.)

1. מבוי [שאינו רחב ט״ז אמה (משנ״ב א), ויש לו תנאי מבוי בארכו ורחבו כמבואר בסימן שסג, כו], אלא שהוא מפולש בשני ראשיו לרה״ר או לכרמלית, או צד אחד לרה״ר וצד אחד לכרמלית. לא מספיק לתקנו בלחי וקורה, אלא צריך לעשות בצד אחד צורת הפתח (שו״ע), שעי״ז אותו צד נחשב כסתום במחיצה, ושוב נעשה כמבוי סתום מג׳ רוחותיו ומספיק בצידו השני לחי או קורה (משנ״ב ב).

מבוי המפולש לקרפף יותר מבית סאתים, דינו כמפולש לכרמלית, [אפילו שהקרפף מוקף ד׳ מחיצות, מ״מ הוא אסור מדרבנן] (בה״ל ד״ה וצידו).

מבוי המפולש מרה״ר לרה״ר ויש ברחבו ט״ז אמה, דינו כרשות הרבים עצמה, ואין מערבים אותו בלחי וקורה [כמבואר בסימן שמה, ט]. (משנ״ב א)[רצט].

רצז. דין זה כתב השו״ע לעיל סי׳ שנח, ג.

רצח. לקמן (שעב, טז) כתב המשנ״ב (ס״ק קיח) שאפילו רק נתמעט מרוחב ד׳ או מעומק י׳, כבר בטל מאותו מקום דין מחיצה.

רצט. המשנ״ב לא כתב דין זה כ״כ מפורש, רק ציין שהדין משתנה כמבואר בסימן שמ״ה, ושם לא נתבאר דין זה, ואדרבה שם (ס״ק כז) סתם שמפולש לרה״ר לרוחב רה״ר דינו כמבוי ולא כרה״ר, כיון שאין בוקעים בו להדיא. אמנם כונת המשנ״ב כאן לכאורה לדברי הב״י כאן בשם המ״מ והריב״ש שבאופן שיש במבוי המפולש שיעור רוחב רה״ר [דהיינו ט״ז אמה], דינו כרה״ר אף כאשר הוא מפולש לרוחב [כמו H]. ומש״כ המשנ״ב בסי׳ שמ״ה שאין דינו כרה״ר, היינו כשאינו רחב אלא י״ג אמה כמדובר בשו״ע שם. [וע״ש בבה״ל שהביא אחרונים שרצו לומר שגם מי״ג אמה ומעלה דינו כרה״ר].

והנה יש בדין זה חידוש גדול ונפק״מ גדולה למעשה, שאע״פ שנתבאר בשו״ע סימן שמ״ה ס״ז שרה״ר צריכה שתהא מפולשת משער לשער, מ״מ אחרי שיש שתי רחובות שדינם כרה״ר, גם הרחובות

2. אם צד אחד פתוח לרה״ר או כרמלית, וצידו השני לחצר שאינה מעורבת עמו, כיון שלחצר יש מחיצות אינו מבוי מפולש, וצריך רק לחלק את המבוי מדיורי החצר שאינם מעורבים, ולכן יכול לעשות בשני צדדיו לחי או קורה (שו״ע). ויש מחמירים שבצד החצר מועיל דוקא לחי [שהוא מחיצה], ולא קורה [שהיא רק היכר] (משנ״ב ג).

דין זה הוא באופן שהחצר ההיא אינה רגילה להשתמש במבוי זה, אלא יש לה פתח למבוי אחר, אבל אם רגילה במבוי זה, אפילו אם אינה פרוצה ויש דלת, חייבת לערב או להשתתף עם בני המבוי, [וכשיערבו, דין הפירצה כבמס׳ 4] (משנ״ב ג).

3. אם צד אחד פתוח לרה״ר או לכרמלית, וצידו השני לחצר המעורבת עם בתיה [רק שלא השתתפה עם שאר בני המבוי], דעת הט״ז שהמבוי אינו צריך שום תיקון לצד החצר, ודעת הגר״א שאדרבה, באופן זה שמותרים לטלטל בחצרם אוסרים על בני המבוי וצריכים יותר תיקון, דהיינו שצריכים פסים כחצר, [ורק כשאינה מעורבת שאינה יכולה לטלטל בחצר שלה, אינה יכולה לאסור על בני המבוי, כבמס׳ 2] (בה״ל ד״ה שאינה).

4. אם צד אחד פתוח לרה״ר או לכרמלית, וצידו השני לחצר שהשתתפה עם בני המבוי, אפילו כשהחצר אינה מעורבת אין צריך שום תיקון לצד החצר, [כיון שסומכים על שיתוף במקום עירוב (כרמ״א בסי׳ שפ״ז), ממילא אפילו יחשבו כדרים במבוי אין איסור בכך] (משנ״ב ג ובה״ל ד״ה שאינה).

5. אם אין למבוי תנאי מבוי, דינו כחצר, ולכן צריך תיקון בפסים כחצר, [שני פסים ברוחב משהו או פס אחד רחב ד׳ טפחים] בשני צדדיו. וזה מועיל אפילו אם מפולש בשני ראשיו לרשות הרבים[ש], ואפילו רבים עוברים דרכו לרה״ר. (רמ״א ומשנ״ב ד).

המפולשים להם נעשים רה״ר, אפילו שמפולשים בסיבוב. ובב״י כתב עוד בשם הריב״ש שאפילו אם הרחוב המפולש עקום [כמו ר] דינו כרה״ר מפולשת, כיון שבשני צדדיו רה״ר. ולפ״ז הרבה רחובות בערים שלנו מתקיים בהם התנאי של מפולש והם רה״ר, וכן הורה מרן הגר״ש ואזנר זצ״ל על רחובות העיר בני ברק שהם רה״ר [לדעה הראשונה שא״צ שישים ריבוא], כיון שמפולש למפולש דינו כמפולש. ואפשר שזה הטעם שהפוסקים האחרונים שחיפשו היתר לרה״ר, כמעט לא כתבו טעם זה שאינו מפולש.

ש. החזו״א (סה, לג) תמה שאם המבוי מפולש לא יועילו פסים משני צדדיו, כי חצר ניתרת בפסים רק אחרי שיש לה ג׳ מחיצות גמורות [או עכ״פ עומד מרובה] שיש לה דין רה״י מן התורה, וכדמשמע במשנ״ב (שסב, מה ובה״ל ד״ה פרוץ) וכן במשנ״ב (שסא, ח ושעה״צ יד). [ונחלקו בזה הראשונים, שבר״ן (עירובין יא.) מבואר כחזו״א, ובריטב״א (שם ד״ה חצר) מבואר שמועיל פסים בשני צדדים כמשנ״ב כאן]. ולכן פירש החזו״א את דברי הרמ״א שצד אחד מפולש לרה״ר וצד שני לחצר סתומה, שבכה״ג יש למבוי דין רה״י, רק צריך לחלקו מהחצר שלא עירבה, ולזה מועיל פסים נוספים.

ב. דין דלתות להתיר רשות הרבים (דף ו:)

רשות הרבים עצמה, [הרחובות המפולשים ורחבים ט״ז אמה], אינה ניתרת בצורת הפתח [משום שהרבים בוקעים בה ומבטלים ממנה דין מחיצה][שא] (בה״ל ד״ה והוא)], אלא צריך להציב דלתות בשני ראשיה (שו״ע) וע״י זה מתבטל שם רשות הרבים, שאינה דומה לדגלי מדבר שהיה פתוח כל שעה[שב] (משנ״ב ז). ויש אומרים שמספיק בדלת מצד אחד, שגם באחד אי אפשר לעבור מצד לצד, ובטל שם רה״ר, ומספיק בצד השני לחי או קורה[שג] (משנ״ב ו).

דלתות אלו צריך שיהיו ננעלות בלילה, כדי לבטל שם רשות הרבים ע״י שאינו רחוב שפתוח כל שעה, [ואם לא ננעלות בפועל, הוי רה״ר גמור והמוציא חייב חטאת (בה״ל ד״ה והוא)], ויש אומרים שמספיק שראויות לינעל, ואין עפר וכדומה שמפריע את סגירתם (שו״ע). ומשמע שדעת השו״ע לפסוק כדעה ראשונה שצריך שיהו ננעלות בפועל (משנ״ב ח)[שד].

הנה מבואר בסעיף זה שברה״ר צריך דלתות לכו״ע, ונחלקו רק אם צריכות לינעל בפועל, ובאופן שאין דלתות אסור לטלטל מדאורייתא, וא״כ קשה על מנהג העולם שמסתפקים בצורת הפתח ברה״ר שהוא רחב ט״ז אמה ומפולש משער לשער. ולסמוך על השיטה שצריך שישים ריבוא ואין בזמנינו רה״ר, קשה מאוד,

---

שא. השו״ע פסק כאן בדעה ראשונה שאתו רבים ומבטלי מחיצתא, והוא דעת הרי״ף והרא״ש והסמ״ג ועוד פוסקים שפסקו כר׳ יוחנן (עירובין דף ו כב.), ודעה שניה בשו״ע היא דעת הרמב״ם שהלכה שלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא ודין דלת הוא מדרבנן (בה״ל ד״ה והוא). ולקמן הובא דברי הבה״ל שהעולם סומכים על דעת הרמב״ם, אבל מעיקר הדין כתב שהלכה כדעה ראשונה בשו״ע וכך כתבו רוב הפוסקים. אבל החזו״א (קז, ד) סובר שדעת רוב הפוסקים שלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא כדעת הרמב״ם, ועפ״ז כתב את ההיתר הידוע לרה״ר ע״י עומד מרובה.

שב. נחלקו האחרונים אם צריך גם לעשות צורת הפתח, דעת החת״ס (שו״ת או״ח סי׳ פ״ח) ושו״ת פנים מאירות (ח״ב סי׳ קמג) ואבני נזר (או״ח סי׳ רעח, רפ) שמותר אף ללא צורת הפתח, כיון שהדלתות נותנות לפירצה שם פתח, והן גודרות את הפירצה אף כשהן פתוחות. אבל דעת החזו״א (עח) וכן מובא בשו״ת בנין ציון (סי׳ כו) בשם הג״ר נתן אדלר זצ״ל שהדלתות רק מבטלות את הבקיעה של הרבים כדי שיועיל תיקון, אך צריך גם צורת הפתח כדי שיהא מחיצה.

שג. לשון המשנ״ב לחי או קורה, צ״ע, שהרי רחוב זה שהוא רה״ר בהכרח רחב ט״ז אמה, ואין לחי וקורה ביותר מי׳ אמה אפילו במבוי. וצריך לומר שיעשה צורת הפתח, ובא לאפוקי שאינו צריך דלת. [ובדוחק י״ל שכונתו שיסתום ו׳ אמות ואז יעשה לחי או קורה, ולולי שעשה דלת לא היה מועיל כי לא ביטל שם רה״ר בכך].

שד. ברש״י (עירובין דף ו:) מבואר שצריך שיהו ננעלות בכל לילה, וכ״כ האור זרוע (ח״ב סי׳ קכ״ט) והב״ח והערוך השולחן (ס״א) [ולא מספיק שסוגרים אותם בשבת בלבד]. ויש לעיין אם מספיק רוב הלילות, (כך י״א בשם מרן הגריש״א זצ״ל) וכמה זמן בכל לילה. וצ״ע. ואין צריך לנעול הדלתות במפתח (שער העיר אות ו). ולמעשה בזמנינו הרבה מקומות לא סוגרים כל לילה, אלא ההיתר מדין מחיצה ע״י שסגורים כל השבת, ולפ״ז בשעה שפותחים אותם בשבת לרכבי הצלה, בטלה המחיצה. וצ״ע. (אלא שברוב המקומות האלו בלא״ה יש ג׳ מחיצות גמורות ואכמ״ל).

כי באמת רוב הראשונים סוברים שיש רה״ר בזמנינו, והרי זה ספק באיסור סקילה. והנכון שסומכים על שיטת הרמב״ם שפסק דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומן התורה גם צורת הפתח מועילה לבטל שם רה״ר, ורק מדרבנן צריך דלתות, ובדרבנן סומכים על הדעה שאין רה״ר בזמנינו. ומכל מקום אין זו דרך כבושה, כי רוב הפוסקים העתיקו שללא דלתות יש חיוב חטאת [דאתו רבים ומבטלי מחיצתא], וגם על קולא זו שאין רה״ר הרבה ראשונים חולקים, ועל כן אין למחות ביד העולם שנהגו להקל, אבל בעל נפש יחמיר לעצמו, כי יש בזה גרירא דחיוב חטאת (בה״ל ד״ה ואחר, ומשנ״ב ח)[שה].

ג. דיני התיקון למבוי עקום (דף ו.)

1. מבוי עקום [כמו ד[שו]] ומפולש בשני ראשיו לרה״ר או לכרמלית (משנ״ב ט), דינו כמבוי מפולש [כיון שעוברים מצד זה לצד זה], וגם בעקמימותו [בסיבוב שבאמצעו] צריך תיקון (שו״ע) כי זה שפתוח באמצע לחבירו נראה ג״כ כפילוש, ולכן כל צד צריך תיקון של מבוי מפולש (משנ״ב יא יב). ומ״מ בפת השיתוף צריכים להשתתף יחד, אלא אם כן עושים צורת הפתח באמצע (בה״ל ד״ה ולחי).

אופן התיקון, 1. יעשה צורת הפתח באמצע, ולחי או קורה בשני ראשיו הסמוכים לרה״ר. 2. או יעשה לחי או קורה באמצע, ושתי צורות הפתח לשני ראשיו הסמוכים לרה״ר [כדין מבוי מפולש ישר, שצריך צורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצד שני].

אם רוחב הפתח או העקמימות יותר מי׳ אמות, לא מועיל באותו מקום לחי וקורה, אלא רק צורת הפתח. ודעת הרמב״ם שבמקום העקמימות אפילו יש יותר מי׳ אפשר להשתמש בלחי וקורה, כיון שהתיקון שם רק להיכר, ואפשר לסמוך ע״ז להקל בצירוף שיטת הר״י שאין צריך כלל תיקון בעקמימות עצמה (בה״ל ד״ה וצריך), וכן בשעת הדחק שאינו יכול לעשות שום תיקון בעקמימות, יכול לסמוך על שיטת הר״י, ובפרט במבואות שלנו שדעת האחרונים שיש להם דין חצר ולא מבוי

שה. החזו״א חולק על הבה״ל בב׳ דברים, א׳ הבה״ל כתב שרוב הפוסקים סוברים כר׳ יוחנן שאתו רבים ומבטלי מחיצתא, והחזו״א (קז, ד) סובר שהעיקר להלכה שלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא. ב׳ הבה״ל כתב שלרמב״ם שלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא, אינם מבטלים את צורת הפתח העומדת על רה״ר, והחזו״א (שם, ה) סובר שצורת הפתח מתבטלת אף לדעת הרמב״ם, מפני שאינה נחשבת מחיצה ואין למקום שם ד׳ מחיצות [וגם לרבנן צריך עכ״פ שם ד׳ מחיצות כמבואר בעירובין דף כב]. אמנם באופן שיש עומד מרובה דעת החזו״א (שם) שנחשב שם ד׳ מחיצות ואין הרבים מבטלים את העומד מרובה [רק צריך תיקון צורת הפתח מדרבנן].

שו. הפוסקים כתבו שהוא כמו ד׳, ואין כוונתם כאות ד׳ שלנו שיש גם זנב בעקמימותה, אלא המבוי הוא ללא זנב, כמו ר, ומש״כ אות ד׳, כי בהלכות צורת האותיות מבואר שעיקר צורת ד׳ זה הריבוע והשפיץ שמאחוריו [בשונה מאות ר שהיא עגולה], ורק לכתחילה טוב לעשות זנב (משנ״ב במשנת סופרים).

(כדלעיל שסג, כו), ודאי יש להקל אף שלא בשעת הדחק שאין צריך תיקון בעקמימותו (בה״ל ד״ה דינו ומשנ״ב יב)[שז].

2. מבוי המתעקם שני פעמים [כמו ח], תיקונו על הדרך הנ״ל, 1) יעשה שני צורות הפתח בשני הסיבובים, ולחי או קורה בשני ראשיו (שו״ע). 2) או יעשה שתי צורות הפתח בשני ראשיו, ושני לחיים או קורות בשני הסיבובים (משנ״ב יג), ודעת החזו״א (סה, ז מא) שצריך גם בצד האמצעי [גג ה-ח] שיהא לצד אחד צורת הפתח, כיון שגם לחלק זה בפני עצמו יש דין מבוי המפולש, ולכן באופן זה צריך לעשות שלש צורות הפתח ואחד לחי או קורה.

ויש אומרים שאם עקום כמו ח, נחשב מבוי סתום וניתר בלחי וקורה בשני ראשיו החיצונים [כיון ששני יציאותיו לאותו צד[שח]]. ובהצטרף איזה סניף יש לסמוך עליהם להקל, ולכן במבואות שלנו [שדינם כחצרות] יש להקל ולעשות רק שני פסים בשני ראשיו, אבל מצד המנהג (לעיל שסג, כו) צריך לעשות צורת הפתח, משום שלפעמים יקרה שיהיה שם יותר מי׳ אמה (בה״ל ד״ה ואם).

ד. מבואות המתעקמים כמה פעמים (רא״ש)

מבוי שמתעקם באמצעיתו כמה פעמים [כמו ל], והמבואות שבאמצע אינם פתוחים לרשות הרבים או כרמלית, אלא למבואות שלפניהם ואחריהם, מכל מקום דינם כמבוי המפולש לרה״ר [כדין מבוי עקום כמו ח], כיון שהמבוי הראשון [והאחרון (משנ״ב יד)] פתוחים לרשות הרבים, וצריכים תיקון בכל העקמימויות כמבואר בסעיף ג׳ [מס׳ 2].

שז. מבואר שבחצר שמסתובבת א״צ תיקון בעקמימותה, ומשמע שאינו משום שפירצת חצר בי׳ אמות ועד י׳ אמות נחשב סגור, כי משמע אף כשהסיבוב רחב מי׳ אמות א״צ תיקון, אלא הטעם הוא שלא נתחדש דין תיקון בעקמימות אלא במבוי. וכן הוכיח רע״א (כתב וחותם תנינא סי כג) משיטת האבן העוזר שפירצת חצר שרבים בוקעין בה בד׳ טפחים.

ובעיקר המנהג שאין מתקנים את עיקומי המבואות, עפ״ז שדינם כחצר, עי׳ במנחת שלמה (תנינא סי׳ לט אות ב׳) שתמה שבזמנינו הרי יש בתים וחצרות פתוחים לרחובות ויש להם דין מבוי, וכתב שסמכו בעיקר על שיטת הר״י שגם מבוי עקום א״צ תיקון בעקמימותו, למרות שהשו״ע פסק כרש״י. ובמעשה רב (אות קמא) כתב שאין לטלטל בשבת אף במקום שיש עירוב, ובבאורי הגרנ״ה הלוי (מעשה רב השלם) פירש שטעמו מחמת דין זה.

שח. שבאופן זה אין אנשים מקצרים דרך המבוי. ולכן כתב החזו״א (סט, א) שאם הם פתוחים לשני רה״ר אע״פ ששני הפתחים לאותו צד, או כגון שיש מחיצה שאי אפשר לעבור ברה״ר ודרך המבוי שייך לעבור להמשך רה״ר, גם לשיטה זו דינו כמבוי המפולש.

מבוי עקום שסתום בסופו ואינו מפולש, אינו צריך שום תיקון באמצעו, ומספיק לחי או קורה בפתחו כדין מבוי סתום (חזו״א סה, מג: סט, ב וכן משמעות המשנ״ב כמה פעמים). אבל אם עשה שם דלת אינו כסתום, כיון שעכ״פ עוברים שם.

ה. דין מבוי העשוי כנדל (דף ח:)

מבוי העשוי כנדל [הוא שרץ שיש לו הרבה רגלים בשני צדדיו ואינם מכוונים זה כנגד זה], דהיינו שהיה מבוי גדול הפתוח לרה״ר, ויוצאים ממנו הרבה מבואות קטנים שגם הם פתוחים בראשם לרה״ר [או לכרמלית (משנ״ב טז)], נמצא שלמבואות הקטנים יש דין מבוי מפולש מדין מבוי עקום, שהרי יש להם פתח אחד לרה״ר, ופתח שני למבוי הפתוח לרה״ר. וכל שכן אם המבואות הקטנים היו מכוונים זה כנגד זה, שאז הם מפולשים בקו ישר לרה״ר [דרך המבוי שכנגדם].

לכן צריך לעשות לכל מבוי צורת הפתח במקום פתיחתו למבוי הגדול, ולחי או קורה בראשו השני הפתוח לרה״ר[שט]. וכן במבוי הגדול, אם פתוח לרה״ר רק בצד אחד, עושה לחי או קורה בראשו [כדין מבוי עקום שכבר יש צורת הפתח בעקמימותו למבואות הקטנים וכנ״ל], ואם הוא פתוח לרה״ר בשני צדדיו, עושה צורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצד שני.

סימן שס״ה

דין מבוי שנפרץ

א. דין מבוי שנפרץ מצידו סמוך לראשו (דף ה.)

1. מבוי [שמתוקן בלחי או קורה (משנ״ב א)] ונפרץ מצידו סמוך לראשו [פתחו שבמזרח], אם לא נשאר מהכותל שבצד [צפון או דרום] משך ד׳ טפחים, בטל התיקון שבראשו, כיון שיש חשש שאנשים יעברו ללכת דרך הפירצה [שהיא מקצרת את הדרך לפונים לצד], ואז יתבטל שם פתח מהפתח שבמזרח, ואינו ניתר בלחי וקורה. [ואפילו כשיש בפירצה גידודים, חוששים לזה (בה״ל ד״ה ואם)]. ורק אם הפירצה פחות מג׳ טפחים, שדינה כסתום, מותר (שו״ע ומשנ״ב ד)[שי].

הדברים אמורים דוקא במבוי שמתוקן בראשו בלחי וקורה, ויש אומרים אף כשיש בראשו צורת הפתח, וצ״ע למעשה (בה״ל ד״ה אסור), ודעת החזו״א (פו, ד) שבצורת הפתח אין צריך תיקון ומותר[שיא].

שט. לכאורה יכול גם לעשות הפוך, שיעשה צורת הפתח בצד הפונה לרה״ר, ולחי או קורה בצד הפונה למבוי הגדול. אלא שא״כ המבוי הגדול יצטרך צורת הפתח בראשו אף כאשר פתוח מצד אחד, כמבואר במבוי עקום שלכל חלק של המבוי צריך שייצא שיש צורת הפתח באחד מצדדיו [כדין מבוי מפולש]. ואם המבוי הגדול פתוח משני צדדיו לרה״ר יצטרך שתי צורות הפתח, כי כל רוח נחשבת מפולשת גם למבוי הקטן, ונמצא שצריך לעשות יותר צורות הפתח.

שי. החזו״א (סה, נג נו) הוסיף עוד חשש, שאם הפירצה תהא הפתח העיקרי, היא תחשב רוחב המבוי (כמ״ש המשנ״ב שסג, קו), וע״פ רוב ייצא שרוחב המבוי יותר על ארכו ואין לו דין מבוי אלא חצר, ואינו ניתר בלחי וקורה (כבשו״ע שסג, כו).

שיא. שדוקא לחי וקורה הם היתר מיוחד שניתן רק לפתח המרכזי, משא״כ צוה״פ היא דין מחיצה לכל דבר.

תיקון לפירצה, אינו ע״י לחי וקורה, כיון שהם נתקנו לפתח ולא לפירצה. ואם יעשה צורת הפתח בפירצה, הפירצה תהא כשרה, אך עדיין הפתח שבמזרח אסור כי לא בטל החשש שיעזבו את הפתח ויתבטל התיקון שע״י הלחי וקורה. ואפשר שצורת הפתח מועילה אף להחשב כסתום[שיב] (בה״ל ד״ה אסור).

2. אם נשאר ד׳ טפחים [בכותל צפון ודרום], מותר. אם הפירצה עד י׳ אמות אינה צריכה תיקון כלל, ויותר מזה צריכה תיקון כשאר פירצות (שו״ע), אך אין חשש שהפתח יתבטל, כיון שיש שיעור מבוי חשוב [ד׳ טפחים] שכלפיו הוא ודאי פתח. [ואע״פ ששיעור מבוי ד׳ אמות, כאן שכבר היה מבוי ונסתר מספיק ד׳ טפחים] (משנ״ב ב שעה״צ א).

דעת המג״א שמדוייק (בלשון השו״ע והפוסקים) שדוקא כשמתחילה היה כותל ארוך, ונשאר ד׳ טפחים, אבל אם לא נשאר ד׳ ורוצה להעמיד חדש, לא מספיק ד׳ טפחים אלא ד׳ אמות [כשיטת תוס׳]. ואינו ברור לדינא, שאפשר שהלשון לאו דוקא [וכשיטת רש״י][שיג] (בה״ל ד״ה שנפרץ).

ב. דין פירצת מבוי (דף ה. ו.)

1. מבוי שנפרץ בצדדיו לא סמוך לראשו, [שנשאר סמוך לראשו ד׳ טפחים (כמס׳ 2 בסעיף הקודם, משנ״ב ו)], אם הפירצה פחות מי׳ אמות, אינה אוסרת ואינה צריכה תיקון[שיד]. בין אם נשתייר מעט מן הכותל בגובה ג׳ טפחים [דהיינו גידודי] שמעכב את הרבים מלעבור שם, ובין אם לא נשאר מן הכותל אלא שאין הרבים עוברים שם (שו״ע), מחמת שהיה מקולקל או מטונף בטיט (משנ״ב ט), ואפילו לא היה מטונף אלא סתם אין הרבים עוברים שם[שטו] (בה״ל ד״ה דלא).

שיב. וכן צידד החזו״א (סה, עד).

שיג. במשנ״ב סק״ב העתיק רק שיטת המג״א, ובבה״ל פקפק בזה מאוד. וצ״ע לדינא. וכתב החזו״א (סה, נד) שנפק״מ לדינא כשעושים מבוי, שלא תהא פירצה בכל הד׳ אמות הסמוכות לפתח, אפילו אם יש עומד מרובה, ולפי הבה״ל לעיל שהסתפק באופן שהפתח ניתר בצוה״פ יש נפק״מ גם בזמנינו.

שיד. היינו כשיש עומד מרובה, כמבואר לעיל בסימן שסב סעיף ט.

שטו. זהו חידוש, כמבואר בבה״ל, ובזמנינו סומכים ע״ז לכתחילה הרבה מאוד. ויש להסתפק אם במקום שיש רפש וטיט ואינו נוח לעבור מועיל עומד מרובה אף אם הרבים עוברים בה. ובאופן שיש גידודים [שיירי כותל בגובה ג׳ או ד׳ טפחים] מבואר בגמ׳ שזה יותר טוב, ובזה דעת הב״ח (שסב, ד״ה ומשמע) שאם הרבים למרות זאת עוברים בפירצה היא אסורה, אבל בפמ״ג (שסה, א״א ד) כתב שלדעת המג״א הגידודים מועילים לבטל בקיעת הרבים וכשר ע״י עומד מרובה, וכן משמע במהרש״ם (ח״ב סי׳ ע״ו) ובחזו״א (סה, ס). וכן נוהגים.

ושיעור הרבים, פשוט שא״צ רבים של רשות הרבים, אך לא נתפרש השיעור, ואם אנשים יודעים שאפשר לקצר דרך פירצה זו ומשתמשים בה, חוששים שנקרא רבים בוקעים. אך אם רק בני אותה חצר נכנסים לחצר דרך פירצה זו, מקילים שלא נחשב רבים בוקעים.

2. אבל אם הרבים עוברים דרך הפירצה, אם הפירצה ד׳ טפחים ומעלה צריך לתקנה (רמ״א). והטעם, א. כיון שעוברים אין הפירצה כפתח [שא״צ תיקון כשיש עומד מרובה], אלא היא דרך הרבים וצריך תיקון (משנ״ב י), ב. הוי מבוי מפולש [מהפתח הראשי לפירצה], ג. שמא יעזבו את הפתח ויתבטל דין קורה (כבסעיף הקודם מס׳ 1), וטעם זה צ״ע דכשנשאר ד׳ טפחים סמוך לראשו לא חיישינן (שעה״צ ח).

אופן התיקון לפירצה זו, א. דעת הפמ״ג שמספיק לחי או קורה [כמו בפתח הראשי], ב. דעת הגר״ז שדינו כמבוי מפולש שצריך בצד אחד צורת הפתח ובצד שני לחי או קורה, ולא משנה איזה צד, ג. דעת האבן העוזר שאם בפתח הראשי עשה צורת הפתח, אין צריך בפירצה אפילו לחי וקורה, ד. דעת הבית מאיר שבכל אופן צריך בפירצה צורת הפתח [ולא לחי או קורה שנתקנו רק לפתח ולא לפירצה]. וצ״ע למעשה[שטז] (בה״ל ד״ה צריך).

3. כמו כן אם המבוי נפרץ בצד שבראשו, כגון שקצת מהצד של הפתח היה סתום במחיצה, ונפרצה בתוכה, עד י׳ אמות ניתר בעומד מרובה. ואפילו נפרץ סמוך לכותל שבצד, אינו כמו שנפרץ בצד סמוך לראשו (בסעיף הקודם), [כי באותו צד של הפתח אינו מקצר את הדרך, ולא יעזבו פתח גדול ללכת בפירצה קטנה] (משנ״ב ז שעה״צ ג).

ולענין הנחת הקורה והלחי באופן זה, י״א שצריך קורה מצד לצד [וכן בלחי צריך גם בפירצה], אבל רוב האחרונים הסכימו שמספיק שמונח משיירי המחיצה שבאמצע והלאה, כי הכותל שבאמצע נחשב כותל מבוי, כיון שהפירצה כסתומה [מדין עומד מרובה] (שם).

מבואות ורחובות שלנו, שכתבו הפוסקים לעיל (שסג, כו) שאין להם דין מבוי אלא דין חצר, הסתפק המג״א שמא הפירצה מותרת אף כשרבים בוקעים בה כדין חצר (בסעיף הבא). ובבית מאיר האריך וסיים שמדינא גם במבואות שלנו הפירצה אסורה (משנ״ב י)[שיז].

ג. מבוי שנפרץ לחצר ונפרצה לחצר כנגדו (דף ז: ח.)

מבוי שנפרץ במלואו לחצר, [שמצד המבוי אין שיירי כתלים בצדדים שיחשבו לחיים], ונפרצה החצר בצד השני [שכנגד המבוי] לרשות הרבים, יש לדון ב-3 דברים. 1) דין החצר שנפרצה משני צידיה, 2) דין המבוי מצד שאנשי החצר יאסרו

שטז. לכן למעשה היום סוגרים כל פירצה שבקעי בה רבים, ע״י גדר או בצורת הפתח.

שיז. טעם הבית מאיר הוא שלענין דיני הפרצות אינו תלוי אם בתים וחצרות פתוחים לתוכו, אלא רק להיתר לחי וקורה שניתקן למקום שיש הרבה דיורים (כמבואר במשנ״ב שסג, קב), וכיון שיש ברחובות שלנו צורת מבוי [שארכו יותר על רחבו] דינם כמבוי לענין פירצות ואם בקעי רבים אסור. ודעת החזו״א (סה, נב) שגם לענין פרצות אינם כמבוי [וכן דעתו שהיום לא שייך שיתקיים התנאי של בתים וחצרות,

עליו. 3) דין המבוי מצד שנעשה כמפולש לרה״ר ע״י שהחצר נפרצה מצד שכנגדו, [או שמא החצר מפסיקה את הפילוש].

1. דין החצר, אפילו לא עירבה עם המבוי, ואפילו שתי הפרצות שלה מכוונות זה כנגד זה [דומה למפולש], ואפילו בוקעים רבים בפירצות אלו, החצר מותרת (שו״ע). מכיון שחצר אינה נאסרת בהיותה מפולשת כמבוי (משנ״ב טז), ואין הפירצות נאסרות במה שבוקעים בהם רבים כמבוי (משנ״ב יז), וכיון שהם פחות מי׳ אמות [ובצדדים יש עומד מרובה או פסים], הרי הפירצות כסתומות, ואין צריך תיקון נוסף. אין בני המבוי אוסרים עליה כשלא עירבו, כיון שאין להם זכות דריסת רגל בחצר (משנ״ב טו).

אם הפירצות היו יותר מי׳ אמות, כל הדינים הנ״ל משתנים לאיסור (שו״ע). ואם רק צד אחד יותר מי׳, אסור בדינים השייכים לאותו צד, כלומר, אם בצד רה״ר יותר מי׳, אסור לטלטל, אך אין בני המבוי אוסרים [ומספיק תיקון בצד רה״ר]. ואם בצד המבוי יש יותר, מספיק שתערב עם בני המבוי (שעה״צ יג). ודעת החזו״א (סה, מ) באופן זה שכיון שהמבוי עצמו אסור, גם כלפי החצר לא מספיק לערב עם המבוי, כיון שעכ״פ היא פרוצה למקום האסור.

2. דין המבוי מצד שפרוץ לאנשי החצר, צריך שיערבו יחד. ואם לא עירבו, בני המבוי אסורים.

אמנם יתכן להחשיב את גיפופי החצר כלחי למבוי, מדין לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים, [באופן שהפירצה אינה מפולשת (עי׳ מס׳ 3), וזה יועיל אף כשבני החצר רגילים לעבור במבוי, דכיון שיש לחצר עוד פירצה הפתוחה לצד השני, כופים על מידת סדום שלא תעבור דרך המבוי ותאסור (בה״ל ד״ה משום, ומותר)]. והאופן שאינם נידונים כלחי הוא, כשנכנסים כותלי אורך המבוי לתוך החצר [ג׳ טפחים, ורחוקים מכתלי החצר ג׳ טפחים**שיח** (בה״ל ד״ה וכגון)].

3. דין המבוי מצד שנעשה כמפולש. צריך ג׳ תנאים להתירו, א. הפירצה של המבוי לחצר לא תהיה סמוכה לצד החצר, אלא באמצע, [שאם סמוכה לצד, נראה שהחצר המשך המבוי, ונראה שהמבוי מפולש לרה״ר]. ב. הפירצה של החצר לרה״ר אינה כנגד הפירצה של המבוי לחצר, [אחרת נראה כמבוי מפולש]. ג. החצר היא

כי אין החצר שלנו כחצר של חז״ל שהשתמשו לתשמישים צנועים], ולכן לפי החזו״א יש מקום להקל בפירצה שבקעי בה רבים, ומ״מ כתב החזו״א (עט, א) שהמחמיר להחשיב רחובות שלנו כמבוי תבוא עליו הברכה.

שיח. או שהגיפופים רחבים יותר מד׳ אמות (שונה הלכות ס״ט, ע״פ משנ״ב שנח, צו). ובמש״כ שנכנסים ג׳ טפחים, עי׳ במשנ״ב (לקמן שעד, יז) שכתב שרק אם נכנסים שתים שלש אמות לא מתירים, ובחזו״א (סז, יב) כתב שאפילו נכנסים משהו לא מתירים [כלפי המבוי].

של רבים, [שאם היא של יחיד יש לחשוש שיבנה בתים בצד החצר ויעשה קיר, שנמצא המבוי בסמוך לצד (כתנאי א)].

אם חסר אחד מאלו, צריך צורת הפתח בצד אחד כמבוי מפולש.

מבוי שנפרץ לרחבה [שאין בה דיורים], אם היא יותר מבית סאתים דינה ככרמלית, וממילא גם המבוי אסור מדין נפרץ למקום האסור. וגיפופי הרחבה אינם מועילים למבוי [אפילו אין כתלי המבוי נכנסים כבמס׳ 2][שיט].

אבל אם הרחבה לא יותר מבית סאתים[שכ], או שהוקפה לדירה, כיון שהיא מותרת גם המבוי מותר (שו״ע ומשנ״ב כד).

מבוי שפתוח בצד הרביעי לנהר, אם שפת הנהר עמוקה י׳, או שהיא בשיפוע בשיעור תל המתלקט, נחשבת מחיצה והמבוי מותר. [ואפילו שהמים מכסים, אין המים מבטלים דין מחיצה]. אבל אם אין שיעור זה אסור, משום שפרוץ לכרמלית [לנהר].

ואם בשפה שמעבר הנהר יש שיעור מחיצה הנ״ל, אם יש בין השפה השניה לכתלי המבוי י׳ אמות, אסור [מצד שפרוץ בצד]. ואף בפחות מי׳ יש לאסור, [שלא יבינו שההיתר מחמת השפה השניה, ויתירו אף כשלא יהיה כלל מחיצה], ובמקום הצורך יש להקל (משנ״ב כ״ד ובה״ל ד״ה כאילו)[שכא].

ד. דין השתמשות תחת הקורה ובין הלחיים (דף ח: ט.)

דין השתמשות במקום שתחת הקורה ובין הלחיים,

1. אם המבוי סמוך לרשות הרבים מותר, [כי מקום זה אינו רה״ר, ובטל למבוי שהוא רה״י].

2. אם המבוי סמוך לכרמלית אסור, מפני שמצטרף לכרמלית כיון שמצא מין את מינו וניעור[שכב] (שו״ע), ואסור להעביר שם יותר מד׳ אמות, וכן אסור להוציא ממקום זה למבוי [שהוא רה״י] (משנ״ב כו)[שכג].

שיט. כיון שיסוד ההיתר שבגיפופים הוא במיגו שמועילים להתיר את החצר מועילים גם למבוי, אבל כאן שהרחבה היא כרמלית ואינה ניתרת בגיפופים, ממילא אין הגיפופים מועילים אף למבוי (משנ״ב כד). והחזו״א (פח, יא) כתב שכן דעת התוס׳, אבל דעת הריטב״א שמועיל אף בלי מיגו [בתנאי שאין באורכם ד׳ אמות, והיינו שהכתלים של אורך החצר נחשבים הלחי ולא הגיפופים, ע״ש], וכן צידד החזו״א. [וע״ע שנ״ח ס״ק צו שבאחרונים משמע שהמשנ״ב כריטב״א, וצ״ל שסבר שמועיל לכו״ע].

שכ. לשון השו״ע שאם ״פחותה מסאתים״ מותר, והחזו״א (פח, י) העיר שגם בית סאתים מצומצם מותר כדלעיל שנט, א. ועיין בבה״ל שם ד״ה רחבה שיש קצת איסור בסאתיים מצומצם.

שכא. הפירצות שבצדדים ניתרות מדין עומד מרובה, ודעת החזו״א לאסור כיון שהפירצות מפולשות.

שכב. המשנ״ב (כו) ביאר, שבעצם המקום הזה הוא כרמלית, אלא שאין בו שיעור והוא בטל לסמוך לו. ולכן כשסמוך לרה״ר ולא שייך שיתבטל לרה״ר, בטל לרה״י, אבל כשסמוך לכרמלית, מצא את מינו להצטרף אליו.

שכג. וכן הדין בין הפסים של תיקון חצר (חזו״א סו, ז). וכן דין המקום שבתוך צורת הפתח (שם,

ויש אומרים שתחת הקורה מותר, ובפרט אם היא רחבה ד׳ טפחים ובריאה לקבל מעזיבה שיש לה דין פי תקרה, ודאי מותר (משנ״ב כז).

3. יש אומרים שאם בין הלחים רחב ד׳ טפחים, אסור אף כשסמוך לרה״ר, כיון שיש במקום שיעור כרמלית בפני עצמו, ויש אומרים שאף באופן זה בטל לרה״י (משנ״ב כה).

ה. דין יושב ומשתמש בפתח המבוי והחצר (שבת דף קמא.)

אע״פ שמותר להשתמש תחת הקורה [ובין הלחיים (משנ״ב כט)], היינו באופן מקרי, אבל לא ישב שם בקביעות וחפץ בידו, שמא יתגלגל החפץ מידו לרה״ר [או לכרמלית (משנ״ב כט)] וישכח ויביאנו אליו, כיון שאין לו היכר כל כך. אבל על פתח החצר מותר, כי יש בו יותר היכר [ע״י הפסים] (שו״ע ע״פ משנ״ב כח).

באופן שיש בפתח צורת הפתח, יתכן שנחשבת היכר טוב ומותר להשתמש תחתיה. אבל בצורת הפתח שלנו שגבוהה הרבה, אינה נחשבת היכר ואסור אף כשפתוח לכרמלית (משנ״ב כט)[שכד].

ו. דין נשים היושבות ומשתמשות בפתח המבוי (שבת דף קמה:)

נשים היושבות על פתח המבוי וכדיהן [או שאר תשמיש] בידן, אין מוחים בידן [כיון שלא ישמעו], שבדבר דרבנן אומרים מוטב יהיו שוגגין ואל יהו מזידין (שו״ע). וכן בדבר דאורייתא אם אינו מפורש ולא ישמעו לנו, אין צריך למחות כמבואר בסימן תר״ח (משנ״ב ל).

ז. מבוי שניטלו קורותיו או לחייו (דף צד.)

מבוי שבאמצע שבת ניטל הקורה או הלחי[שכה] [או צורת הפתח (משנ״ב לא)] שבפתחו, לא אומרים שבת הואיל והותרה הותרה כאשר החסרון הוא במחיצות, ואסור לטלטל בו, בין פתוח לרה״ר ובין לכרמלית.

ויש מי שאומר שאם העיר מוקפת חומה [באופן שהקיפו אחר שנתישבו, שהוקף לדירה (משנ״ב לג)] שכל העיר היא רשות היחיד, ותיקון המבואות נעשה רק כדי

וסי׳ סז, כד). אך באופן הנהוג בזמנינו שהקנה העליון הוא חוט דק, רק תחת החוט הוא מקום הלחי, ולפנים ממנו מותר, ומחוצה לו אסור (שם).

שכד. בצורות הפתח הנהוג בזמנינו שהקנה העליון הוא חוט דק, הרי מקום הפתח הוא רק במקום החוט כנ״ל, אבל שאר הלחי שלכיון פנים הוא לפנים מהפתח, ומותר אף לשבת בקביעות [ומ״מ ראוי להימנע ולהזהר], ולעומת זאת שאר הלחי לכיוון חוץ הוא מחוץ לפתח, ואסור מן הדין להשתמש כנגדו.

שכה. לשון השו״ע קורותיו או לחייו (לשון רבים) וכתב המשנ״ב (ס״ק לא) שלא יתכן שתי קורות ולחיים במבוי אחד, אלא הכוונה לקורות של כלל המבואות. [ועי׳ לעיל (שסה, ב מס׳ 2) שיש דיעות ששייך שתי לחיים וקורות למבוי אחד, וכן בסי׳ (שסד, א מס׳ 2), וצ״ע]. ובעיקר הדין, הוא הדין

להפסיק מדירות הגויים, מותר לטלטל כאשר ניטלו קורותיו בשבת, כיון שהחסרון אינו בדין רה״י אלא בהפסק בין החצרות (שו״ע ומשנ״ב לג), ויש לסמוך על זה. ואם ספק אם נסתר בשבת או מערב שבת, אזלינן לקולא (רמ״א) דחזקה שנשבר רק עכשיו (משנ״ב לו).

אמנם כל דין הואיל והותרה הותרה, הוא דוקא כשהיה ראוי לעמוד כל השבת, אבל אם היה עומד להיסתר בשבת, [כגון שמצויים גוים שמקלקלים, וקרוב לודאי שיקלקלוהו (משנ״ב לד)], אסור (רמ״א)[שכו].

ח. דין טלטול בחצרות במבוי שניטלו קורותיו (מרדכי).

באופן שניטלה הקורה מפתח המבוי ונאסר לטלטל במבוי [כנזכר בסעיף הקודם], ופת השיתוף מונחת באחת החצרות [וסמכו עליה גם לעירוב (משנ״ב לז)], נמצא שכעת שאר החצרות נשארו ללא פת [שאין להם דרך לטלטל הפת למקומם], ולכן רק אותה חצר שבתוכה הפת וכן החצרות שפתוחות אליה [בפתח או חלון] מותרות, אבל שאר החצרות אסורות (שו״ע).

אמנם איסור זה הוא רק כאשר ניטלה הקורה לפני שבת, אבל אם ניטלה באמצע שבת, אומרים שבת הואיל והותרה הותרה, ומותר אף לחצרות שאינן פתוחות לטלטל בתוך החצר [וכן להעביר לא דרך המבוי]. כיון שהחסרון הוא רק בעירוב ולא במחיצות (משנ״ב לט, כחילוק שבסעיף הקודם).

וכן שייך דין זה כשהתקלקל התיקון ברחוב של בית הכנסת שבו הפת, שאם התקלקל לפני שבת גם שאר החצרות אסורות, כשאין להם דרך להגיע לפת[שכז]. ובמקומות שלא מתקנים את הרחובות אין הפת שבבית הכנסת מועילה, ואסור לטלטל אף בחצר ביהכנ״ס[שכח]. אלא צריך להניח בכל חצר שיש בה שני דיירים. ומקום שאין שני דיירים אינו צריך עירוב, ואם עושה עירוב הוי ברכה לבטלה[שכט] (משנ״ב מ).

כשנפרץ במחיצה פירצה האוסרת [כגון יותר מי׳ אמות, או בקרן זוית] וכמשנ״ת הטעם שבחסרון במחיצות לא אומרים הואיל והותרה, כיון שדין רה״י תלוי במציאות בפועל.

שכו. בענין תיקון העירוב בשבת ע״י גוי, ראה לעיל (שסב, ג בביאור הלכה ד״ה מחיצה). ובאופן שתיקנו אם מותר לחזור ולטלטל ראה לקמן (שעד, א בה״ל ד״ה ונסתם).

שכז. כן פסק המשנ״ב כט״ז ומג״א, ודלא כאבן העוזר (כאן) שכתב להתיר מצד שהטלטול מביהכנ״ס לבית הוא שבות ולא גזרו על שבות בביה״ש.

ובאופן ששר העיר נעל את ביהכנ״ס, כתב הנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ לט) שאע״פ ששבירת המנעול והחותם הוא דרבנן אין להתיר, כיון שאף אדם לא ילך לפתוח את חותם פקידי המלך. וכ״כ בשו״ת אבני צדק (או״ח סי׳ מה), ועי׳ בשו״ת בר ליואי (ח״א סי׳ יב). ויש ללמוד מזה למקרה מצוי אצל העושים עירוב בבנין, אם אלו שאצלם מונחת הפת נסעו לשבת, ולא השאירו מפתח אצל אחד השכנים, כיון שאין לשכנים רשות לפרוץ לדירתם בטל העירוב. ויש לעיין אם יש מפתח אצל ההורים וכדו׳ ואפשר להביאו ע״י מי שמטלטל בעירוב השכונתי או העירוני.

שכח. כונתו באופן שיש שם שני בתים, וכיון שלא תיקנו את המבוי אינו שיתוף שיכול להניחו בביהכנ״ס,

איסור הוצאה שייך אפילו בבית אחד, כאשר שנים דרים בבית וכל אחד בחדר נפרד [ואין תפיסת יד כבסי׳ שע, ג], אסורים לטלטל לפרוזדור, שהוא כחצר השייך לשניהם. וכן אסור להעביר מחדר אחד לחדר של השני. וצריך להזהיר על זה במקומות שאין עירוב (משנ״ב מ)[של].

סימן שס״ו

דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו

[דיני פת העירוב]

א. דין תקנת עירובי חצירות (שבת דף ו. ורמב״ם)

מן התורה מותר לטלטל בכל רשות היחיד, וחכמים אסרו להוציא ולהכניס[שלא] מבית של אדם פרטי לחצר המשותפת עם שאר דיירים, כדי שלא יטעו להתיר אף מרשות היחיד לרשות הרבים (שו״ע ומשנ״ב).

ובכלל זה אסור להוציא אף מבית לבית סמוך, אף לא דרך חצר משותפת[שלב]. וכן אסור להוציא מהבית למבוי אפילו מתוקן בלחי וקורה (משנ״ב ב ושעה״צ).

אלא עירוב שצריך להניחו בבית (שעה״צ ל).

וחצר ביהכנ״ס שאין בה בתים, מותר לטלטל בה (שו״ת רע״א קמא סי׳ לד, וחזו״א פו, יא), ולא אומרים שהמתפללים יאסרו מחמת שהם רגל האסורה במקומה [ברחובותיהם] ויש להם זכות דריסת רגל בביהכנ״ס, שאין דריסת רגל אוסרת אלא בחצר פנימית וחיצונה, שהפנימית יוצאת רק דרך החיצונה שנחשב כאילו דרה גם בחיצונה מכיון שהחצרות סמוכות, משא״כ כאן שהרחוב שהוא כרמלית מפסיק בין בתי המתפללים לחצר ביהכנ״ס. ועי׳ חזו״א שבאופן שהעיר מוקפת מחיצות יתכן שיאסרו. וע״ע מש״כ בזה בסי׳ שע״ח בהערות.

עוד בדיני הנחת הפת בביהכנ״ס, ראה לקמן סי׳ שס״ו סוף ס״ג.

שכט. זה כונת המשנ״ב במש״כ שלא יעשו עירוב בכה״ג, כמבואר במג״א, אבל בעצם הנחת הפת אין איסור [ובספק יכול להניח בלי ברכה].

של. דין זה מצוי מאוד בבתי מלון ובבתי חולים. ופרטי הדינים מתי נחשבים שנים וכו׳, מבוארים בסימן שע.

שלא. לשון השו״ע שאסרו לטלטל מבית לחצר, ופשוט שה״ה שאסור מחצר לבית, כמבואר בסי׳ שפ״א ס״א ובהרבה מקומות. וגדר דין בית ודין חצר ראה לקמן סי׳ שעב, א ב.

שלב. בדין זה האריך הביאור הלכה (סי׳ ש״ע ס״ג ד״ה או), ויסוד הענין שנחלקו הראשונים בטעם התקנה, רש״י (עירובין דף כא.) כתב שאסרו להוציא מרשות ראובן לרשות שמעון, וממילא אסור להוציא לחצר המשותפת כי יש בה גם רשות שמעון, ולפ״ז מבית לבית ודאי אסור, שזה עיקר האיסור. אבל הרמב״ם כתב שאסרו להוציא מרשות פרטית לרשות המשותפת לרבים, שזה דומה להוצאה לרה״ר, ולפ״ז יש אחרונים שכתבו שמבית לבית יהא מותר שהרי אינו דומה להוצאה לרה״ר, אבל הבה״ל שם

והתקינו חכמים שיהא מותר לטלטל ע״י שיערבו, דהיינו שגובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו באחד מבתי החצרות, שעי״ז אנו רואים כאילו כולם דרים באותו בית, וכאילו כל החצר מיוחדת לאותו בית (שו״ע). וכמו שביאר הרמב״ם, שכמו שכולנו שוים במקום זה ואוכל אחד לכולנו, כן יד כולנו שוה בכל מקום שאחז כל אחד לעצמו, וא״כ כולנו רשות אחת, ולא יבואו לטעות ולדמות הוצאה למקום זה להוצאה לרשות הרבים (משנ״ב ד).

טלטול בתוך אותה חצר, וכן מחצר לחצר [כלים ששבתו בחצר], לא אסרו. ופרטי דינים אלו ראה בסי׳ שע״ב ס״א (משנ״ב ב).

באופן שאחד עוקר והשני מניח כשהאיסור רק שלא ערבו, הסתפק הפמ״ג וצ״ע (בה״ל ד״ה מבתיהם)[שלג].

ב. איזה מגורים נחשבים דירה לחייב עירוב (עירובין דף יז. ורמב״ם, שבלי הלקט)

1. בין יושבי אהלים בין יושבי סוכות ובין אנשי מחנה שהקיפו מחיצה סביבם, צריכים לערב כדי שיהא מותר להוציא ממקומם לחצר המשותפת ולאהל חבירו. אבל שיירא שחנתה בדרך והקיפו מחיצה סביבם, אינם צריכים לערב, כיון שהאהלים שלהם עראיים ונחשב שכולם דרים במקום אחד[שלד] (שו״ע).

מהו ההבדל בין מחנה לשיירא. המגיד משנה כתב ששיירא חנו רק לשבת, משא״כ מחנה חנו לכמה ימים ולכן אינם עראיים ממש. אבל בביאור הלכה (ד״ה אבל, וכן במשנ״ב) כתב שגם אם חונים כמה ימים כדי לפוש או מאיזו סיבה ג״כ נחשב עראי, ומחנה היינו אנשי צבא החונים במקומם, רק שבקיץ הם דרים בשדה, ולכן זה אינו עראי. [ומש״כ השו״ע לעיל (שס, ג) ששיירא צריכים לערב, היינו כשהקיפו כל אחד לעצמו ופתח ביניהם, שאפילו שהם עראיים הם כשנים נפרדים וצריכים לערב (בה״ל שם)].

והגר״א בשם י״א כתב שכל פחות מעשרה אנשים נקראים שיירא, ושיירא צריכים לערב (דלא כשו״ע), וכל יותר מעשרה [ההולכים בדרך וחנו] נקראים מחנה[שלה], ומחנה לא צריכים לערב (משנ״ב יב).

ובמשנ״ב כאן הכריע שגם לרמב״ם אסור. [המשנ״ב כאן סק״ב העתיק טעם רש״י, ומ״מ הדגיש [במשנ״ב ב ובשעה״צ ב] שגם מבית לבית אסור, והיינו אף לשיטת הרמב״ם וכמ״ש בבה״ל שם].

שלג. בחזו״א (קג, יט) כתב שאסור לעשות עקירה בלא הנחה ברשויות דרבנן, ולפ״ז אסור מצד העוקר [ואל מצד שנעשתה מלאכה ע״י שניהם]. והסתפק במקום מצוה. ועי׳ שעה״צ (שמט, יד) שהביא מחלוקת אחרונים בזה עוקר וזה מניח מכרמלית.

שלד. ואפילו יש גוי ביניהם אין צריך לשכור ממנו, שכל שהישראלים כיחיד ואינם צריכים לערב, לא תקנו שהגוי אוסר (ב״י, דלא כשבלי הלקט).

שלה. ולמדוהו בירושלמי (עירובין פ״א ה״י) מהפסוק מחנה אלוקים, שאין מחנה פחות מעשרה, שראוים

2. ספינה שיש לה מחיצות י׳ טפחים, ובתוכה בתים לנוסעים, אינם עראיים כשיירא וצריכים לערב (רמ״א). ואם לא עירבו אסורים להוציא מהבתים לספינה, אבל בספינה מותרים לטלטל בכולה כמו בחצר (משנ״ב יד)[שלו].

אבל אם הנוסעים דרים בספינה עצמה ולא בתוך בתים, ואפילו חלקם דרים בבתים אך אין שני ישראלים בתוך בתים, אין אוסרים זה על זה ומותר לטלטל בכולה ואף מהבתים לספינה (משנ״ב יג יד, ובה״ל ד״ה בתים, ע״ש).

3. ספינה שאין לה מחיצות י׳ טפחים, דינה ככרמלית ואסור לטלטל בה יותר מד׳ אמות (רמ״א). ובפחות מד׳ אמות מותר אף מהספינה לים, ואסור מהספינה לבתים שבתוכה שהם רשות היחיד[שלז] (משנ״ב יז).

הי׳ טפחים נמדדים מקרקעית הספינה מתוכה, או מהצד החיצוני מפני המים ומעלה, ולא מחשיבים את הטפחים שבתוך המים[שלח] (משנ״ב טז). ואף באופן שתחתית הספינה חד ואין בו ד׳ טפחים, או שהוא עם חורים יותר מג׳ טפחים [כבסירת פדלים], דינה כרשות היחיד, כיון שבחלקה העליון יש ד׳ טפחים וגוד אסיק מחיצתא [וגם כאילו המחיצה סוגרת את תחתיתה] (בה״ל ד״ה ואם).

ג. באיזה בית מניחים את הפת (דף מט., פה:, גיטין דף נט.)

כל בני החצר נותנים פת ומניחים אותה באחד מבתי החצר, ועי״ז נחשב שכולם דרים בבית ההוא, כי עיקר דירתו של אדם היא במקום פיתו (משנ״ב יט). ולכן הבית שבו מניחים את פת העירוב לא צריך ליתן חלק בפת (שו״ע), שהרי הוא גר שם גם ללא פת זו[שלט] (משנ״ב יח).

פרטי דין הפת:

להשראת השכינה. ולפ״ז כתב החזו״א (ליקוטים ו, א) שהמומרים שאינם מצטרפים לעשרה לדבר שבקדושה, לא מצטרפים גם כאן.

שלז. דין ספינה נזכר גם לקמן (שפב, כ), וע״ש בבה״ל (ד״ה ויש) שכאשר המחיצות עראיות א״צ לערב.

והנה לגבי מזוזה פסק השו״ע (יו״ד רפו, יא) שא״צ בספינה, וביאר רע״א שם שאינה דירת קבע, ומ״מ כאן מבואר שבעירובי חצרות אוסרים, מוכח שאין הדברים תלויים זה בזה.

שלח. ופשוט שאפילו אם יערבו דרך פתח וחלון מבית לבית, אינו מתיר להוציא לספינה שהיא כרמלית.

שלח. אע״פ שבכמה מקומות כתב המשנ״ב שהמים לא מבטלים את המחיצה (שמה, מא מח: שסה, כד), שאני הכא שהנידון כלפי פנים הספינה אין דנים את מה שמבחוץ וגם בתוך המים (עי׳ מג״א סק״ד).

שלט. ואם יש לבעה״ב שתי דירות בחצר, והוא אוכל בדירה שלא נתנו בה את הפת, יתכן שאוסר כיון שדירתו לענין עירוב היא במקום שאוכל שם, וצריך לתת חלק בפת.

ויש לחקור האם מה שבעה״ב לא צריך לתת זה מחמת שהוא שותף בלי לתת פת, ע״י שנותן דירתו, או שאינו צריך להשתתף כיון שהפת היא כדי שיחשבו דרים שם והוא דר בפועל, וכ״מ במשנ״ב, אבל בחזו״א (צ, כט) כתב שבאופנים שלא נתנו את הפת לשם עירוב, רק ע״י שהם שותפים בסחורה נעשה

1. אין צריך שיהא בפת שוה פרוטה (שו״ע), כיון שלהלכה עירוב אינו משום קנין [שקונים חלק בבית של העירוב] שא״כ היה צריך לקנות בשוה פרוטה, אלא עירוב משום דירה [שכולם דרים במקום שיש להם פת]. ומטעם זה צריך שיתנו דוקא פת, ולא כלי או כסף (משנ״ב יט).

ומטעם זה ניתן להניח את הפת בבית של קטן (שו״ע), כיון שאינו צריך להקנות להם את ביתו (משנ״ב כג)שמ.

וכן קטן יכול לגבות את הפת ולקבצה (שו״ע), כיון שא״צ קנין. ואע״פ שאין מעשה קטן כלום, מ״מ העירוב חל ממילא [כבסעיף י״א]. אבל לא ע״י גוי כיון שחשוד לגנוב ולהחליף טוב ברע (משנ״ב כח).

2. יש להניח את הפת בבית שהוא ראוי לדירה, ולא בחצר, ולא בבית שער אכסדרה ומרפסת שאינם ראויים לדירה (שו״ע).

בית שער, הוא אפילו דירה ממש אם משמשת מעבר לדירות פנימיות (משנ״ב כ). ומשמע אפילו שמשמשת ליחיד הדר בפנים, וי״א רק כשמשמשת לשנים ויותר (בה״ל ד״ה לאפוקי)שמא.

מרפסת, היא כחדר מדרגות חיצוני, שבו עולים לדירות שבקומה העליונה (משנ״ב כ).

3. צריך שיהא בבית ד׳ אמות על ד׳ אמות (שו״ע). ואם הוא צר וארוך ויש בו כדי לרבע ד׳ על ד׳, יש דיעות בין הפוסקים, ונכון לכתחילה להניח בבית גדולשמב (משנ״ב כב). ואף בחדר קטן שנמצא בתוך בית גדול, צריך שיהיה בתוכו ד׳ אמות, שיהיה ראוי לדור בתוכו. וצ״ע (בה״ל ד״ה ארבע).

4. אם רגילים להניח את הפת בבית מסוים, אין לשנותו וליתנו בבית אחר, מפני דרכי שלום (שו״ע). לפי רש״י החשש שהנכנסים לאותו בית ולא יראו את העירוב, יחשדו שבני החצר מטלטלים ללא עירוב [ויבואו לידי מחלוקת (שעה״צ יח)], ולתוס׳ יחשדו את בעה״ב שגונב מהפת ולכן העבירוה ממנו, ויבואו לידי מחלוקת. ונפק״מ

ממילא עירוב (כדלקמן סי״א), צריך שגם לאותו בעה״ב יהא חלק בפת. מוכח שגם בעה״ב צריך להיות מעורב, ולא רק לגור בדירת כולם. וי״ל שגם למשנ״ב זהו גדר הדברים ואכמ״ל.

שמ. וכן בבית של הפקר (חזו״א קא, ג).

שמא. בבה״ל נראה שפסק כשיטות שרק כשמש לשנים ויותר הוי בית שער, ולקמן (סי׳ שע שעה״צ ס״ק כה) כתב לחלק בין דירה שעוברים דרכה, לבית שער הבנוי לכך.

שמב. וכתב בשעה״צ (יג) שאע״פ שהא״ר כתב שהולכים להקל בעירובין, אין דבריו ברורים לי, דמנא ליה שהולכים להקל כשיש עוד בתים [שאפשר להחמיר בקל], שהרי אין חצר אלא כשיש בה שני בתים. והחזו״א (קי, כח) כתב שאין להקל בכדי לרבע.

החזו״א (קי, כח) דן לגבי בית חרושת שהמכונות הקבועות ימעטו משיעור ד׳ על ד׳, ולפ״ז כתב השונה הלכות (סט״ז) שארונות קבועים ממעטים מהשיעור. ויש שכתבו שארונות מטבח וכדומה שיש בהם שימוש של דירה אינם ממעטים (כ״מ במהרש״ם ח״ג סי׳ רסג, וכ״ה בחובת הדר).

אם מכר ביתו לאחר, שלרש״י צריך להשאיר בבית הלוקח, ולתוס׳ אפשר להעביר (משנ״ב כז).

אין לשנות אף כשיש סיבה [אא״כ היא סיבה גדולה], ואף אם מת בעה״ב, ואף אם השני ת״ח והראשון עם הארץ, ואף אם השני רוצה לשלם לבני החצר שיניחו אצלו. אבל במקום שבני החצר משלמים לבית שמניחים בו, מותר להעביר אפילו שגם לשני אינו בחינם. ואם התנו מראש שיוכלו להעביר מותר, ויש מפקפקים (משנ״ב כו כז).

אם עברו והעבירו לבית אחר, אין צריך להחזיר, אבל אם השני רוצה יכול להחזיר, וצ״ע למעשה (משנ״ב כז).

המנהג בזמן הזה להניח את העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים. ואע״פ שאינו דירה [שאסור לאכול בו מפני קדושתו (משנ״ב כט)], כיון שעירובין שלנו הם שיתוף [וסומכים על שיתוף לעירוב] אין צריך ראוי לדירה (רמ״א)[שמג]. ולפ״ז דין ביהכנ״ס כחצר, שאם לא הניחו פת והמחיצות כשרות מותר לטלטל ממנו לחצירות כדין כלים ששבתו בחצר [לקמן שעב, א] (משנ״ב ל).

ד. דין הנחת הפת בכלי אחד ובבית אחד (דף מט. עא.)

צריך שפת העירוב תהיה בכלי אחד ובבית אחד, ואם חלקו בשני כלים או שני בתים אינו עירוב (שו״ע). כיון שהענין שיהיו מעורבים יחד, ובשני כלים נראה שרוצים להתחלק. ולפ״ז לכאורה דוקא כשכל אחד נותן חלק בעירוב שייך לומר שרצונם ליחלק, אבל אם אחד מזכה עבור כולם יכול ליתנו בשני כלים, ומ״מ מסתימת הפוסקים משמע דלא פלוג, וצ״ע (משנ״ב לא). ועכ״פ צריך ליתנו בבית אחד, כי צריך שכולם ידורו בבית אחד, ולכן מקומות שמניחים העירוב בבית הכנסת, יבחרו בהכנ״ס אחד לכל העיר [ולא כל אחד בבהכנ״ס שלו] (משנ״ב לג)[שמד].

שמג. אם ביהכנ״ס מחוץ לתחום העירוב, כתב האבן העוזר (סוס״י שסה) שכשר, כיון שהטלטול הוא שבות ולא גזרו על שבות בבין השמשות, ובשו״ת רע״א (קמא סי׳ יד) הסתפק בזה, אבל הרבה פוסקים כתבו שאינו מועיל, וכן פסק המשנ״ב לעיל (שסה, מ) והחזו״א (צו, לא).

עוד כתב האבן העוזר (כאן) שאנשים שקנו מקום בביהכנ״ס ואינם גרים בתחום העירוב, אוסרים את הטלטול מביהכנ״ס לחצר, וכשיטת רש״י בחורבה (עירובין דף פה. ד״ה וג׳) שאף כשאין הבעלים דר במקום ואינו אוסר, מ״מ רשותו עצמה אסורה, ולכן כתב שעדיף להניח בביהכנ״ס שאז פטורים מדין בית שמניחים בו עירוב, וכן החזו״א (צ, כז) החמיר כשיטת רש״י וכתב שאוסרים [ובשונה הלכות (שעו, ה) כתב שרק בסימנים הראשונים החמיר]. אבל לשיטת תוס׳ שרק כשאוכלים אוסרים וכן צידד הביאור הלכה (שעו, ג ד״ה וביניהם), אין אדם אוסר בביהכנ״ס שאינו אוכל שם.

שמד. בשו״ת חכם צבי (סי׳ קיב) כתב שאפילו אם יש שיעור עירוב בכל ביכנ״ס וכל אחד זיכה לכולם, הוי כחולק את עירובו ואסורים, וכ״ד המו״ק והערוך השולחן (סוס״י שסח). אבל הבית מאיר (כאן) והחזו״א (צ, כח) סוברים שדין חולק את עירובו הוא רק כאשר חלק מהתושבים שותפים בפת א׳ וחלק

אם נתן את הפת בשני כלים רק מחמת שנתמלא הכלי האחד, מותר (שו״ע), שכיון שלא חילק מרצונו אין לתלות שרצונם ליחלק. אך אם מלכתחילה היה לו גם כלי יותר גדול, יש מחמירים שנחשב כחולק מרצונו (משנ״ב לב).

הפמ״ג הסתפק אם צריך דוקא שיהא בתוך כלי, או אפילו במקום אחד ללא כלי. ומ״מ אם הניחו בשני מקומות אפילו ללא כלים, ואפילו בבית אחד, נחשב כחולק את עירובו (בה״ל ד״ה בכלי).

ה. דין שלא להקפיד על אכילת פת העירוב (דף מט.)

צריך שלא יקפידו שלא יאכלו חבריהם מפת העירוב, ואם אחד מקפיד אינו עירוב. ולכך צריך ליזהר שלא לערב במאכלים שהכין לצורך שבת (שו״ע). אך אם בכל זאת כונתו שגם אם יבקשו ממנו את מאכלי השבת, יתן מהם, יכול לערב בהם**שמה** (משנ״ב לו).

אם בא חבירו וביקש ולא נתן לו, בטל העירוב. אך דוקא אם בא בערב שבת או בבין השמשות בזמן שחל העירוב, אבל בא אח״כ אינו בטל כיון שכבר חל (בה״ל ד״ה ואם)**שמו**.

בפת ב׳, אבל כשכולם שותפים בהכל אינם חלוקים, וכן מבואר בביאור הלכה לקמן (סעיף יד ד״ה מברך). ולפ״ז כל העושה עירוב בבנין, או עירוב שכונתי בתוך עירוב כללי, צריך לזכות לכולם, וזה מועיל שלא יחשב כחולק. [אבל לפי החכם צבי יכול רק אם עושה תנאי, שאם העירוב הכללי כשר אין בעירובו כלום].

ובעיקר הענין כיצד שייך לערב עם שני מקומות, מדוע אינו סתירה שאם דר כאן אינו מעורב עם הדירה האחרת, עי׳ שיח השדה למרן הגר״ח קניבסקי שליט״א (ח״ג עירובין דף מח.).

שמה. וכן כתב החזו״א (פז, ב) והוסיף שאפילו אם עושה כן מתוך שסבור שלא יבקשו ממנו, מ״מ אם גמר בדעתו שכשיבקשו יתן, מועיל, וכן אנו נוהגים, כי כיון שנחוץ לנו ההוצאה ומצוי המכשולים היינו נותנים למבקש, עכ״ד.

שמו. כתב השש״כ (פי״ז הערה פד) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל שאע״פ שאם יאכלנו לפני שבת יתבטל העירוב, וא״כ ודאי שלא הקנה לו על דעת זה, אך הואיל ואם יקפיד יתבטל העירוב, אמרינן שגמר בדעתו להקנות גם על הצד שיבוא לאוכלו קודם שבת. והוסיף שצריך שהנותן את הפת ידע מכך. אמנם הסתפק אם מספיק שיתן לו לאכול כגרוגרת, שהרי העירוב שייך להרבה אנשים, והחלק שלו קטן.

וכתבו מחברי זמנינו שאפילו לכתחילה יכול לעכב אחרי שעבר בין השמשות, ואפילו שהיה דעתו לכך בשעת הקנאת העירוב, כיון שמספיק שבזמן שהעירוב חל היה לו פת בבית עם כולם. [ויש לעיין בזה, שאם זה פת שתהיה רק בביה״ש, הרי מראש לא נמשך אחרי פת כזו, אמנם כן מבואר מהרמ״א (שצד, ב) שניתן לאכול את הפת בליל שבת מעיקר הדין].

הראב״ד (בהשגות פ״ה מעירובין ה״ב) כתב שאסור להקפיד רק כשאחד מזכה לעולם, כי מוכח שלא זיכה בלב שלם, אבל כשכל אחד נתן חלק, אף אם יקפיד מ״מ חלקו נמצא עם כולם. אבל השו״ע סתם כדעת הראשונים שגם באופן זה אם יקפידו בטל העירוב, וכן משמע בשעה״צ (ס״ק לג).

ו. דין לערב בפת שלימה (דף פ: פא.)

1. אין מערבין בפרוסה, דהיינו שצריך שכל אדם המשתתף בעירוב יתן פת שלימה (שו״ע), כדי שלא יבואו למחלוקת שיאמרו אני נתתי שלימה והוא נותן פרוסה. ואפילו אם כולם נותנים פרוסה אסור, שמא יחזור הדבר לקלקולו [שיתנו שלמה]. ובפמ״ג מסתפק שאפשר שאינו מועיל אף בדיעבד[שמז]. ואם נתנו שלם ונחסר אח״כ לשבת הבאה, עי׳ בסימן שס״ח ס״ד (משנ״ב לז).

כשנותנים פת שלמה, אין קפידא אם ככר של אחד גדול משל חבירו, [שמזה לא יבואו למחלוקת] (משנ״ב מא)[שמח].

פת שלמה שניטל ממנה אחד ממ״ח שהוא שיעור חלה, כשרה לעירוב, אפילו שלא היתה טבולה לחלה, [כיון שהשכנים יסברו שנתן שלמה רק שניטל ממנה חלה (משנ״ב לח)[שמט].

פת שלמה שנפרסה וחיברה בקיסם, אם אינו ניכר שנפרסה כשרה לעירוב (שו״ע), שכיון שאינו ניכר לא יבואו לידי מחלוקת (משנ״ב מ)[שנ].

2. יש שפירשו שתקנת חז״ל לערב בפת שלמה, היינו שיהיה ביחד פת אחת שלמה[שנא], רק שאפשר גם באופן הנ״ל שכל אחד נותן פת שלמה. ולכן נהגו לקבץ מכל בית ובית מעט קמח, ועושים מזה חלה אחת שלימה. ואפילו אם נשאר מעט קמח, אין לחשוש שיש מישהו שאין לו חלק בפת העירוב, כי כולם נותנים על דעת שיהא עבור כולם, (רמ״א ע״פ משנ״ב מא מה). ולפ״ז אף אם היו כמה שלא נתנו, חל העירוב עבור כולם (משנ״ב מב).

3. מכיון שהשמש גובה עבור כולם, אין צריך לזכות ע״י אדם אחר, או שהשמש בעצמו יפרש שזוכה עבור כל אחד ואחד, אלא הגביה מתפרשת כזכיה עבור כולם.

אותו אדם שזיכה את הפת לשכניו, יכול לאכול אותה בלי לבקש מהם רשות, ואינו צריך לחשוש שמא אחד מהם מקפיד, משום שסתם אנשים אינם מקפידים. כ״כ החזו״א (פז, ב), ומוכח מדבריו שזכיית השכנים היא זכיה ממונית.

שמז. עיין אליה רבה (ס״ק י״ד) שהמהרי״ל פעם עירב בפרוסה ונזכר אחר הברכה, והביא שלמה ולא חזר וביר״ך, וכתב הא״ר שאם עבר זמן, יחזור ויברך. [ובמשנ״ב משמע שיתכן שמועיל בדיעבד, וא״כ בכל אופן לא יחזור ויברך].

שמח. וכן אם אחד נותן פת חיטים ואחד פת שעורים וכדומה, מותר (תו״ש ס״ק יז).

שמט. ואף למנהגינו שמפרישים לחלה רק משהו, כתב החזו״א (קא, ב) שכשרה עד אחד ממ״ח, דלא פלוג רבנן. ובפת אורז וכדומה (כדלקמן סעיף ח) כתב החזו״א (שם) שאם חסר אחד ממ״ח דינו כפרוסה, כיון שאינה חייבת בחלה.

שנ. וכן אם הפרוסה נשארה מחוברת מעט, דינו כדין שלם בברכות (לעיל סי׳ קסז, א) שאם אוחז בקטן והגדול עולה עמו נחשב שלם (עצי אלמוגים ס״ק יג).

שנא. דוקא שלמה ולא פרוסה, אע״פ שלכאורה לא שייך באופן זה שיבואו לידי מחלוקת, מ״מ כיון שהפת נגבית מכולם לא פלוג רבנן, משא״כ באופן שמזכה משלו אינו צריך שלמה (בה״ל ד״ה ועושין).

ויש אומרים שצריך לזכות ואם לא זיכה אינו עירוב, ויש לחוש לדבריו. ובפרט כשהשמש עושה מקמח שלו. וכן נהגו שנותן לרב לזכות בפת (משנ״ב מה).

4. שכחו לזכות בפת בערב יו״ט של פסח, אין לזכות אלא על תנאי, שביו״ט ראשון יאמר אם היום חול אני מזכה לכל העיר, ואם היום קודש אין בדברי כלום, ובליל יו״ט שני יאמר אם היום קודש כבר זכיתי אתמול, ואם היום חול אני מזכה היום.

וכל זה דוקא אם יש שבת סמוכה ליו״ט, אבל אם יש ימים בינתיים, ימתין מלזכות עד ערב שבת [כי ביו״ט רוב הוצאה היא לצורך ומותרת]. ואם שכח בערב שבת, לא יזכה בשבת, אלא יסמוך על הפוסקים שהגובה מכולם אינו צריך לזכות כנזכר במס׳ 3 (משנ״ב מה ושעה״צ).

5. שיתופי מבואות, יכולים להשתתף אף בפרוסה, שכיון שיכול לערב בכל מיני אוכלים ומשקים לא תקנו בזה שדוקא בשלמים. ולפי מש״כ הרמ״א (בסוס״י שפז) שהיום סומכים על השיתוף לעירוב, לכאו׳ ניתן לערב בפרוסה, ומדלא כתב הרמ״א דין זה, צריך לומר שסובר כראשונים שאף בשיתוף כשמערב בפת צריך דוקא שלמה ולא בפרוסה (בה״ל ד״ה אין).

ז. דין עירוב בפת שלימה כשמזכה משלו (רא״ש ומרדכי)

כל האמור בסעיף הקודם שצריך לערב בשלמה [מחשש שיבואו לידי מחלוקת], אינו נוהג כשמזכה לכולם מהפת שלו, כיון שלא שייך הטעם, ויכול לערב בפרוסה (שו״ע ומשנ״ב מו).

ח. עירוב בפת אורז ודוחן (דף פא.)

מערבים בפת אורז ועדשים [שדרך העולם לאפותו ולאכלו (משנ״ב מ״ז)], אבל לא בפת דוחן**שנב** (שו״ע). ועיין לעיל סימן ר״ח משנ״ב ס״ק כ״ה שהתבאר מהו אורז ומהו דוחן (משנ״ב מז).

ט. דין זכיית הפת עבור כולם (דף עט:)

1. יכול אחד לתת עירוב בשביל כולם, ובלבד שיזכה אותו ע״י אחר (שו״ע), שיאמר לו זכה בה לכל בני החצר, והמגביה יכוין שזוכה בשביל כולם. ואע״פ שהם לא עשאוהו שליח, זכין לאדם שלא בפניו והוי כשלוחם (משנ״ב נ).

שנב. כיון שעירוב משום שאדם קובע דירתו במקום פיתו, וזה לא שייך אלא בפת שהדרך לאוכלה (תו״ש ס״ק כד). וכתב הדרכי משה (ססק״א) בשם רי״ו שמערבים בלחמניות שברכתן מזונות, ולפ״ז כתב הערוך השולחן (סט״ו) שמערבים בכל פת הבאה בכיסנין. ושאר פוסקים לא הזכירו מזה, וצ״ע. ובזמנינו שעושים שיתוף ומועיל לעירוב, י״א שבלא״ה אפשר לערב אפילו בשאר מאכלים (עי׳ סי׳ שפז).

2. צריך שיגביה טפח (שו״ע). ואפילו למ״ד הגבהה צריכה ג׳ טפחים (חו״מ סי׳ קצ״ח ס״ב), כאן הקילו שמספיק טפח. ואם הניח בידו התלויה באויר, ג״כ צריך שיגביה טפח (משנ״ב נא), אבל אם כל הפת בתוך ידו ואינה בולטת לצדדים, קונה מדין יד אף אם לא הגביה (בה״ל ד״ה צריך)[שנג].

שיטת הרמב״ם והגאונים שצריך להניח את הפת במקום הגבוה מן הקרקע טפח, כדי שתהא מובדלת ומופרשת משאר כלים שבחצר, וטוב לכתחילה לחוש לדבריהם. ולדעה זו לא נזכר שהקילו שמספיק לקנין הגבהה טפח כנ״ל, אלא שבלא״ה יש דיעות שכל הגבהה טפח (בה״ל שם).

3. צריך לזכות עבור כל בני החצר, וגם עבור כל מי שיתוסף מיום זה ואילך, [שאם לא יזכה עבורם, הם יאסרו על כולם כשיתוספו]. ויש אומרים שאפילו אם לא זכה בפירוש למתוספים, לב ב״ד מתנה שיזכה עבורם (שו״ע), והיינו בזמנינו כיון שדרכינו לעשות עירוב לכל השנה, מסתמא מכוונים על דעת כן (משנ״ב נג)[שנד].

אם נתמעט העירוב אחר שחל כבר שבת אחת, נשאר בכשרותו. אבל אם נוספו דיירים אחר שנתמעט, צריך להוסיף מחמתן, כיון שכלפיהם זה כנתינת עירוב מחדש שצריך שיעור[שנה]. ולזה לא מועיל מה שזיכה להם מתחילה, אלא כשיש מתוספים צריך לשמור שכל הזמן יהיה שיעור (שו״ע ומשנ״ב נד).

י. ע״י מי ניתן לזכות את הפת (דף עט:)

כשמזכה את פת העירוב ע״י אחר, לא יזכה ע״י מי שידו כידו, כי אין הפת יוצאת מרשותו ואי אפשר לזכות באופן זה, ונחלקו מי מוגדר ידו כידו לענין זה.

1. דעה א׳, אינו יכול לזכות ע״י מי שאינו יכול לזכות לעצמו, כגון בנו ובתו הקטנים אפילו אינם סמוכים על שולחנו[שנו], עבדו ושפחתו הכנענים.

שנג. וכן יכול לזכות בשאר קנינים כגון אגב וסודר (ערוך השולחן סי״ח).

שנד. ומ״מ לכתחילה יש לפרש שזוכה עבורם כמבואר במשנ״ב לקמן (סי׳ שע ס״ק נה ובשעה״צ ס״ק לא).

ולזכות לקטן שעדיין לא נולד, לכשיולד, כתב בשו״ת הרשב״א (ח״ז סי׳ צה) שאי אפשר כיון שעדיין לא בא לעולם. ומ״מ בדרך כלל נגרר אחר אביו ואמו ואינו אוסר, אך יש נפק״מ בבתי חולים במחלקות פגים או אישפוז שיש תינוקות ללא הוריהם, [והם אוסרים מדין אורח שאין בעה״ב עמו, ואכמ״ל], ולהם לא היה ניתן לזכות. ולכן שם צריך כל שבוע לזכות מחדש.

ובערוך השולחן (סי״ט) כתב שה״ה שאי אפשר לזכות לגוי לכשיתגייר, ע״ש.

שנה. בשעה״צ (ס״ק מד) כתב שבראשונים מבואר שהסתפקו בזה, והשו״ע החמיר מספק. ולקמן (שסו, ט בה״ל ד״ה אף) העתיק לשון הט״ז שבודאי צריך להוסיף. ולכן בזמנינו בעירובים גדולים שכל שבוע מצוי שנוספים דיירים, [כגון שוכרים לל׳ יום], צריכים להשגיח שכל שבת יהיה בפת שיעור שלם.

שנו. באופן שיש לקטן בית בפני עצמו, הביא הדרכי משה (אות ג׳) שהסתפק האור זרוע אם זוכה לאחרים במיגו דזכי לנפשיה. ולכאורה היינו דוקא באינו סמוך על שולחנו, שאם הוא סמוך אינו צריך לערב את ביתו [כבסי׳ שע, ה בבנים המקבלים פרס מאביהם].

אבל יכול לזכות ע״י בנו ובתו הגדולים אפילו סמוכים על שולחנו, וע״י עבדו ושפחתו העברים אפילו קטנים [הקילו בעירוב אפילו שבעלמא קטן לא זוכה לאחרים (משנ״ב נח)], וע״י אשתו אפילו שמעלה לה מזונות ואין לה בית בפנ״ע בחצר.

2. דעה ב׳, אינו יכול לזכות ע״י כל מי שמציאתו לבעליו, כגון בנו ובתו הסמוכים על שולחנו אפילו הם גדולים[שנז], בתו אפילו שאינה סמוכה עד שתבגר, אשתו שמעלה לה מזונות או שאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך [ומעשה ידיה מספיקים לה, שאל״כ אין מציאתה לבעלה ויכולה לזכות (משנ״ב סה)][שנח].

אבל יכול לזכות ע״י בנו ובתו שאינם סמוכים על שולחנו אפילו קטנים [כיון שבמציאה זוכה לעצמו[שנט]], ובתו רק משבגרה ואינה סמוכה, וע״י אשתו שאינו מעלה לה מזונות אפילו אין לה בית בחצר.

ולכתחילה טוב לחוש לדברי שניהם (שו״ע), ובדיעבד סומכים על דברי המיקל בעירוב (רמ״א). וא״כ מועיל בין בקטן שאינו סמוך ובין בגדול הסמוך, ובין באשתו שמעלה לה מזונות (משנ״ב סט), [ורק בקטן הסמוך אינו מועיל].

בן גדול שנשא אשה, אף אם סמוך על שולחן אביו, אפשר לזכות על ידו לכתחילה (רמ״א), כיון שעושה הכל על דעת עצמו ולא על דעת אביו (משנ״ב ע)[ש].

אדם המזכה פת משלו, אינו צריך להודיע קודם שבת לאנשים שזיכה להם, אלא אפילו אם מודיעם בשבת מותר לטלטל[שא] (רמ״א), דזכין לאדם שלא בפניו (משנ״ב עא).

יא. לסמוך על פת שעל השולחן או בשותפות (דף פה:)

בני חבורה שהיו מסובין לאכול, ונכנסה שבת, סומכים על הפת שעל השולחן לפניהם שהיא תערב אותם (שו״ע), ומבואר בזה, א׳ אף כשלא הניחו לכתחילה לשם עירוב, כיון שיש להם פת משותפת נעשו מעורבים[שכ]. ב׳ אפילו שהפת לא היתה

שנז. בני בניו או שאר אנשים הסמוכים על שולחנו, יכול לזכות על ידם, משום שאין בהם דין סמוך על שולחנו שזוכה במציאתם (ערוך השולחן סכ״א).

שנח. בשו״ע הוסיף אפילו יש לה בית באותה חצר, ופירש המשנ״ב (ס״ק סו) שהטעם כיון שביתה אינו חייב בעירוב, מאחר ואוכלת בו מזונות שמקבלת מבעלה [כבסי׳ שע, ו]. [אבל אם היתה צריכה לערב ביתה, היתה יכולה לזכות במיגו דזכי לנפשה].

שנט. משנ״ב סז. וזה טעם שאין ידו כיד אביו, ומ״מ צריך להוסיף שזו קולא בעירוב אע״פ שבעלמא לא זוכה לאחרים. כדלעיל בעבדים (בס״ק נח).

ש. כתב הכף החיים (ס״ק קיד) שאפילו גירשה דינו כנשוי, אבל כשהתארס ועדיין לא נשא עושה על דעת אביו ואינו יכול לזכות.

שא. משמע שצריך להודיעם בשבת, ולכאו׳ הוא לאו דוקא, אלא כדי להודיעם שאפשר לטלטל, ואפילו לא הודיע לכולם העירוב כשר וכדמשמע במקומות אחרים.

שכ. דעת המשנ״ב לקמן (שעד, ה ובבה״ל שפב, א ד״ה צריך) שזה אפילו כשהיו שותפין ע״י שאחד זיכה לכולם, כמו כאן שבעה״ב הביא את הפת. אבל החזו״א (צ, כד) סובר שרק בשותפות שע״י שכל

של כולם, אך כיון שבעה״ב הזמין את כולם ונתן להם רשות לאכול, הרי זה כאילו נשתתפו וקנו זכות בפת (משנ״ב עב)[שסג].

והוא הדין שכנים שהיה להם פת בשותפות באחד מן הבתים, נעשו עי״ז מעורבים (רמ״א), והחידוש שאפשר לסמוך על חזקה שהפת קיימת, אע״פ שלא בירר כל ערב שבת (משנ״ב עה).

1. כדי שהפת תשמש לעירוב חצרות, צריך שיהיו מסובין בבית, כי פת העירוב צריכה להיות בתוך בית (שו״ע). ואם סומכים עליה לשיתוף חצרות, אפשר שתהיה אף בחצר[שסד] (משנ״ב עו).

2. לכאורה צריך שהפת תהיה שלימה, שהרי אין מערבים בפרוסה (כדלעיל סעיף ו׳), ושמא כיון שבעה״ב הביא את הפת דינו כמזכה משלו לאחרים שיכול לערב בפרוסה (כבסעיף ז׳), ויש לחלק, וצריך עיון (משנ״ב עג).

יב. אפוטרופוס מערב בשביל הקטן (מרדכי)

אפוטרופוס של קטן יכול לערב בעדו (שו״ע), כלומר יכול לתת מהפת של הקטן, מפני שהאפוטרופוס לפחות כבן בית שיכול לערב משל בעל הבית [כבסימן שסז **מס׳** 2] (משנ״ב עז).

יג. מצוה לעשות עירובים (טור ע״פ דף סח.)

מצוה לחזר אחר עשיית עירובי חצירות (שו״ע), כדי שלא יבואו לטלטל באיסור (משנ״ב עח)[שסה].

אחד נתן חלק, והכא שמסובים על שולחן אחד שאני שיש עירוב הדעת. אבל כשזיכה פת לכולם שלא לשם עירוב אינו מועיל.

שסג. ובעה״ב שהזמין אורחים לאכול אצלו בשבת, כתב החיי אדם (עג, טז) שכיון שלא היו מסובין לאכול בבין השמשות, לא הוי כזכו בו, ואינו מועיל. ואם היתה להם זכות לקחת מהפת בבין השמשות, י״ל שמועיל אע״פ שאינם שותפים בפת ואין להם זכות ממונית בפועל בפת. וצ״ע. ונפק״מ גדולה בבתי מלון ובשמחות שהלחמניות מונחות יחד, ובדרך כלל לא נותנים מהם בבין השמשות, ואינו מועיל. ובכל אופן אין למזמין בעלות על הלחמניות שבמלון. לכן צריך לזכות פת מערב שבת.

הדבר מצוי בבתי הארחה ובישיבות וכדומה, שאם יש חלות במטבח ומותר לכל אחד לקחת מהם כבר בבין השמשות [ולא רק אח״כ בשעת האורחה], מועיל לעירוב. ולפי החזו״א שבהערה הקודמת יתכן שאינו מועיל.

שסד. ולדידן שסומכים על השיתוף גם לעירוב (כבסוף סי׳ שפז) אפשר שתהיה בחצר ולא צריך בית כמבואר ברמ״א (שסו, ג) ובביאור הלכה (ד״ה ונראה).

שסה. עיין שו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ צט) שנשאל אם מצוה לתקן המחיצות, והאריך להוכיח שהוא מצוה [ובתו״ד הביא דברי השו״ע, וצ״ב שלא עשה מזה עיקר]. והשו״ע כ״כ גם לקמן (שצה, א).

יד. דין הברכה על העירוב (רמב״ם וטור)

המערב מברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו ״על מצות עירוב״ (שו״ע)[שסו].

וכל אדם שדר במקום, או אפילו אורח שללא העירוב היה אסור לו לטלטל, יכול לברך על עשייתו (משנ״ב עט), ואפילו יהיה שם רק ביו״ט יכול לערב ולברך, כיון שהעירוב מתיר לו הוצאה שלא לצורך כלל. אבל אדם שאינו מועיל לו[שסז], אינו יכול לברך, ואינו דומה לשאר מצוות שהקובע מזוזה בשביל אחר וכדומה יכול לברך, דשם עושה מעשה, משא״כ בעירוב אחרי שאדם אחר קיבץ את הפת [כבר יחול ממילא, כבסעיף יא] ולכן אינו יכול רק לברך. ולפ״ז למנהגינו שלכתחילה אחרי שמקבץ מזכה את הפת [עבור אלו שלא נתנו או שיתוספו] כמ״ש בסוף סעיף ו׳, המזכה את הפת יכול לברך אפילו אם אינו דר בתחום העירוב, כיון שהוא עושה מעשה (בה״ל ד״ה על).

במקום שנהגו לעשות עירוב בשביל כל הקהל לכל השנה, ואחד רוצה לעשות לעצמו בכל ערב שבת, כמו שכתבו כמה אחרונים שלכתחילה טוב לנהוג כן [ראה לקמן סוס״י שס״ח], אין כדאי לברך עליו, [שמא העירוב של הקהל טוב ואין צריך לעירובו]. וכן נכון שיזכה את הפת לכל העיר, כדי שלא יהא כחולק את עירובו ויש מקום לומר שיאסרו אלו על אלו[שסח] (בה״ל ד״ה מברך).

אם מניח עירובי תבשילין ועירובי חצרות בזמן אחד, יכלול את שניהם בברכה ויאמר ״על מצות עירובין״, ויאמר ״בהדין עירובא״ על כל אחד ואחד בפני עצמו בנוסח שלו. והחיי אדם כתב שיאמר בברכה ״על מצות עירובי תבשילין ועירובי חצירות״[שסט], ויאמר בהדין עירובא אחד הכולל את שניהם ויאמר ״בדין יהא שרא לן לאפויי וכו׳ ולטלטל וכו׳״ (משנ״ב עט).

שסו. עיין שו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ צט) שדייק לשון הברכה שהמצוה להתיר הטלטול בעשיית עירוב, ולא שהמצוה שלא לטלטל בלי עירוב, ורק מי שרוצה לטלטל יכול להתיר ע״י עירוב. ע״ש שהאריך.

שסז. במשנ״ב דיבר על עירוב העיר, ונקט מי שאינו דר בעיר, שבאמת אין לו שום אפשרות להשתמש בעירוב. אך יש לעיין כשמערבים שכונה אם יכול לברך אדם שאינו בשכונה ואינו בתחום העירוב, מכיון שמועיל לו אם ירצה לטלטל מבית הכנסת לבית סמוך שבתוך העירוב וכדומה. אמנם זה פשוט שאף מי שברור שלא ישתמש בעירוב, כגון שאינו יוצא מביתו, או שמחמיר (באופן שזה רק חומרא) שלא לטלטל, יכול לברך עליו, כיון שהוא עושה חלות היתר. [ואינו דומה לעירוב תבשילין שנקטו הפוסקים שמברך רק כשדעתו שיוכל לבשל, וצ״ע].

שסח. מבואר שאם מזכה לכולם אינו כחולק את עירובו, כדעת הבית מאיר (כאן) והחזו״א (צ, כח). ושלא כדעת החכם צבי (סי׳ קיב) והמו״ק והערוה״ש (סוס״י שסח) שאף כשמזכה לכולם אסור מחמת שפת העירוב נמצאת בשני בתים. והתבאר לעיל בסעיף ד׳ בהערה.

שסט. כ״כ המטה אפרים (תקנט, נט) וביאר בקצה המטה (שם אות קכו) משום שעדיף לפרט בברכה כמ״ש בגמ׳ (ברכות מ.) תן לו מעין ברכותיו.

טו. הזמן הראוי לברך, ונוסח "בהדין עירובא" (ראשונים)

הזמן שראוי לברך על עשיית העירוב [עובר לעשייתן] הוא בשעה שמקבץ את הפת, [דהיינו כשמתחיל לקבץ[שע] כי כשיגמור לקבץ כבר נגמרה המצוה (משנ״ב פא)], או בשעה שמזכה את הפת (שו״ע) כגון כשמערב משלו. וכן למנהגינו שאחרי הקיבוץ מזכים לכולם [כבסוף סעיף ו׳], יש לברך לכתחילה בשעה שמזכה.

ומברך קודם הזיכוי כדי שיהיה עובר לעשייתן (משנ״ב פא פב), אך באופן שמזכה משלו יתכן שעדיף לברך אחר הזיכוי, כי לפני כן אינו פת של עירוב כלל, וחסר מעשה שלם, וכמו שבעירוב תבשילין כתבו הטור ושו״ע (סי׳ תקכז) שמברך אחר הזיכוי, ואף שיש חולקים שם, היינו משום שכדי שיחול העירוב עבור עצמו לא צריך מעשה של זיכוי ולכן נחשב עובר לעשייתן, משא״כ כאן שהעירוב שייך רק אחרי שמזכה י״ל שנחשב קודם דקודם, ועכ״פ אפשר לברך אחרי הזיכוי לפני הנחה, והעושה כן אין למחות בידו. ונראה שאפילו המברך קודם הזיכוי, טוב שיאמר את הנוסח "בהדין עירובא" אחר הזיכוי (בה״ל ד״ה בשעה).

בדיעבד יכול לברך אף אח״כ, כי העירוב חל בעת כניסת שבת ועד זמן זה נחשב עובר לעשייתן, ובפרט כל זמן שעדיין לא הונח במקומו[שעא] ודאי שייך לברך (משנ״ב פא).

אחר הברכה אומר "בהדין עירובא יהא שרא לן לאפוקי ולעילוי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים, ומבית לבית, לכל הבתים שבחצר" (שו״ע). וכאשר עושה שיתוף [שמערב גם את המבואות והרחובות כפי שנהוג בזמנינו], כולל גם היתר הרחוב, ואומר "ומחצר לחצר ומגג לגג, ומבתים וחצרות למבוי, ומהמבוי לכל הבתים והחצרות שבעיר הזו, לנו ולכל הדרים בעיר הזאת ולכל מי שיתוסף בה״[שעב]. ואם מערב לכל השנה יסיים "לכל שבתות השנה ולכל ימים טובים" (משנ״ב פג).

אין הברכה מעכבת בהיתר העירוב (שו״ע), וכן אמירת "בהדין עירובא" אינו מעכב[שעג], כיון שעכ״פ משותפים בפת [כבסעיף יא] (משנ״ב פד).

שע. יש מקשים איך מברך בתחילת הקיבוץ, הרי יש לחוש שמא לא יתרצו כולם לתת ותהא ברכתו לבטלה, כמ״ש בשו״ת הרשב״א שמטעם זה אין מברכים על מצוות שתלויות ביד אחרים.

ולגבי להפסיק בדיבור באמצע הקיבוץ, כתב הכף החיים (ס״ק ק״ל) שדומה לבדיקת חמץ שאין להפסיק ולדבר עד שיגמור לקבץ.

שעא. היינו בבית שמניחים בו. ובספר הפרדס לרש״י (סי׳ קח) ובמחזור ויטרי כתבו שיברך רק כשמניחו בתיבה ובמקום שמור. וצ״ע.

שעב. נחלקו מחברי זמנינו אם כשעושים עירוב ושיתוף יחד אומרים "בהדין עירובא", או "בהדין שיתופא, ואם צריך עירוב יהא גם לעירוב". ודייקו כאן בדברי המשנ״ב. עי׳ חכמת הלב ועירובי חצרות.

שעג. הפמ״ג (משב״ז ז) כתב שאם אמר בהדין עירובא ולא אמר כל הדברים, קילקל ואינו מועיל אפילו בדיעבד, והכף החיים (ס״ק קלו) פקפק בזה. ובחזו״א (צ, כד) כתב שבמקום שצריך גם שיתוף

סימן שס״ז

אם אשה יכולה לערב [שלא מדעת בעלה]

א. דין עירוב שלא מדעת בעל הבית, ודין החוזר מעירובו (דף פ, ראש ר״פ הדר)

כאשר יש אדם שאינו רוצה לערב, יש 3 אפשרויות שאחרים יקחו משלו.

1. אשתו של אדם מערבת [נותנת חלק בעלה בפת העירוב] שלא מדעתו, אפילו מיחה בה שלא לערב[שעד]. באחד מהאופנים דלהלן, 1) ביתו פתוח רק לאותה חצר, אפילו אינו רגיל לערב, כיון שאוסר על בני החצר. 2) ביתו פתוח לשתי חצירות ורגיל לעבור דרך חצר זו, שאוסר על בני החצר. 3) ביתו פתוח לשתי חצירות ואינו אוסר, אך רגיל לערב עם בני חצר זו.

אבל באופן 4) שביתו פתוח לשתי חצרות ואינו אוסר, ואינו רגיל לערב, יכולה לערב רק כשבעה״ב לא גילה דעתו, ומסתמא ניחא ליה לערב, אבל אם מיחה בפירוש אינה יכולה לערב.

ויש אומרים (רמב״ם) שבכל האופנים יכולה לערב רק כשלא גילה דעתו, ולא אם מיחה בה (שו״ע), ואפילו אם מחה אחרי שעירבה, התבטל עירובה למפרע[שעה] (משנ״ב יד). ולעומת זאת אם רגיל לערב וגם אוסר עליהם, יכולים לקחת בעל כרחו אף בלי אשתו (בה״ל ד״ה ויש, וכדלקמן).

ובכל האופנים יכולה לתת רק את חלקו, אך לא לזכות פת עבור אחרים (שו״ע),

---

ואמר רק עירוב אינו מועיל אף בדיעבד, דמוכח שלא התכוין לשם שיתוף. ובזה הנפק״מ גדולה מאוד בזמנינו שלא ברור אם יש לרחובות דין חצר או דין מבוי, שלפ״ז צריך להתנות ולומר שאם צריך עירוב עושה עירוב, ואם צריך שיתוף יהא לשיתוף (כמ״ש החזו״א צ, מב).

שעד. המשנ״ב סק״א ביאר משום שאשתו כגופו, והקילו אפילו שמוחה בה, משום שחששו חז״ל שמא יתכוין להקניט את הדרים לאסור עליהם. [ומקורו מהלבוש שהחשש שיבואו לידי ריב עם השכנים, ולכן דוקא כשאוסר עליהם או שרגיל לערב עמהם. ולא חשו שמא שניהם ירצו להקניט דזה מילתא דלא שכיחא]. ובחזו״א (צט, ה) ביאר שזה מועיל מחמת שהאשה מערבת מדעתה, וכשאחד מבני הבית עירב הותר כל הבית, והקולא היא שמותרת לקחת פת משל בעלה, וזה מדין כפיה. ומ״מ לדעת השו״ע דוקא אשתו ולא כל בני ביתו כדלקמן מס׳ 2, וצ״ל שרבנן נתנו רק לאשתו לעשות דין בעצמה ולא לכולם. [ולפ״ד החזו״א נראה שאם תתן פת שלה (ממזונותיה) תוכל לערב בעל כרחו לכו״ע (גם לרמב״ם) אף באופן 4 דלקמן, וכן שאר בני הבית שאינם יכולים לערב בע״כ (כבמס׳ 2) אם יתנו משלהם יועיל, ולכאו׳ הוא הדין אם מזכים להם. ולפ״ז בזמנינו שמזכים לכולם, אף לשאר בני הבית, יועיל אף לאותם שמוחים בעירוב, כי נשיהם ובני ביתם אינם יודעים למחות. וצ״ע].

שעה. יש להסתפק אם יודעים שאינו רוצה להשתתף ורק לא יודע שאשתו מערבת בשבילו, האם מועיל כיון שלא מחה בפועל, [ולקמן (סי׳ שפ״ב שעה״צ ס״ק ל״ח) לגבי לשכור רשותו של גוי מבואר שמועיל בכה״ג, אך אינו דומה ממש לכאן שנותנת מהפת שלו], וצ״ע.

אפילו עבור אלו שאוסרים ורגילים לערב (משנ״ב ו). אבל יכולה לזכות ממזונותיה שהם שלה (משנ״ב ז).

2. אם אין הבעל והאשה בביתם, יכולים שאר בני הבית לתת חלק בעירוב (באופנים 1-3), אך רק כאשר לא גילה דעתו ומסתמא ניחא ליה, אבל אם מיחה או אפילו רק יודעים שאינו רוצה אינם יכולים לתת[שעו] (שו״ע ומשנ״ב ט). ובאופן 4 לא יתנו כלל (שו״ע).

3. בני החצר שאינם מבני ביתו, אינם יכולים בשום אופן לקחת משלו לעירוב, אפילו רגיל לערב ואוסר עליהם (שו״ע), ודעת כמה אחרונים שאם לא גילה דעתו, גם בני החצר יכולים ליקח פיתו שלא בידיעתו כבמס׳ 2 (משנ״ב יב, ובה״ל ד״ה אבל). ויש אומרים (רמב״ם הנ״ל) שאם רגיל לערב [ואוסר עליהם (משנ״ב טו)] יכולים להיכנס לביתו וליטול בעל כרחו (שו״ע).

ומכל מקום באופן שאוסר על בני החצר, כופין אותו בבית דין לערב עמהם, או שבית דין יורדים לנכסיו ומשתפים אותו (שו״ע, ומשנ״ב טז שזה לכו״ע)[שעז].

מי שאינו רגיל לערב ועירב, וחזר מעירובו [שאמר חוזרני ואיני רוצה לערב ולהשתתף עמכם, אפילו שהפת נשארה עם כולם (משנ״ב יח יט)], בטל העירוב[שעח], (בה״ל ד״ה צריך).

שעו. משא״כ אשתו יכולה אף כשמיחה בה, כיון שאשתו כגופו (משנ״ב א׳, ותו״ש סק״א).

שעז. בשו״ת חזון נחום (סי׳ מב) הסתפק אם צריך ב״ד קבוע לכופו, וצידד שאפילו שלשה הדיוטות יכולים לכופו, שהרי בבי׳ הגר״א כתב שהמקור לדין כפיה הוא מהדין שכופים לעשות לחי וקורה (גמ׳ שם, ושו״ע חו״מ רס״י קסב), וכמו ששם א״צ ב״ד קבוע ה״ה כאן. ומ״מ ללא ב״ד אין אדם יכול לכפות את חבירו, אע״פ שבשאר מצוות דעת הנתיבות המשפט (סי׳ ג סוסק״א) שכל אדם יכול לכפות אף ללא ב״ד, [והמשובב נתיבות חולק שצריך ב״ד, ורק לאפרושי מאיסורא א״צ ב״ד, וכן דעת המנחת חינוך (מצוה ט׳ אות ו׳)], אך כאן שהכפיה היא לקחת ממנו ממון, לכו״ע צריך ב״ד, וכמו שכתב החת״ס (שו״ת חו״מ סי׳ קעז) ושערי יושר (ש״ו פ״ה).

ובאופן שאדם אחר מזכה פת עבור כולם, הסתפקו הפמ״ג (א״א ג) והחזו״א (צט, י) אם מועיל בעל כרחם של אנשים שאינם רוצים בעירוב, או שמא דוקא משלהם תיקנו חכמים לערב בעל כרחם. ויש שכתבו שמועיל ע״פ הרשב״א (קידושין דף כג.) שבדבר שהוא זכות כגון שטר שחרור מועיל אף כאשר עומד וצווח, [כ״כ שו״ת ובחרת בחיים (סי׳ קכג), שואל ומשיב (מהדו״ת ח״ב סי׳ ס״ב) חזון נחום (שם)]. וכן י״ל ע״פ הר״ן (גיטין) לגבי לזכות קרקע לפרוזבול, שכיון שעצם הקרקע היא זכות מהני אפילו שבא לו ע״ז חובה. אמנם לפי מה שמבואר בביאור הלכה (סוד״ה צריך) שהחסרון מצד שהמוחה הוי כמקפיד על עירובו (וכמבואר בלבוש), לכאו׳ לא יעזור שום זכיה.

שעח. אף לפני השבת הראשונה (דברי מלכיאל ח״ג סי׳ ו ד״ה ועדיין). ויש שכתבו שאם עירבו לזמן מסוים, אינו יכול לחזור תוך הזמן [כמו בדין שכירות מגוי] (שו״ת בית יצחק ושו״ת בחרת בחיים), אבל בשו״ת חכם צבי (סי׳ ו׳) כתב שאף בזה יכול לחזור בו, וכן מסתבר לפי הסברא שמבוארת בבה״ל (ד״ה צריך) דהוי מקפיד על עירובו.

ואם אמר כן אחרי בין השמשות, כיון שהותרה אותה שבת מותרת, שהרי אפילו נאכל כולו מותרים כדלקמן בסימן שסח, א (כף החיים ס״ק כו).

ואם רגיל לערב, אינו יכול לחזור מעירובו, שהרי יכולים לערב בעל כרחו (רמ״א), וכאן מועיל לכולי עלמא (אף לחולקים במס׳ 3), שהרי הפת כבר אצלם[שעט].

סימן שס״ח

אם אחר שעירבו נתקלקל [פת] העירוב

א. דין הבא להוסיף על פת שהתקלקלה (דף פ:)

אם אחר שהניחו את פת העירוב, נתקלקלה הפת: אם התקלקלה אחרי שנכנסה השבת, אין צריך שום תיקון לשבת זו, אפילו כלתה לגמרי [שכיון שהשבת הותרה, הותרה]. ולענין השבתות הבאות [כשנעשה על דעת כן], אם כלה לגמרי צריך לערב מחדש, אבל אם נשאר משהו אין צריך תיקון, אפילו שנחסר מהשיעור [כדלקמן סעיף ד׳, ע״ש עוד פרטים] (משנ״ב א).

באופן שהתקלקל לפני שנכנסה שבת ראשונה מהנחת הפת [בזה דיבר השו״ע (משנ״ב א)], **1)** אם לא כלתה הפת לגמרי, יכול לערב משלהם ואינו צריך להודיעם, אפילו אם לוקח מהם מין אחר, [כגון שהיה מפת חיטים ועכשיו לוקח פת עדשים (משנ״ב ג)]. כי חזקה שרוצים בכך כמו שהתרצו בתחילה (משנ״ב ב ז).

2. אם כלתה לגמרי, ונותן פת משלו ומזכה לכולם, אינו צריך להודיעם, אפילו אם נותן מין אחר (שו״ע), כיון שהפת שלו מספיק שנתרצו לערב יחד[שפ] (משנ״ב ה), ואע״פ שדעת הר״ח והרמב״ם והרשב״א שאם נותן מין אחר צריך להודיעם, לדינא אין לזוז מפסק השו״ע, מאחר שהרבה פוסקים מקילים אף במערב משלהם [לדידן שאינו חוב, כבהערה לקמן] (בה״ל ד״ה ואם).

3. אם כלתה לגמרי ונוטל משלהם, אם בא לערב מהמין הראשון, אין צריך להודיעם, [שחזקה שיתרצו כולם למין זה כמו שהתרצו בתחילה (משנ״ב ב)], ואם מערב ממין אחר צריך להודיעם (שו״ע), כלומר לשאול אותם אם רוצים בכך, כדין עשיית עירוב בתחילה.

שעט. החזו״א (צט, יא) כתב שמ״מ צריך דעת אשתו, ובשו״ת שבט הלוי (ח״א סי׳ רה) הביא משו״ת בית יצחק (שמלקס, יו״ד ח״ב קו״א סי׳ ח) שבשעת הדחק אפשר להקל בלי דעת אשתו [לסמוך על הרמב״ם (במס׳ 3) ובצירוף דעת הרמ״א שכאן גם הרא״ש מודה]. וצ״ב למה אינו מבטל את העירוב ע״י שאומר שמקפיד על חלקו בעירובו. וצ״ל שגם ע״ז זכות ביד בני החצר לכופו. וצ״ע.

שפ. משמע במשנ״ב שרק מחמת שכבר נתרצו פעם לערב יחד, אבל סתם אדם שמערב מפת שלו במקום שלא נעשה עירוב, כמו שעושים בזמנינו, צריך דעת כולם. ועיין לקמן סעיף ב׳ משנ״ב סק״ט שנחלקו בזה הפוסקים.

וכל מה שצריך להודיע, הוא דוקא בבית הפתוח לשתי חצרות שיתכן שנוח לו לערב עם החצר השניה, וחוב לו לערב עם חצר זו[שפא], אבל בפתוח רק לחצר אחת שחייב לערב עמהם, ודאי זכות לו ואין צריך לשאול דעתו[שפב] (משנ״ב ד).

ב. דין הבא להוסיף על הפת כשנוספו דיורים (דף פא:)

אם נוספו דיורים בחצר, ובא להוסיף על הפת שנחסרה, דינו כמערב מתחילה, ולכן אם יש בית הפתוח לשתי חצרות כמו שצריך דעת של אלו הנוספים, כן צריך לשאול דעת שאר החצרות [אלו הפתוחות לשתי חצרות שיכולות לערב עם חצר אחרת], מפני שאולי אינם רוצים לערב עם אלו (שו״ע).

יש אומרים שצריך לשאול דעתם אף אם מערב מפת שלו ומזכה לאחרים, ויש מקילים שבפת שלו יכול אף בלא דעתם (משנ״ב ט).

אבל באופן [שחצרו פתוחה רק לאותה חצר, שאוסר עליהם] שאפשר לערב שלא מדעת בעל הבית, אם מערב בפת שלו, לכו״ע יכול לערב שלא מדעתו, ואם מערב מפת של בעה״ב נחלקו הפוסקים אם אפשר לערב שלא מדעתו (משנ״ב ט).

ג. שיעור פת העירוב (דף פז:)

בתחילת העירוב צריך שיהיה בפת שיעור כגרוגרת לכל אחד מהמשתתפים[שפג]. ומשמונה עשר משתתפים ומעלה, אפילו אלף או יותר, מספיק שיעור י״ח גרוגרות, שהוא שיעור מזון שתי סעודות [לאדם אחד], שהם כששה ביצים [בקליפתן (משנ״ב יא)], ויש אומרים שמונה ביצים (שו״ע), ויש אומרים שהם תשעה ביצים, אלא שלענין עירוב יש להקל לכתחילה בשמונה ביצים, ובדיעבד די בששה ביצים (משנ״ב יב ושעה״צ יב)[שפד].

שפא. קשה שגם אם יערב עם חצר ראשונה יכול לערב גם עם חצר שניה ויהיה מותר בשתיהן, כן הקשה הראב״ד (פ״ה מעירובין ה״ד), ותירץ המ״מ שא״כ יוכלו שתי החצרות לטלטל לחצירו, וזה החוב שאינו רוצה שהרבה אנשים יוכלו לטלטל לחצירו. ועיין בביאור הלכה כאן (סוד״ה ואם) שבאמת הרבה פוסקים מקילים שלדידן שהמערב עם שתי חצרות מותר בזו ובזו אפשר אפילו באופן זה לערב משלהם ללא ידיעתם, [ומ״מ הלכה כשו״ע].

שפב. היינו באופן זה שכבר עירב פעם אחת, אבל כשלא עירב אף פעם האם אפשר לקחת מפתו, נתבאר בסימן שס״ז (מס׳ 3). ואם שתי החצרות מערבים יחד, פשוט שדינו כבית הפתוח רק לחצר זו, כי אם יערב רק עם אחת יאסור על כולם [כדין פנימית וחיצונה] (חזו״א צט, יא). וזו המציאות השכיחה בימינו, ולכן אפשר לזכות פת ולערב ואין צריך לשאול אף אחד, ואם אחד אמר בפירוש שאינו רוצה, ראה מה שהתבאר לעיל סימן שס״ז בהערה.

שפג. בחיי אדם (עב, ח) כתב שהכוונה לכל בית ובית בחצר גרוגרת אחת, אף שבכל בית דרים הרבה אנשים, וכ״כ בקיצור שו״ע (צד, ח), ובחזו״א (קא, ד) כתב כן גם לענין שיתוף שהשיעור לפי החצרות שבמבוי, ואף שבחצר יש כמה בתים. ובכף החיים (ס״ק י״ד) כתב מחלוקת ראשונים בזה, שמשמע ברמב״ם שהשיעור לפי הבני אדם שבבתים, וכתב להחמיר בזה.

שפד. שיעור כגרוגרת, כתב החזו״א (ק, ו) שלדעת הרמב״ם (עירובין פ״א ה״ט) הוא שליש ביצה

ד. דין נתמעטה הפת לאחר שחל העירוב (דף פ:)

אם נתמעטה הפת מהשיעור [הנזכר בסעיף הקודם], אחרי שכבר נכנסה השבת וכבר חל העירוב: **1)** לגבי אותה שבת, מותר אף אם כלתה הפת לגמרי, כיון שהיתה קיימת בבין השמשות**שפה** (משנ״ב טז).

2. לגבי השבתות הבאות, אם נשאר ממנו, אפילו רק כל שהוא**שפו**, כשר (שו״ע), כיון שאין צריך שיעור אלא בתחילה (משנ״ב טו).

דעת המגן אברהם שקולא זאת היא דוקא כשעושים גם עירוב חצירות וגם שיתוף מבואות, אבל בזמנינו שעושים רק שיתוף וסומכים עליו גם לעירוב, אין להכשיר אם נתמעט, ויש חולקים. ולכתחילה ודאי צריך ליזהר להוסיף עד השיעור, ובשעת הדחק נראה שיש להקל (משנ״ב טז ובה״ל ד״ה אף).

הט״ז כתב עוד טעם שאין לסמוך על עירוב שהתמעט, דשמא נוספו דיורים באותה עיר, ואז ודאי צריך להוסיף כי דינו כמערב בתחילה. ומה שכתב הט״ז שאם מראש מזכה ״לכל מי שיתוסף בעיר״ אינו צריך להוסיף, השיגוהו האחרונים (בה״ל שם)**שפז**.

דין זה הוא גם כשהחלק הנשאר הוא פרוס, והדין שאין מערבים בפרוסה נאמר רק בהנחת העירוב. ויש מחמירים בנפרסה קודם בין השמשות כיון שיש זמן להניח ככר שלם (משנ״ב יז).

בקליפתה, וזה שיעור ששה ביצים שבשו״ע, ולדעת התוס׳ (עירובין פ: ד״ה אגב) שיעורו מעט יותר מחצי ביצה ללא קליפתה, וזה הדעה השניה בשו״ע שהשיעור שמונה ביצים וי״א תשע. ומשמע במשנ״ב כאן שלכתחילה צריך כשמונה ביצים.

במשנ״ב לקמן (שפו, ל) לענין שיתוף מבואר שחשש לשיטה שהביצים נתקטנו וצריך יותר מביצה של ימינו, וקשה שבביאור הלכה לעיל (רע״א, יג ד״ה של) כתב שבדינים דרבנן יש להקל כשיעור הקטן, ובספר תיקון מבואות (פי״א הערה 7) כתב שצ״ל שבמקום שאפשר להחמיר בקל, אף בדרבנן יש להחמיר.

כתב החזו״א (עוקצין ג, ז) שמשערים את הפת עם החללים הקטנים שבתוכה, כמ״ש במשנה בעוקצין (פ״ב מ״ח) פת סופגנין משתערת כמו שהיא, וזה לכל דיני התורה.

שפה. ואם נאכל באמצע בין השמשות, פסק השו״ע לקמן (שצג, ג) שיש להקל בעירוב ולהחשיב שנאכל בלילה, וכבר חל העירוב. אמנם בביאור הלכה (סימן תטו, ג ד״ה נאכל) הסתפק האם גם כשנאכל העירוב בבין השמשות דר׳ יהודה [שהוא ג׳ רבעי מיל אחר שקיעת החמה], או רק כשנאכל בבין השמשות דר׳ יוסי [שהוא אחרי ביה״ש דר׳ יהודה, וצריך שיהא קיים כל זמן ביה״ש דר׳ יהודה].

שפו. החזו״א (קא, א) כתב שצריך שישאר מחלקו של כל אחד משהו, ולכן כשאחד זיכה לכולם מספיק שישאר משהו מכל העירוב, אבל כשכל אחד נתן חלק צריך שישאר מכל חלק משהו.

שפז. וכ״כ השו״ע לעיל (שסו, ט ומשנ״ב נד), ובשעה״צ (שם, מד) כתב שהראשונים הסתפקו בזה, והשו״ע החמיר מספק.

ה. דין התעפשה או התליעה פת העירוב (ראשונים)

אם התעפשה פת העירוב ונפסלה [כולה] מאכילה, [או שנפלו בה תולעים שנקראים מילבין (משנ״ב יח)], הרי זה כמו שכלתה הפת לגמרי וצריך לערב מחדש [כבסעיף א׳ מס׳ 2, 3] (שו״ע)[שפח].

ואם ראה דבר זה בשבת, ואינו יודע אם התעפשה קודם שבת או בשבת, תלינן לקולא שהתעפש מקרוב, ובבין השמשות היה ראוי לאכילה (משנ״ב כ)[שפט].

ולכן נהגו לערב במצה, שאינה ממהרת להתעפש, וגם אפשר לערב בה אף בימי הפסח וכך יכולים לשמור את העירוב כל השנה[שצ]. וזה יותר טוב מלערב כל שבת ושבת מחדש, שמא ישכחו מלערב. אך אם רוצים לערב כל ערב שבת, ולאכול העירוב כל שבת [שיש בזה ענין הואיל ונעשה בפת מצות עירוב, יעשה בה גם מצות לחם משנה[שצא] (משנ״ב כב)] הרשות בידם (רמ״א). וכן כתבו האחרונים שיותר טוב לערב כל שבת, כי רוב פעמים המצה מתקלקלת וגם מצוי שנופל בה תולעים מאורך הזמן.

והרוצה לעשות על צד היותר טוב, יוסיף ויערב משלו בכל ערב שבת [מלבד העירוב של כל השנה שבבית הכנסת] ויזכהו לכל הקהל ע״י אחר, ובאופן זה אין חשש אם יתקלקל העירוב שבבית הכנסת. אך לא יברך על שלו, כיון שיש עירוב בביהכנ״ס ושמא הוא כשר, והברכות אינן מעכבות (משנ״ב כא)[שצב].

שפח. אם הפת יבשה, אם עדיין ראויה לאכילה, כתב בשו״ת הרשב״א (ח״ה סי׳ ז) שכשרה.

שפט. אם עירבו בפת שיש בה ספק איסור, אין תולים להקל שכשרה, כיון שעכ״פ אסורה באכילה מבעוד יום (משנ״ב שצג, ב), ועוד שהספק שהותר כאן הוא מכח חזקה שהתעפשה כמה שיותר מאוחר (וכ״מ בטעם הראשון שם).

שצ. יש אומרים (קצות השולחן סי׳ קה בדה״ש ס״ק כ) שבמקום שדרים אנשים שמקפידים שלא לאכול בפסח מצות מכונה אי אפשר לערב בהם, כיון שאינם רוצים לזכות בהם וצריך לערב במצות יד, ועי׳ בחכמת הלב (פ״ג דרכי שלום י״ח) מש״כ בזה.

ולגבי פת של חדש, כתב המשנ״ב (שפו, מז) שאם נוהג כן מצד חומרא אפשר לערב בה, ואם מחמת שחושש לדעות האוסרות אינו יכול לערב בה.

ולגבי עירוב בערב פסח שחל בשבת, כתב הדובב מישרים (ח״א סי׳ קלט סק״ב) שאפשר לערב במצה, הואיל ורואיה לקטנים שאינם מבינים ביציאת מצרים כמ״ש הרמ״א (תעא, ב).

כמות המצות הנדרשת לעירוב היא 400 גרם או פחות, וזה מספיק לכל הדיעות [כיון שהמשקל הסגולי ל – 1 סמ״ק הוא 0.55 גרם, א״כ יש בזה כ-800 סמ״ק, ועוד האוירים שבמצה].

שצא. ויכול לאכלו אחר צאת הכוכבים [ואף שבדיעבד אם אכלו בבין השמשות כשר, אין להיכנס לספק לכתחילה], וטוב שיבצע עליו רק בשחרית, כי לפעמים אוכל קודם צאת הכוכבים (רמ״א משנ״ב ובה״ל סי׳ שצד, ב), אבל לגבי עירובי תבשילין כתב המשנ״ב (תקכז, יא מח) שגם מצד הואיל ואיתעביד מצוה חדא טוב שישתמש בו ללחם משנה בערבית ובשחרית ויבצע עליו בסעודה שלישית, כדי שיעשה בו הרבה מצוות. [וענין הואיל ואיתעביד נזכר במשנ״ב גם לענין חוטי ציצית שיניחם בספר (סי׳ כא סק״ח), וגם לענין ההושענות שישרוף בהם החמץ (רמ״א תרסד, ט ומשנ״ב תמה, ז)].

שצב. ענין זה הוזכר גם בביאור הלכה לעיל (שסו, יד ד״ה מברך), וסיים שיזכה את הפת לכולם כדי שלא יהיה כחולק את עירובו, ע״ש.

סימן שס״ט

באיזה אופן מקנים העירוב

א. הנותן מעות לחנוני או לבעה״ב לקנות חלק בפת (דף פא.)

הנותן מעות לנחתום ואמר לו ״אם יבואו בני החצר לקנות ממך ככר לעירוב, זכה לי בעירוב שיהא לי חלק עמהם בשביל מעה זו״, לא קנה חלק בעירוב, אפילו אם החנוני זיכה לכולם ע״י אחר[שצג] (שו״ע), כיון שהחנוני היה סבור שאדם זה קנה ע״י הכסף שנתן (בקנין כסף), ולא התכוון לזכות לו פעם נוספת[שצד], והרי מעות אינן קונות (משנ״ב ב).

אבל באופנים דלהלן קנה, 1) אם אמר ״ערב לי״ במקום ״זכה לי״, קנה גם הוא כאשר זיכה ע״י אחר, כיון שעשאו שליח לזכות לו באופן המועיל, וכאילו אמר מפורש שיזכה לו בחינם [במשיכה ולא בכסף] (שו״ע ומשנ״ב ג).

2. אם נתן לו כלי בתורת קנין [חליפין], בשעת נתינת המעות, קנה אפילו אם אמר ״זכה לי״, כיון שקנין חליפין מועיל, [ובאופן זה אין צריך לזכות לו ע״י אחר] (שו״ע ומשנ״ב ד).

3. אם החנוני זיכה לו ע״י אחר (שו״ע), דהיינו באופן שאמר במפורש שזוכה לפלוני [ולא שאמר סתם שזוכה לכולם (כבמס׳ 1)]. ויש חולקים וסוברים שכיון שהקונה רצה לקנות במעות אפשר שאינו רוצה לקבל בתורת מתנה, ובמעות הלא אינו קונה (משנ״ב ה ו).

4. אם החנוני לא נתן פת משלו, אלא קנה במעות אלו פת מן השוק, קנה (שו״ע), שהוא כשלוחו לקנות לו (משנ״ב ז).

הנותן מעות לבעל הבית [שאינו נחתום] ואמר לו ״זכה לי בעירוב״, קנה (שו״ע), כיון שאין דרך בעל הבית לתת פת משלו, וא״כ נתן על דעת שיהא שלוחו לקנות [ולא שיקנה עכשיו בנתינת המעות], ולכן בין אם קנה פת מאחר, ובין אם זיכה ע״י פת שלו, קנה (משנ״ב ח).

שאר דיני הקנאת הפת, מבוארים בסימן שס״ו סעיפים ט׳ י׳.

שצג. בביאור הלכה (ד״ה אפילו) הביא מחלוקת אם גם בזיכה בסתם קנה ודלא כשו״ע, וסיים שצ״ע לדינא. והחזו״א (צט, טז) צידד לדינא כשיטה זו, ולפ״ז בכל האופנים קנה [מלבד באופן שרק נתן מעות ולא זיכה ע״י אחר].

שצד. לשון המשנ״ב סק״ב שהחנוני לא התכוון לתת לו ״במתנת חינם״ כמו לאחרים, אלא ״בשביל מעות שנתן לו״, ומעות אינן קונות. וכתב החזו״א (צט, יז) שלשון המשנ״ב אינו מדוקדק כי החנוני קיבל מעות ואין זה נתינה בחינם, אלא הכוונה שהחנוני לא התכוון להקנות במשיכה מלבד הכסף, כי חשב שקונה במעות שנתן לו. וכן צריך לפרש במשנ״ב בסק״ג.

סימן ש״ע

דיני שיתוף בעירוב

[איזה דיורים אוסרים, ואופנים שאינם אוסרים]

א. איזה דירה אוסרת ואיזה לא אוסרת (דף פה:)

הדר בבית שער (שו״ע), אפילו משמש מעבר ליחיד בלבד[שצה], ויש בו ד׳ על ד׳ אמות ומקורה (משנ״ב א), אינו אוסר. אך אם אין דיורים בחצר, אע״פ שמשמש כניסה לבאים לחצר, נחשב בית ואוסר (חזו״א צו, ב).

הדר באכסדרה ומרפסת אינו אוסר.

בית שאין בו ד׳ על ד׳, אינו אוסר (משנ״ב ד), ואם יש בו כדי לרבע [כגון צר וארוך], נחלקו הפוסקים (משנ״ב שסו, כב), ודעת החזו״א שהעיקר כדעת הסוברים שאינו נחשב דירה ואינו אוסר (חזו״א קי, כח).

האוכלים בחצר אינם אוסרים (חזו״א צו, ו)[שצו].

הדר בסוכתו בחג הסוכות, אינו אוסר, ואינו דומה ליושבי סוכות במדבריות שאוסרים, כיון שהם יושבים שם תדיר אפילו שהמבנה עראי (משנ״ב ד, שעה״צ ג)[שצז].

שצה. מש״כ שאפילו בית שער ליחיד אינו אוסר, היינו כשבנוי לבית שער, אבל דירה גמורה שמשמשת גם למעבר, אינה אוסרת רק כאשר משמשת לשני בתים (שעה״צ לקמן כה). ובית שער ליום אחד, כגון שמתארחים לשבת ועוברים דרך דירה, נחשב בית שער ואינו דירה (נתיבות שבת פכ״ח הערה ז׳, ע״פ מאירי מהדין שבסי׳ שע״ט, שבית נעשה בית שער ע״י שמשמש מעבר לפת העירוב).

שצו. כן מבואר ג״כ במשנ״ב (סו״ס שעב) לגבי ספינה, שאם כולם דרים בספינה עצמה ולא בבתים, א״צ לערב.

שצז. אע״פ שסוכת החג אינה אוסרת, אך לענין לטלטל מסוכה לסוכה אחרת אף באותה חצר פסק המשנ״ב לקמן (סימן תרלד, ח) שאסור. ובטעמו, הביא בספר בינת שמחה (עמ׳ שכג) תשובת הגר״ח קניבסקי שליט״א שמדובר שם בטלטול כלים ששבתו בבית והאיסור מצד טלטול מחצר לחצר, ובאמת סוכה לאו דירה. ובשו״ת שערי דעה (ח״א סי׳ קצט) כתב שאע״פ שלענין לאסור אינה דירה, אך לענין הגדרת בית הוי בית ולא חצר, ולכן האיסור מצד טלטול מבית לחצר או מבית לבית אחר, ואפילו כלי חצר. אבל בכמה מקומות מבואר שכל שאינו אוסר אינו נקרא בית. ובחכמת הלב (פ״ב הערה ס״ב) ביאר שנקט להלכה כרש״י בדין חורבה (לקמן שעו, ג בבה״ל) שדירה בלא בעלים אינה אוסרת אך אסורה ונחשבת בית [ודלא כחזו״א פט, ח שגם לרש״י אי״ז אלא חצר]. והבינת שמחה כ׳ (עמ׳ שיד) שמדובר שהסוכה סמוכה לבית ולכן נחשבת לחדר מחדרי הבית.

ולגבי הנחת פת העירוב בסוכה, בעצי אלמוגים מתיר אפילו בסוכה קטנה שאין בה ד׳ על ד׳ אמות, ויש חולקים שא״א להניח בסוכה כלל, שכל שהדר שם אינו אוסר אין מניחים בו עירוב. ויש מקשים שגם בבית לא יניחו, כי אסור לאכול שם בלי סוכה, ואולי י״ל שגרוגרת אחת מותר, ולכל אדם יש רק גרוגרת. ולמעשה מניחים בבית.

סוכה הבנויה בתוך הבית אלא שבסוכות נוטלים את הגג ומסככים שם, דינה כבית (ערוך השולחן סעיף א׳).

אבל הדר בבית התבן ובית העצים, בבית הבקר ובבית האוצרות, אוסר (שו״ע), אפילו שמחיצותיהם מקנים ולא קיר אטום כדירה גמורה (משנ״ב ה)[שצח].

מקום שאוכל בו אוסר, ולא מקום שישן בו (משנ״ב ה, וכדלקמן סעיף ה).

ב. דין משאיל או משכיר בית לחבירו, והיתר תפיסת יד (דף פה:)

השאיל או השכיר בית לחבירו לזמן מועט, עד ל׳ יום, אינו אוסר (משנ״ב ז, בה״ל ד״ה והשאילן). [והיינו מדין אורח דלקמן סעיף ח׳, ע״ש].

השאיל או השכיר לזמן מרובה, אם יש לבעל הבית תפיסת יד בבית השואל והשוכר, אינם אוסרים, מפני שהם כאורחים שלו, ויש בזה כמה תנאים.

1. הבתים שלו והשאילן או השכירן, אבל תפיסת יד בבית של שכנו שאינו שייך לו, לא מועיל (שו״ע ומשנ״ב יב).

2. יש לבעה״ב בבית המושכר חפץ שאסור לטלטלו אף לצורך מקומו, או שאינו ניטל מחמת כובדו, שאין חשש שיטלנו בשבת (שו״ע)[שצט].

3. יש לבעלים רשות [זכות] להניח את החפץ, ולא רק שהניח ואין מקפידים עליו (משנ״ב יא). ואם לשוכר יש זכות לסלק את החפץ לא מועיל (שעה״צ ח). אך מספיק זכות להניח בפינה אחת ולא צריך בכל הבית (משנ״ב יא)[ת].

אם כל בני החצר גם הנשים והקטנים אוכלים בסוכותיהם ולא בבתים, אינם אוסרים כלל ולא צריכים לערב (שו״ת בצל החכמה ח״ה סי׳ ק״י) [כפשטות המשנ״ב, אולם אם גם למשנ״ב נחשב בית רק שאינו אוסר כדעת השערי דעה, יש לדון שאע״פ שאינו אוסר בפנ״ע אך נחשב כמי שדר באותה חצר שכל בתיו אוסרים (כבסי׳ שעא, ד), וצ״ע]. ומ״מ יש לעשות עירוב בסוכות ובברכה, כי יש נשים וקטנים וזקנים האוכלים בביתם, ויש סוכות הבנויות בבתים כנ״ל, וע״ע בשו״ת שערי דעה שם.

שצח. ובלבד שהקנים יכולים לעמוד ברוח מצויה, כמ״ש השו״ע לעיל (שסב, א) ומשנ״ב לקמן (שע, כג).

שצט. גדר כובדו קובעו, כתבו התוספות שבת (סק״ב) והדעת תורה (ס״ב) באופן שצריך ליטלו בשתי ידיו.

ובחפץ מוקצה, כתב המהרש״ם שאם המשכיר מחלל שבת לא נחשב תפיסת יד, שהרי אם יצטרך יטלטל את המוקצה.

היתר תפיסת יד נאמר כאן כשהמשכיר והשוכר ישראלים, ולקמן (שפד, ב) כשהמשכיר ישראל והשוכר גוי. ונחלקו הפוסקים כאשר המשכיר גוי והשוכר ישראל, האם מועיל תפיסת יד, כיון שטעם תפס״י שנעשה כאורח וטפל לבעה״ב, ובגוי אין אורח ישראל נטפל אליו (כבשעה״צ לו), וכ״כ בשו״ת מנחת יצחק (ח״ד סי׳ נה), ובשו״ת חלקת יעקב (ח״א סי׳ רז). אבל מדברי החזו״א (צ, מ) משמע שנקט להלכה שמועיל תפס״י של גוי בשוכר ישראלי. ועדיין יש לדון באיזה חפץ, כי בחפץ מוקצה אין שום מניעה לגוי מלטלטלו, וק״ו ממומר הנ״ל. ובדבר כבד ג״כ הטעם שאין דרך להזיז דבר כבד בשבת, ובגוי לא שייך טעם זה, עי׳ בשו״ת בצל החכמה (ח״ה סי׳ קמא) שדן והכריע שנחשב תפס״י.

ת. לדעת החזו״א (צ, מא) שהבית הוא רק החדר שאוכלים בו, צריך שהתפיסת יד תהיה בחדר שאוכלים בו (ערך ש״י), ולדעת המשנ״ב (שנה, לד) שכל החדרים נחשבים בית מחמת שטפלים למקום אכילה, אפשר שמספיק תפס״י באחד החדרים.

4. החפץ צריך להיות מונח בפועל, ולא רק זכות להניח [כמו בשכירו ולקיטו] (משנ״ב י).

5. החפץ לא עומד לשימוש השוכר (חזו״א צב)[תא].

6. לרמ״א רק כאשר אין דיורים נוספים האוסרים, או שפת העירוב נמצאת אצל בעל התפיסת יד, או אורחיו הנ״ל, אז אינו אוסר, [שאל״כ מיגו שהאחרים אוסרים גם אלו אוסרים]. והחזו״א (צ, מ) מצדד כרשב״א שמתיר אף כשהעירוב אצל אחר, ועכ״פ צריך שהבעלים ידור עמהם בתוך המקום המעורב[תב].

ג. חמש חבורות ששבתו בטרקלין, ודין מלמד וסופר (דף עב.)

חמש חבורות ששבתו בטרקלין (אולם מחולק), מתי נידונים כדיורים נפרדים וצריכים לערב.

1. אם המחיצות שביניהם אינן מגיעות לתקרה, ולא לג׳ טפחים הסמוכים לה, נחשבים דיור אחד ולא צריכים לערב, אפילו כאשר פת העירוב בבית אחר. (ועי׳ שעה״צ יח). לדעת המשנ״ב (כז) אפילו הם מחיצות קבועות מאבנים, ולדעת החזו״א (צג, ח) רק במחיצות עראיות.

2. אם המחיצות מגיעות לתקרה או לג׳ טפחים סמוך לה, אך המחיצות מדבר עראי (משנ״ב כה), אם פת העירוב בא אצלן או שאין עוד דיורים, נחשבים דיור אחד. אבל כשפת העירוב בבית אחר אוסרים, [כלומר כל אחד מהם צריך להשתתף בפת] (שו״ע). והחזו״א (צג, ג) מחמיר שכיון שהמחיצות מגיעות לתקרה צריך לערב אף כשאין עוד דיורים.

וכתב בדעת תורה (ס״ב) שאם כששכר את הדירה ראה שמונח שם חפץ כבד ולא התנה להוציאו, נחשב שהסכים לכך ויש זכות לבעלים להשאירו.

תא. כדעת החזו״א, כן דעת הדבר אברהם (ח״ג סי׳ ל), מנחת יצחק (ח״ד סי׳ נה) ועוד, וכ״כ בשמירת שבת כהלכתה (פי״ז הערה נח). אבל בשו״ת מי יהודה (או״ח סוס״י מז) שארית יעקב (סי׳ יח) כתבו שחפצים שרשות ביד בעה״ב להחליפם באחרים [כמו מיטות ושולחנות בבתי מלון וכדומה] נחשבים לתפיסת יד אפילו שמושכרים, ובאגרות משה (או״ח א׳ סי׳ קמא) כתב שגם חפצים מושכרים נחשבים תפיסת יד. ובשו״ת שבט הלוי (ח״ה סי׳ נד) כתב שהלכה כחזו״א ודעימיה שאינו נחשב תפיסת יד, ובשעת הדחק שאי אפשר להעמיד הדת על תילה, אפשר להקל בזה. [וע״ע עירובי חצירות (סי׳ כז עמ׳ ערה) שהקשה על האג״מ].

תב. כ״כ החזו״א (צ, לח) וכן מבואר במאירי ובגאון יעקב (פה:). ובשו״ת חיים שאל (ח״ב סי׳ כ״ב) ובשו״ת בצל החכמה (ח״ה סי׳ קמ סקי״א) כתבו שמספיק שכירו של בעה״ב. ועכ״פ אינו כאורח שבטל גם למי שאינו בעה״ב שלו, אלא רק כשנמצא הבעה״ב שלו (עירובי חצירות עמ׳ ער״ה).

מסיבה זו לא מצוי להשתמש בהיתר זה בבתי מלון וכדומה, כיון שבדרך כלל אין בעה״ב נמצא במקום בשבת. האופן שכן ניתן להשתמש בזה הוא כאשר מעסיקים עובד זר ונותנים לו יחידת דיור או מחסן, בבנין של בעה״ב, שאז לא צריך לשכור ממנו, אך צריך להקפיד שיהא חפץ מוקצה שאינו עומד לשימוש העובד (כבמס׳ 5).

3. אם המחיצות מגיעות לתקרה או לג׳ טפחים סמוך לה, והן מחיצות קבועות, נחשבים דיורים נפרדים כמו עליות נפרדות (שו״ע), למרות שבמקור זה חדר אחד מחולק (משנ״ב כה לא)[תג].

4. וילונות שפורסים לצניעות, אינן מחלקות כלל, כי לא פורסים אותם אלא כשעושה דבר צניעות (סעיף ד׳ ומשנ״ב מא ושעה״צ)[תד].

באופנים שנחשבים דירות חלוקות:

1. אם עוברים אחד דרך השני [כגון שהחדרים בנויים בשיירה], הבית שעוברים דרכו שני דיורים [לא רק שני אנשים[תה]] הוי בית שער ואינו אוסר. אבל השנים האחרונים אוסרים כי אין שנים שעוברים דרכם (שו״ע) [כדלקמן סעיף ז׳].

כשמערבים עם בני החצר, באופנים 3,2 הנ״ל, שכל אחד צריך לתת בפני עצמו, אלו שנחשבים בית שער פטורים. ובאופן 1 בלאו הכי מספיק שאחד נותן וכולם מעורבים. ודעת החמד משה שבמס׳ 1 לא שייך כלל שם בית שער כי הכל בית אחד[תו] (שעה״צ יג).

2. אם נמצאים פחות מל׳ יום, הם כאורחים, שאם בעה״ב דר באותה חצר אינם אוסרים בכל אופן כדלקמן סעיף ח׳ ע״ש (בה״ל ד״ה צריך).

3. כשאוסרים, אסור לטלטל מהחדר לפרוזדור שלהם הנידון כחצר של כולם. לענין לטלטל מבית לבית [לא דרך הפרוזדור] הכרעת הבה״ל (ד״ה או) שאסור, כי לכו״ע חז״ל אסרו גם טלטול מבית לבית ולא רק מבית לחצר[תז].

מלמד או סופר הדר בבית בעה״ב, וכן תלמידים הדרים בבית רבם, אפילו שיש להם חדרים נפרדים עם כניסה פרטית לחצר[תח], אינם אוסרים בתנאים דלהלן:

תג. בשעה״צ (טז) הביא דעות האחרונים בזה, והסיק שיכול לערב בברכה. עוד מבואר שם שפסק שאפילו כשאין המחיצות עומדות להתקיים לעולם אלא לתקופה, ובזה החזו״א (צג, ג) צידד כנשמת אדם שבאופן זה יערב בלי ברכה.

תד. הביאור הלכה לקמן (שפב, כ ד״ה ויש) כתב שהרשב״א הסתפק בזה, אך כאן נקטו הב״י והרמ״א שאינה מחיצה המחלקת, וכן לעיל (סי׳ נה משנ״ב מט) לגבי צירוף למנין כתב שוילון אינו מחלק.

תה. בפמ״ג (א״א ז, משב״ז ט) יש סתירה בזה.

תו. נפק״מ כשלא עירבו, ורוצים להוציא מהבית שעוברים בו לחצר, שאם אינו בית שאוסר דינו כחצר, [לתוס׳ ולא לרש״י, עי׳ שעה״צ כו], משא״כ לפי החמד משה הוא חלק מבית שאוסר, ואסור.

תז. לדעת רש״י עיקר גזירת חז״ל היא לא להעביר מבית ראובן לבית שמעון, והאיסור להוציא לחצר הוא מחמת שמעורב בה רשות שמעון. אבל לרמב״ם שעיקר הגזירה שלא יוציאו לחצר השייכת לרבים כי דומה להוצאה לרה״ר, הוצרכו האחרונים להוכיח שיש איסור גם מבית לבית.

תח. בספר עירובי חצירות (עמ׳ רעו) כתב שה״ה אם נתן להם דירה בחצר אחרת, כשמוקפים יחד בעירוב כדין. אך הוכיח שם (עמ׳ רסז) שצריך שבעה״ב יהא באותם שבתות, כמו בתפיסת יד ולא כאורח שטפל אף לשאר אנשים קבועים [כבסעיף ח]. ולחזו״א ההיתר רק כשחדרם פתוח לבית בעה״ב.

1. החדר רק מושאל להם, ולא מושכר או קנוי (משנ״ב לג)[תט].

2. אפיה ובישול משתמשים בשל בעה״ב, אמנם אפילו שהאוכל שלהם, ואוכלים אותו בחדרם (שם).

3. לדעת המשנ״ב אפילו שלא מצי לסלקו[תי], ואם מצי לסלקו אינו אוסר גם בלי שני התנאים הנ״ל (בה״ל ד״ה אינם). ולדעת החזו״א (צ, לא) צריך בנוסף להנ״ל גם שיהא מצי לסלוקי, אבל מצי לסלוקי לבד אוסר[תיא].

אם יש לבעלים תפיסת יד, אינם אוסרים כנ״ל בסעיף ב׳ (משנ״ב לג). אם נמצאים פחות מל׳ יום אינם אוסרים לפי דיני אורח בסעיף ח׳.

באופן שאין להם כניסה פרטית אלא עוברים דרך בית בעה״ב, מסתפק הבה״ל (ד״ה אינם) אם מספיק תנאי 2 שאפיה ובישול בשל בעה״ב, ואפילו שיהא מושכר להם. ובחזו״א (צב) כתב שכן דעת הב״י להתיר אך אין לזה מקור בפוסקים.

ד. דין כמה בעה״ב שאוכלים על שולחן אחד (רמב״ם)

אם כמה אנשים [או משפחות] שיש לכל אחד בית פרטי שישן בו, אבל אוכלים על שולחן אחד. אפילו כל אחד אוכל משלו (שו״ע), ואפילו אוכלים על שולחנות נפרדים אך בחדר אחד, ואפילו פורסים וילון לצניעות (רמ״א) [באופן שפורסים אותו רק כשעושים דבר צניעות כגון אכילה (משנ״ב מא ושעה״צ)], כולם נחשבים בית אחד, אינם צריכים לערב זה עם זה, ואם צריכים לערב עם בתים אחרים מספיק שיתנו כולם עירוב אחד, ואם פת העירוב אצלם כולם פטורים מלתת פת [כדין בית שמניחים בו עירוב] (שו״ע)[תיב].

תט. הדעת תורה (ס״ג) הקשה ע״פ האחרונים שגם שאלה נחשבת כמכר לאותו יום, א״כ אין לחלק בין שאלה לשכירות, ועוד שלגבי גוי פסק הרמ״א (שפב, א) שבין בשאלה ובין בשכירות אומרים שלא השאיל על דעת לאסור.

ובאופן דמצי לסלוקי למשנ״ב, ולחזו״א כשיש את ג׳ התנאים [כדלקמן במס׳ 3], מועיל אף בשכירות (שונה הלכות סי״ז).

תי. אם יכול לסלק רק מחדר לחדר, ולא לסלק לגמרי מרשותו, דעת הנשמת אדם (עג, ד) ושו״ת מהרש״ם (ח״ו סי׳ יז) שמועיל, וכ״מ בחזו״א (צב) [באופן שגם משתמשים עם בעה״ב, לשיטתו שצריך כל התנאים]. אבל בשו״ת חיים שאל (להחיד״א ח״ב סי׳ כב) כתב שאינו מועיל, אך אם יכול לסלקם לחצר אחרת יתכן שמועיל, ובשו״ת מנחת יצחק כתב שיערב בלי ברכה, ואם יש גוי שא״א לשכור ממנו יש להקל. וזה מצוי כיום בבתי מלון ובפנימיות וכדומה, אך לפעמים יש גם כמה קבועים ואותם צריך לערב, וגם צריך שאר התנאים דלהלן.

תיא. כדעת החזו״א, כן דעת התוספות שבת (שפב, כז) ומחצה״ש (שם, ב) וכן צידד המנחת יצחק (ח״ד סי׳ נה), וכן פסק הגרש״ז אויערבך זצ״ל (מנחת שלמה ח״ב סי׳ לה אות כד) להחמיר כחזו״א.

תיב. דין זה מצוי באולמות ובתי מלון שכולם אוכלים בחדר אוכל או אולם אחד, ואינם אוסרים. אך אם יש כמה חדרי אוכל או אולמות, וכן בבתי מלון שיש אנשים שלוקחים את האוכל לחדרם, או שהעובדים אוכלים בחדר אחר כגון במטבח, הדין משתנה.

אם יש ביניהם מחיצות שעומדות בקביעות, תלוי בדין חמשה ששבתו בטרקלין הנזכר בסעיף ג׳ (רמ״א ומשנ״ב מ).

ה. מקום האכילה אוסר, ודין אחים המקבלים פרס (דף עב: עג.)

מקום האכילה הוא הדיור האוסר, ולא מקום השינה (שו״ע). אך אם יש סברא שרוצים לאכול במקום השינה אלא שלא מתאפשר להם, כגון רועים האוכלים בעיר ועיקר דירתם ושינתם בשדה, או תלמידים האוכלים אצל בעה״ב וישנים בבית רבם, אוסרים במקום שינתם (בה״ל ד״ה וישן)[תיג].

אחים המקבלים פרס [מזונות או כסף למזונות (משנ״ב מד)] מאביהם וישנים בבתיהם, אינם אוסרים, באחד מהאופנים,

1. אם אוכלים בבית אביהם, לא אוסרים כלל [כי מקום האכילה אחד, כמו בסעיף ד׳ באוכלים על שולחן אחד].

2. אם מקבלים מאביהם ואוכלים בבתיהם, אם אין דיורים אחרים או שהעירוב מונח אצלם, [או אצל האב או אצל האחים (משנ״ב מז, שעה״צ וחזו״א)], לא אוסרים משום שטפלים לאביהם.

ובתנאי שאביהם נמצא עמהם בחצר, אבל כשאביהם במקום אחר נחלקו הראשונים אם הפרס מצרפם (בה״ל ד״ה וה״מ).

ו. נשים ועבדים ותלמידים המקבלים פרס (דף עג.)

נשים ועבדים ותלמידים (שו״ע) וכן משרתים (משנ״ב מט) המקבלים פרס מרבם ואוכלים בחדריהם, דינם כדין אחים הנזכרים בסעיף הקודם. אבל שאר אדם המקבל פרס מחבירו אינו נטפל אליו וצריך לערב (משנ״ב נ)[תיד].

תיג. מקום האכילה נקבע לפי סעודות השבת, אע״פ שבימות החול אוכל במקום אחר (שו״ע הרב ס״ו, משמעות החזו״א צ, מא). ובשו״ת בצל החכמה (ח״ה סי׳ קי״ב) האריך להוכיח כן מראשונים ואחרונים, אלא שדייק מלשון הרמב״ם (עירובין ד, ו) שסובר תלוי במקום אכילה בכל השבוע.

כל שבת נקבע לפי אותה שבת. אם אוכל סעודת ליל שבת במקום אחד וסעודת יום השבת במקום אחר, כתב בשו״ת בצל החכמה (שם קי״ג) ובערך ש״י שאוסר בשניהם, אבל מקום שאוכל מזונות לא אוסר (ערוך השולחן סי״ז). ולפעמים אף האוכל פת באופן עראי אינו אוסר במקום זה, כגון פועל האוכל עראי במקום עבודתו (עי׳ חזו״א קי, כח ד״ה ונראה, שו״ת תשב״ץ ב, לו).

תיד. לפ״ז כתב בחכמת הלב (פ״ט ס״כ) לגבי בחורים בישיבה, שאף אם אוכלים בכמה חדרים אינם אוסרים, בתנאי שראש הישיבה אחראי על מזונם, וגם נמצא עמהם באותה חצר [היקף מחיצות], אבל כשאינו עמהם נחלקו הראשונים כמ״ש הבה״ל לעיל (ד״ה וה״מ), וכשהמנהל אחראי על מזונם, אין דין זה, כיון שהמנהל אינו רבם אלא אדם אחר.

ז. בית שנחשב בית שער (דף עה:)

בתים הבנויים בשורה זה לפנים מזה, וכולם עוברים מזה לזה ויוצאים דרך החיצונים לחצר, הבתים החיצונים שעוברים דרך ביתם שני דיורים ומעלה, אינם אוסרים, כי נחשבים בית שער ולא דירה. אבל השנים הפנימיים אוסרים וצריכים לערב, כי בית שער דיחיד אינו בית שער, [ואף אם בבית היחיד דרים כמה אנשים אינם אלא דיור אחד][תטו].

ולפ״ז מי שהשכיר שני חדרים מדירתו לשני בני אדם ועוברים דרך דירתו, הוא אינו אוסר, והדיירים שאצלו אוסרים (משנ״ב נב).

באופן שהשנים הפנימיים עירבו, מותר לטלטל גם בחיצונים. ובאופן שלא עירבו, יש מחלוקת אם בחיצונים עצמם מותר לטלטל מזה לזה [כי אינם דירות האוסרות], או שעכ״פ אסורות (שעה״צ כו)[תטז].

ח. דין אורח (תוס׳ דף סט: וראשונים)

המתארח או שוכר דירה (משנ״ב נג) לפחות מל׳ יום [ולא ל׳ (בה״ל ד״ה אלא)], אינו אוסר (שו״ע), וגם לאורח מותר להוציא אל הקבועים (בה״ל ד״ה והוא), משום שטפל לבעל הבית. בין לבעה״ב המשכיר לו, ובין לסתם בעה״ב אחר שבאותה חצר או היקף מחיצות (משנ״ב נט), אבל לא נטפל לבעה״ב שמחוץ להיקף (שעה״צ לה), וגם לא נטפל לבעה״ב שבתוך ההיקף אם לא עירבו בפת שאסור לטלטל (שעה״צ לה, וכן שצא, ט), ולא נטפל לבעה״ב גוי אלא לישראל (הכרעת שעה״צ לו).

כשאין בעה״ב עמם [בתוך ההיקף] לא שייך להטפל, לכן האורחים אוסרים זה על זה אפילו באו לשבת אחת בלבד (רמ״א). ואם יש שם גוי צריכים לשכור רשותו (משנ״ב ס).

ואם מתארח או שוכר לל׳ יום ויותר, אוסר (שו״ע) כבר מהיום הראשון (משנ״ב נה).

אורח שרגיל לבוא מידי פעם, יש מי שמחמיר שאוסר אף בפחות מל׳ יום, ולמעשה יש להקל (משנ״ב נו ושעה״צ לג).

תטו. אע״פ במשנ״ב לעיל (סק״א) כתב שבית שער דיחיד אינו אוסר, היינו כשבנוי לבית שער, משא״כ כאן זו דירה גמורה רק שעוברים דרכה (שעה״צ כה).

תטז. כתב השעה״צ שזה תלוי במחלוקת רש״י ותוס׳ בדין חורבה [בית שאין בעליו דר בו], דלרש״י אע״פ שאינו אוסר בחצר ואינו צריך לערב, מ״מ אסור להוציא מביתו, דעכ״פ מוציא מרשות בעלים אחד לחבירו. ולתוס׳ כמו שאינה דירה לאסור כך אינה אסורה [שענין שבת אין בעלים אלא הדיורים]. ובשעה״צ כאן שצידד לאסור משמע שנקט להלכה להחמיר כרש״י, אבל בביאור הלכה לקמן (שעו, ג ד״ה וביניהם) הביא פוסקים כתוס׳ ומשמע שצידד להתיר, ועי׳ לקמן שם מש״כ בזה. ונפק״מ מצויה במי שנסע לשבת ונתן רשות לשכניו לקחת מדירתו דברים.

אורח שהבעלים יכול לסלקו, אפילו נמצא יותר מל׳ יום אינו אוסר (שעה״צ כט), אבל כשאין בעה״ב עמו מצדד הבה״ל (ד״ה אוסרים) שאפילו יכול לסלוקי אוסר על אורח אחר. ולחזו״א (לעיל סעיף ג) לא מועיל שמצי לסלוקי, אלא רק בצירוף שני התנאים הנזכרים בדין מלמד וסופר (שם).

סימן שע״א

כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת

א. דין ההולך מביתו לשבת מתי אינו אוסר (דף פו.)

ישראל שהלך מביתו לשבת, [עם כל בני ביתו (משנ״ב ב)], אינו אוסר, אפילו נמצא בחצר הסמוכה[תיז], כי דירה בלא בעלים אינה אוסרת[תיח]. וזה בשני תנאים,

1. יצא מביתו מבעוד יום. אבל יצא באמצע שבת, אף שאין דעתו לחזור, נשאר האיסור שאסר בכניסת השבת, ויש מקילים שאפילו יצא בשבת אם לא חזר עד מוצאי שבת, ואין להקל בזה אלא בשעת הדחק (משנ״ב ב ובה״ל שהניח).

2. דעתו שלא לחזור בשבת, אבל אם דעתו לחזור אוסר אף לפני שחזר. [ובסתמא, עי׳ ביאור הלכה ד״ה אם[תיט]].

גוי שהלך מביתו לשבת, 1, אם הוא נמצא במרחק מהלך יום, אינו אוסר [כי לא יחזור בשבת][תכ].

2. אם נמצא בתוך מהלך יום אפילו בעיר אחרת, אוסר, ולא מתחשבים בדעתו שלא יחזור (שו״ע). ויש אומרים שאם דעתו שלא לחזור באמצע שבת אינו אוסר, וכן הלכה (רמ״א), ואם דעתו לחזור אוסר[תכא] (משנ״ב ה).

תיז. אבל אם נמצא באותה חצר רק בבית אחר, אוסר גם בבית שעזב (חזו״א צא, א) וכמבואר בשו״ע לקמן סעיף ג׳ ביורש שדר באותה חצר.

תיח. משנ״ב א, והיינו שמותר לבני החצר להוצאי מבתיהם לחצר. ולענין להוצאי מבית אותו דייר שנסע [כגון שנתן רשות לשכנים לקחת דבר מביתו] נחלקו הראשונים [ראה סי׳ שע, ז בשעה״צ כו].

תיט. הבה״ל הביא מהרשב״א שמש״כ בגמ׳ שדוקא הלך להיות אצל בתו, אבל הלך לבנו וכל שכן לאדם אחר אוסר בביתו כי יש חשש שיחזור אם יתקוטטו עמו, היינו בסתמא, אבל אם הסיח דעתו בפירוש, כגון ששאלוהו ואמר שאין דעתו לחזור, אינו אוסר, ולהיפך אם דעתו לחזור, אוסר אפילו הלך לבתו. וי״א שדעת השו״ע כרמב״ם שאין חילוק בין הלך לבתו או לבנו, וכתב הבה״ל דלא נהירא, אלא השו״ע מדבר כשהסיח בפירוש.

תכ. למרות שיתכן שביום שישי התחיל לחזור והוא כבר סמוך לכאן ויבוא בשבת [ובזמנם לא היה אפשר לדעת], אין חוששים לכך (משנ״ב ד).

תכא. וכל זמן שעדיין לא חזר למשנ״ב (לקמן סעיף ב סק״ח) אוסר אף כשהסיח דעתו מלחזור. ובשונה

3. בנמצא באותה עיר, יש מקילים אם אין דעתו לחזור, ואין להקל בזה (משנ״ב ו).

הטעם שגוי אינו אוסר (במס׳ 2), במשנ״ב (ז) כתב דכשגוי הסיח דעתו חשבינן כאינו דר כמו ישראל שהסיח דעתו, והחזו״א (פב, כה) כתב שהטעם כמ״ש בשעה״צ (ה) כי עכו״ם תמיד לא הוי דירה אלא שגזרו שמא ילמד ממעשיו, וזה רק כשנמצא בביתו.

ב. הלך מביתו וחזר בשבת (רא״ש שם)

ישראל שהלך מביתו על דעת שלא לחזור בשבת ונמלך וחזר בשבת, אינו אוסר (שו״ע), דשבת כיון שהותרה הותרה (משנ״ב ח). ובביאור הלכה (ד״ה ואח״כ) הביא שיש אוסרים, ויש להחמיר אם לא בשעת הדחק[תכב].

אבל גוי במקרה כזה אוסר, כי הוכיח סופו על תחילתו שהיתה דעתו לחזור[תכג], ואינו נאמן לומר אחרת (משנ״ב ח). ואף אם יודעים שהסיח דעתו אלא שאירע דבר שמחמתו חזר, בכל זאת הכריע השעה״צ (סק״ו) שאוסר כשחוזר, כי לא חילקו חז״ל.

ג. יורש האם אוסר כדייר (דף ע:)

מי שלא עירב [או שגר בחצר ולא עירב (משנ״ב ט), או שגר בבתי השוק מחוץ לחצר], ומת והוריש רשותו לאחד מהחצר שכן עירב, אם ירש מבעוד יום עירובו חל גם ע״ז ומותר, ואם ירש משחשיכה אסור, כי עירובו לא חל על בית זה[תכד].

הלכות (ס״ב) כתב שדעת החזו״א (פב, כד) שאף כשדעתו לחזור אינו אוסר, אא״כ דעתו לאכול סעודתו במקום זה שנחשב מקום דירתו, ויש שהשיגו שלמסקנת החזו״א אם דעתו לחזור אוסר.

תכב. ודין זה מצוי לגבי חולים המגיעים באמצע שבת לבית החולים, שאם הם יהודים אומרים שבת והותרה הותרה. ועי׳ בחכמת הלב (פ״ט דרכ״ש ס״ק סד) שכתב שבזה יש להתיר אף לאוסרים, לפי מש״כ החזו״א (פח, ג) שהטעם כיון שדירה עומדת לדיורים, משא״כ בביה״ח אדם לא עומד להגיע אליו, ואף אם באופן כללי באים אנשים בכל שבת, אך כלפי כל אדם לא היה עומד לבוא. אמנם עדיין יש לדון מצד שיש חולים שהשתחררו ע״ד שיחזרו אם יהיה שינוי במצבם, והם עומדים לכך. ובספר עירובי חצרות (עמ׳ רפא) כתב לאסור אף בסתם חולים, כדין חצר הגר שמת (דלקמן סעיף ה׳) שהזוכה בה בשבת אוסר, כיון שהיה עומד לכך שמישהו יזכה בה. [אבל גוים תמיד אוסרים, כדלקמן בסוף הסעיף. ולכאו׳ הוא הדין מומר, לפי הסברא שבמשנ״ב סק״ח שכיון שאינו נח בשבת מסתמא מתחילת השבת היה דעתו לחזור לביתו].

תכג. ודוקא בישראל ששבת הוא יום מנוחה אמרינן שמסתמא היה דעתו להשאר במקומו כל השבת, ומה שהגוי אוסר, משמע במשנ״ב שהתברר שמעיקרא היה אסור, ובחזו״א משמע שרק מכאן ולהבא, עי׳ מש״כ בהערה בסעיף א׳.

תכד. בבה״ל (ד״ה ואם) הביא שהקשה הב״ח שבאופן שהמוריש דר בשוק אינו אוסר, וא״כ בבין השמשות חל העירוב ושבת הואיל והותרה הותרה [כמו בסעיף ב׳]. וציין הבה״ל לכמה אחרונים שתירצו בכמה אופנים שמדובר שהיה אוסר עליהם. ומצד שני מבואר מדבריהם שהיה יכול לערב אפילו שלא

באופן זה היורש אוסר אפילו לא בא בשבת לגור בדירה החדשה שירש, דכיון שגר באותה חצר יש לבתים הנוספים שלו דין דירה עם בעלים (שו״ע ומשנ״ב יב).

ד. עוד בדין הנ״ל (דף ע:)

מי שלא **עירב** ומת והוריש רשותו לאחד מן השוק שלא עירב, בין אם מת באמצע שבת ובין מת לפני שבת, כל זמן שלא בא היורש לדור אינו אוסר[תכה], ואם בא אוסר אפילו בא באמצע שבת (שו״ע וביאור בבה״ל ד״ה והוא, כי יורש לא מסיח דעתו מלבוא).

מי **שעירב** ומת בשבת והוריש רשותו לכל אדם [אפילו מי שלא עירב], אינו אוסר, דשבת הואיל והותרה הותרה.

כשהניח בני בית, לא בטלה דירתו ודינה כלא מת (משנ״ב טז ושעה״צ יא).

כשהיורש היה דר עם המוריש והיורש עירב [כגון שהיה לו עוד בית באותה חצר, או שעירב את רשות המוריש שלא מדעתו], מועיל עירובו ואינו אוסר בכל מקרה, כיון היורש ממשיך את דירתו המעורבת.

ה. גר שמת וזכה ישראל בביתו האם אוסר (דף עא.)

גר שעירב ומת משחשיכה, אפילו אם יחזיק אחר ברשותו לא יאסור, דהואיל והותרה הותרה (שו״ע).

גר שעירב ומת מבעוד יום, אם לא החזיק אחר ברשותו, אין איסור, שהרי אין לה בעלים (משנ״ב כז). ואם החזיק ישראל אחר, אוסר אפילו החזיק אחרי שחשיכה, ולא אומרים הואיל והותרה, כי ההיתר בבין השמשות היה תלוי ועומד לכך שיזכו ברשותו. אך יכול המחזיק לבטל רשותו אפילו שלא היה יכול לערב מבעוד יום[תכו] (שו״ע ומשנ״ב כח).

דר כאן [שכתבו שאז היורש לא היה אוסר מדין הואיל והותרה], ויש מפרשים דהיינו רק מחמת שמדובר שאוסר עליהם (הוצאת דרשו בשם הגר״ח קניבסקי שליט״א).

תכה. כשמת בשבת, אע״פ שבכניסת שבת היה אסור מחמת המוריש שלא עירב, מ״מ כשמת ונשאר בלי דיורים אינה דירה כלל, ואינה אוסרת, [ולא שייך שבת הואיל ונאסרה נאסרה] אלא כשבא היורש ונעשית דירה (משנ״ב יח). וכשמת לפני שבת, אע״פ שבכניסת שבת היה מותר כל זמן שלא בא לדור, לא אומרים הואיל והותרה, כיון שהיורש לא הסיח דעתו מלבוא (בה״ל ד״ה והוא). אמנם כל זמן שלא בא אינו אוסר, ואינו כמי שיצא מדירתו ולא הסיח דעתו שאוסר אף כשאינו נמצא (כבסעיף א), וביאר החזו״א (פח, ד) שדוקא כשכבר דר ויצא אינה עקירה אם לא הסיח דעתו, משא״כ כאן שמעולם לא דר בה היא דירה ללא בעלים.

תכו. ביאר במשנ״ב סק״ל ובשעה״צ ע״פ הגמ׳ משום שדנים אותו כיורש בנכסי אביו, דיורש כרעיה דאבוה ויכול לבטל. ועדיין צ״ב מדוע דנים כך הרי זוכה בנכסי גר אינו ממשיך של הגר.

ו. דין גוסס וקטן (רמב״ם)

גוסס אוסר כל זמן שהוא חי, אפילו שעומד למות לא נחשב כאילו מת וכדירה בלי בעלים (שו״ע ומשנ״ב לב).

אם הגוסס עירב ומת באמצע שבת, וירש אותו מישהו שמבואר בסעיפים לעיל שאוסר [כגון שירשו אחד מן השוק ובא לדור, או אחד מבני חצר שעירב אך בביה״ש דר בבית אחר ולא זכה בבית זה], הרי זה אוסר ולא אומרים הואיל והותרה, כיון שהעירוב עמד להתבטל שרוב גוססין למיתה [כמו בבית הגר שמת בסעיף הקודם] (משנ״ב לג), ובשעת הדחק יש לסמוך על המתיר (בה״ל ד״ה אחד), [ובחזו״א (פח, ב) צידד כמתיר]. וכשעשו את העירוב גם על שבתות שלפני כן, אומרים הואיל והותרה משבת שעברה (גם למשנ״ב לג).

קטן, אוסר אפילו שאינו יכול לאכול כזית[תכז].

סימן שע״ב

דיני שותפי הדירות לעירוב

א. דין הוצאה וטלטול מחצר לחצר ולגג לקרפף ולרחוב (דף פט. צא.)

גגין[תכח] חצרות וקרפיפות [שאין בהם בית סאתים או שהוקפו לדירה[תכט]], וכן מבואות ורחובות שמתוקנים בלחי וקורה ומחיצות, בין עירבו בין לא עירבו, כולם נחשבים רשות אחת ומותר לטלטל בהם כלים ששבתו בתוכם [בבין השמשות (בה״ל ד״ה לחצר)], ואפילו אם החצרות עירבו עם הבתים, והרחובות לא עירבו, לא חוששים שיבואו לטלטל גם את הכלים ששבתו בבתים ונמצאים בחצרות (שו״ע). ולא תיקנו עירובי חצירות ושיתופי מבואות, אלא כדי להוציא מהבית לחצר ומהחצר לבית (משנ״ב ג יא).

אבל כלים ששבתו [בבין השמשות] בבית, אסור להעבירם מחצר לחצר אחרת

תכז. בסתם לא מצוי שיאסור, כי יש עמו אדם גדול, והקטן ממילא נטפל אליו. אבל הדבר מצוי בקטן המאושפז בבית חולים [או בפגיה], שנמצא ללא הוריו [ועכ״פ הם אוכלים במקום אחר], והעובדים נמצאים במשמרות ולא אוכלים במקום, וא״כ הקטן דר ללא אדם קבוע עמו, ואוסר מצד עצמו. וכן משפחה שמתארחת בעיר לשבת, ואוכלת בבית המארחים, והקטן שאינו יכול להמתין עד הסעודה אוכל בדירה שישנים בה.

תכח. דוקא גגות שאינם מקורים, אבל גגות שיש עליהם תקרה הם כעלית הבית ודינם כבית (משנ״ב א). ולדעת החזו״א (קד, כה) אפילו חדרי הבית עצמו שאין אוכלים בהם דינם כחצר.

תכט. כי יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה דינו ככרמלית, ואסור להוציא ממנו לרה״י [ובתוכו אין מטלטלים אלא ד׳ אמות] (משנ״ב י) וכמבואר בסעיף הבא.

אפילו אם כבר הועברו לחצר בין מעורבת ובין שאינה מעורבת [כגון שהוציאם דרך מלבוש][תל]. [אלא אם כל החצרות מעורבות עם הבית, שנעשו כולם רשות אחת]. ונחלקו הפוסקים אם מותר לטלטלם בתוך אותה חצר שהם נמצאים בה כעת[תלא]. אך במקרה שהובאו לבית אחר, מותר לטלטלם בתוך אותו בית (משנ״ב טז ובה״ל ד״ה שמא).

כלים שלא שבתו בשום מקום, כגון שהיה לבוש בהם בבין השמשות, ואח״כ פשט אותם [בחצר], יש להם את ההיתר של כלי חצר שמותר לטלטלם מחצר לחצר[תלב] (בה״ל ד״ה לחצר). ולחזו״א (קד, כה) אם פשט אותם בבית קנו שביתה, ושוב אף אם יביאם לחצר אסור להוציאן לחצר אחרת[תלג].

קרפף פחות מבית סאתים שלא הוקף לדירה, אע״פ שמותר לטלטל ממנו לחצר ומהחצר לתוכו כלים ששבתו בחצר כמבואר לעיל, מ״מ כלים מהבית יש אוסרים אפילו כשהכל של אדם אחד, ולכתחילה ודאי יש להחמיר, ובשעת הדחק יש לסמוך להקל (בה״ל ד״ה או)[תלד].

תל. הטעם שלגבם אין החצרות רשות אחת, ביאר בשו״ע הרב (ס״א) משום שיש על הכלי שם שביתתו, וכשמעבירו מחצר לחצר זה מוסיף בהוצאה מבית ראובן, וכ״מ ברע״א (שבת דף קל ד״ה בעי) ובחזו״א (קד, כה בביאור השני). והחזו״א בביאור הראשון שם נקט שכלפי כלי ששבת בבית בהוצאה מחצר לחצר היא הוצאה מרשות לרשות, ולא מצד הוצאה מהבית ששבת בו.

ולהעבירם מחצר לחצר של אותו בעלים, יש מתירים שהכותל אינו מחלק רשות אלא הבעלות. אבל כשיש שינוי בבעלות כגון שהאחת משותפת עם עוד שכנים [כגון מקומה לקומה בבנין, אם נאמר שהקומה העליונה לא שייכת לתחתונים] אסור להעביר כדין מחצר לחצר. ועיין עוד מה שביארנו פרטים רבים בדינים אלו ב״פתח העירוב – דיני כלים ששבתו בחצר״.

תלא. והחזו״א צידד כמתירים לטלטל בתוך אותה חצר. ולפ״ז כתב בחכמת הלב (פ״א ס״ח) להתיר לטלטל בכל הרחובות [בלי להכניס לחצר] עגלה וכלים ששבתו בבית אחר, שהילד וכדו׳ הוציאם, כי כל הרחובות הן חצר אחת. אבל בספר עירובי חצרות (עמ׳ תנ״ז) השיב ע״ד שאמנם כן, אך כיון שיש חצרות פרטיות, שאינן גדורות במחיצה גובה י׳, והרחוב פרוץ למקום האסור לגבי הכנסת כלים אלו, ממילא נאסר אף לטלטל בתוכו כלים אלו [ששבתו בבית] וכמבואר בתוס׳ ובשו״ע (סי׳ שעד, ב ומשנ״ב ח) שיש דין נפרץ למקום האסור לגבי טלטול מסוים.

תלב. ומ״מ להוציאם מהבית לחצר אסור [כשלא עירבו], ומדובר שלבש והוציאם דרך מלבוש לחצר.

תלג. בחזו״א שם לפי פירוש אחד, אפילו כלים ששבתו בבין השמשות בחצר והכניסם באמצע שבת לבית, קנו גם שביתה בבית ואסור לטלטלם מחצר לחצר. וזו חומרא גדולה, ופוסקי זמנינו הוכיחו מהראשונים (רשב״א וריטב״א ותוס׳ דף צט:) שאין קונים שביתה באמצע שבת, אפילו כלים שלא שבתו בביה״ש, וכן בשונה הלכות (בהערות שבסוף הספר לסי׳ שעב) העיר שאין כונת התוס׳ כד׳ החזו״א.

תלד. ובשו״ע לעיל (שנח, י) פסק לאסור, וכן סתם הביאור הלכה לעיל (שנח, ט ד״ה קרפף), וכן במשנ״ב (שנח, סוס״ק פג) צידד להחמיר, אמנם שם כתב להקל בשעת הדחק רק באופן שהקרפף בתוך חצר שהוקפה לדירה והוא מיעוט מהחצר [שיש לצרף גם דעת המרדכי] ועמד בקושיא זו בספר חכמת הלב. וכן דעת החזו״א (פח, כו: פט, ז) להקל בזה בשעת הדחק.

ב. דין הוצאה לקרפף יותר מבית סאתים (רש״י דף פט. צא. וגמ׳ כג:)

קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, דינו ככרמלית, ואסור לטלטל אליו אפילו כלי חצר, ואף בתוכו אסור יותר מד׳ אמות.

אבל בפחות מד׳ אמות מותר אף כשמוציא [כגון שתי אמות בזה ושתי אמות בזה] לקרפף אחר שדינו ככרמלית[תלה] (שו״ע). ובכל אופן אסור להוציא ממנו לבית או לחצר, או לקרפף פחות מבית סאתים או לקרפף שהוקף לדירה, מפני שדינם כרשות היחיד (משנ״ב יח).

ג. שתי חצרות שעירבו לעצמן ובאות לערב יחד (דף מט: עג.)

שתי חצרות שכל אחת עירבה לעצמה, וכעת באות לערב גם בין שתיהן, מספיק שאחד מבני חצר א׳ יערב עם אחד מבני חצר ב׳, ע״י שיוליך את פת העירוב שלהם לחצר השניה, או שיתן פת שלו עבור כולם (שו״ע). שכיון שעירבו הרי הם כאיש אחד והוא כשליח של כולם (משנ״ב כא)[תלו]. ובתנאים דלהלן:

1. לפני שהצטרפו עירבו חצר א׳ לעצמן, כי אם עירבו רק אח״כ נמצא שבשעה שעירב לא היה שליח של כולם. אך יכול לחזור ולסמוך מבעוד יום על העירוב שנתן[תלז] (משנ״ב כב).

2. גם חצר ב׳ עירבה לפני כן לעצמה, שאם לא עירבה הרי דיוריה אוסרים (שו״ע ומשנ״ב כה), ואף בני חצר א׳ אסורים [באופן שהעבירו את פתם לחצר ב׳] כי עירובן מונח במקום האסור בטלטול (שעה״צ יד). ואם חצר ב׳ עירבה אח״כ ג״כ אין עירוב למפרע (שעה״צ יג).

3. צריך להניח את הפת באותו בית שמונח הפת של העירוב שהחצר השניה עשתה לעצמה (משנ״ב כו), ולחזו״א (פג, ח) אפשר גם בבית אחר[תלח].

תלה. לעיל (סי׳ שמו, ג) מבואר שאף שקרפף מדאורייתא רה״י ורק מדרבנן כרמלית, מותר להוציא ממנו אף לבקעה שאין לה מחיצות כלל שגם מדאורייתא היא לא רה״י אלא כרמלית. כיון שאם נאסור להוציא יאמרו שהקרפף רה״י גמור ויטלטלו בתוכו.

תלו. בחזו״א (פג, ו) כתב שהנותן פת שלו מועיל אפילו כשאינו מזכה אותה לכל בני החצר הראשונה, כי כך תקנו חז״ל שאחד עומד במקום כולם. אע״פ שמטרת העירוב כאילו כולם דרים במקום אחד של הפת, אעפ״כ אפשר שעירוב א׳ יחבר את בני החצר הא׳, ועירוב ב׳ יגרור את דירתם ע״י צירוף של אחד מהם.

תלז. ודימה המשנ״ב לבני חבורה שסומכים על הפת שעל השולחן (לעיל שסו, יא), אמנם אינו דומה לגמרי, דשם אפילו לא כיוונו לסמוך עליה, משא״כ כאן צריך לסמוך שוב, והטעם כי כאן ללא שיסמוך אינו מיועד עבור כולם, משא״כ שם שמסובים יחד על הפת.

תלח. למשנ״ב ע״י צירוף הפת של כולם למקום אחד נעשה עירוב מאוחד לשתי החצרות. ולחזו״א אפשר לעשות בשני שלבים, קודם ראובן ושמעון וחבריו בחצר נעשו אחד ע״י הפת שבבית ראובן, ואח״כ לוי ויהודה שבחצר ב׳ נעשו אחד עם שמעון ע״י הפת שבבית שמעון, וזה מחשיב אותם אחד גם עם ראובן כיון ששמעון מחובר עמו, ולכן א״צ שהפת יהיה באותו בית. וע״ע מש״כ בזה לקמן (סי׳ שעח סעיף ב).

אין בני חצר ב׳ צריכים לתת פת נוספת לעירוב עם החצר השניה[תלט].

ד. התנאים הנצרכים כדי שחצרות יוכלו לערב יחד (דף עו.)

כדי ששתי חצרות יוכלו לערב יחד צריך שיהיה ביניהם:

1. פתח. י״א שמספיק שיהיה בגודל ד׳ על ד׳ טפחים כמו חלון, אך צריך לחוש לסוברים שפתח צריך גובה י׳ טפחים, רק אין צריך בגובה אדם (בה״ל ד״ה אא״כ).

2. או חלון מרובע ד׳ על ד׳ טפחים ומקצתו בתוך י׳ טפחים מהקרקע (שו״ע), כי אם יש גובה י׳ טפחים, נמצאת תחתיו מחיצה החולקת (משנ״ב לב).

3. או חלון עגול בהיקף של 16.8 טפחים שנמצא שיש בתוכו חלל קרוב לד׳ על ד׳ מרובע [עי׳ שעה״צ יח, וחזו״א קלח, ד שהשיעור ניתן לחשב בקירוב[תמ]], וצריך שקצת מהד״ט המרובעים שבתוכו יהיה למטה מי׳ טפחים כנ״ל (משנ״ב לא).

חלון פחות מד״ט, אפילו ארוך הרבה לא מועיל (משנ״ב ל)[תמא].

כשאין חלון או פתח ישיר ביניהם, אם מערבים גם את המבוי ניתן להחשיב את המעבר דרך המבוי כפתח ביניהם[תמב] (משנ״ב כז).

ה. התנאים הנצרכים כדי לערב שני בתים יחד (דף עו:)

לערב שני בתים יחד, צריך פתח או חלון[תמג] כנזכר בסעיף הקודם לגבי חצר, אך יש כמה קולות במיקום החלון.

במשנ״ב לקמן (שעח, ה) כתב בציור דומה שצריך גם שיניחו בכלי אחד, ולכאו׳ הוא הדין כאן. ויש לחלק.

תלט. במשנ״ב (ס״ק כו) כ׳ משום שיש את הפת הראשונה באותו מקום יחד עם השניה, ובבה״ל כ׳ משום שכל בני חצר ב׳ נחשבים כבית שמניחים בו עירוב, כי כבר נעשו כבית אחד. כ״נ פירושו וצ״ע.

תמ. השעה״צ הסתפק אם מועיל גם לדאורייתא, שכך היה מקובל להם מסיני, ועכ״פ בדרבנן סמכו חכמים ע״ז מפני שקשה לצמצם. אך החזו״א כתב שגם בדאורייתא ניתנה ההלכה לחשב בערך, שלא ניתנו המצוות אלא לצרף הבריות ולדקדק בהן שבזה יקבל מלכותו יתברך, וגם לקיום חכמת התורה וסוד הפנימיות, ולכל זה אינו מפסיד אם גבולי השיעורים יהיו בקירוב כדי שיוכלו לקיים אף חלושי הדעת, עכ״ד.

תמא. כתב החזו״א (צו, יט) שאם החלון ארוך י׳ אמות או ע״פ כל אורך הכותל [ורחבו לפחות ג׳ טפחים, שאינו לבוד], וכן אם יש הרבה חלונות סמוכים [שאין ביניהם כמלוא חלון], במשך י׳ אמות או כל אורך הכותל, נעשה הכותל פרוץ וחייבים לערב יחד, [אא״כ יש עומד מרובה בערב, שיש מעל החלון כותל שהוא יותר מרוחב החלון. ובמק״א (סח, יז) כתב החזו״א שאומרים עומד מרובה כזה רק כאשר העומד העליון מתחיל בתוך י׳ טפחים לקרקע]. ועיין לקמן בהערה בסוף סעיף ה׳ אם יכולים לערב יחד ללא פתח נוסף.

חלון עם סורגים, אינו מועיל כמבואר ברמ״א בסעיף הבא.

תמב. במשנ״ב ביאר הטעם כיון שנעשו הכל חצר אחת, ובאבן העוזר התקשה איך השיתוף במבוי יועיל לעירוב, הרי לא יכולים לערב שלא דרך המבוי, וא״כ זה רק שיתוף. אבל בעצי אלמוגים (שצוין בשעה״צ) ביאר שמה שיכולים להעביר דרך המבוי יכול להחשב כפתח ביניהם.

1. החלון יכול להיות אף בגובה למעלה מי׳ טפחים (שו״ע), כיון שהבית מקורה הרי הוא כמלא (משנ״ב לד)[תמד].

2. וכן יכולה הארובה שבין הבית לעליה לשמש כחלון, אף אם אין על ידה סולם המאפשר לעלות דרכה, וצריך שיהיה בארובה ד׳ על ד׳ טפחים כחלון.

חלון שיש בו סורג, הסורג מבטל את שיעור ד׳ על ד׳, ואינו נחשב חלון (רמ״א)[תמה].

ו. דין הוצאה בבית וכותל שבין שתי חצרות (בית – דף מה:, כותל –עו: עז.)

בית שבין שתי חצרות, ועירב עם זו בפני עצמה וזו בפני עצמה, והחצרות לא עירבו זו עם זו, מותר להשתמש עם כל אחת בפני עצמה, אך לא להעביר [כלים ששבתו בבתי החצרות[תמו]] מחצר אחת לשניה דרך הבית (שו״ע).

ואם פת העירוב של שני הצדדים מונח בבית האמצעי הזה, נעשו כולם משותפים יחד, ומותר (משנ״ב מ)[תמז].

כותל שבין שתי חצרות, גבוה י׳ טפחים, או שקרקע חצר א׳ גבוהה מחצר ב׳ ה׳ טפחים ועליה כותל משלים ה׳ טפחים, [וכן אם גבוהה י׳ טפחים אף שאין כותל כלל (משנ״ב מד)], אינן יכולות לערב זו עם זו. ולגבי שימוש בראש הכותל, תלוי:

1. אם בעובי הכותל בראשו אין ד׳ טפחים, מותר לשתיהן להשתמש בו (שו״ע), מפני שהוא מקום פטור (משנ״ב מח). אך לא להעביר דברים שהיו בחצר א׳ לחצר ב׳

תמג. מבואר שאילו לא יערבו יחד אסור להעביר מבית לבית אף כאשר אינו מוציא לחצר, כן הוכיח החזו״א (צב), כהכרעת הבה״ל לעיל (שע, ג ד״ה או).

תמד. הטעם ביאר רבינו יהונתן (עירובין כד. מדפי הרי״ף ד״ה ואין) כיון שבבית מצוי ספסלים וקתדראות ונוח להשתמש אף בחלון גבוה מי׳ [וברשב״א כ׳ קצת באו״א]. ובגדר בית, כתב החזו״א (צו, כ) שמשמע מלשון המשנ״ב שכל מקום מקורה נידון כמלא, אך החזו״א סובר שדוקא בית המיוחד לדירה נחשב כמלא, רק אין צריך מקום פיתא ולינא, אבל לא בית התבן וחצר מקורה.

חלון שבין בית לחצר, מצד הבית אפשר שיהיה גבוה, אבל מהצד של החצר צריך שיהיה בתוך י׳ טפחים (חזו״א שם).

תמה. במשנ״ב ביאר כי אין הנקבים מצטרפים לשיעור, ובמאירי (דף עו.) ביאר כיון שצריך שיהיה חלון שאפשר לעבור דרכו. וכן הדין בפתח. ולפ״ז מחיצה שמאיזה טעם אין לה דין מחיצה ומ״מ לא ניתן לעבור בה [כגון שיש חלל ג׳ טפחים תחתיה] אי אפשר לערב יחד, למרות שהמקומות כפרוצים זה לזה. (ועי׳ בחזו״א צו, יט). אבל למעשה הורו הרבנים שאפשר לערב, דסו״ס הם חצר אחת.

תמו. כ״כ השו״ע, משום שכלים ששבתו בחצר, מותר להעביר מחצר לחצר ללא עירוב. ומשמע שאף דרך הבית מותר, ולכאו׳ זה דומה לכלי חצר א׳ שהגיעו לבית בחצר ב׳, שהחצר אינה מעורבת עם חצר א׳, ומבואר שמותר להוציאם לחצר ב׳ שעירבה לעצמה. וצ״ע.

תמז. ועיין לקמן (משנ״ב שעח, ה) שצריך שיניחו בכלי אחד. ועי׳ מש״כ שם בהערה במחלוקת המשנ״ב והחזו״א מתי צריך שיניחו בבית אחד.

(רמ״א), כשיטות האוסרות (לעיל שמו, א) להחליף ברשויות דרבנן דרך מקום פטור (משנ״ב מט).

2. אם בעובי הכותל בראשו יש ד׳ טפחים, אם הכותל גבוה י׳ טפחים בשני צדדיו, מותר לשתי החצרות להשתמש בו בכלי חצר [כיון שאין איסור להעבירם מחצר לחצר], אבל אסורים להשתמש בו בכלים ופירות שהיו בבית, [כי הוא מקום חשוב ונחשב חצר בפני עצמו (משנ״ב מז), וגם רשות שניהם בו ואוסרים זע״ז (שעה״צ כט)].

3. אם בעובי הכותל בראשו יש ד׳ טפחים, ומצד אחד גבוה י׳ ומצד שני פחות מי׳ [כגון שהקרקע השניה יותר גבוהה], לשני שאין גובה י׳ מותר אף בכלי בית, ולראשון שמצדו גבוה י׳ אסור אף בכלי חצר, שכיון שנחשב לחצר של השני, אם ישתמש בו הראשון יאסור עליו [להשתמש בכלי בית] (שו״ע ומשנ״ב נב). ויש מתירים לראשון הנ״ל להשתמש בכותל בכלי חצר, כי הרי מותר להוציאם אף לחצר אחרת וא״כ זה לא מראה על שימוש האוסר (משנ״ב נב), והחזו״א (צו, יז) צידד כשיטה זו.

באופן שבמס׳ 3 אם החצר השניה לא עירבה עם בתיה, שממילא אסור לה להוציא כלי בית לחצר ולכותל, מותר לראשון להשתמש בכותל בכלי חצר כבמס׳ 2 (בה״ל ד״ה אפילו).

ז. דין חצרות שנפרץ הכותל שביניהן (דף עו.)

שתי חצרות שנפרץ הכותל שביניהן, אם נפרץ עד רוחב י׳ אמות ואינו במלואו [מצד לצד] אינן אוסרות זו על זו, דהוי כפתח. אבל אם נפרץ יותר מי׳ אמות, או אפילו פחות מי׳ אמות אך הפירצה מגיעה מצד לצד של החצר, ואפילו נשאר מעט מגובה הכותל אך אינו בגובה י׳ טפחים, הרי הם פרוצות זו לזו ואוסרות זו על זו וצריכים לערב יחד.

אפני היתר לחלק ביניהם:

1. לעשות צורת הפתח, ומועיל אף ליותר מי׳ אמות (משנ״ב נט).

2. בנפרץ מצד לצד ואין י׳ אמות, ניתן לעשות פס [כמו לחי] או קצת כותל, משהו מכאן ומשהו מכאן, או בצד אחד ד׳ טפחים[תמח] (משנ״ב נז).

ח. דין חצרות שהניחו סולם על הכותל או עקרו חוליא (דף עז.:)

א. שתי חצרות וכותל ביניהם, כיצד יעשו פתח שיוכלו לערב יחד, ע״י סולם.

תמח. עיין עוד בסימן שס״ג סעיף ב׳ בדיני תיקון חצר. ושם כתב השו״ע שאם נשאר מעט מהכתלים בצדדים צריך שיהא בהם טפח כדי שיחשבו פס, שזה גרוע ממעמיד לשם פסים. ובמשנ״ב (שם, ח) פסק שא״צ טפח אלא מספיק משהו, ובבה״ל (ד״ה טפח) הביא מחלוקת הפוסקים וסיים שדעת החיי אדם שנכון להחמיר לכתחילה.

1. ישימו שתי סולמות משני צידי הכותל, סמוכים זה כנגד זה בתוך ג׳ טפחים, ואם הכותל רחב [עבה] ד׳ טפחים שאפשר ללכת עליו, מועיל אפילו הסולמות אינם סמוכים, [כיון שברוחב ד׳ נוח ללכת עליו עד הסולם השני[תמט] (משנ״ב סה)], וזה שאפשר לעבור דרכם מחצר לחצר נחשב פתח.

2. הסולמות צריכים להיות גדולים שיש בהם לפחות ד׳ שליבות, או שזרועותיו ושליבותיו כבדים (שו״ע), או שקבוע במסמרים (משנ״ב סז), שמחמת זה לא עתיד ליטלו בשבת[תנ] (משנ״ב סו), אע״פ שבדעתו ליטלו אחרי שבת (שעה״צ מב).

3. מספיק שהסולם יגיע לג׳ טפחים סמוך לראשו, כגון לכותל י׳ מספיק סולם ז׳ ומשהו [אם עומד זקוף, ובאלכסון קצת יותר (משנ״ב עג)] שעי״ז נחשב כהגיע לראשו[תנא] (שו״ע). אורך הסולם נמדד רק עד השליבה העליונה, ולא עד המקום שהזרועות העומדים נמשכים (שעה״צ מה)[תנב].

4. רוחב הסולם ד׳ טפחים (שו״ע), והזרועות מצטרפים. ולעובי השליבות אין צריך שיעור[תנג] (משנ״ב עב). וראה לקמן סעיפים יג יד עוד דינים ברוחב הסולם[תנד].

תמט. רש״י (עירובין עז. ד״ה ולא) פירש שעי״ז כל הכותל נחשב חלק מהפתח, והרשב״א (שם ד״ה והניח) פירש שהכותל נחשב כגג ששתי החצרות פתוחות לתוכו, וכתב הריטב״א שם ששני הפירושים נכונים.

תנ. שיעור הכובד, כתב התו״ש (ס״ק ל״א) שאינו ניטל ביד אחת אלא בשתי ידים. ולא מצד שאסור ליטלו, אלא שאין דרך לטלטל דברים כבדים בשבת.

תנא. המשנ״ב (ס״ק ע״א) ביאר שמועיל מדין לבוד, וכ״כ התו״ש (ס״ק כט), ולפי החזו״א (בהערה הבאה) הטעם כי שיעור זה דרך להרחיק בין שליבות.

תנב. לענין המרחק בין השליבות, כתב החזו״א (צו, כג) שיהיה פחות מג׳ טפחים, שכן דרך לעשות מדרגות, ואילו היה כשר ביותר מג׳ היה עושה שליבה אחת בכל הסולם. ועי׳ שו״ע סעיף י״ב שכתב תנאי זה, אבל בערוך השולחן (סכ״ב) כתב שכאן באמת מועיל אף ברחוק יותר מג׳ כיון שמדובר בסולם קבוע, שהוא יציב והרגל עומדת יפה ונוח לעלות אף ביותר מג׳, משא״כ לקמן מדובר בסולם עראי.

תנג. דלא כרשב״א שכתב שבסולם זקוף צריך ד׳ על ד׳ כמו באיצטבא בסעיף ט׳ (שעה״צ מו). והטעם ביאר החזו״א (צו, כג) שבסולם יש רצף של שליבות בפחות מג׳ טפחים בין זה לזה ונחשב כדרך לעלות, משא״כ איצטבא שגבוהה ג׳ ומועילה מצד שנחשב מקום בפני עצמו, [שממנו נח להשתמש בראש הכותל, שעי״ז מונים לכותל י׳ טפחים מקרקע האיצטבא], צריכה שיעור מקום.

תנד. מעשה שהיה דין זה נפק״מ למעשה, אדם עשה שמחה בחצר הסמוכה לביתו, על מנת שיעביר את הדברים מעל הגדר, אך ביניהם גדר י׳ טפחים ללא פתח וחלון, ואינם יכולים לערב יחד. לשם כך הניחו סולמות משני הצדדים, וקשרו אותם כדי שלא יהא ניטל בשבת, אך התברר שהסולמות המצוים הולכים ונעשים צרים, ובשליבות העליונות לא היה רוחב ד׳ לשיעור חזו״א. ברגע אחרון חיפשו שני שכנים שיש להם סולמות גדולים שיש ברוחב השליבות ד׳. ועדין יש לדון שסולמות שלנו לא נשענים על הגדר, אלא פותחים אותם ומעמידים הסולם בתוך החצר, האם צריך שיהיה חבירו של מעבר ברוחב ד׳, וא״כ צריך שבמשטח שבמעלה הסולם יהא רוחב ד׳, או מספיק שהדרך לראש הכותל רחבה ד׳. ולכן נכון יותר לקשור את הסולם כשהוא מקופל ונשען על הגדר, שאז רוחבי השליבה.

אם העמיד סולם רק מצד אחד, הותר לאותו צד להשתמש בכותל אף בכלי בית, ולשני אסור[תנה], ואינם יכולים לערב (משנ״ב עד).

ב. שתי חצרות וכותל ביניהם, ועקרו חוליא [חתיכה] מהכותל למעטו מגובה י׳, להחשיבו פתח שיוכלו לערב יחד:

1. אם יש ברוחב החור ד׳ טפחים והוא עובר מצד לצד, נחשב פתח ויכולים לערב יחד. ואם לא עירבו, דין השתמשות על הכותל כדלעיל סעיף ו׳ [מס׳ 2], ולגבי השתמשות בחור אוסרים זה על זה (משנ״ב עו).

2. אם יש ברוחב ד׳ טפחים [על ד״ט (משנ״ב סוף עו)] אך אינו עובר מצד לצד, מי שאצלו החור [המדרגה] יכול להשתמש בכל הכותל, והשני אסור [בדרגת סעיף ו׳ מס׳ 3].

3. אם אין ברוחבו ד׳ טפחים, אינו פתח וגם אינו מתיר להשתמש בכותל, ולענין השתמשות בחור מותר לשניהם, כי הוא מקום פטור [כדין סעיף ו׳ מס׳ 1][תנו] (שו״ע ומשנ״ב עז).

ט. דין חצרות שבנו איצטבא אצל הכותל (דף עז:)

בנה איצטבא[תנז] אצל הכותל למעט מגובה י׳, [ע״י שמהקרקע לאיצטבא ומהאיצטבא לראש הכותל אין י׳[תנח]] ויש בה ד׳ על ד׳ טפחים.

אם רק צד אחד עשה כן, הותר לו להשתמש בכל הכותל אף בכלי בית, ולשני אסור [דנעשה לזה תשמישו בנחת ולשני קשה] (שו״ע).

ואם שניהם עשו, שניהם אסורים, כי אוסרים זה על זה [ודינו כסעיף ו׳ מס׳ 2] (משנ״ב פא).

ומכל מקום איצטבא זו לא מועילה להחשב פתח שיוכלו לערב (שו״ע), ובשעת הדחק יש להקל כשיטות שנחשב פתח לערב (בה״ל ד״ה אבל), אא״כ האיצטבא נמצאת בתוך ג׳ טפחים הסמוכים לראש הכותל [ובחזו״א (צו, כג) כתב שיהיה כמה איצטבאות כמדרגות ופחות מג״ט מזה לזה], שאז מתיר כמו סולם (שו״ע ומשנ״ב פג).

תנה. לכאורה השני אסור אף להעלות כלי חצר, לשו״ע שאוסר בסעיף ו׳ מס׳ 3.

תנו. במשנ״ב מבואר שהוא מקום פטור כנ״ל, ולפ״ז כתב (בשעה״צ נא) שצריך להיות מותר אף כשהתמעט משני צדדים, ולא אוסרים זה על זה, כדין ראש כותל שאין בראשו ד׳. והחזו״א (צו, כב) הקשה שכיון שהחקק אינו גבוה י׳ יחשב רשות היחיד מדין חורי רה״י, ונפק״מ לטלטל מראש הכותל למקום החקוק. וכן אסר כשהתמעט משני הצדדים.

תנז. מדובר שבנה אותה על הקרקע בלי חלל תחתיה, ולקמן סעיף י״א מדובר כשבנה אותה כמו מדף היוצא מהכותל שיש חלל תחתיו.

תנח. ואפילו היא בגובה כלשהו, אם עי״ז אין ממנה לראש הכותל י׳ טפחים (משנ״ב פ).

אם אין ברוחב האיצבטא ד׳ על ד׳ טפחים, אינה מתירה כלום[תנט].

האיצטבא צריכה להיות מחוברת (משנ״ב עט), ואפשר שאם היא כבדה ג״כ מועיל, כי אינה ניטלת בשבת[תס] (שעה״צ נב). וצריך שתהא סמוכה לכותל תוך ג׳ טפחים (משנ״ב פה).

י. דין חצרות שהניחו ספל אצל הכותל (דף עז.)

הניחו ספל [כלי] אצל הכותל [בתוך ג׳ טפחים (משנ״ב פה)] למעטו מגובה י׳, דינו כדין איצטבא הנ״ל[תסא], שאם יש בו ד׳ על ד׳ טפחים, מותר לאותו צד שהניחו להשתמש בראש הכותל, ואם גם חבירו הניח שניהם אסורים כנ״ל.

וצריך שיחברנו בטיט באופן שצריך לחפור כדי להוציאו, משום שאם לא יחברו או שחיברו אך אפשר לשלוף אותו בלי לחפור באדמה, יכול ליטלו בשבת[תסב], ודבר הניטל אינו ממעט[תסג] (שו״ע ומשנ״ב פז).

יא. עוד בדין חצרות שבנו איצטבא אצל הכותל (דף עז:)

במה שנתבאר בסעיף ט׳ יש להוסיף, שאיצטבא שעשויה כמין מדף ועומדת באויר, לא ממעטת, אלא רק בסמוכה לקרקע בתוך ג׳ טפחים[תסד] (משנ״ב פט).

תנט. במשנ״ב (ס״ק פד) ביאר שאינו דומה לסעיף ח׳ שמותר עכ״פ להשתמש כנגד המיעוט, משום דשם עומד בקרקע ומשתמש, משא״כ כאן שהאיצטבא צרה ואין נוח לעמוד עליה. ולכאו׳ א״צ לחלק, שהרי באמת גם כאן באיצטבא עצמה ודאי יכול להשתמש, ורק על ראש הכותל לא יכול להשתמש [כי אין נח להשתמש כשעומד על הקרקע, ולא אומרים שיכול לעמוד על האיצטבא כיון שהיא צרה]. וכן שם מה שמותר כנגד המיעוט הוא בחור עצמו, אבל בראש הכותל אסור. וצ״ל שזה כוונת המשנ״ב.

תס. והוסיף החזו״א (צז, ה) שהוא הדין אם הניחו דבר מוקצה, כגון עפר אפילו שלא ביטלו. ועי׳ לקמן סעיף י׳ ובהערה בשם הפמ״ג שכלי שמלאכתו לאיסור לא ממעט, שניטל לצורך גופו ומקומו.

תסא. והחידוש כאן שאפילו כלי שחיברו ממעט, ולא גוזרים שמא לא יחברנו (ריטב״א עירובין עז. ד״ה אמר). וע״י המיעוט יכול להשתמש בכל הכותל כמו באיצטבא, דמש״כ בשו״ע שיכול להשתמש ״כנגד המיעוט״ הוא ט״ס, ודלא כמג״א שחילק בין ספל לאיצטבא (משנ״ב פו ושעה״צ נה).

תסב. כמ״ש לגבי צנון שטמן בעפר ולא השריש (בסי׳ שי״א), ולגבי קדירה שטמנה בצמר מוקצה (סי׳ רנט משנ״ב סק״ט).

תסג. ואם הספל כבד, הסתפק הפמ״ג (א״א ס״ק יח) אם אומרים כובדו קובעו אפילו שאינו מחובר בטיט [כמו בסולם בסעיף ח׳]. ואם כפה כלי מוקצה כגון עריבה שלשים בה, כתב הפמ״ג (שם) שאינה ממעטת כיון שמותר לטלטלה לצורך גופה ומקומה. ואם הניח עפר, כתב החזו״א (צז, ה) שממעט אפילו אם לא ביטלו, כיון שלא ניטל בשבת. [ומש״כ לעיל (שנח, ב) היינו שלא מבטל את הכותל, משא״כ כאן רק נחשב פתח וסולם). ועי׳ חזו״א (צו, סט)].

תסד. כלומר שלא יהא תחתיה חלל ג׳ טפחים, ואפילו שבצרוף עובי האיצטבא יש יותר מג׳ טפחים לקרקע. כי הענין רק שיחשב בנוי על הקרקע (כבסעיף ט׳) משום שאין מיעוט באויר.

ואם בנה איצטבא ע״ג איצטבא, והתחתונה בתוך ג׳ לארץ והעליונה בתוך ג׳ לתחתונה, נחשבת כסמוכה לארץ (משנ״ב צ)[תסה], ולכן אם בתחתונה יש שיעור ד׳ על ד׳ טפחים ובעליונה אין, או אפילו אם בתחתונה אין שיעור ד׳ ורק בעליונה יש, מועיל (שו״ע). ויכול להשתמש בראש הכותל, אך לא מועיל שיוכלו לערב יחד אפילו כשעשו בשני הצדדים, אלא בשעת הדחק, הכל כמשנ״ת בסעיף ט׳.

ודעת כמה ראשונים שמיעוט באויר הוי מיעוט, באופן שהאיצטבא רחבה ד׳ על ד׳ טפחים, ולפ״ז מועיל גם אם יש תחתיה חלל ג׳ טפחים, וצ״ע למעשה (בה״ל ד״ה ואין).

יב. דין חצרות שבנו זיז אצל הכותל (דף עה.)

היה זיז יוצא מן הכותל, והוא כמו האיצטבא הנ״ל סעיף י״א שעשויה כמין מדף, אלא שהזיז גבוה מן הארץ יותר מג׳ טפחים אך פחות מי׳[תסו], [והחסרון הוא שזה מיעוט באויר], מניח סולם אפילו ברוחב כל שהוא [וא״צ ד׳ טפחים][תסז] ומניחו שיהיה נשען על גביו [ולא על ידו], ועי״ז נוח להשתמש בזיז, ואם מהזיז עד ראש הכותל אין י׳ מתיר להשתמש בראש הכותל.

ויכול להרבות בזיזים כלומר, בכותל י״ט טפחים מספיק זיז אחד באמצעו עם סולם, בכותל יותר מכ׳, עושה שני זיזים עם סולם מהארץ לראשון ומהראשון לשני. והזיז העליון לא יהיה מעל התחתון כדי שיהיה אפשר להניח סולם **בשיפוע**[תסח] (שו״ע).

כשהזיז גבוה מי׳, צריך שהסולם יהיה רחב ד׳ טפחים כנ״ל בסעיף ח׳.

צפיפות השלבים שבסולם צריכה להיות פחות מג׳ טפחים[תסט] (שו״ע).

יג. דיני צירוף קש לרוחב הסולם הנזכר בסעיף ח׳ (דף עה.)

בסעיף ח׳ התבאר לגבי כותל שבין שתי חצרות, שאם עשו סולם ברוחב ד׳ טפחים מכאן ומכאן יכולים לערב יחד, ואם רק אחד עשה סולם, מותר רק לאותו צד להשתמש בראש הכותל ואינם יכולים לערב יחד. כיצד ניתן להשתמש בסולם שאינו רחב ד׳ טפחים.

תסה. צורת מדידת ג׳ טפחים אלו, כתב החזו״א (צו, כג) שמודדים מהצד העליון של האיצטבא התחתונה, לצד התחתון של האיצטבא העליונה, ולא מחשבים את עובי האיצטבא [והטעם כבהערה הקודמת].

תסו. כאן צריך שגג הזיז, שהוא מקום ההשתמשות, יהיה בתוך י׳ טפחים לקרקע (חזו״א צו, כה).

תסז. הטעם שא״צ רחב ד׳ טפחים, כיון שההיתר אינו משום שהסולם נחשב כפתח [שפתח צריך ד׳], אלא נחשב חלק מהאיצטבע וכאילו היא מגיעה לארץ, ואף שהיא צרה מלמטה כשרה (משנ״ב צה צח). ומ״מ צריך שיהא כבד או שיהיו בו ארבע שליבות כדין הסולם שבסעיף ח׳ (חזו״א צו, כו).

תסח. אע״פ שבסעיף ח׳ ובסעיף י״ד הכשיר גם בסולם זקוף, עי׳ חזו״א (צו, כו).

תסט. עיין לעיל סעיף ח׳ (בהערה שבמס׳ 3), שי״א שדוקא כאן שהסולם עראי הצריך השו״ע שיעור זה.

1. אם העמיד שני סולמות פחות מד׳ ומילא האויר שביניהם בקש, אינו משלים לד׳, כי מקום מעמד הרגלים הוא באמצע ואי אפשר לעלות על קש.

2. אם העמיד סולם פחות מד׳ והוסיף בצדדיו קש, משלים לד׳ (שו״ע), כי בשביל להחזיק בידיו לעלות אפשר להחזיק גם בקש (משנ״ב קה).

יד. עוד ברוחב הסולם (דף עח:)

אם בסולם לא היה רוחב ד׳, והעמידו צמוד לכותל [זקוף] וחקק בכותל כמין שליבה להשלים לד׳, מועיל להשלים, ואין צריך שיחקוק עד ראש הכותל אלא רק י׳ טפחים התחתונים (שו״ע ומשנ״ב קז), ולהמשך [שימשיך עד ג׳ טפחים שבראש הכותל] מספיק סולם פחות מרוחב ד׳, וה״ה שמועיל סולם שלמטה רחב ד׳ ואח״כ מתקצר (משנ״ב קט ושעה״צ).

אם לא העמיד סולם אלא רק חקק שליבות בכותל, צריך שיגיעו החקיקות עד ראש הכותל [או עד ג׳ טפחים סמוך לראשו] (משנ״ב קיא)], וכולם יהיו רחבים ד׳ [כי בזה אין נוח כ״כ לעלות כמו בסולם (משנ״ב קי)].

טו. דין סולם העשוי מאילן חי או מאשרה (דף עח:)

אם היה אילן חי עומד סמוך לכותל, וחקק בו שישמש סולם לעלות לכותל, והרי אסור לעלות באילן בשבת או שהיה אילן של אשירה של עבודה זרה, ואסור להשתמש בו כי אסור בהנאה מדאורייתא.

שיטה א׳, אילן חי מתיר לערב יחד, כי לא גזרו על שבות בבין השמשות לצורך עירוב[תע], משא״כ אשירה אינה מתירה, כי אסור לעלות בה[תעא].

שיטה ב׳, אילן חי אינו מתיר, כי האיסור בא מכח שבת ואיך יתיר דבר לשבת, משא״כ אשירה מתירה, כי מצד שבת אין מניעה לעלות בה אלא איסור אחר הוא שמונע ולא נחשב כמי שאינו. ובלבד שאילן האשרה יבש שאין בו איסור מצד שבת [אע״פ שמחמירים שלא לעלות גם ביבש[תעב] (משנ״ב קטז)].

תע. אע״פ שאחרי בין השמשות אסור, וא״כ הפתח אינו ראוי לכל השבת, כתב המג״א (ס״ק כד) דשבת הואיל והותרה הותרה (כמ״ש השו״ע שעד, א), ורע״א הקשה שבאופן שמעיקרא לא ראוי לכל השבת לא אומרים הואיל והותרה (כדלעיל שסה, ז), אלא הטעם מכיון שהאילן קיים והאיסור לא מבטל שם פתח [באופן שהותר בבין השמשות, וצ״ע], וכעין זה וע״ע בתוספות שבת (ס״ק מו).

תעא. לשון השו״ע שאסור לעלות עליה מן התורה, ולאו דוקא הוא, אלא גם איסור דרבנן שאינו שבות, מכיון שאינו מותר בבין השמשות אין לו שם פתח (רע״א).

תעב. במשנ״ב כתב שהטעם כיון שמחמירים רק משום סייג וגדר לאילנות חיים. ובתוספת שבת (ס״ק מח) כתב שהחומרא הזו היא דעת הרמב״ם שסובר כאן כשיטה א׳, ואילו הרא״ש שהוא בעל שיטה ב׳ סובר שאין איסור באילן יבש, ואף אנו לא צריכים להחמיר כאן כב׳ החומרות יחד. מה שאין

ולהלכה האליה רבה מצדד כשיטה א׳, שהיא דעת הרבה פוסקים (משנ״ב קטז)[תעג].

טז. דין חריץ המפריד בין שתי חצרות (דף עח:)

חריץ שבין שתי חצרות, **1.** אם הוא עמוק י׳ ורחב ד׳ בכולו מצד לצד, הוי מחיצה בין החצרות ואינם יכולים לערב יחד (שו״ע).

2. אם במקום אחד אין בו רחב ד׳ או אינו עמוק י׳, במשך ד׳ טפחים, מקום זה אינו מחיצה, והוי פתח ויכולים לערב יחד (משנ״ב קיח, ושעה״צ פב).

3. אם לכל האורך [או במשך יותר מי׳ אמות] אינו רחב ד׳ או שאינו בעומק י׳, אינו מחיצה כלל[תעד] וחייבים לערב יחד (שעה״צ פ).

אם החריץ עמוק י׳ ורחב ד׳, ומילא אותו בתבן וקש הראוי למאכל בהמה, נשאר לו דין מחיצה, כי דעתו ליטלו משם [ואפילו ידוע לנו שאינו עתיד לפנותו (בה״ל ד״ה כ״ז)]. אבל אם ביטלו בפיו [וי״א אפילו ביטלו בליבו (משנ״ב קכא)], וכן אם מלא תבן סרוח שאינו ראוי למאכל בהמה, אפילו שלא ביטלו בפירוש (משנ״ב קכ), וכן אם מלא עפר וצרורות [אבנים] שלא ביטלם בפירוש, בכל אלו צריכים לערב יחד, כי דברים אלו הדרך להשאירם והם סותמים ומבטלים את מחיצת החריץ (שו״ע). ויש אומרים שאפילו עפר שביטלו לשבת אחת, אם דעתו שלא ישאירנו לעולם, גרע מסתמא ואינו מבטל את המחיצה, ויש לסמוך בדרבנן להקל שיכולים גם לערב יחד וגם שלא לערב יחד (רמ״א משנ״ב קכד).

אם מילא בפירות, יש אומרים שאפילו לא ביטלם נחשב סתימה, מפני שדרך

אומרים כתותי מיכתת שיעוריה באילן, כיון שזה נאמר כשצריך שיעור, משא״כ כאן מספיק שבמציאות ראוי לעלות בו.

תעג. כתב החזו״א (צו, לד) שאם אחד עשה סולם מאלו, והשני עשה סולם טוב שמותר לעלות בו, אע״פ שיכולים לערב [באחד מהאפשרויות הנ״ל] כי האיסור אינו מונע מלערב כנ״ל, מ״מ אם לא עירבו דנים את השימוש בכותל לפי השימוש במציאות, וכיון שלאחד אסור להשתמש בפועל, הו״ל השני תשמישו בנחת ולראשון בקשה ומותר רק לשני.

תעד. הטעם שכשאינו רחב ד׳ אינו מחיצה, כתב המשנ״ב (קיט) כיון שנוח לפסוע ולדלג עליו ואינו נחשב הפסק. ונחלקו רבותינו בגדר הדין, בחידושי רבי חיים הלוי (פי״ד משבת ה״ט סוד״ה ונראה) כתב שבאמת גם חריץ שאין ברחבו ד׳ נחשב מחיצה, ומ״מ אסורים משום שנוח לפסוע מצד לצד, אבל החזו״א (בגליונות שם) הוכיח ממה שגם לענין כלאים הצריכו שיהא בתוכו רחב ד׳ (כלאים פ״ד מ״ג), שזה מדיני מחיצה, וכשאין חלל ד׳ אינו מחיצה כלל, ומה שרש״י הוצרך לבאר שבפחות מד׳ נוח לפסוע עליו, ביאר החזו״א (או״ח קח, יג) כי אם אינו נוח לעבור אפילו שאינו מחיצה אינם יכולים לערב יחד, כיון שיש הפסק ביניהם. ולפ״ז יש לדקדק בלשון המשנ״ב כאן כדעת החזו״א שהוסיף שכשנח לפסוע ״לא חשוב הפסק״, וכן לעיל (שנה, ג) כתב להדיא שכל מחיצה העשויה לפחות מחלל ד׳ אינה מחיצה. וכן מוכח בשעה״צ (שסג, קז) כמ״ש שם בהערות (לסעיף ל׳ מס׳ 7) עוד כתב החזו״א (שם) דלפ״ז אפילו יעשה מחיצה בתוך החריץ אינה מחיצה כיון שאין לפניה חלל ד׳, ודלא כשערי ציון.

להשאירם איזה זמן בתור אוצר [מחסן] (רמ״א), והאחרונים חולקים שרק בפירות טבל שאסור ליטלם בשבת נחשב סתימה וצריכים לערב יחד, אבל בסתם פירות נשאר שם מחיצה (משנ״ב קכה)[תעה].

מילא בכרים וכסתות, אפילו ביטלם לא מועיל, כי בטלה דעתו (בה״ל ד״ה כ״ז).

יז. דין חריץ שנתן עליו נסר (משנה דף עה:)

חריץ שבין שתי חצרות [הנזכר בסעיף הקודם] שנתן עליו נסר מצד לצד במשך ד׳ טפחים, או מלאו במשך ד׳ טפחים בדברים המבטלים [הנזכרים בסעיף הקודם], וכן אם נתן נסר שאינו עובר מצד לצד אלא ממעט את החריץ מרוחב ד׳ טפחים [במשך ד׳ טפחים], הרי זה כפתח ויכולים לערב יחד (שו״ע).

ואם הנסר ממעט במשך עשר אמות, הוי פירצה וחייבים לערב יחד (משנ״ב קכח)[תעו].

יח. דין חריץ שעמוק י׳ מצד אחד (דף עז.)

אם החריץ כלפי חצר א׳ עמוק י׳ וכלפי חצר ב׳ אינו עמוק י׳, דינו כמחיצה לחלק בין החצרות, ודין ההשתמשות במקום החריץ הוא כמו שנתבאר בסעיף ו׳ [מס׳ 3] לענין כותל (שו״ע), וכן כשעמוק י׳ משני צידיו דינו ככותל [שם מס׳ 2] (משנ״ב קלב).

יט. דין גדיש שבין שתי חצרות (משנה דף עט.)

גדיש של תבן העומד בין שתי חצרות, אם הגדיש גבוה י׳ טפחים נידון כמחיצה, ואינם יכולים לערב יחד.

תעה. הקשו הראשונים שאמרו בגמרא (שבת דף ק, א) בור ברה״ר מלא בפירות הזורק לתוכו פטור, מבואר שהפירות מבטלים שם רה״י. התוס׳ (שם) תירצו שמדאורייתא מבטלים את המחיצות ולכן הזורק פטור, ומדרבנן רק אם ביטלם לקרקע [וכן נראה דעת המשנ״ב (לעיל שמה, מא)], ולכן כאן לא מערבים עד שיבטלם. והרמב״ן (שם) תירץ שכלפי הבור אינן מחיצות כיון שאין להם תוך ואינן ניכרות, אבל המחיצות לא בטלו ומועילות להבדיל בין החצרות. והרשב״א (שם) חילק שבפירות טבל מתבטל כיון שאינם ניטלים בשבת, משא״כ סתם פירות, וזה כתבו האחרונים כאן.

כתב בשונה הלכות (סל״ג) שאף באופן שנשאר דין מחיצה מ״מ יכולים לערב יחד, כי עכ״פ אפשר לעבור על החריץ ואינו גרוע מפתח.

תעו. מדין זה למד הנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ מב) שגשר העובר על נהר דינו כנסר הנתון על החריץ, ואף באופן שהנהר נחשב מחיצה הגשר נחשב פתוח, והביאו המשנ״ב לעיל (שסג, קיח), וכתב בשעה״צ (צה) שדעת התו״ש והפמ״ג שדוקא כשהגשר רחב י׳ אמות נחשב פירצה, אבל בפחות מזה אין צריך שום תיקון, ובנודע ביהודה משמע שאפילו אם הגשר רחב רק ד׳ טפחים צריך תיקון [במבוי שפרצתו בד׳ כשרבים עוברים] וכ״כ החיי אדם. וכן החזו״א (סי׳ קח) אוסר וכתב שאין לעשות מד׳ השערי ציון שמיקל אפילו סניף להקל.

וגזרו חכמים באופן זה שלא לקחת תבן מהגדיש בשבת, וכן לא להעמיד את הבהמה בידים לאכול ממנו, [שמא יתמעט מי׳ ולא ישימו לב[תעז], וי״א שמחמת שמשמש למחיצה נעשה מוקצה[תעח], ונפק״מ אם נתמעט מי׳ בשבת שלטעם השני עדיין אסור לקחת (משנ״ב קלז ושעה״צ צח)], אבל לעמוד בפני הבהמה עד שלא יהא לה דרך אלא לגדיש מותר. ולרא״ש בימי החול (עי׳ שעה״צ צט ובה״ל[תעט]) אסור לקחת מהגדיש באופן הנזכר, שמא יפחת משיער מחיצה ולא ישימו לב[תפ] [והעיקר כשיטה א׳ (משנ״ב קמ)].

אם נתמעט מגובה י׳ טפחים באורך י׳ אמות או במלואו, אם נתמעט בחול, אוסרים זע״ז בשבת עד שיערבו יחד. ואם נתמעט בשבת, מותרים הואיל והותר בכניסת השבת. ואם נתמעט רק שטח קטן, נחשב כפתח ויכולים לערב יחד או בנפרד.

גדיש של תבן המשמש מחיצה בין שני בתים, [או לחלק בית גדול של שני אנשים שלא עירבו, אם יש תקרה בגובה י׳ והגדיש מגיע לתקרה או סמוך לה בתוך ג׳ טפחים (לבוד), לא חוששים שמא יתמעט, כי ישים לב כשיראה שהתרחק מהתקרה, ולכן לא אסרו לקחת ממנו (שו״ע ומשנ״ב קמא קמב). ואם התקרה גבוהה והגדיש אינו קרוב לתקרה, אינו מחיצה חשובה לחלק בין שני בתים אף כשיש בו י׳ טפחים (שעה״צ קה[תפא]).

תעז. ואע״פ שלא יאסר כיון שאומרים הואיל והותרה הותרה, חיישינן שמא יבוא לטלטל גם בשבת הבאה במצב זה (משנ״ב קלז). ויש מהאחרונים שכתבו שאע״פ שבדיעבד לא יאסר, מ״מ לכתחילה אסור לגרום שיפסל ויהיה מותר מדין הואיל והותרה (שעה״צ צז).

תעח. כתב הב״י בשם רש״י שלשיטה זו התבן שמעל י׳ שאינו נצרך למחיצה מותר. והחזו״א (צח, א) הוסיף שגם מה שממעט מי׳ בפחות מרוחב עשר אמות, כיון שאינו מקלקל את המחיצה [שעד י׳ הוי פתח], מותר לקחתו ואינו מוקצה. [ויש בזה חידוש, שהרי לא מסוים איזה חלק אינו נצרך למחיצה].

תעט. בביאור הלכה (ד״ה ולהרא״ש) כתב דמש״כ השו״ע שלרא״ש אפילו בחול אסור ליטול מהגדיש, היינו דוקא בחול, דלרא״ש בשבת אין איסור כיון שאפילו יתמעט מי׳ אמרינן הואיל והותרה לשבת הותרה. ובשעה״צ כתב דנלענ״ד שגם לרא״ש אסור רק בע״ש ולא כל השבוע. עוד כתב שאם לוקח כל הגדיש, אין חשש שיטעו ומותר [לשיטה זו שאינו משום מוקצה] (משנ״ב קמ).

תפ. כתב החזו״א (צח, ג) שלפי דברי הרא״ש אסור ליטול עץ או אבן ממחיצות העירוב שסביב לעיר גם בימות החול, שמא לא ישימו לב לתקן לפני שבת, אם לא שדעתו לסתור כל המחיצה. וכתב שלמעשה אין נזהרים בזה. וטעם החולקים שאומרים שבימי החול מותר, ביאר שם שודאי יבדוק לפני שבת.

תפא. כלומר שדינם כבית אחד, שנקראים דיור אחד, וכמבואר לעיל (סי׳ שע סעיף ג) בחמשה ששבתו בטרקלין ומחיצות שביניהם אינן מגיעות לתקרה. ומ״מ זה נחשב מחיצה כגון לחלק בין שתי חצירות (עי׳ שעה״צ קה). ומלשון המשנ״ב כאן דייק החזו״א (צג, ח) שאם היתה מחיצה קבועה כגון מאבנים, היה מחלק אותם אף שאינו מגיע לתקרה, וכן דעת החזו״א, אבל הקשה שהמשנ״ב לעיל (שע, כז) כתב שאפילו מחיצות של אבנים קבועות אינן מחלקות אם אינן מגיעות לתקרה.

סימן שע״ג

דין שתי גזוזטראות בשתי עליות

א. באיזה אופן ניתן לערב שתי גזוזטראות משני בתים (דף עח: עט.)

שתי גזוזטראות [מרפסות] הבולטות משתי עליות [בתים, בגובה י׳ טפחים], משני צידי רה״ר[תפב], ונתן נסר (קרש וכדומה) [וחיברו במסמרים, שאי אפשר ליטלו בשבת (משנ״ב ב)], האם יכולים לערב ולהעביר דרכו מאחד לשני.

1. אם נתן עליהן נסר רחב ד׳ טפחים, או שהן סמוכות זו לזו בתוך ד׳ טפחים, שאפשר לעבור מזה לזה, יכולים לערב יחד.

באופן שהחיבור [בנסר או בסמיכות] אינו על כל הגזוזטראות ופחות מי׳ אמות, הרי זה כפתח ויכולים ג״כ שלא לערב יחד (שו״ע), ואז אם לא עירבו, כל אחד משתמש בשלו אבל על הנסר ועל השטח שכנגדו[תפג] שניהם אסורים, מפני שחלק זה פרוץ במלואו לחבירו (משנ״ב ז). וכלי חצר מותרים להעביר גם ללא עירוב, כי דין הגזוזטרא כחצר (שעה״צ ד).

2. אם הגזוזטראות גבוהות אחת מהשניה יותר מג׳ טפחים, או שאינן זו כנגד זו יותר מג׳ טפחים[תפד], לא מועיל נסר לערבן יחד (שו״ע), כיון שאדם מתירא לעבור על גשר העומד באלכסון, ועוד שכשאינן זו כנגד זו הנסר עומד בפינה, ואין עושים פתח בקרן זוית[תפה] (משנ״ב ט).

תפב. כן פירש המשנ״ב (סק״א) כדעת ר׳ יהונתן ברש״י, ולא כדעת רע״א ופמ״ג ברש״י שמדובר באותו צד של רה״ר (שעה״צ א).

תפג. ביאר החזו״א (צו, לט) שלמשנ״ב כל מה שמול הנסר או הקטע שהן סמוכות אסור, והקשה שגם שאר הגזוזטרא תיאסר מפני שפרוצה במלואה לשטח שכנגד הסמיכות, ולכן פירש באופן שניתן לומר עומד מרובה על החלק הצר ואינו נאסר אלא הבליטה הסמוכה לגזוטרא השניה, עיין שם בציור.

תפד. כלומר שממקום שנגמר האחד עד שמתחיל השני, יש ג׳ טפחים.

תפה. נפק״מ בין הטעמים כתב הט״ז (סק״ג) אם באופן זה יניחו את הנסר באלכסון אך לא בקרן זוית, [שהוא יתחיל ויגמר באמצע הגזוזטרא], שלטעם הראשון לא יועיל ולטעם השני יועיל. והחזו״א (צו, מא) כתב שהפסול כיון שאין דרך להלך כך, והסתפק בגזוזטראות שהיו זו כנגד זו ובכל זאת הניחו את הנסר באלכסון, שכיון שאפשר לתקנו ולהניחו ישר יתכן שנחשב פתח בר קיימא, כיון שעומד לתקנו.

סימן שע״ד

נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו

[ודין נפרץ בשבת, וקטנה שנפרצה לגדולה]

א. דין נסתם פתח המחבר בין חצרות (דף צג:)

שתי חצרות שעירבו דרך חלון או פתח שביניהם, ונסתם בשבת, מותרים לטלטל ולהוציא מחצר אחת לחברתה מעל גבי הכותל וכדומה, וכן מותרים לטלטל בתוך החצרות אף בזו שאין פת העירוב בתוכה, הואיל והותרו בתחילת השבת (שו״ע ומשנ״ב ב). ולשבת אחרת אסורים עד שיפתחו (שעה״צ א). ודעת הרמב״ם שמותר רק לטלטל בתוך החצרות אף לזו שאין הפת בתוכה, אך לא להעביר מחצר לחצר[תפו] (שו״ע), והלכה כדעה הראשונה (משנ״ב ו).

אם עירבו ונסתם הפתח לפני שבת, וחזר ונפתח באמצע שבת, [שכעת המצב בהכשרו, אלא שבבין השמשות לא היה בהכשרו]:

1. אם העירוב נעשה רק לאותה שבת, אינו מתיר אף לאחר שנפתח, כי בכניסת שבת לא חל העירוב (בה״ל ד״ה ונסתם בשבת).

2. אם העירוב נעשה לשנה[תפז] וכבר היה שבת אחת שחל העירוב לפני שנסתם, א״כ אפילו אם נסתם בחול במזיד, ובתחילת שבת זו לא חל היתר, מ״מ כאשר נפתח בשבת חוזר העירוב להיתרו, כיון שכבר חל העירוב בשבת הקודמת (שו״ע). ויש חולקים שכיון שהפתח היה סתום בבין השמשות, ובפרט באופן שסתם [בימי החול] במזיד שביטל את העירוב בידים, לא חוזר העירוב כשנפתח בשבת, [ולא מועיל מה שחל בשבת אחרת], וכן ראוי לנהוג ולאסור. אך אם סתם על דעת לפתוח, אזי כשנפתח בשבת חוזר העירוב. וכל שכן כשנפתח לפני שבת[תפח] (משנ״ב ה ובה״ל ד״ה ואפילו).

אם נפרצה צורת הפתח [או מחיצה] של המבוי וממילא התבטל העירוב, באופן שנפרץ קודם שבת ונתקן בשבת ע״י גוי וכדומה, [שבבין השמשות היה פרוץ

תפו. הטעם הוא כיון שבפועל המקומות חלוקים (עיין אבן האזל עירובין ג, כה). ולכן אם חזר ונפתח בשבת, מודה הרמב״ם שמותר לטלטל אף מזה לזה (משנ״ב ו).

תפז. דוקא אם מערב מתחילה לכל השבתות, אבל אם עירב לשבת אחת ונשארה הפת לשבת שאחריה, אין אומרים שיחזור העירוב הואיל וחל בשבת קודמת, כי אין לשבת זו שייכות לשבת הקודמת (בה״ל ד״ה ונסתם בשבת).

תפח. במשנ״ב (סק״ה) כתב שאם נפתח לפני שבת חוזר העירוב לכו״ע אפילו סתם במזיד, שהרי עכ״פ הם שותפין בפת. אבל החזו״א (צ, כד) כתב לחלק שרק באופן שהביא כל אחד פת מספיק שהם שותפים, ולא באופן שאחר זיכה לכולם, אלא צריך להניחו לשם עירוב. ונחלקו בזה לשיטתם בדין שכנים שהיו שותפים בפת.

ובשבת נעשה מתוקן, ודומה למקרה הנ״ל[תפט]. אם עירבו לשנה וכבר חל שבת אחת, בשעת הדחק יש להקל, אבל כשעירבו לאותה שבת אין להקל מטעם שעומדים לתקנו, ואפילו שסתמו את המחיצות כבר בטל העירוב שבפת (בה״ל ד״ה ונסתם הפתח).

ב. דין נפרץ הכותל שבין החצרות בשבת (דף צג: צד.)

שתי חצרות שלא עירבו וכותל מפריד ביניהם, ובאמצע השבת נפרץ הכותל [יותר מי׳ אמות, או שנפרץ במלואו, שהיא פרצה האוסרת (בה״ל ד״ה ונפרץ)], מותרים לטלטל באותה שבת כל אחד בחצירו ולהוציא לחצר אף כלים ששבתו בבית, הואיל והותרה בתחילת השבת.

אבל חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית, אסור (שו״ע), כי באופן שהפרצה היא לרשות שאינה רשות היחיד לא אומרים הואיל והותרה (משנ״ב ט). בחצר כזו אסור לטלטל יותר מד׳ אמות כדין רה״ר וכרמלית, ונחלקו הפוסקים אם מותר להוציא מכרמלית לחצר זו הפרוצה לכרמלית [בפחות מד׳ אמות], ואין להקל בזה (בה״ל ד״ה לכרמלית)[תצ].

ג. דין חצר קטנה שנפרצה לגדולה (דף ט: צב.)

חצר קטנה שנפרצה קודם שבת לחצר גדולה, והפירצה היא לכל רוחב החצר הקטנה ואינה כל רוחב הגדולה, והיא פחות מי׳ אמות. החצר הגדולה מותרת

תפט. נראה שמש״כ הביאור הלכה שהיה פרוץ בכניסת שבת הוא לרבותא, שאפילו הכי חוזר העירוב אם כבר חל שבת אחת, אבל ה״ה אם נפרץ באמצע שבת, שהעירוב מתבטל באותה שעה [כי בחסרון מחיצות לא אומרים הואיל והותרה בכניסת שבת הותרה כולה כמבואר בסעיף הבא], ורק בשעת הדחק י״ל שחוזר כשיתקנו.

תצ. בדין זה יש סתירות במשנ״ב, שלעיל (שמו, ג בה״ל ד״ה ומותר, ובסי׳ שסא, סק״ז) כתב שמותר, ואח״כ (בסי׳ שסה, ד בה״ל ד״ה מפני) הסתפק בזה, וכאן צידד שאסור. וכבר העיר ע״ז החזו״א (סו, יח) וצידד שמותר. מבוי שנפרץ כגון שנקרע חוט צוה״פ ועדיין יש לחיים בצדדים, אם זה פחות מי׳ אמות יש להקל במקום הדחק להתיר מדין לחיים, כאשר זה רק במקום אחד. כי מעיקר הדין באופן זה מועיל לחיים ורק המנהג לעשות צוה״פ כמ״ש הרמ״א (משנ״ב שסג, קיא).

נפק״מ בזמנינו לפי האמור בסעיף זה, אם מצאו שנקרע חוט או נעקר לחי, בטל העירוב, ולא אומרים הואיל והותרה. ואף אם יתקנו ע״י גוי לא יחזור העירוב לכתחילה, אלא בשעת הדחק כמ״ש בסוף הסעיף הקודם [באופן שעירבו לשנה, או שהיה כשר בכניסת שבת]. ואמנם כאשר מחוץ לעירוב יש עוד עירוב, לכאו׳ הרי זה כשתי חצרות שנפרץ ביניהם, שדינם שמותרים אף בשעה שפרוצים מדין הואיל והותרה, אך אין זה שייך כ״כ בזמנינו, כי ממה נפשך, אם סומכים לטלטל גם בעירוב השני, הרי באמת זה עירוב אחד, שכל אחד מזכה פיתו גם לגרים בעירוב השני, והחוט שבאמצע הוא רק להגנה (אם ח״ו תהיה תקלה בצד אחד) ואין זה שתי חצרות שנפרצו אלא חצר אחת, וא״צ שום היתר מיוחד. ואם לא סומכים על העירוב השני, א״כ החשש הוא גם שמחיצותיו אינן כשרות, וכעת שהעירוב הראשון נפרץ יש חשש שנפרץ למקום שאין לו מחיצות כשרות והוא כרמלית. ורק כאשר נפרץ לעירוב סמוך שמחיצותיו טובות רק לא שכרו רשות הגויים, אז יש להתיר מדין הואיל והותרה.

לטלטל ולהוציא לתוכה כלים ששבתו בבית, כי הגיפופי [הכתלים שבצידי הפירצה] מתירים אותה. אבל החצר הקטנה אסורה משום שמהצד שלה אין כתלים בצדדים, ובתנאי:

1. כותלי אורך הקטנה נכנסים בחצר הגדולה (שו״ע), שתים שלוש אמות[תצא] (משנ״ב יז).

2. הכתלים הנכנסים לגדולה רחוקים מכותלי אורך הגדולה לפחות ג׳ טפחים.

ללא אחד מתנאים אלו, היתה השארית מכותלי רוחב הגדולה מתירה גם את הקטנה מדין פס הנראה מבחוץ ושוה מבפנים[תצב].

באופן שרק בצד אחד לא מתקיימים התנאים הנ״ל: בחסרון תנאי 2 דהיינו שבצד אחד אין ג׳ טפחים, לא מועיל (בה״ל ד״ה וכשכותלי). אבל בחסרון תנאי 1 דהיינו שאין כותל הקטנה נכנס לגדולה, יתכן שיתיר את הקטנה, והוא באופן שיש בשיור הכותל שבגדולה ד׳ טפחים [כי פס ד׳ מועיל אף בצד אחד] (ע״פ הבה״ל שם).

ד. גג קטן שנפרץ לגג גדול (דף צב.)

גג קטן שנפרץ לגג גדול[תצג], הגג הגדול מותר ע״י המחיצות העודפות בצדדים, והקטן אסור כי הוא פרוץ במלואו, [כעין דין חצר הנזכר בסעיף הקודם, אלא שבגג אין את התנאים, כי גיפופי הגדול אינם מתירים את הקטן בכל אופן, מכיון שהם רק ע״י גוד אסיק ולא מחיצות ממש (בה״ל ד״ה שנפרץ)]. וכל זה כשהגג אינו בולט על מחיצות הבנין.

אבל אם הגג בולט על מחיצות הבנין [ד׳ טפחים[תצד] (משנ״ב כח)], דינו ככרמלית, מפני שהמחיצות אינן ניכרות לעומד על הגג ולא אומרים גוד אסיק. ואין לטלטל

תצא. כ״כ המשנ״ב כאן. וכמ״ש רש״י (עירובין דף ט: ד״ה נכנסין), אבל לעיל (שסה, ג בה״ל ד״ה וכגון) סתם כדעת הפמ״ג שכתב שדי בשלשה טפחים לאסור [וכ״מ בר״ח ובריטב״א שם וברשב״א בעבוה״ק). והחזו״א (סז, יב) פסק שאפילו נכנסים משהו כבר אינם יכולים להחשב פס לקטנה.

תצב. בחזו״א (פא, יא) כתב שהגדולה ניתרת גם כאשר הפס רחב יותר מד׳ אמות, אבל כלפי הקטנה רק כשאין בו ד׳ אמות (שנשאר לו שם פס, ואינו בשיעור כותלי ועיין עוד בתנאי הכשר ע״י גיפופי הגדולה לעיל סי׳ שנח, יד במשנ״ב ס״ק צו, וסי׳ שסה, ג בשו״ע.

תצג. כתב המשנ״ב (ס״ק כא) שלאו דוקא שהיה כותל ונפרץ, אלא בגג מדובר שמעיקרא היה כך, וכן מוכח ממ״כ בסוף הסעיף אם הגג בולט על המחיצות, מוכח שכל המחיצות היו מכח גוד אסיק ולא מחיצות ממש (שעה״צ טו). והציור לזה הוא כגון שהגגות היו מחוברים ואז אין גוד אסיק לכותל שביניהם כמ״ש בשו״ע הרב. ובאבני נזר (או״ח רעב, א) כתב שאף אם יש מרחק ביניהם, אם אין בו ד׳ טפחים לא אומרים גוד אסיק, שכל שאין חלל ד׳ ליד המחיצה אינה מחיצה (עמש״כ לעיל שעב, טז בהערה).

תצד. עיין בה״ל לעיל (שמה, טז ד״ה גג) שהביא מחלוקת הפוסקים, למג״א רק כשבולט ד׳ ומשום שהבליטה הוי כרמלית והגג פרוץ אליה, וכתב שמסתימת הפוסקים משמע שאפילו בולט משהו ומשום שכשאין המחיצות ניכרות אין גוד אסיק, וצידד שעד ד׳ יש להקל בטלטול בצירוף האחרונים שבהערה

בגג כזה יותר מד׳ אמות[תצה]. אבל אם פתוח לו חלון ד׳ טפחים מהבית, דינו כרשות היחיד [כיון שנחשב כחורי רה״י], ומטלטלים בו כלים ששבתו בחצר ובגג, אך מכיון שעדין פרוץ לגגות שלידו לא מטלטלים אליו כלים ששבתו בבית, עד שיערבו[תצו].

סימן שע״ה

מה הם הדברים השרויים בחצר שאינם אוסרים

[דין בני חצר ובני מרפסת שעירבו אלו לעצמם ואלו לעצמם]

א. בני חצר ובני מרפסת האם אוסרים זה על זה (דף נט: פג:)

חצר שיש בה מדרגות למרפסת המשמשת כניסה לגרים בעליות [קומה שניה], יכולים בני המרפסת לערב עם בני החצר, ויכולים אף לערב אלו לעצמם ואלו לעצמם, ואין בני העליות אוסרים על בני החצר אפילו שעוברים דרך החצר, כיון שסולם [המדרגות למפרסת] נחשב פתח [ולא פירצה] ונמצא שהם שתי חצרות ופתח ביניהם (כבסי׳ שעח, ב).

בתנאי,

1. המרפסת גבוהה י׳ טפחים, שאם אינה גבוהה הוי חצר אחת ואוסרים זה על זה (משנ״ב א).

2. בני העליה עירבו לעצמם, ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה [במקום שרק עוברת בו]. אבל אם לא עירבו, הוי רגל האסורה במקומה [במרפסת שהיא החצר שלה] ואוסרת אף שלא במקומה [בחצר שלמטה שעוברת בה].

החזו״א (צו, יח: קב, כ) מצדד שגם כאשר בני העליות לא עירבו אינם אוסרים על בני החצר שעירבו, כי סולם נחשב גם כמחיצה לקולא[תצז].

הבאה. והחזו״א (קד, ו) הקשה על שיטת המג״א שאם הגג רה״י והאיסור מחמת הבליטה, הרי היא פתוחה לגג ותיעשה חורי רה״י. והחזו״א כתב שעד חצי טפח ודאי הוי רה״י, וביותר הסתפק.

תצה. דיני גג הבולט מבוארים בשו״ע לעיל (שמה, טז), וע״ש במשנ״ב (ס״ק סו) שהאחרונים חולקים ואומרים שאע״פ שהגג אינו רה״י אין בו איסור טלטול ככרמלית, כיון שהדין שאין כרמלית למעלה מי׳ טפחים נמדד מקרקע העולם, והגג תמיד למעלה מי׳. ומשמע בביאור הלכה שם שצידד כשיטתם, ולא כמו שסתם כאן.

תצו. החזו״א (צו, לט) סובר שהגג הגדול מותר, אף בכלי בית, שכיון שנידון כרה״י [מדין חורי רה״י] הרי שהחלק העודף שלו על הקטנה נחשב גיפופים ופסים, אע״פ שאין המחיצות ניכרות ואין דין מחיצות. [וזה ע״פ חידושו שרשות היחיד נחשבת מחיצה גם במקום שאין לה מחיצות, כגון שמחיצותיה בעומד מרובה, ואכמ״ל].

תצז. וכ״כ הבית מאיר כאן. וכן בשו״ע (שצב, ב) מבואר שסולם נחשב גם כפתח וגם כמחיצה לקולא. והחזו״א תמה על השו״ע כאן שבגמ׳ (עירובין דף ס.) מבואר שלשיטות שסולם רק תורת פתח עליו

ב. עמוד ותל שבין החצר והמרפסת (דף פג: פד.)

במקרה הנזכר בסעיף הקודם שבני המרפסת עירבו לעצמן ובני החצר עירבו לעצמן, ויש בחצר תל או עמוד [רחב ד׳ על ד׳ טפחים[תצח] (בה״ל ד״ה ויש)] והוא שייך לשניהם [לבני המרפסת ובני החצר], מתי משתייך למרפסת או לחצר ומתי לשניהם.

הכלל בזה, שאם שניהם יכולים להשתמש בו בקלות או שניהם בקושי, שייך לשניהם ואוסרים זה על זה, אבל אם לאחד קל להשתמש בו ולשני קשה, נחשב שעומד רק לשימוש מי שקל לו להשתמש. וג׳ דברים עושים את התשמיש קשה, א. נמוך י׳ טפחים ב. גבוה י׳ טפחים. ג. רחוק ד׳ טפחים.

באופן שלאחד יש שתי ריעותות [דברים העושים קושי להשתמש], ולשני רק דבר אחד, נחלקו הפוסקים אם דינו כדבר שקל לאחד וקשה לשני, או שניהם שוים ואוסרים (משנ״ב יא, ועי׳ שעה״צ ט וחזו״א קב, ז שכ׳ כאוסרים).

ולפ״ז:

1. אם העמוד והתל לא גבוהים י׳ מהחצר, ונמוכים מהמרפסת י׳, נחשב כחצר.
2. גבוהים י׳ מהחצר, ובתוך י׳ למרפסת, נחשב כמרפסת.
3. לא גבוהים י׳ מהחצר ולא נמוכים י׳ מהמרפסת, קל לשניהם ושניהם אסורים.
4. גבוהים י׳ מהחצר ונמוכים י׳ מהמרפסת, קשה לשניהם ושניהם אסורים[תצט].

ולא מחיצה, בני המרפסת אוסרים על החצר אף כשעירבו ולא אומרים רגל המותרת במקומה וכו׳, כי החצר עומדת לבני המרפסת אף לתשמיש.

ובשיעור רוחב מדרגות הסולם, כתב החזו״א (סה, ע ד״ה אחרי) שאם הם רחבים ג׳ או ד׳ טפחים אין להם תורת מחיצה, ובשונה הלכות (שנח, כ) כתב שמסקנת החזו״א בד׳ טפחים, [שאז בכל מדרגה יש שיעור קרקע רשות בפני עצמה, ולא שייך לצרף את שלפניה ואחריה למחיצה אחת של גובה י׳].

והנפק״מ בזה מצויה בימינו בבניני מגורים [כמ״ש בחכמת הלב עמק החכמה סי׳ כ״ד אות ח׳], שאם בקומה ראשונה גרות שתי משפחות יהודיות שומרות שבת ואחד גוי או מומר, ובקומה שניה רק משפחות שומרות שבת, יכולים בני הקומה השניה לערב לעצמם [להוציא מדירותיהם לקומה שלהם] ואין היהודים והגוי שבקומה ראשונה אוסרים עליהם, כי המדרגות הם מחיצה ביניהם.

ובמקרה הפוך, שהגוי או המומר גרים בקומה שניה והיהודים שומרי שבת בקומה ראשונה, וכן כשמערבים שכונה ויש גוי או מומר שגר בקומה שניה, לדעת השו״ע הגוי אוסר וצריך לשכור ממנו כיון שהמעבר לבית הגוי הוא דרך הקומה הראשונה [ויש דין רגל האסורה וכו׳], אבל לדעת החזו״א אין הגוי אוסר. אך צריך שהמדרגות לא יהיו רחבות כנ״ל, וגם יהיו גבוהות דיין ואכמ״ל.

תצח. דבפחות מזה הוא מקום פטור ומותר לשניהם. והחזו״א (קב, כא) כתב שאם הוא באופן שקל לאחד וקשה לשני (כדלקמן מס׳ 2-1), אפילו בפחות מד׳ משתייך לאחד ואסור לשני, אבל ברבינו פרץ (עירובין פג: ד״ה כל, שהוא מקור הריטב״א שהו׳ בבה״ל) מפורש שאפילו בקרוב לאחד הוי מקום פטור לשניהם, וכן מבואר בשו״ע לעיל (שעב, ו) כמו שציין הבה״ל והחזו״א (צו, כא).

תצט. ואף כאשר לאחד רחוק י׳ טפחים ולשני רחוק כ׳ טפחים, נחשב קשה לשניהם ושניהם אסורים (תוס׳ עירובין פג: ד״ה קא).

5. באופן שבמס׳ 3, אך רחוק ד׳ טפחים מהמרפסת, נחשב כחצר.

6. באופן שבמס׳ 4, אך רחוק ד׳ טפחים מהמרפסת, מחלוקת הפוסקים הנ״ל.

אם העמוד או התל בבעלות של אחד מהם, הבעלות קובעת, אפילו אם תשמישו קשה ולשני קל (משנ״ב ושעה״צ ב).

בור מים שנמצא בחצר ומקיף אותו חוליא גבוהה י׳ טפחים, אוסרים זה על זה [עד שיערבו יחד], כי נמצא שתשמישו קשה לשניהם, לחצר הרי החוליא גבוהה י׳, ולמפרסת כי המים נמוכים בתוך הבור, ואף אם מלא מים עד י׳ טפחים למרפסת, גזירה שמא יחסרו המים בשבת וימשיכו להשתמש.

ואם הבור מלא בדבר שאינו ניטל בשבת[תק], דינו כעמוד ותל הנ״ל (משנ״ב יא).

ג. דין עמוד ותל כשעשו דקה (ע״פ דף ס.)

במקרים שנתבארו בסעיף הקודם שבני המרפסת אוסרים על בני החצר בשימוש בעמוד ותל הסמוך למרפסת, יש אפשרות שבני המרפסת לא יאסרו אפילו אם תשמיש המרפסת קל ותשמיש החצר קשה, והוא כאשר עושים לפני מדרגות המרפסת מצבה [הנקראת בגמ׳ דקה] (שו״ע) והוא כעין מחיצה קטנה שגובהה ד׳ טפחים (משנ״ב יב), וי״א רוחב ד׳ טפחים בגובה י׳ (שעה״צ יא). ועי״ז בני המרפסת מסתלקים מהשתמשות בדברים הנמצאים בחצר.

ד. דין זיז שבכותל בין החצר למרפסת (דף פד.)

זיזים [כעין מדפים או מרפסות] היוצאים מהכתלים, [רחבים ד׳ על ד׳ טפחים (משנ״ב יד)], ועומדים בגובה שבין החצר למרפסת [הנזכרים בסעיפים הקודמים, שעירבו אלו לעצמם ואלו לעצמם], דינם כדין עמוד ותל הנזכרים בסעיף ב׳.

דהיינו אם נמוכים פחות מי׳ טפחים לחצר ורחוקים מהמרפסת י׳, משתייך לבני החצר. ואם להיפך משתייך לבני המרפסת. ואם רחוק לשניהם י׳ טפחים כגון שגובה המרפסת מהחצר הוא יותר מעשרים טפחים והזיז באמצע (שו״ע), או שקרוב לשניהם בתוך י׳ טפחים, כגון שהגובה פחות מעשרים טפחים והזיז באמצע (משנ״ב טו), משתייך לשניהם, ואוסרים זה על זה עד שיערבו.

תק. כגון פירות טבל (מסקנת הגמ׳ עירובין פד.), ואפילו שעתיד לפנותם אחרי שבת. והקשו התוס׳ (ד״ה כיון) מדוע שונה מחריץ שבין שתי חצירות שאם מילאהו בעפר שעתיד לפנותו אינו ממעט את החריץ מלהחשב מחיצה [כבסי׳ שעב, טז], ותירצו שבאמת אינם מבטלים המחיצה, אך עכ״פ נוח להשתמש עליו [ולכן כאן משתייך לבני המרפסת, וכן לעיל אע״פ שנחשב מחיצה נוח לעבור מזה לזה, ומועיל להחשב פתח], ולזה מספיק שיהיה נשאר למשך השבת, [ולפ״ז גם לעיל בעפר ועתיד לפנותו יהיה ניתן לערב יחד, וכ״כ החזו״א (צז, ב)].

סימן שעו

בור ובאר [וחורבות] שבין שתי חצרות

א. דין בור שבין שתי חצרות (דף פו.)

שתי חצרות שלא עירבו ובור ביניהם, אין ממלאים ממנו בשבת, מפני שרשות שניהם שולטת בו ואוסרים זה על זה[תקא]. אלא יעשו מחיצה ביניהם, ולא מספיק מחיצת החצר העוברת על פני הבור מלמעלה (שו״ע), כי צריך שתיעשה בשביל להתיר את הבור, וצריך שתהיה בתוך הבור (משנ״ב ג, ח), באחד מהאופנים דלהלן:

1. מחיצה י׳ טפחים מעל פני המים ולפחות טפח ממנה בתוך המים (שו״ע), וכל שכן אם חציה בתוך המים (משנ״ב ה).

2. מחיצה בתוך המים ולפחות טפח ממנה מעל פני המים (שו״ע). ובשני אופנים אלו אפילו שהמים עמוקים ומתערבים מותר, כי יש היכר ואחד לא דולה מצד חבירו (משנ״ב ד)[תקב].

3. יניח קורה רחבה ד׳ טפחים על פני הבור, ופי תקרה יורד וסותם[תקג], [וי״א שהקורה תהיה קצת בתוך אוגן הבור. וי״א שה״ה כאשר כותל החצר העובר על פני הבור רחב ד׳ טפחים, מועיל מדין פי תקרה (בה״ל ד״ה וכן)].

תקא. באופן שהבור נמצא בין חצר שעירבה לחצר שלא עירבה, כתב בשו״ת תשורת ש״י (ח״א סי׳ תרטו) שזו שלא עירבה סילקה עצמה מלדלות מהבור בשבת ואינם אוסרים על בתי החצר השניה. וצ״ע שהרי גם כשלא עירבו יכולים לדלות לשימוש בחצר בלי להכניס לבית, כמ״ש לקמן בסוף הסעיף, וא״כ לא הסתלקו מהבור.

תקב. המשנ״ב כתב שני טעמים שהם שתי שיטות, א׳ שהקילו במים שמספיק שהמחיצה תעשה היכר, וציין בשעה״צ (ד) שכונתו לשיטת רש״י (פו, א ד״ה שישקע) שהאיסור מחמת שעריבי מיא הכוונה שהמים מתערבים במהלך השבת מחצר לחצר, ולזה מספיק היכר. ב׳ שצריך רק שהדלי לא יכנס למים השייכים לחצר חבירו, וציין בשעה״צ לשיטת הרא״ש שזה החסרון בעריבי מיא, שהדלי נכנס לשטח השייך לחצר חבירו.

לפ״ז באופן שהבור נמצא בין חצר לכרמלית או לרה״ר, מבואר בתוס׳ (יב: ד״ה הכא) שיש חסרון של עריבי מיא, ורע״א בגיהש״ס הקשה שמים ששבתו בכרמלית והגיעו מעצמם לחצר, לא נאסר להכניסם לבית, [אבל את החסרון הב׳ שהדלי לא יצא למים שבכרמלית, יש גם באופן זה]. ואם הבור מוקף חוליא גבוהה י׳ או עמוק י׳ והוא רה״י [ואין עוד חצר בצידו], א״צ שום תיקון, וכדלעיל (שנד, א) שמותר למלאות לבית אף מבור שכולו ברה״ר [כשהבור עצמו רה״י וגבוה י׳ כמבואר שם].

תקג. גם באופן זה מתקיימים שני הטעמים הנ״ל, א׳ ניכר שהם חלוקים זה מזה במחיצת פי תקרה, ב׳ שיערו חכמים שאין דלי סוטה ממקום הדולה יותר מד׳ טפחים, וא״כ באופן זה הדלי לא יכנס למי חבירו. ואע״פ שמ״מ יכנס אל תחת הקורה ושם רשות שניהם הוא, הקילו במים שמספיק שלא ניכר להדיא שלוקח מרשות חבירו (משנ״ב ט).

האיסור למלאות הוא להכניס את המים לבית, או להוריד לבור כלים ששבתו בבית, אבל למלאות בכלים ששבתו בחצר [כשאינו מכניס לבית] מותר, כי כל החצרות רשות אחת כמבואר בריש סימן שע״ב (רמ״א ומשנ״ב י).

ב. דין בור בשביל שבין שתי חצרות (דף פה.)

שתי חצרות שיש ביניהם שביל [השייך לשניהם[תקד] (משנ״ב יא)] ובו באר מים, אם אין לחצרות פתח לשביל וממלאים מהבאר רק דרך חלון, מותר לשתי החצרות בלי שום תיקון, כי השימוש דרך אויר אינו אוסר. ודעת הרמ״א שרק אם הבאר רחוק מהחלונות ד׳ טפחים נחשב שמשתמשים דרך אויר, אבל אם הבאר סמוך לחלונות [שרק משלשלים בחבל, ולא זורקים למרחק] אוסרים זה על זה, ופסקו האחרונים כדעת הרמ״א (משנ״ב טו)[תקה].

באופן שיש לחצרות פתח לשביל, אף אם ממלאים מהחלון אוסרים, כי השביל עצמו הוי רשות של שניהם ואסור כל זמן שלא עירבו, ואפילו תיקון ע״י זיז לא מועיל (משנ״ב יד, ועי׳ שעה״צ טז).

ג. דין חורבות שבין שתי חצרות (דף פה. פה:)

שתי חצרות וביניהם שלש חורבות [בתים שאין בהם דיורים, ושייכים לשתי החצרות[תקו]], ואין להם פתח, אלא החצרות משתמשים בהם ע״י זריקה מהחלונות,

1. אם החורבות בשורה, כל חצר מותרת בחורבה הסמוכה לה, והאמצעית מותרת לשניהם[תקז], כיון שבאמצעית תשמיש שניהם ע״י זריקה [דרך אויר] ואינו אוסר (כבסעיף הקודם). אבל אסור להשתמש בזריקה בחורבה הסמוכה לחברתה, כיון שמשתייכת לחברתה שהיא קרובה ומשתמשת בה בשלשול ולא דרך אויר (משנ״ב יח).

תקד. שאילו שייך לאחד מהם, מותר לו לדלות ואסור לחבירו, ואף אם בימי החול מרשה לחבירו לדלות, בשבת אסור לחבירו לשאוב, כדי שלא יאסור על הבעלים (ערוך השולחן ס״ז). ומדובר כשהשביל רה״י, שאם הוא רה״ר או כרמלית כתב השו״ע לעיל (שנד, א) שאסור לדלות כשהוא רחוק ד׳.

תקה. ואם קרוב תוך ד׳ לאחד ורחוק ד׳ לשני, כתב הערוך השולחן (ס״ז) שנותנים אותו לזה שקרוב, כיון שלזה תשמישו בנחת ולשני בקשה כדין עמוד שבין חצר למרפסת ורחוק מהמרפסת (לעיל שעה, ב). ואע״פ שבעמוד מבואר שאוסרים אף כאשר רחוק ד׳ אם לשניהם תשמישו קשה, תירץ הביאור הלכה (כאן ד״ה שאין) בשם הרשב״א והב״ח ששאני עמוד ששייך לשניהם, ובימי החול בני המרפסת משתמשים בו בשימוש רגיל דרך החצר, אינו שימוש דרך אויר.

תקו. אם הם שייכים רק לאחד מהם, ודאי שאין השני יכול לאסור או לומר שעומד גם לשימושו, כעין המבואר במשנ״ב שעה, ד לגבי שימוש בעמוד שבחצר.

תקז. ואע״פ שהחורבות פרוצות זו לזו [כדרך חורבות], אינן נאסרות מדין פרוץ למקום האסור לה, הואיל ואין להם תשמיש גמור בחורבות, שאין להם פתח אלא חלון, אינו תשמיש חשוב לאסור. ואף אם בימי החול כל אחד משתמש גם בחורבה הסמוכה לחבירו, בשבת הם מתחלקות, ומי שתשמישו בנחת עדיף ממי שתשמישו קשה כמבואר לעיל (סי׳ שעה, ב) לגבי עמוד שבין חצר למרפסת (משנ״ב יז).

2. אם החורבה האמצעית אינה באמצען אלא סמוכה לשתי החצרות, כגון שעומדת בצידן [והחורבות בצורת סגול], א"כ התשמיש בחורבה האמצעית קרובה לשניהן והתשמיש בה אינו דרך אויר, [שכל שאינו רחוק ד' טפחים, הוי תשמיש ע"י שלשול ולא זריקה דרך אויר (שעה"צ כג)] ואוסרים זה על זה באמצעית. ובשתי החורבות האחרות, מותרת כל חצר בחורבה הסמוכה לה.

במקרה שהחורבה של בעלים אחר [שאינו גר בשטח העירוב, ואי אפשר לערב איתו], דעת רש"י וסיעתו שאע"פ שאינה חייבת בעירוב, היא עצמה אסורה לטלטל לתוכה ולהוציא ממנה, ודעת התוס' וסיעתו שאין בה איסור, ודעת כמה אחרונים להתיר, והשו"ע סתם ואפשר שדעתו להתיר (בה"ל ד"ה וביניהם)[תקח].

ד. דין בית הכסא שבין שני בתים (הגהות מימוני)

בית הכסא שבין שני בתים שלא עירבו, ומקום המושב כל אחד בביתו, והצואה נופלת לבור המשותף לשניהם (משנ"ב כג), אסור להשתמש בו עד שיערבו (שו"ע), מפני שנמצא מוציא מביתו למקום המשותף [ולא רק משום שזה כלים ששבתו בבית (שעה"צ כה)]. ואם גם מקום המושב שייך לשניהם מותר, כי אינו מוציא לרשות אחרת ממקום מושבו.

החזו"א חולק על דין זה בשני דברים, א' מקום בית הכסא אינו בית אלא חצר, והיושב לא נידון כמוציא מבית למקום משותף, אלא כמוציא מחצר למקום משותף, שאינו אסור אלא בכלים ששבתו בבית. ב' הצואה לא קנתה שביתה ואינה ככלים ששבתו בבית[תקט].

תקח. דין זה נפק"מ גדולה לדירה שבעליה נסעו מהעיר, ודינה כחורבה, שלרש"י יהיה אסור לשכנים ליטול ממנה כסאות, או להכניס דברים למקרר שבתוכה. ואף באופן שנתנו את הדירה לשבת למשפחה, אם אינה אוכלת בדירה, הוי כחורבה כיון שמקום שינה אינו אוסר ואינם צריכים עירוב. וי"א תקנה שיניחו עירוב באותה דירה, ואז נחשב כדירה שבני החצר דרים בה. ויש חולקים, ואכמ"ל.

תקט. ודעת הפוסקים שאסרו, היינו משום שביהכ"ס שבתוך הבית דינו כבית ככל חדרי הבית, וממילא האיסור מצד שמוציא מבית וא"צ לדין כלים ששבתו בבית, כמ"ש השעה"צ בשם רע"א. והחזו"א לשיטתו שרק החדר שאוכלים בו הוי בית. אך לעיל (שנה, ג) שמדובר בבית הכסא שבחצר, צריך לטעם דהוי כלים ששבתו בבית.

סימן שעז

דין ב׳ עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר [לענין שפיכת מים]

א. דין שפיכת מים במרפסת כניסה לדרים בעליות (דף פח. פט.)

שני בנינים שיש בהם מרפסות כניסה לדרים בעליות [קומה שניה], והן פתוחות לחצר שאין בה ד׳ אמות, ומדרבנן אסרו לשפוך מים [כגון מי שופכין] לחצר שאין בה ד׳ אמות אא״כ עשו גומא (כמבואר בסימן שנז), ולכן:

1. אם בני מרפסת אחת עשו גומא, ושני המרפסות עירבו יחד, שתיהן מותרות לשפוך לגומא[תקי], ואף להוציא לחצר לשפוך (שו״ע ומשנ״ב ג).

2. אם אחת עשתה גומא, ולא עירבו יחד אלא כל מרפסת עירבה לעצמה, לזו שעשתה גומא מותר לשפוך במרפסת כדי שירד לחצר [ע״י כוחן], ולזו שלא עשתה גומא אסור[תקיא] (שעה״צ ה ובה״ל ד״ה והאחת).

3. אם אחת עשתה גומא ועירבה במרפסת לעצמה, והשניה לא עירבה אפילו לעצמה [אפילו אם גם עשתה גומא (משנ״ב ה)]. זו שעירבה מותרת לשפוך במרפסת שישפך משם לגומא שבחצר, [ולחצר עצמה אסור כי בני השניה אוסרים עליהם להוציא לחצר, אבל שישפך מהמרפסת לחצר מותר, דכוחו בחצר שאינה מעורבת מותר]. וזו שלא עירבה אסורה להוציא למרפסת [כיון שלא עירבה], וממילא אסור לה גם לשפוך בבית שישפך לחוץ, שמא תחוס על קלקול ביתה ותוציאם לחוץ במזיד (שו״ע ומשנ״ב ה).

3. אם אחת עשתה גומא ולא עירבה, והשניה עירבה [במרפסת שלה] ולא עשתה גומא, שתיהן אסורות[תקיב] (משנ״ב ו).

4. אם בחצר יש ד׳ אמות [או בימות הגשמים (בה״ל ד״ה ואין)], לא צריכים לעשות גומא, ולכן מרפסת שעירבה מותרת לשפוך במרפסת שישפך לחצר [דכוחו בחצר

תקי. בשעה״צ סק״ב הוסיף שמותר אף ששניהם ישפכו לתוך הגומא, ואין לחוש שמא יתרבו המים ואין הגומא מספקת לשניהם, והטעם ביאר המשנ״ב לעיל (שנז, ח) שאחרי שעשה גומא יש לו היכר שיזכור ולא יכוין לשפוך אל מחוץ לחצר.

תקיא. הטעם שאסורה, כיון שהגומא סמוכה לאותה מרפסת שעשתה אותה, ורחוקה מזו שלא עשתה, ואם תשפוך תתקלקל החצר עד שהמים יגיעו לגומא, ויש חשש שמחמת כן תוציא לחצר לשפוך סמוך לגומא.

תקיב. זו שלא עירבה, אסורה להוציא למרפסת לשפוך, ולשפוך בבית שישפך למרפסת חיישינן שתחוש לקלקול המרפסת ברפש וטיט ותוציא את המים לחוץ. וזו שעירבה, אמנם יכולה להוציא למרפסת, אך כיון שלא עשתה גומא, והגומא שעשתה השניה סמוכה לשניה ורחוקה מהראשונה, חוששים שתחוש לקלקול החצר עד הגומא ותוציא את המים לחצר לשפוך ליד הגומא (משנ״ב ו).

שאינה מעורבת מותר[תקיג]. ואם עירבו יחד, מותרים אף לשפוך בחצר עצמה (רמ״א ומשנ״ב ט).

סימן שע״ח

דין חצרות הפתוחות זו לזו

א. דין שלש חצרות שעירבו החיצונות עם האמצעית (דף מה: מה„ וכן עא. צא.)

שלש חצרות הפתוחות זו לזו, ופתוחות לרשות הרבים (שו״ע) או למבוי, ואפילו רק אחת פתוחה לרחוב והאחרים עוברים דרכה[תקיד] (משנ״ב ב).

1. אם לא עירבו כולם יחד, אלא כל אחת מהחיצונות עירבה עם האמצעית, והחיצונות לא עירבו יחד. החיצונות אסורות להעביר מזו לזו, אבל מותרות להכניס לאמצעית, והאמצעית מותרת להכניס אל שתיהן, [אך לא להעביר כלים של חיצונה אחת לחיצונה שניה].

2. הדין הנ״ל הוא באופן שלא הצטרפו שני העירובים יחד, כגון שנתנו אותם בחיצונות, או אפילו נתנו באמצעית אך היה זה בשני בתים[תקטו], אבל אם נתנו את שני העירובים באמצעית בבית אחד, ובכלי אחד, או שהתמלא הכלי ומחמת זה נתנו בכלי נוסף, נעשה הכל עירוב אחד, ואף החיצונות מותרות זו בזו[תקטז] (שו״ע ומשנ״ב ה).

ב. דין חצר פנימית וחיצונה, כשעירבו כל אחת לעצמה (דף עה.)

שתי חצרות זו לפנים מזו, והפנימית עוברת דרך החצר החיצונה, לפעמים חסרון בעירוב בחצר אחת אוסר בשניה, ולפעמים לא.

תקיג. ואין כאן חשש שיוציא לחצר כבדין הקודם, כיון שבחצר ד׳ אמות ראויים המים להיבלע. ולא יקלקלו את החצר (משנ״ב ט).

תקיד. דכיון שכל חצר עירבה לעצמה כדלקמן, אין הפנימית אוסרת על החיצונה אפילו שלא עירבה עימה, דקי״ל רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, כדלקמן סעיף ב׳. [ומש״כ במשנה (עירובין מה:) שדוקא פתוחות לרה״ר כמ״ש רש״י, תירץ המאמר מרדכי שזה כמ״ד רגל המותרת אוסרת].

תקטו. מה שמותר לטלטל בחצר האמצעית, אפילו שיש כאן שני דיורים של שני חצרות שלא עירבו יחד, הטעם אמרו בגמ׳ (דף מח:) שדיורים שמחמת פת עירוב בלבד הם רק להקל ולא להחמיר.

תקטז. דעת המשנ״ב כאן ולעיל (שעב, כו) שבשום אופן לא מועיל אם יניחו את העירוב בשני בתים, כיון שאינם דרים באותו בית, וענין העירוב שכולם דרים יחד. אבל החזו״א (פה, ט י) כתב שאחרי שבני אותה חצר עירבו באחד מבתי החצר נעשו כל בני אותה חצר כאחד, ושוב כשמערבים עם חצר אחרת אפשר להניח אף בבית אחר שבחצר [כי כל החצר כבר נעשית דיור אחד, משא״כ בעירוב של אותה חצר אם יניחו בב׳ בתים הרי לא נעשו אחד]. ומש״כ השו״ע כאן [ע״פ הגמ׳] לחלק בין הניחו בבית אחד להניחו בב׳ בתים, היינו שבסתמא אם הניחו בב׳ בתים אין דעתם להצטרף.

1. אם הפנימית עירבה לעצמה עם הדרים בתוכה, והחיצונה לא עירבה, או אחד מהחיצונה שכח לערב, הפנימית מותרת והחיצונה אסורה.

2. אם החיצונה עירבה לעצמה, והפנימית לא עירבה, או אחד מהפנימית שכח לערב, גם החיצונה אסורה. [כי רגל הפנימית האסורה במקומה, אוסרת שלא במקומה].

3. אם החיצונה עירבה לעצמה, והפנימית גם כן עירבה לעצמה, שתיהן מותרות לעצמן, [כי רגל הפנימית מותרת במקומה ולכן אינה אוסרת שלא במקומה[תקיז]].

אפשר להתיר ע״י שמי ששכח יבטל את רשותו. במס׳ 1 מספיק שיבטל רשותו לבני החיצונה, ובמס׳ 2 צריך שיבטל גם את רשותו לבני הפנימית וגם את רשות דריסת הרגל לבני החיצונה (משנ״ב יא), שאם יבטל רק לפנימית, הפנימית מותרת והחיצונה אסורה[תקיח] (שעה״צ ב).

ג. דין חצר פנימית וחיצונה, כשעירבו שתי החצרות יחד (דף עה.)

באופן הנזכר בסעיף הקודם, אם עירבו שתי החצרות יחד, ושכח אחד מבני החצר ולא עירב:

1. אם פת העירוב נתונה בחצר החיצונה, ושכח אחד בין מהפנימית ובין מהחיצונה, שתיהן אסורות, [כשהשוכח מהפנימית, הוי רגל האסורה במקומה. וכשהשוכח מהחיצונה, בחיצונה השוכח אוסר, והפנימית משום שאין לה פת ללא החיצונה[תקיט]].

2. אם פת העירוב נתונה בחצר הפנימית, ושכח אחד מהפנימית, שתיהן אסורות [כי אוסר על הפנימית, ועל החיצונה מדין רגל האסורה במקומה]. ואם השוכח מהחיצונה, החיצונה אסורה והפנימית מותרת, [בחיצונה השוכח אוסר, והפנימית לעצמה מעורבת][תקכ].

תקיז. ומותר לבני הפנימית לעבור בחיצונה (חזו״א צה, יז). ובנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ לט) כתב שמ״מ לטלטל מבתי החיצונה אל החיצונה אסור לבני הפנימית [כי אז הם משתמשים בה ויאסרו], אבל החזו״א (שם) כתב שבשום פוסק לא נזכר איסור זה [כמו שהזכירו במבטל רשותו], ולכן נראה שמותר.

תקיח. כיון שהמבטל עצמו אסור להוציא מביתו (כבסימן שפא, ב), נחשב רגל האסורה במקומה, ואוסר על החיצונה. [למרות שאינו אוסר על בני החצר שלו, כי להם ביטל רשותו].

תקיט. במשנ״ב כתב שהפנימית אסורה כי אחרי שעירבו הרי כאילו הפנימית דרה בחיצונה [וכביכול השוכח שבחיצונה אוסר על הפנימית]. והוסיף שאי אפשר לומר שהפנימית אחדא לדשא [תסגור את הדלת] ותהיה מותרת, כיון שאז לא יהיה לה פת עירוב שהרי הפת נמצא בחיצונה.

תקכ. והפנימית אחדא לדשא [סוגרת את הדלת], כלומר מסתלקת מהחיצונה שלא תאסור עליה. ואע״פ שמתחילה השתתפו יחד, יכולה לומר לה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי. משא״כ באופן הראשון שהשוכח מהפנימית, אי אפשר שהשוכח יבטל רשותו לבני הפנימית ותסתלק מהחיצונה ותהיה מותרת לעצמה, כיון שהקלקול הוא ממנה ואין לה זכות לסלק את החיצונה, [אלא צריך לבטל גם לבני החיצונה כדלקמן] (משנ״ב טז יז ושעה״צ ג).

אפשר להתיר ע״י שהשוכח יבטל את רשותו לכל אלו שאסורים מחמתו [בין בפנימית בין בחיצונה]. וגם במס׳ 2, אפילו כשהשוכח מהפנימית, צריך לבטל לשתיהן הואיל והחיצונה ג״כ מעורבת עמה (שעה״צ ג ומשנ״ב יז)[תקכא].

ד. דין פנימית וחיצונה כשבפנימית דר אחד (דף עה.)

שתי חצרות זו לפנים מזו (כנ״ל) ובפנימית דר רק אחד, או רבים שדינם כאחד [כגון מקבלי פרס מאביהם כדלעיל שע, ה], אינם אוסרים על החיצונה, בין אם יש בחיצונה אחד ובין יש שנים שעירבו, כיון שהפנימית היא רגל המותרת במקומה, [ולא גוזרים שמא יסברו שיש שנים בפנימית[תקכב] שאז היה אסור משום רגל האסורה במקומה (משנ״ב יח)].

ה. דין חיצונה ופנימית, ופנימית מהפנימית (דף עה:)

שלש חצרות זו לפנים מזו ויחיד בכל אחת, אע״פ שעוברים דרך החיצונים [ונמצא שבחיצונה עוברים שנים], אינם אוסרים, כי כל אחת היא רגל המותרת במקומה. ואם באחת יש שני דיורים ולא עירבו, אסורים במקומם ואוסרים בחצרות החיצונות שיש להם דריסת רגל.

וזה הכלל לד׳ הסעיפים הנ״ל, רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה [ורק כדי להעביר מזו לזו, צריכים לערב יחד][תקכג].

תקכא. כמשנ״ת בהערה הקודמת. וגם כשהפת בחיצונה ושכח אחד מהחיצונה, צריך לבטל גם לפנימית, כדי שתהא מותרת לקחת את הפת בלי לאסור על הפנימית.

תקכב. כמו שגוזרים לגבי ישראל בחיצונה וגוי בפנימית (לקמן סימן שפב, יז).

תקכג. ע״פ דינים אלו נשאלו האחרונים כיצד כאשר התקלקל העירוב לא נאסר הטלטול מחצר בית הכנסת לבית הכנסת, הרי בני העיר אסורים במקומם [בחצרותיהם], ויש להם זכות דריסת רגל בבית הכנסת, וא״כ יאסרו זע״ז.

רע״א (שו״ת קמא סי׳ לד) השיב שדין זה נאמר רק כאשר עיקר המעבר של הרגל האסורה היא דרך החיצונה, משא״כ כשדר במק״א ורק עובר דרך חצר זו כדי לעבור ממנו למקום אחר, אינו אוסר וכן בית הכנסת אינו משמש מעבר לבתיהם אלא שהם באים אליו, אינם אוסרים. שאם לא כן כל איש שדר מחוץ לעיר וקנה מקום בביהכנ״ס ובא בשבת יאסור. וסברא זו כתב גם השערי תשובה (כאן סק״א) בשם שו״ת חינוך בית יהודה.

הנודע ביהודה (תנינא או״ח סי׳ לט) השיב שרגל האסורה אוסרת רק כאשר לולי האיסור היתה יכולה להשתמש בחיצונה, שבית הפנימי מוקף במחיצות עד החצר החיצונה, אבל אם אין מחיצות ואינה יכולה להשתמש בחיצונה אינה אוסרת, וכ״כ החזו״א (פו, יא) שכיון שבין בתי המתפללים לביהכנ״ס יש רחוב שהוא כרמלית [כיון שהתקלקל העירוב], אין דין רגל האסורה וכו׳. והנוב״י הוסיף עוד שאף כאשר המתפללים מוקפים במחיצות עד ביהכנ״ס רק אינם יכולים לערב מחמת שיש גוים שלא שכרו מהם, ג״כ אינם אוסרים, שעכ״פ שאינם יכולים להשתמש מביתם לביהכנ״ס. והחזו״א (צה,

סימן שע״ט

דיני חצרות ובתים ביניהם

א. דין בית שעוברים דרכו לפת העירוב (דף עה:)

שתי חצרות [ובכל אחת דיורים] וביניהם שלשה בתים, יתכן שאף אחד מהבתים לא יצטרך לתת פת, והוא באופן שהחצרות העבירו את פת העירוב דרך הבתים החיצונים לאמצעי, נמצא שהאמצעי פטור מדין בית שמניחים בו עירוב, והחיצונים מדין בית שער לבני החצר (שו״ע ומשנ״ב). ואפילו אם בשאר השבוע לא עוברים דרכם, מספיק שעוברים בהם אם ירצו לאכול מפת העירוב (שעה״צ א).

ויש שכתבו שהוא הדין אם העבירו בני חצר אחת דרך שני בתים והניחו בשלישי, או שהעבירו דרך שלושת הבתים והניחו בחצר השניה (משנ״ב ג)[תקכד].

ב. דין המניח עירוב בבית שעוברים דרכו לפת העירוב (דף עו.)

שתי חצרות ושני בתים ביניהם, ועירבה כל חצר לעצמה ובאה דרך הבית הסמוך לה והניחה את פת העירוב בבית הסמוך לחצר חבירתה, נמצא שכל בית הוא בית שער לחצר א׳, ובית שמניחים בו עירוב לחצר ב׳, ולכן אף אחד לא קנה עירוב, מפני שאין מניחים עירוב בבית שהוא בית שער[תקכה].

יח) חולק על פרט זה, כיון שמצינו (עירובין דף עה:) שאפילו גוי נחשב רגל האסורה ואוסר, הוא הדין ישראל שבחצר הגוי אוסר.

תקכד. דין זה הוא רק כאשר אין להם דרך אחרת לבוא אל הפת שבחצר השניה אלא דרך הבתים, אבל אם יש מעבר אחר, אין הבתים נחשבים לבית שער (ערוך השולחן ס״ג).

תקכה. ויש בזה חידוש, שאפילו בית שער כזה שאין עוברים בו בפועל, אלא אם ירצו לקחת מפת העירוב, ג״כ דינו כבית שער ממש שהעירוב שמניחים בו לא חל.

סימן ש״פ

דין ביטול רשות

[כיצד מבטלים, מה מבטלים, ומה מותר ע״י הביטול]

א. מתי מבטלים רשות, נוסחתו ודיניו (דף כו: סט: ע. עט:)

אחד מבני החצר ששכח ולא עירב, הרי הוא אוסר עליהם[תקכו], ויש תקנה ע״י שיבטל רשותו, שיאמר רשותי מבוטלת לכם או קנויה לכם, ואינו צריך לקנות בקנין סודר וכדומה [כי זה רק הסתלקות][תקכז].

אפשר לבטל אף בשבת (שו״ע) אפילו שבתחילת שבת היה אסור (בה״ל ד״ה אף), ואף למי שבמזיד לא עירב מבעוד יום (משנ״ב א).

נוסח הביטול: שיאמר רשותי מבוטלת לך. ואם יש כמה יאמר לך ולך וכו׳[תקכח], ויש אומרים שדי שיאמר רשותי מבוטלת לכולכם (שו״ע), והלכה כדבריהם, אך זה רק באופן שעומד כנגד כולם ואומר. וטעם החולקים משום שאפשר לפרש כולכם על הרוב, דרובו ככולו, ולפ״ז אם היו שנים בהכרח מתפרש על שניהם ומועיל לכו״ע. (משנ״ב ה). ואם אמר ״לכם״, משמע שאינו מועיל ליותר משנים, אף למתירים כשאומר ״לכולכם״ (שעה״צ ז).

תקכו. האיסור הוא לטלטל מבית לחצר (משנ״ב ב) וכן לטלטל מחצר לחצר כלים ששבתו בבית. אבל כלים ששבתו בחצר מותר (לעיל שעב, א), וכן לטלטל בתוך החצר מותר אף כלים ששבתו בבית (עי׳ בה״ל שם ד״ה שמא).

תקכז. בגדר ביטול, כתב הרמב״ן (פסחים דף ב.) שאינו מפקיר רשותו, אלא שלאותו יום עוקר דעתו מלדור עם שכניו, כדי שהם יהיו כמו שדרים לבדם. דהיינו שקובע בדעתו שדיורין במקום אינם בתורת קבע, אלא כלשון הגמ׳ (עירובין דף סט:) שהמבטל הוי אורח כלפי מי שביטל עבורו, וכמבואר בשו״ע כמה פעמים שהגדר הוא שנהיה אורח. ולכן מותר גם למבטל להוציא, כדין אורח. [ואמנם באופן שרבים מבטלים הם לא נעשים אורחים, וצ״ל שמ״מ דיוריהם מתבטלים, רק הם עצמם לא מתבטלים]. ובמג״א (סק״ד) משמע שהמבטל רשותו ובדעתו להקפיד ששכניו לא יכנסו לרשותו, אינו מועיל.

יש שני אופנים בביטול, יש אפשרות לבטל רק את החצר, ויש אפשרות לבטל גם את הבית. ובסתמא אדם מבטל רק את חצרו, ובאופן זה אסור להוציא מביתו, רק אינו אוסר בחצר, כדלקמן בסעיף זה וסעיף ב׳.

תקכח. ואם לא ביטל לכולם, אף למי שביטל לו אסור לטלטל (משנ״ב ד), ואע״פ שכלפיו אין מי שאוסר [שהרי עם רובם עירב, והאחד ביטל לו], מ״מ זה שלחבירו שעירבו אסור לטלטל זה פוסל את העירוב, דעירוב שמו וצריך שכל החלקים שברשות יהיו יחד (שעה״צ ה). ואין לומר שכיון שביטל לאדם שעירב נמצא שגם חלקו של המבטל מעורב, כי כשעירב בכניסת שבת עדיין לא היה לו חלק זה, והעירוב לא חל עליו. ולפ״ז אם ביטל מבעוד יום ואח״כ עירבו, מועיל אף כשביטל רק לאחד, כיון שהוא עירב גם את החלק שביטלו לו. וכן אם עירב אחר שעירבו לפני שנכנסה שבת יש אומרים שמועיל [תלוי במחלוקת הפוסקים לעיל סי׳ שע״א ביורש שירש אחר העירוב לפני שבת, אם חל ממילא גם על חלק זה] (בה״ל ד״ה צריך).

מה מבטל, ודין הטלטול: בביטול סתם, אדם מבטל רק רשותו בחצר ולא את ביתו. ולכן, בין האחרים ובין הוא[תקכט] מותרים להוציא מבתי שאר הדיירים לחצר, ולא מבית המבטל, כי ביתו לא מעורב או מבוטל, ויש אומרים שצריך לנעול את ביתו כשיוצא ונכנס כדי שלא יבוא להוציא חפצים[תקל] (שו״ע), ובמקום הדחק יש להקל שא״צ לנעול (משנ״ב יא).

ב. דין המבטל בפירוש אף רשות ביתו (דף כו:)

באופן שהמבטל אמר בפירוש שמבטל גם רשות ביתו ולא רק רשות חצירו, נעשה לגמרי כאורח, ומותרים להוציא בין מבתיהם ובין מבית המבטל, בין האחרים ובין המבטל (שו״ע). אך המבטל צריך להמתין מלהוציא ולהכניס לביתו עד שהאחרים יחזיקו בביטולו ע״י הוצאה מביתם לחצר, כי אם יקדום הוא ויוציא הוי כחוזר מביטולו [כדלקמן סי׳ שפא, א] (משנ״ב יב)[תקלא].

ג. דין שכירות רשות ישראל (ראשונים ר״פ הדר)

מי שאינו רוצה לערב או לבטל רשות, ומסכים להשכיר רשותו. יש אומרים שמועיל כמו ביטול [שהרי נותן רשות לשוכר להשתמש בחצירו], ויש אומרים שאינו מועיל, [שלא תיקנו שכירות אלא מגוי] (שו״ע).

דעת המג״א שביום חול אפשר לשכור שיועיל לשבת לכו״ע, שטעם האוסרים הוא רק משום שבשבת אסור לשכור מישראל [בשונה משכירות מגוי] (משנ״ב יג ושעה״צ י). ולפ״ז בדיעבד אם שכר בשבת, מועיל (שעה״צ יא).

להלכה, דעת האליה רבה שאסור אף כששוכר בחול, ושאר אחרונים מתירים כששוכר בחול (משנ״ב יג)[תקלב].

תקכט. כיון שהוא כאורח אצלם לענין השתמשות בחצר ובבתיהם (שו״ע).

תקל. דוקא כאן בגלל שכולם מותרים לטלטל, משא״כ כשכולם אסורים א״צ לנעול (ערוך השולחן ס״ו).

תקלא. והחזו״א (פא, יז: פח, ו: צא, ג) כתב שכמה ראשונים חולקים וסוברים [שגם יחיד שביטל לרבים] למבטל תמיד אסור להוציא ולהכניס מביתו, אפילו אחר שהחזיקו בביטולו.

תקלב. פשטות הפוסקים שלשיטות שמועיל שכירות, היינו שכירות כמו מגוי, ומש״כ בשו״ע שמועיל כמו ביטול היינו שיש תקנת שכירות כמו שיש ביטול בקל וחומר. ובחזו״א (פב, טו) כתב שגם לשיטות שלא מועילה שכירות, מ״מ היא מועילה מדין ביטול. רק צריך שיתקיימו בה תנאי ביטול [ללא הקולות שבשכירות], דהיינו א. צריך לשכור כל רשותו, כמו ביטול שצריך לבטל כל רשותו ולא כשכירות מגוי מספיק פינה אחת. ב. צריך לשכור עבור כל אחד ואחד. ולא כשכירות מגוי שמספיק אחד בשביל כולם. ג. לא מועיל לשכור משכירו ולקיטו. ד. אם לאחר שהשכיר הוציא כליו הרי זה אוסר, כמו בביטול שנחשב שחוזר מביטולו. [ה. ולעומת זאת מועיל בפחות משוה פרוטה, כי הכסף אינו לקנין]. ויש שהבינו בדבריו שגם לשיטה שמועילה שכירות מישראל צריך שיתקיימו תנאי ביטול (כ״כ בחכמת

ד. דין רבים שמבטלים רשותם או יחיד המבטל ליחיד (דף סט: ע.)

ענין הביטול הוא שהמבטל נעשה אורח לבני החצר, וזה שייך רק ביחיד המבטל לרבים, אבל אין רבים נעשים אורחים ליחיד, ולא יחיד ליחיד, ולא רבים לרבים. כגון בני חצר רבים שעירבו וביטלו רשותם ליחיד שלא עירב (זה רבים ליחיד), או היו שנים וביטל אחד לחבירו (יחיד ליחיד), או שנים ויותר שלא עירבו וביטלו רשותם לכל בני החצר שעירבו [ואמרו לך ולך כנ״ל בסעיף א׳] (רבים לרבים). בכל אופנים אלו הביטול מועיל, אך אינו מתיר למבטל מכיון שאינו נעשה כאורח[תקלג].

ולכן: המבטל עצמו אסור להוציא בין מביתו ובין מבתי אחרים, [ואפילו קדמו והחזיקו ברשות המבטל, אינו מועיל אלא לענין שלא יאסור אם הוציא (בה״ל ד״ה שאין)], ואלו שביטלו להם מותרים להוציא ולהכניס לביתם ולחצר. ואסורים להוציא מביתו של זה שביטל רשותו [משום שלא ביטל רשות ביתו], אלא אם כן ביטל בפירוש גם רשות ביתו (שו״ע).

דעת המג״א שהמבטל אסור רק להוציא מביתו, אבל להכניס מחצר לבית מותר [שאינו שימוש בחצר ולא נראה כמחזיק ברשותו שבחצר], אבל הרבה פוסקים סוברים שגם להכניס אסור (משנ״ב טז) וכ״ד החזו״א (פח, ו).

בית שיש בו בני בית רבים, נחלקו הפוסקים אם נחשבים כיחיד לענין ביטול רשות, או כרבים, וצריך עיון (בה״ל ד״ה וה״ה).

בשעת הדחק יש להקל כשיטות שיחיד אצל יחיד נעשה אורח (שם)[תקלד].

רבים יכולים לבטל רשותם לאחד או לשנים (שו״ע) אפילו בזה אחר זה (משנ״ב כב), ויאמרו לך ולך (כבסעיף א׳), אלא שהמבטלים עצמם אסורים כנ״ל. אבל מה שאחד או שנים מבטלים לרבים היינו דוקא כשאלו שמבטלים להם עירבו, אבל אין ביטול לשנים שלא עירבו, שהרי אף לאחר שיבטלו להם הם שנים ואחד אוסר על חבירו. ואפילו אמר אני מבטל לך על מנת שתחזור ותבטל לחבירך, אינו מועיל, כי אי אפשר לבטל את החלק שהקנה לו חבירו [כיון שהביטול לא קנה לו כל זמן שלא הותר עי״ז (עי׳ משנ״ב כג)[תקלה]].

הלב פ״ד, והוציא מכך הרבה נפק״מ חמורות למעשה). וצ״ע. שו״ר בשונה הלכות שכתב שדברי החזו״א הם לשיטות שלא מועילה שכירות וכנ״ל. אמנם החזו״א בב׳ מקומות נקט שלא מועילה שכירות מישראל, וצ״ל שהחמיר בזה כשיטות האוסרות.

תקלג. כלומר כשהמקום בבעלותו אינו נחשב סילוק ע״י ביטול רשות בעלמא, אלא כאשר הוא יחיד המבטל לרבים. אבל רבים שמתארחים במקום שאינו שלהם, ודאי נחשבים אורחים ואינם אוסרים כבסי׳ שע, ח (משנ״ב יח ושעה״צ יד).

תקלד. וכן לקמן (שפא, ד בה״ל ד״ה ואז) כתב שמשמעות הרמ״א שיחיד אצל יחיד נעשה אורח, ושלא כדברי המג״א שהרמ״א מודה לשו״ע שלא נעשה אורח, ועי׳ חזו״א (צא, ג ד״ה והמבטלין) שצירף דעת השו״ע לסברא אחרת להחמיר.

תקלה. נראה במשנ״ב שדוקא משום שלא הועיל הביטול לכן אינו קונה את הרשות באופן שיוכל

סימן שפ״א

דיני המבטל רשותו ועבר והוציא [ודין ביטול במקומות שונים]

א. ביטל רשותו ועבר והוציא (דף סח: סט:)

המבטל רשותו [בין ביטל רק רשות חצרו, בין ביתו וחצרו (שעה״צ א)] ואח״כ הוציא מביתו לחצר:

1. אם הוציא בשוגג, אינו אוסר.

2. אם הוציא במזיד, אוסר, מפני שנראה כחוזר ומחזיק ברשותו (שו״ע). ויכול לחזור ולבטל[תקלו], אא״כ הוציא בפרהסיא שנעשה מומר (משנ״ב ושעה״צ ב).

דעת המג״א שאם הוציא אוסר, אבל אם הכניס אינו אוסר [כי אינו מחזיק ברשותו אלא מפנה אותה], והאחרונים חולקים שאוסר אף בהכנסה לבד (משנ״ב ג)[תקלו].

3. אם אנשי החצר החזיקו ברשות שביטל לפני שהוציא, ע״י שהוציאו או הכניסו[תקלח] מביתם לחצר, אינו יכול לחזור מביטולו ואינו אוסר. ולרש״י צריך שיחזיקו בשבת אחרי שחשיכה ולא קודם (שו״ע), ויש להחמיר כדעה זו (משנ״ב ו, ובה״ל)

4. אם המבטל הוציא בערב שבת אחרי שביטל לפני כניסת השבת, י״א שאוסר, ואין הדבר מוכרח, כי הביטול נועד לשימוש ביום השבת (בה״ל ד״ה המבטל).

ב. ביטול רשות מחצר לחצר (דף סו:)

יש ביטול רשות מחצר לחצר, בין בחצרות זו ליד זו שיש פתח ביניהם, כגון:

1. עירבו כל אחת לעצמה, או אחת לא עירבה, יכולים לבטל לחצר השניה שעירבה, [רק לא לבטל לחצר שלא עירבה כדלעיל סוף סימן ש״פ (משנ״ב יא)]. באופן

להקנותה לאחרים, אבל באופן שהביטול הועיל והתיר, יכול להעבירה לאחרים. וכן צידד החזו״א (צא, ג ד״ה ומיהו) לגבי הדין שאפשר שמי שביטלו לו יחזור ויבטל למבטלים כדי שגם הם יוכלו להוציא (לקמן שפא, ז), שמספיק שמי שביטלו לו מבטל את כל הרשויות שלו ושקיבל, ולא צריך שכולם יחזרו ויבטלו.

תקלו. ודעת החזו״א (פח, ח) שאינו יכול לחזור ולבטל באותה שבת.

תקלז. הוזכר גם לעיל סוס״י ש״פ במשנ״ב ס״ק טז. והטעם של האחרונים ביאר בשעה״צ (כאן סק״ג) שגם בהכנסה משתמש בחצר, אבל אם מטלטל מהחצר או מביתו לבית אחרים, אינו כמשתמש ברשותו אלא אדרבה מסתלק מביתו לבית אחרים כאורח, ובכה״ג אינו אוסר לכו״ע. וכתב הבה״ל לעיל (שפ, א ד״ה וגם) שלהוציא מבית אחרים לחצר וכן להכניס לביתם מותר לכתחילה, כיון שהוא אורח.

תקלח. בזה מועיל אף הכנסה בלבד לכו״ע (בה״ל ד״ה או). ולשיטה הראשונה בשו״ע (דעת הטור) שמועיל להחזיק מבעוד יום, אפשר שמועיל להחזיק אפילו ע״י השתמשות בחצר עצמה בלי להוציא ולהכניס, כמו כל קנין חזקה, ומ״מ אינו מוכרח. משא״כ לרש״י שצריך להחזיק משחשיכה (כדלקמן) פשוט שהענין הוא שיחזיקו בהוצאה או הכנסה, האסורה בשבת [לולי הביטול] (בה״ל ד״ה ולרש״י).

זה מותר רק לאלו שביטלו להם ולא למבטלים עצמם, מפני שהם רבים (כדלעיל סימן ש״פ סעיף ד׳).

2. עירבו כולם יחד ואחד שכח לערב, [או שלא עירבו כלל (שעה״צ ה)], יכול לבטל רשותו לכל אחד משתי החצרות, ושתיהן יהיו מותרות. [באופן זה יהיה מותר גם למבטל עצמו, שהוא יחיד המבטל לרבים].

וכן בשתי חצרות זו לפנים מזו [שהפנימית אוסרת על החיצונה], כגון:

3. אם החיצונה עירבה והפנימית לא עירבה, החיצונה אסורה ויכולה הפנימית לבטל לחיצונה, ולא תשתמש בחיצונה אלא למעבר[תקלט]. [באופן זה אסור למבטלים כנ״ל במספר 1].

4. עירבו יחד ושכח אחד מהפנימית לערב, יבטל גם לפנימית וגם לחיצונה [באופן זה גם למבטל מותר להוציא מבתי אחרים לחר, אך לא מביתו [כשלא ביטל רשות ביתו] (משנ״ב טז)].

5. עירבו יחד ושכח אחד מהחיצונה, אם העירוב מונח בחיצונה יבטל לשתי החצרות, ואם העירוב מונח בפנימית, יכול לבטל רק לפנימית והיא לבד מותרת, ויכול לבטל לשתי החצרות ושתיהן יהיו מותרות (בה״ל ד״ה ושכח). וראה עוד בענין פנימית וחיצונה, לעיל סימן שע״ח.

ג. ביטול רשות בחורבה (דף סו:)

יש ביטול רשות בחורבה, כגון חורבה [בית בלי דיורים] שמשמש לשני בתים ואוסרים זה על זה, יכול אחד לבטל רשותו בחורבה לחבירו. [ולא אומרים שביטול נאמר רק בחצר שלפני הבתים שבה עיקר תשמישם (משנ״ב ז)][תקמ].

ד. ביטול רשות מבית לבית (דף סג: ברש״י ותוס׳)

יש ביטול רשות מבית לבית, כגון שני בתים סמוכים [שאין חצר ביניהם] ופתח ביניהם, יכול אחד לבטל לחבירו, ואפילו בתים רבים מבטלים לאחד, ומותר אף

תקלט. לשון השו״ע ״שלא תשתמש ולא תעבור עליה אלא בשעה שצריכה לצאת״, ולכאו׳ לאו דוקא שצריכה ממש, אלא כמו שמבואר במשנ״ב (יג) שאין דריסת רגל לבד אוסרת אלא עם עשיית תשמיש. [ואע״פ שגם כשאינו משתמש אלא רק עובר אוסר, שהרי גם כשאסורה במקומה ואינה יכולה לטלטל אוסרת, צ״ל שרק דריסת רגל מרובה נחשבת שימוש, כמו טיול ומשחק, ולא מעבר בלבד, ולכן אוסר, אבל לעבור יכול אף כשאינו מוכרח]. ועי׳ לקמן סוס״י שפ״ו שדעת המשנ״ב במקרה דומה שאסור לעבור. והחילקו הוא ששם מדובר במבוי ששימשו למעבר. משא״כ כאן בחצר העיקר הם שימושים ממש, ולמעבר בלבד אין חשיבות.

תקמ. ואם מערבים יחד, העירוב מתיר גם את החורבה, שהרי הם כמו בעלים אחד. [ואינו שייך לדין חורבה דרש״י (לעיל שעו, ג. בה״ל ד״ה וביניהם) שאוסר להוציא ממנה לבית אף כשאינה אוסרת, דשם החורבה היתה בבעלות אדם שאינו בעירוב].

למבטל להוציא מביתו, אבל אסור להכניס. [מפני שהמבטל ליחיד לא נעשה אורח (כדלעיל שפ, ד) ואם יכניס לביתו יהא מחזיק ברשותו ויאסור, אבל להוציא מותר כי אינו מחזיק אלא מפנה רשותו ומכניס לחבירו, משא״כ בביטול בחצר אסור אף להוציא מביתו לחצר, שכיון שמוציא לחצר שהיתה שלו וביטלה לכן נראה כמחזיק בשלו (משנ״ב כ כא)].

אם יש למבטל חדר נוסף פתוח לביתו, בין אם ביטל רק ביתו בין ביטל ביתו וחדרו, אסור להוציא מהחדר לבית ולהיפך (שו״ע ומשנ״ב כד), [כיון שהוא מעביר מרשות שהיתה שלו לרשות שהיתה שלו, נראה כמחזיק, וכמו בחצר הנ״ל]. והחזו״א (צא, ג) פסק כשיטות שאם ביטל ביתו וחדרו מותר להוציא מזה לזה[תקמא].

וי״א שאין לבטל מבית לבית אלא כאשר יש חדר נוסף שנשאר באיסורו (רמ״א).

יש אומרים שבית שגר בו אדם אחד שביטל לבית שגרים בו רבים, דינו כיחיד שביטל לרבים ונעשה אורח, וי״א שיחיד ליחיד נעשה אורח, ולשיטות אלו מותר אף להכניס לביתו, אחרי שהחזיקו בביטולו (משנ״ב כד, בה״ל ד״ה ואז).

ה. ביטול בבתים שהוקפו מחיצה בשבת (דף ע:)

שני בתים שהוקפו מחיצה ע״י גוים באמצע שבת, אינם יכולים לבטל זה לזה [מכיון שלא היו יכולים לערב מבעוד יום].

ו. ביטול ביורש שירש באמצע שבת

יורש שירש באמצע שבת מאדם שלא עירב [ובא לדור ואוסר על בני חצר[תקמב]], יכול לבטל [אפילו שלא היה יכול לערב מבעוד יום, כי יורש כרעיה דאבוה ואביו היה יכול לערב[תקמג] (משנ״ב כז)].

תקמא. טעמו כיון שאף אם יתבטל הביטול יהיה מותר להוציא מהבית לחדר ששניהם שלו, א״כ אין למעשיו שייכות לביטול.

תקמב. כי באופן שלא בא לדור אינו אוסר, דדירה בלא בעלים אינה אוסרת (משנ״ב כו), וציין למש״כ לעיל (שעא, ד בה״ל ד״ה כל) שיש מהראשונים שסוברים שאף בלא בא לדור אסורים כל בני החצר, הואיל ונאסרו בכניסת שבת נאסרו לכולה. [ולדעת החזו״א הנ״ל שאין דין הואיל ונאסרה, הטעם שאסורים הוא כי נשאר שם הדיורים שהיו בכניסת שבת בדירת המת].

תקמג. לעיל כתב המשנ״ב (שע״א, ל ושעה״צ כב) שגם מי שהחזיק בנכסי גר יכול לבטל, דחשבינן ליה כמו יורש בנכסי אביו שהוא כרעיה דאבוה (ע״פ גמ׳ דף ע).

אם המוריש עירב בחייו, היורש אינו אוסר ואינו צריך לבטל, הואיל והותרה בכניסת שבת הותרה (משנ״ב שעא, טז). ואם המוריש ביטל רשותו לפני שמת, כתב הקרבן נתנאל (עירובין פ״ו סי׳ ט״ז אות ל׳) שביטל ביטולו, והחזו״א (פח, ה) הסתפק בזה.

ז. מבטלין וחוזרים ומבטלין (דף סח:)

מבטלין וחוזרין ומבטלין, כלומר בני חצר א׳ מבטלים לחצר ב׳ אחרת עד שיוציאו מה שירצו, וחוזרים בני חצר ב׳ ומבטלים לחצר א׳ שיוציאו גם הם מה שירצו[תקמד].

סימן שפ״ב

אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו

[באיזה אופנים צריך לשכור את רשותו, וכיצד ניתן לשכור]

א. דין דירת גוי אוסרת ומתי, וישראל שהשכיר דירה לגוי. (דף סא:, מגיד משנה)

א. דירת גוי אינה דירה האוסרת, אך חכמים גזרו שתאסור ויצטרכו לשכור את רשותו, כדי שלא ירצו לדור בשכנות עם הגוי וילמדו ממעשיו[תקמה]. הגזירה היא רק באופן שכיח דהיינו שיש לפחות שני ישראלים שדרים בשני בתים בחצר הגוי, אבל אחד לא שכיח שידור עם גוי [מחשש שיהרגנו], ואין הגוי אוסר עליו[תקמו].

מתי נחשב שדרים שני ישראלים.

תקמד. החזו״א (צא, ג ד״ה ומיהו) כתב שהוא הדין כאשר גרים שלשה אנשים בחצר, ששנים מבטלים לאחד, ויכול הזוכה לחזור ולבטל לאחד מהמבטלים, והזוכה השני לשלישי, וחוזר חלילה. אלא שהסתפק אם הזוכה מבטל בעצמו גם את הרשות שקיבל, או שמא צריך שהשני יבטל עמו כשמבטל לשלישי, משום שלא הקנה לו את חלקו לענין שיוכל להקנות לאחרים, והסיק שיש להקל בעירוב. ועי׳ לעיל סוף סימן שפ.

תקמה. וכיון שהגוי לא יסכים כ״כ בקלות להשכיר רשותו, ימנעו מלדור בשכנותו כדי שיוכלו לטלטל. ובגדר התקנה חקרו האחרונים אם תקנו שדירת הגוי דירה לאסור, או תקנו שאין חל העירוב של הישראלים עד שיעשו מעשה שכירות מהגוי, ואכמ״ל.

הבית מאיר (שפב, כ) הביא שו״ת גינת ורדים (כלל ג סי׳ כב) שכתב שיתכן ובזמנינו שבלא״ה דרים בין הגויים, בטלה גזירת חז״ל, כמו שמצינו לענין ריבית שכתבו תוס׳ (ב״מ ע: ד״ה תשיך) שעכשיו שאנו שרויים בין האומות ואי אפשר לנו להשתכר בשום דבר אם לא נישא וניתן עם הנכרים אין לאסור להלוות לגוי בריבית מחשש שילמדו ממעשיו, יותר משאר משא ומתן, וכן פסק הטור (יו״ד סי׳ קנ״ט), א״כ ה״ה לענין עירוב. וכתב הבית מאיר שחלילה להקל בזה במקום שכל הפוסקים סותמים להחמיר, ובודאי ראוי לשכור בכל מקום, אך כשאי אפשר לשכור עדיף לערב בלי שכירות מאשר לא לערב כלל, כי קרוב לודאי שהמון העם יעברו ויטלטלו. ובשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ צב) כתב שאעפ״כ אין להתיר עירוב ללא שכירות, כיון שזה דבר שבמנין וצריך מנין אחר להתירו. ועי׳ שו״ת שבט הלוי (ח״ו סי׳ מז) שצירף דברי הבית מאיר במקום שעשו שכירות מהשלטונות ואי אפשר לשכור באופן פרטי, שעכ״פ לא יתבטלו מלעשות עירוב להציל את המטלטלים.

תקמו. ומותר אף להוציא מדירת הגוי, וכן להכניס מהחצר לביתו, כיון שכשלא גזרו אין דירתו דירה כן מבואר בשו״ע לקמן סעיף ג׳ ובמשנ״ב (ס״ק יח), וכ״כ החזו״א (פב, טז). [ומ״מ לרש״י שאסור להוציא מחורבה, גם מדירת גוי אסור באופן זה].

1. רק אם דרים בשני בתים נפרדים, (שו״ע). אבל כמה אנשים שדרים בבית אחד [שבאופן זה אינם צריכים עירוב זה עם זה], אינם נחשבים שנים ואין דירת הגוי אוסרת.

אם דרים בשני חדרים בבית אחד, שכל אחד דר בנפרד באופן שמצריך עירוב, נחשבים שנים (שעה״צ ב והפמ״ג מסתפק בזה).

2. רק אם אוסרים זה על זה (שו״ע). אבל אחים שגרים בבתים נפרדים אך מקבלים את מאכלם מאביהם הגר עמם, אינם נחשבים כשנים, כיון שאינם אוסרים זה על זה (משנ״ב ג ועי׳ שעה״צ ג[תקמז]).

שני ישראלים שאינם אוסרים זה על זה מחמת שיש לאחד תפיסת יד בחבירו [לפי הכללים שבסי׳ ש״ע ס״ב], נחשבים כשנים לענין זה. (רמ״א), והאחרונים הניחו דין זה בצ״ע[תקמח] (בה״ל ד״ה אע״פ).

ב. באופן שהגוי אוסר, צריכים לשכור את רשותו. לא מועיל שיבטל הגוי רשותו (שו״ע), וכן לא מועיל שהישראלים יבטלו רשותם לגוי (בה״ל ד״ה ואינו). האם מועיל שישאיל רשותו, תלוי במחלוקת בסעיף י״ב (משנ״ב ו). מתנה סתם שהגוי נתן את רשותו, אינה מועילה אא״כ כתב שטר בערכאות (בה״ל ד״ה ממנו).

ולכתחילה יש לעשות את השכירות קודם העירוב[תקמט], ובדיעבד מועיל אף אחרי (בה״ל ד״ה צריך, ע״ש שהאריך).

ג. ישראל שהשאיל או השכיר רשותו לגוי, אין הגוי אוסר עליו (רמ״א), כי לא השכיר לו על דעת שיאסור עליו, וגם אינו שכיח שישכיר לגוי (משנ״ב ז).

1. דעת הגר״א שההיתר רק כאשר הבעלים הישראל יכול לסלקו בכל שעה (משנ״ב ז), וצ״ע אם אפשר להקל באופן שלא יכול לסלקו (סיום הבה״ל סי׳ שפד ד״ה אינו).

2. רק כאשר המשכיר גר באותה חצר או בתחום העירוב (בה״ל ד״ה אינו).

גוי שהשכיר דירה לישראל לדור בה, אין שכירות זו מועילה להתיר את הדירה הפרטית של הגוי[תקנ] (רמ״א).

תקמז. בשעה״צ הביא שהדמשק אליעזר הקשה מנין לבית יוסף להקל כ״כ, הלא אינם לגמרי כבית אחד, שהרי אם פת העירוב בבית אדם אחר גם הם צריכים לערב כמבואר לעיל (שע, ה), וסיים השעה״צ שברא״ש משמע כב״י וצ״ע.

תקמח. שהכלל בידינו כל שאין אוסרים זה על זה, לא הצריכו חכמים לשכור רשות הגוי. [אמנם י״ל שהרי דעת הרמ״א (שע, ב) שאם יש דיורים נוספים בחצר, גם הם צריכים לערב].

תקמט. דהיינו שאחרי ששכר מהגוי יניח שוב את הפת לשם עירוב, כלומר יאמר שוב ״בהדין עירובא וכו׳״ [ומסתמא א״צ לעמוד ליד הפת]. אבל לזכות את הפת אפשר לפני השכירות.

תקנ. משום שצריך זכות בדירת הגוי (חזו״א פב, ה).

ב. ביטול רשות להחשב כאחד במקום גוי (דף סד)

ישראלים הדרים בחצר עם גוי וביטלו רשותם זה לזה, אע״פ שלערב אינם צריכים כי הכל רשות אחת, מ״מ לענין דירת הגוי נחשבים שנים והגוי אוסר עליהם (שו״ע). [גזירה שמא תשתכח תורת עירוב, כי יעדיפו לבטל בכל מקום שצריך לשכור רשותו (משנ״ב יב)][תקנא].

ג. ישראלים הדרים בחצר הסמוכה לחצר הגוי (רא״ש)

שני ישראלים הדרים בחצר הסמוכה לחצר של גוי, אף שיש להם פתח לחצר הגוי, אם יש לגוי יציאה לרחוב ואינו עובר דרכם, אינו אוסר עליהם, ויכולים להוציא לחצירו מהפתח או מחלון [אחרי שעירבו לעצמם (משנ״ב ט״ז)] (שו״ע). כי הגזירה רק כשדרים עם הגוי באותה חצר בחצר אחת, או שעוברים זה על זה שהם כמו בחצר אחת, אבל כאן אינם שייכים זל״ז (משנ״ב יט). ואם יש ישראל נוסף מהצד השני של חצר הגוי, יכולים לערב דרך הפתח שעובר בחצר הגוי והגוי לא יאסור (בה״ל ד״ה ואין). ויש חולקים[תקנב], ולכן כאשר הישראל והגוי גרים במבוי אחד וגם יש פתח או חלון נמוך [בתוך י׳ טפחים] ביניהם, יש להחמיר ולאסור (בה״ל שם).

אבל כלפי עירוב המבוי [הרחוב], דנים לפי מספר החצרות, אם יש שתי חצרות של יהודים ואחד של גוי, הרי זה אוסר, אבל אם יש ישראלים רק בחצר אחת, אפילו יש בה כמה בתים, כלפי המבוי נחשבים כאחד ואינו אוסר (משנ״ב יח).

ד. צורת מעשה השכירות (דף סה.)

השוכר מן הגוי אינו צריך לפרש שנעשה להתיר טלטול, וא״צ לכתוב שטר, אלא שוכר רשותו סתם (שו״ע), כי די בשכירות קלושה (משנ״ב)[תקנג].

ה. באיזה דבר אפשר לשכור, ובשבת (דף סו.)

שוכרים אפילו בפחות משוה פרוטה (שו״ע), כי כלפי גוי נחשב ממון שהרי נהרג על גניבת פחות משוה פרוטה, אבל אם שוכרים מישראל (לשיטת שאפשר כדלעיל שפ, ג)

תקנא. ואין לומר שיערבו בלי לשכור, כי ישאר גזירה שמא יאמרו עירוב מועיל במקום שיש גוי (שעה״צ ח מגמ׳).

תקנב. הבה״ל הביא בשם המרדכי שלא הותר לטלטל דרך פתח או חלון מלמטה מי׳ טפחים, אלא רק דרך חלון שלמעלה מי׳ או מע״ג הכותל, שאינו תשמיש נח ולא גזרו ע״ז. ועוד שאם הם פתוחים למבוי אחד שאוסרים זע״ז כלפי המבוי (כדלקמן) אוסרים גם בחצר, והאופן המותר הוא כאשר חצר הגוי פתוחה למבוי אחר. וכתב שיש להחמיר רק כשש שני התנאים יחד.

תקנג. בפשטות שוכרים את כל רשותו, כדי שדירתו תהא של ישראל [שמערב עם שאר בני החצר], והגוי רק כאורח (רמב״ם הובא בביאור הלכה ס״א ד״ה ממנו), ובחזו״א (פב, א) כתב ששוכרים זכות להניח חפץ. [ובפוסקים סי׳ שפ, ג מוכח שסוברים ששוכרים כל הרשות, ועי׳ בבה״ל לקמן (שפב, טו סוד״ה אם)], ולענין מעשה נחלקו בזה מחברי זמנינו.

צריך שיהיה פרוטה[תקנד] (משנ״ב כו). ויכול לשכור גם בחפצים ומאכלים (משנ״ב כב).

מותר לשכור מהגוי בשבת (שו״ע) ע״י חפצים ומאכלים [ולא בכסף שאסור לטלטלו[תקנה]], כי השכירות היא רק מעשה היכר ולא קנין גמור. ומ״מ שהעירוב בפת בטל ואינו חל באמצע שבת, וצריכים לבטל רשותם כבסימן שפ״ג (משנ״ב כב).

ו. מתי הגוי יכול לחזור מהשכירות (רא״ש ומרדכי ר״פ הדר)

אם שכרו מהגוי סתם ולא פירשו עד מתי, חלה השכירות כל זמן שהוא בעלים ולא הודיע שחוזר בו. אבל אם חוזר בו, תלוי:

1. קודם שבת ראשונה אינו יכול לחזור, כיון שהישראל קנה רשותו ע״י הכסף, וי״א שכל זמן שהישראל לא עשה חזקה (בהשתמשות) יכול הגוי לחזור ולהחזיר את הכסף, [והמיקל בזה לא הפסיד (שעה״צ כב)].

2. אחר שבת ראשונה, לדעת הרמ״א יכול לחזור רק אם מחזיר את הכסף, והרבה אחרונים חולקים שיכול לחזור אף בלי להחזיר את הכסף (משנ״ב כה)[תקנו].

אם שכרו מהגוי ופירשו עד מתי תהא השכירות, בתוך הזמן אינו יכול לחזור בו אף אם יחזיר את הכסף, ואחר שעבר הזמן, אף אם לא חזר בו צריך לשכור מחדש [כבסעיף הבא] (משנ״ב כג, בה״ל ד״ה כל).

ז. דין תום זמן השכירות (תשו׳ רמב״ן)

שכרו מהגוי לזמן מסוים ונגמר הזמן, צריך לחזור ולשכור (שו״ע), ואפילו אם העכו״ם מתרצה שהשכירות תמשיך צריך לעשות שוב קנין (משנ״ב כו). וצריך לחזור ולערב, כי בזמן שלא היה מושכר בטל העירוב ואין העירוב הראשון חוזר ונעור מעצמו (שו״ע)[תקנז].

אם שכרו ללא הגבלת זמן, ראה בסעיף הקודם.

תקנד. בשכירות מישראל מומר, דעת התו״ש (סק״ד) שמסתימת הפוסקים נראה שמועיל, כי עשאוהו כגוי לכל ענין. ודעת הגאון יעקב (עירובין סט.) שצריך פרוטה, ועי׳ חזו״א (פב, טו) שהסתפק בזה [לגבי צדוקי למ״ד דינו כגוי]. ובשכירו ולקיטו שהוא ישראל, עמש״כ בסעיף י״ב.

תקנה. בראב״ן כתב שאפשר להבטיח שישלם אחר השבת, ובשעה״צ (כ) תמה א״כ במאי קנה, והניחו בצ״ע.

תקנו. לכן חשוב לקבוע זמן לשכירות [לעשרים שנה או לחמישים שנה, עי׳ לקמן במשנ״ב ס״ק מח], שאז הגוי לא יכול לחזור בו כמ״ש בדין הבא. וכן מועיל אם הגוי מת או השכיר דירתו לאחר, וי״א אף במכר דירתו כדלקמן סעיפים ז׳ ח׳. ועי׳ בשעה״צ (ס״ק כח) שכתב בתו״ד דאנן נקטינן שאפילו בסתמא צריך להחזיר הדמים, ורק בסו״ד כ׳ להחמיר בצירוף עוד סברא, וצ״ע.

תקנז. היינו שצריך לחזור ולומר ״בהדין עירובא וכו׳״ אבל א״צ לחזור ולזכות. ובדיעבד אם לא חזרו והניחו, עי׳ בה״ל לעיל (סעיף א׳ ד״ה צריך) שכיון שלמעשה כולם משותפים בפת אחת, חל העירוב ממילא. [ודעת החזו״א (צ, כט) שרק כשכל אחד הביא חלק בפת חל העירוב ממילא].

מת המשכיר בתוך זמן השכירות, אם קבעו זמן, לא בטלה השכירות ומועיל גם כלפי היורש [ולא כדעת הט״ז]. ואם לא קבעו זמן [אלא שלא חזר בו], בטלה השכירות, וגם אם היורש מסכים שימשיך, צריך לעשות קנין. (משנ״ב כו).

ח. השכיר הגוי לגוי אחר בתוך הזמן (תשו׳ רמב״ן)

השכיר או מכר הגוי את רשותו לגוי אחר בתוך זמן השכירות, אם קבעו זמן, לא בטלה השכירות הראשונה ומועילה גם לבא אחריו (שו״ע), ובמכר יש חולקים ויש להחמיר (משנ״ב כט ושעה״צ). ואם לא פירשו זמן, משמע שבטלה השכירות (משנ״ב כח, ועי׳ שעה״צ כח).

ט. דין אחד שוכר בשביל כולם (תשו׳ רמב״ן)

אחד מבני החצר שוכר מהגוי בשביל כולם (שו״ע) ואין צריך לזה שליחות, אלא כיון שאחד שכר כבר נשכר רשות הגוי לישראל, וממילא הותרו כולם[תקנח] (משנ״ב ל), ולכן אף לפני שעירבו ונעשו אחד יכול לשכור, ואדרבה זה עדיף שיערבו בשעה שיחול היתר (בה״ל ד״ה בשביל).

י. שכירות בעל כרחו (דף סג:)

אי אפשר לשכור בעל כרחו של הגוי [כגון שיניח הכסף לפניו ויאמר זה עבור רשותך שיהא לנו רשות לטלטל בחצרך], ואפילו אם היה רגיל להשכיר רשותו (שו״ע), דאין כופין גוי לדבר מצוה (משנ״ב לא, ועי׳ שעה״צ לד[תקנט]) אך אם לבסוף לקח את הכסף, נחשב שהתרצה ומועיל (שעה״צ לב).

יא. שכירות מאשתו ומשכירו ולקיטו בעל כרחו (דף סד:)

אע״פ שאי אפשר לשכור מהגוי בעל כרחו כנ״ל, מכל מקום יש פתרון לשכור מאשתו [או מאחד מבני ביתו (משנ״ב לב)], וכן משכירו ולקיטו, [שכיר הוא פועל

תקנח. בפשטות הכוונה שע״י השכירות נעשית רשות הגוי כרשות השוכר ממנו, וכיון שהשוכר עירב נעשו כולם אחד [וכ״מ בשו״ע הרב סי״ב], ולפ״ז צריך שהשוכר מהגוי יהיה דר בתחום העירוב, ואם יצא לשבת מהעיר אינו מועיל. אבל החזו״א (פב, ז) ביאר הטעם כי בעצם דירת הגוי אינה דירה לאסור [כדיר של בהמה] אלא שחכמים גזרו כדי שלא ילמד ממעשיו, וכשקיימו תקנת חז״ל ושכרו מהגוי, חוזרת דירתו להיות כדיר ואינה אוסרת. ולפ״ז לכאו׳ א״צ שהשוכר יהיה בעירוב, ועי׳ חזו״א (פב, לד) שאם השוכר יצא מהעיר לשבת נוהגים להקל, ואם השוכר אינו דר בתחום העירוב הסתפק (שם, לב) ונשאר בצ״ע.

תקנט. שכתב עוד טעם שעיקר תקנת השכירות כדי שלא ידור עמו מחמת שהעכו״ם לא ירצה להשכיר, ואם מועיל לשכור בעל כרחו מה הועילו חכמים בתקנתן.

לשנה שלמה, ולקיטו שכיר לקיץ], ואפילו בעל כרחו של הבעלים[תקס]. וי״א שאשתו אינה יכולה כאשר הוא מוחה בה בפירוש (משנ״ב לד)[תקסא].

שכיר של בעה״ב השוכר תחתיו שכירים נוספים, אם ניתן לו רשות להכניסם להשתמש בבית, דינם כשכירים של בעה״ב ומשכירים רשותו (רמ״א)[תקסב].

יב. פתרון שכירות רשות הגוי ע״י דין ישראל שמפקיד חפץ (דף סד.)

אם הגוי אינו רוצה להשכיר, אפשר להשכיר בעל כרחו ע״י שכירו ולקיטו כנזכר בסעיף הקודם, ואמרו חכמים שאינו צריך להיות שכיר ממש, אלא כל שיש לו רשות להשתמש ברשות הגוי נחשב כשכירו ולקיטו. ולכן אפשר שיתקרב אליו [יתידד עמו] אדם [אפילו אינו מבני החצר[תקסג] (משנ״ב לו)] וישאל ממנו רשות להניח איזה דבר ברשותו[תקסד], שעי״ז נעשה כשכירו ולקיטו ויכול להשכיר רשותו שלא מדעתו ובעל כרחו [כמו שכירו ולקיטו גוי הנזכר בסעיף הקודם] (שו״ע).

וצריך לקנות את המקום ע״י הנחת החפץ ברשות הגוי כדי להחשב שכירו[תקסה], ואע״פ שסילקו אח״כ מועיל לדעת הרבה פוסקים [באופן שנשאר לו זכות להניח כשירצה[תקסו]] (משנ״ב לז).

תקס. ואף לפי הטעם שכתב בשעה״צ (לד) שאין שוכרים מהגוי בעל כרחו כי כל עיקר תקנת השכירות כדי שימנע מלדור מחמת שהגוי לא ירצה להשכיר, מ״מ חז״ל לא רצו להחמיר כ״כ ונתנו אפשרות לתקן, ועדיין מתקיימת תקנתם כי גם השכיר לא ירצה להשכיר, [או קשה בעיני בעה״ב להשאיל מקום כדין שבסעיף הבא] (כ״כ הבית יוסף).

תקסא. זו דעת הגר״א שתלוי במחלוקת לעיל (שסז, א) אם אשתו מערבת בעל כרחו. ובבה״ל (שם ד״ה וי״א) הסתפק אם יש להחמיר כשיטה זו לענין עירוב, וכאן לענין שכירות יש יותר מקום להקל כיון שי״א שאינו תלוי במחלוקת זו.

תקסב. אפילו בעל כרחו של בעה״ב ושל השכיר הראשון, דכיון שמותר לו להשתמש הוא נחשב כבעלים. (שו״ע הרב סי״ד).

תקסג. והיינו שאותו אדם ישכור בשביל אחד מבני החצר, אבל אם שכר לעצמו ואינו מבני העירוב לא מועיל מה שהגוי השכיר למישהו בעולם. כ״נ.

תקסד. על דין זה הוסיפו להתיר אפילו אם לא קיבל מקום להניח כל חפץ שירצה, אלא קיבל רשות להניח חפץ מסוים ג״כ מועיל, ואפילו לא קיבל רשות להניח אלא נתן לגוי חפץ שישמור בביתו, ג״כ מועיל כיון שהתרצה לתת לו מקום לחפץ ההוא, ואפילו שאם ירצה יכול להחזיקו בכיסו [כגון לשמור מפתח] מ״מ בזמן שמניחו בביתו מועיל, כיון שנותן לישראל שימוש ברשותו. וכ״ז חידוש גדול, והכי נהוג.

תקסה. וכן יכול לקנות את המקום בשאר קנינים, כגון כסף שטר וחזקה, ואז א״צ שיניח את החפץ (בית יוסף). אך כתב החיי אדם (כלל עה נשמ״א ה) שאם שואל את המקום לא שייך כסף ושטר אלא חזקה, וזה ע״י הנחת החפץ כמ״ש המשנ״ב. ודעת החזו״א (פב, לג) שא״צ קנין, והוסיף שמסתבר שמש״כ הב״י והמשנ״ב שצריך קנין היינו לשיטתו בגדר השיטה בסוף הסעיף [ששאלה כשכירות ולכן צריך קנין], אבל לכאו׳ מסתימת המשנ״ב משמע שזה גם לדעה הראשונה, וכ״מ בח״א (עה, יב).

תקסו. כן מבואר במשנ״ב שכתב כיון שכבר קנה אותו המקום להניח בו כשירצה. ונפק״מ באופן

יש אומרים שגם כאשר השכירו ולקיטו ישראל כנ״ל, צריך שישכיר את רשות הגוי לאחד מהחצר [כיון שגזרו חז״ל שרשות הגוי ניתרת רק ע״י שכירות], ויש אומרים שאינו צריך להשכיר [שסוברים שמועיל גם לשאול רשות הגוי, והרי השכירו ולקיטו [שהוא ישראל] כבר שאל רשותו [להניח חפץ], וזה מתיר את רשות הגוי עבור כולם כנ״ל בסעיף ט׳[תקסז] (משנ״ב מ)], ורק אם הוא [השכירו ולקיטו] דר בחצר צריך לערב רשות עצמו, וברשב״א כתב שגם כשאינו דר בחצר צריך לערב, כי ההיתר לחצר הגוי משום שנחשב שהוא גר שם, ונמצא שהישראל השול״ק גר בחצר (משנ״ב מב). ונכון לחוש ולהצריך שכירות דוקא (משנ״ב מא)[תקסח].

יג. ייחד מקום להנחת החפץ של שכירו ולקיטו (דף סו.)

אם הגוי ייחד מקום להשתמשות והנחת חפץ הישראל, לא נחשב משתמש בכל רשות הגוי, ואינו מועיל (שו״ע). והאחרונים הסכימו שא״צ שימוש בכל הרשות, אלא רק שישתמש במקום שמשמש את הגוי, ולכן אם אותו מקום שייחד עומד גם להשתמשות הגוי, או שהגוי יכול לסלק את החפץ ולחזור מהרשות שנתן לו[תקסט], נחשב ששאל מרשות הגוי ויכול להשכיר (משנ״ב מג)[תקע].

אם נתן רשות להניח בזוית הבית, ולא פירש אם יכול להשתמש בשאר הבית, נחלקו הפוסקים אם מועיל[תקעא] (בה״ל ד״ה אם).

שעושים היום שנותנים לו חפץ לשמור ואין בזה התחייבות לקבל חפץ אחר, א״כ אם סילק את החפץ הראשון בטל ממנו דין שכירו ולקיטו. [ומ״מ אם השכיר בזמן שהחפץ היה מונח וקבע זמן, לא בטלה השכירות, ולכן יש להזדרז להשכיר מיד אחרי שמניחים החפץ ולקבוע זמן לשכירות].

תקסז. נחלקו כאן בגדר ההיתר של שכירו ולקיט שהוא ישראל, לפי הב״י והמשנ״ב לדעה זו, מה ששואל מקום אינו כדי להיות בעלים להשכיר רשות הגוי לאחרים, אלא זה גופא השכירות מהגוי. משא״כ לדעה ראשונה שאותו אדם צריך להשכיר לאחרים, היינו שהוא רק נעשה כבעלים להשכיר אבל אין שאילת המקום מתירה כלום. והחזו״א (פב, כח) נוקט גם לדעה השניה שאינו מתיר כשכירות, אלא כח להשכיר לאחרים. והם חולקים רק בזה שהוא יכול לערב במקום להשכיר, ולפ״ז הוא צריך לערב מעיקר ההיתר.

תקסח. צ״ע מה הכוונה ״לחוש״ לדעה זו ולהצריך שכירות, הרי שכירות מועילה רק לשיטה הראשונה, ולשיטה השניה צריך דוקא עירוב. [ובשלמא אם גם לעירוב לא צריך, מובן שבשכירות יוצא ידי שניהם, אבל במשנ״ב נראה שמצדד כרשב״א שצריך לערב וכנ״ל.

תקסט. בשונה הלכות (סכ״ד) דייק מהחזו״א (פב, ד: צ, לב) שאם אינו יכול לסלק את השכירו ולקיטו, לא מועיל אפילו כשיש לו רשות בכל הבית, [משום דהוי כשותפין שיש לו כח עצמי ולא מחמת הגוי], ונשאר בצ״ע. ובספר בינת שמחה (עמ׳ רצט בהערה) כתב שאפשר לדחות דיוק זה.

תקע. ביאר החזו״א (פב, ד) שצריך שזכות הישראל תהיה מעורבת בדירת הגוי, ולכן אם ייחד לו דירה לא מועיל, שאין זכות הישראל מעורבת בדירת הגוי. ולפ״ז כתב החזו״א (צ, לז) שדוקא נתן לו חדר נפרד, אבל פינה בחדר שהגוי משתמש, מועיל. ובפוסקים ל״מ כן.

תקעא. כתב הבה״ל שבב״י משמע שבסתמא אומרים שדעת הגוי להרשות גם בשאר הבית, והב״ח חולק והסכימו עמו הא״ר והט״ז.

יד. שכר משכירו ולקיטו וסילקוהו מתפקידו (רשב״א)

שכר משכירו ולקיטו, ואח״כ סילקו את השכיר מתפקידו, [או שהוא מת (משנ״ב מה)], אם קבעו זמן שהשכירות תהיה עד זמן מסוים, לא בטלה השכירות ומותרים עד תום הזמן, [שכיון שדנים כאילו שכר מבעה״ב א״צ שהשכיר יהיה קיים (משנ״ב מד)]. ואם לא קבעו זמן, בטלה השכירות[תקעב].

כמו כן למנהגינו לשכור משר העיר, ואפשר לשכור אף מהגזבר [וכל עבד מעבדיו כיון שהם כשכירו ולקיטו של השר (משנ״ב מז), אך רק עבד המשרת שר כזה שיש בכוחו להשתמש בבתי העיר, ולא לסתם פקיד או שר (משנ״ב שצא, יח, ובה״ל כאן ד״ה ועדיין)], אם שכר מגזבר או משרת ואח״כ סילקוהו, אם לא שכר לזמן, בטלה השכירות, אך אם לא סלקוהו לגמרי ועדיין מקבל פרס [משכורת] מבית המלך, לא בטלה שכירותו (רמ״א), כי המלך לא רוצה לבטל מעשים שעשה בהיותו בתפקיד, ומ״מ לענין לשכור ממנו במצב זה צ״ע (בה״ל ד״ה ועדיין).

ולכן יש ליזהר לכתחילה שלא לשכור סתם אלא לקבוע זמן, שאז מועיל אף אם סלקוהו לגמרי. ושיעור הזמן, אפשר אף לזמן ארוך ורב, אך לכתחילה טוב לשכור רק עד עשרים שנה[תקעג] (משנ״ב מח).

טו. שכירות בשני שותפים (תוס׳ דף סו.)

ישראל וגוי או שני גויים הדרים בבית אחד בחדרים נפרדים, ואין אחד מהם רשאי להשתמש בשל חבירו, אי אפשר לשכור מאחד מהם את דירת חבירו [דהוי כמו ייחד מקום לשכירו כנ״ל בסעיף י״ג (משנ״ב נ)], וצריך לשכור משניהם [והישראל לערב].

ואם יש רשות לשניהם להשתמש בכל הבית, או לפחות בחדר אחד מהחדרים, לדעת הרמ״א מספיק לשכור מאחד, והאחרונים חולקים, כי מ״מ אין אחד שכיר של חבירו אלא כח שניהם שוה (משנ״ב נא), ואין להחמיר בזה אלא כששוכר בעל כרחו של בעה״ב, אבל בסתמא אומרים שהשותף מסכים למה שעושה חבירו בדבר קטן כזה שמספיק להשכיר להניח רק חפץ אחד[תקעד] (בה״ל ד״ה אם).

תקעב. קשה שגם כשלא קבעו הוי כשוכר מבעה״ב, ובעה״ב קיים, ולמה בטלה בהתפטרות השכיר. ובמשנ״ב (מו) ביאר כיון שבלא קבעו זמן יכול לחזור בו (כבסעיף ו), אין כח בשכירות כזו אלא בזמן שהשכיר קיים. ובשעה״צ (מז) כתב שגם לדעת הרמ״א שגם בלא קבעו זמן אינו חוזר בלא חזרת הדמים, מ״מ זה כשאפשר לטעון שהדמים היו לזמן יותר ארוך, משא״כ באופן שמת א״א לטעון שהיו ע״מ שישכירו גם לאחר שימות.

תקעג. הטעם כתב בתשו׳ בית שלמה שעל שכירות שהיא עד עשרים שנה המלך לא מקפיד. וכתב לפ״ז בספר חכמת הלב שדברי המשנ״ב הם רק כששוכרים מגזבר או פקיד, אבל מהשר עצמו או כששוכרים מבעה״ב עצמו, אפשר לשכור יותר, ועד חמישים שנה שביותר מזה כתבו הפוסקים שנראה כחוכא ואיטלולא.

תקעד. מבואר שמועיל שכירות להניח חפץ אחד, וצ״ע דלכאו׳ מוכח שדעת המשנ״ב כדעת החזו״א

טז. שכירו ולקיטו עצמו אינו אוסר (דף סד.)

היו לגוי חמשה שכירים או לקיטים, בין ישראלים ובין גויים, אע״פ שהם נחשבים כבעלים לענין להשכיר, אינם אוסרים בפני עצמם (שו״ע), ואינם כשני שותפים הדרים יחד שצריכים לשכור מכל אחד, כנזכר בסעיף הקודם, כי רק להקל עשאום כבעלים, ומצד עצמם הרי הבעלים יכול לסלקם והם טפלים לבעה״ב (משנ״ב נג ושעה״צ נה)**תקעה**.

ולכן שכירים ישראלים לא צריכים לערב, ושכירים גויים לא צריכים להשכיר, אלא די שבעה״ב או אחד מהשכירים ישכיר את רשות בעה״ב (שו״ע).

באופן שלא מצי לסלוקי נמצא שיש להם בעלות על החדר ואוסרים בפני עצמם, וצריך לשכור מכל אחד מהם [או לערב, אם הם יהודים], מלבד השכירות של בעה״ב. (בה״ל ד״ה אין).

יז. דין ישראל וגוי בחצר פנימית וישראל בחיצונה (דף סה:)

שתי חצרות זו לפנים מזו, ובשניהם יחד גרים שני ישראלים וגוי,

1. בין אם ישראל וגוי בפנימית וישראל בחיצונה,

2. או שישראל וגוי בחיצונה וישראל בפנימית,

3. או גוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה,

כיון שבכל אופנים אלו בני הפנימית משתמשים בחיצונה, נמצא שיש בחיצונה דיורים של שני ישראלים עם גוי, וא״כ הגוי אוסר כלפי החצר החיצונה.

4. יש אומרים שאם ישראל אחד בחיצונה וגוי בפנימית, אפילו שאין שני ישראלים אסור, (שו״ע) כיון שבחצר לפנים מחצר אנשים לא יודעים מי דר בה, ויחשבו שיש שם עוד ישראל ואעפ״כ מטלטלים ללא שכירות. ומ״מ להלכה לא נקטינן כן. (משנ״ב נט).

החצר הפנימית בפני עצמה, מותרת, כיון שאין בה שני ישראלים וגוי**תקעו** (משנ״ב נח).

(פב, א) שכל שכירות מגוי היא שכירות בחלק מרשותו וזה מעשה המתיר את כל הרשות, וצ״ע שבהרבה ראשונים וברמב״ם מבואר ששוכרים את כל הרשות שעי״ז הגוי נחשב כאורח, וכ״כ המשנ״ב לעיל (ס״א בה״ל ד״ה ממנו, ומשנ״ב ס״ק כ״ב). וע׳ בעירובי חצרות מש״כ לדחוק בזה. ולענ״ד יש לפרש דברי המשנ״ב כאן שהשכירות לעירוב אפילו בכל הבית, היא זכות בעלמא, כמו בשכירות להניח חפץ אחד דשותפין לא מקפידים ע״ז שאחד יתן זכות זו לאדם אחר. אם מספיק כשמתנה שיוכל רק בחפץ מסוים.

תקעה. באדם אחר צריך שיניח איזה כלי בפועל, ולא מספיק רשות, כי צריך לקנות את המקום העומד לשימושו, כמבואר במשנ״ב ס״ק לז, והחזו״א שם חולק כמבואר לעיל סי״ב.

תקעו. אע״פ שבאופן זה שיש ישראל בחיצונה אינו חושש מהגוי ושכיח שידור כך (כמבואר בעירובין דף סה:), תירצו תוס׳ (ד״ה התם) שכיון שברוב פעמים לא שכיח שידור יחידי, לא פלוג רבנן.

אם שכרו מהגוי את רשותו מותרים אף ללא עירוב[תקעז], [כי רק כלפי דין הדר עם גוי מחמירים כר״ע שרגל פנימית המותרת במקומה אוסרת (נחשבת לדיורים) שלא במקומה, כלומר בחיצונה, אבל לגבי עירוב אינה אוסרת], ורק במקרה 3 הנ״ל שדרים שני ישראלים באותה חצר צריכים לערב (שעה״צ נט).

יח. דין שכירות מהמשכיר (דף סה:)

גוי ששכר דירה מגוי, יש אפשרויות שאפשר לשכור מהמשכיר,

1. אם יש למשכיר תפיסה בבית, כלומר רשות להניח שם כלים, אע״פ שלא הניח בפועל. וזה מדין שהמשכיר כשכירו ולקיטו (שו״ע ומשנ״ב ס) והוא הדין אדם אחר שיש לו רשות להניח שם כלים (רמ״א).

2. אם המשכיר יכול לסלק את השוכר תוך זמנו וזה משום שלמשכיר נשאר זכות בחצר כבעלים[תקעח].

באופנים הנ״ל ניתן לשכור מהמשכיר לכתחילה, ובכל אופן ניתן לשכור מהשוכר עצמו (משנ״ב סב).

יט. ישראל וגוי בחצר וישראל סמוך לו (דף עה:)

ישראל וגוי הדרים בחצר, וישראל נוסף גר בסמוך לביתו של הישראל אך אין לו פתח לחצר זו אלא לחצר אחרת, אינם יכולים לערב דרך חלון שביניהם, כיון שע״י העירוב יהא מורגל לבוא לחצר הראשון והישראל לא יפחד לדור בחצר הגוי כמו יחיד במקום גוי [ושייך לגזור עליו כמו שגזרו כשדרים שני ישראלים]. ואם יש פתח בין הבתים ולא רק חלון, מותרים לערב, כי גם ללא העירוב רגיל לבוא אליו [ולא יפחד לדור], ויש אוסרים (שו״ע), ויש להחמיר כדעה זו (משנ״ב סט).

תקעז. היינו לטלטל מהבית לחצר, בתוך החיצונה, אבל לטלטל מהבית והחצר של החיצונה לפנימית, או להיפך, צריכים עירוב.

תקעח. כן מבואר ברשב״א בעבוה״ק שהמשכיר נחשב הבעלים העיקרי, ובחזו״א (פב, ח) הוסיף גדר אחר שכיון שיכול לסלקו לכן גם כשלא סילקו נחשב כאילו סילקו בשעה שהשכיר לישראל, וחזר והשכיר לגוי מה שנשאר לו אחר שהשכיר לישראל.

ואם יכול לסלקו בהודעה מראש 30 יום קודם, או כשהחוזה יגמר, אפשר לשכור כבר עכשיו להתיר את הזמן שלאחר השלושים יום [מזמן השכירות] או לאחר התאריך שבחוזה, ואף אם אח״כ יאריכו את החוזה זו השכרה נוספת וכבר קדמה השכירות של העירוב.

ואם המשכיר ישראל, דעת החזו״א (פב, ח: צ, לט) שאי אפשר לשכור ממנו. וזה לשיטתו שכשמשכיר נחשב כאילו סילק את הדייר והרי באופן שסילק נעשית דירת ישראל [המשכיר] ואי אפשר להשכירה [לחזו״א אף בימי החול, ולמשנ״ב רק בשבת אבל בחול אפשר]. ובריטב״א (עירובין סה:) מבואר שמשכיר שיכול לסלק נחשב גם שכירו ולקיטו, וא״כ אפשר לשכור לפי דיני שכירו ולקיטו [ואינו מועיל לזמן שיתחלפו הבעלים או השוכרים].

יש אומרים שרק לטלטל לחצר הגוי אסור ע״י עירוב, אבל לבית הישראל מותר, כי עדיין יפחד לדור שבחצר הוא יחידי, ויש חולקים, וצ״ע לדינא (בה״ל ד״ה כדי).

אם ישכרו מהגוי כדין, נחלקו הראשונים אם מותרים לערב כמו בשנים הדרים עם הגוי, או שמא כאן יותר גרוע שגזרו שלא יסייע לדור עם הגוי (בה״ל שם).

כ. עירוב בתים לבד כשדרים עם גוי בחצר, ודין הדרים בספינה (רמב״ם ופוסקים)

שני ישראלים הדרים עם גוי, אינם יכולים לערב בחצרם עד שישכרו מהגוי כנ״ל אך יכולים לערב את בתיהם זה עם זה אם יש חיבור ביניהם בפתח או חלון. ויכולים להעביר מבית לבית ע״י חלון או פתח, אבל אסור להעביר דרך אויר החצר (שו״ע ומשנ״ב עד), ואפילו שעירבו אינם נחשבים כדייר אחד ממש, אלא הגוי אוסר עליהם (משנ״ב עג).

ספינה שיש בה ישראלים וגוים בבתים נפרדים [וכל אחד אוכל לבדו (משנ״ב עה)], צריכים הישראלים לערב ביניהם, ולשכור רשות הגויים שבה. ויכולים לשכור מבעל הספינה את רשות כולם, ואפשר אף להבליע, דהיינו שיפרשו שבשכירות הבתים לעצמם יכלל גם שכירות רשות הגוים (רמ״א ומשנ״ב עז), אך אין שוכרים ממנו אלא קודם שחילק את בתים לנוסעים הגוים, או שיש לו רשות להניח כליו בבתיהם[תקעט] (משנ״ב עו).

אין הדרים בספינה מותרים מדין אורח הטפל לבעל הבית, כאשר אין בעה״ב עמהם, או שיש בעלים והוא גוי משום שאין טפלות לגוי, ורק כשהבעלים ישראל ונמצא עמם מותרים עד ל׳ יום, (בה״ל ד״ה ויש, ע״פ שעה״צ סימן שע, לו).

אם מחיצת החדרים בספינה אינן קבועות, ונעשו רק לצניעות נחשבים כולם אחד ואינם אוסרים (בה״ל ד״ה ויש).

תקעט. קודם שחילק שוכרים ממנו מדין בעלים. ואחר שחילק ויש לו רשות להניח חפצים זהו מדין שכירו ולקיטו של הדרים, ובאופן זה מועיל אף שאר אדם שיש לו זכות להניח חפצים בדירות הגוים כדלעיל סעיף י״ח, ע״ש.

סימן שפ״ג

כשאין האינו יהודי בביתו אינו מעכב

א. הדין כשהגוי אינו בביתו בשבת, ובאופן שבא בשבת (ראשונים דף סה:)

שני ישראלים וגוי הגרים בחצר, והגוי הלך [עם כל בני ביתו[תקפ] (משנ״ב ב)] לשבת [במרחק שאינו אוסר, י״א מרחק מהלך יום וי״א עיר אחרת, עי׳ סי׳ שעא, א], אינו אוסר, ויכולים לערב.

אם הגוי בא בשבת, אוסר.

ניתן לשכור ממנו בשבת [ואין בזה משום מקח וממכר, שאין זה שכירות ממש אלא להיכר (משנ״ב ו)][תקפא], אך עדיין אסור לטלטל משום שהעירוב לא חוזר, ולכן צריכים גם לבטל רשותן זה לזה ואז מותר למי שביטלו לו לטלטל, ולא למבטל [כמבואר בסי׳ שפ, ד במבטל ליחיד[תקפב] (משנ״ב ז)].

והטעם שלא אומרים הואיל והותרה בכניסת שבת, וכן הטעם מה שהעירוב לא חוזר, מפני שהתברר שגוי היה עומד לבוא מתחילת השבת, ואינו דומה לנפתח הפתח וכו׳ בסי׳ שעד, א (שעה״צ ה)[תקפג].

אפשר לבטל, בין כשעירבו ובא גוי בשבת, ובין כשלא עירבו, ואפילו כשהיה גוי מערב שבת ומת בשבת [שלא יכלו לערב מבע״י מחמת הגוי] (משנ״ב ח).

אם הגוי הנ״ל מת באמצע שבת, נמצא שהוא אינו אוסר, אך עדיין צריכים לבטל רשותן מפני שבטל העירוב כנ״ל (שו״ע). ואם שכרו מהגוי לפני שבת, ומת וירשו גוי אחר, אין היורש אוסר כיון שהותר בכניסת שבת [ולא היה עומד להיאסר] (משנ״ב ח).

תקפ. שאם נשארו מבני ביתו, הם אוסרים מצד עצמם [אפילו שהבית לא שלהם, דא״צ בעלות]. ונפק״מ גם במשפחות שומרות תומ״צ שיש בביתם מישהו שהתקלקל רח״ל, אם ההורים נוסעים לשבת ומשאירים את הדירה לבן ההוא, הוא אוסר ולא מועיל לערב, אלא צריך לשכור ממנו.

תקפא. וישכור ע״י שיתן לו מאכל או חפץ, ולא כסף שאסור בטלטול (משנ״ב שפב, כב).

תקפב. ויכול לחזור השני ולבטל לראשון שביטל לו, ואז הראשון מותר והשני אסור כנ״ל בסוס״י שפא (משנ״ב ז).

תקפג. דין זה נוגע למעשה בבתי חולים, שבאים בשבת גוים ומומרים להתאשפז [עכ״פ באופן שמסתבר שישהו שם ל׳ יום], שכיון שלא שייך סברא זו שהיה עומד לבוא מתחילת שבת, אינם אוסרים [מלבד חולים שהיו בדרך בבין השמשות, או שהשתחררו ע״ד שאם יחמיר המצב יבואו]. ומ״מ יל״ע לפי מש״כ הבה״ל לעיל (סי׳ שפא ד״ה ואח״כ) להחמיר לכתחילה אפילו בישראל שבא בשבת וכ״כ החזו״א (פח, ב) אפשר דה״ה בכה״ג, עי׳ עירובי חצרות (עמ׳ רפ).

סימן שפ״ד

אינו יהודי אכסנאי, אם מעכב

א. דין גוי שמתאכסן לתקופה קצרה (תוס׳ דף סט:)

גוי שבא והתאכסן בבית ישנם כמה אופנים שאינו אוסר על היהודים:

1. אם לא נתנו לו רשות להתאכסן, אינו אוסר כלל[תקפד] [כיון שאפשר לסלקו (שעה״צ א)][תקפה].

2. אם שאל או שכר חדר לפחות מל׳ יום, ואינו רגיל לבוא שם, אינו אוסר [כדין אורח, שטפל לבעה״ב, וצריך שבעה״ב ידור בחצרו כבסי׳ שע, ח]. ואם יעברו ל׳ יום, יאסור מיום ל׳ (שו״ע).

3. אם רגיל לבוא להתארח מתקופה לתקופה [אפילו שכל פעם פחות מל׳ יום], או שבא כעת לל׳ יום ויותר, אוסר [מיד (שעה״צ ג)].

4. אם יכול לסלקו בכל עת, אינו אוסר בכל האופנים (בה״ל ד״ה אינו, שעה״צ א׳, ובסי׳ שע, כט).

5. אם יש לו חוב על הבית [שהבית ממושכן לחוב], אפילו נכנס שלא ברשות דינו כברשות [פחות מל׳ לא אוסר, וביותר מל׳ אוסר], ויש מקילים שדינו כנכנס שלא ברשות שאינו אוסר כלל (משנ״ב ג ושעה״צ).

ב. אנשי חיל שנכנסים לגור בבתי התושבים (ראשונים)

אנשי חיל שמתאכסנים בבתי התושבים[תקפו] על פי דינא דמלכותא, אפילו שבעה״ב מוחה אוסרים כמי שנכנס ברשות (שו״ע), [משום שיש להם רשות מהמלכות (משנ״ב ו)].

1. אם יש לבעלים תפיסת יד, דהיינו כלים שאסור לטלטלם בשבת המונחים במקום שדרים החיילים, אינם אוסרים (שו״ע, כדיני תפיסת יד בסי׳ שע, ב ע״ש).

יש אומרים שמספיק שיהא לבעלים רשות להניח חפץ, אפילו אינו מונח בפועל, [דעכ״פ הוי כשכירו ולקיטו] ואפשר שיש להקל כן בשעת הדחק (בה״ל ד״ה כלים),

---

תקפד. ואם נכנס ברשות המלך או השלטון, אוסר. ואם נכנס בגזילה ואי אפשר לסלקו, מבואר בחזו״א (צ, לה) שאם בכוחו לסלק את הבעלים, אוסר כבעלים, וצ״ע.

תקפה. כן שיטת המשנ״ב כאן ובכמה מקומות (סי׳ שע שעה״צ ס״ק כ נט ובה״ל ד״ה אינם, וכן בסי׳ שפב שעה״צ ו) כדעת הגר״א שאם מצי לסלוקי אינו אוסר לעולם. והחזו״א (צ, לד) חולק שצריך גם את שאר התנאים (שבסי׳ שע, ג) שיהיה האפיה וביטול של האורח יחד עם בעה״ב, ושיהיה שייך הטעם שלא השאיל ע״ד שיאסור. וכן צידד בשו״ת מנחת יצחק (ח״ב סי׳ נה), וכן הגרש״ז אויערבך (מנחת שלמה ח״ב סי׳ ל״ה אות כד) כתב להחמיר כן לכתחילה.

תקפו. אם החיילים רק ישנים בבתים ולא אוכלים, הסתפק החזו״א (צ, לח) שמא אוסרים מחמת שניחא להו שהיו מביאים להם פיתם למקום שינתם (כמ״ש הבה״ל בסי׳ שע, ה ד״ה וישן).

והחזו״א (צ, לו) כתב שאין להקל בזה [דלא שייך שכירו ולקיטו אלא כשרשותו מכח הגוי, משא״כ כאן שזכותו מכח שהוא הבעלים].

2. בפחות מל׳ יום ואינם רגילים לבוא, אינם אוסרים כמבואר בסעיף הקודם (משנ״ב ט).

אם נכנסו שלא ע״פ המלכות, או ששינו מחוק המלכות ונכנסו בחזקה, אינם אוסרים כדין הנכנס שלא ברשות[תקפז]. ויש אומרים שאף ע״פ המלכות אינם אוסרים, כיון ששם הבעלים עליהם (משנ״ב ו).

סימן שפ״ה

דין צדוקי וכותי [ומומר] בעירוב

א. דין צדוקי ושאינו מודה בעירוב (דף סא: ותוס׳ וראשונים סט.)

צדוקי וביתוסי, [וכן כל מי שאינו מודה בתורה שבעל פה או בעירוב לבד (משנ״ב ב)], אין מועיל לערב עמם. אבל מועיל שיבטלו רשותם, יש אומרים שרק אלו שאינם מחללי שבת בפרהסיא יכולים לבטל, ויש אומרים שבצדוקים גם אם מחללים שבת בפרהסיא יכולים לבטל, כיון שעושים כן רק מחמת מנהג אבותיהן (שו״ע ומשנ״ב א)[תקפח].

ב. דין כותי (חולין דף ה:)

כותי דינו כגוי, שאינו מערב ואינו מבטל, אלא אוסר עד שישכרו ממנו.

תקפז. בחזו״א (צ, לה) כתב שאם בכוחם לסלק את הבעלים מהבית, אפילו שעושים שלא כחוק הם אוסרים כבעלים.

תקפח. בחזו״א (פז, יד) כתב שנחלקו בהכרעת שיעור הידיעה ממציאות ישראל ושאבותיהם פרשו מדרך התורה, האם נחשב כמזיד או כתינוק שנשבה.

בשעה״צ (ב) כתב עוד טעם שאם מחללים שבת אוסרים, כי אפילו אם עושה כן מחמת מנהג אבותיו, עכ״פ שייך את הטעם שתקנו בגוי שמא ילמד ממעשיו. ולפ״ז גם חילוני שהוא תינוק שנשבה אוסר, אולם החזו״א (שם) כתב שחכמים תקנו רק בגוי או מי שדינו כגוי, ולא בכל מי שמתנהג בדרך לא טובה.

ולענין תינוק שנשבא למשנ״ב אוסר כנ״ל, ולב״י ולשאר פוסקים יתכן שיכול לבטל רשות כישראל, אך אינו יכול לערב, [אך מאוד קשה לקיים כל דיני ביטול, בפרט שהמומר לא ימנע מלהוציא ויתבטל הביטול, וא״כ אין פתרון, אלא לשכור מדין שכירות מישראל להכרעת המשנ״ב (שפ, יג) שמועיל], והחזו״א (שם) כתב שיכול לערב, וכ״ד הערוה״ש. ומה נקרא תינוק שנשבא, עי׳ בחזו״א שכתב כל שאם ישדלו אותו כראוי יחזור, אבל בשבט הלוי (ח״ט סי׳ ז׳ ס״ק י״ד) כתב שאם יודע שיש שבת למרות שהוא אנוס מחמת החינוך הרע, הרי הוא מומר בשוגג. וכן כתב (בח״ו סוס״י מ״ז) שלפ״ז שאין מצוי תינוק שנשבה בימינו.

ג. דין מומר (עירובין דף סט:)

מומר לעבוד עבודה זרה או הרגיל לחלל שבת [אפילו באיסור דרבנן[תקפט], (משנ״ב ה)], בפרהסיא [דהיינו בפני עשרה, או כשיודע שיתפרסם בעשרה (משנ״ב ד)], דינו כגוי שאינו מערב ואינו מבטל אלא צריך לשכור את רשותו (שו״ע). ודוקא בשרגיל לחלל שבת אבל בפעם אחת לא נעשה מומר, ויש אומרים שאפילו חילל פעם אחת נעשה מומר (משנ״ב ד)[תקצ].

וכל זה כשעובר עבירות אלו לתיאבון, אבל העובר להכעיס אפילו עובר רק על שאר עבירות ואפילו שלא בפרהסיא, דינו כגוי (משנ״ב ד).

המחלל שבת רק בצנעא, [וכן המחלל בפרהסיא אבל מתבייש לחלל בפני אדם גדול (משנ״ב ו)], אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל ומבטל רשות[תקצא].

ד. דין ישראל שהמיר אחר חלות העירוב (תוס׳ דף סט.)

ישראל שעירב והמיר דתו, הרי הוא אוסר ממתי שהמיר, ואפילו שעירבו לכל השנה לא אומרים הואיל והותר לכמה שבתות הותר לכל השנה, כי כל שבת בפני עצמה. אבל אם המיר באמצע שבת, אותה שבת מותרת הואיל והותר בתחילתה (שו״ע ומשנ״ב ז ח).

אם יש למומר פתח נוסף לשכונת הגויים [כלומר למקום שאינו בכלל העירוב], אפילו פתח קטן [ד׳ על ד׳ טפחים (משנ״ב י)], דוחים אותו שישתמש דרך פתח זה ואינו אוסר, [דכופין על מדת סדום שלא יאסור[תקצב], וגם שכיון שהמיר ניחא ליה בשכונת הגויים (משנ״ב יא)]. ואם כשהמיר עדיין לא היה פתח ואח״כ פתחו, עיין בסימן שפג [שכשנפתח באמצע שבת, אותה שבת העירוב בטל, וכדי להתיר אותה צריכים לבטל רשותן זה לזה].

תקפט. בביאור הלכה (ד״ה אפילו) הסתפק אם גם כשעבר רק על איסור מוקצה, או שמא כיון שהוא רק טלטול ולא מעשה לא נעשה מומר, והביא מחלוקת וסיים בצ״ע. ולגבי שאר דיני התורה י״א שלא נעשה מומר כשעבר על דרבנן (משנ״ב ה).

תקצ. מדברי המשנ״ב משמע שמצדד בסתמא שבפעם אחת לא נעשה מומר, ואת החולקים כתב בי״א, אבל לעיל (שפא שעה״צ ב) משמע שגם אם הוציא פעם אחת לחצר שאינה מעורבת נעשה מומר ואינו מבטל. והחזו״א (יו״ד ב, טז ד״ה ועיקר) כתב שהלכה שבפעם אחת אינו נעשה מומר, ומ״מ בעשה להכעיס כתב (שם, יב) שנעשה מומר.

תקצא. דין זה נפק״מ מאוד במסורתיים המצויים בזמנינו, שאף שמחללים שבת רח״ל מ״מ בפני הרב הראשי ינהגו כדתיים ולא יחללו שבת, לכאו׳ הם כמחלל בצנעא. ויש בזה הרבה דרגות ביניהם. ומ״מ בדין מחלל בצנעא כתב השו״ע שיכול לבטל רשות, ולא כתב שיכול לערב, ונחלקו בזה. להערוה״ש אינו מערב, לשו״ע הרב והחזו״א (פז, יג) יכול לערב.ובפמ״ג ונשמת אדם נשארו בצ״ע. ובזמנינו אי אפשר לבקש שיבטל כדין, וצ״ל שסומכים שיכול לערב, וצ״ע.

תקצב. מבואר ששייך כפיה על מומר. ובשו״ע הרב (ס״ד) תמה כיצד שייך. ועי׳ שבט הלוי (ח״ו סי׳ מ״ד אות א׳) שבזה״ז שאין יד שומרי מצוות תקיפה עליהם ולא יקבלו מאיתנו, לא שייך דין זה. וצ״ע.

סימן שפ"ו

דיני שיתוף בעירוב

א. ענין תקנת שיתופי מבואות והחילוק מעירובי חצירות (דף כו: פא„ פה:)

אסרו חכמים לטלטל מן החצרות למבוי[תקצג] [מפני שהמבוי הוא רשות משותפת יותר מהחצרות, ונדמה כמטלטל מרה"י לרה"ר (משנ"ב א)], והתירוהו ע"י שיתוף[תקצד], שגובים דבר מאכל מכל חצר וחצר [מלבד החצר שבה מניחים את העירוב[תקצה] (בה"ל ד"ה מכל)], ונותנים אותו באחת מן החצרות, ונחשב כאילו כל המבוי משתייך וטפל לאותה חצר.

ישנם שני הבדלים בין שיתוף במבוי לעירוב בחצר, **1)** עירוב דוקא בפת, ושיתוף בכל דבר מאכל (שו"ע), כיון שעירוב הוא לשתף דירה ע"י שאדם נמשך אחר פיתו, ולא שייך בשאר מאכלים, משא"כ שיתוף שאינו לשנות דירתו [שהרי מלבד זה עירב בחצר] אלא לצרף את החצרות, מספיק שותפות במאכל כלשהו (משנ"ב ג)[תקצו].

2. פת העירוב צריך להניח בבית הראוי לדירה, והשיתוף ניתן להניח בחצר, או בבית שאין בו ד' על ד' אמות ואינו ראוי לדירה (שו"ע) שאינו גרוע מחצר (משנ"ב ד), [ולא כתוס' שדוקא בחצר (בה"ל ד"ה וא"צ)]. רק צריך שיהיה במקום המשתמר, ולכן אין נותנים אותו באויר המבוי (שו"ע)[תקצז].

ב. שיתוף שתי מבואות שביניהם מקום האסור או נעול (רשב"א)

ישראלים שדרים בעיר אחת בשלשה מקומות חלוקים [כלומר שיש ביניהם רחובות של גוים שאי אפשר לערבם, או רחובות שאינם מתוקנים בלחי וצורת הפתח כדין

תקצג. האיסור נאמר בכלים ששבתו בבית, אבל כלפי כלים ששבתו בחצר כל החצרות והמבואות רשות אחת [אם סגורות במחיצות ותיקוני לחי וקורה] ומותר לטלטל מזה לזה כמבואר לעיל (סי' שעב ס"א ובה"ל ד"ה גגין).

תקצד. מה שהעירוב בחצירות נקרא עירוב, ובמבואות נקרא שיתוף, הא רק כדי שיהיו ניכרים בשמותיהם, אבל שניהם אותו ענין (ערוה"ש ס"א), ובכמה מקומות שיתוף נקרא עירוב, וכן מברכים עליו על מצות עירוב.

תקצה. בחזו"א (צ, ב) כתב שבאופן שלא עשו שיתוף, אלא שיש להם שותפות ביין שלא לשם שיתוף, וזה חל ממילא לשיתוף (כדלקמן סעיף ג'), צריך שיהא חלק גם לאותה חצר שהשותפות מונחת בה.

תקצו. מטעם חילוק זה כתב החזו"א (צ, כג) שאע"פ שלמבואות שלנו אין דין מבוי לענין לחי וקורה, מ"מ לענין שיתוף דינם כמבוי, שכל שתי חצרות של שותפים שונים, שפתוחות לרשות אחרת משותפת, [כגון רחוב שהוא משותף לחצרות של שותפויות שונות], יש לרחוב דין מבוי, ויכולים להשתתף בשאר מיני אוכלים, ולכן כתב שהמערב עיר יזכיר גם נוסח של שיתוף, ובמקומות שיש ספק יאמר אם צריך שיתוף יהא לשיתוף, ואם צריך גם עירוב יהא גם לעירוב (שם ס"ק מ"ב).

תקצז. אף אם הניחו במבוי במקום המשתמר, כתב הערוך השולחן (ס"ד) שפסול, דכיון שבדרך כלל אינו משתמר אסרוהו חכמים.

(משנ״ב ז ושעה״צ ו)], אף אם ישתתפו בפת לעירוב, אינו מועיל, כיון שצריך שכל אחד יוכל לטלטל אליו מפת העירוב, והרי באופן זה יש ביניהם מקום שאי אפשר לטלטל בו.

אך המקום שבו הניחו את הפת מותר, ואין האחרים שלא עירבו אוסרים עליו. ואע״פ שיש להם רשות לעבור דרכו, והעיר מוקפת חומה, ואין המבואות חלוקים בדלת או צורת הפתח אלא בלחי וקורה, מכל מקום אין דריסת רגלם אוסרת, כיון שיכולים ללכת בדרך אחרת[תקצח] (רמ״א ומשנ״ב יא).

הבית מאיר כתב לפרש דברי השו״ע, שאם נועלים את המבואות בלילות ואין אפשרות לעבור מאחד לשני, אינם יכולים להשתתף יחד, אף כשהם סמוכים ואין ביניהם מקום האסור בטלטול.

ג. דיני פת השיתוף (דף עא.)

דיני פת השיתוף, הם ככל דיני פת עירובי חצרות המבוארים לעיל, כגון: שיעור הפת (סימן שסד סעיף ג), אשתו מערבת בשבילו (סימן שסז), מערבים שלא מדעתו כאשר ביתו פתוח רק למבוי זה (סימן שסז), קטן יכול לגבות את הפת (סימן שסו סעיף ג), יכול אחד לזכות פת שלו עבור כולם (שם סעיף ט), אם היו שותפין בפת עולה להם לעירוב ואינם צריכים פת נוספת (סימן שסו סעיף ג).

ובדין אחד שונה שיתוף מעירוב, שעירוב הוא דוקא בפת, ושיתוף הוא גם בשאר מאכלים וביין ושמן[תקצט] (כדלקמן סעיפים ד, ה). ולפ״ז אם היו שותפים בסחורה, והיתה להם חבית עם יין של זה ושמן של זה, מועיל לשיתוף, [אם הם בכלי אחד], ואפילו שלא הונח לשם שיתוף חל ממילא (רמ״א)[תר]. ודעת רוב הפוסקים שבאופן זה ששותפים בשני מינים אינו מועיל, כי הם מינים שאינם ראויים להתערב יחד (משנ״ב טז), וכן לא בשתי ככרות ממין אחד כיון שאינם מתערבים, אלא רק כששותפים בככר אחד (בה״ל ד״ה לזה), ואינו דומה לנשתתפו לשם שיתוף שאז מועיל אפילו בשני מינים, ולפעמים אפילו בשני כלים [כגון שהאחד מלא כדלעיל סי׳ שסו, ד] (משנ״ב טז).

תקצח. ודוקא במבואות נפרדים, אבל כשרוצים לעשות שיתוף לחצי מבוי, צריכים לחלוק ביניהם בצורת הפתח או שני פסים, אבל בלחי וקורה בלבד אוסרים אלו על אלו כמ״ש בסימן שס״ג סעיף ל״א (משנ״ב יב).

תקצט. בטור כאן כתב שאפילו זיכה לעירוב חלק מתוך חבית גדולה מועיל, דיש ברירה בדרבנן, וכמבואר בגמ׳ (עירובין דף סח.). והשו״ע לא הביאו.

תר. החזו״א (צ, ט) הסתפק כאשר אחד זיכה פת לכולם ולא הניחה לשם עירוב, האם ג״כ חל ממילא עירוב, או שמא באופן זה אין מספיק עירוב הדעת כמו באופן שעשו שותפות ממש. וכתב (שם ס״ק כ״ד) שבביאור הלכה כאן משמע שלא חילק בזה ומועיל.

ד. משתתפים בכל המינים (דף כט.)

משתתפים בכל מיני מאכל, ואפילו ארבעה וחמשה מיני מאכל מצטרפים לשיעור הנצרך, שהוא מזון שתי סעודות שמספיק אפילו לאלף איש. [ובפחות מי״ח אנשים, מספיק גרוגרת לכל אחד כמבואר הכל לעיל סימן שסח, ג] (שו״ע משנ״ב).

ה. כללי המינים שאין משתתפים בהם

יש כמה דברים שאין משתתפים בהם, ונחלקם ל5 קבוצות.

1. אין משתתפים בגודגדניות שגדלו יותר מידי ונתקשו כעץ, הואיל וקשים לאכילה[תרא] (שו״ע ומשנ״ב יח). ולא בכפניות [תמרים רעות] שלא גדלו כל צרכם (שו״ע משנ״ב כד)[תרב].

ולא בעלי בצלים שלא גדלו אורך זרת, שכשהם קטנים יש בהם ארס ומזיקים לאדם, ולכן אינם ראויים לאכילה[תרג]. אבל כשגדלו מערבים בהם, וכן בבצלים מערבים כשיש שיעור ללפת בהם שתי סעודות (שו״ע ומשנ״ב כא כב).

2. ולא בפולים יבשים חיים, שאינם ראוים לאכילה ללא בישול, וצריך שיהא ראוי לאכול את העירוב עכשיו (שו״ע ומשנ״ב כ).

ולא בעדשים ולא בחיטים ושעורים כשהן חיים, וכן לא באורז ודוחן וקטניות יבשים, שכל אלו אינם נאכלים ללא בישול. אבל בחיטים קלויות שראוים לאכילה מערבים (שו״ע ומשנ״ב כה).

ולא בירקות שבאמצע בישולם, כי נאכלים או כשהם חיים לגמרי או מבושלים לגמרי ולא באמצע (שו״ע משנ״ב כו).

3. ולא בתבלין, שאינו נחשב בר אכילה, ויש אומרים שמערבים בו שכיון שראוי לתבל נחשב אוכל, ובשעת הדחק יש לסמוך ע״ז. ושיעורו חצי רביעית[תרד]. ובפלפלים [שחורים] יש אומרים שאין לערב בהם, ויש אומרים שדינם כתבלין (שו״ע ומשנ״ב יט ל).

תרא. משמע שאם לא הוקשו, כולם יכולים לערב בהם. ובגמ׳ (עירובין דף כח.) נחלקו כיון שאינו טוב לחשוכי בנים האם מ״מ הם יכולים לערב בהם כדין מערבים לנזיר ביין (כדלקמן ס״ח), ומשמע בשו״ע שפסק שאפשר.

תרב. בסתם פירות כשהם בוסר, עי׳ חזו״א (מעשרות א, ד) שאפשר לערב בהם.

תרג. במשנ״ב (ס״ק כא) כתב בעלי הבצלים מפני שקשים לאכילה, וצ״ע שבס״ק כ״ב פירש מה שהמשיך השו״ע ואמר שלא גדלו זרת, דהיינו מפני שכשלא גדלו יש בהם ארס.

תרד. במשנ״ב (סק״ל) כתב בשם החת״ס (או״ח תשו׳ צ״ג) ששיעור חצי רביעית הוא 2.75 לאט. ובחת״ס מבואר שזה לפי השיעור הגדול כשיטת שנתקטנו הביצים, וקשה שהרי שיטת המשנ״ב בכ״מ שבדרבנן יש להקל כשיעור הקטן (עי׳ בה״ל רעא, יג ד״ה של). וצ״ל שלכתחילה אם קל להחמיר ראוי להחמיר אף בדרבנן, ועי׳ לעיל סי׳ שסח, ג שהחמיר קצת.

4. ולא בכמהין ופטריות אפילו מבושלים, כיון שאין אדם סומך עליהם לסעודה, אלא אוכלים אותם בארקאי. ודעת הגר״א שמערבים בהם כשהם מבושלים (שו״ע ומשנ״ב כג).

5. לא במים לבד, ולא במלח לבד. אבל במים ומלח מעורבים יחד מערבים, שראויים ללפת הפת. ויש אומרים דוקא עם שמן, ואז המים והמלח משלימים לשיעור. ולדינא נקטינן כדעה ראשונה (שו״ע ומשנ״ב כט).

שיעור שמן בפני עצמו, משמע ששיעורו ברביעית, ויש שכתבו כדי ללפת בו שתי סעודות, ואפשר ששניהם אחד (שעה״צ כח)[תרה].

ו. שיעור העירוב מהמינים השונים (דף כט:)

שיעור העירוב ממיני האוכלים השונים, הכלל הוא, כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת, שיעורו כמה שמשתמשים כדי ללפת בו פת הנאכל בשתי סעודות. וכל שאין מלפתים בו את הפת שיעורו כדי לאכול ממנו שתי סעודות[תרו].

בשר חי [כגון מלוח מאוד, או מבושל קצת ולא לגמרי (בה״ל ד״ה ובשר)] אינו מלפת הפת, וצריך שיעור שיאכל ממנו שתי סעודות. אבל צלי [וכן מבושל (משנ״ב לד)] נקרא מלפת הפת (שו״ע). מקומות שהדרך שאוכלים את הבשר ללא פת, בטלה דעתם, ומ״מ באותו מקום יש אומרים ששיעורו כנאכל בפני עצמו (משנ״ב לד ושעה״צ לא).

חומץ ויין מבושל, מלפתים. אבל יין חי ושאר משקים אינם מלפתים, ולכן שיעורם בפני עצמם, ושיעור שתיה של שתי סעודות הוא שתי רביעיות.

ז. שיעור למינים שמשערים לפי חשיבותם (דף כט.)

יש מינים שניתן בהם שיעור לפי חשיבותם. ביצים אפילו ביצים חיות [שאוכלים אותם ע״י הדחק] שנים. רימונים, שנים. אפרסקים, חמשה. אגוזים, עשרה. אתרוג, אחד. ירק בין חי בין מבושל, ליטרא [מידה][תרז]. פולים לחים [חיים] כמלא היד, [שזה שיעור ללפת שתי סעודות[תרח]]. תפוחי יער [שאין דרך לאכלם אלא ע״י הדחק], מלוא הקב (שו״ע), ויש אומרים שכל התפוחים שיעורם קב. שמן, ברביעית. דבילה, מנה (משנ״ב מד).

תרה. במשנ״ב לקמן (ס״ק מ״ד) כתב בסתמא ששיעור שמן ברביעית.

תרו. כמ״ש לעיל סעיף ד׳ היינו שיעור של י״ח אנשים ומעלה ומספיק אפילו לאלף איש, אבל בפחות מי״ח איש, די בגרוגרת לכל אחד.

תרז. ברש״י (עירובין דף כט. ד״ה עוכלא) כתב שהוא לוג דהיינו ד׳ רביעיות, ולרמב״ם (עירובין א, יב) הוא שתי רביעיות. וכתב הכף החיים (ס״ק נב) דלכתחילה להחמיר כרש״י.

תרח. כ״כ המשנ״ב (ס״ק מ״ג) ע״פ הריטב״א, וצ״ב למה נמנה בפני עצמו, אם הרי נכלל בסעיף הקודם בשיעור כדי ללפת כשאר דברים.

ח. עירוב במאכל שאינו ראוי לו וראוי לאדם אחר (דף כו: ל.)

אפשר להשתתף [וכן לערב תחומין[תרט] (משנ״ב מו)] אפילו באוכל שאינו ראוי לו, אם האוכל ראוי לשום אדם. כגון מערבים לנזיר ביין, ולישראל בתרומה, ולנודר מאוכל זה או נשבע שלא יאכלנו[תרי].

ויש אומרים שדוקא כשנדר או נשבע שלא יאכלנו, אבל בשלא יהנה ממנו אסור (שו״ע), כיון שנהנה ממנו, [וטעם הדעה המתירה, משום שלא התכוון לאסור הנאה כזו שאינה כדרך (שעה״צ מז)], והאחרונים כתבו שגם לדעה ראשונה אסור. ודוקא בעירובי חצירות ושיתופי מבואות שעושה לצורך הרשות, אבל עירובי תחומין שמערבים רק לדבר מצוה מותר, דמצוות לאו להנות ניתנו (משנ״ב מט).

אם אמר לשון קונם הנאתו, או אפילו קונם אכילתו, אסור לכולי עלמא (רמ״א), כיון שזה לשון קרבן גזרו אטו הקדש, שהקדש אסור לכל העולם (משנ״ב נ). והסכמת האחרונים שאין חילוק בין קונם לנדר, וכיון שהשו״ע פסק דלא כראשונים שגוזרים בנדר אטו הקדש, גם בקונם לא גזרו, ואם אמר קונם אכילה יכול לערב (בה״ל ד״ה ואם).

תרומה בזמן הזה שכולנו טמאי מתים, אינה ראויה לשום אדם ואין מערבים בה. ובחלת חו״ל [שמעיקר הדין ראויה לכהן שטבל לקריו] מערבים (משנ״ב מז ושעה״צ מג).

פת של חדש בחו״ל, והוא נוהג בה איסור, אם נוהג רק מצד חומרא יכול לערב, ואם מחמת שחושש לאוסרים מן הדין, אסור לו לערב (משנ״ב מז)[תריא].

ט. עירוב בככר שיהיה אסור בשבת, או בערב שבת (דף לו.)

אמר על ככר שיהיה היום חול [מותר], ולמחר [בשבת] יהיה קודש או קונם, יכול לעשות בה שיתוף, כיון שבבין השמשות לא נתקדשה וחל העירוב (שו״ע), כי בבין השמשות לא חלה קדושה מספק (משנ״ב נא). לדעת הרשב״א היינו שלא רצה שיחול קדושה אלא בזמן ודאי שזהו צאת הכוכבים, ולפ״ז מותרת באכילה בבין השמשות, וברמב״ם ובשו״ע משמע שבאמת קדוש מספק, רק שלענין עירוב דרבנן הקילו שמעמידים על הזמן הקודם (שעה״צ מט). ואע״פ שלאחר בין השמשות יהא ודאי אסור ואינו ראוי לאכילה, כשר כמו בנאבד אחר בין השמשות (שעה״צ נ).

תרט. במשנ״ב כתב שאינו שייך בעירובי חצירות שאינו אלא בפת. והיינו שביין לא שייך, אבל משכחת לה בפת של תרומה שיהיה אותו דין. וכן מבואר במשנ״ב ס״ק מ״ט.

תרי. וכמו כן מערבים במאכל ביום הכיפורים, מפני שראוי לקטן (גמ׳ והו׳ בביאור הלכה תריא, ב ד״ה כל).

תריא. ע״פ זה יש מדקדקים לערב בפסח במצות יד, מפני שיש משפחות שאינן אוכלות מצות מכונה, אולם זה רק מפני אלו שאוחזים בכך לא רק מחמת חומרא.

וכן להיפך, אמר על ככר שיהיה היום קונם ולמחר חול, אין משתתפים בו, כיון שבבין השמשות נשאר בדין היום הקודם שאסורה באכילה, ואינו עירוב[תריב] (שו״ע), דמספיק לא פוקעת הקדושה (משנ״ב נב).

י. חצר שפתוחה לשתי מבואות, עם מי מערבת, ועל מי אוסרת (דף מט.)

1. אפשר לערב עם שתיהם, ומותר עם שתיהם, אבל אסור להעביר כלים [של בתים (משנ״ב נד)] שבמבוי א׳ למבוי ב׳ דרך החצר.

2. אם עירב אם אחד מהם, מותר באותו מבוי, ואינו אוסר במבוי השני, אפילו אם עירב עם המבוי שאינו רגיל להשתמש בו, ולא עירב עם הרגיל בו.

3. אם לא עירב כלל, והמבואות עירבו לעצמם, אם רגיל להשתמש בשניהם, אוסר על שניהם. ואם רגיל באחד, אוסר רק על אותו מבוי[תריג].

4. אם לא עירב כלל, והמבוי שרגיל בו עירבו בלעדיו, והמבוי שאינו רגיל לא עירבו כלל [וכל שכן להיפך, או אם רגיל בשתיהן (משנ״ב נט)], דוחים אותו שישתמש במבוי שאינו רגיל שבלאו הכי אסורים שהרי לא עירבו, ובכך לא יאסור על המבוי שעירב אפילו שרגיל בו, דכופין על מדת סדום, כיון שאינו מפסיד ויש רווח לאחרים (שו״ע). וצריך לעבור בשבת דרך המבוי שלא עירבו (משנ״ב נח נט)[תריד].

תריב. עי׳ חכמת הלב (פ״ג הערה י״ב) שדן לפ״ז במערב בחלה קפואה, שאם יוציאוה תפשיר רק אחרי בין השמשות. וכתב שבדרך כלל ראויה לאכילה ע״י הדחק אם יפרסנה לפרוסות דקות.

תריג. ואינו אוסר על שאינו רגיל. בגדר רגיל, כתב הפמ״ג (רס״י שס״ח בא״א) שבשלוש פעמים נקרא רגיל. ומשמע אפילו שבמבוי השני עובר יותר פעמים, והיינו שנחשב רגיל בשניהם. אבל החזו״א (פו, יט) כתב שכל שמשתמש בפתח אחד פחות מהשני, נחשב שאינו רגיל בפתח האחד.

תריד. ודעת החזו״א (צה, כ) שמותר לעבור במבוי שעירב, שדריסת רגל לבד לא אוסרת, אלא שמסלק זכותו ונשאר בגדר אורח. [וזה נעשה ממילא].

ראיתי לסכם כאן דינים אלו שמחולקים בג׳ מקומות בשו״ע. א. ישראל שיש לו חצר בין שני מבואות, ולא עירב איתם, 1. כשבמבוי אחד אינו רגיל, הוא אוסר רק על אותו מבוי שרגיל, 2. אם המבוי שרגיל בו עירב, דוחים אותו למבוי שלא עירב, כדי שלא יאסור על זה שעירב, וזה מדין כופין על מדת סדום. דין זה נזכר כאן (שפו, ט). למשנ״ב (ס״ק נח) צריך שלא יעבור במבוי ההוא, ולחזו״א (צה, כ) יכול לעבור.

ב. בגוי, באופנים הנ״ל במס׳ 1. אוסר רק על מבוי שרגיל בו (חזו״א פו, יט). 2. בשו״ע (שפט, א) כתב שאם יש לו פתח לבקעה שיותר נוח לו, אינו אוסר במבוי, אבל אם נוח לו במבוי אוסר. ומשמע שלא שייך לדחות אותו למבוי אחר וצ״ל שבגוי לא שייך כפיה על מדת סדום [דומיא דמש״כ המשנ״ב שפב, לא].

ג. במומר 1. נראה שלא גרע מגוי. 2. מבואר בשו״ע (שפ״ה, ד) שאפשר לדחות אותו לרחוב הגויים, ובמשנ״ב (שם, יא) ביאר ע״פ הרשב״א (תשו׳ תרסא) שיש כופין על מידת סדום. ולכאו׳ למשנ״ב (כאן) צריך שישמע לנו ולא יעבור במבוי שעירב, ואם יעבור יאסור, משא״כ לחזו״א יכול לעבור ואינו אוסר.

סימן שפ״ז

שותפין במבוי צריכין לערב בחצירות

א. דין מתי סומכים על שיתוף לעירוב (דף עא:)

חכמים תקנו שכל חצר מערבת בפת להתיר להוציא מהבתים לחצר, וכן אם עירבו שתי חצירות העירוב מתיר לטלטל כלים ששבתו בבתים מחצר לחצר, ומניחים את הפת באחד הבתים. ובנוסף תקנו שיתוף ביין או שאר מינים אוכלים, להתיר להוציא מהחצרות למבוי, ומניחים אותו בחצר. ואע״פ שמשתתפים כולם להתיר להוציא למבוי, צריכים ג״כ שכל חצר תערב להתיר להוציא מבתיה, כיון שהתינוקות מבחינים רק אם יש פת בחצר ולא מבחינים בנעשה במבוי, וח״ו יאמרו אבותינו לא עירבו (שו״ע ומשנ״ב ד).

ולכן אם משתתפים במבוי בפת, ומניחים אותו בבית שבאחת החצרות כדיני עירוב[תרטו], מועיל גם לעירוב, ואין צריך שכל חצר תערב. ויש חולקים שלעולם שיתוף לא מתיר להוציא מבית לחצר, ולכן תמיד צריך לערב, ורק לענין טלטול מחצר לחצר אפשר שיועיל, כגון חצרות שהשתתפו במבוי ולא השתתפו חצרות זו עם זו, מועיל השיתוף לצרפם ולהתיר לטלטל מחצר לחצר גם דרך פתחים שביניהם. וכן להיפך אם השתתפו חצרות זו עם זו מועיל גם למבוי[תרטז], ואין צריך שיתוף (שו״ע). והאחרונים דחו דעה זו (בה״ל ד״ה וי״א). ויש אומרים (שיטה שלישית) שאפילו אם משתתפים במבוי ביין ושאר מאכלים (רמ״א).

ולפ״ז בזמנינו שעושים עירוב ומוציאים רחובות של מומרים, צ״ע איך אפשר לדחות את הגויים, והאריך בספר עירובי חצירות (עמ׳ שח), והסיק שבצורת הפתח החולקת לרוחב הרחוב ניתן לסלק אותם שלא יאסרו.

כל הנ״ל הוא לענין אם אוסר במבוי, דהיינו ברחוב, אבל לגבי בית שבין שתי חצירות, דעת החזו״א (פו, יט) שבכל אופן אוסר, בין ישראל בין גוי, ואפילו אינו רגיל באחת מהחצרות. ובשו״ע (שסז, א) משמע שישראל אינו אוסר בחצר שאינו רגיל בה.

תרטו. במשנ״ב סק״ו כתב שלפי שיטה זו צריך כל דיני פת עירוב, כגון שתהיה שלמה ולא פרוסה. ומבואר מדבריו שבשיתוף אפשר גם בפרוסה, ועי׳ בביאור הלכה לעיל (סי׳ שסו, ו ד״ה אין) שכתב שם דעת הרמב״ם, ולפ״ז לד׳ הרמ״א בסוף הסימן שאנחנו סומכים על שיתוף לעירוב, אפשר לערב בפרוסה, ומ״מ ברמ״א שם משמע שצריך שלמה, ואפשר שסובר כראשונים שגם בשיתוף צריך שלמה, עכ״ד.

תרטז. בביאור הלכה (ד״ה ואם) כתב דמיירי שעירבו גם כל חצר לעצמה, שהרי כאמור אין השיתוף מתיר להוציא מבתים לחצרות. אבל החזו״א (צ, כא) תמה שבאופן זה העירוב שעשו החצרות זו עם זו ודאי יכול להועיל להתיר להוציא מהבתים לחצר, שהרי הוא עירוב, רק שמועיל לשיתוף, שהרי ודאי שיכולים שתי חצירות לערב יחד והעירוב יתיר גם מבית לחצר.

ואנו נוהגים לכתחילה לעשות שיתוף בפת ומועיל לעירוב, והטעם כיון שכולם נותנים לשיתוף הרי זה גם עירוב, ואם מוסיף ועושה עירוב אחרי שעשה שיתוף ברכתו ברכה לבטלה. ודוקא בזמן הגמרא שאחד מבני החצר היה נותן לשיתוף [והיה מועיל לכולם מאחר שעירבו בחצר ונעשו כאחד], לכן היו צריכים גם עירוב (רמ״א). והלבוש הקשה על חילוק זה, וכתב שהטעם כי סומכים על השיטה הראשונה בשו״ע [שכשמשתתפים בפת מועיל לעירוב], ויותר טוב לומר כשמניח הפת שמניחו גם לשם שיתוף, ובזה יוצא לכולי עלמא (משנ״ב יב)[תריז].

סימן שפ״ח

דין [טלטול במבוי] אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי

א. דין טלטול במבוי כלים ששבתו בחצר, כשלא עירבו (שבת דף קל:)

אם לא עירבו החצרות ולא השתתפו במבוי, אסור להוציא כלים מן הבתים לחצרות ולמבוי, אבל כלים ששבתו במבוי ובחצרות, מותר לטלטלם מחצר למבוי, [כשהמבוי מתוקן בלחי וקורה], כמו שמותר לטלטלם מחצר לחצר (כמבואר בסימן שעב, א). שכל החצרות והמבואות רשות אחת, ולא תקנו שיתופי מבואות אלא כדי להוציא כלים שהיו בבית (שו״ע ומשנ״ב ב).

ואפילו באופן שהחצרות עירבו ורק במבוי לא השתתפו, [שמותר להוציא מהבית לחצר ומצוי בחצר כלים ששבתו בבית], לא גוזרים שמא יוציא למבוי גם כלים ששבתו בבית. ודעת הרמב״ם שבאופן זה אין מטלטלים במבוי אלא ד׳ אמות, [במבוי שמתוקן בלחי וקורה ולא בצורת הפתח][תריח]. ונקטינן כדעה הראשונה (שו״ע ומשנ״ב ד).

תריז. לפ״ד הלבוש וסוף דברי המשנ״ב יהיה צריך לקיים בשיתוף כל תנאי עירוב, וכמ״ש המשנ״ב בסק״ו שיניחו בבית ויהיה פת שלמה וכו׳. אבל למעשה כתב הרמ״א לעיל (שסו, ג) שהמנהג להניח הפת בביהכנ״ס, וביאר המשנ״ב דאע״פ שאינו ראוי לדירה מפני קדושתו, מועיל משום דהוי שיתוף וסומכים עליו לעירוב. וכ״כ בביאור הלכה שם שהב״ח הק׳ שאם מדין סומכים אשיתוף לעירוב צריכים להניח את פת העירוב בבית [כדעת השו״ע כאן וכנ״ל], והגר״א תירץ שלדעת הרמ״א אומרים מיגו דמהני לשיתוף מהני לעירוב, וכ״כ הפמ״ג (כאן משב״ז סק״ב), וכ״כ החזו״א (ז, טז-יח) שלמעשה אנו סומכים אפילו כשנשתתפו ביין שמועיל לעירוב ע״ש. [ויש טוענים שלפ״ז בני ספרד ההולכים אחרי דעת השו״ע, אינם יכולים לסמוך על עירוב המונח בבית הכנסת כדעת הרמ״א].

תריח. הלבוש והט״ז (סק״א) פירשו שהרמב״ם אוסר מחמת הגזירה שמא יוציא כלים ששבתו בבית, והקשו התו״ש והפמ״ג הרי אין הלכה כרב שגזר גזירה זו בחצירות כמבואר בסי׳ שעב, א. ובמגיד

סימן שפ״ט

אינו יהודי שיש לו חלון לבקעה או לקרפף

א. מי שיש לו פתח למבוי ולמקום אחר, מתי אינו אוסר במבוי (דף סז.:)

1. גוי הדר במבוי, וביתו פתוח רק למבוי, הרי זה אוסר [עד שישכרו ממנו]. אבל אם יש לו פתח נוסף למקום אחר והפתח ההוא עדיף לו, כגון שפתוח אחוריו לבקעה או לקרפף שהם יותר מסאתים [שיש שם יותר אויר], אינו אוסר על בני המבוי, אפילו אם הפתח קטן ויש בו רק ד׳ על ד׳ טפחים, ואפילו שמכניס ומוציא קרונות דרך המבוי כל היום. שכיון שרוצה בפתח לבקעה ולקרפף שהוא לו לבדו, ע״כ מה שמשתמש במבוי נידון כמי שאינו רגיל להשתמש במבוי שאינו אוסר[תריט].

אבל אם הבקעה או הקרפף רק כבית סאתים[תרכ], אינו מקום מרווח ואינו מעדיף אותם על פני המבוי, ואוסר.

2. ישראל [שלא השתתף בעירוב] ויש לו פתח למבוי ופתח לאחוריו לבקעה או לקרפף, אם יש בו יותר מבית סאתים, כיון שבשבת אסור לטלטל בתוכו ד׳ אמות [שדינו ככרמלית], אינו חפץ בו ואוסר במבוי. אבל אם יש בבקעה בית סאתים, כיון שמותר לטלטל בתוכו[תרכא] נוח לו בזה, ואינו אוסר במבוי.

משנה (עירובין ה, טו) ביאר ע״פ הסוגיא בשבת (דף קל.) שכשעירבו בטלו החצירות ויש למבוי דין חצר, ולכן כשהוא מתוקן בלחי וקורה המועיל רק במבוי אין מטלטלים בו אלא בד׳ אמות [עי׳ בסוגיא שם].

תריט. ביארו הפרישה והא״ר כי המבוי משמש לו רק לדברים גדולים, אבל דברים קטנים נוח לו להוציא דרך הפתח הקטן לבקעה. [ולפ״ז דייקו שאם מוציא דרך המבוי גם חפצים קטנים הרי זה אוסר. וקשה אם תלוי בהשתמשות בפועל, איך פתח ד׳ על ד׳ טפחים מתיר, הרי אינו נוח לצאת בו, ולכאו׳ הכוונה כאן שדנים אותו שהיה רוצה לצאת לבקעה, והשתמשותו במבוי היא מחוסר ברירה כמי שאינו רגיל, למרות שרוב השתמשותו במבוי, וכונת הפוסקים הנ״ל שאפילו שלדברים גדולים נוח המבוי אפילו היה פתח גדול לבקעה, וא״כ זו השתמשות קבועה, מ״מ לדברים קטנים נוח לו להשתמש דרך הבקעה, וצ״ע].

והנה בסימן זה משמע שכשאין לו עדיפות על אחד הפתחים אי אפשר לסלקו, ולפ״ז גוי שפתוח לשני מבואות אוסר על שניהם, וא״כ קשה איך בזמנינו מוציאים מהעירוב חצאי רחובות שיש בהם גוים, הרי הם אוסרים. ועי׳ בספר עירובי חצירות (עמ׳ ש״ח) שהאריך בזה וכתב שנוקטים כפוסקים שבצורת הפתח החולקת לרוחב הרחוב, ניתן לסלק את האחרים שלא יאסרו. וע״ע סיכום דינים אלו בהערות לעיל סוס״י שפ״ו.

תרכ. בביאור הלכה העיר שבגמ׳ וברמב״ם נזכר התנאי שיהא יותר מבית סאתים, רק לגבי קרפף, אבל בקעה יתכן שיש אויר גדול אף כשהיא פחות מבית סאתים, ולא יאסור. וסיים ועיין.

תרכא. בשעה״צ (סק״ד) כתב שמ״מ להוציא מהבית לקרפף אסור, וכמבואר לעיל (סי׳ שנח, י) שאפילו קרפף פחות מבית סאתים אין מוציאים מהבית לתוכו, אפילו הן של אדם אחד, וע״ש ובביאור הלכה (סי׳ שעב, א) אם ניתן להקל בשעת הדחק.

אם יש בבקעה יותר מסאתים והוקף לדירה, כיון שאינו ככרמלית ומותר לטלטל בתוכו, הישראל חפץ בו ואינו אוסר[תרכב]. ויש חולקים שכיון שהוקף לדירה ומשתמשים בו אין בו אויר מרווח (שו״ע), והלכה כדעה ראשונה (בה״ל ד״ה ויש).

סימן ש״צ

מבוי שצידו אחד אינו יהודי וצידו אחד ישראל

א. ישראל יחיד במקום גוי ורוצה לערב עם ישראל הסמוך לו דרך חלון (דף עד:)

מבוי שגרים בו יהודי אחד [ראובן] וגוי אחד, אין הגוי אוסר אלא כשיש שני ישראלים [שאז אינם מפחדים לדור בשכנות עם הגוי] (כמבואר לעיל סי׳ שפב, א).

אם יש סמוך לו עוד בית של ישראל [שמעון] שאינו פתוח למבוי אלא לרה״ר, רק יש חלון בין בתי הישראלים. אע״פ שבמבוי יש רק יהודי אחד, אסרו חכמים לערב דרך החלון ולהוציא כלים מבית שמעון למבוי דרך בית ישראל, כי עי״ז יהא רגיל הישראלי הסמוך [שמעון] להכנס ולצאת במבוי, וראובן לא יפחד לדור עם הגוי וילמד ח״ו ממעשיו (שו״ע ומשנ״ב ה).

ואם יש פתח בין שני היהודים, מותר לערב ולהוציא כלים, כיון שגם בלי העירוב לא יפחד ראובן לדור עם הגוי, מאחר ושמעון יכול להיכנס בכל עת, והגוי יפחד להזיקו. ויש מי שאוסר אף באופן זה, (שו״ע משנ״ב ו)[תרכג].

ב. רבים במקום גוי שעירבו דרך חלונות (רמב״ם)

מבוי שגרים בו כמה יהודים וגוי אחד, וליהודים יש חלונות מאחד לשני מלבד הפתח למבוי, ועירבו כולם דרך החלונות [וכל שכן אם יש להם פתחים (משנ״ב ח)], מותרים להוציא ולהכניס מזה לזה דרך החלונות, ורק במבוי הגוי אוסר עליהם.

ואע״פ שכולם מעורבים ונעשו כאיש אחד, מ״מ לענין שהגוי יאסור עליהם נחשבים שנים, ולא כיחיד הדר עם הגוי [שאין הגוי אוסר עליו][תרכד] (שו״ע).

תרכב. באליה זוטא (סק״ב) כתב שמ״מ זה דוקא כשהבקעה יותר גדולה ומרווחת מהמבוי, אבל החזו״א (פו, כ) כתב שגם אם המבוי גדול יותר, הרי אם לא מסתלק לבקעה אסור לטלטל במבוי, משא״כ בבקעה שהוקפה לדירה מותר לו לטלטל.

תרכג. ככל סעיף זה כתב השו״ע לעיל (שפב, יט) לגבי יהודי הדר עם גוי בחצר, ובית יהודי מחצר אחרת סמוך לו. ובמשנ״ב שם כתב להחמיר שגם בפתח אסור. ובביאור הלכה (שם ד״ה כדי) הביא מחלוקת ראשונים אם מועיל לכך שכירות, או שמא גזרו לגמרי שלא לסייע ליחיד הדר במקום גוי.

ובפתח המבוי מועיל לחי וקורה, למרות שיש רק יהודי אחד, מפני שדירת הגוי מצטרפת לענין התנאי שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו, כמ״ש השו״ע לעיל (שסג, כו).

תרכד. דין זה נזכר גם לעיל (שפב, כ) לגי חצר.

סימן שצ״א

דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב

א. דיני ביטול ושכירות רשות גוי להתיר המבוי (דף עג. וראשונים)

1. ככל משפטי ביטול רשות בחצר למי ששכח ולא עירב, כן הוא במבוי, כגון אם שכחה חצר אחת ולא השתתפה, מבטלת רשותה לשאר בני המבוי, או בני המבוי לאנשי החצר, אפילו שבחצר דרים אנשים רבים. ואע״פ שהמבטל לרבים שלא עירבו אינו מועיל, אך כלפי המבוי כל חצר נחשבת דירה אחת, והרי זה כמבטל ליחיד (שו״ע). ופשוט שהביטול יועיל רק לחצר שביטלו אליה, כדין רבים המבטלים ליחיד, כיון שכמה חצרות ביטלו לחצר אחת. ואפילו אם יבטלו גם רשות ביתם וחצרם נראה שלא יועיל להתיר להוציא מהחצר של המבטלים (משנ״ב ג)[תרכה].

2. ככל משפטי דירת גוי בחצר, שאין הגוי אוסר אלא כשיש שני ישראלים, כך בשיתוף במבוי או בעיר שלימה [המוקפת כהלכה (משנ״ב ה)], אין הגוי אוסר אלא כשיש שתי חצרות של יהודים, אבל כשיש רק חצר אחת, אפילו דרים בה הרבה יהודים, אין הגוי אוסר, כי כלפי המבוי כל החצר נחשבת אחת (שו״ע ומשנ״ב ז)[תרכו].

3. במקרים שהגוי אוסר, צריך לשכור מכל חצר וחצר[תרכז] של גוי. ולענין לשכור משר העיר שיחשב שכירות עבור כולם, יש ב׳ מצבים:

א. במקום שכל צרכי העיר נעשים ע״י השר או הממונה שלו, וממילא יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי התושבים בזמן מלחמה שלא מדעתם, [ובידו לעורר מדנים ולפתוח מלחמה בלי לשאול רשות מהתושבים (בה״ל ד״ה שלא)], מועיל לשכור ממנו, או אפילו משכירו ולקיטו (שו״ע), דהיינו ממשרתים של אותם ממונים, שהם יכולים להכנס לבתים בשליחות אדוניהם. אבל סתם חיילים של השר, או אפילו מראשי חיילות שאינם ממונים על זה, לא מועיל. (משנ״ב יח).

אבל כאשר אינו יכול לפתוח מלחמה [או שיכול רק ע״י יועצי המדינה (משנ״ב טו)], או שאין לו רשות להיכנס לבתי התושבים, [אפילו אם נכנס בכח, אך אינו

תרכה. דעכ״פ הם רבים ואינם נעשים אורחים ליחיד, ואפילו אם נחשיב את בני החצר שביטלו להם כרבים, הרי גם רבים לרבים לא נעשים אורחים (משנ״ב ג).

תרכו. החזו״א (פא, יג) תמה הרי הטעם שביחיד אין הגוי אוסר, כיון שלא שכיח שידור מפני שמפחד מהגוי, אבל באופן זה שיש הרבה יהודים בחצר אחת אינם מפחדים, ותירץ דלא פלוג ובכל אופן לא אסרו במי שנחשב יחיד.

תרכז. לשון השו״ע כל חצר הוא לאו דוקא, וכמ״ש החיי אדם (עה, כא) שאם יש כמה בתי גוים בחצר אחת, צריך לשכור מכל בית ובית, וכמבואר בשו״ע לעיל (שפב, טו), ואפילו בשני גוים הדרים בבית אחד, אם הם שותפים, מבואר שם ובמשנ״ב ס״ק נ״א שצריך לשכור מכל אחד.

מחוק המלכים (בה״ל ד״ה שהרי)], אין מועיל לשכור ממנו (שו״ע). ואפילו אם הבתים שלו ומסרן למי שמשלם מס, כיון שלא יכול לסלקם ולא להניח חפצים כל זמן שמשלמים, אינו בעלים להשכיר. וכן לא מועיל מה שממונה על משפטים שביניהם (משנ״ב יא, ובה״ל ד״ה במה).

ב. דעת הרמ״א שמועיל לשכור אף משר העיר שאין לו רשות להכניס חיילותיו וכליו אפילו בזמן מלחמה, אך יש לו זכות ברחובות, ובידו לשנות את הדרכים ולסלקם ולתת דרך מצד אחר, מועיל לשכור ממנו את הרחובות וזה יתיר את רשות הגוי ברחוב, ומותר להוציא מבתי ישראל, ורק להכניס לבתי הגויים אסור. ולדעת השו״ע לא מועילה שכירות על הרחובות לבד (רמ״א ומשנ״ב יד)[תרכח].

ב. דין שאין הגוי אוסר כשיש יהודי אחד ואורח (בית יוסף)

עיר שמוקפת חומה או בצורות הפתח, ודרים בה יהודים רק בחצר אחת, אין הגוים אוסרים עליהם, מפני שהם כיחיד לגבי המבואות [כאמור בתחילת סעיף א׳]. ואף אם מתארח יהודי בחצר נוספת אינם אוסרים, מפני שהאורח טפל לדייר הקבוע, ונמצא שיש רק חצר אחת של יהודים. וכן הדין כשמתארח באותה חצר של היהודי, באופן שהיה בה יהודי אחד והנידון על הטלטול באותה חצר (שו״ע ומשנ״ב כא כב). ומ״מ אם אין היקף מחיצות [חומה או תיקון בצורת הפתח] מבית האורח עד בית הקבוע, אין האורח נטפל לקבוע (משנ״ב כד)[תרכט].

תרכח. לסיכום יש ד׳ מצבים. א. שר שהוא בעלים על הבתים ויכול לסלק את התושבים, וזה מועיל לכו״ע [כדין משכיר דמצי לסלוקי כדלעיל שפב, יח]. ב. שר שאינו יכול לסלק אך יכול להניח חפץ בבתי התושבים, אפילו רק בזמן מלחמה אך יכול לעשות מלחמה, מועיל לשכור גם לשו״ע [וזה משום שנחשב שכירו ולקיטו של התושבים, כדין משכיר שיכול להניח חפצים לעיל שפב, יח]. ג. שר שאין לו שום זכות בבתים, אלא ברחובות ויכול לסלק את התושבים מהרחובות, לשו״ע לא מועיל, ולרמ״א מועיל כלפי הרחובות ובתי היהודים, ולא לבתי הגוים אם ישראל ירצה להכניס אליהם [וזה מדין בעלים כבאות א׳, רק בחצר בלבד]. ד. שר שיש לו זכות רק להניח חפצים ורק בחצרות ולא בבתים, דין זה מבואר רק בחזו״א (פב, לד), וכתב שהמנהג היה לשכור משוטר כזה [מדין שכירו ולקיטו בחצר בלבד]. וע״ש שהאריך כיצד מועיל כל שר העיר על דירות שבזמן השכירות היו של ישראל ואח״כ נכנס בהם גוי, וכן על דירות שנבנו אח״כ, ותירץ ששוכרים את הקרקע כולה ע״ש.

לפ״ז בזמנינו שהמדינה נעשית דמוקרטית ואין זכות לאף שר ומושל ולא לשוטר להיכנס לבתים [אלא ע״י צו בית משפט וע״י תביעה], דעת רוב פוסקי זמנינו שאין לסמוך על השכירות מהממשלה (מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל, בספר חכמת הלב ובדרור יקרא עמ׳ תס״ט), ובעירובים העירוניים [ובחלק מהשכונתיים] שהם גדולים ולא ניתן לשכור מכולם, הרי זה בבחינת שעושים מה שאפשר להציל את המטלטלים (שו״ת שבט הלוי ח״ח סי׳ צ״ז אות י״ד).

עוד שכירות נעשתה מחברת החשמל, ע״י שיש להם זכות להנחת מוני חשמל בחצרות, ודינם כשכירו ולקיטו בחצר. אך זה מועיל רק לחלק מהבתים, וראה בספר עירובי חצרות (עמ׳ שצט), והארכנו בזה במק״א.

תרכט. וכן הכרייע בשער הציון לעיל (סי׳ ש״ע ס״ק לו) שאין נטפלים לגוי, דלא כחיי אדם.

יש אומרים שאם האורח רגיל לבוא מידי תקופה, נחשב קבוע ואוסר, ויש מקילים שכל פעם שבא לפחות מל׳ יום אינו קבוע ואינו אוסר (משנ״ב כד).

דעת המג״א שגם אורח שאינו אוסר על אחרים, אך הקבועים אוסרים עליו להוציא מביתו לעיר, ואנן נקטינן כשו״ע שגם האורח מותר [כדלעיל שע, ח] (משנ״ב כג).

סימן שצ״ב

דיני עירובין לעיר

[מתי צריך לערב את כל העיר, ומתי לשייר ממנה]

א. מתי אפשר לערב כל העיר יחד (דף נט.)

1) עיר של יחיד, אפילו נעשית של רבים, כגון 1) בנאה יחיד לעצמו והשכירה לרבים, 2) בנאה להושיב דיורים, ומכר את הבתים והשאיר לעצמו את הרחובות, 3) יש אומרים אפילו מכרה לרבים כל זמן שלא נשתקע שם הבעלים (משנ״ב א). אפשר וצריך לערב את כולה יחד [ולא לחלקה לחצאין, כדלקמן סעיף ד׳]. ואפילו כשיש לה שני פתחים (משנ״ב ב).

וכן הדין בעיר של רבים שיש לה רק פתח אחד, מערבים את כולה יחד (שו״ע), שאין רחובותיה דומים לרה״ר, ואין בה את החשש דלקמן (משנ״ב ה).

2) עיר של רבים ויש לה שני פתחים, אין מערבים את כולה יחד, אלא משאירים מקום אחד, שבו יש לפחות חצר ובתוכה בית אחד [ולא רק בית (בה״ל ד״ה אפילו)], והשאר יכולים להשתתף ולטלטל בכל העיר, רק לא למקום המשוייר, שאינו בכלל העירוב. ואם השאירו כמה בתים, הם יכולים להשתתף בפני עצמם ויהיו מותרים בחצרות שלהם, אבל אסורים לטלטל לשאר העיר.

והטעם בתקנה זו, כדי שע״י שאסור לטלטל בכל מקום, אנשים ידעו שרק ע״י העירוב מותר לטלטל, ולא ישתכח איסור טלטול במקום שאין עירוב, כגון רשות הרבים שאי אפשר לערב אותה (שו״ע ומשנ״ב י״)[תרל].

אף אם העיר של רבים נעשית של יחיד, אין מערבים את כולה, שמא תחזור ותיעשה של רבים (שו״ע ומשנ״ב ז).

תרל. במשנ״ב נקט שטעם התקנה שלא ישתכח תורת רה״ר (כדעת רש״י והרשב״א), ולכן כשיש רק פתח אחד שלא יתכן שיהיה בה רה״ר, אין צריך לשייר. [וברמב״ם (עירובין ה, כא) כתב שהטעם שידעו שרק ע״י העירוב מותר לטלטל, לא יתרגלו לטלטל ללא הגבלות ויבואו לטלטל במקום שאין עירוב.

אם מערבים את העיר באופן שכל מבוי משתתף בפני עצמו [ואסורים לטלטל ממבוי אחד לחבירו], יכולים לערב כך בכל העיר, שכל אחד נעשה שיור לחבירו. ומספיק לחי וקורה לחלק את המבוי משאר המבואות. אבל כאשר חולקים חצי מבוי, צריכים להפריד בתיקוני חצר, דהיינו שני פסים רוחב משהו [או פס אחד ד׳ טפחים], ואם הפתח יותר מי׳ אמות צריך צורת הפתח (רמ״א ע״פ משנ״ב יג).

3) העולם אין נוהגים ליזהר בזה, להשאיר שיור לעיר של רבים, ואפשר שסומכים על רש״י שאין נקרא עיר של רבים אלא כשיש בה שישים ריבוא (משנ״ב ז), אמנם כבר נתבאר שלא קי״ל כרש״י וכמ״ש השו״ע, לכן נראה כי ברוב המקומות משאירים בתי גויים, והם השיור לעיר (שעה״צ ז). ויש דיעות בין הפוסקים אם בתי גוים נחשבים שיור, וטוב להחמיר (משנ״ב י)[תרלא].

ב. דין עיר של רבים עם פתח אחד (דף נט:)

מבואר בסעיף הקודם שעיר של רבים שיש לה רק פתח אחד, מערבים את כולה כעיר של יחיד.

וכן אם יש פתח נוסף שאינו דרך ישרה, אלא עולים בסולם, אפילו אם העמידו סולמות רבים זה בצד זה יותר מי׳ אמות, אין זה כעיר שיש לה שני פתחים. כיון שהסולם אינו כפתח [לבטל את המחיצה, אך הוא כפתח לקולא לערב שתי חצירות כדלעיל שעב, ה (משנ״ב טו)].

וכן אם יש פתח נוסף שחסום באשפה [של רבים, שאין לחשוש שיטלו אותה (משנ״ב יז)], אינו נחשב פתח, וכיון שיש רק פתח אחד מערבים את כולה (שו״ע). ומסתבר שצריך אשפה שגבוהה י׳ טפחים במחיצה, וצ״ע (שעה״צ טו).

ג. איזה מקום מועיל לשייר (דף ס.)

עיר של רבים שמשיירים בתים, אין בתים אלו צריכים להיות פתוחים לעיר באופן שהיה ניתן לערבם. וניתן לשייר אף בית הבקר או בית התבן, שאין דרים בהם ואין צריכים שם עירוב[תרלב].

תרלא. קצת צ״ע לפי מש״כ במשנ״ב להחמיר, א״כ אין את ההיתר שכתב בשעה״צ לסמוך על בתי גוים, וי״ל שבשעה״צ רק הביא דברי האליה רבה. ועכ״פ למעשה מתחבטים בזה עושי העירובים בזמנינו, יש שמשיירים גן ילדים שלא נכנסים בו בשבת, ומ״מ בימי החול הוא משמש לדירה. ויש חולקים כמ״ש בהערות לקמן בסעיף ג׳. ולכאו׳ אפשר לשייר בית של תינוק שנשבה [עכ״פ לפי החזו״א שיכול לערב]. והחזו״א (פו, טו) כתב שלפי מה שהעירובים שלנו מסתמכים על השיטה שאין רה״ר כשאין שישים ריבוא, בהכרח סומכים על רש״י וממילא ה״ה לענין שיור אינה כעיר של רבים. [אך לפי מש״כ החזו״א (בסי׳ קז, ז) שיש סיבה אחרת שמקילים שאין רה״ר מחמת שמועיל עומד מרובה וכו׳, ובאמת מחמירים כחולקים על רש״י, א״כ שוב צריך טעם אחר להתיר בלי שיור].

תרלב. רק הם ראויים לכך שאם ידורו בהם יחשבו דירה החייבת בעירוב, ואינם חצרות סתם כמבואר בסי׳ שע, א. ודעת החזו״א (צה, יד) להחמיר כדעת הריטב״א שצריך שיהיה בו בית דירה, ואפשר

ד. חילוק עיר של יחיד כשעושה מצבה (דף נט:)

עיר של יחיד, צריך לערב את כולה יחד, ואם נשאר מבוי אחד שלא השתתף, הרי הוא אוסר על כולם[תרלג].

ואם מבוי זה בנה בפתחו מצבה[תרלד] [כעין מחיצה קטנה בגובה ד׳ טפחים ורוחב ד׳ טפחים (משנ״ב כב)], אינו אוסר עליהם (שו״ע), שבכך מגלה שמסלק עצמו מן העיר (משנ״ב כג). ובאופן זה ניתן לחלק עיר של יחיד לערב אותה מבוי מבוי (שו״ע).

עיר של רבים, שדלתות שעריה ננעלות בלילה, הסתפק המהריב״ל שמא נחשבת עיר של יחיד [כיון שאין בה דין רה״ר], והאחרונים הכריעו שיש לה דין עיר של רבים ואין מערבים את כולה (בה״ל ד״ה לפיכך).

ה. לחלק עיר שאינה מוקפת (רמב״ן)

עיר של יחיד שאסור לחלקה לחצאין, היינו רק כאשר כולה מוקפת חומה גבוהה י׳ טפחים ויש לה דלתות (שו״ע), כלומר שמוקפת מחיצות כדין רשות היחיד, ואם אין בה רשות הרבים מספיק להקיפה בצורת הפתח (משנ״ב כז).

אבל אם אינה מוקפת במחיצות ובאו להכשיר את חציה ולערבה, הרשות בידם (שו״ע).

ו. חילוק עיר של יחיד בתיקוני חצר, ואם חולק לאורך או לרוחב (דף נט: ורא״ש)

מה שאמרנו שעיר של יחיד אין מחלקים אותה אפילו מבוי מבוי [אא״כ עשו מצבה כדלעיל סעיף ד׳], היינו שלא מספיק לחי וקורה שבראש כל מבוי לחלקם, אבל יכולים להיחלק ע״י שיעשו תיקוני חצר, דהיינו פס רחב ד׳ טפחים, או שני פסין רוחב משהו משני הצדדים, ואם הפתח רחב מי׳ אמות עושים צורת הפתח, ובכך נחלקים זה מזה (שו״ע ע״פ משנ״ב ובה״ל). או יעשה מחיצה גבוהה י׳ טפחים בפתח (רמ״א), והגר״א הגיה ד׳ טפחים וכמבואר בסעיף ד׳, אבל התו״ש והפמ״ג כתבו שכאן שמדובר בפתח רחב י׳ אמות ולכן צריך גובה י׳ טפחים (בה״ל ד״ה או).

יש אומרים שניתן לחלק באופנים אלו[תרלה] גם באמצע המבוי, בתנאי שיש לו שני

שצריך גם שידורו בו. ובחכמת הלב (פ״ו סי״ג) פירש שצריך שידורו שם בשבת. עוד חידש שם (סי״ד) שגם לדעת השו״ע צריך עכ״פ שיהיה רגילות להיכנס לשם בשבת, שאם לא כן אין שום היכר, ולפ״ז כתב שא״א לשייר גן ילדים שסגור בשבת. ויש חולקים.

תרלג. מדובר שהמבוי מחובר לעיר, אך אינו פרוץ, שעשה לפתחו לחי וקורה, וקמ״ל שלחי וקורה לא מחלקים כמחיצה [אלא רק מתירים מבוי], ולכן אלה שלא השתתפו אוסרים על שאר בני העיר. וכדי שיוכלו להתחלק צריך להוסיף דבר שיפריד ביניהם.

תרלד. בלשון הגמ׳ נקראת דקה.

תרלה. לשון הרמ״א שיועיל אפילו לחי וקורה לחלק באמצע המבוי, אבל המג״א השיג שרק תיקוני

פתחים, שכל חצי מבוי ילך דרך פתח שלו, ואינו זקוק להשתמש בחצי השני, ואז אין אוסרים אלו על אלו, ורק לחלוק לאורך אינם יכולים אלא ע״י תיקוני חצר וצורת הפתח[תרלו] (רמ״א), פירוש, שדרך הערים שיש רחוב מפולש לכל אורך העיר שהוא משמש לכניסה ויציאה, לכן אין יכולים לחלוק לאורך [כלומר שרוחב הרחוב מתחלק] צד אחד לעירוב של אלו וצד אחד לאלו, כיון שכולם דורסים באותה רה״ר ואוסרים זה על זה, ונאסר כל ההיקף. משא״כ אם חולקים לרוחב ואלו נוטלים חצי הרחוב עם כל רחבו ויוצאים מפתח א׳, והאחרים כל החצי השני לכל רחבו ויוצאים בפתח ב׳, יכולים לחלקו בתיקונים הנ״ל כיון שאינם דורסים במקום אחד (משנ״ב ל)[תרלז].

ז. דין עיר של רבים שנתמעטה (דף ס.)

עיר של רבים שנתמעטה עד כדי שנשארו בה רק חמישים דיורים, אינה צריכה שיור [ודינה כעיר של יחיד] (שו״ע), כי נשתקע שם רבים ממנה. אבל אם נשארו בה יותר, אפילו שכבר אינם רבים אסור, שמא תחזור להיות של רבים (משנ״ב ז לג).

ח. אם צריך להודיע כשמערב את כולם יחד (רמב״ם)

עיר שעירבו כולה יחד [ונגמרה הפת או נפסק העירוב], יכול לזכות משלו ולערב את כולם, ואינו צריך להודיעם (שו״ע). אבל כשהיו רגילים לערב חצאים, אינו יכול בלי להודיעם, כיון שגילו דעתם שאינם רוצים להיות משותפים עם כולם (משנ״ב לד).

דין מי ששכח להשתתף עם בני העיר [שאוסר על כולם], ודיני מי שהלך לשבות בעיר אחרת, ודיני גוי הדר בעיר [שאוסר עד שישכרו ממנו], הכל כדינם בחצר ובמבוי המבוארים בסימנים לעיל.

חצר (בפסים כנ״ל) מועיל (משנ״ב לב), שאע״פ שבראש מבוי מספיק לחי וקורה לסלק אותם מהעיר [בצירוף מצבה], אך כאן שמדובר באמצע המבוי, הרי זה דומה לחולק חצר אחת שצריך דוקא פסים (שעה״צ ל).

תרלו. מבואר ברמ״א שניתן לחלוק ע״י צורת הפתח, ומשמע שאפילו לארכו מועיל, משום שצורת הפתח היא מחיצה גמורה. וכ״כ הגר״א. אבל החזו״א תמה עליו שצורת הפתח לא מסלקת דריסת הרגל. ואח״כ כתב לצרף את שיטת הגר״א וצ״ע. ועיין בביאור הלכה (ד״ה זה).

תרלז. דין זה הוא נפק״מ גם בעירובים שבימינו, שלפ״ז לא ניתן לחלוק רחוב לאורכו אלא לרחבו, [שדין זה שייך גם בעיר של רבים]. אמנם כאשר בצד השני אין עירוב, ניתן לחלוק לחצאין כאמור לעיל סעיף ה׳, ולכן הבעיה היא רק בעירובים השכונתיים, שיתכן שיש עירוב כללי בצד השני רק שיש בו גוים שאוסרים ופוסלים את העירוב. ובנוב״י (או״ח תינא סי׳ ל״ט) חידש שגם בכה״ג אפשר לחלוק והם לא יאסרו, אך בחזו״א (צה, יח) ועוד אחרונים חולקים ע״ז. ועי׳ עירובי חצרות (מכתבים עמ׳ שט).

סימן שצ״ג

דין עירוב ביו״ט שחל בערב שבת, ודין בין השמשות לערב

א. דין הנחת עירוב מיום טוב לשבת (ביצה דף טז: יז.)

אין עושים עירוב חצירות ושיתופי מבואות לשבת, ביום טוב שחל בערב שבת (שו״ע), מפני שנראה כמתקן ביום טוב לצורך מחר. ואם שכח ועירב, יש להסתפק אם מועיל בדיעבד (משנ״ב א). אלא יניח מערב יום טוב (משנ״ב ב). ואפילו אם הניח עירובי תבשילין, אסור לעשות עירוב מיו״ט לשבת[תרלח] (משנ״ב ח).

וכן אם היו שני ימים טובים, שחלו בימי חמישי ושישי, צריך להניח העירוב מערב יום טוב. אמנם באופן זה אם שכח ולא עירב, יכול להניח ביום טוב על תנאי, שיניחנו ביו״ט ראשון ויאמר אם היום חול יהא זה עירוב, ואם היום קודש אין בדברי כלום. ולמחר יניח [אותה הפת] ויאמר, אם היום קודש הרי ערבתי מאתמול [ואינו מערב עכשיו], ואם היום חול יהא זה עירוב [לשבת] (שו״ע). ויעשה את התנאי על אותה פת, מפני שאם יעשה ביום השני על פת אחרת, יצטרך לשמור את שניהם עד כניסת שבת, הזמן שחל העירוב. (משנ״ב ו). ולא יברך בעשיית עירוב בתנאי (משנ״ב ד)[תרלט].

הטעם שאפשר להניח על תנאי, משום שמן התורה רק יום אחד הוא בקדושת יו״ט, והשני שומרים רק משום ספק (משנ״ב ז). ולכן דין זה הוא רק בשני ימים טובים של גלויות, אבל בשני ימים של ראש השנה [שחלו בימי חמישי ושישי] אסור להניח עם תנאי, כיון ששניהם קדושים כיון אחד ארוך (שו״ע).

ב. דין הנחת עירוב בבין השמשות וכשקיבל שבת (שבת דף לד.)

מערבים עירובי חצירות ושיתופי מבואות, אפילו אם כבר הגיע בין השמשות[תרמ], ואפילו אם קיבל עליו שבת. ויש אוסרים אם כבר קיבל שבת (שו״ע), אפילו לא הגיע

תרלח. במשנ״ב סק״א כתב שהאיסור מפני שנראה כמתקן. ויש עוד טעם בתוס׳ (עירובין לח. ד״ה ורבי) מפני שמכין מיו״ט לשבת. ולפי תוס׳ מה שכתב כאן שלא מועיל עירוב תבשילין (לאפוקי מדעת האור זרוע), צ״ל שהטעם משום שעירוב תבשילין הוא רק לצרכי סעודה, אך כידוע נחלקו בזה הפוסקים, ובמשנ״ב (תקכח, ג) כתב שלא מועיל. ובשער הציון (תרסז, ו) הביא דברי רע״א שמועיל עירוב תבשילין להכין את ספר התורה לקריאה של שבת. ע״ש.

תרלט. דין זה נזכר גם לעיל (סי׳ שסו, משנ״ב ס״ק מה) לענין עירוב חצרות. וע״ש שמה שהותר לעשות תנאי הוא דוקא כשיו״ט סמוך לשבת, אבל כדי להתיר ליו״ט עצמו לא הותר לעשות תנאי.

תרמ. במשנ״ב סק״ט ציין למש״כ בסי׳ רס״א ס״א [במשנ״ב ס״ק יא, ובה״ל ד״ה עירובי] שיכול לברך על העירוב, דאינו ספק אלא שלענין עירוב שהוא קל עשאוהו כודאי יום. ומ״מ לכתחילה יש לעשות מבעוד יום. והסתפק שם באופן שאינו יודע אם עכשיו בין השמשות או אחרי בין השמשות, ונטה

בין השמשות (משנ״ב יא). ובביאור הגר״א משמע שמצדד כדעת האוסרים כשקיבל שבת, [ועיין לעיל סימן רס״א, ד בה״ל ד״ה אין] (משנ״ב יב). ולכתחילה יש להניחו לפני בין השמשות (בה״ל לקמן שצד, ב ד״ה ויוכל)[תרמא].

ג. דין עירוב שלא היה קיים כל בבין השמשות (שבת דף לד. עירובין דף עו.)

שליח שעירב עבור שני אנשים, לאחד עירב מבעוד יום, ונאכל עירובו בבין השמשות [שלא היה קיים עד הזמן שהוא ודאי לילה], ולשני עירב בבין השמשות והיה קיים עד הלילה, שניהם קנו עירוב (שו״ע), שכיון שעירוב דרבנן תולים לכל אחד לקולא [לראשון שנאכל בבין השמשות אומרים שכבר היה לילה, ולשני שעירב בבין השמשות אומרים שעדיין היה יום], ואע״פ שכלפי השליח הם שני דברים סותרים (משנ״ב טו).

אבל אם לאדם אחד נעשו שני הדברים, שעירב בבין השמשות ונאכל בבין השמשות, אינו עירוב (שו״ע). שאין מקילים כל כך להחשיבו כלפי אדם אחד לגבי הנחה כיום ולגבי האכילה כלילה (משנ״ב טז).

אמנם יש שני בין השמשות, וכשנגמר בין השמשות דר׳ יהודה מתחיל בין השמשות דר׳ יוסי, ואם כן באופן שהניח בבין השמשות דר׳ יהודה, והיה קיים עד סופו ונאכל בבין השמשות דר׳ יוסי, קנה עירוב ממה נפשך, דלר׳ יהודה הרי זה כהניח בביה״ש ונאכל בלילה, ולר׳ יוסי כהניח ביום ונאכל בבין השמשות (בה״ל ד״ה אבל).

סימן שצ״ד

ספק עירוב מה דינו

א. דין ספק היה עירוב (דף לה. לו.)

ספק עירוב, מותר לסמוך שהיה כשר. ודוקא ספק שהיה לו חזקת כשרות, כגון הניח עירוב ונאכל או נאבד, ויש ספק שמא נאכל לפני בין השמשות, תולים שחל העירוב ומותר אבל אם יש ספק אם הניח או שמא כלל לא הניח, או שהניח בשר של ספק טריפה שהספק שמא אסור מעיקרא, שאין בספיקות אלו חזקת כשרות, אסור מספק (שו״ע ומשנ״ב).

להחמיר. ועיין לקמן (שצד, ב בה״ל ד״ה ויוכל) שכ״ז בדיעבד, אבל לכתחילה מצוה להניחו קודם בין השמשות ולא להיכנס לספק דרבנן.

תרמא. שהשו״ע שם סתם כדעת האוסרים, וכתבו האחרונים לחלק שכאן מדבר כשקיבל שבת ביחיד, ובזה מותר לערב, ושם מדבר כשהציבור קיבל שבת וסובר שאז אסור לערב.

ואע״פ שמבואר לעיל (שצג, ב) שאפשר להניח עירוב בבין השמשות, והרי אין לו חזקת כשרות [דשמא כבר לילה ולא היה ראוי לחול מעיקרא], צריך לומר שספק אם הונח יותר גרוע מספק של בין השמשות (משנ״ב ב). ויש דעות בראשונים שגם ספק אם הונח מותר (בה״ל ד״ה אבל).

ב. דין שיהיה אפשר ליטול הפת, וזמן אכילתה (דף לה.)

צריך שהעירוב יהא בבין השמשות במקום שאפשר ליטלו, בלי לעבור איסור.

לכן אם נפל על פת העירוב גל אבנים שצריך כלים לחפור להוציאו [שזה אסור מן התורה], אינו עירוב (שו״ע), אבל אם אפשר להוציאו בידיים רק צריך לטלטל מוקצה שעליו, חל העירוב, כיון שלא גזרו על שבות בבין השמשות (משנ״ב ג).

העירוב צריך להיות קיים רק בבין השמשות, ויכול לאוכלו מיד כשודאי חשכה [שהגיע צאת הכוכבים][תרמב], וטוב לבצוע עליו בסעודת שחרית (רמ״א), הואיל והתקיים בו מצות עירוב, יקיים בו גם מצות לחם משנה. ואע״פ שיכול לאכלו גם בסעודה שבליל שבת, עדיף שישאירו לשחרית, משום שלפעמים מקדים לאכול בליל שבת מבעוד יום ונמצא שנאכל קודם בין השמשות (משנ״ב ה).

ועדיף לערב פעם אחת לכל השנה (רמ״א), שמא ישכחו שבת אחת לערב. ובאופן זה צריך שיהיה קיים בבין השמשות של כל השבתות, ואם נאכל באמצע שבת מותר רק באותה שבת (משנ״ב ה ו)[תרמג].

ג. דין אבד המפתח של מקום הפת (דף לד:)

הניח את הפת במגדל [ארון] ונעל בפניו ואבד המפתח לפני בין השמשות[תרמד], אם אי אפשר להוציא את הפת אלא ע״י מלאכה דאורייתא [כגון שהמגדל קבוע בקרקע או שמכיל ארבעים סאה, שיש בסתירתו איסור סתירת אהל (משנ״ב י)], הרי זה כמו שאבד ואינו עירוב, שהרי אי אפשר לאכלו (שו״ע).

ואם אפשר להוציא ע״י מלאכה דרבנן, כגון שהמנעול קשור בחבל ויכול לקרוע את החבל, עירובו עירוב, כיון שלא גזרו על שבות בין השמשות ואז היה יכול ליטלו. ולכן אם מצאו את המפתח בשבת, במקום שאין הפסק של רשות הרבים

תרמב. ואע״פ שלעיל (שצג, ג) מבואר שגם אם אכלו בבין השמשות כשר, היינו בדיעבד, אבל לכתחילה אין כדאי להכניס עצמו אפילו בספק דרבנן, וכן מש״כ שם שיכול להניחו בבין השמשות, היינו בדיעבד (בה״ל ד״ה ויוכל).

תרמג. עיין לעיל (סי׳ שס״ו) שיש אומרים שטוב גם שיחידים יוסיפו לערב כל שבת, מפני שמצוי שהמצה מתעפשת.

תרמד. לשון השו״ע קודם חשיכה, והמשנ״ב סק״ט פירש דהיינו קודם בין השמשות, כי אם בתחילת בין השמשות לא היה אבוד, העירוב כשר, כמו בנאכל בין השמשות דלעיל סי׳ שצג, ב (שעה״צ ז).

ואיסור הטלטול רק מדרבנן, חל העירוב [ואע״פ שלא ידע בבין השמשות שיכול להביאו הואיל ומצוי שימצאנו] (משנ״ב יא ובה״ל ד״ה מלאכה).

אם לא אבד המפתח ממקום שהניחו, אלא הוא מונח במקומו, רק שכח היכן הניחו, חל העירוב, כיון שיכול להיזכר ועומד להיזכר (משנ״ב ח).

סימן שצ״ה

דיני ברכת העירוב

א. דין ברכת השיתוף ונוסחתו (ראשונים)

מצוה לחזור אחר שיתופי מבואות [כמו בעירובי חצרות], פן ישכחו ויבואו לטלטל באיסור (שו״ע ומשנ״ב א).

ומברכים עליו על מצות עירוב [שגם שיתוף נקרא עירוב (משנ״ב ב)]. זמן הברכה בשעה שמקבץ או בשעה שמזכה[תרמה] (שו״ע). ואם לא בירך אינו מעכב (רמ״א).

בשעה שמניח את העירוב אומר, בזה השיתוף יהא מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מהחצרות למבוי[תרמו], ומהם לבתים, בשבת. [ואע״פ שכאן מדובר בשיתוף לחוד, כגון שכבר עשו עירובי חצרות לפני שתקנו את מחיצות המבוי, מ״מ אומר שיתיר גם להכניס לבתים, כי סומכים על השיתוף לעירוב במקרה שיצטרכו (משנ״ב ג ושעה״צ א)]. ואם לא אמר את הנוסח, אינו מעכב[תרמז] (משנ״ב ה). וראה עוד פרטים רבים המבוארים בדיני עירובי חצירות לעיל סי׳ שס״ו.

תרמה. עיין לעיל סימן שס״ו סט״ו ובמשנ״ב אריכות גדולה מתי מברכים, ושייך גם לכאן (משנ״ב כאן סק״ד).

תרמו. היינו להתיר כלים ששבתו בבתים, אבל כלים ששבתו בחצר או במבוי מותר ללא עירוב, כמ״ש בתחילת סימן שפ״ו, ובסי׳ שעב, א.

תרמז. אבל אם אמר נוסח שאינו נכון י״א שמעכב (פמ״ג שסו, משב״ז ז). ועי׳ חזו״א (צ, כב) ובהערות לעיל סוס״י שס״ו.

סימן שצ״ו

דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת

[ודין השובת ברשות היחיד]

א. שיעור ד׳ אמותיו של אדם (דף מח.)

נאמר בתורה ״שבו איש תחתיו״, מכאן שלכל אדם יש ארבע אמות שהן ״מקומו״, [ומחוץ להן מודדים התחום[תרמח]], ואפילו יצא חוץ לתחום מותר בד׳ אמות (שו״ע). שהרי משה אמר כן לאותם שיצאו חוץ לתחום ללקוט מן (משנ״ב ב)[תרמט].

שיעור תחתיו, גופו ג׳ אמות, ועוד אמה לפישוט ידים ורגלים [כמבואר בסי׳ שמ״ט לגבי טלטול ברה״ר] (משנ״ב א).

ומודדים לכל אדם באמה שלו. ואם היה ננס באבריו [שזרועו קצרה ביחס לגופו (משנ״ב ד)], נותנים לו ד׳ אמות בינוניות של כל אדם. וכל האמות של ו׳ טפחים[תרנ] (שו״ע).

ומודדים באמות מרווחות (רמ״א) שבד׳ אמות נוסף ב׳ אצבעות. ואע״פ שבעלמא מודדים להחמיר במצומצמות, הכא שאני שתחתיו של אדם הוא ברווח (שעה״צ ג).

צורת הד׳ אמות הן מרובעות, ומותר לילך באלכסונן חמש אמות ושני שליש, [אחרי שבירר לאיזה צד הן]. ובסתמא הן לעבר פניו, ולכן להלך ישר יש לו רק ד׳ אמות. ויכול לברר לצד אחר (משנ״ב ז, ח, שעה״צ ד). ויש אומרים שיש לאדם ד׳ אמות מהמקום שעומד לכל צד, דהיינו ח׳ על ח׳ אמות, והוא באמצען. ולטלטול יש רק ד׳ אמות ואלכסונן כנ״ל. ויש לסמוך על דעה זו למעשה[תרנא] (רמ״א ומשנ״ב ז, ט, י).

תרמח. בסימן זה מבואר שהתחום אלפיים נמדד מחוץ למקומו, ויש ג׳ אופנים להגדרת המקום. א. ד׳ אמותיו [במקום שאינו מוקף]. ב. בתוך רה״י, כולה כד׳ אמות (סעיף ב׳). ג. בתוך עיר אפילו שאינה מוקפת, כולה כד׳ אמות (סי׳ שצ״ח, בה״ל סו״ס ת״ה, ועוד מקומות רבים). ואגב התבאר כאן שד׳ אמות הם גם למי שיצא מהתחום, ופרטיו בסו״ס ת״ה.

תרמט. ופירוש הפסוק, ״שבו איש תחתיו״ לאותן שיצאו, ״אל יצא איש ממקומו״ לאותן שעדין לא יצאו (שעה״צ א).

תרנ. במשנ״ב (ה) הדגיש דהיינו בין כשמודדים לו בבינוניות, בין כשמודדים באמה לו. במג״א (שמט, ב) כתב שמשערים באורך הזרוע, ובי׳ השו״ע הרב דהיינו מהמרפק עד ראש האצבע הארוכה. אבל החזו״א והקהילות יעקב (עירובין סי׳ י״ט) חולקים, וכ׳ ששיעור הנ״ל הוא ה׳ טפחים, ולכן מוסיפים על זה עוד חמישית לטפח השישי, ע״ש.

תרנא. וכן דעת המשנ״ב לקמן (שצז, שעה״צ א). אבל החזו״א (פ, לדף מח.) נוקט שיש רק ד׳ אמות כדמשמע בגמ׳.

ב. שיעור מקומו של השובת במקום מוקף מחיצות (דף סא: נ:)

מי שקידש עליו יום שבת, כשנמצא בתוך מקום מוקף לדירה, אפילו אין בו כעת דיורים [כגון שנחרבו הדיורים, והחומה קיימת (משנ״ב יב)], נחשב כולו כד׳ אמות (שו״ע), אפילו מקום גדול כאנטוכיא [עיר גדולה], ומונה תחום אלפיים אמה מחוץ למקום זה (משנ״ב יג).

ואם אינו מוקף לדירה, עד גודל בית סאתים נחשב כד׳ אמות (שו״ע). ואם גדול יותר מבית סאתים [שהוא נאסר ככרמלית], אינו כד׳ אמות, ויש לאדם רק ד׳ אמות ממש, ומהן אלפיים אמה לכל רוח (משנ״ב יד).

וכן אם שבת בתל גבוה י׳ טפחים [שנחשב למחיצה], או במקום שקצרו את הקמה, ומסביב שיבלים שאינן קצורות עומדות, באופן שקשר אותן שלא יתנדנדו ברוח [דמחיצה המתנדנדת ברוח אינה מחיצה]. וכן בגומא עמוקה י׳ טפחים. כל אלו אינם מוקפים לדירה, ועד גודל בית סאתים נחשבים כד׳ אמות לשובת בתוכן (שו״ע, משנ״ב טו, טז יז שעה״צ יא).

סימן שצ״ז

דין שביתת היחיד וכליו, ומהלך אלפים אמה

א. שיעור התחום מדאורייתא ומדרבנן (דף מה. נא.)

כל אדם יש לו תחום שמותר ללכת אלפים אמה לכל רוח[תרנב], חוץ מארבע אמותיו [שהוא מקומו של אדם, כבסימן הקודם][תרנג], או מהמקום ששבת בו [דהיינו כששבת במקום מוקף מחיצות שכולו כד׳ אמותיו] (שו״ע ומשנ״ב ב, ג).

מן התורה מותר להלך י״ב מיל, כשיעור מחנה ישראל במדבר, ויותר מזה אסור כדכתיב אל יצא איש ממקומו, דהיינו כל המחנה. ותקנת חכמים לצמצם עד אלפים אמה. אבל הרבה פוסקים סוברים שגם חוץ לי״ב מיל אינו אסור מן התורה, והפסוק נאמר לגבי איסור טלטול והוצאה מרשות לרשות[תרנד] (משנ״ב א).

תרנב. שיעור אלפיים אמה במידות של זמנינו, 1152 מטר לשיעור חזו״א. 960 מטר לשיעור הגר״ח נאה. כ-910 לשיעור הקטן החדש. שיעור הזמן שאדם הולך מרחק כזה, מבואר בפוסקים שהוא 18 דקות בלבד. בזמנינו שהדרכים סלולות ובני אדם ממהרים אדם הול מרחק זה בכרבע שעה בלבד, ובהליכה מהירה פחות מ-10 דקות! לכן יש להיזהר מאוד כשהולכים מחוץ לישוב, שבעשר דקות אפשר להיכנס לשאלה של יציאה מחוץ לתחום.

תרנג. ואם שבת בעיר שאינה מוקפת, מודד אלפיים מחוץ לעיר ומחוץ לריבוע העיר, וי״א מחוץ לעוד שבעים אמה ושיריים מסביב לעיר. ראה לקמן (שצח, א-ו).

תרנד. ועי׳ לקמן (תד, א) שדעת השו״ע והרמ״א לחוש לשיטות שי״ב מיל אסורים מן התורה, ונפק״מ בספיקות.

ב. מדידת התחום בפסיעות (דף מב.)

אדם שקדש עליו יום שבת כשנמצא בבקעה, ואינו יודע שיעור התחום שלו, מהלך אלפים פסיעות בינוניות (שו״ע) שהן אמה, שמצב הרגל חצי אמה, ובין רגל לרגל חצי אמה. והן אלפים אמה, מלבד ארבע אמותיו (משנ״ב ד, ה). ופשוט דאם הוא אדם ארוך שפסיעה בינונית שלו יותר מאמה, צריך לשער בפסיעות של אדם בינוני, דהתחום נקבע לפי אמות[תרנה] (בה״ל ד״ה פסיעות).

אמנם מדידה אסורה בשבת, אלא מדובר שצריך ללכת לצורך שבת, ונקרא מדידה של מצוה (משנ״ב ה).

ג. תחום כליו של אדם (ביצה דף לז.)

כשם שלאדם יש תחום, ואינו רשאי להלך בשבת ויו״ט אלא אלפיים אמה לכל רוח, כך לגבי כליו ובהמתו, אסור לשום אדם להוליכן חוץ לתחום אלפיים של בעליהן. וכן אם עירבו בעליהן לרוח אחת, [והתמעט להם התחום לרוח האחרת], אין רשאי שום אדם להוציאן אפילו פסיעה אחת למקום שבעליהן אסורים ללכת (שו״ע). דכליו ובהמתו נגררים אחריו, וה״ה פירותיו וכל דבר השייך לו (משנ״ב ו, ז).

הנפק״מ בזה היא ביו״ט שמותר לטלטל לצורך, או בשבת באופן שלובש בגד של אדם אחר, שאין איסור טלטול, ויש איסור תחומין דהמלבוש נגרר אחר בעליו. אבל בשאר כלים בשבת בלא״ה יש איסור טלטול[תרנו]. (משנ״ב ז).

לגבי מסירת בהמה לרועה גוי במקום שיש לחוש שיוציאנה מהתחום, עי׳ סי׳ ש״ה (רמ״א), שיש מחמירים, והעולם נוהגים היתר. אך לצוותו שיוליכנה חוץ לתחום, ודאי אסור (משנ״ב ט).

ד. תחום הבהמה כשמסר לבנו לשמור (ביצה דף לז.)

המוסר בהמתו לבנו לשמור, הרי היא כרגלי האב (שו״ע). ולא כרגלי הבן [כמו שמצינו ברועה], משום שדרך בני אדם להפקיד ביד בניהם ואין כונתם למסור לרשותם, ולפ״ז אפילו מסר לו מערב שבת הדין כן (משנ״ב י).

אבל הרבה חולקים שדינו כרועה, והתחום כרגלי הבן. ואפילו מסר לו בשבת, אם דרכו למסור לבנו לרעותה, התחום כרגלי הבן[תרנז] (משנ״ב י).

תרנה. עי׳ בה״ל (שצט, א ד״ה אין) שמדידה בפסיעות היא דוקא לנמצא בדרך, ואין לסמוך ע״ז סתם, אא״כ מודד פחות מאלפיים. בזמנינו הרבה בני אדם פוסעים יותר מאמה, וצריך קודם ללכת בבית כמה מטרים לראות שיעור הפסיעה הממוצעת.

תרנו. עוד נפק״מ כתב בשעה״צ (ד) שהעיר מוקפת חומה ומותר לטלטל בה, וכלתה מדת אלפיים שלו בחצי העיר, שמצד שבת מותר בכל העיר, ומצד תחום אסור.

תרנז. בשעה״צ (ה) כתב דאפשר שאם בנו רועה קבוע גם לאחרים, מודה הרמב״ם (הדעה הראשונה) שדינו כרועה גם כלפי אביו.

ה. תחום בהמה שמסרה לרועה (ביצה דף לג.)

1. מסר בהמתו לרועה, הרי היא כרגלי הרועה (שו״ע), ואפילו רועה עכו״ם, הרי היא כחפצי עכו״ם שקונים שביתה במקומן[תרנח] (משנ״ב יא).

ואפילו מסר ביו״ט (שו״ע) [או בשבת], דאמרינן כבר מערב יו״ט היתה דעתו שתקנה שביתה אצל הרועה שימסור למחר. ומשמע מהשו״ע שאפילו יש כמה רועים בעיר, הוברר ביו״ט שלזה נתכוין מתחילה. אבל כמה פוסקים חולקים שאם יש שנים ומסר לאחד מהם, נשאר כרגלי הבעלים כיון שלא הוברר, אא״כ רגיל למסור לאחד מהם (משנ״ב יב).

2. אם מסרה לשני רועים, הרי היא כרגלי בעליה, מפני שלא קנה אחד מהם (שו״ע), וגם אין דרכו למסור שיקנה לשניהם, [דכמה פעמים כל אחד מערב למקום אחר, ויתמעט תחום בהמתו (שעה״צ י)], ומשמע שאפילו מסר להם מערב שבת (משנ״ב יג).

אבל רבים חולקים שאם מסר בערב שבת הוי כרגלי הרועים, ומוליכין אותה רק למקום שמותר לשני הרועים ללכת. אמנם אם בערב שבת מסר ולא בירר לאיזה מהם, ובשבת בירר[תרנט], וכן אם מסר בשבת עצמה, דעת רוב הפוסקים דכרגלי הבעלים וכמ״ש השו״ע (משנ״ב יג).

ו. תחום בהמה של פטם שמוסר ללוקחים ביו״ט (ביצה דף לה.)

שור של פטם, כרגלי מי שלקח אותו ביו״ט לשחטו. וכן אם הפטם ששחטו ומכר את בשרו, כל מנה היא כרגלי הלוקח אותה (שו״ע). ואפילו אם הלוקח מעיר אחרת ובא ע״י עירוב, כיון שדרך לבוא מעיירות אחרות מפני שהוא מפוטם, דעת הפטם מאתמול היתה גם עליהם, להעמידו בתחום מי שיקחנו[תרס] (משנ״ב טו).

ז. תחום שור של רועה שמוסר ללוקחים (ביצה דף לה.)

שור של רועה שמגדל בהמות, ולפעמים מוכר לשכניו ומכיריו, אין דרך לקנותו מעיירות אחרות, דכמותו ימצאו בכל מקום, ולכן אין דעתו אלא על אנשי עירו, והתחום כרגלי אנשי אותה העיר (שו״ע ומשנ״ב יז).

לכן 1) אם קנה אדם מהעיר, הרי היא כרגליו, ואם עירב לצד מסוים, אין תחום הרועה מעכב עליו, שהרועה העמידה מאתמול ברשותו וכנ״ל (משנ״ב יח ובה״ל).

תרנח. עיין לקמן (סי׳ תא) שקונים לפי המקום שהיו בביה״ש, ולא לפי מקום הגוי.

תרנט. ציור זה צ״ב, למה לא אומרים שהובירר למפרע, וכתב החת״ס מפני שלא היה עומד לבררם בשבת ע״ש.

תרס. ודומה לבור של הפקר שהמים כרגלי הממלא, ואינו דומה לבור של שותפין בסעיף י׳. וי״א שההיתר כאן משום שהקלו מפני תקנת הטבח והלוקחים, ומשום שמחת יו״ט (משנ״ב טו, שעה״צ טו).

2) אבל אם קנה אדם מעיר אחרת, יוליכנו רק אלפיים כרגלי אנשי אותה העיר (בה״ל ד״ה אנשי).

3) אם נשארה ביד הרועה ולא מכרה, מותר להוליכה כרגליו, ולא אמרינן שחשב להוציאה מרשותו, אלא אם לבסוף ימכור (בה״ל שם).

ח. חפצים של אחים בשותפות (ביצה דף לז.)

כלים של כמה אחים, אם מיוחדים לאחד מהאחים, שאין האחרים משתמשים בהם, הרי הם כרגליו.

ואע״פ שיש להם חלק בכלים, אין להם כח לאסור ע״י שביתתם (שו״ע ומשנ״ב יט).

אם אינם מיוחדים לאחד, יש עליהם שביתת כולם, ואין יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים לילך (שו״ע). שאם אחד עירב במרחק אלף אמה לצד מזרח, והשני אלף למערב, מותר לטלטלם רק באלף המשותפים, דבשותפין כל אחד מעכב על חבירו (משנ״ב כ).

ט. שנים ששאלו חלוק אחד לחצי מהיום (ביצה דף לז:)

שנים ששאלו חלוק אחד, זה לילך בו בשחרית וזה לילך בו ערבית [של אותו יו״ט], לא יוליכו אלא למקום ששניהם מותרים, ואם עירב א׳ לסוף אלפיים למזרח והשני לסוף אלפיים למערב, לא יזיזוהו ממקומו. [דאי אפשר לחלק יום אחד לשנים] וכל אחד אוסר על חבירו (שו״ע ומשנ״ב כב).

אבל אם אחד שאל לשחרית של יו״ט ראשון, והשני לערבית שבלילה השייך ליו״ט שני, מותר כל אחד ביומו להוליך כרגליו, דשתי קדושות הן (משנ״ב כב).

י. תחום בהמה ויין של שותפים שחלקו ביו״ט (ביצה דף לז:)

שנים שקנו בהמה בשותפות, ושחטוה ביו״ט, אע״פ שחילקו ביניהם, הרי כל הבשר כרגלי שניהם (שו״ע). ולא אמרינן ברירה וכאילו היה ברור מערב יו״ט, משום שבבהמה כל חלק יונק מחלק חבירו בזמן בין השמשות שהוא זמן קנית העירוב, ובכל אבר מעורב חלק שניהם (משנ״ב כה).

אבל אם קנו חבית של יין בשותפות, וחילקוה אפילו ביו״ט, חלקו של כל אחד כרגליו (שו״ע), דיש ברירה והוברר שמעיקרא זה חלקו (משנ״ב כה).

יא. תחום של כלי המושאל ביו״ט (ביצה דף לח.)

השואל כלי מחבירו מערב יו״ט, [וה״ה בשבת (משנ״ב יב)], הרי הוא כרגלי השואל, אפילו לקחו בפועל רק בליל יו״ט. (שו״ע). אע״פ שלא משך ומדינא הוא ברשות בעליו, מ״מ כיון שהבטיחו להשאילו, העמידו ברשותו לענין שביתה ועירוב. (משנ״ב כו).

אבל אם שאל [ביקש] רק ביו״ט עצמו, הרי הוא כרגלי המשאיל, אפילו כשדרכו לשאול ממנו בכל יו״ט (שו״ע), דכיון שלא בא לבקש מערב יו״ט, המשאיל סבור שמצא מישהו אחר לשאול ממנו (משנ״ב כז).

יב. תחום מים ומלח המעורבים בעיסה (ביצה דף לז.)

אשה ששאלה מחברתה מים ומלח לעיסתה, או תבלין לקדרתה, [וה״ה מים ומלח לקדרתה (משנ״ב כח)], הרי העיסה כרגלי שתיהן (שו״ע), שמותר להוליכה רק למקום שבתחום של שתיהן, כיון שמעורב בה דבר שקנה שביתה לכל אחת מהן (משנ״ב כט).

יג. תחום גחלת ושלהבת (ביצה דף לט.)

לקח מחבירו גחלת ביו״ט, לא יוליכנה אלא כרגלי הנותן (שו״ע), דבגחלת יש ממש ויש לה תחום (משנ״ב ל).

אבל הדליק נר או עץ משלהבת חבירו, יוליכנה כרגלי המדליק (שו״ע), דבשלהבת אין ממש, ולא חל עליה שביתת הבעלים [הראשון**תרסא**] (משנ״ב לא).

יד. תחום מי בורות (ביצה, ועירובין דף מה:)

הנוטל ביו״ט מים מבור של מים [מכונסים כגון ממי גשמים ושלגים (משנ״ב לב)], יש להם תחום כדלהלן.

1. בור של יחיד, תחום המים כרגלי בעל הבור (שו״ע). ולכן אם הבעלים עירב למזרח [בסוף אלפיים], אסור לכל אדם להוליכן למערב אפילו פסיעה אחת (משנ״ב לג).

2. בור של העיר, כרגלי אנשי העיר (שו״ע). אם הממלא הוא מבני העיר ועירב לצד מסוים, יכול להוליכו כרגליו. ואם אינו מבני העיר, צריך להתחשב בכל אנשי העיר, שאם אחד עירב למזרח, אינו יכול להוליכו למערב (משנ״ב לד). ואם אחד מהעיר עירב למזרח והשני למערב, אינו יכול להוציא המים מהעיר כלל (שעה״צ כד).

3. בור של הפקר, כרגלי הממלא (שו״ע), דאמרינן הוברר למפרע שבבין השמשות היה עומד ברשותו. ולכן גם אם אח״כ יתן לאחרים, הן כרגלי הממלא (משנ״ב לה).

טו. תחום מי נהרות ומים נובעים (ביצה דף לט.)

נהרות שמימיהם מושכין [זזים כל הזמן אע״פ שאינם נובעים], ומעינות הנובעים אע״פ שמתכנסים בבור, אין להם תחום הבעלים או העיר, אלא כרגלי הממלא.

תרסא. לכאו׳ כצ״ל, דאם אינה כלום, למה כתב השו״ע שיש לה תחום כרגלי זה שהדליק, אלא כונת השו״ע שמה שהדליק משל חבירו לא נחשב שלקח משהו. וצ״ע.

דכיון דניידי [זזים כל הזמן] לא קנו שביתה אצל הבעלים, אלא כשמילא והפסיק את תנועתם (שו״ע ומשנ״ב לו לז). ולכן מותר אף כשבאו בשבת מחוץ לתחום (שו״ע).

סימן שצ״ח

דין היאך מודדין אלפיים אמה

א. ריבוע לעיר מרובעת או מלבנית (עירובין דף נה.)

הבא למדוד אלפיים אמה של תחום העיר, מרבע את העיר [כלומר מחשב אותה כריבוע], ומהריבוע מודד אלפיים (כדלקמן סעיף ב).

אבל אם העיר היתה ארוכה וקטנה [כצורת מלבן] עם זויות שוות [לאפוקי מש״כ בסעיף ד׳ (משנ״ב ג)], או שהיתה מרובעת אך לא לכיוון ריבוע העולם [אלא באלכסון], לא עושים עוד ריבוע, [ולא עושים את המלבן למרובע (משנ״ב ד)], אלא מניחים אותה כמות שהיא, הואיל ויש לה ד׳ זויות שוות[תרסב]. ומודדים אלפיים מד׳ רוחותיה.

ב. ריבוע לעיר עגולה ומשולשת (עירובין דף נה.)

עיר עגולה, עושים לה ריבוע עם זויות, ומודדים מחוץ למרובע, שעי״ז מרווחים את הזויות [הפינות שנוספות לעיגול. ובסעיף הבא יבואר לאיזה כיוון].

עיר משולשת או שיש לה צלעות רבות [כגון משושה ומתומן (משנ״ב ו)], מרבעים אותה, ואח״כ מודדים אלפיים מחוץ למרובע. (שו״ע). אופן הריבוע במשולשת, שמאריכים את צד הקצר כפי אורך צד הארוך. ובצלעות רבות, מושכים את החוט [הקו הישר על הריבוע], לפי צורת הצלעות שרחבות יותר (משנ״ב ה ו).

ג. מרבעה לריבוע עולם (דף נו.)

צורת הריבוע [בעיר עגולה הנ״ל], שיכוון את הריבוע לפי רוחות העולם (שו״ע), דהיינו שאינו יכול לעשות הריבוע לכיוון שרוצה, אלא דוקא לרוחות העולם, צד דרום של הריבוע כנגד דרום העולם, וצפון כנגד צפון וכו׳[תרסג] (משנ״ב ז).

תרסב. בפשטות הכוונה שיש לה צלעות בכיוון שונה, ולא שאורך הצלעות שוות. ולפ״ז שויות היינו 90 מעלות בכל פינה.

תרסג. לאפוקי מדעת הנודע ביהודה (תנינא נא, המובא בשע״ת) שאם הסכימו בני העיר לרבע בכיוון אחר, מחוייבים בני העיר לזה. ובחזו״א (קי, כג) כתב על הנוב״י ישתקע הדבר, אלא רק לריבוע עולם כמשנ״ב.

ד. ריבוע לעיר בצורת קשת, גאם, וקצרה מצד אחד (דף נה.)

עיר מרובעת בצורה שאינה שווה, שרחבה מצד אחד וקצרה מהצד שכנגדו, מרבעים אותה באופן שרואים כאילו כולה רחבה (שו״ע), דהיינו שמוסיף בצד הקצר שיהא שווה עם הצד הארוך, ומשם מודד אלפיים (משנ״ב ח).

עיר העשויה בצורת קשת [כחצי עיגול], שאם נרבע אותה יש באמצע חלל גדול ריק, לפי גודל החלל.

1. אם בין שני ראשי העיר הפונים לחלל, יש פחות מד׳ אלפים אמה, רואים כאילו כל החלל מלא בתים וכחלק מהעיר, [ומרבעים אותה], ומודדים מאחרי ה״יתר״ [קו מילוי החלל] (שו״ע).

2. אם בין שני ראשיה יש יותר מד׳ אלפים, לא ממלאים את החלל, והיוצא מהעיר מודד אלפיים מבתי הקשת (שו״ע). כיון שהחלל יותר מתחום העיר. וי״א שעכ״פ באמצע החלל כשמתקצר פחות מד׳ אלפים, ממלאים את החלל עד שם, ומודדים אלפיים מקו זה (רמ״א).

3. אם עומק כל החלל [מקו היתר המתוח בין שני הראשים, עד הבתים שבעומק החלל], פחות מאלפיים, י״א שממלאים את החלל אף כשרחב מד׳ אלפים, וכן נראה להקל (רמ״א). כיון שכל החלל מובלע בתחום ע״י שילך מעומק הקשת (משנ״ב יח).

4. אם העומק יותר מאלפיים ורחב מד׳ אלפיים, דעת הטור שממלאים חלק ממנו עד עומק אלפיים, אבל לשון הגמ׳ וכמה ראשונים לא משמע כן, וקשה מאוד לסמוך ע״ז, ונראה שלכן הרמ״א השמיט דין זה (בה״ל ד״ה ויש).

דעת המג״א שמילוי החלל מועיל ללכת מראש לראש של הקשת, אבל היוצא מהגג [מעומק החלל] מודד אלפיים מהעיר עצמה. והאחרונים חולקים ומודד מקו היתר. ועכ״פ לכו״ע מותרים ללכת אלפיים מבתיהם ולמעלה בכל אופן[תרסד] (משנ״ב יח).

עיר העשויה בצורת גאם [כעין ר], רואים כאילו החלל מלא בתים (שו״ע), והיינו כל הריבוע. וצריך שלא יהיה בין שני ראשיה ככל השיעורים הנ״ל בקשת. ומודדים באלכסון מזוית לזוית[תרסה] (משנ״ב יג).

תרסד. בפשטות כונתו שבאלפיים אין ספק שמותר. וצ״ע שזה פשוט, שהרי כל המחלוקת היא האם להוסיף. וי״מ שכונתו לצד ההפוך של הקשת, דאף כשאין מילוי לחלל הקשת, נותנים ריבוע ותחום לצד האחורי של כל העיר יחד, וכן מבואר ברשב״א, וזה מש״כ בשעה״צ.

תרסה. ודעת החזו״א (סי׳ פ׳ ד״ה שו״ע) שלפי הטעם שיכול ללכת מקצה הקשת לאמצע החלל, יוצא שהשיעור באלכסון הוא כאלכסון של ארבעת אלפיים [דהיינו ה׳ אלפים וו׳ מאות]. והביא שבשעה״צ לקמן (יט) כתב להדיא שרק ד׳ אלפים באלכסון, וע״ע בחזו״א (קי, טו) שלא הכריע כ״כ.

ה. בית הסמוך לעיר, ותוספת קרפף לעיר (דף נה: נז.)

כל בית דירה [אף שאין דרים בו בפועל (משנ״ב יט)] שנמצא מחוץ לעיר, אם הוא סמוך עד 70.6 אמות, שהם שיעור הצלע של בית סאתיים מרובעות [ונקרא קרפף], הרי זה מצטרף לעיר, ומרחיבים את ריבוע העיר עד אחרי בית זה. ואם רחוק יותר משיעור זה אינו מצטרף (שו״ע).

וי״א שבכל עיר מרחיקים 70.6 אמות, ואח״כ מודדים אלפיים אמה, ואף כנגד הבית הנ״ל מרחיקים עוד כשיעור זה, וכן נראה להקל (רמ״א). ודעת השו״ע שאין מוסיפים [אלא רק כשמחברים ב׳ ערים], והנוהג להקל בודאי אין למחות בידו, אבל רק מהעיר עצמה, ולא להקל להוסיף אחרי הבית הנוסף עליה (בה״ל ד״ה וכן). וזה העיקר כדעת השו״ע (משנ״ב כד, שעה״צ).

ו. דין שורת בתים מחוץ לעיר, ואיזה בתים מצטרפים לעיר (דף נה.:)

היה בית קרוב לעיר בתוך שבעים אמה (כנ״ל סעיף ה), ובית שני קרוב לבית הראשון בשבעים אמה, ושלישי לשני, כן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כעיר אחת, וכשמודדים התחום, מודדים מחוץ לבית האחרון (שו״ע). ולרמ״א מוסיפים ע׳ אמות אחרי הבית האחרון, והעיקר בזה כדעת המחבר (משנ״ב כד ועי׳ שעה״צ).

אם היו שורות בתים כאלו משני ראשי העיר עד יותר מאלפים אמה, דינם כעיר העשויה כקשת שבסעיף ד׳ (שו״ע), ואם יוצאים בצד אחד, דינם כעיר בצורת גאם הנ״ל (משנ״ב לה).

שיעור בית דירה שיהיה בו ד׳ על ד׳ אמות (שו״ע). ונחלקו הפוסקים בבית ארוך וצר, אם האורך יכול להשלים לרוחב[תרסו] (בה״ל ד״ה ארבע).

בית שנהרס ונשארו שתי מחיצות שיש עליהם תקרה [ומעזיבה[תרסז]], או שלש מחיצות שאין עליהם תקרה, מצטרף עם העיר. אבל שתי מחיצות ואין עליהם תקרה לא מצטרף אף שדרים ביניהם.

בית הבנוי בים, מצטרף [עד מרחק שבעים אמה], אבל בית שבספינה, אינו מצטרף (שו״ע), כי אינו קבוע (משנ״ב לד).

יש דברים שאינם דירה, ואינם מצטרפים אלא אם יש בתוכם בית דירה. והם: בית כנסת ובו דירה לחזן. בית ע״ז ובו דירה לכהניהם. אוצרות [מחסני תבואה יין ושמן], גשר, [בנין שעל] הקבר שיש בהם דירה לשומר, מצטרפים. ואם אין בהם

תרסו. הבה״ל הביא שהמג״א כתב שלא משלים ואינו בית, ולא העתיקו כיון שזה מחלוקת. אבל החזו״א (קי, כח ד״ה כ׳ המג״א) פסק כמג״א והט״ז שאינו בית.

תרסז. בשו״ע כתב תקרה ומעזיבה, ובמשנ״ב (לב) כתב ע״פ הגר״א שמעזיבה היא טעות סופר. ובבה״ל (ד״ה קרה) כתב ואני בעניי מצאתי לשון מעזיבה בסמ״ג ועבוה״ק.

דירה, אינם מצטרפים (שו״ע). וכן אורוות סוסים (בה״ל ד״ה והאוצרות). ומסתבר שכשיש בית דירה, מצרפים את כל הבנינים הנ״ל שהדירה בתוכם (בה״ל ד״ה שיש).

בור שיח ומערה, ושובך, אינם מצטרפים [אף אם גרים בהם]. ומערה שיש בנין על פיה מצטרפת (שו״ע), וקמ״ל שהמערה משלימה מיעוט מהד׳ אמות של הבנין, וכן מצרפים את כל המערה, אף כשהבנין מחוץ לע׳ אמה ורק המערה סמוכה לעיר (בה״ל ד״ה שיש).

אם יוצאים שתי שורות בתים בשני צדדים של העיר [לרוח אחת], דינה כעיר העשויה כקשת (רמ״א), המבואר לעיל (סעיף ד) ששיעור רוחב החלל עד ד׳ אלפים ע״ש. וכל שכן אם יש רק שורה בצד אחד והיא יותר מאלפיים, דינה כעיר בצורת גאם, שאם העיר רחבה שיש באלכסון של החלל יותר מד׳ אלפים, לא ממלאים אותה (משנ״ב לה, שעה״צ יט).

ובכל אופן אם הולך דרך הבתים מותר ללכת לכל אורך השורות, [משום שנחשב כבתוך העיר וכד׳ אמותיו], וכן יש לו אלפיים אמה מהמקום שיוצא מהבתים, אפילו מקצה השורה (משנ״ב לה, שעה״צ יז).

ז. חיבור ב׳ ערים או עיר שנחלקה בקמ״א אמה (דף נה.)

שתי ערים הסמוכות זו לזו עד קמ״א אמות ושליש אמה כשיעור שבעים ושיריים לזו ושבעים ושיריים לזו, נחשבות כעיר אחת, ומותרים ללכת בכל שתי הערים ומחוץ להן אלפיים אמה (שו״ע), ולרמ״א (לעיל ס״ה) יש עוד שבעים מחוץ לערים (משנ״ב לו).

וכן עיר שנחרבה באמצע ונפרצה החומה, עד קמ״א ושליש דינה כסתומה, ועדיין נחשבת עיר אחת (שו״ע), אבל יותר משיעור זה נעשו כשתי ערים נפרדות[תרסח] (משנ״ב לז).

בית אחד אינו נחשב עיר, אפילו גדול מאוד, ולא נותנים לו שבעים אמה (שו״ע), בין כשנמצא לבד, ובין כשסמוך לעיר יותר משבעים, אינו מתחבר בקמ״א כמו בשתי ערים (משנ״ב לח).

שיעור עיר, כשיש שלשה חצרות ובכל חצר שני בתים[תרסט] (משנ״ב לח).

תרסח. משמע שאפילו שביסודן ובתשמישן הן עיר אחת, שהרי מדובר בעיר אחת, וקמ״א הוא הפסק מועט. ונפק״מ גדולה בזמנינו, בעיר ת״א שעשו כביש נתיבי איילון שרחבו עם סביבותיו יותר מקמ״א (כמ״ש בספר דרור יקרא עמ׳ תקמ״ב), ובירושלים יש כמה שכונות המופסקות בקמ״א אמה. ולפ״ז כל גוש צריך למדוד אלפיים לעצמו. אא״כ במקומות שיש עירוב שאפשר לסמוך עליו, שנעשה הכל כד׳ אמות מדין רה״י, ולא מדין עיר.

תרסט. דעת החזו״א (סי׳ ק״י ס״ק י״ט) שצריך שבחצר יהיה ד׳ על ד׳ אמות, ולכן בבנינים שלנו אין חדר המדרגות כחצר אלא בקומת הכניסה, עוד כתב שבנין קומות שכולם יוצאים דרך חצר החיצונה, נחשבים כחצר אחת, למרות שיש קומות נפרדות. ואם יש ששה בתים בששה חצרות, נחשב עיר.

ח. צירוף שלשה כפרים המשולשים (דף נז.)

שלושה כפרים המשולשים [שעומדים בצורת סגול_ ֶ], באופן שאם תקרב את האמצעי בין השנים החיצונים, יהיה בין החיצנוים לאמצעי עד רפ״ג אמות פחות שליש, מלבד רוחב העיר האמצעית, דהיינו קמ״א ושליש מכל צד. והאמצעית בתוך אלפיים לשתי החיצונים. נחשבים שלושתם כעיר אחת, ומודדים להם אלפיים אמה מחוץ לשלושתם (שו״ע), ומותר לשנים החיצונים ללכת מזה לזה אפילו רחוקים הרבה יותר מד׳ אלפים אמה אחד מחבירו, ועוד אלפיים משם ולחוץ. וכן האמצעי מותר בכל הרווח שבין החיצונים ואח״כ עוד אלפיים אמה (משנ״ב מא, מב).

ויש אומרים שלאמצעי לא נוסף היתר בזה, אלא מודדים לו רק מסביב לחומותיו אלפיים אמה (רמ״א), כיון שאם רואים אותו כמתקרב לבין השניים, מפסיד מהאלפיים שהיו לו לכיוון הנגדי (משנ״ב מד).

ולהלכה נקטינן כדעה הראשונה דבדרבנן הלך אחר המיקל, ולפ״ז מודדים אמצעי אלפיים מחוץ לקו שבין שני החיצונים, ואעפ״כ לא הפסיד לצד השני מהמקום שהוא נמצא באמת (משנ״ב מד). ולענ״ד גם לשנים מודדים בצד של האמצעי מהאמצעי ולהלן אלפיים, דלשון הרמב״ם ששלשתן כעיר אחת[תרע], אלא שהמפרשים לא הזכירו דבר זה (בה״ל ד״ה מחוץ).

ט. צירוף נחל הסמוך לעיר (דף סא.)

עיר שיושבת על שפת הנחל, שרוב העיתים הוא יבש ומשתמשים בו [במקום היבש], ועשו לפניו מצבה [איצטבא (משנ״ב מה)] ברוחב [לאורך שפת הנחל] ארבע אמות, שעי״ז עומדים עליה ומשתמשים בשעת הגשמים שהוא מלא [שלא חוששים שיפלו], נעשה הנחל בכלל העיר, ומודדים האלפיים משפת הנחל השני שמעבר לנחל (שו״ע).

ואע״ג שאין מעברים עם העיר אלא בית דירה, ונחל אינו ראוי לדירה. י״ל דשאני נחל שמדובר שהוא כנגד כל אורך העיר, וראוי לשימוש לכל בני העיר, משא״כ כשמעברים ע״י בית מסוים הבולט, צריך דוקא בית דירה. ובמג״א הסתפק אם ה״ה בכל מקום שמשתמשים בני העיר, וכתב האליה רבה דאין להקל, דגם בנחל דעת כמה ראשונים שהנחל נמדד באלפיים, והבו דלא להוסיף עלה (משנ״ב מו).

אם אין מצבה ד׳ אמות, מודדים האלפיים מפתח בתיהם. דהיינו מהבית האחרון של העיר (שו״ע ומשנ״ב מז, מח).

תרע. והיינו שעושים גם ריבוע לשלשתן יחד, ומרויחים גם את הזויות הסמוכות לאמצעי כרוחב החיצונים.

י. דין התחום לשכונת צריפים (דף נה:)

יושבי צריפין, שגרים באהלים העשויים מהוצין וערבה [שאינם קבועים במקום אחד, אלא כשכלה המרעה עוברים למקום אחר [משנ״ב מט)], אין להם דין עיר לעצמם, אבל הם מצטרפים לעיר. ולכן,

1. אם הצריפים אינם סמוכים לעיר מודדים לכל צריף אלפיים אמה ממנו[תרעא] (שו״ע). אא״כ יש להם היקף מחיצה עשרה, או חריץ עמוק י׳, ובאופן שישבו ואח״כ הוקף, שאז כל השטח כד׳ אמות[תרעב] [מדין שובת ברה״י] משנ״ב נא).

2. ואם הם סמוכים לעיר, ואפילו כגון שיש ביניהם שלשה חצרות שבכל חצר שני בתים קבועים של אבן או של נסרים, שהם נחשבים עיר, הצריפים נעשים קבע ומרחיבים את העיר, ומרבעים את כולם יחד ונותנים אלפיים אמה לכל רוח סביב כולם.

3. צריפים שקבועים במקום אחד, דינם כבית ונעשים עיר בעצמם [בשלשה חצרות וששה צריפים], והפמ״ג מסתפק בכמה זמן נקרא קבוע (משנ״ב מט).

יא. מתי מודדים מחומת העיר (רמב״ם פכ״ח משבת)

עיר שיש לה חומה [ויש מרחק בין הבתים לחומה (משנ״ב נג)], מתי מודדים התחום מהחומה.

אם הוקפה בחומה ואח״כ התישבה, לא מודדים מהחומה כיון שלא הוקפה לדירה, אלא מודדים מהבתים [ולדעת הרמ״א מוסיפים להם שבעים אמה]. מלבד באופן שיש בית בחומה והוא בתוך שבעים לעיר, שהעיר מתרחבת[תרעג] (שו״ע ומשנ״ב נד).

ואם ישבה ואח״כ הוקפה, מודדים מהחומה (שו״ע), ואפילו רחוקה הרבה מהבתים, כיון שהוקפה לדירה, כל מה שבתוכה כד׳ אמות. ולדעת הרמ״א מוסיפים שבעים מחוץ לחומה[תרעד] (משנ״ב נה).

תרעא. בבה״ל (ד״ה ולפיכך) הדגיש וביאר דשאני מהסעיף הקודם דפתח בתיהם הכוונה קצה כל הבתים, ורק לאפוקי הנחל, משום דשם הם עיר, משא״כ בצריפים הכוונה לכל בית מפתחו כיון שאינם כעיר.

תרעב. וכתב בשעה״צ שבזה אין נותנים שבעים אמה שנותנים בעיר.

תרעג. לרמ״א מוסיפים עוד שבעים מדירה זו, ולהכרעת הבה״ל (לעיל ס״ה) נכון שלא להוסיף בכה״ג, דאין עיבור לעיבור (שעה״צ כט).

תרעד. החזו״א (סי׳ ק״י סק״כ) כתב שהדין שמודדים מהחומה, הוא דוקא בחומה המגינה על העיר אבל במסיפס [מחיצה רעועה או נמוכה] קרוב הדבר שאין מודדים ממנה. וכן העתיק לדינא בשונה הלכות (ס״ג) שמחיצה בעלמא אינה כחומה. ומ״מ כשיש היקף שלם כהלכתו, אפילו בצוה״פ נחשב הכל כד׳ אמות לשובת בתוכו, ולא מדין עיר אלא מדין רה״י (כמ״ש בשעה״צ כז). ויש כמה נפק״מ בין חומה לרה״י. א. ברה״י צריך היקף שלם, ופירצה י׳ אמות פוסלת, משא״כ בחומה אפילו פירצה

סימן שצ״ט

במה מודדין התחומין ומקום [וצורת] המדידה, ומי הוא המודד

א. באיזה חבל מודדים (דף נח.)

אין מודדים את התחום, אלא בחבל 1) של פשתן (שו״ע). ואע״פ ששלשלאות ברזל טובים יותר למדידה, קבלו חז״ל דוקא בפשתן כמוזכר בפסוק וחבל פשתים בידו (משנ״ב א׳).

2) ארכו חמישים אמה. לא פחות, מפני שנמתח ביותר והתחום מתארך, ולא יותר שאי אפשר למתחו מפני כבדו והתחום מתקצר (שו״ע ומשנ״ב ב).

כתב הכלבו בשם מהר״מ שהמודד בפסיעות לא ימדוד וילך את כל האלפיים, שמא יש יותר. וכונתו שמא אינו מודד בפסיעות בינוניות. וראיה לדבריו מלשון הגמ׳ שרק הבא בדרך מודד בפסיעות. ועכ״פ משמע שכשמודד פחות מאלפיים מצומצמים, אפשר למדוד בפסיעות (בה״ל ד״ה אין).

ב. הבלעת נהר במדידה בחבל (דף נח.)

[כאשר יש נהר שרחבו פחות מחמישים אמה, מבליעים אותו במדידה בחבל מצד לצד].

אם הנהר לסוף 75 אמה, וסוף החבל השני יוצא באמצע הנהר, יחזור לאחוריו [לפני המדידה בחבל השני], 25 אמה[תרעה], וימדוד בחבל שני עד הנהר, ובחבל שלישי את הנהר עצמו.

אם הנהר רחב יותר מחמישים אמה, עיין בירושלמי בפרק כיצד מעברין (משנ״ב ד).

ג. צורת החזקת החבל במדידה (דף נח.)

צורת החזקת החבל הוא, בגובה כנגד ליבו (שו״ע), דחז״ל קבעו מקום, כדי שלא ישים זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והתחום יתמעט (משנ״ב ה).

עד קמ״א אמה כשר (סעיף ז׳). ב. בדין רה״י אם יש רה״ר בתוכה נפסלת, ובחומה מסתבר שאינה נפסלת. ג. קרפף יותר מב״ס, לגבי רה״י פוסל [וע׳ קרית אריאל שר״ל שאינו פוסל, וצ״ע], ובחומה לכאורה שאינו פוסל. ד. לרה״י לא מוסיפים שבעים אמה ושיריים, ולחומת העיר מוסיפים. בשו״ת מנחת שלמה (ח״א סי׳ נ״ח) דימה את שני הענינים וכתב שצוה״פ של עירוב תועיל גם לפורים מה״ט, והדברים צ״ע.

תרעה. ואופן מדידת ה25, בתו״ש כתב ע״י פסיעות. וצ״ע שאינן מדויקות. ובבירורי המדות כתב ע״י חבל מקופל לחציו. וצ״ע. ועכ״פ הטעם בחשבון הזה כדי שהמדידה הלאה תהיה ע״י חבל של חמישים.

וימתחנו בכל כוחו (שו״ע) משום שחבל מכביד באמצע, ואינו נמתח כראוי אלא בכל כוחו (משנ״ב ו).

ד. מדידת התחום במקום שיש הר (דף נח.)

מדידת התחום היא רק כנגד העיר, ואפילו אם יש הרים וגאיות כנגדה [שקשה למודדם], לא ימדוד בצד, אלא כנגד העיר (שו״ע). דלפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות שצריך למודדם מדידה יפה [והתחום מתמעט]. ומש״כ לקמן (סעיף ו) שיכול למדוד בצד, היינו בהרים שהם יותר מחמישים אמה, שלא שייך להבליעם כנגד העיר, משא״כ כאן אפשר להבליעם רק יותר נוח לו בצד (משנ״ב ז, ח).

צורת מדידת הר שבאמצע האלפיים[תרעו].

1. כשהמדרון תלול באופן שבהליכת חמש אמות עולה ׳ טפחים, [יחס של 1 מתוך 3], כבר אינו נחשב כקרקע ישרה, והקלו למדוד אותו בקו אוירי. ולכן 1. אם רחבו עד חמישים אמה, מבליעו במידת החבל, וכדי שיוכל להחזיק את החבל, זוקף שני מוטות עץ גבוהים בשני צדדיו ומותח החבל עליהם. 2. אם אי אפשר להבליעו [שלכל אורך העיר הוא יותר מחמישים אמה (משנ״ב טו)], ימדוד ב״קידור״. דהיינו שמותח חבל של ד׳ אמות במורד ההר, האדם שעומד במקום הנמוך מחזיקו סמוך לליבו, והעומד במקום הגבוה מחזיקו סמוך לרגליו. ואח״כ עולים ומודדים ד׳ אמות נוספים בצורה זו.

2. כשהמדרון זקוף יותר, ובהליכת ד׳ אמות עולה ׳ טפחים או יותר, לא הטריחוהו להבליע ע״י מקלות כנ״ל, אלא עד חמישים אמה ״אומד״ ומשער את רחבו לפי אומד הדעת. ואם רחבו יותר מחמישים, מודד בקידור כנ״ל (שו״ע). ודעת כמה פוסקים שאף ביותר מחמישים מותר באומד (משנ״ב י״ז ובה״ל).

3. כשהמדרון זקוף מאוד, שאם יורידו חוט המשקולת [המחובר למקל באורך ד׳ אמות] יגיע לתחתית המורד, [דהיינו שכל המורד מתפרס רק על ד׳ אמות], אין צריך להחשיב את המורד במידת האלפיים, ורק אם יש מישור בראשו, מודד את ראשו בלבד.

ה. מדידת התחום במקום שיש גיא (דף נח.)

צורת מדידת גיא [עמק] שבאמצע האלפיים

1,2. כשהמדרון זקוף שעולה ׳ טפחים מתוך חמש או ארבע אמות (מס׳ 1 או 2

תרעו. יש להקדים ולבאר שבעצם מדידות התורה הן לפי מרחק ההליכה, לפי מידת הקרקע ולא לפי קו אוירי, ומ״מ בתחומין הקלו חז״ל בכמה אופנים למדוד קרוב לקו האוירי.

בסעיף הקודם), אך רחבו עד חמישים אמה, מבליעו בחבל. [ואין קולא לאמוד כבמס׳ 2, כיון שבעמק אין טירחה כ״כ להבליע, שא״צ להעמיד מקלות (משנ״ב יט)]. ואם רחב יותר מחמישים שאינו יכול להבליעו, ימדוד ע״י קידור כנ״ל. ובלבד שלא יהא עמוק יותר מאלפיים, שאז מודד את כל השיפוע.

3. אם המדרון תלול מאוד שחוט המשקולת יורד לתחתית המורד בתוך ד׳ אמות, עד חמישים אמה מבליעו בחבל. יותר מכך אינו מודד את המורד כלל, אפילו עמוק יותר מאלפיים אמה, ורק אם יש מישור בתחתיתו מודד את המישור בלבד.

ו. עד כמה יכול למדוד בצד העיר (דף נח.)

אם הגיע להר או לגיא שאינו יכול להבליעו, ויכול למדוד בצד במקום שיכול להבליעו, ילך לשם ויבליע (שו״ע) ואח״כ יחזור כנגד מקומו וימשיך (משנ״ב כה).

ודוקא כשהמקום בצד, בתוך תחום אלפיים של העיר. אבל אם צריך לצאת מהתחום, לא ילך לצד (שו״ע). שמא הרואים אותו מודד, יטעו לומר שהמקום ההוא בתוך התחום, ולכן יעשה קידור (מש״ב כז).

ז. מדידה ע״י מומחה (דף נח:)

אין סומכים אלא על מדידת מומחה, שיודע מידת הקרקע (שו״ע), וגם בקי בדיני המדידה (משנ״ב כח). כי אם אינו בקי יבוא לידי חומרא, כגון שיכול להבליע הרים וגאיות, וימדדם כקרקע חלקה, או שלא יוסיף פינות וימדוד בעיגול. ולפעמים שייך לטעות לקולא כדמוכח בירושלמי[תרעז] (שעה״צ יד).

ח. מודד אחד שיצא הבדל בין שני מדידותיו (דף נח: לרמב״ם)

היו מוחזקים עד היכן תחום שבת, ובא מודד וריבה בצד אחד ומיעט בצד אחר, שומעים לו אף במקום שריבה [האריך את התחום להקל] (שו״ע), וכל שכן במקום שמיעט להחמיר. ומדובר שלא ידוע שהבדיקה הראשונה היתה ע״י מומחה, דאל״כ שומעים לשני להקל ולא להחמיר, כבסעיף הבא (משנ״ב כט, ל, לא).

אם מודד אחד מדד ויצא לו בצד מזרחי צפוני יותר מבצד מזרחי דרומי, מותח החוט של הקו המזרחי באלכסון. [ולא מקילים שכל המזרח כצד הארוך, שמא לא טעה בקצר, אלא שהיה הר בשיפוע קל שצריך למדדו כקרקע חלקה (משנ״ב לב)]. ויש אומרים שמותחים קו ישר לפי הצד המרובה (רמ״א), כי תולים שטעה בצד הקצר

תרעז. בזמנם כמעט לא שייך לטעות לקולא, שהרי לא יכול למתוח החבל יותר ממה שהוא, ועיקר הטעויות לחומרא. אבל בזמנינו שמודדים במפות ובחישוב אוירי, בקל יכול לטעות לקולא, וצריך זהירות גדולה.

ולא מתח החבל בכל כוחו. ולדינא פסק הגר״א שמודדים בקו ישר ושווה למרובה[תרעח] (משנ״ב לג).

ט. שני מודדים שיש הבדל ביניהם (דף נט.)

אם שני מומחים מדדו את התחום, אחד ריבה ואחד מיעט, שומעים למרבה, [דתחומין דרבנן, ואמרינן שהשני טעה (משנ״ב לה)]. והיינו רק עד שיעור האלכסון [580 אמות (משנ״ב)], שיתכן שהממעט טעה ומדד באלכסון, ולכן המרחק בקו ישר המתמעט.

אבל אם ההפרש יותר גדול, אין תולים שהממעט הוא זה שטעה (שו״ע). ומסתבר שאין הולכים אחר שניהם, וצריך למדוד מחדש (משנ״ב לט).

אם אחד מומחה, והשני אינו מומחה, אין הולכים אחריו כלל, אלא אחר המומחה (משנ״ב לד).

י. הוספת זויות ואלכסונן לתחום [טבלה מרובעת] (דף נו:)

אחר מדידת המרחק לכל ד׳ הרוחות, עושים את התחום כטבלה מרובעת, וממלאים את הפינות, ונמצא נשכר שבאלכסון של הפינה מותר ללכת 2800 אמות (שו״ע). כיון שבאלכסון של אלפיים מרובעים, יש תוספת שני חומשים (משנ״ב מא).

ולא ימדוד אלפיים בקרנות וימתח קו ביניהם, כי אז מפסיד את הפינות, וגם התחום כנגד העיר מתמעט 1428 אמות בלבד (שו״ע). והחשבון הוא שאם תוסיף עליהם שני חומשים, יהיה אלפיים (משנ״ב מב).

יא. נאמנות עבד שפחה וקטן על התחום (דף נח:)

אפילו עבד ושפחה נאמנים לומר עד כאן תחום שבת (שו״ע), דתחומין דרבנן ולפיכך האמינום (משנ״ב מג). ולא שאומרים שהם מדדו, אלא שיודעים שמוחזקים שמותר ללכת עד כאן, ומסתמא נמסר ע״י מומחה (בה״ל ד״ה עד).

קטן, אינו נאמן בעודו קטן, אבל כשגדל נאמן לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן, וסומכים על עדותו (שו״ע). וגם זה הקלו בדרבנן (משנ״ב מד).

תרעח. ע״פ דברי הגר״א כתב החזו״א (קי יד) לחלוק על דעת הנוב״י (תנינא סי׳ נ׳) שאם כנגד חלק מהעיר יש עיר אחרת מולבעת בתוך האלפיים, שנחשבת כד׳ אמות ומאריכים את התחום כנגדה, שאר התחום בצידיה נשאר כדין. והחזו״א כתב שמותחים קו ישר לכל אותו צד ומוסיפים גם בצידי העיר. ומ״מ באופן שבאמת יש במקום אחד הר בשיפוע קל, משמע במשנ״ב שכל מקום נשאר כדינו, וצ״ע שהרי מבואר לעיל סעיף ו׳ שאפשר ונכון למדוד במקום ישר, ולהשוות את כל הצד לפ״ז.

סימן ת׳

מי שישב בדרך לנוח, ולא ידע אם הוא בתחום או לאו

א. מי שישב בדרך, וגילה שהוא בתחום של עיר (דף מה.)

מי שהיה בדרך וחשכה לו, ואח״כ נודע לו שהוא בתוך אלפיים לעיר מסוימת.

1. אם היתה דעתו להיכנס לאותה עיר, קנה שביתה בעיר, ומותר ליכנס לתוכה וללכת בכולה ואלפיים מסביבה (שו״ע), כיון שאילו ידע היה חפץ לקנות שביתה בתוך העיר, ולא בדרך (משנ״ב ב). [והקלו לבא בדרך שקונה בלי הנחת עירוב].

אפילו חשב בליבו לקנות שביתה במקומו, אם לא הוציא בפיו דינו כנ״ל. אבל אם הוציא בפיו ואמר שביתתי במקומי, עקר בזה מהעיר ואין לו אלא אלפיים ממקומו, אפילו שאמר רק מחוסר ידיעתו (משנ״ב ו, ועי׳ שעה״צ א,ג).

2. אם לא היתה דעתו להיכנס לעיר הזו, לא קנה שביתה בעיר, אלא במקומו, ויש לו אלפיים ממקומו. לכן אם הם כלים באמצע העיר, אינו מהלך בעיר יותר מחציה (שו״ע). ואם כלים בסוף העיר, כל העיר כד׳ אמות (כדלעיל תח, א), ומשלים מידת האלפיים אחרי העיר (משנ״ב ה).

במקרה זה אפילו היה ישן ולא התכוון לקנות במקומו, כיון שלא התכוון לעיר, קנה במקומו (משנ״ב ד׳).

סימן ת״א

מי שישן בדרך וחשכה לו, קונה אלפים אמה לכל רוח

א. דין תחום לאדם ישן, ולחפצי הפקר, ולחפצי גוי (דף מה. מז:)

1. מי שישן בדרך בזמן כניסת שבת, קונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה לכל רוח, כיון שאם היה נעור היה קונה (שו״ע). אפילו שבזמן קנית השביתה לא התכוון לקנות[תרעט] (משנ״ב א).

2. חפצי הפקר, אינם קונים שביתה מעצמן, משום דלאו בני דעת הן לעולם ולא דומים לישן. אלא דינם כרגלי הזוכה בהם תחילה, שמותר להוליכם לפי תחומו, אף שהוא יותר מאלפיים מהמקום שהיו הכלים (שו״ע ומשנ״ב ב ג).

תרעט. לכאו׳ צריך לומר כן גם לאדם ער שאינו יודע את דיני התחום ואינו יודע על המושג של שביתה, אלא שיש גבול המותר בהליכה. וצ״ע למ״ד שישן לא קונה שביתה, מה יאמר באדם שאינו מכוון. ולכאו׳ צ״ל שהחסרון רק מפני שאינו בר מחשבה.

אם זכו בו שנים, ואחד עירב למזרח ואחד עירב למערב, הרי החפץ כרגלי שניהם ואסור להוזיזו ממקומו [למקום שמחוץ לתחום של אחד מהם] (בה״ל ד״ה כרגלי).

3. חפצי אינו יהודי קונים שביתה במקומם, אע״פ שבעליהם לאו בני שביתה, גזירה אטו חפצי ישראל (שו״ע). דכיון שיש להם בעלים, יבואו לומר שגם בכלים של ישראל מותר להוציא מחוץ לתחום (משנ״ב ה).

מקום שביתתם, במקום שהיו מונחים בבין השמשות בכניסת שבת, ולא לפי המקום שהיה בעליהם הגוי, כיון שלגוי אין שביתה[תרפ] (משנ״ב ד, והכרעת בה״ל ד״ה קונין).

4. אם הגוי הביא לעיר, דברים שהיו לו מחוץ לתחום, אם העיר מוקפת לדירה, מותר לטלטלם בכל העיר שכולה כד׳ אמות[תרפא] (שו״ע). וה״ה בערים הפרזות שלנו ותקנו המבואות בצורת הפתח, מותר לטלטל במבואות, דנחשב מוקף לדירה כיון שנעשה אחר שבנו בתים. וכן חצר לעולם כד׳ אמות[תרפב] (משנ״ב ז).

סתם עירות מוקפות לדירה, שמתחילה בונים ואח״כ מקיפים. וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה (שו״ע), שהדרך לעשות תחילה מבצר ואח״כ מתישבים בתוכו. וכל שלא הוקף לדירה, אם יש בו יותר מבית סאתיים, אין לטלטל בו יותר מד׳ אמות (משנ״ב ז ח).

לפי״ז גוי ששאל כלי מישראל [והוליכן לביתו מחוץ לתחום (משנ״ב ט)] והחזירן בשבת, יש ליזהר שלא לטלטלן חוץ מד׳ אמות [בשבת דרך מלבוש[תרפג], וביו״ט בהוצאה (משנ״ב י)], אם העיר אינה מוקפת לדירה, שהרי קנו שביתה אצל הגוי (רמ״א), ואע״פ שהם של ישראל, בזמן שהשאילן הוי כשל גוי. (משנ״ב ט).

תרפ. אם היו מונחים בתוך עיר, עי׳ בבית מאיר (ד״ה אבל) שנקט שאין כל העיר כד׳ אמות לגביהם, וצ״ע. ומשמע שם שלפי הבנת התו״ש המובא בבה״ל שיש להם שביתה כאדם שהיה בעיר, יש להם כל העיר כד׳ אמות ועוד אלפיים מסביב.

תרפא. ועי׳ לקמן (תה, ו בה״ל ד״ה מוקפת) שיש דעות שעיר כד׳ אמות אפילו כשאינה מוקפת כלל (בה״ל ד״ה ובלבד).

תרפב. כונתו שחצר של בית תמיד מוקפת לדירה, כיון שנעשית אחר הדירה.

תרפג. דבטלטול בלא״ה אסור כיון שאין עירוב (משנ״ב). שאם יש עירוב, הרי כולו כד׳ אמות כעיר מוקפת.

סימן ת״ב

דין חריץ מים בין שני תחומין

א. דין מים השייכים לשני תחומים או שבאו מחוץ לתחום (דף מח.)

חריץ מלא מים מכונסים, שנמצא בין תחומי שבת של שתי ערים, והדין שמים הסמוכים בתחום העיר, דעת אנשי העיר עליהם וקונים שביתה כאנשי העיר [אפילו בעיר של גוים, ואינם כמים של הפקר], וא״כ אפילו כשממלאים מהצד שבתחומם, מתערבים מים של עיר אחרת שיצאו מחוץ לתחום, ואסור לטלטלם [אף ביו״ט (בה״ל ד״ה חריץ)] יותר מד׳ אמות. לכן,

1. אם החריץ מקצתו בתחום עיר א׳ ומקצתו בתחום עיר ב׳, אסור למלאות ממנו [לטלטל יותר מד׳ אמות], אלא צריך לעשות מחיצה בתוך החריץ בין התחומים להפסיק ביניהם. ואפילו מחיצה של קנים, ואפילו תלויה שאינה מגעת לקרקע החריץ (שו״ע), קל הוא שהקלו במים, מפני שצריכים אותם הרבה. רק שיהא שקוע טפח במים שיהא ניכר ההפסק (משנ״ב ה).

2. כשיש רק עיר אחת, והחריץ יוצא מתחומה, אין לחוש למים שבאים מחוץ לתחום, כיון שהם הפקר ולא קונים שביתה (משנ״ב ב).

3. כשבין שתי הערים יש מקום שאינו בתחום שתיהן, מותר למלאות, ואין לחוש למים שבאים מתחום העיר השניה, כיון שבאמצע יש מים של הפקר (בה״ל ד״ה מקצתו).

4. כשבין שתי הערים יש שטח משותף בתחום של שתיהן, והחריץ כולו בשטח המשותף, מותר למלאות, משום שיש ברירה וכל אחד לוקח מחלקו (משנ״ב ג).

נהרות המושכין [שהמים נדים] וכן מעינות הנובעים[תרפד], אינם קונים שביתה כלל, והן כרגלי הממלא. ואפילו שייכים ליחיד, אינם קונים שביתה כרגליו, אלא כרגלי הממלא (שו״ע ומשנ״ב א, ז, ושעה״צ ה).

בור של תבן שבין תחומי שבת, מותר לכל אחד להאכיל מהצד שבתחומו, ואין חוששים שמא יקח מתחום חבירו (רמ״א).

תרפד. היינו אף כשעומדים במקום מכונס, דיון שנובעים זזים כל הזמן בתור הבור ומתערבים במים החדשים (פמ״ג סי׳ שצז א״א יג).

סימן ת״ג

דין בקעה שהקיפוה אינם יהודים

א. דין הליכה וטלטול כשמותר במקצת מההיקף (דף מב.)

מי ששבת בבקעה [ויש לו אלפיים ממקומו לכל רוח, ולטלטל רק ד׳ אמות כיון שהבקעה כרמלית (משנ״ב א)], והקיפוה עכו״ם מחיצה לדירה בשבת [שנעשית רה״י, דקי״ל מחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה[תרפה] (משנ״ב ב), ואפילו יותר מבית סאתיים כיון שהקיפו לדור בתוכה (משנ״ב ג)], בכל זאת לא השתנה תחומו, ולכן מהלך בתוך ההיקף רק אלפיים ממקומו [אפילו כשההיקף יותר מאלפיים], משום שלא שבת בתוכם, כלומר שבבין השמשות לא היו מחיצות (שו״ע).

ואינו דומה למי שנתנוהו גויים מחוץ לתחום בתוך דיר וסהר או עיר, שנחשבים לו כד׳ אמות אף שלא שבת בתוכן. משום שהנמצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד׳ אמות, הקלו חכמים [כיון שיצא באונס], שיחשב כד׳ אמות ויוכל ללכת מעט. משא״כ בזה יש לו אלפיים לכל רוח[תרפו] (משנ״ב ה).

אם נטלוהו גוים ונתנוהו מחוץ לאלפיים אבל בתוך אותו היקף, כתב הריטב״א שאין לו את כל ההיקף כמי שנתנוהו בדיר, אלא ד׳ אמות בלבד. כיון שמתחילה נאסר ההיקף הזה לגביו, שהיה לו רק אלפיים ממנו. והביאוהו רע״א והב״מ, דלא כט״ז, והגאו״י מסתפק להלכה (בה״ל ד״ה אלא).

לגבי טלטול בתוך ההיקף, מותר לטלטל ע״י זריקה אפילו חוץ לאלפיים [כלים של הפקר או של אדם אחר שהמקום הזה בתוך תחומם (משנ״ב ו)], שהרי הוא רה״י גמור (שו״ע), אבל לטלטל בידים אסור יותר מד׳ אמות אפילו בתוך אלפיים (רמ״א), כיון שמחוץ לאלפיים אינו יכול לטלטל בידיים אלא בזריקה, שהרי אסור ללכת לשם, א״כ גם תוך אלפיים פרוץ למקום האסור בכזה טלטול. אבל רוב הפוסקים חולקים שאינו נקרא מקום האסור, אלא שהוא לא יכול ללכת לשם, וכן הסכימו האחרונים[תרפז] (משנ״ב ט).

תרפה. ואע״פ שאם נעשו במזיד אינם מועילים אלא להחמיר, היינו משום מעשה שבת, והכא שעשאן עכו״ם הוי כשוגג (שעה״צ ג).

תרפו. לכאו׳ י״ל באו״א, שהיוצא מהתחום מקבל ד׳ אמות במקומו מחדש, ולכן כשנתנוהו בתוך מקום מוקף שהוא רה״י וכד׳ אמות, הוי כולו כמקומו, משא״כ זה שיש לו מקומו לפני שהיו מחיצות, לא משתנה הגדרת מקומו באמצע שבת. ונפק״מ בנתנוהו חוץ לתחום ואח״כ הקיפוהו מחיצות, דלמשנ״ב לכאו׳ יהיה מותר בכולו, ולפי משנ״ת לא משתנה הגדרת מקומו לאחר שחל ברגע שהגיע למקום.

תרפז. נפק״מ מצויה במי שתחומו מגיע לאמצע העיר השניה, באופן שחלק מהיקף העירוב מחוץ לתחומו, ורוצה לטלטל בה דלרמ״א הוי מקום האסור לגביו, ולאחרונים מותר עד סוף התחום. ומחוץ

סימן ת״ד

דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים

א. דין המהלך מחוץ לתחום כשהוא למעלה מי׳, ותחום המפליג בספינה (דף מג.)

המהלך חוץ לתחום למעלה מי׳ טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים י׳, ואינם רחבים ד׳ על ד׳ טפחים, הרי זה ספק אם יש בו איסור תחומין[תרפח], ולגבי דרבנן [חוץ לאלפיים, עד י״ב מיל (משנ״ב ה)] ספיקו להקל (שו״ע). ואם הולך חוץ לי״ב מיל, כגון ע״י קפיצת שם[תרפט], יש להחמיר כמ״ד שי״ב מיל אסור מדאורייתא (רמ״א). וכן מלשון השו״ע משמע שמצדד להלכה להחמיר ביבשה שי״ב מיל דאורייתא, כשיעור מחנה ישראל שנאמר אל יצא איש ממקומו. ובבי׳ הגר״א נוטה לפוסקים שכל התום דרבנן (משנ״ב ז).

אם הולך על עמודים שרחבם ד׳ על ד׳ טפחים, נחשב כמהלך בארץ ופשיטא שיש איסור תחומין. ואפילו רק בעמוד אחד שמקצתו בתוך התחום ומקצתו בחוץ, אסור לצאת מראש אחד לראש השני. אבל עמוד צר מד׳ טפחים, אפילו ארוך הרבה הוא בכלל הספק, כיון דלא ניחא תשמישתיה להילוך (משנ״ב ג ד).

לפ״ז כתב החת״ס שאין לישב בשבת או בערב שבת בעגלות שע״י קיטור [רכבת], אם יודע שיסע בשבת, משום איסור תחומין[תרצ] (בה״ל ד״ה ואין).

לתחום ע״י זריקה. ונפק״מ אחרת במי שעשה עירוב תחומין מחוץ לעירו, [והולך בלילה] ומותר בעירו רק עד אלפיים מהעירוב, אסור לטלטל חפצים שלו מחוץ לאותו תחום, אפי׳ שיש עירוב בשכונה, דיש לכלים תחום כרגלי הבעלים [ע״פ הבה״ל כאן]. ויש לדון האם לגבי כלים אלו נאסר בטלטול גם בתוך אלפיים, דלגבי אלו הוי חלק מהעירוב מקום האסור לרמ״א. ואפשר שגם לאחרונים הוי מקום האסור, דהכלים אסורים בעצמם. וצ״ע.

תרפח. דעיקר מקום הילוך הוא על הארץ, ובתוך י׳ חשיב כעל הארץ, אבל למעלה מי׳ אינו מקום הילוך (משנ״ב א). ובחת״ס (ח״ו סי׳ צ״ח) הק׳ שעמיד ברשות הרבים גם בתוך י׳ הוי מקום פטור, וצ״ל דהיינו לגבי הגדרת מקום ע״י דשל הנחה, ומ״מ רה״ר תופסת עד י׳.

תרפט. לגבי צידה כתב המשנ״ב (סי׳ שכח ס״ק קמג) שאין איסור לצוד ע״י לחץ, ומ״מ כאן אסור, וביאר הקה״י (עירובין סי׳ ט״ז) משום שאין האיסור במעשה היציאה, אלא שעושה שישתנה מקומו חוץ לתחומו.

תרצ. ולפ״ז גם לגבי הנמצא במכונית, יש לו דין יציאה מהתחום, כיון שבקרקע הרכב ובמושב יש ד׳ על ד׳ טפחים (38.4/32 ס״מ), וצריך למדוד י׳ מהמושב ומעלה. ובבי״ כתב שהרוכב על בהמה הוי למעלה מי׳. והמג״א חולק דכיון שנח להלך כך, הוי כעמודים רחבים דע״ד ואסור. ומ״מ נפק״מ למטוס שהתעכב והאדם נקלע באונס לנחיתה בשבת, שבזמן שהמטוס באויר נחשב למעלה מי׳. ומשעה שהגלגלים נוגעים בקרקע הוי כבמכונית ומודדים י׳ בתוכו, כיון שיש בו דע״ד ורגליו מונחים בקרקע.

בימים ונהרות אין איסור תחומין מדאורייתא לכו״ע, שאינם דומים לדגלי מדבר, [ולכן למעלה מי׳ הוי ספק דרבנן להקל גם בי״ב מיל (משנ״ב ח)]. לכן מי שבא בספינה והיא למעלה מי׳:

1. אם מכניסת שבת היתה הספינה למעלה מי׳ מקרקע הים והנהר, [לא קנה תחום], וכשיורד ליבשה [קונה תחום ואז] יש לו אלפיים (שו״ע). ואם ספק אם היתה תוך עשרה, אזלינן לקולא (רמ״א).

2. אם פעם אחת במשך השבת היתה בתוך י׳ לקרקע, אפילו באמצע שבת, קנה שביתה באותו מקום, ומשם אלפיים. ואם הנמל מחוץ לאלפיים לא ייצא מהספינה בשבת, דאין לו אלא ד׳ אמות דהיינו הספינה עצמה [כולה כד׳ אמות] (משנ״ב י׳).

אם הספינה נכנסה למטה מי׳ רק בתוך כדי נסיעה, מבואר ברמב״ן וברשב״א שאינה קונה שביתה, כיון שהיא בתנועה. אבל מסתימת כל הפוסקים ומלשון הש״ס והשו״ע משמע שקונה שביתה באותו מקום. וצ״ע (בה״ל ד״ה ממקום).

מותר לצאת מחמת גשמים שיורדים עליו, או החמה זורחת עליו, או שצריך לנקביו. ואם מחמת זה נכנס לעיר, [שלא מצא מקום אחר (משנ״ב יז)], הוי כל העיר כד׳ אמותיו ומותר בכל העיר (רמ״א). אם מוקפת מחיצות (כדלקמן תה, ו). וכל שכן אם העכו״ם דחפוהו לתוך העיר. אבל לא יאמר לעכו״ם שידחפוהו (משנ״ב טז).

3. היושב בספינה למעלה מי׳ מערב שבת, כדי שתפליג בשבת וירד במקום אחר מחוץ לאלפיים, יזהר שלא ייצא ליבשה מכניסת שבת, דאם יצא רגע אחד קנה שביתה, ויהיה אסור לצאת מהספינה במקום ההוא, דאין לו אלא ד׳ אמות.

בירידה מהספינה ליבשה ישתמש בכבש, אבל במעבורת 1. אם היא קשורה לנמל ולספינה מותר. 2. אם אינה קשורה יש אוסרים משום שנראה כשט, ובגר״ז משמע שאם לא יצא מהספינה מכניסת שבת מותר (משנ״ב יא).

הבא ביו״ט ואחריו שבת, או להיפך, אף שביום הראשון היה אסור, ביום השני יש לו אלפיים ממקומו, דשתי קדושות הן, ואין בזה הכנה, דלא עביד מידי (משנ״ב טו ושעה״צ יג).

מי שרוכב בדרך ונכנסה שבת, עי׳ לעיל סי׳ רס״ו כיצד יעשה (רמ״א).

סימן ת״ה

דין היוצא חוץ לתחום

א. דין מי שיצא מהתחום אמה אחת (דף נב:)

מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנס ואין לו תחום כבני עירו, [דאפילו אמה אחת נחשב יציאה (משנ״ב א)]. אלא יש לו רק ארבע אמות, והם ממקום

עמידת רגליו ולחוץ (שו״ע). והטעם שכאן אינו יכול לברר שהד׳ אמות לכיוון פנים, כיון שהתחיל ללכת לכיוון החוץ, נראה כבורר אותם ממנו והלאה (משנ״ב ב).

ולדעת הרמ״א והכרעת האחרונים (סי׳ שצו,ב) שליוצא מהתחום יש ד׳ אמות לכל צד, באופן הנ״ל יש לו ג׳ אמות בתוך התחום. ואם יצא בשוגג או באונס [שיש דין הבלעת תחומין], ברגע שמותר לחזור לתחומו, חוזר לו דין התחום כבני עירו. וכל שכן אם יצא לדבר מצוה שאם יצא עד ד׳ אמות מותר לחזור לתחומו[תרצא], וחוזר לתחום עירו (משנ״ב ב ושעה״צ ו).

ב. הוציא רגל אחת מחוץ לתחום (דף נב:)

מי שעומד בסוף התחום והוציא רגלו אחת מחוץ לתחום, מותר להיכנס לתחום (שו״ע). דבתר רובו שדינן, ורובו בפנים (משנ״ב ג).

ולפי מש״כ לעיל (שצו, ט) כדעת הרמ״א שאם יצא באונס יש לו עוד ד׳ אמות מחוץ לאלפיים, ה״ה בעומד בסוף ד׳ ורגלו אחת בחוץ, יכול לחזור (משנ״ב ג).

ג. מי שנמצא בכניסת שבת בסוף תחום העיר (דף נב:)

מי שקידש עליו היום, והיה באותו זמן מחוץ לעירו.

1. אם היה בתוך תחום העיר, קונה שביתה בעיר, ויש לו אלפיים מסביבה, כיון שדעתו ליכנס לעיר (משנ״ב ד).

2. אם היה מחוץ לתחום העיר, אפילו אמה אחת, אינו קונה שביתה בעיר, ויש לו רק אלפיים אמה מהמקום שקידש עליו היום (שו״ע). ואע״פ שמותר להיכנס מקצת לתוך העיר, דהיינו כשהיה אמה אחת בחוץ יכול להיכנס ג׳ אמות, כיון שהאלפיים שלו נמדדים מסוף ד׳ אמותיו. מ״מ לא קונה כבני העיר, כיון שהיה מחוץ לתחום[תרצב] (משנ״ב ה).

ד. היתר לחזור לתחום במחיצות מבני אדם (דף מג:)

מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת [דהיינו באונס או שוגג או לדבר מצוה (משנ״ב ו) שאין לו אלא ד׳ אמות (משנ״ב ז)], יש תקנה לעשות סביבו מחיצה של בני אדם [כלומר מעגל שיש לתוכו דין רשות היחיד] באופן שאינם יודעים שהם מחיצה

תרצא. החזו״א תמה דלא מצאנו שום קולא ליוצא לדבר מצוה. ואם כשיצא לפיקוח נפש, אפילו עד אלפיים אמה יכול לחזור.

תרצב. צ״ב הטעם, הרי סוף סוף יכול ליכנס, וצ״ל משום שרק אם קונה שביתה במקומו יש לו אלפים וד׳ אמות, אבל אם קונה בעיר יש לו רק אלפיים מהעיר, ולא יכול להגיע למקום שעומד בו כעת. ומ״מ צ״ע להרמ״א (שצח, ו) שלכל עיר נותנים עוד 70 מסביב, א״כ כשרחוק אלפיים ואמה הוא בתוך תחום העיר.

(כדלעיל שסב, ב), ובאופן שהם מותרים ללכת במקום הזה, כגון שעירבו לשם ומותר ללכת בתוך המעגל עד שיכנס לתחום, ויחזור לו התחום (שו״ע). דהיוצא בשוגג ונמצא במקום מוקף [בין האנשים], מותר ללכת בכל ההיקף, וכיון שנכנס לתחומו בהיתר, הוי כאילו לא יצא (משנ״ב ז).

ולדעת האחרונים הנ״ל סעיף א׳, מספיק שיביאוהו לתוך ד׳ אמות מקצה התחום, דכיון שיש לו ד׳ אמות לכל צד, מותר להיכנס לתחום בלי מחיצות (משנ״ב ט).

מי שיצא לדעת [בידיעה], אין לו תקנה זו (שו״ע), כיון שגם בתוך מחיצות אסור ללכת יותר מד׳ אמות (משנ״ב יא).

ה. מי שיצא באונס מהתחום וחזר (דף מא:)

מי שיצא חוץ לתחום באונס, כגון שהוציאוהו גויים או רוח רעה [שנטרפה דעתו, ויצא, ואח״כ נשתפה (משנ״ב יג)], או ששגג ויצא,

1. כשנמצא מחוץ לתחום, אין לו אלא ד׳ אמותיו. (ועי׳ לעיל שצו, א איך מחשבים אותם).

2. אם החזירוהו לתחום באונס, או שחזר בשוגג, הרי הוא כאילו לא יצא, ויש לו את כל העיר כד׳ אמות ואלפיים סביבה (שו״ע ומשנ״ב טז).

3. אם חזר ברצון ובדעת, אין לו אלא ד׳ אמות (שו״ע). ואם נכנס לתוך עירו ששבת בה, כולה כד׳ אמות כבסעיף ח׳ ע״ש (משנ״ב יז).

4. הנכנס לספינה בשבת שלא ע״מ להפליג, והפליגה חוץ לתחום [בתוך י׳ טפחים לקרקע הים (משנ״ב יט)] וחזרה, כאילו לא יצא, כדין אונס (כבמס׳ 2).

5. אם ידע שהספינה תפליג, הוי כיצא לדעת ואין לו אלא ד׳ אמות (כבמס׳ 3), משנ״ב יח.

ו. דין יצא מהתחום והגיע לתוך רשות היחיד (דף מא:)

מי שיצא מהתחום והגיע לתוך רשות היחיד מוקפת, כגון לתוך דיר, [גדר שעושים לבהמות בשדות כדי לזבלן, היום כאן ומחר שם]. או לתוך סהר [גדר לבהמות העיר שעומד במקום מסוים], שהם בדרך כלל פחות מבית סאתיים ודינם כרה״י, ואם יותר מבית סאתיים צריך ששומר הבהמות ידור בתוכם. וכן לתוך מערה.

וכן אם הגיע לתוך עיר אחרת מוקפת חומה לדירה, או עיר שאין לה חומה ויש לה תיקוני עירובין (שו״ע ומשנ״ב כא כב). ודעת כמה ראשונים אפילו בעיר שאינה מוקפת, אבל קשה להקל נגד השו״ע שהיא דעת רוב הפוסקים, ואפשר שבשעת הדחק יש לסמוך להקל (בה״ל ד״ה מוקפת).

1. בכל האופנים הנ״ל, אם הוציאוהו עכו״ם באונס ונתנוהו בתוך אחד מאלו, או שיצא בשאר אונס, או ששגג ויצא [שהיה טרוד בעניניו ולא שם לב לתחום

וכל כה״ג (משנ״ב כג)], ונזכר כשהוא בתוך אלו, מותר להלך בכל ההיקף, שכולו כד׳ אמות.

אם הניחוהו בחוץ ונכנס, או שגג ונזכר בחוץ ונכנס, הרי נכנס לדעת ודינו כבמס׳ 2. (משנ״ב כד).

2. אם יצא חוץ לתחומו מדעת, אע״פ שהוא בתוך אחד מאלו, אין לו אלא ד׳ אמות (שו״ע). וכן אם אחר שיצא הכניסוהו עכו״ם לתוכם, כיון שיצא מהתחום במזיד דינו כנ״ל (משנ״ב כה).

ז. שבת בספינה ויצאה מהתחום (דף מא:)

מי שהיה בספינה בכניסת שבת, ודעתו להיכנס לעיר, דשביתתו ביבשה בעיר, והפליגה ספינתו מחוץ לתחום [באופן שהיא בתוך י׳ טפחים לקרקע הים],

1. אם יש לה מחיצות י׳ טפחים, מותר ללכת בכולה, אפילו כשהיא עומדת (שו״ע ומשנ״ב כו כז).

והטעם הואיל ושבת באויר מחיצות (שו״ע). והלשון מגומגם, דכיון שהפליגה שלא מדעתו, אפילו נתנוהו בספינה אחרת מותר בכולה (כדלעיל ס״ו), אלא הואיל ונמצא באויר מחיצות (משנ״ב כח).

2. אם נפחתו דופני הספינה ואין בהם י׳ טפחים, או שנפרץ יותר מי׳ אמות במקום אחד, או פחות מי׳ אבל הפרוץ מרובה, שבכל אלו בטל שם רה״י.

אם הספינה מהלכת, מותר ללכת בכולה (שו״ע), משום דבכל שעה עומד בד׳ אמות אחרים שהספינה נוטלתו, ולעולם לא יוצא בעצמו מד׳ אמותיו לד׳ אמות אחרים (משנ״ב ל).

ואם הספינה עומדת, [בתוך י׳ טפחים לקרקע הים], אסור ללכת בה יותר מד׳ אמות. ואם היא למעלה מי׳ מותר, דאין איסור תחומין [בים, למעלה מי׳] (שו״ע ומשנ״ב לא). ולא אמרינן הואיל והותרה כשאין מחיצות (בה״ל ד״ה ואם).

3. אם באמצע הספינה יש מקום עמוק מחיצות י׳ טפחים, ובראשה אין י׳, אזלינן אחרי האמצע (רמ״א) והשאר כחורי רה״י ומותר בכולה (משנ״ב לב).

וכן אם יש רק כדי לחוק י׳, חוקקין להשלים (רמ״א), דהיינו לא שחוקקים בקרקע הספינה, אלא שמצרפים את העובי הנראה מבחוץ, כדין גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפים לשיעור י׳ (משנ״ב לד).

ח. מי שיצא במזיד מהתחום וחזר (דף מא:)

מי שיצא מדעת, והחזירוהו גוים לתחומו, מ״מ אין לו אלא ד׳ אמות (שו״ע), דבעינן שתהיה היציאה והחזרה באונס (משנ״ב לז). [וכל שכן אם חזר מדעתו].

אם החזירוהו לתוך אותה עיר ששבת בה בכניסת שבת, מותר בכולה כד׳ אמותיו, ואפילו יצא וחזר מדעת (שו״ע). רק אסור לו לצאת ממנה אפילו אמה אחת, דיצא במזיד הפסיד את תחומו (משנ״ב מא).

דין זה רק בעיר המוקפת מחיצות לדירה (שו״ע), וה״ה כשמתוקנת בצורות הפתח (משנ״ב מ). והבית מאיר מגמגם בזה, דכיון שההיתר מכח ששבת בה, מותר אף כשאין מחיצות, ומ״מ אינו מוכרח, ועכ״פ באותה עיר מותר ואין להחמיר (בה״ל ד״ה אם).

ט. דין פירות שהוציאום מחוץ לתחום, ודינם כשהחזירום (דף מא:)

1. פירות או כלים שהוציאום מחוץ לתחום והחזירום, אפילו ע״י ישראל ובמזיד, לא הפסידו מקומן (שו״ע) ותחומן שהיה להם בבין השתמשות, ושאני מאדם, כיון שהפירות אנוסים ביציאתם ובחזרתם (משנ״ב מב מז).

ולכן ביו״ט מותר להוליכן בכל התחום. ובשבת בלא״ה אסור לטלטל יותר מד׳ אמות, ובתוך רה״י בלא״ה הכל כד׳ אמות, ומ״מ נפק״מ שמותרים באכילה במקומם הנ״ל, ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד, [אע״ג דהבא מחוץ לתחום אסור למי שבא בשבילו, שאני הכא שהוחזרו למקומם] (שו״ע ומשנ״ב מג מד מו).

2. בזמן שהפירות מחוץ לתחום ולא הוחזרו, אסור לטלטלם חוץ לד׳ אמות, שהרי הם מחוץ לתחום. ואם הביאום לעיר מוקפת מחיצות, מותר לטלטלם בכל ההיקף, אף כשעשה איסור במזיד[תרצג] (שו״ע ומשנ״ב מט, נ) ולגבי אכילתם תלוי.

1) אם הוציאם בשוגג, מותר לאוכלם בין לאנשים אחרים שנמצאים שם, ובין למוציא עצמו (משנ״ב מח, ועי׳ שעה״צ לט).

2) אם הוציאם במזיד, אסור לאוכלם אפילו לאחרים. [ואע״פ שבעכו״ם שהביא מחוץ לתחום אסור רק למי שהובא בשבילו, כאן שישראל הביאם חמור יותר (משנ״ב נא)]. ויש מתירים לאחרים שלא הוציאום (שו״ע). ודוקא שגם לא הוציאו בשבילם, אבל למי שהובא בשבילו אסור גם לדעה זו. והלכה כדעה ראשונה, שאסור לכולם כדעת רוב הפוסקים (משנ״ב נב).

תרצג. ואע״פ שנאסרו באכילה כדלקמן, לא נעשו מוקצה, כיון שבבין השמשות היו ראויים (ט״ז וא״כ), או משום שאם יוחזרו למקומם יהיומותרים (מג״א), (שעה״צ מ).

סימן ת״ו

מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת [ונצרך לנקביו]

א. דין הנמצא חוץ לתחום ונצרך לנקביו (דף מא:)

1. מי שיצא מחוץ לתחום, בשוגג או במזיד, שאין לו אלא ד׳ אמות, והוצרך לנקביו, התירו לו לצאת, מפני כבוד הבריות. 1. לצאת למצוא מקום צנוע להיפנות. 2. להתרחק ממקום שנפנה, עד מקום שכלה הריח (שו״ע).

אם המקום הקרוב נמצא בין הגוים, מותר להתרחק עד בתי היהודים למצוא מקום צנוע להיפנות. מקום צנוע הוא אחורי הגדר, ובשדה עד שאין חבירו יכול לראותו (משנ״ב ב).

יש אומרים שההיתר אפילו בנצרך לקטנים, ויש אומרים דוקא נצרך לגדולים (שו״ע), דבקטנים אין כ״כ כבוד הבריות, וגם נבלע וא״צ להתרחק, ויש להחמיר כשיטה זו[תרצד] (משנ״ב ט).

2. לפ״ז עצה טובה שיחפש מקום צנוע בכיוון שהיה תחומו, שעי״ז אם יכנס לתחומו [או לד׳ אמות הסמוכים לתחום (משנ״ב ד׳)], יחזור לו דין אלפיים אמה שהיה לו.

אם מצא מקום צנוע קודם, לא יכנס לתחומו[תרצה] (שו״ע). וצ״ע אם בצדדים אחרים יכול למצוא מקום קרוב, האם יכול לברור בצד תחומו אף שהוא יותר רחוק, וכ״מ ברא״ש וצ״ע (בה״ל ד״ה שאם).

עצה זו היא רק ליוצא בשוגג, שאם נכנס לתחומו חוזר לו דין אלפיים, משא״כ ליוצא במזיד אין אלא ד׳ אמות (שו״ע) אא״כ נכנס עי״ז לעיר ששבת בה, שאז מותר בכל העיר בלי אלפיים (משנ״ב ח).

תרצד. בזמנינו כשנמצא במקום ציבורי מרוצף, נראה שיש כבוד הבריות גדול אף בקטנים. והרמ״א לעיל (תד, א) כתב שאם גשמים יורדים עליו או שהחמה זורחת עליו, זה גם סיבה להתיר לזוז מד׳ אמותיו. ולפ״ז צ״ע מה עוד מתיר לזוז. ובאופן שאנשים שאינם שומרי מצוות יתמהו על מעשיו שאינו זז, אינו ענין כבוד הבריות, אלא שרואים שמקיים הדת.

תרצה. אם במקומו היה צנוע, יפנה שם ואח״כ יתרחק עד שיכלה הריח (שעה״צ א). ובמקום שכלה הריח לא ימשיך אף לא למקום הראשון שהיה בו (משנ״ב ז).

סימן ת״ז

מי הם שיכולים לילך חוץ לתחום

א. דין התחום ליוצא להציל מחוץ לתחום (דף מה.)

מי שיצא חוץ לתחום בהיתר, כגון מילדת [או שאר פיקוח נפש (כבסעיף ג) וקידוש החודש בזמן חז״ל (משנ״ב א)], יש לו אלפים אמה לכל רוח מהמקום שהגיע לשם. ואם הגיע לעיר[תרצו], הרי הוא כאנשי העיר, שיש לו את כל העיר ועוד אלפיים מחוץ לעיר (שו״ע). וזה התירו חכמים, שאם יהיה אסור לזוז ממקומו, ימנע מלצאת להציל[תרצז] (משנ״ב ג).

אם קצה האלפיים החדשים מגיע לתחילת האלפיים שהיו לו בכניסת שבת, מותר לחזור למקומו, וכשיכנס לקצה האלפיים שהיו לו, חוזר דינו לתחום הראשון (משנ״ב ב, ועי׳ סעיף ב).

ב. יוצא להציל ונודע שניצל, ודין הבלעת תחומין (דף מד. מד:)

מי שיצא מתחומו ברשות [כגון לפיקוח נפש], ובאמצע הדרך אמרו לו שכבר אין צורך, יעצור במקום שנמצא ומשם יש לו אלפיים אמה לכל רוח [כאילו הציל באותו מקום].

אם תחום האלפיים החדש נכנס מעט לתחום האלפיים שהיה לו לפני שיצא, יש דין ״הבלעת תחומין״, שמותר לחזור למקומו[תרצח] ויהיה לו את התחום הקודם כאילו לא יצא (שו״ע). ומשמע שאם שב לתחומו הראשון, מפסיד את התחום החדש שנתנו לו (משנ״ב ז). ומ״מ אין לכופו לחזור, וכל זמן שלא חזר, יכול להסתובב באלפיים החדשים (הכרעת שעה״צ ד ה).

ג. דין חזרת המצילים מיד עכו״ם וכלי זיינם (דף מה.)

דין היוצאים להציל הנ״ל, בין במציל מיד עכו״ם, או מנהר או ממפולת.

תרצו. שמקום ההצלה והמצוה היה בעיר. אבל אם הציל מחוץ לעיר ואח״כ נכנס לעיר הסמוכה, מודד אלפיים מהמקום שהציל (שעה״צ ג).

תרצז. אם כעת מרוחק מעירו י״א מיל ומחצה, אם נתיר לו ללכת אלפיים אמה לצד המרוחק, ייצא מי״ מיל שהוא תחום מן התורה לדעת כמה ראשונים [כמ״ש השו״ע והרמ״א תד,א להחמיר], כתב בשש״כ (פ״מ הערה קמ״ב) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל שלא ילך לצד המרוחק אלא עד סוף הי״ב מיל. ושוב כתב צירוף להקל ע״ש.

תרצח. וצריך לחזור דרך המקום שמתחברים התחומין, דלפעמים הכביש סובב ויוצא בדרכו מחוץ לשני התחומים.

המצילים מיד העכו״ם, חוזרים עם כלי זיינם, שמא ירדפו האויבים ויצטרכו לאסוף כליהם[תרצט]. ובאופן שיד עכו״ם תקיפה ומפחדים לשבות באותם אלפיים, מותרים לחזור לביתם (שו״ע משנ״ב י).

סימן ת״ח

דין הנחת העירוב וקניית השביתה

א. מהו המרחק שיניח העירוב, כיצד יהיה מותר בעירו, ודין עיר שלן בה (דף ס: ורש״י דף לח:)

לכל אדם יש אלפיים אמה לכל רוח ממקום שביתתו, שביחד הם ד׳ אלפים אמה. והתירו חכמים להלך לצד אחד ד׳ אלפים, כשיעשה עירוב תחומין, שעי״ז נחשב ששובת שם בעירוב בסוף האלפיים, ומותר לילך עוד אלפיים אמה ממקום העירוב (רמ״א ומשנ״ב א).

לכן מי שיצא מהעיר בערב שבת [או שלח שליח (משנ״ב ב)], והניח ״עירוב תחומין״ דהיינו מזון שתי סעודות, רחוק מהעיר בתוך התחום [בתוך אלפיים אמה מקצה העיר], נחשב ששובת שם, ויש לו אלפיים משם והלאה, וכן משם לכיוון העיר. ואינו מהלך בתוך העיר אלא עד סוף מידת אלפיים מהעירוב, אפילו אם לן בליל שבת בביתו בתוך העיר, [ואין לו כל העיר כד׳ אמות כמו השובת בעיר, כיון ששבת במקום העירוב].

כגון אם הניח עירובו בריחוק אלף אמה מביתו שבעיר לצד מזרח, נמצא שמותר בשבת ללכת אלפיים מהעירוב למזרח [רחוק מהעיר], ואלפיים למערב, שהם אלף עד העיר, ואלף בתוך העיר. אבל אסור להמשיך בעיר מחוץ לאלף (שו״ע).

ומשמע מהשו״ע שאם ביתו בעיר מחוץ לאלף, ויוצא שמביתו לעירוב יש יותר מאלפיים, בכל זאת חל העירוב ואף מותר לו ללכת בשבת למקום העירוב והלאה, ורק אחר שהלך למקום העירוב אסור לחזור לביתו. והטעם דלגבי הנחתו דנים לפי דינו לפני העירוב, שאז כל העיר היתה כד׳ אמותיו, ומותר ללכת עד מקום העירוב (בה״ל ד״ה רחוק).

וי״א שבאופן שלן בעיר, כולה כד׳ אמותיו, אפילו כלתה מדתו באמצע העיר. ויש להקל, וכ״כ שאר אחרונים (רמ״א ומשנ״ב יא יב). והיינו כשנמצא גם בבין השמשות וגם ישן בלילה, ולא באחד מהם, דנהי דאין למחות במקילים כשלן ממש

תרצט. ברמב״ם (שבת ב, כג) כתב טעם שלא תהא מכשילן לעתיד לבוא. וצריך עיון אם זה מתיר איסור דאורייתא או רק דרבנן, נפק״מ לאנשי הצלה שצריכים לזחור בזמנינו בכלי רכב. וע״פ רוב ההיתר שמא יצטרכו אותם שוב, אך כשאין צד כזה צ״ע.

אחרי שהרמ״א היקל, מ״מ בדבר שיש להסתפק בדעתו, בודאי אין להקל[תש] (שעה״צ יא יב).

באופן שיש בתוך האלפיים של התחום עיר שכולה בתוך האלפיים אמה, נחשבת כל העיר כד׳ אמות, ומשלים את מידת התום אחרי העיר. כגון אם העיר אלף אמה ומסתיימת אמה אחת לפני סוף התחום, [י״א שה״ה בסוף ממש, וי״א שהצריכו אמה פחות כיון שאי אפשר לצמצם, ובשעת הצורך יש להקל (משנ״ב ט)], הרי כל העיר כד׳ אמות, ומשלים אחריה עוד 996 אמות (שו״ע) ואפילו שעיבור העיר [70 אמה שמוסיפים] אינו בתוך האלפים, נחשב שהעיר מובלעת, דלא אמרינן עיבור להחמיר (רמ״א).

המודד תחום [לצד מזרח] והגיע לעיר, והעיר רחבה לצדדים [צפון ודרום], מותר ללכת בצדדים רק כפי רוחב שביתתו. שאם שבת בשדה ומקומו ד׳ אמות מהלך בעיר ברוחב ד׳ אמות עם זויותיהן, דהיינו שמרבעים התחום כטבלה אלפיים אמה לכל צד (רמ״א ומשנ״ב טז יז).

אבל אם כלתה מדתו בסוף העיר ונחשבת כולה כד׳ אמות, מותר לילך בכל רחבה [גם לצפון ולדרום], ויש לו עוד אלפיים אמה לצדדים של העיר, אע״פ שהעיר רחבה יותר ממקום שביתתו (רמ״א), וכמה אחרונים חולקים שרק בתוך העיר מותר בכולה, ואין לו אלפיים לצדדים (משנ״ב כ).

ב. שיעור התחום למניח עירוב תחומין ברשות היחיד (דף סא:)

המניח עירוב תחומין בתוך רשות היחיד, [דהיינו מקום מוקף מחיצות (משנ״ב כג)], אפילו היא גדולה כעיר נינוה, ואפילו עיר שהיו בה דיורים ונחרבו ונשארו החומות, וכן מערה הראויה לדור בה, כולה כד׳ אמותיו, ומהלך מחוץ לה אלפיים אמה לכל רוח (שו״ע ומשנ״ב כד כה כו).

וכל זה במקום המוקף לדירה, אבל מקום שאינו מוקף לדירה, והוא יותר מבית סאתיים, אינו כד׳ אמות. וכן מערה אם אינה ראויה לדיורים, אינה כד׳ אמות. ומודד התחום ממקום הנחת העירוב (משנ״ב כה כו).

ג. המניח עירוב בתוך עירו ובעיבורה (דף ס.)

המניח עירוב תחומין בתוך העיר ששבת בה, לא עשה כלום ותחומו כשאר בני העיר (שו״ע), שהרי בלי עירוב ג״כ כל העיר כד׳ אמותיו ויש לו אלפיים מסביב כולה (משנ״ב כז).

תש. דין זה יסודי מאוד בזמנינו שהערים גדולות, ולולי דין עיר שלן בה, אין אפשרות לרוב תושבי העיר לעשות עירוב תחומין מחוץ לקצה העיר, כיון שם נמצאים במרחק יותר מאלפיים מקצה העיר. ויש הרבה להאריך בפרטי דין זה, ועי׳ מש״כ בפתח העירוב דיני ההלכות המצויות, ובחוברות דרך התחומין.

וכן אם נתנו בשאר המקומות המצטרפים לעיר (שו״ע), דהיינו בשבעים אמה ושיריים שסביב לעיר, שהם עיבורה של עיר. ואפילו נתנו באמה אחרונה, לא אמרינן שיש לו ד׳ אמותיו ועוד אלפיים, אלא אלפיים מסוף האמה שהיא סוף עיבור העיר. דכשמניח בתוך מחיצה או עיר שנחשבת כד׳ אמות, הן נקבעות לפי המקום, ואין לו עוד מחוץ למקום (משנ״ב כט).

ד. המניח עירוב מחוץ לתחום (רמב״ם ע״פ משנה שם)

המניח עירובו מחוץ לתחום [שעומד בכניסת שבת], אינו כלום (שו״ע), כיון שאינו יכול להגיע לשם בבין השמשות, שהוא זמן קנית העירוב (משנ״ב ל).

ומ״מ יש לו תחום אלפיים מביתו (רמ״א), ולא מפסיד לגמרי, דאמרינן שמסתמא ניחא ליה שכאשר העירוב אינו חל, יקנה שביתה בביתו. ועיין מש״כ בזה בסי׳ תי״א (משנ״ב לא).

סימן ת״ט

דין מקום נתינת העירוב

א. המניח עירובו בבית הקברות ובבית הפרס (דף כו: ל:)

הנותן עירובו בבית הקברות [בבנין שעל הקבר (משנ״ב ב)], אינו עירוב, אפילו לישראל, לפי שאסור להנות מהקבר, ששומר לו על פת העירוב לאחר בין השמשות (שו״ע). ובבין השמשות אינו הנאה, מפני שזה לצורך העירוב, ואין מערבין אלא למצוה, ומצוות לאו להנות ניתנו] (משנ״ב ג).

ואם הניח על הקבר שבקרקע בלי בנין, לכו״ע הוי עירוב דקרקע עולם לא נאסר, וכל שכן בקרקע שליד הקבר, (משנ״ב ב).

כהן שהניחו לו עירוב בקבר, אינו מועיל כלל, משום שאינו יכול להגיע למקום העירוב (משנ״ב א). אמנם בקבר יחידי, יכול להגיע סמוך לקבר ע״י מגדל הפורח [דאף שתופס ד׳ אמות סביביו, הוא מדרבנן ומועיל לזה אף אהל זרוק], ויטול את העירוב ע״י איזה כלי**תשא** (בה״ל ד״ה מפני).

תשא. הבה״ל הוסיף שבמג״א משמע שהשידה ומגדל יחזיקו לפחות ארבעים סאה, ודחה שכאן המגדל אינו להפסיק אהל אלא להרחקה. וגם מש״כ שיטול ע״י פשוטי כלי עץ שאין רוחב טפח, דחה דעכשיו בלא״ה אנו טמאי מתים. וכונתו שמדין כהונה מספיק שאינו רחב טפח ואינו מאהיל, ומה שמצריך פשוטי כ״ע, כדי שלא יטמא סתם, זה לא שייך בזמנינו שבלא״ה טמאים.
אבל קשה אם מועיל שיקח ע״י כלי, א״צ שידה ומגדל כלל, כי יקח מקל ארוך יותר מד׳ אמות. וא״ת שאין לו, הרי גם לגבי שידה ומגדל לא מוזכר תנאי שיש לו. ובאמת צ״ע למה כשאין לו שידה, או

אם נתנו בבית הפרס [שנחרש בו קבר וחיישינן לעצם כשעורה (משנ״ב ד)], הוי עירוב. [לישראל, מפני שאין איסור הנאה כקבר (משנ״ב ה)] ולכהן, מפני שיכול להיכנס במגדל הפורח [על גבי שוורים, שעי״ז לא יזיז עצם בקרקע (משנ״ב ו)], או שינפח וילך.

ודוקא בבית הפרס דרבנן הקלו בזה, אבל בבית הקברות, לא מועיל מגדל, דאהל זרוק לא שמיה אהל ואינו חוצץ, וכן בניפוח לא הקלו אלא בטומאה דרבנן (משנ״ב ו).

ב. המניח עירובו ברשות אחרת (דף לב:)

צריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד (שו״ע), שיוכל להביא מזון העירוב, למקום קניית השביתה (בה״ל ד״ה במקום), דטעם העירוב שנחשב כאילו קבע דירתו שם (משנ״ב ח). ולכן.

1. נתכוין לשבות ברה״ר והניח עירובו ברה״י, או להיפך, אינו עירוב, דיש איסור דאורייתא לטלטלו למקום השביתה.

2. נתכוין לשבות ברה״ר או ברה״י והניח עירובו בכרמלית, או להיפך, הוי עירוב. שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות, לא גזרו על דבר שאיסורו מדברי סופרים, לצורך מצוה או בשעת הדחק (שו״ע), ועירוב תחומין הוא רק לצורך מצוה (משנ״ב יא).

3. וכן כשהניח עירובו באילן והתכוין לשבות בקרקע רה״ר, שיש ב׳ איסורים דרבנן, [טלטול מאילן שהוא כרמלית, ומשתמש באילן], הוי עירוב. אבל יש שבותים שגזרו אף לענין זה כבסעיף הבא (משנ״ב י).

ג. המניח עירובו על קנה או דבר הצומח (דף לד:)

נתן את מזון העירוב בראש קנה או קונדס [ענף] הצומח מן הארץ, אינו עירוב. [ואינו דומה לאילן הנ״ל סעיף ב], מאחר שהם רכים ונוחים ליקטם, קרוב שיבוא לקטום ויתחייב חטאת משום קוצר[תשב], לכן גזרו בהם אף בבין השמשות ולצורך מצוה. (שו״ע ומשנ״ב יב) ולריטב״א האיסור דוקא בקנה קשה קצת [שנשבר כשמכופפים אותו] שיש חשש שיקטום בכוונה[תשג] (בה״ל ד״ה שהם, ויתחייב).

וכן בהניח עירובו ברשות הרבים במרחק שמונה אמות, משביתתו, דגזרו אפילו בבין השמשות שלא יוליך פחות פחות מד׳ אמות, כי קל לטעות ולבוא לידי חיוב חטאת בטלטול ד׳ אמות (משנ״ב יב).

שהיא רחוקה ממקום העירוב, נחשב שיכול ליקח בשידה, וזה קשה גם בשו״ע בבית הפרס, וצ״ע.

תשב. ואע״פ שהחשש שיקטום בלי כוונה, כיון שבעצם המלאכה יש חטאת, גזרו אף שיעשה שלא בכוונה (בה״ל ד״ה ויתחייב). וכעי״ז כ׳ הבה״ל (שצד, ג סוד״ה מלאכה) דהוי שבות הקרוב לדאורייתא.

תשג. עי׳ בבה״ל שכ״ד הר״ח. והריטב״א בשמרבותיו כ׳ שרק שעתיד להתקשות, הולכים אחר המין ואסור.

אם הקנה רך מאוד, י״ל שדינו כירק ולא גזרו שלא להשתמש בו [כמבואר בסימן שלו, א] (רמ״א ומשנ״ב יג).

אם הקנה תלוש ונעוץ באדמה, מותר להשתמש בו וחל העירוב (שו״ע), מלבד אם הוא רה״י [גבוה י׳ ורחב ד׳] והתכוון לשבות בקרקע ברה״ר, שדינו כסעיף ב׳ (משנ״ב יד)[תשד].

ד. הניח העירוב במגדל ואבד המפתח (דף לד:)

נתן העירוב במגדל [ארון] ואבד המפתח לפני שבת, או שנפל עליו גל, אם יכול להוציאו בלי מלאכה דאורייתא חל העירוב, [שבדרבנן לא גזרו בין השמשות כדלעיל סעיף ב]. אבל אם צריך מלאכה דאורייתא לא חל העירוב, [אע״פ שהוא קיים במקומו][תשה].

ה. עירוב שהתגלגל ד׳ אמות מחוץ לתחום (דף לה.)

כל המניח עירוב [במקום שאינו מוקף מחיצות], יש לו ארבע אמות [מקום השביתה], ומחוץ להן מודד אלפיים של התחום. [ואם הניח במקום מוקף שהוא רה״י, כולו כד׳ אמות, ומחוץ לרה״י מודד אלפיים כדלעיל תח, ב] (שו״ע ומשנ״ב יז יח).

לפיכך אם הניח העירוב בסוף התחום שלו וה״ה שבא מצד התחום (משנ״ב כג) ולדעת המ״מ מוקף בסוף התחום בה״ל בסוף)], ונתגלגל [מבעוד יום ואפילו בכוונה (משנ״ב כ)] מחוץ לתחום בתוך ד׳ אמות, הוי עירוב. משום שיש לו גם ד׳ אמות של השביתה[תשו].

ואם נתגלגל חוץ לד׳ אמות, אינו עירוב. דצריך שיהיה מונח במקום שיכול להגיע בבין השמשות, אלפיים וארבע אמות. וכיון שלא חל העירוב, נשאר על תחום ביתו (שו״ע ומשנ״ב כ, כב).

ו. עירוב שהתקלקל ודין ספק עירוב (דף לה.)

עירוב שנפסל כגון אבד או נשרף, או התגלגל חוץ לד׳ אמות, או תרומה ונטמאת.

תשד. כותב המשנ״ב (יד) שאם עומד ברה״ר וגבוה י׳צריך שלא יהיה רחב ד׳ שהוא מקום פטור, או רחב ד׳ ואינו גבוה י׳, שהוא כרמלית, והוסיף בשעה״צ (טז) דא״צ שהעירוב יהיה מונח על קום ד׳ טפחים כמ״ש הרא״ש.

תשה. המשנ״ב ציין שפרטי הדינים מבוארים לעיל סי׳ שצ״ד לגבי שיתופי מבואות, מתי שבירת המגדל היא מלאכה דאורייתא, ע״ש.

תשו. במשנ״ב משמע שבאמת קונה את הד׳ אמות שהפת אחרי שהתגלגלה, ולפ״ז באמת יש לו אלפיים ודי״א. אבל החזו״א (סי׳ פ׳ ד״ה רמב״ם) נקט שקונה שביתה במקום שהתכוון והניח, אלא כיון שאם היה קונה שביתה במקום שהפת נמצאת, היה מותר ללכת אלפיים וד׳, מועיל אף כשקונה באמצע התחום. ועי׳ במ״מ המובא דבה״ל, דמשמע שקונה במקום שהתכוון, ולכן צ״ל שהניח בסוף התחום,ותוך ד״א שאני ע״ש.

אם נפסל מבעוד יום, אינו עירוב. נפסל משחשכה, הוי עירוב. ואם ספק מתי נפסל, כשר, מפני שספק עירוב שיש לו חזקת כשרות, כשר.

בספק שאין חזקת כשרות, כגון ספק אם הונח, אינו עירוב (שו״ע). וה״ה בהניח דבר שהוא ספק תרומה טמאה או ספק טריפה, דאינו עירוב משום שאין לו חזקת כשרות, ועוד שהוא אסור באכילה מספק, ואינה סעודה הראיה לאכילה (משנ״ב כה).

ז. דין עירוב ברגליו ועירוב במאכל, ושיעורו (דף מט: נא: פב: ל:)

כיצד עשיית עירוב, יש ג׳ אופנים.

1. עיקר התקנה שמערב ברגליו, שילך לסוף התחום או באמצע [במקום שרוצה לקנות שביתה], ויהיה שם כל בין השמשות עד שיחשך ודאי[תשז] (שו״ע ומשנ״ב כו).

ואינו צריך לומר דבר, אלא אפילו שותק קונה שביתה במקומו, בין מי שבא בדרך, ובין מי שיצא מביתו לשם כך. ומ״מ מי שיצא מביתו סתם, קונה שביתה בביתו, אא״כ יחשוב אחרת[תשח]. (שו״ע ומשנ״ב כט).

2. אם אינו רוצה לטרוח להחשיך שם, הקלו חכמים שילך מבעוד יום ויניח שם מזון שתי סעודות, ואומר ״בזה העירוב אהיה מותר לילך למחר אלפיים אמה״. ויכול לחזור ללון בביתו, ובכל זאת מודד אלפיים מעירובו, שאנו רואים כאילו דר שם (שו״ע), דאנן סהדי אילו היה לו שם מקום לדור, היה גם לן שם[תשט] (משנ״ב לח).

מותר לכתחילה לערב בפת, אע״פ שעיקר התקנה במערב ברגליו. וגם מותר ע״י שליח (משנ״ב כח), משא״כ בעירוב ברגליו אי אפשר ע״י שליח (בה״ל ד״ה ואם).

אופן זה צריך לומר בפיו, ולפחות שיאמר זה יהיה לעירוב. אבל הניח בשתיקה לא מועיל, אף אם כיון בליבו (משנ״ב לז).

שיעור מזון ב׳ סעודות, בפת או בכל מאכל שכשר לשיתוף[תשי], אם הוא חולה או זקן, לפי מזונו שאוכל בב׳ סעודות[תשיא]. ולשאר אדם אפילו רעבתן משערים

תשז. משמע דמזמן קבלת שבת עד ביה״ש א״צ להיות שם. וצ״ע. ואם היה בהליכה, דעת הראב״ד (רמב״ן עירובין מג.) שלא קונה שביתה [עד שיעצור], ודעת הרשב״א (עבוה״ק בית נתיבות ש״ה סי׳ כ״א שקונה. וצ״ע איזה רגע בביה״ש קונה, או דהוי ספק והוא כחמר גמל לחומרא.

תשח. בשעה״צ (כז) כתב שמספיק שחשב ביציאתו לשם שביתה, אף שלא חשב כשהגיע לקמום, אבל כתב שבלבוש לא משמע כן, וצ״ע למעשה.

תשט. כ״כ בגמ׳, וקשה באופן שמשפחתו לא עירבה ונמצאת בעיר, הרי אנן סהדי שיעדיף להיות בעיר, וכן יש עוד אופנים, ומ״מ מועיל עירוב תחומין. ואולי צ״ל שיסוד התקנה היא מטעם זה, ומ״מ אף כשאינו כן מועיל, כיון שעשה כתקנת חז״ל.

תשי. ובמשנ״ב (לה) הוסיף שכאן כשר גם ככר שנשבע שלא יהנה ממנו באופן דחזי לאחריני, כיון שבתחומין מערבין רק למצוה, דלאו להנות ניתנו.

תשיא. בבה״ל (ד״ה כפי) הביא שיש מהאחרונים שחולקים דגם חולה צריך כששה ביצים. והוסיף דגם

בסעודות בינוניות שהם כששה ביצים. וכאן סתם השו״ע שמספיק בו׳ ביצים, ולעיל (שסח, ג) הביא י״א בח׳ ביצים, ולכתחילה נכון לנהוג בח׳ ביצים[תשיב] (שו״ע ומשנ״ב ל לא לג).

אם מערב בליפתן, שיעורו בכדי ללפת בו שני סעודות.

תלמידים האוכלים אצל בעלי בתים שבתיהם בשדה, ולנים בבית רבם, מודדים תחומם מבית רבם שהוא מקום לינתם, [ולא ממקום אכילתם, ומסתבר אף אם היו שם כל בין השמשות, אם לא שכיוונו מפורש לקנות במקום רגלים[תשיג] (משנ״ב לט)], כי מקום לינתם עיקר, ששם היו חפצים לאכול אילו היה שם מזונם (שו״ע).

וכן להיפך ברועים ושומרי פירות, שלנים בשדה ואוכלים בבית, הולכים אחר מקום לינתם ששם היו חפצים לאכול אילו היה ביכלתם (משנ״ב מ).

3. יש אופן שלישי לקנות שביתה, לקמן סעיף י״א.

ח. הנחת עירוב ע״י שליח, ומי אינו כשר לשליחות (דף לא:)

כשמערב ע״י הנחת מאכל (כבסעיף הקודם מס׳ 2). יכול לשלוח ע״י שליח, שיניח, ויאמר ״בזה העירוב יהא לפלוני מותר לילך״ (שו״ע). ואם רבים השתתפו בעירוב ושלחו אותו, יאמר בזה יהיו מותרים כל המשתתפים (משנ״ב נא). והאמירה מעכבת, אך אפשר שבעה״ב יאמר ״בעירוב שמניח שלוחי, אהיה מותר להלך ממקום פלוני אלפים אמה לכל רוח״ (בה״ל ד״ה ויאמר).

1. חרש שוטה וקטן אינם יכולים להיות שליח (שו״ע), שאינם בני דעה ולא אלימי למקני שביתה, ולכן אפילו עומד ורואה שהניחו אינו מועיל[תשיד]. ואינו כעירובי חצרות שמספיק שמקבץ מכולם ועי״ז מעורבים יחד וקטן מועיל (משנ״ב מא). וחרש ששומע ואינו מדבר, אף שהוא כפקח אינו כשר כאן, כיון שהאמירה מעכבת (משנ״ב מג).

2. גוי או ישראל צדוקי שאינו מודה בעירוב, אינם כשרים, אף אם רואה שהניחו במקום, דשמא לא הניחום לשם עירוב (שו״ע ומשנ״ב מב). עבד ושפחה כשרים, ומדובר שהטבילן לשם עבדות שהם כישראל (בה״ל ד״ה ע״י).

לשו״ע שמיקל כפי מזונו, דוקא במאכל הראוי לחולה הזה, אבל שאר מזון שמועיל מדחזי לאחריני, צריך כשיעור אדם רגיל.

תשיב. וכן של תורה למדו הקה״י דהיינו 800 סמ״ק.

תשיג. בשעה״צ (לו) הוכיח מהיוצא מעירו וחשכה, שבסתמא קונה בביתו, ויל״ע בעומד בבית רבו ורוצה לקנות בבית בעה״ב מקום אכילתו, האם מועיל לפרש בפה או שצריך עירוב. ונפק״מ באורח שהולך לאכול מחוץ לעירו ורוצה לקנות שם שביתתו, האם צריך לזכות בפת ולהניח עירוב, או שמספיק דיבור.

תשיד. בשעה״צ (מ) כתב שהכריעו כרש״י, ולא כתוס׳ שהחסרון בקטן שמא לא יניח. ובפמ״ג כתב שעדיין י״ל שמא לא הניח לשם עירוב, שהרי צריך שיאמר. ומ״מ נפק״מ בשמע שאומר, דלתסו׳ כשר ולרש״י פסול, וכן הלכה. עכ״ד.

בכל אופן שאינו עירוב, נשאר בתחום ביתו, כדלעיל סי׳ תח, ד (משנ״ב מד).

3. אם אמר לאדם כשר לקבלו מידי השלוחים שאינם כשרים (כנ״ל), ואפילו שלח על הפיל או על הקוף, אם ראה שהגיעו לשם ונתנו לו, הוי עירוב, דחזקה שליח עושה שליחותו (שו״ע). ומשאר פוסקים ומהגמ׳ מבואר שאפילו לא ראה שנתנו לו אלא רק שהגיעו לשם (בה״ל ד״ה ונתנו).

חזקה זו מועילה, רק באופן שהאחר הבטיח לו שיעשה, ולא כששתק. (משנ״ב מ״ט).

חזקה זו מועילה רק בדרבנן, ולא בדאורייתא. וי״א שבאופן שאם לא יעשה שליחותו יהיה מכשול למשלח, סומכים אף בדאורייתא. וכשיודעים שעשה שליחותו והספק אם שינה, מועילה החזקה לכו״ע, דודאי לא שינה (משנ״ב נ).

ט. שליח שמערב לאיזה רוח שירצה_

אחד או רבים שאמרו לשליח לערב עבורם, ולא יחדו לו לאיזה צד, ועירב באיזה רוח שרצה, הרי זה עירוב (שו״ע), דמסתמא ניחא להו במה שיעשה. ואף אם נודע להם מה שעשה רק אחרי שחשיכה הוי עירוב, דאיגלאי מילתא למפרע[תשטו] (משנ״ב נב).

אבל אם השליח ידע שהם רוצים לרוח מסוימת, רק שלא אמרו לו בפירוש, לא מועיל שיערב לרוח אחרת, אף אם בסוף בשבת התרצה המשלח לכך (שם). ובפמ״ג מסתפק ברגיל לערב למזרח, שאסור לשליח לשנות לצד אחר אף שלא אמר לו (שעה״צ נ).

י. שליח לערב בדבר מסוים, ושינה משליחותו (גיטין דף סה:)

שליח ששינה ממה שאמרו לו, אף בדבר שאינו מעכב, אינו עירוב. כגון שאמר לו ערב בתמרים ועירב בגרוגרות, או להיפך שאמר לו בגרוגרות ועירב בתמרים. או שאמר לו שיניח העירוב במגדל [ארון] והניחו בשובך, או להיפך. אמר לו בבית והניחו בעליה, או להיפך (שו״ע). ואפילו שניהם קרובים או רחוקים ממנו במידה שווה. ואין חילוק אם מערב משל הבעלים או משל השליח, בכל אופן לא נעקרה השליחות[תשטז] (משנ״ב נג נד).

ואם אמר לו ערב סתם, בכל אלו הוי עירוב.

תשטו. כ״כ הראב״ד והמ״מ, וכבת בשעה״צ (מט) דהפמ״ג תמה דא״צ כאן ברירה, שהרי מינה את השליח שיערב כרצונו. [ונפק״מ דלטעם דאיגלאי מילתא צריך שיתרצה לבסוף, ואם יאמר שלא ניח״ל לא יחול, משא״כ בשליח שעשה שליחותו אינו יכול לבטל אחרי שנכנסה שבת].

תשטז. ומ״מ כתב התוס׳ (ס״ק כו) שבדברים שדרך השלח לשנות כשלא מוצא את שביקשו (עי׳ יו״ד סי׳ ריז, ח), לא נעקרה השליחות.

יא. קנית שביתה ע״י שמכיר אילן בדרך (דף מט: נא.)

יש עוד אופן שלישי לקנות שביתה לעירוב תחומין, וזה רק למי שנמצא בדרך. שאם מכיר אילן או גדר בסוף אלפיים ממקומו, ויכול להגיע לשם מבעוד יום אלא שירא שמא תחשך קודם שיגיע, [או שרוצה ללכת לאט, או לעצור ולהמשיך בבוקר (משנ״ב נט)], יאמר ״שביתתי תחתיו בעיקרו״, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח. ויש בזה כמה פרטים.

1. צריך שיכיר את המקום, אבל אם אינו מכיר ואמר שביתתי בסוף אלפיים ממקומי, לא מועיל לכו״ע[תשיז]. (בה״ל ד״ה ומכיר).

2. שיוכל להגיע בריצה למקום השביתה [האילן וכו׳] מבעוד יום למקום שאמר (שו״ע). ואם יגיע בבין השמשות, תלוי במחלוקת שבסי׳ תטו, ג במניח ביה״ש (בה״ל ד״ה מבעוד).

אם לא יכול להגיע מבעוד יום, לא קנה שביתה שם, ואף במקומו לא קנה כיון שעקר דעתו ממקומו, ולכן לא יזוז ממקומו [מד׳ אמותיו].

3. יסיים ד׳ אמות במקום מסויים, ואם ציין מקום שהוא רה״י כגון תל עד בית סאתים, נחשב כולו כד׳ אמות, ויכול לציין את כולו, ומונה אלפים מהקצה שלו[תשיח] (משנ״ב נו).

באילן שהוא גדול, צריך שיאמר שביתתי בעיקרו [בגזע שלו]. אבל אם אמר שביתתי תחתיו, זה כולל תחת הענפים, וא״כ יש לו ד׳ אמות באיזה מקום תחתיו שאינו ידוע היכן, וצריך להחמיר לב׳ הצדדים.

לכן א. אם אין כל האילן בתוך אלפיים ממקומו, לא קנה שביתה, דשמא היה דעתו על המקום שמחוץ לאלפיים ואינו מועיל, וגם לא נשאר לו שביתה במקומו, כי עקר דעתו מכאן, ולכן לא יזוז ממקומו. ולרמב״ם קונה שביתה במקומו.

ב. אם כל האילן תוך אלפיים, מ״מ לענין האלפיים שמהאילן והלאה, מחשב את שיעור תחתיו, כגון אם האילן כ׳ אמה, יש לו אלפיים פחות כ׳ אמה (שו״ע) לכל צד, כי בכל צד מחמירים אולי הד׳ אמות בקצה שכנגדו (משנ״ב ס״ה). ולרמב״ם לא קונה תחת האילן כלל כיון שלא סיים היכן, וקונה במקומו (שו״ע). וכתב הא״ר שהעיקר כדעה ראשונה, אבל אין דבריו מוכרחים, ועכ״פ לכתחילה יש ליזהר לסיים מקום בצמצום כדעת הרמב״ם (משנ״ב עא). ובבה״ל (ד״ה ולהרמב״ם) האריך בשיטות הראשונים בזה.

תשיז. יש להסתפק אם גם במערב ע״י פת, שיכול לקבוע שהשביתה תהיה במרחק מה מהפת, האם לא יועיל לומר שיחול בסוף אלפיים ממקומי היכן שהם.

תשיח. היינו האלפים שמהמקום והלאה. ובאלפיים שממנו עד המקום, א״צ שכולו יהיה תוך אלפיים, אלא מספיק מקצת ממנו.

אם תחת האילן יש פחות מח׳ אמות, גם לרמב״ם מועיל לומר תחתיו, אף שלא סיים בפירוש, כיון שיש מקום באמצע שהוא ודאי ממקום השביתה והוא מסוים[תשיט] (שו״ע ומשנ״ב ע).

יב. מי שאינו מכיר מוסר למכיר מקום השביתה (דף נ:)

היו שנים בדרך, אחד מכיר מקום מסוים, והשני אינו מכיר, מוסר שביתתו למכיר [שאומר לו שביתתי עמך (משנ״ב עב)], והמכיר אומר שביתתנו במקום פלוני (כבסעיף הקודם)[תשכ].

יג. שביתה במכיר דוקא לבא בדרך (דף נא:)

הדין הנ״ל שיכול לשבות בדיבור, הקלו חז״ל רק למי שבא בדרך (שו״ע), כי הוא יגע בדרך (משנ״ב עג), ואפילו יש פת בידו הקלו, כי בדרך כלל אין פת בידו (בה״ל ד״ה ודוקא). אבל מי שנמצא בביתו [או שיצא ע״מ לערב ולחזור לביתו (בה״ל שם)], אינו קונה שביתה בדיבור, אלא ע״י שיעמוד ברגליו במקום השביתה כל בין השמשות, או שיניח שם מזון (משנ״ב עג).

אם בכל זאת אמר כן בביתו, לא קנה בדרך, ויש לו שביתת ביתו (שו״ע) אפילו לדעה הא׳ (בסעיף יא), דכשעומד בביתו ודאי דניחא ליה שאם לא יועיל יקנה בביתו (משנ״ב עד).

סימן ת״י

דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה

א. מי שיצא לערב או ללכת והתעכב בדרך ולא עירב (דף נב.)

מי שיצא לקבוע שביתתו בעמידה ברגליו, במקום ידוע אצלו, והחזיק בדרך לילך לשם אך לא הגיע, מחמת שחבירו קרא לו והחזירו, או שמעצמו חזר ללון או התעכב בדרך, [ודעתו שבבוקר ילך לשם (משנ״ב ד)], נחשב כאלו עמד שם וקנה שביתה, כיון שגמר בליבו לקנות שביתה (שו״ע). אבל דעת הרבה פוסקים שרק אם יצא ע״מ ללכת למקום הרחוק בסוף ד׳ אלפים, אמרינן שמועיל אנן סהדי שרוצה

תשיט. ומ״מ יצטרך להחמיר שיש לו פחות ג׳ אמות ומשהו לכל צד, דשמא קנה באחד מהצדדים.

תשכ. משמע שאי אפשר שהשאינו מכיר יאמר שביתתי במקום שחברי מכיר, משום שרק המכיר יכול לומר שבתתי במקום פלוני (כמ״ש הבה״ל סי״א ד״ה ומכיר). ויש להסתפק כשחבירו לא רוצה לשבות שם, האם יכול לומר רק בשביל חבירו, ולכאו׳ משמע שרק ע״י שנטפל אליו מועיל. ובגאו״י (עירובין נא. ד״ה מוסר) הסתפק בזה, ועי׳ בנתיבות שבת (פמ״א הע׳ נ״ב).

עכ״פ לקנות שביתה בדרך בסוף אלפיים, [וחל במקום שרגיל לפעמים לערב], אבל ביוצא לערב לא הקלו, שאינו כבא בדרך אלא כיושב בביתו (משנ״ב ב).

1. אם האדם אינו מכיר מקום מסוים לקנות שביתה בו, לא קנה (בה״ל ד״ה ויקנה).

2. אם כשחזר נמלך שלא ללכת למחר, לא קנה שביתה בדרך, אף אם למחרת רוצה ללכת (משנ״ב ד).

3. דין זה נאמר רק במי שכבר יצא לדרך, או בעני (שו״ע) שאין לו מזון ב׳ סעודות, שיכול לומר אפילו בביתו שביתתי במקום פלוני (משנ״ב ו בדעת השו״ע). אבל דעת כמה פוסקים שאף עני אינו יכול לומר בביתו, אלא כשנמצא בדרך. ויש להקל אף כשיצא רק לקנות שביתה לחזור. ובעשיר אין להקל אלא בדרך ממש, ולא כשיצא רק לצורך העירוב (בה״ל ד״ה בד״א).

ב. שיעור החזיק בדרך, ודין אמירה (דף נב.)

מה שהתבאר בסעיף הקודם שהמחזיק בדרך והחזירו חבירו קונה שביתה במקום שרצה, היינו אפילו לא הלך רחוק, אלא יצא מפתח ביתו ועדיין היה בחצר, נחשב שהחזיק בדרך.

ואינו צריך לומר ״שביתתי במקום פלוני״, אלא כיון שגמר בליבו וגם החזיק בדרך כלשהו, קנה שם שביתה (שו״ע). ויש חולקים שדוקא באופן שיש לו שני בתים וביניהם כשני תחומים, אמרינן שיחול עירוב ביניהם אפילו בלי אמירה, משא״כ בסתם אמרינן שנמלך לחזור לביתו, צריך שיאמר שביתתי במקום פלוני (משנ״ב ז). ולגבי ההולך בדרך ואומר שביתתי תחת אילן (לעיל תט, יא), נראה שצריך לומר בפיו (בה״ל ד״ה כיון).

והיוצא לערב ברגליו ועומד במקום שרוצה לקנות שביתה, לכו״ע אינו צריך לומר כלום, אלא כיון שגמר בליבו, קנה (שו״ע).

ג. שליח שהלך להניח עירוב והחזירו חבירו (דף נב.)

אנשי העיר ששלחו שליח לערב להם, והחזיק בדרך והחזירו חבירו. הוא קנה עירוב בדרך וכנ״ל, אבל בני העיר לא קנו עירוב בדרך, שהרי העירוב לא הונח [והם לא היו בדרך], אלא יש להם תחום העיר אלפיים לכל רוח.

ועי׳ לעיל (סעיף א) שי״א שהיוצא לערב בלבד אינו קונה עירוב כשחזר, ולפ״ז גם לשליח לא יחול (משנ״ב ט).

סימן תי״א

מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב

א. שליח שהניח עירוב מחוץ לאלפיים, והמשלח סמוך לביתו (דף ס.)

מי שהיה בשדה בצד מזרח של ביתו, ואמר לשלוחו לערב לו למערב [אחרי ביתו].

1. אם השליח הניח את העירוב תוך אלפיים ממקומו בכניסת שבת, חל העירוב, אף באופן שגם ביתו בתוך האלפיים שלו (שו״ע), שהרי עשה שליחותו (משנ״ב ד).

2. אם השליח הרחיק את העירוב יותר מאלפיים ממקומו, וביתו בתוך אלפיים למקומו, העירוב אינו כלום [כי אינו יכול ללכת אליו וליטלו], ונשאר לו שביתת ביתו (שו״ע).

ואינו דומה למי שבא בדרך והתכוון לקנות שביתה מחוץ לאלפיים, שלא יזוז ממקומו. כי כאשר נמצא בתחום ביתו, ודאי ניחא ליה שאם לא יקנה בעירוב יקנה בביתו. וי״א טעם אחר, שכאן שמסר לשליח לעשות עירוב, יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, והוי כלא עירב [שיש לו שביתה במקומו או בביתו]. ונפק״מ במי שבא בדרך ומסר לשליח, שיהיה לו לפחות שביתה במקומו אפילו שאינו בביתו. ובשעת הצורך יש לסמוך ע״ז (משנ״ב ג).

סימן תי״ב

דין החולק עירובו

א. המניח שני עירובים וספק איזה חל (דף לח ב:)

אדם שעירב שני עירובים לשני צדדים, ואין ידוע איזה מהן חל, נותנים עליו חומרי שניהם. כגון:

1. אמר חצי הראשון של יום שבת יהיה עירובי לצפון וחצי השני לדרום, שטעה והיה סבור שאפשר לעשות כן [ובאמת אין עירוב לחצי שבת (משנ״ב א׳)]. או שאמר לשנים שיערבו עליו, ואחד עירב לצפון והשני לדרום הרי זה ספק איזה מהן חל.

לכן אם נתנו את העירובים בסוף אלפיים ממקומו, אסור לו לזוז ממקומו (שו״ע), כי אם ילך מעט לצפון, יוצא מהאלפיים של העירוב שבדרום, ושמא זהו העירוב שחל, וכן להיפך (משנ״ב ב).

ואם נתנו את העירובים בתוך אלפיים, מותר ללכת בשטח המשותף לשניהם. כגון אם נתנו במרחק אלף, א״כ עד אלף לצפון הוא בתוך אלפיים גם של

עירוב הדרום, וכן להיפך. ואם נתן אחד לסוף אלף, והשני לסוף חמש מאות, א״כ לצד עירוב האלף יכול ללכת עד אלף וחמש מאות, שכל זה בתוך אלפיים לשניהם (שו״ע).

סימן תי״ג

דין המערב לרבים

א. דיני הנחת עירוב לרבים (דף פב.)

המערב לרבים ממזון שלו, יעשה כדלהלן.

1. צריך לזכות להם ע״י אדם אחר, הראוי לזכות לאחרים (כדלעיל סי׳ שסו, י).

2. שיהא מזון שתי סעודות לכל אחד (שו״ע). ואינו דומה לעירובי חצרות שמספיק מזון ב׳ סעודות לכולם יחד, דשם העירוב הוא לחבר את כולם יחד, משא״כ בתחומין אין שייך אחד לחבירו, וכל אחד קונה לעצמו (משנ״ב ג).

3. יאמר ״הרי עירוב זה בשביל כל בני העיר״, וכל מי שרוצה יסמוך עליו (שו״ע). ואם אין מספיק לכל בני העיר, יאמר שמניחו בשביל מי שירצה לסמוך עליו, ואז מספיק שיעור לפי חשבון האנשים שילכו על סמך העירוב (בה״ל ד״ה לכל).

ואם אמר לכל בני העיר וכולם נתרצו לסמוך עליו, יש להסתפק אם אף אחד לא יכול ללכת, כיון שלכל אדם יש חלק פחות מכשיעור, או שמא י״ל שכונתו רק על מי שילך למחר, ואם ילכו מעט אנשים, הוברר שרק להם יש חלק, וא״כ יש שיעור לכל אחד[תשכא] (בה״ל ד״ה וצריך).

4. צריך להודיעם מבעוד יום שמערב בשבילם (שו״ע). ובדיעבד אפילו הודיע בין השמשות (משנ״ב ו) אבל כשהודיע לאחר שתחשך אינו מועיל, משום שיש בזה חובה שמפסיד את האלפיים לצד השני, ואין חבין לאדם שלא מדעתו (משנ״ב ה).

אם ידע מבעוד יום, אך לא גמר בליבו לסמוך עליו עד שחשכה, הוי עירוב (שו״ע), דאמרינן הוברר שמקודם ג״כ היה דעתו לכך. משא״כ כשלא הודיעוהו מבעוד יום, לא שייך לומר שהוברר, כיון מבעוד יום לא ידע ממנו (משנ״ב ז).

תשכא. בלשון הבה״ל לא ברור אם הספק בעצם הזכות שיש לאלה שלא הולכים, מבטלת את זכות ההולכים, או שזה ודאי לא מועיל כשיש זכות לאחרים, והספק האם מפרשים כונתו רק למי שיסמוך בפועל בסוף, וגם כשכולם נתרצו יועיל אם חלקם לא יכלו.
נחלקו רבני זמנינו כשמזכים עירוב לכל מי שילך, ויש מספיק להולכים בכל שבת בפנ״ע, ולא לכל השבתות, האם אפשר לזכות מראש לכולם, או שיש חסרון שהמאכל שייך גם להולכים בשאר השבתות, למרות שאינם הולכים בשבת זו, ואינם צריכים שיחול להם עירוב, מ״מ הבעלות מתחלקת. ויסוד השאלה היא, האם הזכות במאכל היא זכות גמורה, או רק זכות אכילה בלבד, שלפ״ז לא מפריע שיש זכות לעוד אנשים. וצ״ע.

אפשרויות נוספות שאפשר להניח עירוב שיתברר בשבת, 1. הניח לכל שבתות השנה, ואמר ״באיזה מהם שארצה אלך ואסמוך עליו״. אע״פ שגמר בליבו בשבת עצמה, קנה עירוב. 2. שמע שיבוא חכם ואינו יודע מאיזה צד, מניח שני עירובים, ואמר ״לאותו צד שיבוא החכם, יקנה לי עירוב״ (שו״ע), אע״פ שרק בשבת נודע לו לאיזה צד, ואפילו כשהחכם נכנס לתחום בשבת, לא אומרים שמא מעיקרא לא התכוון לבוא, אלא הוברר למפרע.

סימן תי״ד

שלא לערב אלא לדעתו

א. על מי יכול לערב שלא מדעתו, ואם שמע ושתק או מחה (דף פא: פב:)

אין מערבין עירובי תחומין לאדם שלא מדעתו, שמא אינו רוצה לערב באותו רוח שזה מניח לו (שו״ע), כדי שלא יפסיד האלפים שממקומו לצד שכנגדו (משנ״ב א). [ואם הניח שלא מדעתם, צריך להודיעם לפני שבת (כבסימן תי״ג), חוץ מהמקרים דלהלן].

1) בנו ובתו הקטנים אפילו אינם סמוכים על שולחנו (שו״ע), שמגיל שש ומעלה צריכים עירוב לעצמם (בה״ל ד״ה הקטנים), וכיון שאין מערבין אלא לדבר מצוה והאב מצווה לחנכם, הוא מערב בשבילם (משנ״ב ב). ואפילו אם מיחו וערבו לבד, אינו כלום (שו״ע).

וכן עבדו ושפחתו הכנענים, האדון מערב עליהם, ואפילו מיחו בו שלא לערב, ואפילו ערבו עירוב אחר, אינו כלום (שו״ע) מפני שידן כידו (משנ״ב ג).

ואם אדם אחר הניח עירוב בשבילם, והאב או האדון לא הניח, בבנים קטנים חל, ובעבדו לא חל, דמסתמא רוצה שיוכל לשמשו בכל מקום שהוא (בה״ל ד״ה אינו).

2) בנו ובתו הגדולים, אפילו סמוכים על שולחנו, עבדו ושפחתו העברים, ואשתו, אינו מערב עליהם אלא מדעתם. אך אם ערב והם שמעו ושתקו, מועיל (שו״ע), אפילו שמעו רק אחרי שתחשך, דמסתמא העירוב עומד להתקיים (משנ״ב ד), ובמשרת שבזמנינו שאינו עבד, אפשר שצריך להודיעו מבעוד יום, כמו בשאר אדם (בה״ל ד״ה העברים).

אם מיחו או שערבו עירוב אחר לעצמם, לא חל מה שעירב עבורם (שו״ע). ואם כששמעו שתקו ואח״כ מיחו, הרי בתחילה חל העירוב, ולכן אם המחאה היתה בשבת אחר שחשכה, לא בטל העירוב, דכבר חל בבין השמשות. אבל כשמיחו מבעוד יום בטל העירוב (משנ״ב ה). ואם אח״כ חזר ונתרצה בעירוב, כתב הא״ר דמהני, וצ״ע

שהרי כשמחה התבטל גם הזיכוי שהרי גילה דעתו שחוב הוא לו, ולא יועיל אא״כ יחזור ויזכה לו (שעה״צ ה).

בכל אלו צריך בעה״ב לזכות להם את מזון העירוב ע״י אחר, או שיגביהו בעצמם. ובעוה״ר הרבה טועים בזה שאם בעה״ב הניח מותר לכל בני ביתו, וזה אינו (בה״ל ד״ה אינו).

ב. עירוב תחומין לקטן פחות מבן שש (דף פב.)

קטן בן שש שנים או פחות, יוצא בעירוב אמו (שו״ע), שעד גיל זה הוא כרוך אחריה, וכגופא דמיא. ואף אם אמו לא ערבה ואביו עירב, ונראה שאפילו זיכה במיוחד עבורו, אינו מועיל, ודינו כדין אמו, דצוותא דאמו ניחא ליה[תשכב] (משנ״ב ח).

ואם אין לו אמא, אפשר שיוצא בעירוב של אביו (שעה״צ יא). ודעת כמה פוסקים, שאם אביו בעיר, אפילו בן ארבע, או חמש במי שאינו חריף, אינו יוצא בעירוב של אמו, אא״כ היה זיכוי בשבילו (משנ״ב ז).

אם נכנס לשנת השבע אפילו יום אחד, צריך לערב בפני עצמו (משנ״ב ז).

סימן תט״ו

שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה

א. לאיזה דבר מצוה מערבים, ודין דבר הרשות (דף פב.)

אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון 1) ללכת לבית האבל.

2) לבית המשתה של נישואין (שו״ע), וכן סעודת אירוסין וסעודת קנין שנוהגים עכשיו (משנ״ב ב׳).

נישואי בת כהן לישראל ע״ה, ובת ת״ח לע״ה, אינה סעודת מצוה. ונישואי בת ע״ה לע״ה היא סעודת מצוה. ובחוות יאיר כתב שעכשיו אין לנו ע״ה שדברו חכמים, אם לא שמזלזלים במצוות שהם גרועים מע״ה שבש״ס, שאף אם שני הצדדים כאלו, אין בזה משום סעודת מצוה, דמצוה להתרחק מהם שלא ילמדו ממעשיהם וכל שכן שלא להתקרב, ולא לשמוח בשמחתן. ואם ידוע שירקדו בחורים ובתולות יחד, בודאי אין כאן מצוה, וגדולה מזו כתבו הפוסקים שאין לברך

תשכב. במשנ״ב הוסיף שאף שאין מערבין אלא לדבר מצוה, וקטן כזה אינו בר מצוה, מ״מ כיון שאי אפשר לו בלא אמו, יוצא עמה. וביאר בשעה״צ (י) שהתוס׳ (עירובין דף פב.) הקשו ותרצו כן, ובתירוץ שני כתבו שמצוה לחנכה והמג״א כתב שלפ״ז קטן שאינו בר חינוך אינו יוצא בעירוב של אמו. וכתב בשעה״צ שהשמיטו, ומותר לקחתו ונפק״מ ביו״ט שמותרת לישא אותו ולילך עד תחומה.

שהשמחה במעונו. ורק אם בהליכתו יוכל למנעם מזה, בודאי מצוה לערב לילך לשם (משנ״ב ב, שעה״צ ו).

3) להקביל פני רבו. או חבירו שבא מן הדרך (שו״ע) אפילו שחבירו אינו חכם, דכיון שבא מן הדרך הוי מצוה. ודעת הא״ר שדוקא כשחבירו חכם (משנ״ב ג). אבל דעת הרמב״ם גם כשאינו חכם, דכשבא מן הדרך הוי בכלל שאילת שלום וכבוד הבריות. ואילו בחכם אף כשאינו בא מן הדרך (שעה״צ ט).

4) וכן כיוצא באלו (שו״ע) כגון לפקח על עסקי רבים, או ללכת לברית מילה, או להתפלל במנין, או כשהיה חוץ לעיר ורוצה לבוא לביתו להתפלל בשבת ויו״ט[תשכג] (משנ״ב ד).

5) לטייל ביו״ט ושבת בפרדס שיש בו שמחה, הוי מצוה (רמ״א) ופשוט שאם עוסקים בהוללות ומתערבים שם זכרים ונקבות הוי דבר עבירה ושומר נפשו ירחק מלילך שם, וע״ז אמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך (משנ״ב ה).

6) מפני היראה, כגון לברוח מהגוים או מליסטים וכיוצ״ב (שו״ע), אפילו רק מחשש שיצערו אותו או יגבו ממון. (משנ״ב ו).

ואם יש חשש סכנה, וכן לפדיון שבויים, וחכמה הבאה לילד, והבא להציל מן הגוים, מותר אף בלי עירוב (משנ״ב ד, ו).

בכל אלו, כשעירב לדבר מצוה, מותר לילך בזה אף לדבר הרשות (רמ״א). ואם עירב רק לדבר הרשות, בדיעבד חל העירוב (שו״ע).

ב. הנחת עירוב תחומין בבין השמשות (שבת דף לד.)

אין מערבין עירוב תחומין בבין השמשות (שו״ע). אף שבעירוב חצרות מותר לכתחילה, תחומין חמור ממנו, דיש לו סמך מהפסוק (משנ״ב ח).

בדיעבד אם עירב בבין השמשות חל העירוב (שו״ע), דאיסור תחומין דרבנן וספיקו להקל. ויש חולקים לקמן סעיף ג׳ (משנ״ב ט י). ושם מבואר דרוב פוסקים סוברים כחולקים, וא״כ אין להקל, אלא כשהניח בתוך בין השמשות דר׳ יהודה, שאז לר׳ יוסי הוי יום גמור (בה״ל ד״ה ואם).

ג. שני עירובים שיש בהם ספק ביה״ש שסותרים זא״ז (שבת דף לד.)

שני אנשים שאמרו לשליח אחד צא וערב עלינו, ולאחד ערב מבעוד יום ונאכל העירוב בבין השמשות, ולשני ערב באמצע בין השמשות ונאכל משחשיכה, שניהם קנו עירוב (שו״ע). דלכל אחד נקטינן להקל, דספק דרבנן הוא (משנ״ב יב).

תשכג. מדברי המשנ״ב משמע שדוקא כשאין לו מנין או שהוא מחוץ לעיר, אבל אם יש לו מנין בסמוך לו, רק שרוצה להתפלל במנין אחר, לא הוי מצוה לערב. דהיינו שצריך מצוה גמורה. אבל מדברי הרמ״א דלקמן (מס׳ 5) משמע שכל דבר שמתענג בו כמו טיול, נקרא דבר מצוה.

ויש חולקים (שו״ע) שדוקא הראשון קנה, דמוקמינן עירוב על חזקתו שבודאי היה קיים עד הזמן שצריך להתקיים, אבל השני לא קנה, דאין שייך חזקה[תשכד]. ואע״פ שבעירובי חצרות קנה (כבסי׳ שצג, ג), בעירובי תחומין לא קנה [שיש להם סמך מהפסוק] (משנ״ב יא). ומהשו״ע משמע שעיקר הדין כדעה הראשונה, ולענ״ד צע״ג שמצינו תשעה ראשונים שסוברם שאפילו בדיעבד לא מועיל כשעירב בבין השמשות, וצ״ע לדינא (בה״ל ד״ה ויש).

זמן בין השמשות דר׳ יהודה מתחיל מיד אחר השקיעה, ושיעורו ג׳ רבעי מיל, ואחריו מתחיל בין השמשות דר׳ יוסי ששיעורו כהרף עין. ונסתפקתי אם גם עירוב שנאכל באמצע בין השמשות דר׳ יהודה כשר, אף שלא היה כלל בביה״ש דר׳ יוסי, או דוקא כשנאכל בביה״ש דר׳ יוסי[תשכה]. ומ״מ כשהונח בבין השמשות דר׳ יוסי, נראה דהוי עירוב, ובזה איני מסתפק, דמעיקר הדין הלכה כר׳ יוסי, ולענין שבת מחמרינן כר׳ יהודה, אבל לענין תחומין בודאי יש להקל (בה״ל ד״ה נאכל).

ד. הברכה והנוסח לעירוב תחומין (רמב״ם)

כשמניח עירובי תחומין, מברך על מצות עירוב (שו״ע) ואפילו שאינו מצווה לילך, ואם אינו הולך אינו צריך עירוב, מ״מ שייך לומר וצונו, שנצטוינו שלא לילך בלי עירוב, וכמו שמברך בשחיטה אפילו שאינו מחויב לאכול בשר (משנ״ב יג).

ואומר ״בזה העירוב יהא מותר לי לילך [ובלבוש נוסף ״למחר״, וכן בשו״ע לעיל תט, ז (משנ״ב טז)] ממקום פלוני[תשכו], אלפיים אמה לכל רוח״. ואם מערב לרבים אומר, ״יהא מותר לפלוני ולפלוני״, או ״לבני מקום פלוני״ (שו״ע). ואם מערב לכל השבתות יאמר ״לכל שבתות השנה״ (משנ״ב טז).

בדיעבד אם לא בירך, אינו מעכב. אבל אם לא אמר הנוסח, מעכב. אך מספיק שאמר ״יהא זה לעירוב״ (משנ״ב יד טו). ואפשר שאפילו רק בירך עליו על מצות עירוב, נחשב שאמר יהא לעירוב ומועיל. ודברי הפוסקים שמעכב היינו כשלא בירך וצ״ע (שעה״צ יח). ואם עירב ברגליו [שעמד שם בביה״ש] אין האמירה מעכבת, אלא מספיק הכוונה כשהלך לשם (משנ״ב טו).

תשכד. בבה״ל (ד״ה ויש) הביא מחלוקת בזה, שדעת הרשב״א בעל התוס׳ שגם בדין הראשון בנאכל בין השמשות לא שייך חזקה, דידעינן מתי נאכל. אבל הרשב״א בחידושיו והריטב״א שבדין הראשון חל העירוב, ואמרתי שסברתו שיש חזקה שהיה קיים כפי שצריך עכ״ד.

תשכה. קשה איך שייך לדעת שנאכל בתוך ביה״ש דר׳ יוסי, הרי הוא קצר כהרף עין, ובגמ׳ (שבת דף לד:) אמרו שאי אפשר לעמוד עליו.

תשכו. במשנ״ב (יז) כתב דהיינו ממקום זה, שהרי אומר כשמניח. אמנם י״ל שיש כמה אופנים שאומר לאחר זמן שלא החליט בזמן ההנחה, ולכן קבעו נוסח זה.

סימן תט״ז

דין עירוב תחומין ביו״ט שחל להיות סמוך לשבת

א. עשיית עירוב תחומין מראש לימים מסויימים (דף לח.)

אפשר להניח עירוב תחומין שיחול רק לימים מסויימים כפי שארצה. כגון יו״ט הסמוך לשבת מלפניה או מלאחריה, או שני יו״ט של גלויות, יכול להניח שני עירובים [בפעם אחת לפני הימים] ואומר שיחול איזה מהם שארצה ליום ראשון, והעירוב שבצד כנגדו ליום השני. או שמניח עירוב אחד לאחד מהימים, וביום השני יהיה כבני עירו [שלא עשו עירוב, ויש להם אלפיים לכל צד של העיר] (שו״ע). ואינו צריך לברר דעתו מערב יו״ט, אלא יש ברירה בעירוב, והוברר שלמפרע קנה בצד שרוצה עכשיו (משנ״ב ד). אבל שני יו״ט של ראש השנה, הן כיום אחד ואי אפשר לחלקם, אלא מערב לשניהם לרוח אחת.

עוד אפשר להתנות שיחל העירוב לשבת זו ולא לשבת אחרת, או לאחרת ולא לזו, או לשבתות השנה ולא ליו״ט, או ליו״ט ולא לשבתות.

ב. כיצד מערבים לב׳ ימים, ודין הכנה בהנחת עירוב ביו״ט (דף לח: ורמב״ם)

המערב לשני ימים, כגון שבת ויו״ט או שני יו״ט של גלויות, צריך שהעירוב יהיה קיים במקומו גם בליל יום א׳ וגם בליל יום ב׳, כל בין השמשות, אף שמערב בשניהם לאותה רוח (שו״ע), משא״כ בשני יו״ט של ר״ה שקדושה אחת הן, בליל ראשון קנה שביתה לב׳ הימים, ואפילו נאכל העירוב בליל ראשון, מותר ללכת בשני. וכן כשעירב ברגלו בביה״ש דראשון, מותר גם בשני (משנ״ב יא).

כיצד מערב לב׳ ימים, מוליכו בערב יו״ט או שבת (הראשון מביניהם) [ואם חושש להשאיר אותה שם שמא תאכל הפת עד הלילה] יחשיך עליה. ואם הוא יו״ט יחזירנה עימו, ויביאנה מחר מבעוד יום, וימתין עד שתחשך ויקחנה עמו. וכשהיום השני שבת, יאכלנה באותו מקום (שו״ע). ואם היום הראשון שבת שאינו יכול לטלטל אותה בחזרה, ישאירנה ויבוא מחר לראות אם היא קיימת בבין השמשות השני (משנ״ב יד).

וכן המערב ברגליו, צריך לערב גם בשני, דהיינו שיעמוד באותו מקום כל ביה״ש, ויחשוב בליבו שיקנה שם שביתה. אבל לא יאמר בפיו, מפני שאסור להכין מיו״ט לשבת[תשכז] ומשבת ליו״ט, [ומיו״ט ראשון לשני (משנ״ב יט)], ואפילו בדיבור. וכל שכן כשמערב בשני בפת, ויש בזה כמה אופנים.

תשכז. ואף אם הניח עירובי תבשילין אסור (רמ״א סי׳ תקכח, ב), וביאר המשנ״ב שם שהעירוב תבשילין מתיר רק צרכי אכילה.

1) עירב בראשון בפת ונאכלה, חל עירוב לראשון ואין לו עירוב לשני, אסור לערב בפת אחרת ליום שני (שו״ע), ואפילו בדיעבד אינו מועיל (משנ״ב כ).

3) עירב בראשון בפת, יכול לערב בשני ברגליו.

עירב בראשון ברגליו, יערב בשני ברגליו [ולא בפת], ודוקא באותו מקום, ובלי לדבר בפיו (שו״ע). וי״א שיכול גם לצד אחר, אך לא יאמר כלום, אלא ישב עד שתחשך (משנ״ב יז).

לא עירב בראשון כלל, אסור לערב בשני אפילו ברגליו, משום מכיןתשכח (משנ״ב טז), וגם משום קנין שביתה (שעה״צ ט).

תשכח. בשעה״צ (ח) שכ״כ הריטב״א, ורשב״א בחידושיו וט״ז. אבל מעבוה״ק לא משמע כן וצ״ע.